



## **Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online**

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### **Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor**

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### **Ophavsret**

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### **Links**

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# FAMILIEN NYEGAARD

PÅ FREDERIKSKILDE

(1811—1862)

AF

S. NYGÅRD

TRYKT SOM MANUSKRIFT I 100 EKSEMPLARER



REPRODUKTIONERNE

UDFØRTE I BERNH. MIDDELBOES REPRODUKTIONSANSTALT

TRYKT I ANDELSBOGTRYKKERIET I ODENSE

1933

FAMILIEN NYEGAARD  
PÅ FREDERIKSKILDE

# FAMILIEN NYEGAARD

PÅ FREDERIKSKILDE

(1811—1862)

AF

S. NYGÅRD

TRYKT SOM MANUSKRIFT I 100 EKSEMPLARER

REPRODUKTIONERNE  
UDFÖRTE I BERNH. MIDDELBOES REPRODUKTIONSANSTALT  
TRYKT I ANDELSBOGTRYKKERIEET I ODENSE

1933

Disse breve og disse segl bærer bud fra fortiden, så håndgribeligt og så vederhæftigt som intet andet. Lad være at det kun er lidt og ringe, uanseligt i sig selv og et minde fra langt ringere forhold, end dem vi kender fra andre tider og steder, så har det dog dette ene forud, dette uforlignelige: det tilhører vor egen slægt, det er et arvegods fra vore fædre!

(A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 138.)

Min kære gamle mor  
og  
min ejegode lille viv

med tak for alt godt  
gennem mange år

tilegnet.

Ligesom det visne löv i skovene frugtbargör jorden og er med til at föde den unge vår påny, således kendes også i menneskelivet de betydeligere ånders indvirkning i de nye tider, der fremstår, selv om disse samme ånder længst er farne heden. Det nye födes af det gamle, og ingen slægt, som kaster vrag på det forudgangne, bliver til noget . . . I skoven træder vore födder på det faldne löv; men det skal hævne sig, om vi gör det samme i menneskelivet.

Ære være det gamle og det forbigangne!

(Nicolaj Bögh i Illustreret Tidende 22.11.1874, spalte 1).

## FORORD

Da jeg 1929 lod bedstefars selvbiografi trykke, for at den kunde komme alle hans indenfor landets grænser levende descendenter i hænde, bebudede jeg, at der muligvis senere vilde komme en skildring fra min egen hånd af livet på Frederikskilde i bedstefars tid. Det halve løfte, jeg gav dengang, står nu ved sin opfyldelse.

Jeg havde dog dengang tænkt mig noget andet og til en vis grad noget mere end det, jeg nu giver, for det var min hensigt, at fremstillingen til baggrund skulde have haft i det mindste en antydning af, hvordan familielivet i det hele taget formede sig i hin tid; men da de oplysninger om mit specielle æmne, der stod til rådighed i familiearkivet, viste sig at være langt mere fyldige, end jeg egentlig havde tænkt mig, blev en begrænsning aldeles nødvendig, og jeg måtte endda udskyde meget stof, som jeg helst havde medtaget. Mit arbejde blev alligevel langt mere omfangsrigt, end jeg nogensinde havde ventet, det blev to til tre gange så mange ark og tog megen tid. Udover familiearkivet måtte jeg derfor indskrænke mig til kun at bruge enkelte trykte kilder og nu og da til at foretage en undersøgelse i offentlige arkiver. De fyldige kildehenvisninger vil i det væsentlige vise, hvor langt jeg har strakt mig, og de giver tillige et begreb om, hvad det nuværende familiearkiv kan yde.

Dette er, ligesom de fleste lignende arkiver, i årenes løb blevet slemt mishandlet, og det er egentlig kun i den gren af familien, jeg tilhører, at der endnu er en del i behold, dog langt mindre, end der kunde og burde være. Da min far døde, mens jeg var ganske ung, blev store masser af breve og dokumenter m. m. fra bedstefars tid kasserede, men jeg var dog klog nok til trods min ungdom at få reddet en del (jvfr. s. 351—52); da hjemmet i Jydstrup lukkedes, blev praktisk set *all* brændt, og på lignende måde er det gået ved andre lejligheder, så at det, jeg fra anden side har kunnet låne til supplerung af, hvad jeg selv sad inde med, indskrænkede sig til de nederst på side 351 nævnte dagböger og nogle oplysninger, jeg modtog fra min slægtning pastor J. D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard i Holland (jvfr. s. 329). Resultatet af al den vandalisme, der har fundet sted, er, at mange familieanliggender vides der nu intet eller kun halv besked om, og at talrige breve fra kendte mænd er gåede tabt for bestandig. Det var ønskeligt, om familiens medlemmer fremtidigt navnlig ved behandlingen af dødsboer vilde vise nogen mere skönsomhed.

Den tid, jeg nedenfor skal fortælle om, var vidt forskellig fra nutiden, så forskellig, at de unge vanskeligt vil kunne forstå den, langt



mindre vurdere den. Bedstefar havde den lykke at leve i en tid, der i kulturel og moralsk henseende stod forholdsvis højt, men allerede i hans sidste år begyndte nedgangen, og den fortsattes til dato med stedse voksende fart, en ganske naturlig følge af den altfor tidligt erhvervede og derfor idelig misbrugte politiske frihed, af den næsten overalt i frihedens fodspor følgende tro på den stærkeres ret, af kvindens såkaldte »frigørelse«, der var naturstridig og derfor kun blev til gavn for få men til fordærv for mange, af en litteratur, hvis alfa og omega var lummer elskov og erotiske ekscesser, af de talrige tekniske fremskridt, der gjorde menneskene materielle og sløvede de åndelige interesser, af den antediluvianske sportsmani, der i denne for interesser og arbejdslyst blottede tid skød frodigt frem og ganske forkvaklede begreberne om, hvad der betinger et menneskes værd, af kirkens idelige firen overfor tidens slette tilbøjeligheder for at holde sammen på den blakkede og brogede hjord, af den højst utidige nedsættelse af myndighedsalderen, hvorved man på børneskuldre lagde byrder, som selv mange modne mænd segner under, af verdenskrigens ragnarok og meget andet. Vi således mere sprang end gled ind i en i så mange henseender dårlig tid, der trækker os alle nedad, men særlig let bliver ødelæggende for de unge, der så ofte forlader hjemmene uden opdragelse (men forkælede, fordringsfulde og åndeligt tilsmudsede), skolerne uden solide kundskaber og disciplin (men med fuld forståelse af, at pligterne må vige for fornøjelserne og sjælens pleje for legemets) og konfirmationsforberedelsen uden religiøse eller moralske begreber. Mange går derfor yderst slet udrustede ud i livet og glider vilje- og tankeløst med strømmen ud i vor tids store mudderpøl.

Det er dog at håbe, at der endnu blandt bedstefars unge descenderter er nogle, der kan se, at ikke alt i vor tid er, som det burde være, og til dem vil jeg sige, hvad professor L. Birck engang i en anden forbindelse sagde til nogle unge mennesker: I skal vel ære jer far og mor, men »I skal blive som jeres bedsteforældre«, og for de ældre vil jeg fremholde de — vist af D. G. Monrad udtalte — forstandige ord, at det er enhver alvorlig mands og kvindes pligt at leve i sine minder, for kun ved at leve i dem kommer man til klarhed over sig selv. Bægge disse udtalelser finder jeg bekræftede af den bog, jeg hermed udsender.

Med hensyn til denne skal jeg bemærke, at den navnlig kreser om de tildragelser, der skønnes at kaste lys over mine bedsteforældres karakter, og at den udelukkende er skrevet for familiens medlemmer og præget deraf, *både derved*, at den uforbeholdent udtaler sig om alle forhold uden at lægge skjul på, at der blandt dens medlemmer også har været om ikke sorte så dog brogede får, ti det var mig magtpåliggende, at det ikke skulde være en solstrålefortælling men en i alle henseender sandfærdig fremstilling, og *derved*, at jeg har søgt at tilrettelægge stoffet for ganske almindelige læsere uden forudsætninger udover det helt almindelige; dog er jeg gået ud fra, at selvbiografiens indhold haves in mente. At der flere steder findes gentagelser, er jeg mig fuldt bevidst, men det vilde det være meget vanskeligt helt at undgå, og at det muligvis kan virke noget trættende med de mange citater, der gen-

gives ord-, men ikke bogstavret, er heller ikke undgået min opmærksomhed, men derved tror jeg, at de enkelte personer træder mest levende frem. Et referat kan vanskeligt helt erstatte et citat. — Jeg skal iøvrigt på dette sted henlede opmærksomheden på, at anmærkningerne (s. 329—51) ikke blot indeholder kildehenvisninger, men også mange oplysninger, som der ikke er blevet lejlighed til at anbringe i teksten, men som formentlig hver på sin vis er af betydning.

Bedstefars selvbiografi udsendte jeg til alle hans her i landet levende descendenter — selv de spædeste — og til enkelte, der boer langt af led, i håb om derved at vække nogen interesse for dem, fra hvem vi stammer. Denne nye bog er trykt i et mindre oplag og udsendes fortrinsvis til dem, der tør formodes ikke at være helt blottede for trang til at erfare lidt mere om de i selvbiografien berørte forhold og personer og at have nogen forståelse af fortidens mennesker. Hvis den blot enkelte steder falder i god jord, vil det glæde mig, men selv om det ikke skulde ske, ansér jeg derfor ikke mit arbejde for spildt, for bogen vil dog altid bære vidne om en tid, som det vel er værd at mindes, og som det har været mig selv meget kært at dvæle så længe ved. Det har bestyrket mig i den opfattelse, jeg deler med mange andre, der er fortrolige med fortiden, at første halvdel af forrige århundrede trods de ulykker, den bragte over vort folk, i mange henseender var dettes bedste tid.

Det er mig en glæde at kunne slutte dette forord med en tak til min mor og min søster, der ikke blot bægge har fulgt bogens tilblivelse med den største interesse, men som også uopfordrede hver især til dens trykning har ydet et bidrag, der både var medvirkende til, at jeg overvandt mine betænkeligheder ved at påbegynde udgivelsen af dette temmelig omfangsrige arbejde på et i økonomisk henseende så vanskeligt tidspunkt, og bidrog til, at det kunde fremtræde om ikke i festligt skrud så dog i sømmelig dragt.

S. NYGÅRD

## INDHOLD

	Side
Tekst.....	1—327
Fortegnelse over billeder m. m.....	328
Anmærkninger.....	329—351
Efterskrift til disse.....	351—352
Register over person- og stednavne i tekst og anmærkninger .....	353—362
Gæstelister .....	363—383
Register til disse .....	383—385
Tilføjelser og Rettelser .....	387

---

NÅR vi, der nedstammer fra P. N. Nyegaard, min kære bedstefar, mindes ham, vender vores tanker sig altid til Frederikskilde, som han ejede i over halvhundrede år, hvor de 8 af hans 9 børn er fødte, hvor flere af disse, hans hustru og han selv endte deres dage. Den dejligt beliggende gård ved Tystrupsøens bred, omkranset af bakker og skove, er og må altid blive det sted, hvortil hans navn først og fremmest er knyttet, og det er om hans liv og virken dør, jeg navnlig vil fortælle, men først nogle ord om den korte tid, han tilbragte på sin ejendom Svinningegård et par mil vest for Holbæk; om sin barndom og første ungdom har han i sin selvbiografi fortalt så udførligt, at der nu ikke er meget at tilføje, men ved det lille spand af tid, han henlevede på hin gård, er der grund til at dvæle lidt, da han dør oplevede en af sit livs vigtigste begivenheder, hvorom vi ved mere, end han selv har fundet for godt at meddele.

Alexander Ross havde 1804 af kammerherre C. A. Castenschiold til Hagedstedgård købt Svinningegård med tilliggende, ialt 104 tdr. htk., hvoraf gården var de 22, Svinninge kirke 41, og resten lå under nogle fæstegårde og huse. Han fik 1806 bevilling på at lægge en gård i Sandby ind under Svinningegård, som derved blev 32 tdr. htk., altså en ret stor gård. Den samlede ejendom (104 tdr. htk.) solgte han derefter i septbr. 1808 med redskaber og næsten fuld besætning af heste, kvæg, svin og får for 55500 rdlr. til bedstefar, som 14 dage efter tiltrådte den<sup>1</sup>. Nu havde han endelig fået den længe attråede landejendom, men ægtemagen manglede han, den kvinde, der skulde dele gode og onde dage med ham og blive mor til den flok rollinger, enhver sund ung mand higer efter at se løbe sig om benene.

Nå, foreløbig blev jo Ross med kone og tre småpiger boende hos ham, så selskab manglede han indtil videre ikke, og lidt faglig støtte kunde den nybagte landmand få af hin, der dog havde nogen praktisk erfaring, skönt han var purung, kun 24 år, var af fødsel fuldblods københavner og havde fået en del af

sin opdragelse på Schnepfenthal<sup>2</sup> ved Gotha, hvilken patentopdragelse dog ikke havde haft den forönskede virkning, da han stadig betegnes som tankelös, karaktersvag, umandig, uden grund-sætninger, uden sans for læsning osv. Det var intet under, at den mand ikke længe kunde fængsle bedstefar til hjemmet, han, der var forvænt med at færdes i de bedste krese, og som i åre-vis havde været vant til at have dygtige og begavede mennesker om sig. Han søgte da meget bort fra hjemmet, gæstede ofte sin mor i Vallekilde, sin såkaldte fætter landinspektör O. Bilsted i Kundby, fru Rosses bror forpagter Sev. Sörensen på Vognserup, der dog döde allerede i april 1809, baronen på Lövenborg og mange andre, f. eks. major Cosm. Bornemann på Bjærgbygård, generalkrigskommissær J. F. van Deurs på Frydendal, kapt. Villars Lunn på Dorotealyst, provst C. B. Nissen i Hjembæk og generalkrigskomm. A. C. Selchau på Selchausdal, som Ross introducerede ham hos. På sine udflugter har han sikkert spejdet efter den unge kvinde, der kunde egne sig til at blive frue på Svinningegård, og på det sidstnævnte sted mente han at have fundet, hvad han søgte. De ældste døtre var giftfærdige og uforlovede.

Nytårsdag 1809 havde han en fortrolig samtale med fru Ross og »betroede hende et vigtigt hjærteanliggende i anledning af en idag fattet beslutning, der vil bestemme hele mit livs lykke«, noterer han i sin skrivekalender<sup>3</sup>, og den 3. tog han med Rosses til et større selskab på Selchausdal, hvor der dansedes til næste morgen kl. 5½. Hvad der skete de to fölgende dage, da de fremdeles opholdt sig hos Selchau, får vi ikke at vide, da han henviser til en særskilt dagbog, som nu er tabt, men da de henad aften den 5. kom tilbage til Svinningegård, havde han »mange kryssende fölelser« og en lang samtale med Marie — 3: den unge, kun 25årige fru Ross — der i disse anliggender stadig var hans tillugt. Efter at nogle breve var vekslede, indfandt han sig en måned efter atter på Selchausdal, hvor fruhen med hensyn til hans frieri til datteren Caroline (födt 1792) meddelte ham, at han var rig nok, »men havde for meget i Vestindien«, hvilket måske var et udtryk for, at man troede, at en del af hans formue måtte söges på månen, og den fölgende dag havde han en samtale med Selchau, »der ej længer lod mig miskende deres hensigt — der ved afskeden blev mere indlysende! — Skuffede forventning!!« osv. Han ilede så hjem og »betroede

Marie min smærte«. Dermed skulde man tro, at sagen var klar, men fra bægge sider skete der i den følgende tid flere gange tilnærmelser lige til den 20. august, da bedstefar sidste gang var på Selchausdal, hvor man nu syntes at være kommet til det resultat, at det var bedre, han fik den ældste datter Cathrine (f. 1791), end den næstældste. Kort derefter fik bedstefar et hæftigt feberanfald, der holdt ham hjemme en halv snes dage, og dermed synes han at have udsvedt enhver tanke om at vinde den brud, der i otte måneder havde spöget i hans hoved, tilsyneladende uden at den lille vingede gud havde haft ret meget dermed at skaffe. Men denne lille herre lod ikke sligt gå ustraffet hen; han afsköd en pil, som ramte bejleren lige i hjertet, så at han blev for alvor forelsket, men — i sin deltagende veninde, fru Marie Ross.

Så længe Rosses boede på Svinningegård, mærker man ikke meget til det, men da han den 30. april var flyttet til Lille Mörkegård med de større börn, og hun 11 dage senere var fulgt efter med den lille mindste, Severine, der da kun var 3 uger gammel, synes ensomheden ret for alvor at have fremkaldt disse fölelser, der måske fandt næring i den omstændighed, at Alex — hendes mand — ikke altid var mod hende, som han burde være. Han kunde være lunefuld og höjst utålelig, mens hun altid omtales som en meget varmtfölelse kvinde. Hans söster Betty skriver nogle måneder senere, at hun havde foreholdt ham, »at han tildels ene [sic] var skyld i Maries lidelser, og at han endelig måtte forandre sin omgang imod hende, da hun sandelig fortjente en blidere og mere skånsom omgang end den, han på nogen tid havde vist imod hende«; han havde lovet at forbedre sig, men hun mente ikke, det var til at stole på. Iövrigt tilföjer hun, at Marie var »(unter uns gesagt) skröbelig at omgäes«. <sup>4</sup> — Men, hvorom alting er, så bærer bedstefars kalender i hvert fald mange og tydelige spor af, at endnu temmelig længe för det sidste håb om at indgå et fornuftgifttermål med fröken Selchau var bristet, var hans hjerte på Lille Mörkegård. Han omtaler oftere fru Ross som »min Marie«, og da han den 30. juni havde stået fadder til den lille Severine, skriver han: »Var ret oprömt indtil aften, da Marie sagde: Det er for evigt forbi, at jeg tör være, hvor De er!??? — Skæbne, skæbne! Hjem kl. 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub>, var ej i seng, så solen opstå over onde og gode, retfærdige og uretfærdige. Forstemt den hele dag som altid, når jeg har forladt min Marie«,

og en halv snes dage efter hedder det: »besluttede ej mere at se Marie — gode Gud!« Men denne beslutning holdt ikke længe. Den ensomme mand på Svinningegård søgte snart igen til Lille Mørkegård, da Ross selv opfordrede ham dertil, og i den følgende tid synes han at have tilkæmpet sig mere sjælsro, selv om mange udbrud viser, hvor varmt han fölte for Marie og hvor dybt det pinte ham, når den letsindige ægtemand ikke var mod hende, som han burde være.

I august 1809 var Betty på et længere feriebesøg hos sin bror, som hun holdt meget af, skönt hun havde et åbent blik for hans menneskelige skröbeligheder. Også sin svigerinde skattede hun höjt og havde megen fortrolighed til hende. Bedstefar traf hende i denne tid oftere, men der er ikke spor af, at hun gjorde noget dybere indtryk på ham. Der forefaldt i denne tid flere rivninger mellem ham og Alex, de var så forskællige, og bedstefar har vel nok været i et meget pirreligt humör under de givne forhold. Det pinte den sagtomdige Betty. Nogen tid efter, at hun var blevet kaldt tilbage til Köbenhavn, hvor hendes far oberst P. A. Ross, var blevet alvorlig syg, skrev hun et brev til sin bror, hvoraf her skal anföres en del, fordi det giver gode bidrag til bedömmelse af alle de fire personer, som disse skærmydsler berörte: »Du og Marie skriver mig«, siger hun, »at min ven P. N. har feberen, og at de har besøgt ham; du kan ikke tro, hvor det fornöjede mig at læse, at de havde besøgt ham, for, tro mig gode kære Alex, du gör ham stor uret; vel er han lidt v a n s k e l i g og nöjeregnende med den mindste bagatel, men når du nöje eftersöger tingen selv, så er det ikke andet end meget usædvanlig akkuratesse og (måske til sine tider) urigtig bestemthed, som gör ham så sær og forunderlig i dine og fleres öjne. Når jeg skal sige dig min ringe mening om ham, så finder jeg, at det er et af vore sjældnen retskafne unge mennesker, som besidder alt for megen æresfölelse og menneskekundskab til at begå slette og nederdrægtige handlinger. Du smiser ved dig selv og tænker hille mænd, hvor hun er skudt i ham. Nej, kære bror, du tager fejl; ikke förste gang, jeg så ham, blev jeg indtaget i ham, kuns ved nöjere kendskab lærte jeg at skönne på hans værd. Jeg vil tilstå dig ganske frit og åbenhjärtigt, at intet uden din kolde og forunderlige omgang imod det menneske i sommer forstyrrede mig i min glæde hos dig; ellers levede jeg jo så lyksalig som muligt, men det, som sagt, forbittrede tit

min glæde, og især, da det gik ud over Marie, der mindst fortjente det. Hør nu, lille Alex, vil du forsøde din Bettys nu så tunge skæbne, så lad mig høre, du er forsonet med P. N. til klodernes mulren, til jorden forgår. Når de kommer til ham, så hils ham fra mig«. Hun medsender til P. N. en afskrift af en arie, som han har ønsket.<sup>5</sup> — Hvis Alex smiskede lidt under læsningen, forekommer det mig tilgiveligt.

Dette brev er skrevet d. 12. septbr. 1809. Den 18. i samme måned var »P. N.« på L. Mørkegård og »talte med Marie Ross om Betty« og den 22. skrev han frierbrev til den sidstnævnte.

Ligger det ikke meget nær at antage, at fru Ross har begået den indiskretion at omtale Bettys brev til sin ven, da hun leverede ham arien, og at det er slået ned i ham, der nu var færdig med Selchauerne, at nu vidste han, hvor han skulde søge den kvinde, han ønskede? Hun var ung, hun var blid, hun var smuk, hun var af god familie, havde fået en opdragelse, passende til sin stand — men lærte, betegnende nok for hin tid, desuagtet aldrig at skrive dansk ortografisk rigtig — og havde en udmærket sangstemme, hvilket sidste for ham sikkert var et ikke uvæsentligt plus.

Betty var ikke ukendt med hans følelser for hendes svigerinde Marie; det kan sluttet af, at han i frierbrevet taler om den mærkelige aften, da hun var vidne til lidelser, der er menneskets evige lod, og om den hemmelige kummer, der er uden brøde, men dobbelt trykkende, fordi han ingensteds tør betros den. — Marie vilde selv rejse ind til Betty med brevet og tale hans sag samt tilføje et og andet, som han ikke vilde betros til papiret. Først en ugestid efter, at brevet var skrevet, tog Alex og hans kone ind til byen, og den 3. oktober kunde Marie »med det mest deltagende og gladeste hjærte« skrive til bedstefar, at den 1. havde Betty givet hende sit ja. »Jeg har nu mere end



Bedstemor 1809.

(Efter miniaturmaleri af F. C. Camradt.)



nogensinde för det håb«, siger hun, »at du vil blive meget, meget lykkelig, og at ingen bedre end den ömme, hulde Betty er i stand til at gøre dig så lyksalig, som du fortjener, og som din søster önsker det«; han må endelig straks ile til Köbenhavn, »jeg beder dig ikke nægte mig den glæde at være vidne til jer lykke«; Betty kan ikke komme til ham, fordi hendes far er så syg, at han slet ikke kan hjælpe sig selv; hun »finder sin lykke i at pleje sin gamle far med en sjælden omhyggelighed« og Marie tilføjer spögende: »Hun bliver ret vant til at omgæes en vrannten mand, om det skulde behöves«. Stakkels Marie, fromme, gode, opofrende Marie! Hun var så glad i håbet om at se sin ven lykkelig, at hun foreløbig glemte sine egne sorger, og da hans kærlighed efterhånden fik en anden genstand, gik hans fölelser for hende over til et trofast venskab.

Bedstefar kom imidlertid ikke den gang til byen, men der begyndte naturligvis straks en livlig brevveksling mellem de nyforlovede, og det er fornøjeligt at föle al den kærlighed, der udstrømmer af hendes breve, og at se, hvorledes han, der under så aparte forhold havde indladt sig i denne forbindelse, hurtigt fik sin Betty inderlig kær.<sup>6</sup> Når han i sin selvbiografi taler om, at han fölte sig »rolig lykkelig, uden sværmeri, uden overspændte begreber eller forventninger«, er det vist af pædagogiske grunde — han nedskrev jo sine erindringer til glæde for börnene — for den nögne sandhed er, at han var lige så overstrømmende lyksalig som andre forelskede unge mænd; kun gik der lidt tid, inden han rigtig kunde samle sig efter alt, hvad der var gået forud. Hun havde lettere ved at finde sig til rette i de nye forhold. Allerede i det andet brev, hun skriver til ham, erklærer hun, at han ikke må undre sig over, at hun dutter ham, for det vilde kun være forstillelse, hvis hun skrev De; »Du er for mig sådan et velsignet, hjærteligt, oprigtigt ord, at mig synes, det var synd længere at holde det tilbage; når jeg ser dig, da er det tidsnok at lade mig bestyre af min kvindelige undseelse, for så vil det være mig umuligt at få det over læberne, endskönt det vist ligger på tungen . . . Lev vel og fornøjet, lille Peer Nielsen, det önsker dig din Betty«. En halv snes dage efter spørger hun, om hun skal kalde ham ved fornavn. I så fald vil hun ikke gærne kalde ham Peer, for det navn kan hun ikke lide, men Nicolay, for det »finder jeg så godlidende«. Han svarede hende, at hun kunde kalde ham, hvad hun vilde, når hun blot

evig vilde være hans. Kort efter begynder hun sit brev med »god aften Syse« eller »min syssesst, signede glut«. Jeg tror nu ikke, at det var rigtig efter Nicolays smag, for han underskrev sig trods sin forelskelse i reglen kun med sit efternavn, som det jo dengang var så almindeligt. — Iøvrigt er det ikke blot af hendes breve til ham, man kan slutte sig til, at hun fölte sig glad ved den forbindelse, hun havde indgået. Hun udtalte det også midt i november i et brev til sin kære Marie, hvori hun siger, at hun ikke ofte nok kan gentage, hvor lykkelig hun föler sig ved at være blevet forenet med sådant et retskaffent og reelt-fölende menneske som hendes Nicolay, ti ved hvert et brev, han skrev til hende, lærte hun nöjere at kende hans sjældne værd, hans oprigtige karakter og hans inderlige deltagelse, som ikke lidet bidrog til, at hun med mod kunde bære sin tunge stilling hos sin syge far.

Hendes stilling var virkelig vanskelig i denne tid; hendes fars sygdom vedvarede stadig og til tider svævede han mellem liv og död. Det var et apoplektisk tilfælde, der havde gjort hans ene side lam, hvilket gamle H. Callisen sögte at kurere ved gnidning med spiritus. I begyndelsen af november havde han desuden en byld på den venstre arm at trækkes med, og hans ben blev tykke (vattersot?). Betty passede ham dag og nat og foreholder stadig sin Nicolay, at hun umuligt kunde forlade sin far i den tilstand. Han vilde absolut have hende ud til L. Mörkegård, både for at have hende i sin nærhed og for at hun snarest muligt under svigerindens vejledning kunde begynde at sætte sig lidt ind i landlig husholdning, men den blide og föjelige unge pige var på dette punkt urokkelig. Hun erklærede, at hendes plads var hos hendes far, så længe han trængte til hende. Det skal siges til bedstefars ros, at han snart gav hende fuldstændig ret heri og påskønnede hendes bestandighed. Hvad der også pinte hende noget var, at hendes far ikke var indviet i hendes hemmelighed, noget som hun skriver, hun overhovedet kun kunde finde sig i, fordi der aldrig havde været nogen rigtig fortrolighed og hjærlighed mellem dem, hvad hun så ofte havde önsket. Da Alex sidst i oktober kom til byen, havde han dog fået bedstefars tilladelse til at meddele sin far forlovelsen på den udtrykkelige betingelse, at denne kunde holde tand for tunge; denne betingelse måtte han stille, fordi hans mor aldrig vilde tilgive ham, hvis hun erfarede, at andre havde fået det at vide för hende.

»Hun er i sådanne poster lidt ömfindtlig« og »det er umuligt at tænke på, hun skulde kunne tie — mellem os sagt«. <sup>7</sup> Det er altså gamle oldemor, Meta Nyegaard i Vallekilde, der får dette skudsmål. Nå, hun var vel i denne henseende mange andre gamle — og unge — koner lig. Dog, længe blev hun ikke holdt udenfor; tre uger efter tog sønnen over til hende og betroede hende den glædelige nyhed. Nu gjorde det nemlig ikke noget, at hun lod tungen løbe om denne gamle historie til alle dem, hun så, for et par dage efter deklareredes forlovelsen.

Alex og hans kone skulde til Köbenhavn for den 24. novbr. at fejre hendes søster Elisabeth Christine Sörensens bryllup med kancellist i generalstabens bureau krigsråd Fr. Jul. Ibsen, senere kammerfurér og kammerråd. Med dem tog så bedstefar den 22. om morgenen kl. 5 fra L. Mørkegård, og efter 13 timers kørsel kom de til målet, hvor han straks »modtog Bettys favntag og hendes fars velsignelse«. Næste dag gik med visitter og aftenselskab hos postkasserer F. P. B. Mazar de la Garde, der var Bettys afdöde stiftmors bror. Der blev de nyforlovedes skål drukket, men dagen endte ret bedröveligt, for »den ædle, ulykkelige Marie segnede under byrden af sin kummer«, vistnok foranlediget af manden, der på indrejsen havde vist sig »i sin sædvanlige, fæle skikkelse«. — I de fölgende dage var der nok at göre med talrige besög hos bæggens slægt og venner, og efter en uges förlöb vendte så bedstefar tilbage til sit ensomme hjem, trist ved afskeden, men sikkert godt tilfreds med sit ophold i hovedstaden. Betty kunde kort efter meddele ham, at hendes far var ubeskrivelig godt tilfreds med ham og at hendes tante, kammerherreinde Linstow straks efter hans afrejse havde holdt en sand lovtale over ham og erklæret, at selv om han ikke ejede en skilling, fandt hun dog, at det var et godt parti, da hun anså ham for at være et menneske af god moralsk karakter, af sjældne kundskaber og talenter. <sup>8</sup> Det kan tilföjes, at der altid bestod et særdeles venskabeligt forhold mellem ham og denne tante.

Fra Roskilde sendte bedstefar på sin hjemrejse et ubegrænset kreditiv på sin kommissionær, grosserer Vogel på Christianshavn, til Betty, for at hun kunde afholde de fornödne udgifter, som vilde gå forud for hendes afrejse fra hovedstaden. Skönt der endnu stillede sig forskællige hindringer i vejen, har han antagelig fået truffet sådanne anstalter i Köbenhavn, at han vidste, tiden nærmede sig. Midt i december begyndte hun at sende sine

sager afsted, og den 20. i samme måned mødte han op i Köbenhavn for at hente hende selv. Den 23. tog de fra byen, »körte den hele nat, tog fejl af vejen adskillige gange, men ved min Bettys side var det småting, kom kl. 5 morgentil Lille Mörkegård«. Dèr fejrede de så for første gang en juleaften sammen, hvis man da kan kalde det at fejre den, når den går som enhver anden aften. Gaver tales der i hvert fald ikke om, og juletræ var der jo dengang ikke mange, der tænkte på. Han tilbragte den følgende tid snart i sit hjem, snart hos svogeren. Nytårsdag præsenterede han sin forlovede for sin mor i Vallekilde, og det var måske dengang den gamle sagde de ord, som senere hundreder af gange er blevet citerede af hendes descender: »Min gud, min sön, og jeg i denne kjole!« Det andet komma er jo så altid forsætligt blevet udeladt. Dagen efter var der stort selskab på L. Mörkegård; der holdtes »jaord« og dansedes til ud på natten, og nu nærmede den store dag sig, ti brylluppet<sup>9</sup> var berammet til den 12., og det skulde stå samme sted og vielsen forrettes af pastor Th. S. Rördam i Ondlöse.<sup>10</sup> Hvorfor just han var udsét dertil, véd jeg ikke, men den omstændighed, at han var födt i Vestindien, kan måske have draget de to mænd til hinanden. På den fastsatte dag tog bedstefar fra Svinningegård til Vallekilde, hvorfra han körte sin mor over til svogeren, hvor der ikke var andre gæster samlede end fru Rosses bror Iver Sörensen fra Frederikshøj med kone, Bettys lille halvsöster Sophie og veninde Julie Mourier<sup>11</sup> fra Köbenhavn. På denne höjtidelige dag modtog bedstemor fra sin mand en lille billet af følgende indhold: »Når min Betty åbner dette, har hendes ven på nogle öjeblikke forladt hendes side for at overlade os bægge til de betragtninger, denne vigtige dag frembringer; min elskede viv vil i indesluttede morgengave se et svagt bevis på den trygge tillid, jeg sætter til vor tilkommende lykke. — Gid mange vore kommende dage ligne denne, men lad os ikke forsage, når de ej alle kunne det! — Forén dig i denne beslutning med din hulde ledsager Nyegaard«. Indlagt fandtes en anvisning på 1000 rdlr. I forlovelsesdagene havde han — vel mest proforma — foræret hende to körehopper, som han i brevene fra denne tid kalder »dine madammer«. Det er nok de to brune hopper, for hvilke han 7. decbr. noterer, at han har betalt degnen Heide i Skamstrup 400 rdlr.

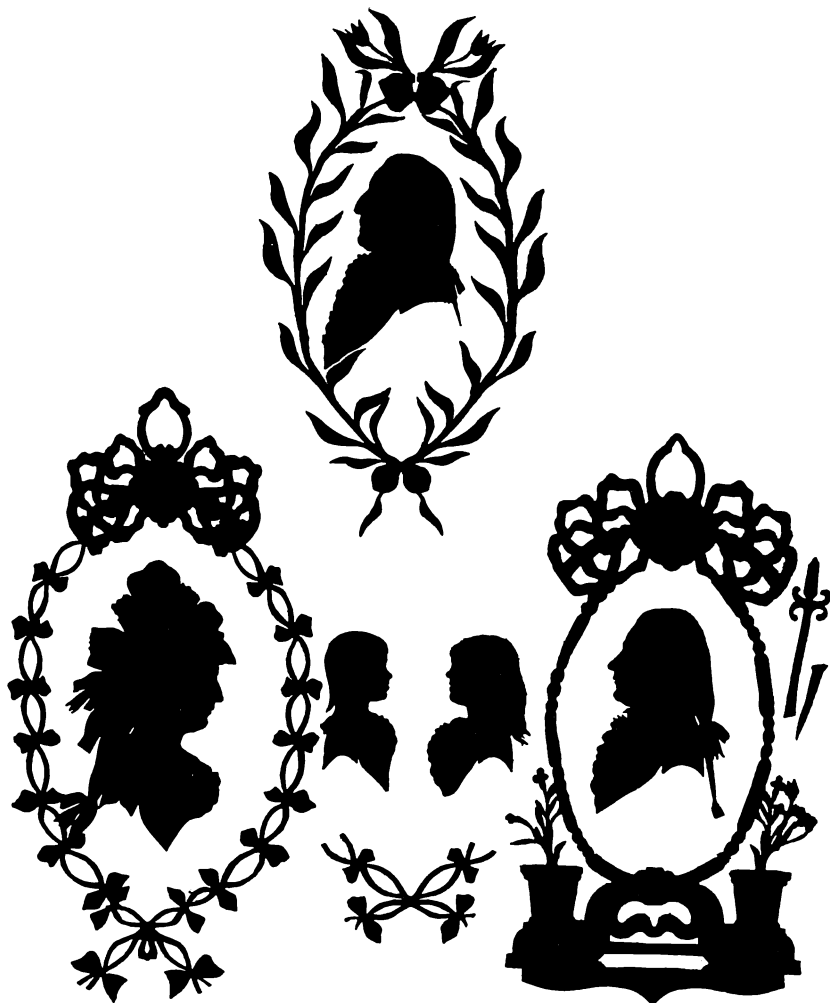
Den næste formiddag stillede gæsterne i brudegemakket, för-

end brudeparret var stået op — en af den tids noget påfaldende skikke — og til middag tog hele selskabet over til Svinningegård, hvor det tilbragte nogle behagelige dage, der afsluttedes med et stort middagsselskab med dans den 17. Dermed endte så bryllupshøjtidelighederne; dagen efter tog hans mor hjem til Vallekilde, den følgende dag forsvandt Alex og hans Marie, og endelig den 23. forlod de sidste gæster, Sophie og frk. Julie, gården. Nu skulde parret se at komme ind i de daglige folder og først rigtig lære hinanden at kende.

Bedstemors fulde navn var, som vi alle véd, Cathrine Elisabeth Ross, og hun var født d. 7. aug. 1787 i København, efter tante Coras opgivelse i Desmercières' palais<sup>12</sup>, det nuværende hotel Phönix i Bredgade. Hendes far var generaladjutant, oberst Poul Alexander Ross, der var søn af den 1782 med navnet Ross adlede generalkrigskommissær Alexander Walker († 1792), hvis mor nedstammede fra jarlerne af Ross, der hørte til en ældgammel og meget anset skotsk adelsslægt. Alexander W. Ross var to gange gift. Hans første kone var Magdalene Elisabeth Eyraud, der døde 1754 efter at have født ham tre børn, af hvilke en søns skæbne er ukendt; en datter hed Marie Elisabeth; det er den ovenfor nævnte tante Linstow. Hun, der var født 1745 og døde 1824, var først gift med kommandörkaptajn Gisbert v. Hemert († 1779), derefter med kammerherre Ludvig v. Linstow († 1793). Med den sidste havde hun ingen børn, men med v. Hemert en datter, der døde som lille, en søn Just, der var premierløjtnant i søetaten og forliste 1799 (ugift) med »Hvide Ørn«, samt datteren Elisabeth Alexandrine († 1793), der 1790 blev gift med den senere generalløjtnant Gotfred rigsgreve v. Schmettau, men døde uden børn. Da Schmettau senere (1801) blev gift med Poul Chr. Stemanns søster Margrethe, kom han atter — så at sige — ind i familien.

Generalkrigskommissæren var allerede en ældre mand, da han 1768 giftede sig anden gang, nemlig med admiral Fr. Güntelbergs bedagede enke Anne Christine Judichær (f. 1699, † 1776), en datter af den bekendte ekvipagemester Ole Judichær. Hun skal have tilført sin mand store midler og i vor familie findes endnu flere synlige minder om hende.<sup>13</sup> For at tilfredsstille den gamle guldfisks forfængelighed ansögte han straks efter sit bryllup om at få rang som brigader, og det bevilgedes.<sup>14</sup>

Men, tilbage til min oldefar generaladjutanten! Også han var to gange gift, først (1783) med Petronelle Wasserfall (f. 1763, † 1789), derefter med Julie Mazar de la Garde (f. 1756, † 1802),



Generalkrigskommissær Atex. Ross, hans søn oberst P. A. Ross, dennes 2. hustru Julie Mazar de la Garde og hans børn af 1. ægteskab Alex. og Betty (bedstemor).

som han ægtede allerede et halvt år efter hins død. I dette ægteskab havde han to børn, nemlig Vilhelm, der kun drev det til at blive løjtnant, og den ovenfor nævnte datter Sophie. Petronelle var mor til to børn, der døde som små, til bedstemor, som stif-

moren siges at have opdraget »godt og fornuftigt«<sup>15</sup>, og til Alex, der var tre år ældre end søsteren. En stamtavle over familien Ross findes i Danmarks Adels Aarbog XXIX s. 409—15. Af denne vil det ses, at bedstemor på fædrene side kun havde meget få slægtninge ved den tid, da hun blev gift; hendes far levede, men døde kort efter; foruden ham havde hun kun tante Linstow, som hun satte megen pris på, sin bror Alex og dennes små børn og to yngre halvsøskende, som hun ikke fik megen glæde af. Desmere blev hendes mödrene slægt for hende, men om den senere.

Generaladjutant oberst Ross var i sine yngre dage en meget velsitueret mand; hans far havde betydelige midler og Wasserfallerne ikke mindre. Petronelle fik stort udstyr, så righoldigt, at der endnu rundt om i vor nærmeste slægt, efter at der er holdt skifte så mange gange, findes møbler, dækketøj, sølvtøj og smykker stammende derfra. Navnlig de svære skeer og galler, både større og mindre, med P. W., B. R. og flere bogstaver indgraverede i skafterne har altid været skattede som kostelige familieklenodier. De har været brugt og brugt og brugt, men synes uopslidelige. Længe opbevarede også i familien de sidste rester af spise- og testellet af fint kinesisk porcellæn med Rossernes våben på hver en kop, men nu er vel nok omtrent hvert et stykke forsvundet.<sup>16</sup> — Det er en gammel tradition i familien, at Ross i 1772 havde fæiet overdraget det pinlige hverv at eskortere dronning Caroline Mathilde til Kronborg, men at han af pietet for hende bad sig fritaget derfor og fik en löjtnant Sturz til at overtage hvervet; om der er noget sandt heri, ved jeg ikke, men tante Cora havde endnu 1889 en — nu bortkommen — fingerring af skildpadde, hvorpå sad en guldplade med indgraveret S. S., der sagdes at betyde Sophie Sturz. Hun skal have været søster til nævnte löjtnant, og ringen skal stå i forbindelse med hin begivenhed uden at de nærmere omstændigheder derved kendes. På et nålchus af sølv, der er nedarvet i familien, stod også tidligere S. S., men det er i årenes løb afslidt.<sup>17</sup> Endnu 1811 plejede familien Ross omgang med familien Sturz, der var besvogret med Mazar'erne.

En historie om sin farfar har ovennævnte Severine Ross fortalt i brev af 12. oktbr. 1857 til Harald. Den gengives her med hendes egne ord: »Efter at bedstefar i længere tid havde været som ven ved det danske hof«, skriver hun, »kom der engang

noget ondt imellem Frederik d. 6.s far og vor bedstefar, og det gik så vidt, at kongen forbød gamle Ross adgang til hoffet. Først fnyste gamle Ross og tænkte, at han heller aldrig vilde komme der; han fölte sin retfærdige sag var krænket og hans ære og agtelse tabt; men snart sejrede en bædre og renere fölelse i hans indre. Han gik i sig selv og overtænkte, om han dog i sandhed i ét og alt virkelig var skyldfri, om han dog ikke selv havde været årsag til det forhold imellem ham og kongen, og den stolte mand, han nedlod sig til at skrive i al oprigtighed, at han nu fölte, at han selv var skyld i kongens vrede og bad om det samme gode forhold måtte nu vende tilbage, og det læste kongen i et lyst öjeblik, og han erkendte sandheden og höjheden og ædelmodigheden af bedstefars brev, og kongen fölte, at han selv var gået for vidt og bad bedstefar tilgive ham, og i et herligt forhold endte de deres dage«. — Jeg har ikke kunnet finde noget nærmere om denne historie, men det går vel med denne familietradition som med så mange andre, der ikke er fuldt nöjagtige, men dog rummer en historisk kærne. Sikkert er det, at denne min oldefar, der, siden han 1782 var blevet generaladjutant, var avanceret temmelig hurtigt lige til 1790, ret overraskende i 1792 efter 30 års tjeneste, knap 46 år gammel, begærede sin afsked uden pension, men med obersts karakter, fordi — som det i indstillingen hedder — han »ikke længere ser sig i stand til med den munterhed, han önsker, at opfylde de ham påliggende pligter«, hvilket bevilgedes.<sup>18</sup> Måske var det ved denne tid, han flyttede fra Desmercières' palæ til sin ejendom på hjørnet af Rosenborg- og Tornebuskegade, hvor han siden boede; det omtales nemlig senere, at bedstemor, der da var 5 år gammel, kunde huske denne flytning. Nu er dette hus forsvundet — det lå dør, hvor kristelig forening for unge mænd nu residerer — men alle vi ældre husker det endnu, fordi det fortaltes os, at dør havde vor oldefar længe boet. Han hörte til den reformerte menighed og havde altså nu meget let ved at komme i kirke. Hos præsten dør, F. L. Mourier, var Betty som ung pige en meget hyppig gæst; blandt andre hjem, hun kom i, nævner hun grosserer C. P. Bügels, den senere højesteretsassessor, konferensråd C. C. Schiönnings, assessor, senere generalauditör A. Aagesens og flere, for ikke at tale om de familier, hun kom i på slægtskabs vegne (tante Linstows, professor Henr. Callisens, hans svigersön professor J. Colsmanns osv.). — Oberst Ross döde på fire-måneders-dagen



efter datterens bryllup, den 12. maj 1810. Om hans sidste sygdom er ovenfor talt.<sup>19</sup>

Bedstemor var kun halvandet år gammel, da hun mistede sin mor Petronelle Wasserfall. Hun har altså ligesom vi andre kun kendt hendes træk af den bevarede silhouet, der i mange år hang i Jydstrup præstegård, indfattet i en svær, oval, forgyldt ramme. Dette billede er forlængst mangfoldiggjort i mindre målestok ad fotografisk vej og kendes derfor antagelig af de fleste af hendes descendenter. Under silhouetten står: *Souvient toi de*



Oberst Poul Alexander Ross.  
(Efter maleri)



Petronelle Ross,  
f. Wasserfall.

*mon amour et de mon dernier moment*, og det er blevet fortalt, at de ord skal hun have sagt til sin mand på dødslejet, ja, jeg tror endog, at det sagdes at være hendes sidste ord, men det er der ingen grund til at fæste lid til. Disse bonmots, som eftertiden så ofte lægger døende i munden, har i reglen intet med virkeligheden at gøre. De giver kun udtryk for, at de efterlevende synes, at de døende skal »ud med manér« ligesom Leonora Christine. — Petronelle var datter af den rige købmand Peter Wasserfall<sup>20</sup> i København (f. 1730, † 1782), der med tre koner havde mange børn, af hvilke dog adskillige døde som små. Af første ægteskab (med Christine Cathrine Chombardt, † 1755) var datteren Christine Elisabeth (f. 1753, † 1823)<sup>21</sup>, der

först var gift med kancellideputeret kancelliråd Peter Henningsen (f. 1737, † 1775), med hvem hun havde to börn, sönnen Peter, der blev juridisk kandidat, og datteren Helene Cathrine, der blev gift med præsten i Lyngøe Jörgen Langhoff og er vel kendt i familien under navnet »tante Langhoff«. Med sin anden mand, den historisk interesserede, 1812 adlede højesteretsassessor, amtmand, konferensråd Michael Treschow (f. 1741, † 1816) havde hun syv börn, der alle kom på Frederikskilde. Om disse henvises til stamtavlen i Danmarks Adels Aarbog VI s. 420—26.

P. Wasserfall havde med sin anden kone Vilhelmine Heerstädt († 1760) ingen börn, der interesserer os her, men med den tredje, Cathrine Elisabeth Colsmann (f. 1732, † 1787) den allerede oftere omtalte datter Petronelle (min oldemor), sönnen Peter (f. 1765, † 1822), der blev grosserer i Köbenhavn, men slet ikke synes at have haft forbindelse med den övrige slægt<sup>22</sup>, datteren Cathrine Elisabeth (f. 1767, † 1850), der blev gift med gehejmetatsminister Poul Christian Stemann, hvis seks börn alle i en lang årrække var velkomne gæster på Frederikskilde, sönnen Johan Henrik (f. 1769), der vist nedsatte sig i Altona<sup>23</sup>, og sönnen Johannes, der døde 1806 som stud. theol. og over hvis grav på Assistens kirkegård der endnu står et af de mere kendte monumenter. — Wasserfalls tredje kone, der var enke efter vinhandler Daniel Walker († 1759), bragte ham et par stifbörn, nemlig sönnen Johan Daniel (f. 1758, † barnlös 1829), der i mange år boede som grosserer på Højbroplads og var gift med Margrethe Klingenberg (»tante Walker«), der lige til sin död 1847<sup>24</sup> jævnlig modtog besög fra Frederikskilde, og datteren Marie Amalie (f. 1756, † 1837), der 1778 blev gift med den bekendte læge Henrik Callisen. De havde flere börn, af hvilke den yngste datter, Amalie (f. 1788, † 1878), var en af bedstemors kæreste veninder.<sup>25</sup> Hun blev gift med den udmærkede embedsmand, toldkammerdeputeret, konferensråd Herman Bech, hendes söster Henriette, der døde 1879, lidt over 100 år gammel, med Niels de Bang til Sparresholm, og hendes söster Charlotte († 1864) med professor Johannes Colsmann. I Bechs hus kom bedstemor og hendes mand og börn særdeles meget, også hos Colsmanns, hvorimod der aldrig blev synderlig omgang med de Bangs, skönt de dog boede nærmest. På Hallings stamtavle over familien Callisen er der gjort rede for gamle Callisens descendens både på sværd- og spindesiden.

Man må lade den gamle Wasserfall, at hans døtre gjorde, hvad man kalder gode partier. Om de altid just huede ham, er en anden sag. En gammel tradition i vor familie går ud på, at han modsatte sig forbindelsen mellem sin datter og Stemann, og at denne kun opnåede at få sin Cathrine Elisabeth, fordi Petronelle indlagde et godt ord for ham. En broche af blå emaille med guldornamenter, som nu tilhører min mor, siges at være knyttet til denne begivenhed, idet den daværende kammerjunker Stemann gav den til Petronelle som tak for god hjælp. Ved dennes død blev den givet til fru Stemann, der bar den i mange år. Hun havde bestemt, at den ved hendes død skulde tilfalde bedstemor, men mod al menneskelig beregning døde denne før sin gamle moster. Brochen kom så til tante Betty og ved hendes død 1865 til mor.<sup>26</sup> — Forholdet mellem Stemann og hans kone synes iøvrigt alle dage at have været særdeles godt, og at han forvaltede den formue, han fik med hende, på bedste måde, er bekendt nok.

Jeg har nu ganske kort præsenteret familiens medlemmer for bedstemors slægt; det vil næppe være overflødigt også at orientere lidt med hensyn til bedstefars, skönt den er langt mindre indviklet, bl. a. fordi vi helt kan forbigå hans mors familie, som han slet ikke synes at have haft nogen forbindelse med, skönt hun havde mange søskende. Hun var jo en jysk præstedatter og hed Mette Sophie Lemvig, men lod sig kalde Meta eller Medea. Conradine Dunker siger, at hun var meget romantisk.<sup>27</sup>

Slægten Nyegaards stamtavle, der findes i Patriciske Slægter III s. 168—99, viser, at bedstefar ved den tid, da han kom til Svinningegård, havde fire brødre i live; lige så mange brødre og hans eneste søster var allerede bortrevne ved en tidlig død, to fulgte snart efter, og således var der af ti søskende kun tre tilbage, nemlig bedstefar, Hans og Gottlieb. Med den sidste, hans kone og eneste datter, der kom til skæls år og alder, stod bedstefar altid på en særdeles god fod, men Hans kom han tidligt i hårene på. Den 1817 afdøde bror Nielses enke og søn var bedstefar altid en god svoger og farbror. Dermed er sagt, hvad der foreløbig er at sige om den nærmeste slægt.

Af andre pårørende, bedstefar stod i forbindelse med, er kun få at nævne. Der var hans farbror Niels, der døde 1818 som konsumptionsforvalter i Hobro, og hos hvem han flere gange

fandt gæstfri modtagelse på sine rejser til Jylland, der var hans fars fætter, statsminister M. G. greve Rosencrone († 1811), i hvis hus han kom, mens han som ungarl boede i Köbenhavn, og der var en anden farsfætter, der var præstesön fra Hals ved Limfjorden og hed Hans Peter Hansen; han blev fuldmægtig ved hof- og stadsretten i Köbenhavn og kancelliråd og döde i en meget høj alder 1847; kun få gange nåede han og hans familie ned til Frederikskilde, men bedstefar og hans börn gæstede ham hyppigt, når de kom til staden. Endelig var der bedstefars farbror Jacob Severin Nyegaard, opkaldt efter sin fasters mand, den bekendte storköbmand Jacob Severin til Dronninglund. Han havde tidligt nedsat sig i Holland, hvor han blev stamfar til den ansete slægt, der antog navnet Nieuwenhuis. Allerede mens bedstefar var i Vestindien, havde han (1803) gennem sin forretningsforbindelse, grosserer, etatsråd Jeppe Prætorius, fået opspurgt denne sin farbrors adresse og indledede straks korrespondance med ham. Denne er nu sporløst forsvundet, men lige fra 1836, da bedstefar personligt mödtes med disse hollandske slægtninge, er forbindelsen mellem familiens to grene vedligeholdet. Enkelte af hollænderne har genoptaget slægtens oprindelige navn.

Endnu skal kun peges på familien Bilsted (se selvbiografien s. 8) og nævnes, at bedstefars farfar, der var degn i Hals, havde en söster, som var gift med postmester Marcus Mathiesen i Sorö, der var farfar til en mand af samme navn, som blev præst i Kirke-Helsingø og var »som mand og fader kærlig, som embedsmand nidkær og samvittighedsfuld i sine pligters opfyldelse«. Skönt dette slægtskab mellem præsten i K.-Helsingø og manden på Frederikskilde var meget tyndt, regnede man dog med det, og var vejen mellem de to steder end temmelig lang, blev der dog en ret livlig forbindelse mellem de to familier lige til bedstefars död. Hvorfor omgangen först begyndte 1834, skönt Mathiesen sad i sit embede lige fra 1817, ved jeg ikke, men det er vel et tilfælde, som först har fört dem sammen.

Det er egentlig ikke her stedet at omtale bedstefars far, tolder og administrator Peder Nicolai Nyegaard, men da der næppe andensteds findes nogen passende lejlighed til det, skal jeg gøre nogle ganske få tilføjelser til, hvad der allerede findes om ham på let tilgængelige steder, nemlig i stamtavlen (s. 174—75), i bedstefars selvbiografi og i Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon (VI s. 121 ff.), der viser, at hans litterære virksomhed er betyde-

ligt mere omfattende, end vistnok de fleste af hans efterkommere har noget begreb om, men nu har den kun historisk interesse. Den, der vil prøve at læse hans »Samlinger til Kundskabs og Dyds Befordring« eller hans »Damebibliothek« med undertitlen »Samling af moralske Fortællinger« vil sikkert snart få nok. Det er iøvrigt mest oversætterarbejde, han præsterede. Hans litterære interesser var blevet vakt, da han som ganske ungt menneske, endnu mens hans far levede, var i huset hos den



Administrator P. N. Nyegaard.  
(Efter miniaturmaleri.)



Meta Nyegaard, f. Lemvig.  
(Efter miniaturmaleri.)

meget kendte professor J. B. Basedow i Sorø, der var gift med hans kusine Gertrud Elisab. Hammer, der omtales som »et mønster af ånd og legeme«, og senere ved påvirkning af regimentskriver Johs. B. Monrad på Falster. Det blev senere for ham af største betydning, at han havde ævne til at bruge sin pen og ret udstrakte kundskaber, både da han, efter en tid at have været negotiant i København, 1775 havde måttet opgive sit bo, og senere, da han havde mistet sit tolderembede i Randers.

I 1779 blev han af generallandøkonomi- og kommercekollegiet udsæt til for offentlig regning at foretage en rejse gennem Fyn og Jylland for at undersøge, hvor der var lejlighed til at anlægge eller fremme spinderier og væverier. Rejsen, der på-

begyndtes d. 12. febr., varede 156 dage og kostede for ham og en medhavende karl kun ialt omtrent 400 rdlr.<sup>28</sup> Undervejs indsendte han beretninger om sine iagttagelser på turen, der strakte sig til Ålborg, hvorfra han returnerede af grunde, som vil ses af et brev til hans kone, som jeg ikke kan nægte mig den fornøjelse at gengive i sin helhed, da det giver et godt billede både af ham og af hende. Det er skrevet i nævnte by 5. juli 1779 og lyder:

Min Sophia, min lille rare Mine<sup>29</sup>, min allerbedste ven! Efter megen længsel fik jeg endelig d. 29. med en ekspresse fra Lindensborg dit kærlige sidste brev (uden datum) — ja! min dyrebare! jeg skal (ti nød bryder alle love, og i din nærværende, velsignede tilstand frygter jeg for hvert øjeblik, jeg måtte komme for sildig) jeg skal afbryde min rejse, således at jeg herfra, hvor jeg nu står færdig til afrejse, skal drage min rute igennem landet hjem ad så lige som muligt og ikke opholde mig længere, end den yderste nødvendighed befaler. Medens én arbejder for sin lykke, kommer andre sovende til den; så går det med fætter Hansteen og min ven den gode hr. Örn<sup>30</sup> — jeg kommer dog vel med. — Med posten idag har jeg skreven til geheimeråd Schimmelmann og begært tilladelse at rejse hjem, og jeg skal så snart muligt komme efter. — For Guds skyld, hold på potten så længe du kan, at den ikke går itu, för jeg kommer. —

Lev vel, min lille, dyrebare, söde kone. — Vær forsikret jeg föler hvert et ord, hvormed du udtrykker din længsel, så meget mere, da jeg så lang tid har måttet tvinge min egen.

Endnu med löverdagsposten beder jeg om et par ord til Århus, enten jeg skulde være passeret eller ikke, at jeg kan have noget at more mig med. I din nærværende tilstand er jeg urolig, når jeg ikke idelig ser brev fra dig.

Gud velsigne og bevare dig, min lille, ejegode tullerulle.  
Jeg er din Nyegaard.

Den 17. juli var brevsriveren tilbage i hovedstaden, og efter hans optegnelser födtes det ventede barn den 1. august og fik sin fars navn Peder Nicolaj. Det er altså min bedstefar. Indtil 1809 fejrede han sin födselsdag på den nævnte dato, derefter på den 8. august (jvfr. selvbiografien s. 3).

Der var stillet oldefar i udsigt, at han vilde få en passende belønning for sit arbejde i forhold til rejsens nytte. Hvad han fik, véd jeg ikke, men den bedste lön var det i hvert fald, at der 12. septbr. 1781 udgik en kabinetsordre til generaltoldkammeret om, at Nyegaard, der var »kendt af sine gode arbejder i handelssager og brugt til fornøjelse af kommerce-kollegio« skulde

have den vakante toldertjeneste i Randers. Desuden skulde han forvalte konsumptionen. Familien flyttede så derop, boede i »Generalens gård« og førte vistnok ret stort hus. I hvert fald hørte de personer, der stod faddere til dem af børnene, der fødtes her, til byens allerbedste krese; det var folk som etatsråd Ditl. Kirketerp, rådmand Dines Bredahl, byfoged kancelliråd C. R. Voigt, rektor J. R. Schiöth, konrektor Niels Berg, greve v. Schmettau, majorerne Lange og Boeck m. fl. Det var sikkert ofte en for dyr selskabelighed, der trivedes her, så meget mere som tolderens indtægter ingenlunde var så gode som bedstefar antyder (selvbiogr. s. 3). I kabinetsordren bestemtes nemlig, at tolder Nyegaard årlig skulde afgive 300 rdlr. til herredsfoged N. C. Carøe, hvem embedet også havde været tiltænkt, indtil denne befordredes, hvilket skete 1784. Men hvorom alting er, endte det jo med forskrækkelse. Kammerråd M. P. Secher til Södringholm, der havde kautioneret for konsumptionsindtægterne, begyndte at blive urolig, og følgen blev, at stiftamtmanden foretog en revision, der viste, at der var kasseangel. Idet han indberettede dette, udtalte han, at bögerne var førte med god orden og at Nyegaard, der uden tvivl var meget duelig, havde været særdeles nidkær for kongens interesser, og han tilføjer, at han »har ved sine ringe vilkår aldeles ikke på stedet kunnet finde bistand, hvorpå måske en mindre påpassende kunde have gjort fuld regning«. Dette kan vel kun betyde, at stiftamtmanden vilde give til kende, at denne tolder i modsætning til visse andre havde været ubestikkelig.

Kammeret udtalte i sin forestilling om sagen til kongen, at det havde ønsket at redde denne ellers duelige betjent, men da dækning ikke kunde skaffes, måtte det indstille ham til afsked. Det fremhævede dog, at tjænesten måske havde været ringere end formodet, og at han ved sin iver havde forøget toldindtægterne fra 1938 rdlr. i 1781 til 5228 rdlr. i 1786. Skönt således både stiftamtmand og kammer bestræbte sig for at stille alt i det bedste lys, resolverede kongen 30. jan. 1788, at tolderen skulde fjærnes. — Hvad der senere tildrog sig har bedstefar skildret så udförligt, at det her kan forbigåes.<sup>31</sup>

Vi vender nu tilbage til det unge par, der tilbragte deres hvedebrödsdage på Svinningegård. Tiden gik med megen selskabelighed ude og hjemme, mange af egnens herregårds- og

proprietær- samt præstefamilier besøgte, og turen gik naturligvis særlig ofte til L. Mørkegård, Kundby og Vallekilde. Forøvrigt skrantede den unge frue en del i forårstiden, dog ikke alvorligt.

Det var jo forresten ikke så længe, parret blev boende her; bedstefar har næppe været helt tilfreds med gården, som han siger vel var god men meget byrdefuld, og den smule teoretisk uddannelse, han havde fået hos professor Begtrup, kunde lige så lidt som den praktiske, hans unge og ret uerfarne svoger kunde yde ham, gøre ham til en duelig landmand. Det var vistnok også dengang ligesom senere ofte tilfældet, at de mellemstore gårde betalte sig forholdsvis dårligere end både de store og de små. I hvert fald benyttede jo bedstefar det første passende påskud til at skille sig af med den. Allerede i juni 1810 solgte han den til Neergård. Dens tilliggende var da ganske det samme som i 1808 og der medfulgte næsten fuld besætning: 14 arbejdsheste, 63 stkr. stort og småt hornkvæg, hvoraf 46 køer, 25 svin og grise og 13 får og væddere. At bedstefar var tilfreds med den pris, hvortil han solgte, nemlig 75000 rdlr., er mærkeligt, da pengene, siden han købte, var faldet så voldsomt i værdi, at han snarere skulde have haft mindst det dobbelte af, hvad han fik, men dette har han ikke mærket, da han straks igen anbragte sine penge i jordegods og derved for 67000 rdlr. fik over 140 tdr. htk., altså mange flere tdr., end han havde solgt, for en ringere købesum. Det var lige i begyndelsen af septbr., han afsluttede denne handel, hvorved han blev ejer af Bjørnkær, halvanden mil nordvest for Ålborg, en lille herregård på 22 tdr. htk. (hvoraf omtr. 6 kontribuabelt) med 119 tdr. htk. bøndergods i Biersted og Jetsmark sogne. Skøde fik han juleaften s. å. Hvor megen kval han senere fik af denne ejendom, har han selv skildret. At han aldrig kom til at hebo den, må siges at have været en lykke for ham, da det havde været en levende begravelse for en mand med hans alsidige interesser og trang til god selskabelig omgang. Hvem skulde han vel på det afsides sted have søgt åndelig næring hos, og hvor skulde en mand med hans kærlighed til den ægte sællandske natur have kunnet finde sig tilfreds i disse flade omgivelser, hvor øjet aldrig finder hvile?

Da han havde solgt Svinningegård, hvor han foreløbig blev boende, var han indtil videre en fri mand. Han foretog så i juli med sin Betty den lille udflugt, hvis mål var Møen, men som



på grund af slette veje, upålideligt vær og hans kones skrøbelighed kun strakte sig til Bækkeskov, hvor de vendte om og tog til »de vakre Stemanns« i Sorö, som de gæstede i nogle dage og forlod »med levende følelse af deres forekommende adfærd mod os«. Straks efter hjemkomsten måtte han på én forretningsrejse til Köbenhavn, og 5—6 uger af august og september gik med den Jyllandsrejse, som førte til, at han købte Björnkær; undervejs beså han en stor mængde jyske herregårde og lærte mange mennesker at kende.

Den 21. novbr. indtraf den store begivenhed, at det første barn, datteren Meta Marie, födtes, og anden juledag blev hun ifølge kgl. bevill. hjemmedöbt i overværelse af et större selskab, der först havde spist en bædre middag. Blandt fadderne var amtmand Stemann og toldkasserer Niels Nyegaard, som dog bægge var fraværende, endvidere barnets to farbrødre Niels og Gottlieb, dets morbror Alex med kone, premierlöjtnant Bülow m. fl. Som kuriosum kan anföres, at præsten fik 20 rdlr., degnen 10 og skoleholderen 5; madammen havde ved födslen fået 15, og spillemanden fik på dåbsdagen 1. Antägelig har han spillet for folkene, for der er ingen antydning af, at herskabet har danset.

Denne förögelse af familien var naturligvis meget velkommen for bægge forældre. Mindre glad har vel nok den unge frue været ved den tilgift af en stor dreng, der omtrent ved samme tid arriverede til Svinningegård. Det var den af bedstefar omtalte plejesön Jacob Nicolaj, der var födt 4. septbr. 1803 på S. Croix af Elisabeth v. Berger. Det må have været ham meget magtpåliggende at få denne sin förstefödde hjem, for da han sidst i oktbr. fik brev om, at han nu snart vilde ankomme, glædede det ham meget, og han betalte ikke mindre end 2000 rdlr. for at få ham hertil fra Vestindien. I december termin afhentede han drengen i Köbenhavn, og midt i samme måned kom han med ham »hjem til min Betty«. Lige i begyndelsen synes alt at være gået godt, men det varede ikke længe, inden hans mindre heldige egenskaber kom frem, og i årenes löb voldte han sin far mange bekymringer; vi skal siden hen stifte nærmere bekendtskab med denne i åndelig og legemlig henseende sortsmudsede fyr.

For hver dag, der gik, rykkede imidlertid det öjeblik nærmere, da Svinningegård skulde forlades, og der måtte derfor,

såsnart jul og nytår var ovre, for alvor tænkes på, hvor ægteparret med de to børn skulde ty hen, for til Björnkær, der straks var blevet bortforpagtet, vilde de ikke. Begyndelsen af 1811 blev derfor en såre urolig tid med idelige rejser frem og tilbage; henvend 2 måneder af årets 3 første var bedstefar borte fra hjemmet. Først måtte han straks efter nytår afsted til sin jyske gård for at få den solgt eller påny bortforpagtet. Dermed gik lige én måned. En halv snes dage efter hjemkomsten måtte han atter på farten for at finde et sted, hvor de for fremtiden kunde få tag over hovedet, og rejsen gik til Sorö. Ganske naturligt fölte han sig draget til dette sted, hvis skønne omgivelser han kendte fra barneårene i Pedersborg, og hvor han fra den tid havde nogle bekendtskaber, for ikke at tale om, at onkel Stemann boede dër og på den anden side af söen »tante Langhoff«, præstekonen i Lyngø. Her var altså adskilligt, der drog. Man gav ham anvisning på Frederikskilde, som Jörgen Fenger vilde sælge, gik første gang d. 17. febr. ind under dens tag og afsluttede dagen efter på Oldebjærggård handel om den lille gård, hvor han skulde komme til at tilbringe alle sine kommende dage. Han gav 40000 rdlr. for den og siger senere selv, at deraf var de 10000 betalt for den skønne beliggenhed.<sup>53</sup> Det er en gammel historie i familien, at Fenger, da han havde solgt sin gård, skal have sagt: Nu har jeg solgt Dem min jordiske lyksalighed. — Umiddelbart op ad Frederikskilde lå dengang Kongskilde mølle, som ejedes af general J. F. Castenschiöld til Frederikslund. Bedstefar fik straks lyst til med det samme at erhverve den, da den lå ham så bekvemt, og to dage efter tog han en tur ud til generalen for at forhandle med ham derom, men den tur var forgæves. Inden næste år gik tilende, lykkedes det ham dog at erhverve den. Med vel forrettet sag vendte Frederikskildes nye ejer tilbage til sin kone, og det var vist glæden over det held, som havde fulgt ham, der var grunden til, at ægteparret et par dage efter hans hjemkomst tog en fornøjelsesrejse med lille Meta til hovedstaden, hvor de besøgte gode venner — Bilstedts, fru Linstow, Ibsens, Sturzes m. fl. — og jævnlig var i teatret. En månedstid efter var de atter på en lille udflugt; Betty skulde se sit nye hjem og bedstefar aftale mangt og meget med den elskværdige Fenger, der var så overordentlig nem at komme tilrette med. Skönt han og hans familie i denne tid skrantede en del, gjorde de alt, hvad der stod i deres

magt, for at alt skulde være i bedste stand, når den nye ejer tiltrådte. Han sørgede for mark og skov og have, han fæstede



Frederikskilde, set fra syd, 1844.  
(Efter maleri af Camilla Pedersen).

en dygtig avlskarl, hans kone, Helene f. Helleesen, fæstede barnepige og bryggerpige og overlod for et par måneder bedstemor sin egen dygtige husjomfru. Ikke uden grund priste bedstefar ved

denne lejlighed Fengers liberalitet. Der er bevaret en del breve fra denne tid til bedstefar fra ham; skönt de kun handler om rent praktiske ting, giver de et meget tiltalende billede af manden. — Sidst i marts begyndte flyttelæssene at afgang fra Svinninge, men först den 29. april forlod familien gården, tog til Rosses på Lisedal, hvor der overnattedes, og holdt dagen efter sit indtog på Frederikskilde kl. 8 aften; fem dage efter flyttede Fengers til Gunderslevholm, hvor han vist var blevet forpagter.

Frederikskilde hed til slutningen af det 18. århundrede Nygård.<sup>53</sup> Den var fra gammel tid en fæstegård under Sorö akademi, som 1786 sködede den for 1120 rdlr. til den daværende fæster Anders Christiansen Möller i Kongskilde mølle; 1801 kom den til J. Fengers. Det var en beskeden gård på 7½ td. htk. ager og eng og lidt over 1 td. htk. skovskyld; arealet var godt og vel 100 tdr. land. Alligevel kunde denne lille ejendom give ejeren en hel del at sysle med, da den var ret kompliceret og blev det end mere, da bedstefar samlede sig en del gods rundt omkring og udvidede gårdens jorder. Disse var noget vanskelige at drive, fordi de var meget bakkede, haven var stor, et ret betydeligt fiskeri i Tystrup sø og senere i möllesöen fulgte med gården, de mange små skove gav meget arbejde med hugning og tilplantning, og så det tilhørende krohold! Ejeren skulde i virkeligheden helst være både landmand og forstmand, fisker og skytte, kromand og havemand, hvis han tilfulde skulde udnytte alle mulighederne; nå, kromand, gartner og smed var her, og fisker, skytte og skovfoged kom her, så her var mange om arbejdet og også mange munde at mætte. Al denne virksomhed tiltalte i høj grad bedstefar, og mens man får det indtryk, at han på Svinningegård kun havde ringe interesse for sin bedrift, kan man se, at han på sin nye gård gik op i den med liv og lyst. Omtrent lige fra den dag, da han kom hertil, og lige til den dag, da han lige för sin 77årige födselsdag i 1856 overdrog gårdens avling til sin tro tjæner, kromand Christen Knudsen, kan man fra dag til dag følge hans travle virksomhed, ti i al denne tid noterede han på den venstre side i sin skrivekalender alt, hvad der angik selskabelighed, adspredelser, forretningsrejser osv., til højre alt, hvad der vedkom hans land- og skovbrug m. m. Han var her kommet på sin rette plads i en stadig virksomhed. »Jeg er aldrig gladere, end når jeg har fuldt op at bestille«,

skriver han selv 1826, og her var visselig nok, og snart blev der mere, efterhånden som han samlede hele sin virksomhed her og skaffede sig mange hverv udenfor hjemmet.

Frederikskilde gjorde et meget beskedent indtryk på den, der nærmede sig til den. Den bestod af 4 stråttækte bindingsværkslænger, der lå i firkant, og et par småhuse. Beboelseshuset — naturligvis kun i én etage — lå sydligst med gavlene i øst og vest. Fra værelserne mod syd var der en yndig udsigt over haven og Tystrup sø til den hvidkalkede Tystrup kirke. Dette hus var bygget først i 90erne af Möller, udvidet og forbedret noget af Fenger, straks efter at han var kommet hertil, og var nu en 53 alen lang og 12 alen bred bygning på 22 fag. Den indeholdt i vestgavlen to gæstekamre, dernæst en stor stue (»salen«) »med fodpaneel og postementslister«, og så en forstue, der gik tværs igennem huset og forbandt gårdsplads med have. Derfra var nedgang til kælderen, der kun var 2 fag bred, og en »indklædt« trappeopgang op til loftet. Øst for forstuen lå dagligstue og sovekammer »med brystpaneel« samt et andet sovekammer »med fodpaneel og postementslister«. Den østligste ende optoges af køkken, spisekammer, brøggers (med trappe op til loftet) og borgestue samt vistnok pigekammer. Overalt i stuerne var der bræddelofter, engelske vinduer, hollandske døre »og gerichtter med indstukne låse«, samt bræddegulve. Lofter, døre, vinduer og paneler var malede. Denne bygning blev 1801 vurderet til 2420 rdlr. — Den vestlige længe var 16 fag, hvoraf de 7 sydligste var indrettede til værelser, køkken, spisekammer osv., de 2 næste fag var vognremise og de 7 nordligste lo og lade. De to andre udlænger var også hver på 16 fag. I den nordre var der i hver ende portindkørsel til gårdspladsen og i øvrigt fra vest til øst indrettet karle- og materialkammer, foderlo, hestestald (6 fag), materialkammer og kalvestald. Endelig indeholdt den østre længe fra nord til syd lo, lade og foderlo (ialt 7 fag), fæhus (5 fag) og hølader. — Lige øst for gården lå et lille hus, der brugtes til fårehus m. m., nord for den fandtes et 7 fags hus, indrettet til beboelse m. m., og endelig nævnes to markhuse, ligeledes til beboelse. Samtlige bygninger vurderedes til 4980 rdlr.<sup>34</sup> (○: næsten 15000 kr.), men da Fenger havde foretaget sine forbedringer, sattes vurderingssummen 1806 til 7380 rdlr.

De tre avslænger var sammenbyggede, men hovedlængen lå frit, således at der mellem denne og vestre længe var låge ind



sentligt bestod ganske uforandret i alle de mange år, hvori det var centrum for den store kres. Man begriber ikke, hvor der i de 6 stuer, hvoraf kun én havde ret anselige dimensioner, kunde blive plads til alle de mennesker, da familiemedlemmernes antal nåede maksimum, men det gik, og der blev endda altid også plads til liggende gæster i ret stort antal. Familien selv nåede sit højeste tal i foråret 1825, da Elise blev født: Mand, kone, ni børn og disses farmor. Samtidig var her huslærer, og et plejebarn (lille Fenwick) kom snart til; det bliver altså 14 personer. At de to ældste sønner samme år kom til Sorø, hjalp næppe, for de kom jo idelig hjem på længere feriebesøg, og så medførte de endda ofte nogle kammerater, der også skulde have plads. Når det overhovedet blev muligt at skaffe natteleje til alle, var det, fordi der i den søndre ende af det vestre hus var et par værelser, der i hvert fald i senere tid kunde tages i brug, dels et lille gæstekammer, der navnlig anvistes unge mandlige gæster, og et »porcelænskammer«, hvor der også stundom var lidt indkvartering. Desuden omtales i senere tid (1842) et »kammer for jomfruen«, som må have været yderst beskedent, da det var indrettet i gangen, antagelig under loftstrappen, og østen for kontoret lå et værelse, der synes at have været pigekammer, men som senere et par af døtrene lå i.<sup>35</sup> Iøvrigt hjalp man sig — i hvert fald i Jappes tid — ved at få nogle gæster anbragt hos mølleren, som jo boede lige tæt ved.

Det er ovenfor nævnt, at der i den vestre længe var værelser og køkken m. m. Grunden dertil var navnlig, at der med Frederikskilde var forbundet krohold, som var anbragt her. Møller havde fået bevilling derpå 1788, og de følgende ejere havde ladet den forny. Man skulde tro, at det var en meget ubehagelig ting at have sådan lige op ad sig, men det er der dog ingen vidnesbyrd bevaret om. Fra kroen var der ingen indgang til gårdspladsen; den var ganske afsondret og vist ikke ret meget besøgt, for den bestod kun af en forstue til vejen, en lille skænkestue, køkken og et kammer med vindue ind til gården. Da den 1830 blev bortlejet til F. C. Skovgaard, der skulde betale 12 rbdlr. sølv månedlig i afgift, blev det lovet ham, at der skulde opføres »en rummelig bod« udenfor kroen ved vejen med brændeskur og vognum m. m., men denne bod blev ikke indrettet, fordi lejereren fik erstatning på anden måde.<sup>36</sup> Ejere og lejer kom forresten meget snart i hårene på hinanden, og så fortrak den sidste, og

1831 forpagtedes kroen til avlsforvalter Anders Jensen fra Lyngbygård. Antagelig var det i hans tid, at der opførtes en i en brandtaksationsforretning af 1842 omtalt længe, der stødte op til kroen og indeholdt to kamre, vognport og rejsestald. Af tidligere kro-mænd kan nævnes Per Kræmer, som tiltrådte i marts 1815, og Magnus Lentz, der var farmaceut og forhen havde ejet Sofieskilde og i juli 1819 blev kroforpagter. Hans kone Anne M. M. Thorup døde her 1827, han selv 1841 som indsidder i Topshøj. Det kan på dette sted være nok om denne lokalitet.

Til Frederikskilde hørte en forholdsvis stor have, vistnok anlagt af Fenger, der også skal have plantet de to store kastanie-træer, der endnu står ved indkørslen til gården. Han siger selv, at havevæsen var hans »yndlings morskab«, og han holdt en arbejdsom og flink gartner, der hed Henrik Lose († 1832). Denne gik i arv til bedstefar, som året efter sin ankomst byggede ham et nyt gartnerhus, der lå tæt udenfor gårdens port. Han var her i en række år og var gift med Mette Henriks, der holdte lidt og længe efter hans død boede hos datteren Else i Stenstrup, der levede endnu 1886. Börnene fra Frederikskilde mindedes dem længe med venlighed. »Kan du huske«, skriver Cora 1890, »han lagde så mange vælske bønner og vi fik ofte en ret, han kaldte ruskomsnusk, som bestod af vælske bønner, ærter, gulerødder og små tærninger stegt flæsk, stuvet i mælkejævningssauce«. <sup>37</sup> Ja, det var en prægtig have, som skrånede ned mod søen, med store, dejlige træer, hvori skaderne mudrede, og alle mulige frugttræer; foruden de traditionelle æble- og pæretræer af forskellige sorter fandtes der ferskner, abrikoser, reine-clauder, gule blommer og sveskeblommer, spanske kirsebær, valnødder og hasselnødder m. m. og op ad huset voksede vinrankerne; og der var buskfrugter og jordbær, asparges, majs og mange andre gode ting, for ikke at tale om de mange blomster og tobaksplanterne, der dyrkedes ikke til pynt men til brug, og humlen, der spillede en stor rolle. Og rundt om i haven og i lunden og i skovene sang hundreder af nattergale i de stille sommeraftener, og flagspætterne pikkede på træernes stammer, og bierne vendte hjem til deres kuber med det vinterforråd, som andre kom til at nyde godt af. Rigtig til sin ret kom haven dog først, da börnene voksede til og trak ungdom til huse.

Straks efter sin ankomst hertil havde bedstefar ophængt tavler i træerne med vers og sentenser, som det var tidens skik;



der var danske og engelske, tyske og franske og enkelte latinske inskriptioner, ikke mindre end 38 ialt, og samtidens og fortidens bedste forfattere havde måttet give deres bidrag, såsom Baggesen og Grundtvig, Shakespeare og Pope, Schiller, Boileau og Horats. Sentenserne forekommer mig dog ikke at være særlig karakteristiske for den, der havde valgt dem, i hvert fald langt fra alle. Nogle er der dog, som f. eks.: »Kom vandrer, hvil dig i mit sköd, men önsker du mig mere blöd, så hör: Tag spaden fat min ven og grav dig træet, kom så igen« eller »Fais ce que dois, vienne que pourras«, eller »Der Mann muss hinaus« osv., som han — temmelig frit og sikkert efter hukommelsen — har citeret i sin selvbiografi s. 10., men rigtigt på havetavlen. Således var haven »ej blot til lyst«; den var også belærende for gamle og unge.

For enden af haven, nede ved söen, lå i det mindste i senere tid et bådehus, og båd var her lige fra den förste dag, såvel en större som en mindre. De blev i den glade sommertid overordentlig meget benyttede, som naturligt var, så meget mere, som der var steder nok at sejle til. Hyppigst gik turen naturligvis til de mere nærliggende steder, til Tystrup, hvor der aflagdes besög hos pastor Stabells, som gennem en lang årrække hörte til omgangen, eller til den skönne Suserup skov og Klinten, som er mål for så mange udflugter den dag idag, eller op ad Suså til Munkedam og stundom videre til Næsby, hvor der i de förste år gjordes besög hos pastor A. Bryndum (forflyttet 1815). Mange af turene gik dog betydeligt længere, f. eks. til den smukt beliggende Tase mölle, der gennem årenes löb har været målet for så usigelig mange vognlæs fulde af glade mennesker, eller videre til Gunderslevholm, hvor dagen tilbragtes hos etatsråd P. Neergaard, der hörte til dem af egnens folk, som familien på Frederikskilde först kom i beröring med, eller hos den rare Jörg. Fenger, der nu boede dær. Dertil var der en sejletur på et par mil. Men den længste udflugt tilsöes gjordes dog i juli 1816, da bedstefar med kone, svoger Alex Ross og sin äldste datter Meta tog en tur ned ad Danneskjolds kanal til Herlufsholm og videre til Næstved, hvorfra de med vogn körte til Karrebæk, hvor de overnattede hos pastor O. Brasen, der var gift med en söster til Rosses tidligere nævnte svoger, kammerfurér Ibsen. Efter at have hvilet ud og besét Karrebæksminde havn m. m. vendte de dagen efter tilbage ad samme vej. Det

siger sig selv, at de på de længere udflugter havde mandskab med til at ro båden.

I den første halve snes år på Frederikskilde synes bedstemor i det hele taget at have været ret fri i sine bevægelser; bedstefar vilde åbenbart helst have hende med sig, hvad enten turen kun gik til Sorö eller helt ind til Köbenhavn, og da der var barnepige til at passe børnene og husjomfru til at tage sig af huset, lod det sig let gøre, når ikke hendes svangerskaber og hvad dermed stod i forbindelse — navnlig börnenes amning, som den kærlige mor altid selv besørgede — bandt hende til hjemmet. Senere, da tiderne blev strammere, börneflokket voksede, sønnerne kom til Sorö osv. måtte der i husførelsen finde indskrænkninger sted, og så synes husjomfruerne<sup>38</sup> at være forsvundne, vel også fordi småpigerne begyndte at blive så store, at de kunde gøre lidt nytte. Ingen havde i hin tid den sære tro, at børn blev »overanstrengte«, så snart de havde noget nyttigt for, tværtimod! Man mente, at det gjaldt om tidligt at vænne dem til arbejde og til at tage pligterne alvorligt, for at de derved kunde dannes til duelige medlemmer af samfundet. Man vidste, hvad vor lade og arbejdssky tid til skade for sig selv synes at have glemt, at lediggang er fandens hovedpude, og børnene på Frederikskilde kunde derfor være sikre på, at med den far, de havde, skulde de nok få lov til at tage fat, så snart det overhovedet lod sig gøre, for ledige hænder var ham en pestilens. Han var en stræng mand, der fordrede meget af alle sine omgivelser ligesom af sig selv, men en usigelig kærlig og omhyggelig far tillige; med den største interesse fulgte han alle sine børns fjed, søgte at jævne vejen for dem, så længe han var i stand til at udrette noget for dem, og glædede sig med dem, når det gik dem godt. Men ubetinget lydighed fordrede han af dem, selv når de var blevne fuldvoksne. — »Vi var godt vante til at föje os efter forældrenes önsker« måtte Cora sande, da hun var 27 år gammel, og efter at de havde forladt det fædrene hjem ventede han dog, at de fulgte hans råd og formaninger, og visse- lig er der adskillige eksempler på, at de vilde have stået sig ved at gøre det. Iövrigt var han sig sin strænghed fuldt bevidst og omtaler den oftere. I et brev til Harald skriver han således 1834: »Lad så verden kalde mig en stræng far. Gud er det også, men på samme tid godheden selv, og give Han, at der var ret mange sådanne strænge fædre til gavn for unge mennesker og måske

alt det forkerte, der nu rörer sig i verden. Fejler jeg undertiden i mine anskuelser, da tilgive Han mig, ligesom jeg billigen forlanger, at mine nærmeste vil erkende min gode hensigt med dem alle«. <sup>39</sup> — Men, jeg foregriber begivenhedernes gang; herom vil der senere blive talt.

Frederikskilde var altså en lille ejendom, der i flere henseender var meget tiltalende, men selv om den gav indtægter ad flere veje, kunde den umulig ernære en familie, der stillede større krav til livet end at få det daglige bröd i ordets bogstavelige forstand. Bedstefar ejede jo ganske vist endnu Björnkær, men enhver tanke om at tage bopæl dér var nu aldeles opgivet, og da den lå så langt borte, måtte bestræbelserne gå ud på at blive af med den og sætte pengene i ejendomme, der lå nærmere ved, da der i hine tider slet ikke kunde være tale om at leve af renter, fordi pengene dag for dag tabte deres værdi. Straks efter at have köbt sin lille nye gård havde bedstefar jo derfor gjort forsög på at komme i besiddelse af Kongskilde mølle, men dengang glippede det. Dog, inden det næste år gik til ende, havde han ikke blot erhvervet den, men også Teglgården i Suserup, bægge köbte i november 1812, og inden nytår fik han solgt sin jyske gård. Denne sidste handel fik han dog senere mange kvaler af, som han selv har omtalt i sin biografi. <sup>40</sup>

Det var et meget net lille kompleks, bedstefar nu havde fået samlet ved Tystrup sö, men tilsammen var det kun godt 15 tdr. htk. ager og eng og lidt over 2 tdr. htk. skov- og mölleskyld, og derfor havde han givet 115500 rdlr. d. c., mens han for kun 2¼ år siden havde fået 140 tdr. htk. for 67000 rdlr. d. c. Det var jo tilsyneladende et meget kummerligt resultat, men det må ses på baggrund af hele pengekrisen; det bedste ved det var, at bedstefar selv var tilfreds. Han tog straks fat på en delvis omlægning af de nye ejendomme, fik indrettet sig en lille fredskov og fik udparcelleret Teglgården således, at en del af dens jorder henlagdes til Frederikskilde, der förögedes med Rytterbjærget og Tagemosen og fik et samlet areal på c. 160 tdr. land. Tagemosen, der lå helt henne ved Susåen, var navnlig meget værdifuld, og bedstefar plejede at sige, at han ikke vilde sælge den, om den så blev belagt med sölvdalere. Den blev så at sige det centrale i Frederikskildes landbrug, da den forsynede denne gård, der var så fattig på eng, med forholdsvis store masser af hö. I den nye skov byggedes 1816 et hus, og på mosen opförtes 1819 Tage-

mosehuset, hvor gårdens fisker senere boede. I 1834 ejede bedstefar ialt: Frederikskilde med tilhørende kro, gartnerhus og et fæstehus, Kongskilde mølle, et skovhus, hovedparcellen af Teglgård, 2 lejehuse i Eskildstrup og 6 andre lejehuse, der hed Mellemhuset, Bjerringhus, Hjortevængehus (bygget eller ombygget 1819), Rytterbjærghus, Teglladehus og Tagemosehus. Det samlede antal mennesker, der boede på dette lille gods, var 85.

Fredskoven bestod af to dele, Kongskilde mølleskov, der blev udskiftet 1815 og året efter godt indhegnet med sten- og risgærder, og Frederikskilde skov, der blev indfredet 1819, hin 8 tdr. land, denne 17. I disse to småskove var der god opvækst ved naturlig besåning og plantning, da de aldeles ikke brugtes til græsning, og de behandlede ganske forstmæssigt. 1832 siges Mølleskoven at være i fortrinlig stand og om bægge skove hedder det, at de er meget vel behandlede. 1845 omtales det, at der ved Frederikskilde skov var flere stykker grund, som var bestemte til afdrivning uden at det dog var blevet gjort<sup>41</sup>; det er vel disse, der ofte omtales som Hjortevængeskov, Rytterbjærghus, Bjerringhus, Eskemoseskov osv. Skovene gav slet ikke lidt arbejde, både med skovning og plantning, men også en del indtægter, og de forsynede jo gården med fornødent brændsel, ti nogen törvemose var der ikke. Der var ansat en skovfoged, og han hed gennem mange år Lars Jensen, men kaldtes altid Lars Husar (f. c. 1787), og hans kone, der hed Ane Marie Hansdatter, gik jævnlig under navnet Marie Husar, ret som om hun også havde været soldat. Det var et par skikkelige, rare folk, som herskabet satte megen pris på. Han havde været kusk på gården og kört de fire heste, når familien skulde til de store selskaber hos general Castenschiold på Frederikslund. Også som rorkarl blev han benyttet, og da Harald og Conrad i 1825, da de var komne til Sorö, af deres bedstemor havde fået löfte på hver en halv skæppe nödder, var det Lars Husar, der måtte udføre det vigtige hverv at plukke dem mod at få et par skilling. Han var særdeles god ven med sin husbonds söner, og hans taknemmelighed for god behandling gav sig undertiden rörende om end lidt pudsige udslag, som da Conrad 1835, dagen för han skulde rejse til Kbhvn., af Lars fik forærende en slump kartofler og af Marie en snes påskeæg, eller 1844, da han sendte en snes æg til Harald og hans svoger Petersen, der var i hovedstaden.<sup>42</sup> Da Lars blev gammel og aflægs, tilböd bedstefar ham

og kone gratis husly i skovhuset, men de foretrak at gå i fattighuset. Han blev forfalden på sine gamle dage, var ked over, at han 1848 ikke kunde gå med i krigen, »men desværre, han ligger hjemme og passer sin flaske, hvorover Marie græder sine modige tårer«. <sup>43</sup> Stundom kom det gamle ægtepar stolprende til Frederikskilde for at få et måltid mad i køkkenet og en styver, og fra Vestindien sendte Harald undertiden lidt småmønt gennem sin søster Betty til »den gode, gamle husar«, som han med kone beder »på det venligste hilset«; og i sin glæde over at være kommet tilbage til sine barndoms minder improviserer Harald en tale til sin gamle ven: »Gå i tide ind i mådeholdsforeningen, Lars! det er det bedste, vi kan gøre, som tingene står, ellers er jeg bange for, at Lars går til sine fædre (jeg véd ikke, om de også var husarer) inden vi kan komme til at sés igen, og det var ilde! følg mit eksempel i det kapittel, Lars! jeg er omtrent et årstid om én snaps, så småt går det for mig. Godt er det endda, havde jeg nær sagt, at Lars ikke er herude, for Lars og ny rom og ny rom og Lars, de vilde snart gøre det af med hinanden; hvis ikke så var, skulde jeg såmænd sendt Lars en dunk, men jeg vil ikke have det på min samvittighed, og dermed farvel, bægge to!«. <sup>44</sup> — Som et kuriosum kan anføres, at bedstefar i 1843 fra digteren C. H. Bredahl i Boröd hentede mange popler til udplantning i Mølleskoven. Plantning af graner omtales oftere.

Der var på bedstefars ret omfattende ejendom ikke lidt jagt, dyr — dog vel kun strejfer fra de større, omliggende skove — harer og agerhøns på markerne, ænder i søerne osv., men ejeren var ikke jagtelsker. På Svinningegård kunde det hænde, at han tog en bøsse på nakken og slog et slag ud over jorderne; på Frederikskilde omtales det aldrig. Det var derfor noget af en begivenhed, at han engang, da hans ven Carl Neergaard på Gunderslevholm havde indkvarteret to af sine jagtgæster hos ham en nat, den næste dag lod sig overtale til for første gang i sit liv at tage lidt del i en klapjagt. Han fik en bøsse og en post, løsne et skud, ramte naturligvis ikke, deltog i frokosten i Lundehuset og fik sig en passiar. Dermed var han færdig med den fornøjelse. Heller ikke sønnerne drev jagtsporten; det kunde ske, at Conrad, der var af dem, der — som man siger — tog alle glæderne med, gik ud og plaffede lidt, men det havde ingen art. Da han engang var ude med hele fire kammerater fra Sorö, opnåede de et udbytte af 6 bekkasiner, 5 dompapper, 1 flag-

spætte, 1 kramsfugl, 1 solsort og 1 skovskade, og sammen med Fr. Hammerich lykkedes det ham engang at skyde en træpikker og en spurv! Det var nok omtrent det samlede resultat af alt det jægerblod, der var i familien. Det var derfor nødvendigt at bortforpagte jagten. I bedstefars senere år var den overdraget til skovrider Claus Iversen i Lorup, en meget jævn mand, der kom en del på Frederikskilde. Efter Coras sigende måtte han svare en årlig afgift af 8 dyr og 12 harer.

Der var også med Frederikskilde forbundet en del fiskeri i Tystrup sø (og helt op i Suså) og i Möllesö. I begyndelsen forsøgte bedstefar efter Fengers råd selv at drive det, men det varede ikke længe, inden han traf et arrangement med Peter Jappe, der var fisker ved Sorö akademi. Der er enkelte antydninger af, hvad dette fiskeri kunde kaste af sig; således sendtes engang i 1819 tre vogne bort med fisk og dagen efter én, det følgende år sendtes en slæde til Kbhvn. med fisk og senere en vognfuld. På en nat fiskedes engang 60 brasen og i et dræt toges engang i Möllesöen 10—12 lispund gedder og aborrer osv. Fiskeriet drevs i reglen fra båd, men også om vinteren på is. — Senere holdtes en fast fisker, der boede i Tagemosehuset, antagelig for også at passe lidt på alt det gode hö, der avledes på mosen. Han skulde, siger Cora, hver uge levere 12—14 pund fisk. Den første, jeg har fundet nævnt (1834), hed Frederik Henr. Blum eller Bluhme, også kaldet Fritz Blom; formodentlig var det for at böde lidt på sine små indtægter, at han 1838 foranstaltede en skiveskydning ved Suserup möllesö. Den, der indsköd 3 mark, kunde deltage, og præmierne var en ko og to sølvgenstande. Skovrider Claus Iversen, der jo var vant til at bruge bössen, var den heldige vinder af dem alle. Bagefter var der dans til kl. 3 nat, og i teltet flöd brændevinen.<sup>45</sup>

Således blev efterhånden det meget forskelligartede arbejde, der knyttede sig til bedstefars ejendomme, fordelt på mange hænder, og — som alt nævnt — boede der 1834 85 mennesker på dem; så mange munde skulde mættes foruden at nogle, skönt fraværeude, nød deres underhold herfra, bl. a. de to sønner, der på denne tid lå ved Sorö akademi. Selv forbeholdt ejeren sig til sin höje alder alt, hvad der angik det egentlige landbrug på Frederikskilde og Teglgården såvelsom skovbruget, og da han efterhånden genoptog sin translatörvirksomhed, blev landvæsens- og tiendekommissær i hele Sorö amt og brugtes meget til ud-

förelse af offentlige hverv samt tildels selv underviste sine börn, havde han altid fuldt op at göre. Dertil kom de ofte besværlige terminsrejser til Kbhvn. to gange om året, i en længere årrække bestyrelsen af hans bröggerigård sammesteds og translationsrejserne til Helsingör. Disse rejser tog meget af hans tid, men skaffede ham samtidig mange selskabelige glæder og lejlighed til at tilfredsstille sin passion for skuespil, når han lagde rejsen over hovedstaden. Hans ubetvingelige trang til virksomhed blev der god brug for, og da han arbejdede hurtigt og sikkert og havde en stærkt udviklet ordenssans, så at han aldrig spildte tiden med at söge efter noget, kunde han endda få rigelig tid til rekreation. Han gik hver dag sine lange ture og foreholdt stadig sine sönnner, hvor nödvendigt det var, at de daglig skaffede sig motion, selv når de havde en eksamen lige over hovedet. »Hvor går det med sköjtelöben?« skrev han 1837 til dem, da de opholdt sig i Kbhvn., »denne herlige og hurtige bevægelse, som jeg så meget savner. Brug den dog . . . Har I ingen sköjter, som jeg dog troer, da tag hver et par på min regning«. Og nogen tid efter skriver han til Harald: Jeg råder dig, »at du aldrig lader nogen dag gå hen uden bevægelse i den fri luft, uden mindste hensyn til været, ti når vi her tillands först begynder at vrage dette, da kan vi let komme til at sidde inde i 300 dage. Jeg anbefaler dig jo ikke mere eller andet, end hvad jeg selv i en lang række af år har udövet, og næst Guds hjælp befinder mig vel ved«. <sup>46</sup> Selv fulgte han denne regel lige til sine dages ende. Det var et princip, og, som jeg synes, et godt princip. Sligt forstår svage sjæle jo ikke. Det er derfor ikke så underligt, at en dame, som kendte ham godt, deri kun så et bevis på hans stædighed. Hun fortæller, at engang under et frygteligt uvær bad dötrene ham blive inde, men nej, han var uböjelig og gik trods deres angst. »Da slog lynet ned foran ham, så kammerråden sank i knæ. — Så gik han ind«. <sup>47</sup> Iövrigt er det vist en af de röverhistorier, som samme dame serverer flere af; jeg har i hvert fald intet andet sted sét eller hört noget derom og tror derfor ikke på den.

Da bedsteforældrene kom hertil, havde de kun ét barn, datteren Meta. I deres nye hjem forögedes flokken til ni. De nævnes alle i selvbiografien og der anföres, hvem alle dötrene er opkaldte efter undtagen den yngste, som sikkert fik navn efter sin

eneste, forlængst afdøde faster. Af sønnerne fik den ældste sine to navne efter sine to bedstefædre, Conrads navn er sikkert en opkaldelse af bedstefars ungdomsven Conr. v. Bergen, men hvem Georg har fået navn efter, kan jeg ikke sige. De ni børn, kun anførte med deres kaldenavne, var altså følgende: Meta f. 1811,



Meta, Cora, Betty og Harald Nyegaard 3.6.1814.  
(Efter tegning af P. Copmann.)

Cora f. 1812, Betty f. 1813, Harald f. 1814, Conrad f. 1815, Amalie (Malle) f. 1817, Augusta f. 1818, Georg f. 1823 og Elise f. 1825. Naturligvis var der glæde på gården, hver gang et barn så dagens lys, men det kulminerede, da den første søn kom til verden, og den glade far i sin overstrømmende lyksalighed nær havde påført sin kone et feberanfald, da han stormede ud efter dannebrog, som han bredte over hendes seng, satte sig på sengekanten og greb sin guitar for med høj røst at synge duetten af



»Peters bryllup«: »Lykönsker mig, I dannekvinder, se, jeg er moder til en sön«. <sup>48</sup> Det siger sig selv, at börnenes dåb gav anledning til, at slægt og venner samledes på Frederikskilde. Således havde Cora alle sine 4 farbrødre til faddere foruden sin morbror (Alex Ross), onkel Stemann med ældste datter (Betty) og eneste sön Ludvig, der da kun var kammerjunker, og som rosinen i pölseenden »student Bredahl«, da en ukendt person, senere den ejendommelige, men altfor lidt påskønnede digter Chr. Hviid Bredahl, der på denne tid hørte til de hyppige gæster.

Man begyndte jo dengang i reglen meget tidligt at undervise börnene, og Frederikskilde har i den henseende sikkert ingen undtagelse gjort, for bedstefar lagde megen vægt på, at de unge skulde tilegne sig rigeligt med kundskaber; på det område, som på så mange andre, stod hin tid langt over vor. Den første undervisning fik de af deres forældre, men da her fra decbr. 1821 kom huslærere (med en lön af 160 rbdlr. sedler), först J. T. Gad, som var her til novbr. 1822, derefter H. P. Linderup fra april 1823 til oktbr. 1825, mest for sönnernes skyld, måtte de også i det væsentlige overtage småpigernes undervisning. De viste sig bægge at være elskværdige unge mennesker, der hurtigt vandt forældrenes tillid og börnenes kærlighed, og de gik — som naturligt var — ganske ind i familien, blev straks introducerede i omgangskresen og fulgte ofte bedstefar på hans spadsereture. Gad synes navnlig at have haft ævne til at gå ind i börnenes tankegang; han begravede den stakkels kanarifugl, som var död, under »egetræet ved stenbænken« og den lille kat Gregoria omme ved »skadetræerne«, mens de smås tårer randt <sup>49</sup>, og han tog Harald og Conrad med til Kbhvn., da han rejste hjem på feriebesög. Allerede dengang var han forlovet med Albertine Holm og skrev til hende digtet »Forglemmigej«, som begyndte med: »Ej mere strålte solens glans«, hvortil den lille Cora satte melodi, en melodi, der senere i Jydstrup brugtes til andre sange, og som Harald 1876 hørte i Kbhvn. — på lirekasse! <sup>50</sup> Efter at have forladt Frederikskilde sendte han oftere nette småbreve til börnene, der lejlighedsvis vedligeholdte denne korrespondance gennem henvend halvhundrede år.

Linderup, der senere blev theologisk kandidat, men döde ubefordret 1855, satte navnlig bedstefar særdeles megen pris på. Cora siger, at han ikke holdt af, at der kom for mange frem-

mede på Frederikskilde, og når der kom nogen, han ikke syntes, han kunde magte, stak han sig ud af sit vindue og forsvandt over til Stabells i Tystrup, som han nu syntes godt om, og hvor han kunde have udsigt til at træffe Karen Weinschenck, som han nok sværmede lidt for.<sup>51</sup> Efter at have forladt Frederikskilde kom han flere gange på længere besøg og prækede lejlighedsvis i Lyng og Tystrup kirke, og bedstefar fik ham engang imellem til at sende en lille straffepræken til sønnerne i Sorö, når de ikke var så eksemplariske, som de burde være. De holdt forresten af ham og plejede senere i Kbhvn. omgang med ham.

Der er bevaret en karakterbog for lille Betty fra den tid, da her var huslærere, samt fra det lille interregnum, da faren selv underviste børnene. Alle de pene karakterer, den lille pige fik, er der nu groet græs over; dem skal vi ikke opholde os ved; men det har sin interesse at se, hvad der undervistes i. På den tid, da den begynder, var Betty 8—9 år gammel, og hun fik da karakterer i læsning, skrivning, regning, geografi, forstandsövelse og hukommelsesövelse. De to sidstnævnte fag udsködes snart, men sidst i 1822 tilkom religion, historie og tysk, nogle måneder senere naturlære, men den erstattedes et halvt år efter med fransk, og fra august 1824 kom hertil dansk stil og naturhistorie. Det var altså en ret omfattende undervisning, der blev pigebørnene tildel, og i engelsk fik de — i hvert fald senere — idelig undervisning af deres far, i musik og håndarbejde af deres mor. Gennem det hele tidsrum gaves også daglig karakter i opførsel, og den artige Betty fik næsten altid ug. Undervisningen fandt sted både formiddag og eftermiddag, og faste ferier kendtes ikke; kun helligdage gaves helt fri og födselsdage i reglen halv fri. På forældrenes födselsdage, 7. og 8. aug., var skolegangen for det meste helt suspenderet.

Det er jo i vor tid en meget udbredt opfattelse, at livets mål er nydelse og fornøjelse, og at arbejdet i væsentlig grad sigter mod at skaffe midlerne dertil. På dette som på så mange andre punkter havde bedstefar og de fleste mennesker i hans samtid en ganske modsat mening. Det fremgår af de krav, han stillede til sig selv og til alle sine omgivelser, og af mange af hans udtalelser. I et brev fra noget senere tid (1835) end den, her er tale om, skriver han, hvad han lige så godt kunde have skrevet 20 år för eller 20 år senere, nemlig at sønnerne skal erindre, at

i hjemmet, den maskine, hvorfra alle deres goder kommer, er alt utrættelig virksomhed, hver i sit fag, og at adspredelse dør kun anses som belønning og aldrig som øjemed.<sup>52</sup> Men når arbejdet var gjort, og navnlig, når det var gjort samvittighedsfuldt, undte han sine børn alle de uskyldige glæder, der var til. De tumlede sig i gården, hvor de legede med hunden eller red på æslet, hvis vigtigste pligt det ellers synes at have været at trække mælkespanden og bære frugtkurve til Sorö; de var med på mange roture på söen, og de løb tagfat i havegangene, gik på stylder eller puslede med deres egne små haver ved skadetræerne bag gavlen, hvor der med rödkridt på den kalkede væg var skrevet: Til nytte og fornøjelse; om vinteren gjordes kaneture ud ad vejene eller, når det frös rigtig stærkt, henover Tystrupsöens blanke is, eller bedstefar løb med sönner og døtre på skøjter på denne eller på Möllesöen. Men også udenfor hjemmet vankede mange adspredelser, sådanne som egnen havde at byde på, för Sorö akademi blev genåbnet. De voksne tog alene til komedie i Slagelse (5 gange i 1816—17) og en enkelt gang i Sorö, hvor bedstefar opfriskede sine barndomserindringer ved at optræde som Lindal i »Enken og enkemanden« (af Dufresny), der hörde til Det kgl. teaters repertoire, men til markederne i disse to byer havde de en stadig voksende börneflokk med, og der ventede de små mange glæder.<sup>53</sup> Men bedst af alt synes næsten de årlige ture til Kirkerup kildemarked den 23. juni at have været; endnu som oldinge mindedes börnene disse små udflugter, der foretoges i den store, tresædede kurvevogn. Pigebörnene havde store stråhatte på, smykkede med kranse af kornblomster, og de og deres brödre fik lov til at kaste småpenge i hössen, der stod til indsamling af milde gaver. Dør traf de gjerne Stabells, Kastrups og andre af egnens godtfolk, og når aftenen begyndte at falde på, tömtes de medbragte madkurve i det grønne.<sup>54</sup> Det var en rigtig Sct. Hansaftens fest! — De årligt tilbagevendende fester i hjemmet, födselsdage, fastelavn, jul osv. skal först senere omtales.

For folk, der boer på landet, er det altid et spørgsmål af største vigtighed, om der nogenlunde nær ved, ja helst meget nær ved, findes familier, som man kan sympatisere med og have glæde af at omgæes, men det gælder naturligvis i ganske særlig grad, når man er blevet forvænt med god omgang og af naturen er en udpræget selskabsmand, og det var bedstefar. Når han i novbr. 1809 skrev til sin forlovede: »Du kalder mig en mand af

verden; jeg var det tilvisse og har vel ikke ganske bag plogen glemt at være det fremdeles, men min Betty bedrager sig, om hun tror at finde i mig endnu denne verdensmand uden af yderste nødvendighed, og så kan jeg måske endda spille rollen slet nok!« så var det ham, der bedrog sig, men han sagde det nok også kun, fordi han på den tid, endnu opreven, som han var, havde den fikse idé, at han ikke vilde trækkes rundt på forlovelsesvisitter i Köbenhavn. Da han havde fået sundet sig lidt og först var derinde og måtte löbe fra Herodes til Pilatus, var han som en fisk i vandet. Verdens- og selskabsmanden var lyslevende hos ham og vedblev at være det til hans dages ende. »God selskabelig omgang er et sandt krydderi på livet«, skrev han på sine gamle dage, da han ofte selv måtte savne den.<sup>56</sup> Han omgikkes med lige lethed höje og lave, förte helst samtaler, hvoraf han kunde höste belæring eller i hvilke han kunde få lejlighed til at dröfte interessante æmner, men tog i mangel deraf gärne tiltakke med en passiar med mölleren. Samtalen krydrede han med de mange anekdoter, han altid havde på rede hånd, og som han i reglen indledede med at sige: Hvad De dër siger minder mig om fölgende passage.<sup>56</sup> — Hans gæstfrihed var ganske ubegrænset, og ikke uden grund siger Augusta Fenger, at Frederikskilde spillede i Lyngø den samme rolle som »the manor« i de engelske romaner; alle egnens honoratiores indbödes til selskaberne, »og der ventedes ingen gengæld; Frederikskilde var nr. 1. Ingen kunde måle sig med det«. <sup>57</sup> Det er i den forbindelse ganske betegnende at se, at skönt börnene i så mange henseender körtes i overordentlig stramme töjler, kunde den kun 16årige søn Harald sidst i juli 1830 ganske ugenert skrive hjem til sin far: »Fru Smith, jmf. Almind, jmf. Smith, G. og G. Smith samt Brockdorff og Raaslöff, den sidste uvist, den förste ganske vist, må du berede dig på at modtage og huse om natten den 31. samt (ej at glemme) Conrad og mig«. Hvor der blev plads til dem alle i den lille lejlighed, må den gode Gud vide, men det skulde bedstemor nok klare; hun var ikke ukendt med slige overraskelser og husede adskillige gange et endnu större antal liggende gæster. Både hun og hendes mand havde altid hjærterum, og så er der jo nu engang også husrum.

Denne trang til at se mennesker om sig og denne ubegrænsede gæstfrihed resulterede naturligvis i, at bedsteforældrene og senere også deres börn kom meget ud, men dog navnlig i, at

en uhyre mængde mennesker i årenes løb kom til Frederikskilde, og vi ved ret god besked om, hvem disse personer var; en fuldstændig fortegnelse over dem vilde naturligvis ikke kunne gives, men jeg har i et tillæg givet lister over dem, hvis tilstedeværelse har kunnet konstateres, fordi det bødre end noget andet viser, hvilken rolle denne gæstfrihed har spillet for livet på den lille gård i alle de år, da den var i bedstefars besiddelse. Disse lister viser, at tallet vist vilde nå temmelig nær op mod de 2000, hvis fortegnelsen var fuldstændig, og det er en selvfølge, at kun en forholdsvis meget ringe del af dem her kan omtales. Mange af dem kom også kun en enkelt eller nogle få gange, var måske kun tilfældige forbirejsende, som vidste, at de her uden at genere sig kunde tage ind og få sig en forfriskning og en passiar, inden de drog videre, eller folk, der lejlighedsvis havde forretninger at afhandle med ejeren; nogle købmænd fra de omliggende byer kunde f. eks. se indenfor i håb om at kunne få korn eller smør til forhandling, en tiendekommissær kunde komme for at afhandle tiendespørgsmål med sin kollega, en betrængt proprietær måske i håb om at få et lån, men de allerfleste kom som gæster eller blev hurtigt fra forretningsforbindelser omdannede dertil. Således gik det f. eks. alle de klaverstemmere, her var brug for; de kom for at få pianoet bragt i orden, men blev hængende, når det var besørget, ved passiar, musik og landlige fornøjelser.

For overblikkets skyld vilde det være rart, om man kunde opstille en vis kronologisk gruppering af alle disse gæster, men det lader sig sikkert ikke gøre. Rammerne sprænges bl. a. af den grund, at visse familier var knyttede til Frederikskilde gennem alle de år, bedstefar sad der, f. eks. Ross, Stemann, Fenger og Sand, andre i den største del af den lange årrække, f. eks. Neergaard, Kastrup og Rosenörn. Den vej er derfor ufremkommelig. En antydning af en gruppeinddeling af anden art er det — men også kun en svag antydning — når man vilde sige, at den ældste tid (c. 1811—30) mest præges af de adelige slægter (Ross, Stemann, Neergaard, Castenschiold, Treschow, v. Schmeltau o. fl.), den mellemste tid (c. 1830—50) af de personer og familier, der var knyttede til Sorø akademi (musiklærer Pedersen, Daugaard, Ingemann, Rothe, Hjort, talrige disciple osv.) og den sidste og mindste (c. 1850—62) af nogle af husets gamle venner og de gifte børn med deres ægtefæller og børn. Men disse grupper

griber selvfølgelig over i hinanden i meget høj grad, og endnu mere forstyrrende m. h. t. en sådan gruppering er det, at visse familier, der spillede den allerstørste rolle for hele det liv, der levedes på Frederikskilde, husets allerintimeste venner, slet ikke er antydede, således familien Kastrup i Lundehuset og en række særdeles elskværdige præstefamilier, navnlig i Lynge, og af dem først og sidst og sidst og først pastor Fenger og alle hans slægtninge og gode venner, blandt hvilke adskillige af tidens kendte mænd var.

Umiddelbart op ad Frederikskilde lå Kongskilde mølle. Når det var dårligt vær, kunde det være særdeles bekvemt at slikke derover og få sig en passiar med fæsteren, eller at sende bud efter ham for at få lidt kortspil at fordrive tiden med, men foreløbig sad her en mand, som der i den henseende intet udkomme var med. Han hed Claus Eliassen og synes at have været en meget jævn og noget stridbar person, og da bedstefar heller ikke altid var let at komme tilrette med, blev de snart uenige med hinanden og såes kun i forligskommissionen og for retten. Det var nok navnlig den fredskov, Mølleskoven, der blev indrettet her, som bragte dem på krigsfod. Der gik adskillige år, inden de kunde tale at ses, men tilsidst kom de dog en smule sammen. 1825 stod så mølleren fadder til Elise Nyegaard og bedstefar fadder til hans datter Mette Cathrine Clausen. C. Eliassen døde 1831 og fik en eftermand, der var af en helt anden støbning.

I den nordlige udkant af Lorup skov, en god fjærdingvej vest for Frederikskilde lå — og ligger endnu — Lundehuset, et beskedent lille sted, hvor alle medlemmer af familien Nyegaard kom ofte og gerne, først for at besøge mad. Sand og hendes husstand, derefter gennem 40 år for at gæste familien Kastrup. — Mad. Sand, som bedstefar omtaler som en åndrig og meget dannet dame, var nogle få år yngre end ham, enke efter præsten O. F. Sand i Førslev og havde i dåben fået navnet Henriette Sophie Bradt. Hos hende boede som enkemand hendes på den tid vist noget affældige far, kobberstikkeren F. L. Bradt, medlem af akademiet, og hendes søster jomfru Charlotte samt to døtre Louise og Sophie, den første födt 1802, den sidste 1805, og hos hende boede også ofte i sommertiden den udmærkede skuespiller og instruktör Fr. Schwarz og hans hustru Anna Sophie f. Mayes, som var søster til Bradts forlængst afdöde kone. Schwarz var, når han ferierede i Lundehuset (1813, 17 og 18, de to sidste

gange i månedsvis), en hyppig gäst på Frederikskilde og glædede lejlighedsvis selskabet ved at læse skuespil höjt, f. eks. engang i 1817 »Niels Ebbesen«, der dengang endnu ikke var fordrevet fra scenen af alt det mere lödige, der senere var fremkommet. Han havde i sin tid i dette stykke spillet titelrollen og gjort det så ypperligt, at man sagde, at han deri aldrig havde haft og næppe heller nogensinde vilde kunne få sin mage<sup>58</sup>; utvivlsomt var det da en stor nydelse at höre ham læse den. Bedstefar satte megen pris på dette bekendtskab og besøgte oftere Schwarz i Kbhvn. — Familien Sand var af alle egnens familier den, der af bedste-forældrene plejedes mest omgang med i disse år; den synes at have tiltalt mand, hustru og börn i lige höj grad, og venskabet varede livet igennem. I de ti år, Sands boede i Lundehuset, efter at familien Nyegaard var kommet til Frederikskilde, er der opnoteret ikke mindre end c. 250 besög fra förstnævnte sted på sidstnævnte og c. 215 i omvendt retning, og disse tal giver endda ingenlunde den fulde sum. Det var derfor et stort savn, da mad. Sand 3. maj 1821 blev til fru Juhl og flyttede til sin 'gamle præstegård i Förslev, et par mil syd for Frederikskilde. Hendes mands efterfølger på det nævnte sted, konsistorialassessor L. Juhl, havde nemlig efter i en årrække at have været enkemand anholdt om hendes hånd, og et par måneder efter, at bedstefar havde været med til at forrette samfrændeskifte mellem hende og börnene, fandt vielsen sted på den alt nævnte dato. De nygifte og börnene tilbragte bryllupsdagens eftermiddag på Frederikskilde og tog så vel derfra hjem til deres præstegård. Omgangen måtte derefter blive meget sjældnere, men bedstefars klage over, at den fhv. mad. Sand trak sig mer og mer tilbage, er ikke helt berettiget, for flere gange hvert år kom Juhl med familie på besög, og disse besög gengældtes. Efter hans död 1833 blev hun boende i Förslev, indtil hun 33 år efter fulgte ham i graven, og omgangen mellem de to familier fortsattes; dog var det mest bedstemor og hendes dötter, der vedligeholdte den. Sophie Sand, der var en af Coras allerbedste veninder gennem et langt liv, vil senere blive omtalt. — Et årstid efter brylluppet fik fru Juhl en sön Peter, der senere boede i Förslev, i et sted kaldet Damhuset, lige til sin död 1901. Han var en særling, der kun drev det til at blive cand. phil., förte et örkeslöst liv, led af en mörk sindstilstand, vilde helst eksistere ved andres omsorg og voldte sin halvsöster Sophie meget bryderi.<sup>59</sup>

I nordvestlig retning fra Frederikskilde, betydelig længere borte end Lundehuset, lå Oldebjærggård, en proprietærgård, omtrent på størrelse med hin. Den ejedes af propr. Jörgen Voigt, der med hustru og børn i en årrække kom meget i bedstefars hus lige fra 1811. Han stod fadder til Betty og Conrad, og datteren Dorothea til Harald. Hun var meget vakker, men ligeså uinteressant, var charmeret i bedstefars bror Gottlieb, og han i hende<sup>60</sup>, men noget par blev der ikke af dem. Voigts omtales oftere som »de vakre folk på Oldebjærggård«. De blev ved med at komme hyppigt på Frederikskilde til 1824, mens genbesøgene synes at være ophørte 1817, antagelig fordi Voigt i høj grad begyndte at føle de trange tider. Da disse voksede ham over hovedet, synes bedstefar efter bedste ævne at have søgt at hjælpe ham; han var i juli 1824 på Gerdrup »i Voigts anliggende«, var i næste måned tilstede i skiftesamling i hans bo, førte i november det ene katalog ved lösøreauktionen og synes at have påtaget sig inkassationen. Men Voigts tid her var definitivt omme, og han afløstes af löjtn. Jac. Wassard, med hvem der også plejedes ven-skabelig, men langt mindre hyppig omgang. Voigt blev avlsbestyrer på Valsöllegård, hvor han døde 1833 i trange kår. Hans lille syvårige søn Frans, Haralds jævnaldrende, var død 1821 efter at være blevet hugget i maven af en orne.

Var der mange mennesker, der nød gæstfrihed under Frederikskildes tag uden at der ventedes nogen gengæld, var der naturligvis også nogle familier, der ydede langt mere, end de modtog derfra. Det gælder f. eks. den gamle general Jörg. Castenschiold på Frederikslund, der var meget nær de 70, da bedstefar gjorde hans bekendtskab, og — antagelig på grund af sin høje alder — vistnok aldrig kom til den lille gård, der husede familien Nyegaard, skönt denne kom meget til ham. Bekendtskabet blev vist indledet, da bedstefar gjorde sit første forsøg på at afköbe ham Kongskilde mølle, men iøvrigt var der allerede forhen nogen forbindelse mellem de to familier, idet bedstefar fra Svinningegård havde besøgt kammerherre C. A. Castenschiold på Hagedstedgård, der var ældre bror til generalen, og dennes yngre bror, generallöjtnant Joach. Castenschiold til Borreby, var gift med Elisabeth Behagen, der var datter af en søster til købmand Peter Wasserfall, altså halvtante til bedstemor. I begyndelsen kom bedstefar mest til generalen for at få ham til at sælge møllen, men de blev snart så gode venner, at



der indløb talrige invitationer til store selskaber på Frederikslund, 5—6 gange om året, stundom med komedie eller bal, som trak langt ud på natten. Når turen gik dertil, körtes med 4 — dog næppe i lukket vogn, for et sådant overdådigt køretøj anskaffedes først langt senere — og da sattes nok i alle henseender det bedste ben foran. Börnene huskede endnu mange år senere, hvilken elegance deres mor udfoldede ved disse lejligheder. Hun optrådte oftere i en hvid tamboureret molkskjole med et bredt, vævet guldbælte, og i det lange, sorte hår havde hun indflettet en guldkæde og perlekranse af røde, vestindiske bønner. For at få alt det i orden måtte »Marie stuepige« agere kammerjomfru. En anden kjole, som börnene erindrede fra disse höjtidsdage, var af bedstefar köbt i Ålborg på en af hans rejser til Björnkær og udmærkede sig ved at være dekoreret med røde blomster på hvid grund.<sup>61</sup> De fornödne smykker manglede sikkert ikke, for bedstemor havde et for en kone i hendes stand særdeles velfyldt smykseskrin, mest arvestykker, men på Frederikslund har vel nok de fleste af dem kun været passable; dog, hendes ur kunde vist selv i de krese hævde sig en plads. Det havde efter gammel tradition i familien tilhört hendes farfars mormor Cathr. Elisab. Abbestée (g. 1689 m. grosserer Alexander Ross) og er rigt besat med diamanter omkring hele urskiven og på viserne.<sup>62</sup> — Når der ved disse selskaber ikke var dans eller anden underholdning forbunden med dem, spillede herrerne kort, mens damerne muciserede, og da måtte bedstemor også give sit bidrag; hun havde jo en udmærket sangstemme, ja »sang så dejligt, at de kortspillende herrer i Frederikslunds sale kastede kortene og stod i dörene og lyttede efter«. <sup>63</sup> Generalen döde 1819 og hans enke Johanne f. Grevenkop to år senere. Til hans sidste og hendes næstsidste födselsdag, der bægge blev festligholdte, var parret fra Frederikskilde endnu med; så lukkedes dette glade hjem for det, ti med sönnen, kammerherre Holten Grevenkop-Castenschiold plejedes kun lidt omgang i ny og næ. — Generalens datter Hermandine var gift med oberst Aug. v. Pentz i Sorö; også med dem havde bedsteforældrene nogen omgang, dog temmelig spredt; deres tre dötre var ældre end pigebörnene på Frederikskilde, men de havde dog en del med hinanden at göre.<sup>64</sup> — Til denne kres hörer nærmest kammerjunkeren Casp. Herm. v. d. Osten, der undertiden kom med frue på Frederikskilde. Jeg nævner dem kun, fordi Cora senere skriver om dem:

»De kom også til Lundehuset. De boede en tid i Stenstrup eller Lindebjærg; jeg husker godt, far spillede rambus med ham. Han havde en sølvhals efter en operation i halsen, han havde gennemgået; det var vanskeligt for ham at spise, han måtte somme tider gå fra bordet, ud og kaste op. Dengang faldt det os kun lidet ind, at disse to havde sét bædre dage.«<sup>65</sup> Han døde 1829 på Lille Frederikslund. Fra 1817 nød han den beskedne sum af 60 rbdlr. årlig fra den Kalckreuthske stiftelse.

Med overordentlig mange af omegnens præstefamilier plejede bedsteforældrene gennem årenes løb venskabelig omgang, dog naturligvis navnlig med de nærmestboende, det vil sige dem i Lyng og i Tystrup. På førstnævnte sted var først J. Langhoff præst til 1822, derefter C. Olsen til 1833; de følgende skal først senere omtales. I Tystrup sad i en lang årrække Casp. Stabell, en noget underlig person, der »mindst af alt var præst« og som havde ord for at svire svært med bønderne, »ikke at tale om bønderpigerne!«<sup>66</sup> Der var i præstegården et utroligt körind, en gæstfrihed, som selv forbløffede børnene på Frederikskilde, hvorfra man drog hertil både tilfods, tilvogns, tilsøs og over isen, og omgangen var til tider meget levende, men dog vist aldrig videre tilfredsstillende for andre end børnene, der her traf ungdom, for ikke blot havde Stabells selv en søn og fire døtre, men til dem kom meget nogle døtre af præsterne Hee og Weinschenck i Skælby, og når de først var kommet dertil, tog de ofte videre til Frederikskilde. For de unge var der altså godt selskab, men det ebbede efterhånden en del ud, fordi alle døtrene indgik ægteskaber, der absolut ikke passede for præstedøtre; Noline blev gift med gårdejer Mortensen i Vindstrup, Amalie med H. F. Görtzen, som blev kromand i Fuglebjærg, Johanne med gårdmand J. Sørensen i Tystrup og Marie endelig, der siges at have været en venlig pige, god imod sine gamle forældre, ægtede arvefæster af Petersdal ved Førslev Jac. Muus, vist den mest præsentable af svigersønnerne, men forresten ikke af den kendte familie Muus. Frederikskilde-børnene tilbragte sikkert mange glade dage i Tystrup præstegård, men deres forældre havde langt mere fornøjelse af at vende deres fjed til Lyng, der lå en halv mils vej til den modsatte side.

Som alt nævnt ovenfor var J. Langhoff præst her, da bedstefar købte Frederikskilde, og han var gift med bedstemors kusine Helene Cathr. Henningsen; de var barnløse, men havde en pleje-

datter Hanne Langhoff, der ikke altid var, som hun skulde være, men voldte dem en del bryderier; hun, der var omtrent på Metas alder og kom meget på Frederikskilde, blev senere gift med læge P. Lund, men døde allerede 1838.<sup>67</sup> Denne præst er en af de få omgangsvener fra denne tid, bedstefar omtaler i sin selvbiografi og altid med megen velvilje. De to familier kom særdeles meget sammen, og navnlig var »tante Langhoff« idelig gæst hos kusinen, og så havde hun ofte den lille Hanne med. Det var derfor et stort savn, da han døde allerede 1822, og enken året efter flyttede til Kbhvn.; bedstefar noterer i sin skrivekalender 4. maj 1822: »Denne dag berövede os vores værdige sjælesörger, det elskelige menneske Langhoff«, og den 7. s. m.: »Bivånedede den ædle, for os tabte Langhoffs jordefærd (en sorgens dag!); mange tårer vædede hans grav«. I hans mund er det meget stærke ord, som viser, hvor dybt dette dødsfald har grebet ham. Enken tog straks bedstefar til lavværge, og han kunde med rette sige, at han med yderste flid tog sig af dette hverv, for han tilbragte dag efter dag i præstegården og foretog rejser for boet, men »det blev kun lidet påskönnet af familien«, skriver han. Jeg ved ikke, hvad han sigter til. För tante Langhoff flyttede til hovedstaden, forærede hun bedstefar en lueförgyldt sølvsukkerskål og bedstemor bl. a. en bronze-maskine, en kaffeg og en chokoladekande og 24 par blåtegnede porcellænskopper, der havde hört til hendes brudeudstyr.<sup>68</sup> Hvem af den ældre generation husker vel ikke endnu denne broncemaskines hyggelige snurren, når eftermiddagskaffen serveredes i Jydstrup præstegårds dagligstue!

Da tante Langhoff var flyttet til Kbhvn., kom hun kun af og til på Frederikskilde, sidste gang i 1846, men hun modtog ofte besög derfra og hörnene glemte hende aldrig. Få måneder för sin död havde hun besög af Harald, der skrev hjem, at hun bestandig var den samme venlige, deltagende tante, og at hun kun ret af hjærtet beklagede, at hendes höje alder ikke længer tillod hende at besöge »sin kære cousin Nyegaard, hvis omgangs berövelse på hendes gamle dage var et af hendes tungeste savn«, og mange år efter hendes död skrev Cora om den rare tante Langhoff i Nabolös nr. 17, der altid var så venlig og omhyggelig for sine omgivelser, ret af den gode, gamle skole.<sup>69</sup> Hun døde 13. maj 1852 og liget förtes til Lynge, hvor der endnu på vestsiden af kirkens våbenhus findes mindetavler over ægteparret Langhoff.

Som tidligere nævnt havde tante Langhoff en bror Peter Henningsen, der var juridisk kandidat; han, der ikke havde noget embede, har vist i årene 1812—15 boet hos sin svoger i Lyngø, for i disse år kom han hyppigt på Frederikskilde, og 1814 stod han fadder til Harald. Senere boede han i Gerslev nord for Slagelse, hvor han døde 1826. Formodentlig var det gennem ham, bedsteforældrene kom i forbindelse med præsten Andr. Eriksen dør, med hvem der just i 1820'erne plejedes nogen omgang. Langt mere betød det dog, at tante Langhoffs stiftar, konferensråd Mich. Treschow, der altså var bedstemors onkel og svoger til Stemann i Sorø, i sommertiden kom en del med hustru og børn til Lyngø præstegård, hvorfra den halve mil til Frederikskilde snart var tilbagelagt; det blev til besøg og genbesøg, og det fortsattes, efter at konferensråden var død 1816, til præstegården 1822 kom på andre hænder. Alle Treschows børn undtagen datteren Marie, der 1804 var blevet gift med professor Sverdrup i Kristiania, deltog i disse feriebesøg, tildels med hustruer og børn, så det gav et ikke helt lille bidrag til sommerens adspredelser.<sup>70</sup>

En mand, hvis omgang bedstefar havde megen glæde af, var Langhoffs efterfølger pastor Christen Olsen, velbegavet og elskværdig, men i de første år ugift, hvorfor bedstefar på sine talrige vandringer til Lyngø præstegård i reglen var alene. Da Olsen 1828 havde ægtet sin husbestyrerinde Christiane Lange, ændredes dette forhold, men da der ingen børn var i dette ægteskab, blev det jo et stille hjem, og allerede 1833 døde præsten, der var af et svageligt helbred, dybt savnet af sine venner. Han var musikalsk og havde komponeret en melodi til »Dannevang« af Ingemann, som brugtes på Frederikskilde, i hvis musikalske aftenunderholdninger han deltog, også som aktivt medlem. Når han kom på besøg, havde han oftere sine gode venner med sig, og blandt dem må særlig nævnes Grundtvig (1826) og Jac. Chr. Lindberg (1827).<sup>71</sup> — Af andre folk i sognet, som bedsteforældrene i denne tid plejede omgang med, skal endnu kun nævnes skovrider Sören Möller, degnen Chr. Wittrup, som senere vil blive nærmere omtalt, og møller Conrad Gudmandsen i Suserup. —

I første halvdel af forrige århundrede lå Sorø meget længere fra Frederikskilde end nu; søen strakte sig dengang helt op østen om byen til Tuel sø, der hvor nu Flommen er. For at komme til byen måtte man derfor køre op gennem Topshøj skov, vest

og nord om søen og så endelig sydpå. Det var jo ikke så lidt længere end senere, da den nye vej var blevet anlagt, og når det lod sig gøre, simplificerede man derfor turen ved at gå med båd over søen eller om vinteren ved at sætte over isen, såvel tilfods som tilvogns, når frosten forsvarligt havde tömret broen. Var man tilfods, kunde man på den måde spare mindst en halv



Frederikskildes omegn 1856. (Udsnit af Mansas kort).

Landevejen til Sorø og jærnbanen nylig åbnede. Det i teksten ofte nævnte Lundehus lå i skovbrynet, 1 cm vsv. for Frederikskilde.

times gang, men da den ret lange tur naturligvis i de fleste tilfælde gjordes kørende, måtte man jo for det meste i mindst de 11 af årets 12 måneder gøre den store omvej. Det var derfor en betydelig fordel, der opnåedes, da den nye landevej fra Sorø til Skælskør blev anlagt, men for Frederikskildes daværende beboere kom denne forbedring rigtignok noget sent, og vejens anlæggelse voldte bedstefar mange bryderier. Forberedelserne må have taget lang tid, for allerede i september 1847 var amtman-

den greve Knuth, landvæsenskommissær etatsråd C. Neergaard, birkedommer Leuning, godsinspektör Povelsen, hofjægermester Scavenius til Basnæs og Fiedler — vist den senere vejinspektör H. V. Fiedler — m. fl. forsamlede på Frederikskilde til en frokost i anledning af en vejforretning, men först omtrent 5 år senere måtte man her nedrive nogle huse, der lå generende for vejanlægget, og længe efter klages over, at Frederikskilde på grund af dette næsten er afskåret fra omverdenen. Men endelig blev den da færdig, og dermed var adgangen til vennerne i Sorö blevet så meget lettere.

I denne by fandtes alle dage nogle af bedsteforældrenes bedste venner, men dog navnlig efter at akademiet var blevet genoprettet; da de kom til Frederikskilde, lå det jo i dvale, og af det forhenværende lærerpersonale var kun enkelte tilbage, men til gengæld var der samlet ikke få officersfamilier, af hvilke adskillige hörte til omgangen, om end ret spredt. De senere meddelte lister giver herom fornöden oplysning. — Kun nogle ganske få af de familier i den lille köbstad og ved akademiet, der hörte til omgangskresen, skal her særlig omtales; de var af de forskælligste sociale lag, lige fra organist Kretschmer og köbmand Povelsen til gehejmekonferensråd Stemann.

Blandt de soranere, der först fandt vej herud, var den gamle professor J. C. Molbech, som kom her fra 1811, to, tre eller fire gange om året, og ret ofte overnattede, måske mest fordi hans gamle ben ikke kunde bære ham tilbage samme dag, han var kommet, for han var 78 år gammel, da han sidst var her. I reglen kom han alene, men stundom med sin sön bibliotekssekretären, o: den senere så bekendte Chr. Molbech, eller med en datter, og det var vist ham, der introducerede C. H. Bredahl (jvfr. ovfr. s. 38). Molbechs hjemlige forhold skal ikke have været lyse, hvilket måske var grunden til, at hans hustru, Louise f. Tübell, aldrig ledsagede ham, og til at ingen fra Frederikskilde vides nogensinde at have sat sin fod i hans hus, den pavillon, der ligger sydvest for akademibygningen som pendant til Ingemanns hus. På Frederikskilde fandt han et fristed, men det var nok navnlig den unge frues sang, der skaffede ham husværelse. Til hende skrev han det digt, der nedenfor anföres, og som både viser, at det ikke var fra ham, sönnen havde arvet sine digteriske anlæg, og at han ikke var nogen lykkelig mand. Det hedder: »Ode om Musikens tryllende Magt, tilegnet dens sande

Elskerinde, S. T. Fru Nyegaard af I. C. Molbech, 73 Aar« og lyder (bogstavret):

Ædle! du! som mangen Gang  
Trylled' mig med smagfuld Sang,  
Hör min Harpes svage Tone  
Feil lad sölvgraa Haar forsonel

Glæden hæved tit mit Bryst,  
Liflig' Toner Sorger qvælte,  
Og ieg tabte mig i Lyst,  
Naar ieg ved Din Side dvælte,

Ædle! skyldfri og Dig lig  
Ahned ieg et Himmerig.  
Ingen Kummer, ingen Smerte  
Saared' det beklemte Hierte;  
Ia! ieg syntes födt paanye,  
Glad som Fugl ved Morgen-Grye;

Men naar svimlende ieg tænker  
Mig et himmelsk Engle-Chor,  
Frie for Stövets tunge Lænker,  
Lovsang syngte Ham, som boer  
Höit opp' over alle Stierner;  
O! hvor önsker ieg da gierne!  
Med forklaret Aand og Öre  
Himmelborger's Lovsang höre;  
Vel mig! Tiden nærmer sig;  
Gud! dertil bereede mig!!!

(Soröe den 26 Sept. 1817).

Der hengik dog endnu 6—7 år, inden den gamle poet fik »himmelborger's lovsang höre«, men den dame, han havde ofret sin gammelmands ode, fik han lejlighed til at höre mangen gang endnu, og forhåbentlig har hendes röst fremdeles for ham haft den samme tryllekraft.

En anden enlig person, der fra Sorö fandt vej ud til Frederikskilde i disse år, var frk. M. E. Hallmann, datter af den 1801 på Rönnebæksholm afdöde etatsråd F. C. Hallmann og söster til fru Wedelsparre smst. Hun boede i Sorö til omtrent 1821 og derefter i Lundehuset hos löjtn. Kastrup, som senere vil blive omtalt. Navnlig fra sidstnævnte sted kom hun ofte vandrende med sin lille hund, der hed Gerion, og efter sigende — på strömpesokker, men det har vel dog kun været, når föret var meget godt, og knysterne var meget onde mod hendes gamle födder. Hun forstod godt at lege med börnene, som længe minde-

des hende med venlighed; endnu opbevares en nodebog med firhændige noder for børn, hvorpå hun på ikke helt ulasteligt fransk har skrevet: »Un Present Pour Les Deux jeunes bien Elevés Demoiselles Meta et Cora Nyegaard de M. E. Hallmann. Sorö le 27 September 1820«; den gjorde længe efter praktisk nytte i Jydstrup. Hun døde i Lundehuset 1830.<sup>72</sup>

Blandt soranske familier, med hvem der i disse første år plejedes omgang, kunde nævnes professor C. A. Borchs enke og børn, som hørte til bekendtskabskresen fra årene i Pedersborg, lægen S. Wendelboe, Povelsens og flere, men disse skal her ikke nærmere omtales. Intet hjem i Sorö kom dog i disse år til at spille den rolle for familien på Frederikskilde som det Stemannske, hvori bedstefar straks, da han kom ind i familien, havde fundet en lige så venlig modtagelse som hos fru Linstow, og hvori han straks havde følt sig som hjemme. En væsentlig grund hertil var vel nok, at fru Stemann var en så ualmindelig elskværdig dame, der med stor kærlighed havde taget sig af sin lille søsterdatter Betty, der jo så tidligt blev moderløs, men dertil kom utvivlsomt en ikke ubetydelig lighed i Stemanns og bedstefars karakter, hvor ulige deres løbebaner end var, idet den ene rykkede hurtigt frem på embedsstigen og endte på dens allerøverste trin som en højagtet statsmand, mens den anden tilbragte sine dage på sin lille gård, forholdsvis ubemærket. Men de var bægge meget karakterfaste mænd, begavede og udrustede med megen menneskekundskab, bægge var de meget interesserede i offentlige anliggender, i udpræget grad virksomme og meget økonomiske naturer, og man kunde sige om dem bægge — hvad bedstefar sagde om ham — at de var »vanskelige at tale sig tilrette med«. Det var dette sidste, der langt om længe skilte dem ad, men foreløbig gik alt godt. Stemann var den allerførste, der besøgte det unge ægtepar i deres nye hjem på Frederikskilde, hvilket turde betragtes som en udsøgt opmærksomhed; han indfandt sig den 7. maj 1811, just som de samme dag havde fået det sidste bragt på plads. Selv blev han dog aldrig nogen hyppig gæst — dertil var hans tid altfor optaget — men hans hus stod altid åbent for alle Frederikskilde-folkene, gamle og unge, når de kom til Sorö, og denne gæstfrihed blev der i høj grad gjort brug af. Næsten faste gæster var de til hans og fruens fødselsdag og til deres store nytårsselskab. Det var for bedsteforældrene og deres børn et stort savn, da »disse elskværdige



mennesker« — som bedstefar oftere kalder dem — 1827 flyttede til Kbhvn., skönt sønnen Ludvig efterfulgte ham som amtmand, og svigersønnen, ritmester P. O. Rosenörn, et par år efter kom til Sorö som land- og søkrigskommissær; men også i hovedstaden fandt de altid venlig modtagelse i onklens hus, og selv om bedstefar senere kom noget på kant med den gamle, vistes der dog altid hans kone og børn al mulig venlighed, og de besøgte hyppigt og gjerne denne onkel og tante, når der gaves lejlighed dertil. Bedstemor omtaler fru Stemann som den elskelige gamle kone og siger, at hun er altid lige indtagende; sin onkel kalder hun med henblik på hans robuste helbred og uopslidelige arbejdsstrang den gamle jærnmand. — Sidste gang bedstefar besøgte Stemanns var sikkert, da han i marts 1848 var taget til Köbenhavn for med egne öjne og ören at se og höre, hvad der i disse urolige dage foregik derinde. Hans bulletin til hjemmet om dette besög går ud på<sup>73</sup>, at »tante så medtaget ud; med ham er det mådeligt, men hoved og hjerte er endnu friske«.

Navnlig efter at Stemanns var flyttede til Kbhvn., tilbragte fru Stemann ofte sommeren og manden lejlighedsvis nogle dage på Valbygård, som han jo ejede til 1846. Det gav familien på Frederikskilde en bekvem lejlighed til oftere end ellers at nyde de bortflyttede slægtinges selskab, og navnlig bedstemor og et par af hendes døtre fik sig jævnlig dér en velfortjent lille ferie på en ugestid. I den bedste sommertid foranstaltede da oftere fru Stemann friluftsfester i Valbygårds skov, hvor mange af egnens honoratiores mödte op med deres ungdom, såsom Povelsens, Warmings, Rosenörns o. fl. fra Sorö, ikke Ingemann at forglemme; der kunde mödes en 3—4 snese mennesker, og det gik muntert til. De unge spillede ring, kastede med spyd, spadserede i skoven og sang, og om aftenen var der tændt lys (illumineret?). Så trakteredes der med meloner, jordbær, kirsebær eller hvad årstiden nu havde at byde på, og Frederikskilderne kom först hjem ved midnatstid.<sup>74</sup>

Parret Stemann havde seks börn, der selvsagt alle kom en del på Frederikskilde. Om dem skal her blot tilföjes et par ord. Datteren Cathrine blev gift med den alt nævne P. O. Rosenörn, som senere bliver omtalt. Augusta skal have været et livligt og elskværdigt menneske, der let vandt börens kærlighed<sup>75</sup>; hun döde af kolera 1853. Ludvig var amtmand i Sorö 1827—47; som ven af huset synes han ingenlunde at have kunnet erstatte sin far,

selv om der stadig vedligeholdtes en del omgang mellem gamle og unge; hans datter Elise kom i Jydstrup præstegård lige til 1889, ved hvilken lejlighed Cora siger, at hun endnu har sit kloge, gode åsyn; alderen havde ikke taget meget på hende.<sup>76</sup> Eleonora siges at have været meget elskværdig; bedstefar besøgte hende 1857 på Vallö. De to yngste døttre Petronelle og Louise var bægge meget musikalske og sang meget sammen og udmærket, selv når det var de vanskeligste sager, de tog fat på. Disse to søstre blev, den ene efter den anden, gifte med kammerjunker Joach. Neergaard til Svenstrup, först den blide og fromme, ualmindelig afholdte Louise; det fortaltes længe efter på egnen, at da det unge par efter brylluppet kom kørende til deres hjem, og vognen drejede ind ad indkörslen, hvor der på hver side brændte en lögte, og hvor talrige mennesker var samlede for at hylde dem, gik lögten til höjre ud, hvilket ansåes for et ondt varsel, og godt to år efter döde den unge frue i sin förste og eneste barselseng. Lidt over et år efter ægtede Neergaard Petronelle; da de kom til Svenstrup, skal det samme have gentaget sig, og ægteskabet afbrödes ved hendes död inden et år var omme. Bedstemor, der, mens Petronelle lå for döden, opholdt sig hos sin gamle tante på Valbygård, fandt hende utrolig fattet med stille hengivenhed i Guds vilje.<sup>77</sup>

Stemanns bragte, som det ses af listerne sidst i denne bog, adskillige gæster til Frederikskilde, f. eks. hans stiftmor Eleonore f. v. Schmettan, hans söster Augusta med mand oberst G. F. Tillsch og börn, hans svoger generallöjtnant Gottfr. rigsgreve v. Schmettan med börn, fru Stemmanns svigerinde fru Margr. Walker f. Klingenberg, senere stadig omtalt i familien som »tante Walker«, og flere andre.

Iövrigt hörte til denne ældste tid en livlig omgang med etatsråd P. Neergaard til Gunderslevholm og hans nærmeste slægt. Også han introducerede adskillige fremmede, f. eks. flere slægtninge af sin förste hustru, f. Mourier, kapt. J. A. Recke til Sohngårdsholm, den senere generallöjtnant P. F. Steinmann, kaptajn L. Fabricius, professor Chr. Fenger osv. — Et andet sted, hvor bedstefar synes ret at have fölt sig tilpas, var Falkenstein, der ejedes af professor Manthey. Der dyrkedes i dette hus megen god musik, Weyse kom der, og i novbr. 1818 hörte bedsteforældrene dør kammermusikus F. C. Lemmings »fortryllende spil«. Omgangen fortsattes, om end meget spredt, til 1844, da

fru Manthey (Anna Pouline f. Holten), der da havde solgt Falkenstein, aflagde et kort besøg, og i efteråret 1835 nød den musikelskende Cora under et længere ophold mange musikalske glæder dér i huset.

De fleste af de gæster, der kom på Frederikskilde, vel omtrent de to tredjedele, lader sig samle i større og mindre grupper, som også det ovenfor anførte antyder. De övrige var for en del personer, der mere tilfældigt kom én eller forholdsvis få gange og ikke egentlig kan siges at have hørt til omgangen, men ved deres store antal bidrog dog også de til at sætte deres præg på hele det selskabelige liv, der rørte sig her; hvem de var, og når omtrent de kom, kan ses af listerne. Kun nogle få, der tilhører den tid, talen her nærmest er om, skal ganske kort omtales.

Da Sorö akademi i maj 1827 fik sin höjtlidige indvielse, stod byen og hele omegnen i nogle dage så at sige på hovedet. Alle vilde gärne se majestæten og hele den kongelige suite. For dem på Frederikskilde, der jo ikke hørte til de höje herskaber, for hvem alle döre åbnede sig, stillede det sig så heldigt, at de var gode venner med kammerfurér F. J. Ibsen, der var svoger til Alex. Ross (se ovfr. s. 8), og han blev dem i disse kongelige dage en mægtig beskytter. Den 18. maj ankom han til Frederikskilde med kone og to börn, dagen efter tog han til Sorö for at varetage sine talrige forretninger, og den följende dag fulgte hans kone efter og medförte lille Betty. Samme dags aften var bedstefar med de mindste börn i Sorö, hvor de var med til at råbe hurra ved kongens ankomst. Derefter hedder det i skrivekalenderen: Den 21. maj »tog morgen med Betty (o: bedstemor), Meta og Cora til Sorö, ind hos Ibsens; ved den höjtlidige indvielse af Sorö akademi, spiste i Rosen, aften hos Gyldenfeldts, så illuminationen«. Den 22.: »Eftermiddag atter med de samme til Sorö til et bal. Afsked med Ibsens, hvis forekommende artig-  
hed jeg aldrig skal glemme«. Den 23. »Morgen kl. 5 ankom vi hjem med vore sönnner«, og festen var altså forbi, men i de unges erindring levede den til sene tider; endnu 1890 skriver Cora<sup>78</sup> med begejstring om disse glade dage: Hvor kan det andet end synges for os endnu: »Löft dig vor höjsang på vinger af toner«, hvor kan vi andet end mindes den skönne höjtid i kirken, tænke på det store bals glæder, da prins Ferdinand förte ballet op med Marie Tauber. Og hun taler om det dejlige vær, der begunstigede festen, om »tante Ibsen«, der logerede hos gartner Nissen ved

klosterporten og havde inviteret bedstemor og hendes to døtre ind til sig, »og vi levede alle frit hele dagen af de store lågkurve, onkel Ibsen sendte fra kongens kökken. Øhlenschläger logerede hos Ingemanns; da så jeg ham første gang«. — Disse höjtider bragte en höjst interessant gæst til Frederikskilde; det var prins Christian (VIII) med tre kavallerer. Da huset var næsten tomt, forsvandt de straks igen, men den lille Betty, som har noteret det i sin dagbog, har vist gjort store öjne, da de arriverede; hun var med sine 14 år den ældste af husets damer, der var hjemme; de andre var med bedstefar i Sorö. Anledningen til, at prinsen just aflagde visit her, er ukendt; måske er turen gået videre til Tystrup, for prinsens gode ven G. Adler, som var med, var særdeles god ven med pastor Stabell. — Et andet »kongeligt« besög havde fundet sted i juli 1821, da fru Dannemand og hendes börn var her en eftermiddag med godsinspektör Povel-sens; måske har hun i dette år, ligesom tidligere, tilbragt en del af sommeren i Sorö. Hun gjorde sig udödelig ved, da hun kom ind i salen og så udsigten over söen til Tystrup kirke, at slå hænderne sammen og udbryde »hille den grønne göj«, et udtryk, der synes at dufte noget af Nyboder; den lille niårige Cora gjorde det et så stærkt indtryk på, at hun hele sit liv igennem engang imellem for morskabs skyld kom med samme udråb som hin vordende »oberstinde«. — Af andre kendte mennesker, der i disse år gik ind under Frederikskildes lave tag, kunde der kanske være grund til at nævne: Gehejmeråd Chr. Urne (1817), der som entlediget overpræsident boede i Sorö, admiralinde Charl. Fisker (1823), og den kendte diplomat, gehejmeråd H. Schu-bart (1826).

Ovenfor har jeg sögt at give læseren et lille indtryk af, i hvilke krese bedsteforældrene færdedes i de første år på Frederikskilde, idet jeg dog nogle gange for ikke at skære tråden over har overskredet den rette grænse, omkring året 1830. Tilbage står endnu at sige lidt om dem af den allernærmeste slægt, som færdedes her, nemlig ægtefolkenes söskende, der naturligvis alle hörte til dem, for hvem huset til enhver tid stod åbent. Först skal jeg da dvæle lidt ved bedstemors bror Alexander Ross.

Han er oftere nævnt för, og man vil næppe have fået det gunstigste indtryk af ham, men han var nu ikke så slem, som det kunde lade. Vel kan bedstefar kalde ham »den kolde, uföl-

somme, uskønsomme og uretfærdige«, men den udtalelse stammer fra den tid, da han uheldigvis var blevet forelsket i Alexes kone og var i et meget pirreligt humør. Senere, da han havde fundet sin Betty, og hans lidenskab for Marie havde begyndt at lægge sig, nøjes han med at klage over hans umandighed og mangel på karakter og grundsætninger, som han mener var uden lige, og i oktober 1809 skriver han til sin forlovede, at Alex og han nu forstår hinanden bædre, ja, han siger endog »Alex er god, men på den usalige tidspunkt, du omtaler, var han svag nok til at tro alt, hvad den nedrigste ondskab med bagvaskelsens giftigste pile bibragte ham for at forstyrre både hans og min, men især den gode Maries tilfredshed«.79 Det var altså en temmelig urimelig skinsyge, der gjorde Alex så utålelig på hin tid; iøvrigt var hans søster og hendes tilkommende mand enige om, at han var en ganske skikkelig fyr, men letsindig, tankeløs og blottet for interesser og — hvad der blev skæbnesvangert for ham — for økonomisk begreb.

Alex var blevet gift og havde fået sig en større landejendom at tumle med allerede, da han var 20 år gammel. Selv om de unge mennesker af dannede familier, både mænd og kvinder, modnedes betydeligt tidligere dengang end nu, var det alt for tidligt. Den unge mand, der efter at have solgt Svinningegård ejede Lille Mørkegård, Lisedal og Vilhelmshåb — de to sidste i Ondløse sogn — holdt meget af at »give greven« og køre med fire, og når han i sin wienervogn kom således flot kørende til Frederikskilde — hvad han ret ofte gjorde — skal bedstefar have rystet på hovedet og have sagt: Ja, min ven, jeg vil nu heller blive ved med at køre med to; ellers resikerer jeg at komme til at gå på to. Han og konen var iøvrigt altid velséte gæster, men i september 1815 kom han »ved en ubehagelig anledning« og ved samme tid fik han et kgl. protektorium.<sup>80</sup> Han var gået fallit. Hele formuen var væk, og han skulde til at gå på to, og sandelig, både han og kone og børn kom til at føle, hvad det vilde sige. Foreløbig flyttede de til Kbhvn., men han havde ikke blivende sted. Det var en evindelig omflakken, og ægtefolkene fulgtes ikke ad. Midt i 1817 var han en månedstid på Frederikskilde, og dør kom han idelig på besøg, mens han fra juli s. å. vistnok på et årstid havde indtinget sig hos den tidligere nævnte skovrider Sør. Möller. Så blev han forpagter på Skaftegård ved Nakskov, flyttede 1823 til sidstnævnte by uden

næringsvej og 1827 fik han efter kgl. ordre den beskedne stilling som undertold- og konsumptionsbetjent i Næstved, forflyttedes 1830 til Naskov og blev 1847 som en »gammel, svagelig og sløv« mand entlediget og som »en ærekær og værdig mand, der stedse med redelighed og god vilje har opfyldt sine pligter« benådet med højeste pension, nemlig 80 rdlr. årlig.<sup>81</sup> Nedtrykt af økonomiske sorger og med et nedbrudt helbred boede han derefter en tid hos sin søn Christian i Maribo, og 1853 døde han i Nyköbing. På Frederikskilde var han sidste gang en månedstid i 1850, og s. å. gæstede han ligeledes i en 4 ugers tid Jydstrup præstegård, »et besøg, der altid har været os i kær erindring«, skriver Cora.

Ross havde med sin hustru Marie 9 børn, af hvilke kun den yngste, Frederik (»onkel Frits Ross«), hævdede familiens tidligere traditioner. Han fødtes i 1821 og snart efter synes ægtefællerne at være gået fra hinanden, dog vistnok uden at have søgt skilsmisse og næppe i vrede, da de senere kom sammen i bedste forståelse; antagelig var det kun, fordi han ikke kunde ernære hende og børnene. Hun, der efter bedstefars mening var en såre sjældnen kone, der ved en andens side var blevet det endmere, et mønster på sagtomdighed og overbærelse, bode senere i Kbhvn., hvor hun nok navnlig ofrede sig for sønnen Frits, der vilde gå officersvejen og i en alder af 17 år blev kadet. »Man ved ikke, om man mest skal beundre morens opofrelse eller sønnens flid«, skrev bedstefar i den anledning, og bedstemor, der kort tid efter kom til Kbhvn. og bl. a. besøgte fru Ross, skriver: »Et snurrit maskompi med de fordums ægtefolk; han kommer der meget og havde ganske arrangeret selskabet samt bestridt omkostningerne til samme; vi klinkede da til held for den unge krigsmand, som virkelig er et sjældent, livfuldt menneske«.<sup>82</sup> — Det må have været omtrent ved denne tid — måske snarest 1839 — at fru Ross købte Suhmsminde i Øverød, hvor hun til sin død 1851 med hjælp af nogle af sine døtre drev et pensionat eller måske kun, hvad man vilde kalde et sommerpensionat. Det var her, sønnen Fritz traf konferensrådinde Möllers adoptivdatter Christine f. Secher, som han sang duetter med, forelskede sig i og fire år efter (1849) blev forlovet med.<sup>83</sup>

Foruden broren Alexander havde bedstemor som forhen nævnt to halv søskende, Vilhelm og Sophie Ross, fødte henholdsvis 1793 og 1796. Da deres mor, Julie f. Mazar de la Garde, døde alle-

rede 1802, og deres far 1810, stod de tidligt ene i verden, hvilket var så meget mere uheldigt, som de efter deres altid mildtdømmende halvsøsters sigende bægge var meget dovne af naturen. Vilhelm blev samme år, hans far døde, secondlöjtnant, fik ligesom så mange andre officerer 1815 sin afsked og flyttede et par år efter til Lüttjenburg og giftede sig langt under sin stand.<sup>84</sup> Fra krigens slutning og til han 1817 flyttede til Holsten, kom han overordentlig meget på Frederikskilde, også på længere, ja på meget lange besøg, 2—3 måneder ad gangen. Søsteren Sophie kom her ofte i årene 1811—14, også i månedsviis, men senere synes hun ikke at have vist sig her. Da hun sidst var på Frederikskilde, kom hun med Alex, som bragte den nyhed, at hun var blevet forlovet med bedstefars bror Gottlieb, som straks efter arriverede. Det var sidst i oktober 1814, men til stort held for ham gik forlovelsen snart overstyr. Hun udviklede sig nemlig til at blive en højst uheldig person, der ligesom sin bror indgik giftermål, der ingenlunde svarede til, hvad man kunde have ventet, først med en skibsfører Knud Lund, der dog sagdes at være en agtbar mand, derefter med en forsviret snedkersvend, der hed Kröyer; familien havde søgt at holde hende oppe, men skönt hun havde en livrente på 1000 rdlr. og efter tante Linstow havde arvet 2000 rdlr., var der intet at stille op med hende. Hun levede højst jammerlig, sagdes at se ynkelig ud, og tiggede hos kreti og pleti. Også bedstemor gav sit bidrag til at holde hende oven vande, men da alle bestræbelser var forgæves, og mandens svir og dovenskab ödelagde alt, slog familien tilsidst hånden af hende.<sup>85</sup> Således levede denne kvinde, hvis far havde hørt til hovedstadens bedste krese og slået kongehuset nær.

Da oldefar Nyegaard døde i oktober 1799, efterlod han sig 8 börn i alderen fra 27 til 10 år. To börn var døde för ham, og af de efterlevende var altså nogle så gamle, at de burde kunne sørge for sig selv, og andre i den alder, at de måtte se at klare sig så godt, de kunde. De to yngste, tvillingerne Gottlieb og Elise, tog oldemor med sig, da hun flyttede til Vallekilde, og de to sönnner Peder (bedstefar) og Jacob drog omtrent ved samme tid til Vestindien, hvor denne døde af klimafeber kort efter ankomsten 1801. Således havde döden lidligt sørget for de tre, oldemor tog sig af de to og én baksede sig frem på Sct. Thomas, som han bedst kunde. De, der herhjemme måtte søge at

slå sig igennem, som det nu kunde falde sig, var de to ældste Hans og Niels samt Henrik og Carl. Denne sidste var ved sin fars död omtrent i konfirmationsalderen; han blev apotekerlærling i Norge, men døde dër allerede 6. febr. 1803 af obstruktion, kun 16—17 år gammel. Da Niels meddelte sin mor denne sørgelige begivenhed, tilføjede han tröstende, at den vej skal vi jo alle, og lykkelig er den, der har den slemme time overstået! Niels var iövrigt den solideste af de brödre, der var blevne her

i landet, og han var den, som moren stadig forhandlede med om alt, hvad der angik de andre. Selv arbejdede han sig kun langsomt fremad, men det skyldtes vist i ikke ringe grad, at han stadig måtte hjælpe på sine mindre duelige brödre. Student var han blevet 1794, efter sin fars död opholdt han sig meget i Vemmelev hos præsten Jacob Lemvig, der utvivlsomt har hört til hans mors nære slægt, og 1804 blev han teologisk kandidat. Ved protektion af sin fars gode ven, præsten ved Helliggejstes kirke i Kbhvn. Peder Hansen, der kort tid forhen var



Bedstefars bror Niels († 1817).

blevet biskop over Fyns stift, og som havde sagt til ham: »Jeg skal göre for Dem alt, hvad Deres afdöde far kunde have hjærte til at göre«, blev han snart efter lærer ved den Lahnske stiftelse i Odense, som begyndte sin virksomhed i decbr. 1804. Hans lön var kun 250 rdlr., skulde dog forhöjes til 300, men endda kneb det for ham, da han i sin studielid havde samlet sig en ret betydelig gæld.<sup>86</sup> Hvor længe han blev i denne stilling, har jeg intet fundet om, men stiftelsens drengeskole, hvor han havde sin virksomhed, nedlagdes 1812, og 1813 blev han præst til Vågö på Færöerne, 1814 til Næsborg i Jylland, hvor han døde allerede 1817. Straks, da han havde fået dette kald, tilböd han sin mor ophold i sit hus, og han gentog det næste år, idet han fremhævede, at hans ret skönne bolig var velsignet med den skönneste have i hele omegnen, »og forsikrer jeg dig helligt, at



du skal ved enhver anledning fra min side nyde den udmærkelse, dit sjældne moderværd fortjener«; han ventede dog, at hun i huset vilde yde den hjælp, hendes kræfter måtte tillade, og glæder sig iøvrigt til »at omfavne dig, min lille, gamle, gode, ejegode mor«, men hun kom ikke.<sup>87</sup> — Niels var først gift med Cecilie Heegaard<sup>88</sup>, der døde nogle få måneder efter brylluppet, derefter (1812) med Cathr. Brummer, der som enke boede i Kbhvn. og levede til 1840. Hun kom undertiden på Frederikskilde, langt hyppigere dog hendes søn Sophus (f. 1813); han blev — utvivlsomt ved bedstefars foranstaltning — fra nytårstid 1825 anbragt hos lærer N. C. Ejlersen i Fjenneslev og var der til 1830, da han kom til Jonstrup, hvorfra han to år efter afgik som seminarist. Han synes derefter at have haft ansættelse som hjælpe-lærer, indtil han i juni 1837 rejste til Norge, hvor han blev lærer ved realskolen i Moss; dør omkom han i februar eller marts 1840 ved uforsigtig skjøteløbning.<sup>89</sup> Han var ugift.

Den ældste af brødrene var Hans. Han var 1791 blevet student og skal derefter have studeret teologi, skönt Gud skal vide, at han mindst af alt egnede sig til præst, og kandidat blev han da heller aldrig. En vild krabat var han, og hvad han end tog sig til i disse år, har det næppe været noget nyttigt, men han var ingeniør uden begavelse, og i visse henseender var han vistnok den af brødrene, der lignede Peder mest. Også Hanses bedrifter søgte Niels at holde sin mor à jour med, men det var ikke altid nemt. Da han 1802 var kommet i forbindelse med ham, kunde han meddele, at Hans lod til at være forknytt, skönt han pralede dygtigt som sædvanligt, og at han var ganske utilnærmelig; der var tale om, at han skulde søge et embede, men Niels mente ikke, at han havde klæder, hvori han kunde »vise sig for de store, og desuden har det sig nok ikke så rigtigt med hans foregivne patroner«. Hans økonomiske kår bødredes vel nok noget, da han fra 1803 begyndte at optræde som flittig oversætter, men dog tog han fem år efter, da han var 36 år gammel, med glæde imod den beskedne secondløjtnantsstilling, som bedstefar skaffede ham; allerede 1815 fik han sin afsked med kaptajns karakter og en lille pension. Gift blev han aldrig, men det fortæltes i familien, at han skulde have næret en hæftig lidenskab for sin eneste søster Elise, der døde 1808, kun 18 år gammel, og dette utrolige rygte syntes at bekræftes af breve, som fandtes efter hans død. Disse breve eksisterer nu ikke mere,

men af Conrad, som havde lejlighed til at læse dem, siges det, at den ulykkelige pige ofte udbrød i smærte og fortvivelse over sin forvildede og voldsomt stormende bror.<sup>90</sup> Der vil senere blive lejlighed til at tale om ham på hans ældre dage.

Heller ikke Henrik var ganske, som han skulde være; der foreligger ikke noget om, hvad han tog sig til i den nærmeste tid efter farens död, men på den grønne gren var han sikkert ikke, for hans bror Niels, som også søgte at hjælpe ham, klager



Bedstefars söster Elise († 1808).



Bedstefars bror Hans († 1842).  
(Efter tegning af Vald. Schiödte.)

over, at under hans fraværelse havde Henrik (1801) taget hans harpe, solgt den for 13 rdlr. og brugt pengene. Kort tid efter var det vist, han fik en kondition i Norge, men dør blev han ikke længe, for først i 1802 kan Niels meddele sin mor, at han hele vinteren har været i lære hos vajsenshusboghandler Schubart, hvor han har det som hans egen søn og skal være i to år; mærkelig nok erfarede Niels kort efter af sin mor, at det ikke passede, men den gode kone har vist dog her været galt underrettet, for i april 1804 hedder det, at Henrik nu som svend er temmelig anstændig klædt og tilsyneladende ret fornøjet med sin nye stilling.<sup>91</sup> Boghandler blev han dog ikke, men regiments-skriver, og sidst i 1808 skrev han til sin mor, at hans regiments-kommandör havde lovet ham i løbet af 8 år, hvoraf de 4 alle-

rede var gåede, at skaffe ham »et godt civilt bröd«. Det blev der dog ikke brug for, da det lykkedes bedstefar 1809 at skaffe også denne bror en secondlöjtnants beskedne stilling, men allerede tre år efter fik han sin afsked og havde aldeles intet at leve af; en stor del af sin ledige tid tilbragte han på Frederikskilde, og også sin bror Niels i Næsborg lå han til besvær. Om det overhovedet lykkedes ham at få noget fast erhverv, ved jeg ikke. Han døde 1820.

Så var der endelig den yngste af brødrene, Gottlieb eller, som han lejlighedsvis kaldes, »Goble«. Mens han var hos sin mor i Vallekilde, tænkte hans vestindiske bror på at få ham gjort til kadet (1803), men havde i øjeblikket ikke råd til at gøre noget for ham, og planen synes helt at være blevet opgivet. Da bedstefar kom tilbage, var Gottlieb endnu en ung mand, men vistnok uden nogen egentlig uddannelse, og så gik man dengang ligesom senere til landvæsenet. Hans ældre bror gjorde sig mange anstrængelser i den henseende, da han var blevet ejer af Svinningegård, og traf i sommeren 1810 aftale med Neergaard på Carls­gård ved Slagelse ang. denne sin lille bror, men hvad den gik ud på, vides ikke; da han s. å. stod fadder til Meta, kaldtes han kontorist, halvandet år efter fuldmægtig, men fra omtrent midten af 1813 til foråret 1814 synes han at have opholdt sig på Frederikskilde og altså at have været arbejdsløs, men det lykkedes igen bedstefar at skaffe ham en plads, nemlig hos general­krigskommissær Astrup på Gammelgård på Låland, hvor han tiltrådte den 1. maj. Men det blev vist en kortvarig glæde, for Astrup måtte snart gøre opbud, og Gottliebs ret hyppige besøg på Frederikskilde i de syv sidste måneder af 1815 viser, at han ikke kan have boet så langt borte. I 1816 flyttede han til Jylland og blev forpagter af sin brors præstegård i Næsborg, og dér giftede han sig 1818 med præsteenken Ingeborg Thorning f. Engelstoft, men snart efter var han igen brödlös. Han synes så en tid lang at have boet hos sin mors fætter N. E. Lemvig, der var præst i Ulstrup, men i maj 1820 holdt han igen sit indtog på Frederikskilde til et to måneders besøg, og der stødte hans kone og eneste datter Johanne (»Hannebarnet«) til ham.<sup>93</sup> Da de ikke i længden kunde blive boende dér, lejede han sig først ind i Eskildstrup, derefter i Stenstrup og sidst i Bredholmhus ved Sorö, indtil han to år efter ifølge indhentet bevilling, fordi han ikke var seminarist, blev skolelærer i Hundeg i Kildebrönde

sogn, og dør endte han 1831 sine dage. Naturligvis havde han og hans været til megen glæde for sin ældre bror og hans nærmeste i de par år, han boede så nær ved, men da han var kommet til Hundige, blev han en sjælden gæst. Til gengæld lagde bedstefar fra den tid undertiden sine terminsrejser om ad Hundige for at besøge denne bror, som han alle dage synes at have stået i det bedste forhold til. »Hannebarnet« blev lige til bedstefars død en af de mest kærkomne gæster i familiekræsen på Frederikskilde, hvor hun bl. a. tilbragte næsten alle sine sommerferier.

At bedstefar var sine brødre en god og hjælpsom bror er der ovenfor anført en del eksempler på, og der var flere tilfælde, hvor han bestræbte sig for at gavne sine søskende. 1800 skaffede han sin bror Jacob den plads hos Fenwick, han selv opgav for at søge sin lykke i andre himmelegne. 1805 havde han i forning med Niels søgt at få søsteren Elise anbragt i et institut i Odense, for at hun kunde få en bædre uddannelse end den, der kunde blive hende til del i Vallekilde, men det strandede, antagelig fordi moren havde betænkeligheder derved<sup>93</sup>, og i april 1810 tog bedstefar til Adellersborg for at tale med baron Fr. Adeler om Niels, som han utvivlsomt har håbet ad den vej at kunne skaffe et præstekald; også understøttede han dem fra tid til anden med ikke helt små pengebeløb, for ikke at tale om, at hans hjem, da han havde etableret sig i sit fædreland, altid stod dem åbent, ikke blot for feriebesøg, men også som et sted, hvor de kunde ty hen i månedsvis, når de manglede fast beskæftigelse, og alle uden undtagelse gjorde de rigelig brug deraf. Når han ikke desmindre flere gange kom alvorligt på kant både med dem og sin svoger Vilh. Ross, skyldtes det i hvert fald for en væsentlig del hans ubændige hæftighed, som han trods sit gode hjærte, sin udprægede retsindighed og sit gennemreflekterede væsen mærkelig nok ikke i tide bekæmpede således, som han unægtelig burde have gjort og utvivlsomt også kunde have gjort i de fleste tilfælde, hvis det havde været hans alvorlige vilje. At han, når stormen var drevet over, gjerne vilde gøre sin uret god igen — hvad der er mange eksempler på — var jo meget godt, men nok var det ikke.<sup>94</sup>

At han i hæftighed forløb sig overfor oberst v. Scholten i Vestindien (1805), lægger han jo selv ikke skjul på i sin selvbiografi, og det var unægtelig meget uklogt gjort, da Scholten i

forhold til ham var en meget mægtig mand, hvad han da også fik at føle. Af skade bliver man klog, og det synes virkelig, at han senere i livet passede bædre på overfor fremmede, men i sit forhold til sine nærmeste lærte han først sent at følge Herman v. Bremens gode råd at tælle til 20, når vreden vilde løbe af med ham. Selv overfor sin kærlige, blide og føjelige kone, hvis værd han i høj grad skønnede på, kunde han ganske forløbe sig. Da han ved juletid 1812 var overrejst til Petersholm for at handle med Wiihm om Björnkær, skrev hun på årets sidste dag et brev til ham, desværre det sidste, der er bevaret fra hende til manden, hvori det bl. a. hedder: »Et smil, et håndtryk af dig er mig den skønneste opmuntring til alt. — Vel er du undertiden meget opfarende imod mig og stikler mig på en måde, der æder mig til det inderste ligesom kræft. Men du er god, du er stor, og jeg er derfor en af de få lykkeligste af mit kön. Gud våge over vores kærlighed og agtelse! og elsk altid mer og mer din kælnе lille viv«. Deres gensidige kærlighed led aldrig noget skår, og hendes beundring for denne mand holdt sig til det sidste, men også hendes ængstelse for på nogen måde at give ham anledning til at fare op. Dog omtales det oftere i breve fra en senere tid, at han i tilfælde, hvor man havde grund til at frygte et vredesudbrud, navnlig, når hun skulde forebringe ham noget angående børnene, som måtte forudsættes at ville afficere ham, roligt indlod sig på en forhandling og gav sin kære kone fri hænder til at handle, som hun fandt det overensstemmende med sit gode hjærte, selv om han ikke personligt vilde have noget med sagen at gøre.

Om den ravage, hans hæftighed nogle gange forvoldte i hans forhold til svogeren Vilh. Ross og brødrene, giver han selv nogle mere eller mindre tydelige vink i sin skrivekalender. Således noterer han under 1—2. decbr. 1815, at han havde en ubehagelig scene med Vilhelm, der gjorde sig usynlig for ham, og, tilføjer han: »hvormeget han end forbittrede mig, fortryder jeg dog, hvad der må anses som følger af en fremægget vrede«. Følgen var, at Ross d. 4. flyttede til skovrider Möller på Christiansminde og blev boende dèr et par måneders tid, men i løbet af en tre uger var de to mænd atter forligte, og han var, så længe han boede hos skovrideren, en flittig gæst på Frederikskilde, hvor han ofte blev nogle dage i rad. Et lignende sammenstød havde bedstefar nogle år før haft med sin bror Henrik, hvorom kalende-

ren 13. marts 1813 meddeler, at denne efter »en meget ubehagelig scene« forlod gården uden at tage afsted. Om det er tegn på en begyndende forsoning, når det et par dage efter hedder, at Henrik »lod mig vide, at han rejste«, er ikke godt at vide, men der gik i hvert fald adskillige måneder, inden han igen viste sig hos bror Peder, men så tog han til gengæld revanche ved en række længere besøg. De brud, disse skærmydsler medførte, var altså i hvert fald af forbigående natur, om end ubehagelige nok. Langt værre blev det, da han (21. jan. 1817) havde »en højst ubehagelig scene« med bror Hans, som havde opholdt sig her i et par måneder, for det endte med, at denne et par dage efter forlod Frederikskilde og flyttede til Oldebjærggård — »den uforsonlige bror!« — og aldrig viste sig mer. Det var for bedstefar en højst smertelig begivenhed<sup>95</sup>, så meget mere som Hans var den eneste af hans brødre, der levede længe nok til, at de langt frem i tiden kunde have haft fornøjelse af hinandens omgang, og dertil synes at have været den eneste af brødrene, med hvem han havde en del interesser fælles. Der kan næppe være tvivl om, at Hans var en uforsonlig natur, og det vakte pinlig opmærksomhed, at han fra hin skæbnsvangre dag aldrig skrev til sin gamle mor, ja end ikke bivånede hendes begravelse 1827. På Frederikskilde havde man håbet, at brødrene på denne sorgens dag skulde række hinanden hånd over graven, men det skete altså ikke, og brødrene såes aldrig mere.<sup>96</sup>

Hvor megen skyld de implicerede hver især havde i disse scener, er jo ikke let at afgøre, men at bedstefar havde sin andel i dem, lader sig ikke skjule. Fra en langt senere tid er en tildragelse af lignende natur, som sønnen Conrad foranledigede, da han i novbr. 1838 var kommet hjem for efter fuldført eksamen at tilbringe vinteren her. Han var da forlovet med Caroline Schjødte i Kbhvn., og skönt han ellers var en meget fornuftig ung mand af gode grundsætninger, kan det ikke nægtes, at hans forelskelse i hende ofte gav sig ret barnagtige udslag, og hun, der var en forkælet lille tingest, kunde slet ikke forstå, at der overhovedet kunde gives tilfælde, hvori han ikke burde føje hende, og da hun var ligeså lunefuld og skinsyg, som han var forelsket, kunde han ofte komme i ret vanskelige situationer, når hun trak til den ene side og hans sunde fornuft til den anden. Nu hændte det sig, at kort efter at Conrad var kommet hjem, skulde hans tilkommende svigerinde Jensine have bryllup

med sit søskendebarn Valdemar Schjødte, og Conrad, der var en stor selskabsmand, vilde meget gerne med og talte med sin far derom. Han, der utvivlsomt var klar over, at sønnen mere blev tiltrukket af kæresten end af noget andet, foreholdt ham det urimelige i at tage den lange og bekostelige rejse til hovedstaden, lige som han var kommet derfra, så meget mere, som Caroline i den allernærmeste fremtid ventedes på et langt besøg til Frederikskilde, og dermed slog Conrad sig tilfreds, men ingenlunde hans kæreste. Hun plagede ham, og skönt han jo særdeles godt vidste, hvor vanskeligt det vilde være at få sin far til at forandre den engang tagne bestemmelse, gik han igen til ham, men fik efter en forhandling, hvori bægge var blevne noget hæftige, atter et afslag. Havde Conrad nu været ved sine fulde fem, havde han dermed definitivt opgivet denne rejse, men uheldigvis kom der straks efter fra hans svoger, kateket Jens Schjødte i Ringsted et, rimeligvis af dennes søster inspireret, brev, hvori han indtrængende opfordrede til, at der gjordes et tredje forsøg. At Conrad var fuldstændig klar over, at det var et meget farligt eksperiment, fremgår til evidens af, at han ikke selv denne gang gik til sin far, men overdrog denne pinlige kommission til sin mor, der skulde lade faren læse Jens Schjødtes brev; den kærlige mor gik i tøjlet, og resultatet blev omtrent, hvad man kunde vente. Bedstefar kastede efter Conrads beretning forbitret brevet fra sig og fór »som rasende« ind i sin stue uden lys. Bedstemor og Betty ilede efter ham for at tale ham tilrette, men opnåede kun, at nye scener påfulgte. »Men«, skriver Conrad, »på storm følger solskin. Noget efter kom han ind, mild og venlig mod os alle, fornemmelig imod mig. Han fölte dybt og angrede bitterligt, hvad han havde gjort — men forandre sin engang tagne beslutning, kunde han ikke. Stakkels mand, han lider ofte meget under sin ulykkelige karakter.«<sup>97</sup> De sidste bemærkninger vil vi nu lade stå for Conrads egen regning, for intet fornuftigt menneske kunde vel vente, at bedstefar i dette tilfælde skulde forandre sin engang tagne og vel funderede beslutning; men naturligvis burde manden, hvor god en grund han end havde til at blive vred over dette barnagtige plageri, have nøjedes med at give et kort, klart og bestemt afslag, da man kun forringer sig selv ved at larme og støje ved en sådan lejlighed. Men — vi er alle mennesker, og det var nu hans svageste punkt. At det med årene bødrede sig, har vi Augusta Fengers' ord for.<sup>98</sup>

Hun, der kom på Frederikskilde lige fra sin fødsel (1839) til hjemmet lukkedes 1862, både på tilfældige småbesøg og som liggende gæst, siger nemlig, at hun aldrig har sét ham sådan og kun én gang gennem en dør har hørt et sådant udbrud. Men én gang i løbet af så mange år er næsten det samme som ingen gang, og det er et spørgsmål, om ikke hendes noget løbske fantasi har ladet hende høre, hvad hun i virkeligheden kun har hørt omtale.

I bedstefars tid var det jo næsten overalt således, at manden i huset var så at sige enerådende. Man havde årtusinders erfaring for, at han, når han ellers var normalt udviklet, både åndeligt og legemligt var kvinden overlegen, og da én måtte have det afgørende ord, måtte det ifølge naturens orden blive ham. I den henseende var der intet at reflektere over. Således var det også på Frederikskilde. Bedstefar ikke blot var herre i sit hus, men burde være det og følte, at det var selvfølgeligt, at han var det. Det fremgår af utallige udtalelser af ham selv og andre, og man kan ikke godt tænke sig det tydeligere fremsat end i følgende ord, hvormed han engang sluttede et brev til Harald: »Se, alt det bestemte husfaderen, der, som generalen, må ordne det hele og tage såmange hensyn i betragtning, som de underordnede enten ikke fatter eller skævt bedømmer, fordi de ikke kan fatte alle i ét brændpunkt«. <sup>1</sup> Naturligvis er det muligt, at sådanne synspunkter undertiden, navnlig når han blev hæftig, kunde medføre overgreb, og at det lejlighedsvis er sket, kan man vel næppe betvivle, men sikkert er det — som allerede anført — at havde han begået en uret, vilde han altid gerne gøre det godt igen, og i almindelighed tog han ingen vigtige bestemmelser ang. hjemmets indre forhold uden at rådføre sig med sin kone, for han skattede gode kvinder højt, søgte gerne deres selskab og foreholdt oftere sine sønner, at for unge mennesker var dannede damers selskab »den ypperligste slibesten for gode sæder, tone og endog for forstanden«, hvorfor de burde søge det så ofte som muligt. <sup>2</sup> Var bedstemor end ikke nogen særlig begavet kvinde, havde hun dog en sund, god menneskeforstand, og hendes fromme og kærlige sindelag, som han ofte priser i sine breve til sønnerne, har sikkert tit og mange gange haft stor indflydelse på hans afgørelser m. h. t. børnene, hvis vé og vel altid lå ham så inderlig på hjerte. Der-



til kom, at han var en troende mand, der i højeste grad følte det ansvar, Gud havde lagt på hans skuldre ved at betro ham en stor børneflokk til opdragelse. For ham var der ingen tvivl om, at han engang skulde stå til regnskab for, hvordan han havde røgtet dette tunge hverv, og sjældent har vistnok nogen far i højere grad været sig sit ansvar bevidst, samtidig med at han altid erkendte, at hvad han i denne henseende gjorde, gjorde han i menneskelig skrøbelighed. At en stræng opdragelse var til børnenes sande gavn, nærede han ingen tvivl om. Han har selv udtalt det i sin selvbiografi (s. 13) og jeg har ovenfor (s. 31) anført en udtalelse af ham i samme retning. Her skal jeg citere én til, fordi den forekommer mig meget karakteristisk just for ham. »Billigttænkende børn som du«, skriver han 1834 til Harald, »siger: Selv når han revser, er han fader! Med Guds hjælp vil I alle nu eller senere erkende, at alle mine handlinger kun sigter til ét mål: Eders sande gavn; og skulde jeg uagtet den nøjeste prøvelse, og uagtet jeg så ofte beder Gud vejlede mig i den svære opgave at bringe 9 skabninger frem i verden, stundom fejle i de valgte midler, da ansé mig med samme overbærelse, som jeg så ofte har vist eder, og lad os alle erindre, at vi kun er mennesker, der billigen erkender den gode vilje.«<sup>3</sup> Og visselig kunde han være i højeste grad overbærende. Stræng var han vel nok tildels af natur, men i fuldt så høj grad, fordi han mente derved at gavne sine børn mest; overbærende var han i mange tilfælde, fordi hans gode hjerte løb af med ham, så at han senere måtte angre sin mildhed. Men hovedresultatet blev, at børnene alle som én hang ved far og mor og hjem med en inderlighed, som næppe er helt almindelig, og det eftermæle, han fik blandt børnene, var så skönt, at det må fryde hans efterkommere.

Bedstefar var — og måtte være — den drivende kraft i hjemmet. Det kunde siges om ham, hvad han selv siger om sin fætter, professor J. Nieuwenhuis i Holland, at han var idelig påfærde og jog alt afsted. Hans ager- og skovbrug var naturligvis på visse tider af året det, der lagde stærkest beslag på ham, så meget mere som han ikke var bange for personligt at tage del i alt forefaldende, om end det groveste naturligvis blev overladt til folkene. Når Augusta Fenger siger, at hun aldrig har sét ham tage hånd med i arbejdet, må hun have brugt sine øjne meget slet, for navnlig hörivning var noget, han idelig tog sig af, enten

alene eller i spidsen for de andre, og Cora siger, at han i höstens tid hele dagen går i marken og arbejder; ofte klager han også på sine ældre dage over, at han havde ondt ved at holde pennen, fordi hans hånd havde tumlet så meget med grovere redskaber. Men var der ikke noget, han selv vilde udføre, så tog han en bog i lommen og drog ud til folkene for at passe på, at alt gik ordentligt til, mens han selv sad og læste.<sup>4</sup> — Iövrigt kunde translationer ofte lægge megen beslag på hans tid, navnlig i årene 1825—35, da det hænder, at han i sin skrivekalender ved en 40—50 eller flere dage kun noterer »ved translationer«, ti når noget arbejde af den art indløb, gjaldt det for ham altid hurtigst muligt at få det besörget, og det kunde ske, at han tog natten til hjælp. Rejser til Helsingör var ikke helt sjældne i forbindelse med disse forretninger, men i reglen kunde han lade sine produkter overbringe den lange vej ved et pålideligt bud. Arbejde af denne art havde han ikke meget af på sine senere år; 1856 omtaler han, at han har haft en enkelt translation efter 8 års forlöb. — Da disse forretninger tog af, tog tiendeforretningerne til, og de holdt ham til tider borte fra hjemmet i ugevis, indtil halvhundrede dage om året, og de var ofte ret anstrængende for ham, men han holdt trolig ud, til han var over 76 år gammel, for det var en virksomhed, der interesserede ham meget, og som bragte ham i forbindelse med mange mennesker. Sin sidste forretning havde han i oktober 1855, men sin officielle afsked fik han först i marts 1859, og samtidig udnævntes han til justitsråd, en udmærkelse, han satte så lidt pris på, at han slet ikke omtaler den i sin selvbiografi, lige så lidt som i sin skrivekalender eller i et brev, han kort efter sendte til Harald. Naturligvis kunde en mand i hans stilling og med hans slægtskabs- og andre forbindelser let have opnået mere end en uselig kammerrådstittel, da han var op imod 60, og en justitsråds do., da han var 80, men det siges udtrykkeligt, at han aldrig havde interesseret sig for sligt, og i den henseende delte han anskuelser med sine sönnar.<sup>5</sup>

Skönt bedstefar aldrig havde kunnet lide at se ledige hænder om sig, synes det dog, at de tab, han led i pengekrisens tid, de stramme tider, der næsten overalt fulgte med denne, og de forøgede udgifter, den voksende börneflokk og dens opdragelse stadig førte med sig, f. eks. det, at der måtte holdes huslærer, at have fået ham til at sætte arbejdstempoet op for hele familien, for

han var ikke den mand, der, når det kneb, lagde hænderne i sködet og lod stå til, eller som frivilligt gav sig til at tære på den fedme, han havde samlet. Et lille træk, der er betegnende, er, at indtil 1817 köbte han sine skrivekalendere (almanakker), men fra 1818 lavede han dem selv. Han var i det hele taget flink til husflidsarbejder, og da han i sin barndom havde lært lidt bogbinderi, var det naturligt, at han nu drog sig det til nytte. Også börnenes karakterböger og stileböger fabrikerede han selv, og han indbandt selv de fleste af sine böger og börnenes skoleböger. I en regnskabs- og dagbog, lille Betty förte, og som ser noget hjemmelavet ud, står, at hun har fået den af sin kære far juleaften 1824. Også legetøj til de små, domino- og gnavspil og meget andet, hvoraf endnu enkelte stykker er bevarede, stammer fra hans hånd. På loftet stod et drejelad, som han havde köbt af Jörg. Fenger, og i forstuen, hvorigenennem så mange fornemme herrer og damer i årets löb passerede, en hövlebänk, der næppe pyntede, og bægge disse har han vel antagelig haft til eget brug.

Som tidligere omtalt synes husjomfruerne at forsvinde fra Frederikskilde omtrent ved den tid, da her kom huslærer, hvorved bedstemors arbejde i höj grad måtte föröges. En landhusholdning i de tider var jo meget omfattende, da der ikke blot skulde laves fra grunden af al den mad, der brugtes til at mætte de mange munde; der skulde desuden bages og brygges og kärnes, der skulde slagtes, der skulde salted og syltes, der skulde spindes og væves osv., og så skulde småpigerne også nu, skönt der var huslærer, undervises i håndarbejde og musik, og næsten alle de klæder, de brugte, skulde syes og strikkes. Der var kort sagt så meget at göre, at en nutids husmor aldeles intet begreb gör sig derom. Naturligvis kunde en köbenhavnsk dame umuligt forstå sig på alt dette, men bedstemor havde vistnok fra sine unge dage taget sig noget af sin fars husförelse og derved lært en del<sup>6</sup>, senere havde hun gået i skole hos sin svigerinde Marie Ross på Svinningegård, og naturligvis havde hun i den halve snes år, hvori hun havde været frue på Frederikskilde, tilegnet sig megen viden om, hvad der krævedes i en landhusholdning. Iövrigt skulde hun jo vel före tilsyn med alt dette, men ikke personligt udföre det, for til hjælp var der ikke blot et par piger, men sikkert også jævnlig husmandskoner, og pigebörnene måtte, så snart de var i stand til det, tage hånd med i alt, antagelig

således, at hver havde sin uge. Da Cora var 23 år gammel, fortalte hun bror Harald, hvad der om efteråret kunde falde for. De havde på én dag slagtet 10 gæs og 1 bede og for et par dage siden 2 køer, og alt, hvad der var inden i og uden på alle disse kræ, skulde de selv skalte og valte med; hun og søstrene stod i køkkenet i lærredskjoler og hvide køkkenforklæder og tog fat i »alskens rare ting«.<sup>7</sup>

Og selv de små måtte — som sagt — gøre den nytte, de kunde, og den tids forstandige opdragelse bevirkede, at de meget tidligt var i stand til at gøre virkelig nyttigt arbejde. Den ovennævnte, af lille Betty førte regnskabsbog, viser, hvad hun kunde udrette med sine flittige små fingre samtidig med, at hun var flink i sin skole. Hun begyndte at føre den, da hun var 12 år gammel, og i det første år producerede hun følgende nyttige genstande. Til sig selv syede hun 2 kjoler, 1 forklæde, 1 livstykke, 6 særke, 1 klokke og 1 madras, og på bestilling lavede hun til andre: 5 kjoler, 1 klædning til lille Georg (3 år gl.), 1 vest, 1 hat, 2 kapper, 2 liv, 1 forklæde, 1 hagesmæk, 3 kraver, 1 modest, 1 fraise, 2 lommetørklæder, 4 par bukser, 5 skjorter, 1 særk, 1 klokkeliv, 1 madras, 1 dynevår og 4 poser, ialt halvhundrede større og mindre stykker i løbet af det første år! Det måtte vel nok siges at være flinkt gjort af sådan en lille skolepige! Og så var der endda desuden en mængde pillerier, reparationer og navnesyning. Og alt som årene gik, blev genstandene mere udviklede og forskelligartede, for ikke at tale om de mange par strømper og vanter, hun strikkede.<sup>8</sup> — Når hun har noteret alt dette i sin lille regnskabsbog, er grunden den, at hun fik betaling for, hvad hun syede til andre, og så har hun vel ment, at hun lige så godt også kunde optegne, hvad hun lavede til sig selv. At hun var en meget billig sypige fremgår af følgende få prøver på, hvad hendes nål indbragte hende. For at sy en kjole til Augusta (7 år gl.) fik hun en gang 6 sk. og en anden gang 8 sk., en vest til Harald (11 år) 6 sk., en skjorte 12 sk., en særk til mor 12 sk., en kjole til samme 6 sk., 1 skjorte til far 1 mk. osv. Således tjente hun det første år omtrent 3 rdlr. At betalingen både har været ydet den unge dame for at opmuntre hende til arbejdsomhed, og for at hun i tide kunde lære at omgåes penge, er der ingen tvivl om, når man kender de grundsætninger, der rådede i hjemmet. — Foruden sypenge havde lille Betty også andre indtægter. Af sin mor fik hun månedlig

12 sk., til fødselsdagen fik hun i reglen af sin far 1 rdlr. og af sin mor 3 mk., stundom solgte hun æg for en halv snes skilling, hvilket tyder på, at hun har måttet passe hönsegården, og så er der en mærkelig indtægt, som hedder »kalvepenge«,  $\frac{1}{2}$ —1 rdlr., der kommer gentagne gange. Fra 1828 fik hun hver termin et par rdlr. i rentepenge af en lille obligation, hendes afdøde farmor havde efterladt hende, og fra 1831 gav hendes far hende 10 rdlr., hver gang han kom hjem fra sin terminsrejse, så hun blev efterhånden en holden dame.<sup>9</sup>

Men selv i hin nøjsomme tid havde den unge pige også mange små fornødheder, som det var rart for hende at kunne tilfredsstille, for kun i det fattige hjem gælder den gode, gamle regel, at man ikke skal købe, hvad man behøver, men kun, hvad man ikke kan undvære. I de første år gik jo en del til sukkerkringler, boller, »basser« og gotter, men også købte hun silkebånd, hansker (2 mrk. 8 sk.), tørklæder, syartikler, sko (1rd. 3 mk. 4 sk.), markedsgaver til dem derhjemme, fødselsdagsgaver, og — hvad der tyder på, at man på Frederikskilde fulgte med på det sanitære område — 1826 en tandbørste (8 sk.) og senere en do. (1 mk. 8 sk.), samt meget andet. At udgifternes art væsentlig ændredes, alt som hun blev ældre, behøver ikke at siges.

Når jeg har opholdt mig temmelig længe ved disse bagateller er det, fordi det er kun for Bettys vedkommende, vi kender noget dertil i enkelthederne. Hun må derfor stå som en slags paradigma for, hvordan det daglige liv i visse henseender föjede sig også for hendes søskende. I ydre henseende formede livet sig jo iøvrigt i det væsentlige her som andensteds. Man stod tidligt op og gik tidligt til ro, når ikke selskabelighed og andet greb forstyrrende ind i de daglige forhold. I 1826 siges det, at de mindre børn skulde i seng kl. 8 $\frac{1}{2}$ , og senere hedder det, at her spistes frokost kl. 9, og middagsmaden serveredes kl. 12 — 1856 siges dog kl. 1 —, hvilket i sommertiden blev tilkendegivet ved, at der på ladebygningen hejstes en vimpel, som kaldte dem hjem, der var i marken. Kl. 5 blev der drukket eftermiddagskaffe, og derefter sang bedstefar en timestid og spillede på sin guitar, hvorefter han gik sig en tur, som tidligere sagt, hvordan været end var. Senere plejede han, når ikke forretninger optog ham, at syle med indbinding og sligt samt læsning og tog sig, hvis det kunde falde sig, et parti kort, navnlig gjerne et parti piquet.<sup>10</sup> Denne lyst kunde han let få tilfredsstillet, da også alle husets

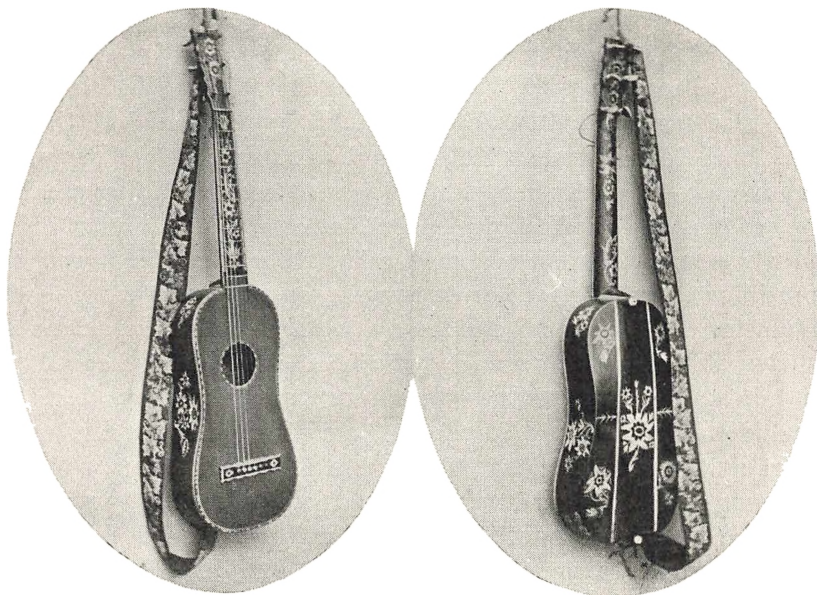
damer var kortspillere; et spil, som oftere omtales, var det nu vist næsten glemte »komet«.<sup>11</sup>

Med hensyn til bedstefars litterære interesser kan der være grund til her at dvæle lidt ved dem, idet vi sprænger rammerne ved langt at overskride den tidsgrænse, der ellers i det væsentlige hidtil er overholdt. — Hans læsning spredte sig over vidt forskellige områder og over mange forskellige sprog; engelsk, fransk og tysk samt svensk læste han helst i original, og da han havde givet sine børn en så omhyggelig undervisning i disse sprog, læstes der også ofte højt i dem; klassikerne derimod måtte han naturligvis nøjes med i oversættelse. Voltaire var i hans unge dage hans yndlingsforfatter, og noget af det første, han læste højt for sin unge kone, var Zaire, men også Schiller satte han da megen pris på, og Oehlenschläger indtog ham tidligt i høj grad. Den ene efter den anden af hans tragedier tjente til højt læsning i de første år af hans ægteskab. Da »Frithiofs saga« gik sin sejrsgang over Evropa, kom den jo også snart til Frederikskilde, og bedstefar forsikrer, at han »ikke længe har læst noget, der således har interesseret« ham, musikken blev straks anskaffet og alle sangene sungne; Ingemanns romaner vakte begejstring blandt gamle og unge, og da Harald var kommet til Kbhvn., forsynede han hjemmet med megen god lektüre tillåns, bl. a. også en del græske og latinske forfattere i oversættelse. Selv havde bedstefar i forvejen værker af Ovid, Virgil, Horats, Columella o. fl., som interesserede ham meget. Udenlandsk litteratur fik han idelig sendt tillåns fra akademiets og lærernes bog-samlinger — navnlig professorerne A. Rothe og P. Hjort var ham heri stadig til tjeneste — og pastor Fenger lånte ham sine læsetasker fra det teologiske læseselskab, hvilket han satte overordentlig stor pris på. Da Conrad var blevet teologisk kandidat 1838, havde han »en levende samtale« med sin far om en præken af Mynster, og — siger han — »det glæder mig ved sådanne samtaler at spore fars interesse for og indsigt i lignende sager«. Jersins »Den sande vej til livet« mente han, at Thurah havde megen fortjeneste af at have udgivet påny (1855); »det er en kærnebog« skriver han. Også historiske værker læste han med største interesse, og om Ségur: »Histoire de Napoléon et de la grande armée 1812« skriver han 1854: »Jeg har nylig 4. gang læst dette mesterværk og derved tænkt, hvorlidet mennesket vil lade sig belære af historien, idet de franske på Krim nu

udsætter sig for at besøge Siberien, at sige de, der ikke slagtes forinden«. Af de i hans senere år mest moderne danske forfattere synes han særlig at have sat pris på Goldschmidt; i det mindste anbefaler han på det varmeste »Nord og Syd«, straks efter at det var begyndt at udkomme, til Harald, da han finder det »meget geniask«. — Nå, dette er kun en lille mundsmag, for det er jo ret tilfældigt, hvad vi nu i enkeltheder ved herom. Han læste meget lige til sin dødsdag, og da han bevarede sit syn godt til det sidste, omend han måtte bruge briller, kunde han stadig følge med på de områder, der interesserede ham.<sup>12</sup> I denne som i så mange andre henseender var det lykkedes ham at indblæse sine børn den rette ånd. Både Harald og Conrad blev flittige bogsamlere og navnlig hin en meget belæst mand, hvis ypperlige hukommelse satte ham i stand til at samle mange og alsidige kundskaber. Også flere af døtrene satte livet igennem megen pris på god læsning, ikke mindst Cora, som af alle døtrene havde arvet mest af sin fars begavelse.

Men hvor højt man end på Frederikskilde værdsatte god litteratur, var der dog intet, man hellere i fritiden nød, end sang og musik. Bedstemor havde et smukt, taffelformet piano af Marschalls fabrikat<sup>13</sup> med klare, spinkle toner, og hun skal have behandlet det med dygtighed, men hendes sangstemme var dog, som tidligere omtalt, navnlig ypperlig. I hver fald senere (1838) var her iøvrigt to pianoer, af hvilke det ene 1850 erstattedes med et nyt fra instrumentmager Möller i Næstved; også dets toner var spinkle, som det vist endnu huskes af mange, der har sét og lejlighvis hørt det i »kabinettet« i Jydstrup præstegård.<sup>14</sup> Bedstefar kunde på klaveret kun klimpre lidt<sup>15</sup>, men sin guitar brugte han daglig med færdighed til stor glæde for sig selv og sine omgivelser; egentlig kunstneriske anlæg havde han ikke, men megen øvelse og et godt gehør, og hans sangstemme var meget god til hjemmebrug, men ikke uddannet. Selv om han havde nok så travlt, forsømte han nødig sin musik, for »lidt spil og sang frisker forunderlig gemyttet«, siger han<sup>16</sup>, og endnu på sit dødsleje rørte han sin guitar, skönt han et par år før, da han havde passeret de 80, klagede over, at hans stemme var næsten tabt.<sup>17</sup> Augusta Fenger, der kun huskede ham fra hans gamle dage, siger, at det var en nydelse at sidde i mørkningen og høre på Amalies og kammerrådens spil og sang.<sup>18</sup> Til ledsagelse af denne havde han flere instrumenter, navnlig foruden

en almindelig brunpoleret guitar den såkaldte »Jersinske lut«, et pragtfuldt stykke, ibentræ med blomsterdekorationer af indlagt elfenben på bund, sider og hals, udgået fra Joachim Tielke i Hamborg 1687 og med en særdeles smuk tone. Efter tradition i familien skulde den have tilhørt den kendte biskop Jens Dinesen Jersin i Ribe, der var bedstefars farfars morfars far, men denne tradition, der stod i forbindelse med en fejllæsning af



Jersins lut.

årstallet som 1587, falder jo af sig selv til jorden, såvelsom det sagn om biskop Jersins gådefulde hændelse i Sorö kirke, der sattes i forbindelse med nogle revner i denne guitar, hvorved dens toner dog intet havde lidt. Antagelig tör man gå ud fra, at dette stykke har tilhört hin bekendte biskops mindre bekendte sön Jacob Jensen Jersin, der döde 1694 som biskop over Christianssand stift, og at den med hans datter, som var gift med Resen-præsten Peder Nielsen Nyegaard, fra hvem vi stammer, er kommet ind i familien. Bedstefar havde bestemt, at den skulde tilfalde hans eneste guitarspillende sön Harald, ved hvis död den efter hans bestemmelse kom til hans eneste sön, der kunde traktere den, Alfred; for at sikre den mod undergang blev den ved hans död 1905 efter hans önske skænket til Kunst-



industrimusæet.<sup>19</sup> Tanken var i sig selv rosværdig, men naturligvis kunde alle vi, der havde lyttet til tonerne fra denne guitar fra vor spædeste barndom, ikke uden smærte se den gå ud af familien.

Af andre strængeinstrumenter, der stod til bedstefars rådighed, må nævnes en engelsk cister med klaviatur, som han havde købt i London på sin hjemrejse fra Vestindien 1807, og som omtrent samtidig med lutten blev skænket til nævnte musæum af Haralds enke<sup>20</sup>, og en lille guitar af ibentræ og elfenben, sribet pålangs, samt en lyre eller apolloharpe. Hin, som han skal have medbragt fra Vestindien, og denne, som det siges, at han skal have benyttet meget, kom bægge til Cora, hvis datter frk. Anna Cora Petersen († 1924) testamenterede dem til samme musæum. — Der fandtes på Frederikskilde også glasharmonika og valdhorn, på hvilket sidste der blæstes signal, når man drog til skovs, men disse instrumenter har næppe betydet noget for musiklivet. Endelig var her en prægtig gongong (vægt c. 14 pund, diameter c. 18 tommer) med en dyb og ren malmklang; det påstodes, at den under gunstige lydforhold kunde høres henved en mil bort. Den brugtes navnlig til at sammenkalde de unge til måltiderne, når de var spredt vidt omkring, men den har også gjort nytte ved højtideligere lejligheder. Da Sorö kirke var blevet restaureret og havde fået nyt orgel, afholdtes der 1847 en kirkekoncert, hvori døtrene fra Frederikskilde sang med i korene. Hartmann, der sammen med to unge kunstnere Reinecke og Königslew var hernede, spillede da sin sørgemarch over Thorvaldsen, akkompagneret af blæsende instrumenter »og vores gongong gjorde også sin gode virkning enkelte steder«. <sup>21</sup> — Det kan tilføjes, at Conrad spillede på fløjte<sup>22</sup>; selv om han på denne bragte det så vidt, at det siges, at han spillede rigtig net som moden mand, betød det dog sikkert ikke meget, for han satte vel pris på at høre lidt musik, men var ikke som de fleste af sine søskende egentlig optaget af den. Når han skulde spille, vilde han helst spille kort.

Udenfor hjemmet lod bedsteforældrene deres röst høre i selskabslivet, men kun undtagelsesvis ved mere officielle lejligheder; f. eks. sang de 14. septbr. 1817 i Sorö »ved majestæternes hjemkomst fra Lauenborg« og to gange s. å. i kirken smst. ved reformationsfesten. Men hjemme sang de både sammen og hver for sig. Dog var det navnlig, da börnene voksede til, at musik

og sang klang igennem huset tidlig og silde, og i hvert fald fra 1824 var der hver vinter en række faste »koncerter« eller »musikprøver«, hvortil der var lagt fast musikprogram, og hvorved alle medvirkede så snart, de kunde. Der er ved et tilfælde bevaret ikke få programmer, der viser, at der f. eks. i saisonen 1825/26 var ikke mindre end 17 sådanne koncerter, der i reglen afholdtes kl. 8—9 aften og for det meste uden fremmede tilhørere eller medvirkende. De optrædende var forældrene, der som oftest sang, han til sin guitar, hun med klaverakkompagnement, og de tre ældste døtre Meta, Cora og Betty, der alle både sang og spillede. Men alle måtte de, som sagt, give deres besyv med, såsnart der blot var en mulighed for det. Allerede 1825 sang Amalie (f. 1817) og Augusta (f. 1818) nogle småsange, og året efter optrådte Amalie ved klaveret, hvor hun præsterede »et stykke af Hegers klaver-skole«. Sønnerne, der den største del af tiden var ved akademiet i Sorö, deltog kun få gange, og ligeledes den lille Fairfax Fenwick, der ved denne tid var til opdragelse på Frederikskilde. Ganske undtagelsesvis medvirkede også pastor Olsen, Sophie Sand og sønnernes kammerater Rud. Pedersen og Chr. Gyldenfeldt. Mere betød det, at degnen Chr. Wittrup fra Lyngø og i det mindste de to af hans sønner, Carl og Frederik, fra 1827 medvirkede flittigt. De spillede alle violin, og det gav jo afveksling. Om degnen fortælles det, at han elskede violinkvartetter og tidlig fik sine sønner — den tredje hed Ludvig — ind på det; han var så passioneret for at spille dem, at han begyndte tidlig søndag morgen inden kirketjenesten, og, når så hans kone sagde: »De ringer sammen, præsten er kommet«, tav han ganske stille og blev bare ved at spille til kvartetten var ude; før gik han ikke i kirke. Også sønnen Carl var meget musikalsk, spillede tidligt en god violin, sang og var meget rutineret som nodeafskriver, hvad der kom børnene på Frederikskilde til gode.<sup>23</sup> Ludvig, der en tid var handelsbestyrer i Ringsted, kom derfra på besøg i Jydstrup med sin violin og spillede Kuhlaus sonater firhændigt med Cora.<sup>24</sup> — Uheldigvis døde degnen allerede 1828, og så flyttede familien fra egnen.

I disse »koncerter« må man naturligvis ikke se andet end en uskyldig familiegåde, men de vænnte børnene til tidligt at optræde med frejdighed, hvad bedstefar lagde megen vægt på, og de åbnede deres øren for god musik. Meget ofte sluttedes der af med en sang, som blev sunget af alle børnene, f. eks.:

»Vort födeland var altid rigt«, »Dannevang med hr. pastor Olsens melodi« (jvfr. s. 49), »Arie af Höstgildet« osv. Som en prøve anföres her programmet til »den 5. koncert på Frederikskilde i året 1825«, den 28. decbr.: Nr. 1. Overture til Don Juan af Mozart, spilles af Cora; nr. 2. Sonate til 4 hænder af Diabelli, sp. af Meta og Cora; nr. 3. Italiensk arie af Thomassini, synges af far; nr. 4. Thaarups hymne med musik af Schulz, synges af mor, far, Cora og Meta; nr. 5. Firhåndsstykke af Bech, sp. af Cora og Betty; nr. 6. Kor af Höstgildet af Schulz, synges af Amalie og Augusta; nr. 7. Fædrelandssang af Sophus Zahle, synges af mor, Betty, Cora og Meta; nr. 8. Dannebrog af Inge-mann, synges af Meta, Cora, Betty, Harald, Conrad, Rudolph [Pedersen] og Christian [Gyldenfeldt]. — Iövrigt måtte alverdens komponister holde for, men naturligvis tildels i lettere udsættelser, fordi flere af de agerende var så unge. De mange nodeböger fra hin tid, både trykte og skrevne, der endnu er i behold, viser tilstrækkeligt, at der var nok at tage fat på, og de mange vise-böger, også både trykte og skrevne, at sangrepertoiret var uud-tømmeligt.<sup>25</sup> Hvor længe disse koncerter, hvortil bedstefar utvivl-somt var primus motor, men hvori Cora synes at have været den drivende kraft, fortsattes, vides ikke. For tiden fra decbr. 1824 til marts 1827 er der bevaret 42 programmer, for det fölgende år kun nogle få, og dermed standser de, dog sikkerlig ikke, fordi man har tabt lysten til den slags underholdning.

Ved den tid, da dette musikalske liv begyndte, nåede familie-medlemmernes antal på Frederikskilde sit højdepunkt, ti i for-året 1825 födtes det sidste barn, datteren Elise, og kort efter kom Fairfax Fenwick<sup>26</sup> hertil. Bedstefars mor havde desuden fra 1816 sit ophold her, så at familien nu talte 13 faste medlemmer, hvortil kom huslæreren. Hvor fik de plads allesammen? Jeg ved det ikke.

Lejligheden bestod jo, som tidligere (s. 26) omtalt, kun af 6 reelle værelser, hvortil dog kom det såkaldte »gårdkammer« i den vestre udlænges sydöstre hjørne, også kaldt »værelset over gården« eller »studenterkammeret«; det synes kun at være brugt som gæstekammer for yngre herrer, men som sådant gjorde det ofte nytte til to.<sup>27</sup> Vestligst i hovedlængen, hinsides salen, var de to »gæsteværelser«, hvoraf det ene, der havde vindue til gården, hed »bedstemors stue«, og det andet, som vendte til haven,

»havestuen« eller »Linderups værelse«. Mellem disse to gæsteværelser og gangen, der forbandt gårdsplads og have, lå den tidligere nævnte sal, hvor alle større festligheder fejredes og hvor slægt og venner samledes i tårer om den kiste, der indeholdt dem, der havde taget den sidste afsked med familiekyndisen. Den var pyntet med krystallysekrone og fra pinse prangede den med hvide gardiner, hvorover der var kulørt papir, »som i mange år holdt sig godt. Far havde selv köbt det, en bred, udtunget bort med udklippede tunger foroven, en hel blomsterguirlande indeni«. <sup>28</sup> Det var en stor, lys stue med to meget gode pianoer, sofa, borde og stole, talrige skilderier, og »opfyldt med såmange herligheder, man sjældent så andre steder«, for ikke at tale om den dejlige udsigt over haven til søen og Tystrup kirke. Om vinteren flyttedes det ene piano ind i dagligstuen, for det kunde man ikke undvære.

Øst for gangen fandtes tre egentlige værelser, nemlig dagligstuen, som vendte til gården, og to andre stuer. Dagligstuen, der tillige brugtes til spisestue, var rummelig og aldeles behængt med billeder. Der var sofa med bord foran, to syborde, et sidebord, en kommode og en del stole, samt om vinteren klaver, alt af mahogni. På dörstolpen hang guitaren. Sofaen, hvori bedstefar sad, når han spiste, og når han spillede kort, var såvel som stolene efter Augusta Fengers sigende hårde som sten <sup>29</sup>, men det var dengang så almindeligt. — Bag dagligstuen, hvorfra der var udgang til kökkenet, var forældrenes rummelige sovekammer, hvor bl. a. fruens store chatol havde plads. Det havde vinduer til haven, og indenfor dette lå med vindue til samme side et mindre værelse, måske oprindelig barnekammer, men i mange år brugt af bedstefar som hans kontor. Af dette, således som det var i hans tid, har Augusta Fenger givet en beskrivelse, som jeg trods dens længde ikke kan nægte mig den fornøjelse at gengive. Den minder ikke så lidt om studerekammeret i Jydstrup præstegård, da den kære gamle onkel Petersen var til huse dør. »Aldrig har jeg sét«, skriver fru Fenger, »sådan en stue og får det vist ikke heller at se. Den var fyldt med store boghylder, hvori stod en masse böger, som Nyegaard selv havde indbundet, mest skönlitteratur i forskællige sprog, men også historiske böger [samt juridiske og lexika m. m.]. Endvidere fandtes der redskaber til bogbinding og en masse andre sager, som i det hele dannede et sandt kaos. Aldrig måtte der göres rent, så der var næsten

sort af stöv. Et skab på væggen indeholdt mange snurrepiberier og tillige ratafinflasken [vist ratafia, en slags likör], som vi fik af i små snapseglas, når vi kom for at melde, at mor havde fået en lille. En gammel sofa med tærnet betræk stod i en krog, og den sov kammerråden undertiden på om natten, når det stak ham. Masser af piske, stokke, værktøj, en stork, som kunde knebre, og — hvad véd jeg. En vis orden var der nu alligevel i alt dette roderi, og jeg er vis på, at den gamle vilde have opdaget, om en eneste småting var blevet flyttet«. <sup>30</sup> — Det er det lidet, vi i enkeltheder véd om stuerne, og det giver kun et margert indtryk af det hele. Og dog var det indre i forhold til det ydre i visse henseender overraskende rigt udstyret med fine möbler <sup>31</sup>, skönt porcellæn, meget sølvtøj, bunker af dække- og sengetøj osv. osv., som der på dette sted ikke kan gåes nærmere ind på, men et og andet er allerede tidligere nævnt og andet vil senere lejlighedsvis blive omtalt. —

Som ovenfor berört kom bedstefars mor Meta, f. Lemvig, 1816 til Frederikskilde; han afhentede hende personlig i Vallekilde d. 26. maj, og hun fik til sin rådighed overladt det gæsteværelse, der vendte til gården, antagelig fordi det var det luneste, og fordi hun fra dets vindue havde mest at se på. Hun var ikke særlig gammel — kun 65 år — men nedbrudt af gigtt og krampe og lam i benene. Hun var således en besværlig forögelse af familien, men derover höres aldrig nogen klage, kun lovord over den standhaftighed, hvormed hun bar sine lidelser. Mærkelig nok var der kort efter, at hun var ankommet til Frederikskilde, tale om at få hende »anbragt i et anstændigt hus«. Måske har det hurtigt vist sig, at der var temmelig uroligt for hende her, hvor der var fire börn, og hos Niels i Næsborg, hvor der kun var ét, mente man, at klimaet var hende for strængt. Han og bedstefar korresponderede om en sådan anbringelse, og i august 1816 tilbød Niels hende, skönt han var en »til de överste hårspidser gældbunden mand«, en hjælp af 50 rbdlr. årlig. »Du nænner vist ikke at sige«, skriver han, men »jeg selv siger: De er kun dråber i erkendtlighedens hav! . . . Gud velsigne dig, uforglemmelige mor! Sparer Gud os bægge livet til næste sommer, er jeg i Sælland for at se, hvorledes du har det« <sup>32</sup>, men da sommeren kom, var Niels ikke mere, og resultatet af forhandlingerne var, at oldemor blev, hvor hun var. Hun havde det vist her i alle henseender så godt, som hendes helbred tillod, og det kom hende

sikkert vel tilpas, at der blandt familiens omgang på den tid var flere ældre damer, som naturligvis oftere har sét til hende, og for hvem hun holdt meget af at arrangere små kaffecirkler og på sin fødselsdag beskedne selskaber. Blandt dem, der var med til disse, nævnes særlig mad. Sand, mad. Langhoff, frk. Hallmann og den jfr. Lange, som senere blev præstekone i Lyngø, samt præsten Olsen og medlemmer af den familie Kastrop, der i det følgende ofte vil blive omtalt. — Sine sønnebørn var hun en kærlig bedstemor, som skaffede dem mange små glæder, og så vidt hendes ævner rakte vilde hun gjerne give sit bidrag til at dække de mange udgifter, der var i en så talrig familiekres. Ved Metas og Coras konfirmation (1827) gav hun således næsten hele udstyret.<sup>53</sup> Til lærerne, som så at sige boede dør om dør med hende, da de beboede det såkaldte »haveværelse«, stod hun i et »morsomt forhold«, siger Cora, og at det var i et særdeles godt forhold tör sluttes af et brev fra Gad, hvori han til Betty skriver: »Deres gode bedstemor er endnu altid sig selv lig; hun fryder sig over forårets komme, skönt hun kun kan se det ene træ grønnes for hendes öjne, og det med en livlighed, som man kun finder hos den sjælsstyrke, jeg aldrig så hos nogen anden af hendes alder og med hendes lidelser«. <sup>54</sup> — Hun döde 1827 i en alder af godt 76 år, og hendes död må være indtrådt ret pludseligt; den 10. oktbr. var der en af de omtalte koncerter på Frederikskilde, hvorved nogle fremmede var tilstede, dagen efter var bedstefar bortrejst i tiendeforretninger, og den följende dag kl. 11 middag udåndede hun efter at have været enke i 28 år og sét 7 af sine 10 börn gå forud. Seks dage efter hendes död fandt begravelsen sted; der taltes over hende först på salen og derefter ved graven, og et talrigt föolge havde givet möde, men det vakte pinlig opmærksomhed, at hendes sön Hans udeblev. »Tunge, sure dag!« skriver bedstefar i sin kalender, og lille Betty har i sin dagbog noteret navnene på alle dem, der var tilstede. Hun og hendes to ældre söstre fik efter deres gamle bedstemor hver en obligation på 100 rdlr. — På oldemors grav sattes oprindelig kun en tarvelig egetræstavle, som dog senere erstattedes af en marmortavle, men hin opbevarede af hendes sön og derefter af Harald lige til hans död.

Det tyndede efterhånden ud i hjemmets kres. I eftersommeren 1825 var Harald og Conrad komne til Sorö, et par måneder

efter forlod Linderup huset, 1827 endte Fairfaxes ophold her og bedstefars mor døde. Det var 5 personer mindre i det daglige, og et par værelser blev derved foreløbig ledige, hvilket kom til god nytte i den følgende tid, da de liggende gæsters antal tog meget til ved de mange nye bekendtskaber der dels direkte, dels indirekte gjordes gennem sønnerne.



Harald Nyegaard c. 1825.



Conrad Nyegaard c. 1925.

Det var den 31. august 1825, at forældrene sammen med Linderup fulgte de to ældste sønner til Sorö »for dør i Guds velsignede navn at efterlade dem«, efter at direktor Tauber og lektorerne Ingemann og Kielsen sidst i juni havde været på Frederikskilde, antagelig for at overhøre dem. Bedstefar havde indtinget dem hos den gamle købmand Chr. Povelsen, hvor de ganske blev modtagne som børn af huset og havde det i alle måder godt, men et årstid efter, da akademibygningen var blevet færdig, blev det forlangt, at de skulde flytte derop som elever, og de måtte da til deres fars store misfornøjelse forlade dette vakre, gammeldags, solide hjem.<sup>35</sup> — Med tunge hjerter skiltes forældrene fra deres børn, som fra nu af ganske vist ikke var langt fra hjemmet, men som de dog fölte, at de til en vis grad havde tabt.<sup>36</sup> Bedstefar medgav dem nogle skrevne leveregler, som vel tildels gik dem over hovedet, fordi de endnu var så unge (10 og 11 år), men som de dog opbevarede, og som i hvert

fald Harald på sine gamle dage må have lagt vægt på, da han halvhundrede år efter, at han havde modtaget dem, lod tage en hel række afskrifter af dem, antagelig for at give dem til slægt og venner. De lød i deres helhed således:

Til mine kære sønner Harald og Conrad!

Nu, da I forlader det fædrene hus og det idelige tilsyn, jeg, eders gode mor og lærer har haft med eder, kan det være eder gavnligt ret inderligen at indprænte eder de faderlige formaninger, der ledsager eder på eders nye bane.

Herrens frygt er visdoms begyndelse!

Elsk Gud over alle ting! Bevar troligen og i et rent hjærte de gudfrygtige lærdomme, I her modtog; ty med barnlig tillid med tak og bøn til Ham, fra hvem alt så viseligen tilskikkes os. Vær ydmyge i medgang, stærke og gudhengivne i modgang! Desværre vil I i verden finde mennesker, som er ligegyldige i religionens hellige anliggende; disse beklage I; — men støder I på sådanne, som spotter med det hellige, da sky dem, ti hos sådanne kan intet godt bo, og de vil let kunne besmitte det rene, barnlige sind.

Når syndere lokker, da samtyk ikke!

Lad dette guddommelige bud være dybt indpræget i eders hærter, og følg stedse den samvittighedens stemme, Gud nedlagde i eder; den vil aldrig bedrage.

Bestræb eder for ved god opførsel og flid at vinde eders læreres og plejeforældres yndest og velvilje, og skøn derved på den lejlighed, der er givet eder til at blive gode og duelige mennesker.

Vær enige og fortrolige mod hinanden, hjælpsomme og forekommende i alt, og sæt pris på det store gode, at I kan stedse være samlede, understøt og advar hinanden, og da aldrig savn en broderlig ven.

Yd stedse eders forældre fortrolighed og barnlig kærlighed, går noget eder imod, da sig eller skriv os det straks; det vil være eder en trøst, og vi vil ofte kunne forebygge det værre.

Vær velvillige og føjelige mod eders meddisciple; I vil derved ofte undgå ubehageligheder og skaffe eder venner og velydere blandt de bædre.

Vær ordentlige og renlige med eders tøj, klæder og bøger, lad enhver ting have sit bestemte sted; I vil derved forskåne eder for megen tidsspilde og ulejlighed og eders far for mangen bekostning, ti uorden fortærer, medens orden ernærer.

Vær sparsommelige og gode husholdere! dette er selv pligt for den rige, ti hvad han har tilovers tilhører hans trængende bror; hvormeget mere for eder, hvis far med fornægtelse af så meget i tillid til forsynet, min og eders anstrængelse har udsat sig for den store bekostning at lade eder studere.

Underret os i tide om eders fornødenheder, på det at vi lemfældigen må kunne anskaffe dem.



Såmeget jeg endog fremfor alt formaner eder at have fortrinlig omsorg for eders sjæle, at de må fremgå i guds frygt, dyd og kundskab, så glem dog ikke derover eders legemer, ti en sund sjæl i et sundt legeme er et såre stort gode. Gör det til en ufravigelig regel, så ofte, der levnes eder tid, at skaffe eder tilstrækkelig bevægelse, helst i den frie luft.

Lad disse linjer stedse blive i eders bevaring, og læs dem i det mindste en gang om ugen med eftertanke og alvor. Spørg da eder selv, om I har forsømt noget af, hvad jeg har formanet eder, og fat gode forsætter for fremtiden!

Jeg ved, at I forlader os med gode og dydige forsætter og finder deri min største tröst næsteften tilliden til Guds vægende hånd over eder; Han give eder kraft til at udöve dem og derved glæde eders forældre og tilbageblivende söskende, samt gavne eder selv nu og i evighed, amen!

Frederikskilde den 30. august 1825.

Eders elskende far

P. N. Nyegaard.

*Jeg ender at I forlade os med gode og dydige forsætter, og finder deri min største Tröst, næsteften Tilliden til Guds vægende Hånd over eder, Han give eder Kraft til at udöve dem, og derved glæde eders Forældre og tilbageblivende Söskende, samt gavne eder selv nu og i Evighed, Amen! —*

*af  
Frederikskilden,  
den 30. August 1825. }*

*Eders elskende Far.*

*P. N. Nyegaard.*

Bedstefars håndskrift. Slutningen af levereglerne.

Det var de råd, som en alvorligt troende mand med megen erfaring gav sine sönnar med på vejen, da de drog bort fra hjemmet. De kom fra hjærtets dyb, og det er let at se, at han havde bestræbt sig for at forme dem således, at selv så unge mennesker kunde fatte dem, men de gjorde næppe den tilsigtede virkning, for det bedste, det daglige gode eksempel og den daglige overvågen, kunde forældrene ikke længer give dem; deres kærlige og ömme mor kunde ikke mere være for dem, hvad hun hidtil havde været, og omgangen med de ældre söstre

kunde ikke mere påvirke deres gemytter, som da de daglig var om dem.

De to drenge kom i samme klasse, hvori der ialt var 21 disciple af højst forskællig kvalitet både i henseende til duelig-  
hed og karakter; der var f. eks. M. H. Rosenörn, der allerede 1849 blev minister — og det betød noget dengang, men det gik ham da også til hovedet<sup>37</sup> — og der var V. Rothe, der blev adm. direktör for de sællandske statsbaner, der var musiklærer Pedersens to musikalske sönnner Teodor og Rudolph, der bægge kom meget på Frederikskilde, hvilket også tildels gjaldt byfoged Gyldenfeldts to sönnner Christian og Edvard, af hvilke den förste altid synes at have været velkommen, mens den anden, der var en vild krabat, som aldrig blev til noget rigtigt, i hvert fald fra bedstefars side kun hörte til de tälte<sup>38</sup>, der var den senere hofchef Jul. Wedel-Heinen, der holdt forbindelse vedlige med flere af sine kammerater lige til sin dödsdag<sup>39</sup>, og der var altså adskillige andre. Harald og Conrad skinnede foreløbig ikke som klare lys i denne forsamling; et par måneder efter, at de var kommet ind, indtog de numrene 14 og 9, og éngang i det mindste lykkedes det Harald at blive nr. 19, men i reglen holdt de sig omtrent, i midten, og den tid kom, da de i hvert fald hörte til bedste halvdel.

Man havde jo dengang — og længe efter — i skolerne den udmærkede skik, at eleverne daglig fik karakterer og idelig flyttedes om efter disses gennemsnitsværdi. Det vakte börnenes arbejds- og kappelyst og bidrog sikkert til, at mangan doven lömmel tog sig sammen, også fordi forældrene derved fik lejlighed til stadig at holde sig à jour med börnenes standpunkt. Og dette blev af bedstefar naturligvis fulgt med levende interesse; fölgner, at mange af de breve, der i disse år veksledes mellem forældre og sönnner, drejede sig om netop dette samt om sönnernes forskællige fornödenheder, deres hjemture og alt sligt, som dengang spillede en stor rolle for bægge parter, men som der jo nu ikke er grund til at opholde sig ved; det kan anföres, at Harald 1826 skrev et latinsk brev til sin far med oversættelse nederunder, fordi denne ikke havde lært dette lærde sprog, og at han senere flere gange skrev franske breve. Iövrigt former korrespondancen sig naturligvis brudstykkeagtigt i disse år, fordi de to parter så jævnlig säes, at mangan skriftlig forespörgsel besvare-  
des mundtligt.

I det hele taget havde sønnerne i mange henseender en række glade år i Sorö, og hjemmet forsynede dem rigeligt med alle sådanne små goder, som börn sætter pris på, navnlig alle slags frugt fra haven og kager og sligt, som deres mor og søstre producerede, og i lommepege havde de, så længe skolen varede, hver 12 sk. om ugen, hvilket sikkert var nok under deres forhold; fra den dag, da de tiltrådte ved den akademiske læreanstalt, steg de til 8 mk. om måneden. — Men arbejdet var hårdt, ti der fordredes meget af drengene, og disciplinen var — og måtte være — temmelig stræng, så stræng, at deres far, der visselig ikke hørte til de blödsödne, lejlighedsvis kunde synes, at det gik vel vidt. Kort för de skulde op til artium, havde en lærer skrevet til ham, at sønnerne undertiden »i gebærder, i miner, i ord« var noget ubøjeligere, end den »selskabelige indretning« vilde tillade osv., men han svarede bl. a.: »Jeg troer ikke at fejle, når jeg forudsér, at de snart vil bortfjerne anledningen til en ublid dom, når de löses fra en vistnok vel stræng skoledisciplins bånd«<sup>40</sup>; dog indskærpede han naturligvis stadig sønnerne, at det var nödvendigt at underordne sig lærerne, men altid fulgte de jo ikke de faderlige formaninger, og det skete, at længslen efter hjemmet fik dem til egenmægtigt at tage rejsepas, hvilket naturligvis ikke betalte sig for dem.<sup>41</sup>

Om lærerne skal her kun siges et par ord. En af dem, drenge vistnok holdt allermest af, var J. B. Daugaard, den senere bisp i Ribe, der tog sig meget af sine lærlinge; for Harald og Conrad var det naturligvis ikke uden betydning, at han var en velsét gæst på Frederikskilde og havde stået fadder til deres søster Elise. Når han besøgte bedstefars hjem, bl. a. til höstgilderne, hvor der var lejlighed til at få sig en svingom, var han næsten altid ledsaget af nogle af sine soranske disciple, som her fandt gæstfri modtagelse, også för sønnerne var blevet optagne i deres tal. Desværre forlod han skolen 1827, da han havde fået præstekald i Jylland, og efterfulgtes af L. E. Qvistgaard, kaldet »Honinggögen« (senere præst i Haraldsted), der var »et slemt eksemplar«, som »opnåede i kort tid at göre sig lige så forhadt, som Daugaard var elsket«.<sup>42</sup> Også han kom forresten undertiden til Frederikskilde med nogle af sine drenge. — Musiklærer Pedersen vil senere blive omtalt, J. C. Lütken kaldtes af drengene »Jæger« og J. O. Kaalund, der havde mange basseraller med de uvorne drenge, som han ikke synes at have haft

greb på at tumle, gik under navnet Skeu eller Skøj.<sup>43</sup> Og nu kun et par ord om en af de meget kendte mænd, der i mere end 20 år hørte til lærerpersonalet her, den ypperlige historiker, men ellers i flere retninger meget forskælligt bedömte C. F. Wegener.

Denne omtales oftere i senere tid af Conrad med venlighed<sup>44</sup>, men Harald, der var en vanskelig ung mand, hadede ham ligefrem en tid lang. Nogle uger för, han afsluttede sin studentereksamen, sendte han et brev til sin far, hvori han kalder Wegener »det jernmenneske« og »sådan et afskum« og anförer flere — vistnok farvede — eksempler på hans usædvanlige hårdhed. En månedstid efter, da han havde fået sin eksamen artium og gik hjemme for at nyde en velfortjent hvile ovenpå alle sine anstrængelser, besteg hr. studenten, der ellers »ikke udmærkede sig ved færdighed i ridekunsten undtagen på æslet«<sup>45</sup>, en gang og red ind til Sorö, hvor han begav sig op på opdragelsesanstalten og indfandt sig på kammer nr. 1 i læsetiden med hatten på hovedet. Da Wegener som inspektionshavende kort efter indfandt sig på kammeret og på en höfelig måde gjorde ham opmærksom på, at han forstyrrede eleverne i deres arbejde, samt at han burde tage hatten af, når en lærer trådte ind i værelset, nægtede han på en uhöfelig måde at gå sin vej og at blotte hovedet. »Dersom overlærer Wegener«, skriver direktor Estrup (30.7.33) til Haralds far, »havde opfyldt sin pligt, så havde han kastet Deres sön ud af værelset. Han sendte öjeblikkelig bud efter mig, men Deres sön var borte, da jeg kom, og mit bud kunde ikke senere træffe ham i byen«. Direktor vidste ikke rigtig selv, hvad han i anledning af denne alvorlige sag, der röbede »en lav karakter«, vilde foretage, da han nödig i alt for höj grad vilde skade et ungt menneske på det allerförste trin af hans akademiske bane, men han kunde ikke lade sagen gå upåtalte hen.

Opfarende som bedstefar var, må det antages, at han straks ved dette brevs modtagelse har givet sönnen en forsvarlig overhaling, og til Estrup skrev han omgående, at han i höjeste grad misbilligede Haralds adfærd og på det alvorligste vilde foreholde ham det usömmelige deri, men han mente dog, at burde — aldeles privat — meddele ham, at ikke blot hans söner men flere af de dimitterede havde fölt sig meget sårede ved, at Wegener var den eneste lærer, som ikke havde lykösket dem i anledning af den lykkeligt overståede eksamen, og, da »det ung-

dommelige gemyt er pirreligt«, kunde man vel regne det »noget til gode«. Han bad derfor om, at sagen måtte bortfalde mod, at Harald gjorde Wegener »en formelig afbigt«, hvortil han skulde indfinde sig straks efter en uopsættelig lille rejse, som skulde tiltrædes tidligt næste morgen, og at den i hvert fald måtte stilles i bero, indtil bedstefar straks efter rejsen havde fået talt med Estrup om den.

Dette svar har Harald vistnok personligt måttet overbringe til direktor, for det vides, at han inden afrejsen, som fandt sted kl. 4 morgen den 31. juli, havde haft en samtale med denne, og desuden har bedstefar vist tvunget sønnen til samtidig at skrive et brev til Wegener med afbigt, for denne modtog et sådant brev samme dag, som afrejsen fandt sted. Det har været to sure men velfortjente kommissioner for den unge mand, og de har vel nok gydt en del malurt i hans rejseglæde, men som man reder, så ligger man. — Til Wegeners ros skal det siges, at han et par dage efter (d. 4. august) sendte Harald et brev, der er holdt i de venligste udtryk, og hvori det bl. a. hedder: »Det skéte skal i enhver henseende af mig betragtes som uskét, ej alene i de udvortes forhold, men i mit hjærte, og jeg har hos direktor allerede mer end én gang gjort alt, hvad jeg formår, for at også han skal glemme det«. Han udtaler sig iövrigt også om sin opfattelse af gratulationer ved proklamationerne, men det afsnit forbigår jeg her. — Senere stod Harald gennem mange år i et venskabeligt forhold til Wegener, og skönt denne aldrig vides at have gæstet Frederikskilde, hvad han sikkert er blevet opfordret til, kom bedstefar ikke sjældent til ham, og der opstod endog et vist samarbejde mellem de to. Det var, da Wegener arbejdede på sin »Liden krönike« og kom ind på mange spørgsmål, som litteraturen ikke kunde give ham svar på, men kun, som han selv siger, mænd, der havde været landmænd i perioden, da de store revolutioner i vore landboforhold foregik, eller som af samtaler med ældre mænd havde sat sig levende ind i hin periode. Han præciserede i flere breve fra slutningen af 1841 nöje overfor bedstefar, hvad det var, han önskede, og fik straks tilsagn både om direkte hjælp og om at blive sat i forbindelse med andre intelligente landmænd, bl. a. etatsr. Carl Neergaard. Med vanlig energi tog bedstefar fat på sin opgave og sendte i den fölgende tid sin korrespondent mange oplysninger, som denne takkede for i de varmeste udtryk. At den hjælp, der fra denne

side blev ydet den stuelærde mand, var ham meget kærkommen, ses bl. a. af, at bedstefar — ligesom enkelte andre — fik hans manuskript tilsendt til gennemlæsning efterhånden, som det blev udarbejdet, ikke blot for at udtale sig om enkeltheder men også om helheden. Et årstid efter, at samarbejdet var begyndt, skriver Wegener (13.11.42): »De har overrasket mig og glædet mig. Jeg vil nu begynde at omskrive og renskrive dette hæfte, [som bedstefar havde tilbagesendt ham], og jeg vil gøre det med nogen større tillid, end jeg har skrevet udkastet med, efter den beroligende erklæring, De har givet mig. Hvad De skriver om sproget er i højeste måde grundet, jeg vil stræbe at hjælpe derpå, skönt det er vanskeligt. Deres andre bemærkninger er det vist ikke mindre, men jeg fölte nu straks trang til at takke Dem«. Den 5. august 1843 kunde Wegener sende bedstefar det færdige produkt med fornyet tak for al den gode hjælp, som det sikkert havde været ham en fornøjelse at yde, da han både nærede varme fölelser for den afdöde konge og gode forudsætninger for at udtale sig om de praktiske fölger af hans landbolovgivning, da han nu i 30 år selv havde været landmand, i 20 år landvæsens- og tiendekommissær og var fulgt godt med i landbrugs-litteraturen. — Jeg skal endnu kun tilföje, at Wegener både för og efter dette samarbejde beredvilligt hjalp bedstefar med at få boglån fra Sorö akademis bibliotek.

Men jeg er kommet temmelig langt på afveje og vender nu tilbage til sönnernes skoletid. Denne var, som allerede sagt, i mange henseender en bunden og en besværlig tid; der stillede store fordringer til eleverne ud fra det gode, gamle ord, at hvad i ungdommen nemmes i alderdom ej glemmes, og fordi man dengang tillagde kundskaber en langt større betydning end nutids ofte forpjankede skolebörn har noget begreb om. Men der blev endda tid nok til adspredelser, og samlivet med de mange klasse- og skolekammerater böd på talrige glæder i de smukke omgivelser, hvis store minder just ved denne tid fik foröget glans ved Ingemanns digteriske virksomhed, for ikke at tale om akademiballerne og de ret hyppige koncerter, der i hvert fald var til megen glæde for de musikalske, og som trak de nærmereboende disciples forældre og söskende til byen. Dötrene på Frederikskilde begyndte jo ved denne tid at blive voksne — 3 af dem havde passeret de 20 år, inden brödrene blev studenter — og de var selvskrevne deltagere såvel i ballerne, der senere i

erindringen stod for dem i stråleglans, som i koncerterne, hvor nogle af dem ofte medvirkede, ja, til konfessionsfesten i Sorö 27. juni 1830 var 5 af börnene fra Frederikskilde med som sangere. Ved sådanne lejligheder skulde der jo først holdes prøver, og bedstefar var aldrig karrig med vogne, allermindst, når det gjaldt sligt.<sup>46</sup>

Det var ikke særlig mange unge, der var kommet på Frederikskilde i de første år, men da börnene begyndte at vokse til, og da sønnerne kom til Sorö, forandredes dette forhold ganske af sig selv i løbet af meget kort tid, og gården blev i udpræget grad et samlingssted for al egnens ungdom, der her fandt en udmærket tumleplads. I adskillige af de soranske familier, der ved denne tid kom til at høre til den faste omgangskres, var der mer eller mindre jævnaldrende börn, tildels i ret stort antal; det gjaldt f. eks. forvalter H. F. Warming, musiklærer Pedersen, ritmester P. O. Rosenörn og flere, det gjaldt også landmåler Kastrop, der boede i Lundehuset, da det var blevet forladt af mad. Sand, og det gjaldt præsten Mathiesen i Helsinge. Og det antal skolekammerater, sønnerne i årenes løb førte med sig, var meget anseligt, så anseligt, at kun nogle ganske få af dem her kan nævnes. Der var f. eks. Frederik Garnæs, en præstesön fra Kolding, hvis studier ikke drev ham videre end til at blive en lille parcellist i Slaglille, men hvis minde ikke des mindre gjorde hjertet varmt, da han 1868 døde i fattigdom<sup>47</sup>; der var Carl Permin fra Helsingör, der blev præst i Torsager, men som meget brat måtte forsvinde fra Sorö, fordi han til adjunkt A. J. C. Sibbern, der kommanderede ham »hen i kroge«, letsindigt svarede: »Nej, Satan pine mig, om jeg gör — så kan De gøre, hvad De vil«<sup>48</sup>; der var Thyge de Thygeson, student fra 1826, som blev klitinspektör og døde i en meget høj alder, og den tidligere nævnte Wedel-Heinen; også var der Ulr. v. Schmidten, som senere vil blive omtalt, og hans to brødre, samt brödrene Gust. og Gottl. Smith fra Bækkeskov, der var sønner af justitsråd M. L. Smith, en af bedstefars gamle bekendte fra Vestindien. Han omtales som en brösig herre, der havde giftet sig en formue til efter at have sat sin egen overstyr<sup>49</sup>, men bedsteforældrene og flere af börnene kom på Bækkeskov, navnlig de to sønner, og befandt sig særdeles godt där.<sup>50</sup> Det er vel et af tidens drengeudtryk, når Harald 1830 skriver: »imorgen aften knalder vi afsted til Bækkeskov«; det lyder jo, som om de var blevne raket-

flyvere. — Fremdeles kunde nævnes Frederik Stub, student fra 1830 og søn af bedstemors veninde, den elskelige fru Mille Heilmann, f. Smith, i hendes første ægteskab med maleren Kratzenstein Stub; denne unge mand, der blev cand. jur. og døde allerede 1839, var en dygtig violoncellist, der spillede alt med en smag og et udtryk, som det kun er få givet at lægge i deres spil.<sup>51</sup> Han har sikkert gjort god fyldest ved akademikoncerterne, og det samme gjaldt flere af de unge mænd, der ved den tid opholdt sig her, f. eks. den lidt ældre Vald. Fiedler fra Basnæs, der vel sjældnere kom på Frederikskilde, men om hvem Cora skriver ved hans død (1887): »Hans musikalske begavelse, hans smukke sangstemme glemmer vi aldrig, som har hørt ham ved Sorö akademis mange musikalske fester. Hvem kan dog glemme ham som mesteren i Schillers klokkesang« osv.<sup>52</sup> og den endnu ældre Chr. Wendelboe, som Harald, skönt han var 9 år yngre, havde sluttet sig meget nøje til. Ved Wendelboes tidlige død 1835 skrev Harald til sin far<sup>53</sup>: »I nat kl. 1 døde det herligste menneske, byens fryd og stolthed, den evig uforglemmelige Chr. Wendelboe, med hvem jeg har nydt så mange sorgfri timer, og hvis inderlige godhed og blidhed gjorde ham til alle hans veners største glæde«, og i nogle optegnelser omtaler han Wendelboes skønne stemme, der havde lydt i den gamle klosterkirke, i akademiets koncertsal og på den klare sø i de stille sommeraftener. Hans søster Caroline blev gift med adjunkt, senere sognepræst Lars Høyberg, der bl. a. havde komponeret en polonæse, der længe brugtes ved akademiet.<sup>54</sup> Der var i det hele taget samlet mange musikalske unge mennesker af bægge kön i Sorö ved denne tid, og navnlig til dem sluttede sig Cora, der just i årene 1829—33 var i huset hos amtmand Ludv. Stemann, og hendes også meget musikalske bror Harald.

Mens sønnerne gik i Sorö skole, indtraf deres konfirmation, hvortil de forberedtes af den rationalistiske præst dr. M. Sommer, som bedstefar fandt var en uheldig sjælesörger og mente havde sin del af skylden for, at Harald senere kom noget bort fra Gud. Höjtideligheden fandt sted d. 10. april 1831, og ugedagen efter var de to unge mennesker til alters sammen med deres forældre og voksne söstre. Den fölgende dag — altså d. 18. april, Haralds 17. födselsdag — sendte bedstefar, der vel tænkte, at jordbunden



nu var særlig godt præpareret til at modtage de faderlige for-  
maninger, fra Frederikskilde følgende brev til dem bægge:

Mine kære sønner! I anledning af den vigtige begivenhed i eders liv, I nu har oplevet, har eders deltagende far meget at sige eder og gör det helst på denne måde, fordi jeg tror, det således bædre binder sig til erindringen og kan engang imellem eftersés.

Fremfor alt vil jeg indskærpe eder de herlige ord, I på hin højtidelige dag sang til eders himmelske fader:

Forny med dem din nådepagt,  
prent dem den fast i sinde!  
og lad det Ja, her vorder sagt,  
dem aldrig gå af minde!  
men svag er dog enhver,  
du ene mægtig er.  
Styrk med din kraftes hånd  
enhver oprigtig ånd  
til enden tro at blive.<sup>55</sup>

Hvad timeligt og evigt gavn kan den have af opbyggelige og vigtige handlinger, på hvem de kun gör et flygtigt indtryk? Efter 35 års forløb erindrer jeg mig endnu levende min pagtes dag og takker Gud for de tusinde gange i livet, denne erindring har gydt balsam i mangt et sår. Give Gud, at I må kunne sige det samme! ti hvad er dog mennesket uden et inderligt samfund med Gud og frelseren, og hvor er det muligt at vedligeholde dette uden idelig bøn, tak og påkaldelse forenet med gode gærninger!

I står nu på et vigtigt vendepunkt i livet: Overgangen fra barnet til ynglingen; det er den egentlige dannelsesperiode for hele livet, altså omtrent den vigtigste af alle. Hvad I nu gör eder selv til, vil I rimeligvis blive for stedse, og da kraften endnu er for svag til fuldkommen selvstændighed i valget, er det så naturligt, at man vælger mønstre, gode eller slette. Gör nu det første, og jeg vil anbefale eder ét, ganske ud af mit hjærte og fulde overbevisning; det er eders forrige kammerduks, Harald Toft<sup>56</sup>, den udmærket duelige, dertil beskedne, fordringsløse, forekommende og i alle henseender elskelige yngling, agtet og søgt af alle. Sæt ham ved siden af nogle lapse, jeg nu tænker mig uden at ville nævne, og hvilken kontrast opstår da! Af hvem vil de sidste kunne gøre sig yndede? Ej engang af dem, der er lige så flove som de selv. Livet er ofte nok lignet ved et skuespil, og vi ved de spillende, og hvilken god skuespiller søger og attråer ikke den bædre mængdes bifald fremfor pöbelens? Så vigtig en ting som dueligheden er, så er den endnu ikke nok for med tilfredshed at glide hen over livets bane; den må endelig være forenet med kærlighed, elskelighed, gode sæder og forekommenhed mod alle.

Når I ser andre unge mennesker bædre klædte eller med flere penge til rådighed end I, da lad det aldrig opflamme eder til mis-

undelse eller en utidig fortrydelse over, at I ikke kan ligne dem. Hvadenten nu deres forældre har bædre ævne dertil end eders (en ting, det som oftest grænser til umulighed at forvisse sig om) handler de i det mindste svagt ved at nære forfængelighed og vænne deres opvoksende børn til ødselhed og ringeagt for penge og disses værd; ti så meget er vist, at den rige bliver oftere fattig end den fattige rig, og at den græd aldrig for guld, som ej guld åtte. Har forældre virkelig ævne til en sådan rundhed, så må vi trøste os med, at der er langt flere under end over os i kår, og har de den ikke, da må vi højlig beklage deres svaghed og dårskab og disses ofte fordærlige følger, idet en sådan far kan forledes til utroskab i sit embede, at gøre gæld og styrte sig og sin øvrige familie, og altså også den begunstigede søn, i stor fordærvelse. Hver kender bedst sine ævner, jeg altså mine, som ingen anden kan; men jeg har vel fortjent af eder, at I troer mig, når jeg helligen forsikrer eder, at kun under betingelsen af en fornuftig økonomi vil det være mig, og, når Gud bortkalder mig, eders gode mor muligt at lade eder fortsætte studeringerne, når vi ikke vil begå skrigende uretfærdighed mod eders øvrige søskende. Sålænge Gud under os ævne, vil vi altid bestræbe os for at holde eder anstændigt, men aldrig derover; ja selv ikke, om ævnen var større, end den er, da det er vores fulde overbevisning, at det vilde være til eders egen skade nu og i tiden.

I eders barnlige alder var det nødvendigt ideligen at formane eder til stadig flid; dette vil vel nu bortfalde, da I sikkerligen vil minde eder selv om vigtigheden af at blive duelige mennesker i eders fag og takke Gud og eders forældre for den lejlighed, dertil gives eder.

Hvad mere, jeg kunde have at sige eder, vil jeg opsætte, til vi sés. Imidlertid og stedse holde den gode Gud sin hånd over eder, og gid I fro og trygge må bygge på den pagt, I har indgået med Ham og Hans Enbårne!

Eders kærlige far

P. N. Nyegaard.

Hvad Conrad sagde til disse formaninger, ved jeg ikke, for der er så yderlig få af hans breve til faren bevarede, men Harald kvitterede omgående for modtagelsen af disse »gyldne forskrifter«, som han var »bevæget og rystet af glæde« ved at få. Forresten talte han udførligt om det dybe indtryk, altergangen havde gjort på ham, og de gode forsætter, han havde fattet, og forsikrede, at han til sin sidste time vilde opbevare disse og de tidligere modtagne »herlige grundsætninger«, og dette løfte holdt han. Nå, han var kun 17 år, noget af et stemningsmenneske, og — ærlig talt — ikke bange for at snakke sin far lidt efter munden, når han fandt det opportunt; men ved denne lejlighed mente han nok i øjeblikket alt, hvad han skrev.

Og mente hans far alvorligt, hvad han sagde? — Ja, ganske utvivlsomt! Mange fædre har ved deres børns konfirmation med et glas i hånd ved et bugnende bord holdt bevægede taler om barnetro og det højtidelige løfte, der var afgivet, uden selv at stå i noget positivt forhold til den tro, de talte om. Med bedstefar var det ganske anderledes. For ham var der ikke skygge af tvivl om, at en personlig, kærlig Gud vågede over verden og over hvert enkelt menneske, og at enhver tilskikkelse — den være så besk og bitter, den være kunde — kom fra ham og tjente til vort vel og burde modtages i ydmyghed og med tillid. Heller ikke var der for ham tvivl mulig om, at de økonomiske grundsætninger, han fremholdt for sine sønner, var de eneste rigtige og nødvendige for deres timelige vel.

Selv siger han i sin selvbiografi (s. 102), at hans religiøse omvendelse fandt sted ved den tid, da han skulde til at undervise sine børn i religion, og der må altså ved den tid være foregået en betydelig forandring i hans forhold til Gud, men egentlig fritænker havde han da allerede i en årrække ikke været. Når han i sin skrivekalender noterer, at der nytårsdag 1812 var det »sædvanlige religionsforedrag hjemme«, efter en löbskkørsel i juli s. å., at han kom hjem »takkende Gud, at det ikke gik værre under alt uheldet« eller bruger udtryk som »Gud ledsage ham« kan det dog ikke være rent tomme ord. Også gik han og konen ikke blot undertiden i kirke, men også til alters. Men det inderligere gudsforhold kan måske spores i, at han fra 1819 jævnlig ender sine skrivekalendere med en tak til Gud for det svundne år, og omtrent fra samme tid synes såvel kirke- som altergang at blive hyppigere, navnlig efter at Grundtvigs gode ven C. Olsen 1822 var blevet præst i Lyngø for ikke at tale om Fengers tid (1833—54). Da strømmede gamle og unge fra Frederikskilde til Lyngø kirke; ja, endog til hans og andre kendte nabopræsters missionsmøder<sup>57</sup> indfandt bedstefar sig stundom, skönt han mindst af alt var »missionsk« eller grundtvigianer, og på sine gamle dage gik han oftere med til bibellæsning. At han lige til det sidste bevarede sin urokkelige overbevisning om, at alt styredes til menneskets bedste, findes der i hans selvbiografi og spredt i denne bog mange vidnesbyrd om. Her skal kun anføres, at da han 1840 selv var rekonvalescent efter en langvarig sygdom, og Conrad svævede mellem liv og død, skrev han, at de visselig ikke vandrede på roser i denne tid, men selv på torne fandt de

sig med hengivenhed i Guds vilje, og på 50-årsdagen for hans overtagelse af Frederikskilde hedder det: »Hvormange glæder og sorger er ikke i den tid gået over mit nu så gamle hoved! Jeg svimler ved tanken derom, dog med tak til Gud for, hvad han gav og — tog, ti selv, når han revser, er han fader«. <sup>58</sup>

Når bedstefar rådede sine sønner til at holde sig nær til Gud, gav han dem således et råd, som han selv altid fulgte. Det samme gælder hans formaninger med hensyn til det økonomiske, for han var, som tidligere omtalt, en gennemført økonomisk natur, som ikke tillod, at noget gik til spilde, og ikke holdt af at give penge ud til ting, man selv kunde forfærdige, men det bundede ikke i, at han troede, at lykke kunde købes for guld. Når han ønskede sig en formue, var det først og fremmest for at blive uafhængig af andre, for intet lå ham fjærnere end vellevned og hang til ydre glans. Da Cora i Amsterdams allerede dengang gasbelyste gader var yderst imponeret af den rige bys pragt, filosoferede han — som Ferdinand Nieuwenhuis skriver — »over lykken ved et stille, landligt liv, medens han med rette bemærkede, at ukendskab til alle de bekvemmeligheder, som var så almindelige her til lands, forhøjede livsnydelsen«. <sup>59</sup> Men når forholdene fordrede det, førte han sig også i det ydre standsmæssigt som en gentleman — derfor kørte han f. eks. med fire til Frederikslund — og når der var fest i huset, skortede det ikke på de goder, som dannede mennesker nu engang har vænnet sig til at sætte pris på ved slige lejligheder, lys i lysekronerne, kisteklæder, et festligt dækket bord med god vin osv., men i det daglige var alt sligt ham ligegyldigt. Han var en yderst nøjsom mand, hvis nydelser næsten alle var af åndelig art, og bedstemor synes i den henseende at have lignet ham. At hun af naturen var økonomisk anlagt, omtaler hun selv i sine breve. <sup>60</sup> — De havde jo også bægge haft lejlighed til i deres nærmeste kres at se, hvilke ulykker leven over ævne førte med sig. Hans far havde i Randers derved styrtet hele familien i ulykke, hendes far havde således fortæret sin formue, at det nærmest var en lykke, at kan døde 1810, for mulighed for at erhverve noget havde han på grund af skröbelighed dengang ikke, og hendes bror Alex havde ved sine extravagancer formöblet alt, inden han blev 30 år og førte resten af sit liv en omflakkende tilværelse uden ævne til at skaffe det nødvendige til kone og børn. Slige eksempler skulde nok bidrage til at få ægteparret på Frederiks-

kilde til at spille deres kort på en anden måde, og hans faste hånd skulde nok vide at føre skuden derhen, hvor han vilde have den. Iøvrigt var tiden i det hele taget efter pengekrisisens vanskelige år indstillet på arbejdsomhed og nøjsomhed i en grad, som vor fordringsfulde tid intet begreb har om. Selv i P. C. Ste-manns velhavende hjem i Sorö måtte døtrene tage fat for at der kunde spares, hvor spares kunde. »Du husker nok«, skriver hans datter, fru Cathrine Rosenörn på sine gamle dage til Cora, »hvor ivrigt alle vi søskende kappedes og stræbte i hjemmet med alle mulige dele, ikke mindst med at sy. Hvor ofte tænker jeg ikke på de kærlige søstres flid med mit udstyr [1822]. Augusta syede alle mine sengeklæder og lagener, og de to yngste — Louise var ikke konfirmeret — syede alle mine 48 chemiser. Det gik altsammen med glæde og sang, ja, jeg husker så tydeligt, at da Petronelle og Louise havde mine chemiser færdige, kastede de dem midt på gulvet, og vi måtte danse om bunken med behørig sang til«, og den 78årige dame tilføjer, at efter hendes erfaring er det den ubetaleligste glæde at leve i stadig flid med interesse for sit arbejde.<sup>61</sup> Således arbejdede man dengang i gehejme-konferensrådets rige hus, og sådanne anskuelser indpodede man børnene, og nu anser selv den jævreste tjenestepige det for en urimelighed, at hun selv skulde sy sig en særk. Ja visselig er der sket store fremskridt!

Arbejdsomhed og nøjsomhed betød altså ingenlunde altid i hin tid, at det var nødvendigt at arbejde og spare. I masser af gode, solide hjem var det simpelthen en følge af klogskab og en indre trang, og mange fornuftige forældre fandt, at det var deres pligt at indpode deres børn hine egenskaber fra deres tidligste barndom. Således også på Frederikskilde. Men hær kom det til, at det en tid lang til en vis grad var en nødvendighed. Bedstefar var vel vendt hjem fra Vestindien som en velhavende mand; det blev almindelig troet, at han havde en tønne guld, hvilket vil sige 100 000 rdlr., svarende i købeævne til omtrent 1 mill. kr. nu, men denne tro var ikke helt rigtig, for »tønden« var ikke ganske fuld, og der gik hurtigt svind i, hvad han havde. På Svinningegård tabte han betydeligt (se ovfr. s. 21) og grosserer Vogel satte 25 000 rdlr. (vel i sølv) overstyr for ham. Der-til kom så, at han kom hjem som ungarl, men på den tid, da han anbefalede sine sønner nøjsomhed i deres fordringer til livet, havde han kone og ni børn. Det betød jo en meget stor forandring,

og en oversigt over sin økonomiske status, som han i sommeren 1838 gav Conrad og hans hjemmeværende søskende, viser tilfulde, at rigdom var der ikke tale om. Ved sin hjemkomst, siger han, havde han 40 000 specier, og med sin kone fik han 4000 (altså ialt 88 000 rdlr.); nu havde han sine tre ejendomme, aldeles ubehæftede, og han mente, at deres værdi var c. 30 000 rdlr., samt en kapital på c. 20 000 rdlr.<sup>62</sup>, og så var endda penge-nes købeævne forringet en del i løbet af de 30 år. Da ingen af børnene endnu var fra hånden, og da indtægter af translationer ved denne tid vistnok helt var hørt op, var summa summarum, at kårene kun var ret gode, så længe formuen forvaltedes med klogskab. Men omtrent ved denne tid begyndte børnene at flyve ud, og så blev status bædre og bædre, samtidig bedstefar mere og mere rundhåndet, og dog voksede formuen, som han en halv snes år senere anslår til 70 000 rdlr.; at røre kapitalen kunde aldrig falde ham ind, og selv renterne brugte han vist kun sjældent, fordi han med sine små krav til livet i reglen intet havde at bruge dem til, navnlig ikke, da han var blevet gammel, og da han opnåede en anselig alder, måtte resultatet blive, at »tönden« ved hans död havde fået top på. Men pengepugeri var ikke hans sag, og det vilde også have været i strid med hele hans livsanskuelse. Det var i disse senere år, at Amalie alene rejste til Holland (1841), at bedstemor med Betty foretog sin rejse dertil (1843), at han selv med samme anden gang drög derover (1856) og at han foretog flere længere rejser indenfor landets grænser, til Skive og til Bornholm. Det var ligeledes i disse år, at der kom et nyt piano til Frederikskilde (1850), at her kom lukket vogn (1858) og at bedstefar gentagne gange forstrakte sine børn med større beløb til udstyr, etablering osv. Skönt han selv var meget punktlig i pengesager og forlangte det samme af andre, kunde han godt nu, da han havde råd til det, se igennem fingre med sin skikkelige forpagter Christen Knudsen, når det kneb med at betale afgiften, og til Conrad, der efter hans mening havde bortforpagtet sin præstegård for billigt, skrev han meget betegnende: »Men det kan jo ofte have sin behagelighed at leve og leve lade, heller end at se en mand gå til grunde ved en opskruet afgift«. <sup>63</sup> — —

Under vejledning af de ovenfor gengivne »gyldne forskrifter«, som Harald kaldte dem, fortsatte sønnerne så endnu i to år deres skolegang i Sorö, og de brugte tiden så vel, at de bægge

1833 blev studenter med laud sammen med deres gode venner O. M. Hersleb, Otto Rosenörn, Jul. Fiedler, Carl Platou, Rud. Pedersen og Jul. Wedel-Heinen, hvilken sidste måtte lade sig nøje med et haud. D. 22. juli var bedstefar tilstede ved proklamationen, og dagen efter kom de med ham hjem til Frederikskilde for at hvile på de vundne laurbær. Det havde været hensigten at samle alle studenterkammeraterne herude, men det lod sig ikke gøre, da flere af dem straks fløj i öst og vest, men et fint selskab skulde her holdes, og straks efter skulde der foretages en rejse til Helsingör. Middagsselskabet, som fandt sted 6 dage efter proklamationen, omfattede foruden husets egne folk fölgende gæster, der vel nok kan kaldes »notable«: Tante Stemann og tante Walker, kammerherre Ludv. Stemann med frue og Cora, oberst Tillisch med frue, oberstltn. Rosenörn med frue og börnene Peter Eleon, Mathias og Helene samt ovennævnte student Otto Rosenörn, »som alle tog bort efter te«, og om eftermiddagen kom — antagelig uden indbydelse — proprietær Thygesen til Oldebjærggård med kone, fru Birch fra Slagelse med 2 sönnner og Elise Kastrup med löjtnant Kastrup »til te«. Flere af disse har jeg allerede præsenteret for læserne, og andre vil snart blive omtalte.

Dagen efter var det, at Harald fandt det passende at fornærme overlærer Wegener under sit ophold i Sorö (ovfr. s. 89), en bedrift, der kunde være blevet ham en dyr spas, men som dog ikke ændrede noget i den planlagte rejse, der udgik fra Frederikskilde kl. 4 morgen den 31. juli. Deltagerne var de to studenter, forældrene og den da 16 år gamle Amalie, og turen gik — selvfølgelig i egen vogn — over Töllöse til Trudsholm, hvis daværende forpagter E. Marcher var bedstefars ungdomsven, og videre til Jægerspris, hvor alt besåes under et længere ophold. Efter fuldendt dagsværk og efter 10 mils körsel gjorde det godt at komme til hvile i Frederikssund. Næste dag fortsattes turen til Frederiksborg, hvor man var så uheldig hverken at træffe skolens rektor, fhv. direktor Tauber eller bedstemors fætter amtmand H. G. Treschow hjemme og ikke fik lejlighed til at besøge slottet, Fredensborg, hvor man strakte benene ved en spadseretur i den dejlige park, besøgte slottets indre, men også havde det uheld, at grosserer Jacobsen fra Helsingör, som havde et lille landsted her, var bortrejst, og Fairyhill, hvor familien Fenwick gæstedes. Om aftenen kom rejseselskabet efter en köretur på

6—7 mil til Helsingör, hvor sönnerna tog ind hos grosserer G. Knox' enke og föräldrene med Amalie hos deres käre venner konsul Löbels. Där tilbragtes så nogle frydefulde dage med selskabelighed og udflugter, men allerede den 5. august gik rejsen atter sydpå, over Fairyhill til Frederiksborg, hvor det atter stillede sig så uheldigt, at både amtmand og slotsforvalter var borte, så at det ikke lykkedes de rejsende at få slottets indre at se, og over Værebros til Roskilde, hvor man allerede dengang fandt hvile i gæstgivergården »Prinsen«. Om aftenen besøges domkirken, og næste dag kirken i Ringsted, hvor også de gode venner Heilmanns blev gæstede. Over Alsted nåede selskabet om aftenen det käre hjem<sup>64</sup>, hvilket var på höje tid, da det dagen efter var bedstemors födselsdag.

De to dage, 7. og 8. august, bedstemors og bedstefars födselsdage<sup>65</sup>, stod altid för börnene fra Frederikskilde som de ypperste af alle dage i barndomshjemmet, og när de på deres gamle dage talte om de glade minder, der knyttede sig til dem, strålede deres öjne. Og för börnene var det virkelig store dage, ikke mindst, fordi de faldt i sommerferietiden, da de i reglen alle var samlede i hjemmet, da der næsten altid var liggende gæster — navnlig unge — og da der altid kom en del af egnens folk med deres liggende gæster, også mest unge, för alle vidste, at selv om der hver dag året rundt var åbent hus, var der det under mere festlige former på disse dage. Inviterede var vistnok i reglen ingen. — Det var dog særlig, da börnene voksede til, at disse dage blev årets glanspunkt, og det var navnlig d. 7., der var en stor dag, ti da kom her altid flest til huse. I alt kunde der om aftenen godt være samlet mellem 30 og 40 mennesker. Dagen efter vilde ofte have virket som tyndt öl, hvis ikke de liggende gæster altid var blevne også denne dag over, för da kom her i reglen langt färre, selv om også den fejredes med gaver og ekstra god forplejning.

I de förste år på Frederikskilde var det i reglen kun de nærmestboende, der indfandt sig, mad. Sand med börn og undertiden med instruktör Schwarz, pastor Langhoffs, Voigts fra Oldebjærggård og flere, men så blev omgangskresen efterhånden större og börnene — i hvert fald de äldste af dem — store nok til at glæde sig med de äldre ved feststemningen, og snart erobrede de så at sige dagen, först på den måde, at de tildels prægede den ved deres små födselsdagspåfund, senere ved, at det altså



var de unge, der ganske dominerede på disse dage, og de gamles bedste fornøjelse at se de unges uskyldige glæder. Se blot, hvad Harald skriver til sin søster Betty, da han i året 1853 på bedstemors fødselsdag boede i Christianssted, just i det hus, som hans far for 50 år siden havde boet i. Lige fra han slog øjne op, skriver han, har hans tanker dvælet ved barndomshjemmet: »Fra den tidlige morgen har jeg været med at plyndre haven for blomster for at strø dem i lundegangen eller binde dem i kranse for løvhimlen under det store egetræ dernede; jeg har siddet med om det brede bord med de mange foræringer og lykønskingsbreve; jeg har set Augusta, Adolphine og Hanne som dryader at kranse navnetrækkene P. N. og B. N.; jeg har været med fra den runde græsbænk af at synge »Gode Gud, som hist i himlen troner« og Thaarups hymne; jeg har fået min del med af det rigt besatte frokostbord, har derefter været med at spadserere i Hjortevænget og i haven, besøgt Ekkoet og gjort min Klintetur, har om eftermiddagen været med at spille ring i engen med Elise Kastrop, været med oppe på Stenstrup bakker og om aftenen danset med de unævnelige mange, og været med at istemme af fuldt bryst: »Og dette skal være fru Nyegaards skål«, og jeg har derefter, lige frisk og utræt som da morgenen gryede, i den stille sommernat været med at følge ungdommen hjem til Lynges eller til Lundehuset eller ad Gyldenholm til eller ad Sorøvejen«. Og da Harald nu er kommet ind i mindernes verden, kan han ikke lösrive sig; han fortsætter, og vi vil følge ham: »Ak, kære Betty«, skriver han, »hvad er der vel, som jeg fra denne min udlændighed, hinsides verdenshavet, ikke har været med at genopleve, ti, som digteren siger:

Vor glædeskalk er snart udtømt,  
 Og mangt et minde vil udslettes,  
 Men hvad vi dér har tænkt og drømt,  
 Det, föler vi, kan ej forgættes.  
 Lad skæbnen skille ven fra ven —  
 Dog sjælen söge vil igen  
 Fra fjærnet til det sted, hvor den  
 Sin ungdoms lyst har ladt tilbage.

Men du kender det jo alt, kære Betty, hvorom denne vor ungdoms lyst samlede sig i disse sommerferiens mest fejrede dage; og blandt de steder og punkter, der ikke har indtaget den ringeste plads i denne min ihukommelsesfest, vil du altså vide

at medregne vippegynge og kastegyngen, springbukken og legepladserne, styltefægtningerne og höstvognene, og först og sidst det nu så ganske forstummede klaver, de firstemmige sange og strængelegen, alt i en broget vrimmel mellem hinanden, således som de i sig selv vekslede i hine dage for aldrig mere at vende tilbage for den kres, der da sluttede sig om vort gamle hjem. Ti var den dengang fyldig og livlig som få — hvor sönderrevet, hvor fortyndet og splittet er den ikke nu. Her, nogle få dagsrejser fra mig, hviler alt længst min ungdomsven Theodor Pedersen sine mödige ben i Sydamerikas fremmede jord, hist i Australien færdes Edward Knox: Vestindien og Holland, Jylland og Sælland, hvor har de ikke skiftet og délt os imellem, og Assistens- og Lynges kirkegårde, hvor mange af vore nærmeste slumrer ikke dér forlængst den lange sövn i en evig skilsmisse fra os efterlevende, indtil vi selv følger dem efter«. —

Harald og Cora var dem af börneflokket, der sidst gik bort. De döde bægge med kun ti dages mellemrum i foråret 1891, hun tildels af sorg over at have mistet ham, som hun altid havde stået så overordentlig nær. Den sidste 8. august, de oplevede sammen, skrev hun et brev til ham, hvori hun dvæler ved en del af de minder, dagen indebar. På mors födselsdag, siger hun, tilbragtes formiddagen i reglen i lunden, hvor gaverne overrakte hende, og om aftenen serveredes ved stående souper i reglen kun skåret smörrebröd og rödgröd, for at dansen snarest muligt kunde tage sin begyndelse; på fars födselsdag var programmet noget anderledes. I morgenstunden kom den gamle Marie Husar fra Sorö med bagerens brunsvigerbröd, som hun bar på en stor jærnplade på hovedet, så kom gartneren med sine urtepotter med balsaminer, og på salen blev der drukket chocolate, hvortil nogle af de nærmestboende kom på visit; til middag serveredes »altid« karbonade, blomkål, grønne ærter og oplagt mælk, og til aften var der »altid« festbord med alle husets bedste ting, dyresteg, koldt bord og rödgröd. Også hun minder om sangen: »Gode gud, som hist« osv.

Denne sang hörer altså til de minder, der hele livet igennem for börnene var knyttet til dagene 7—8. august. Den var skrevet af den elskværdige huslærer Gad til de to festdage 1822 og blev afsunget af börnene nede i lunden. Den kaldes »Barnlig kærligheds tolk« og gengives her, ikke formedelst sit poetiske værd, men fordi den gjorde så dybt et indtryk på börnene, der vistnok

har benyttet den år efter år, mens de var små, og fordi den i al sin jævnhed er et net lille minde om hin smukke, patriarkalske tid<sup>66</sup>:

Mel.: Samled her i en fortrolig klynge.

Gode Gud! som hist i himlen troner,  
Hör os små, som glade takker dig.  
Glæden lyder gennem sangens toner,  
Hver af os er nu så lykkelig.

Ti på denne dag vi helligholder  
Faders, moders fødsels glade fest.  
Derfor vi nu vores hænder folder,  
Beder da for dem, vi elsker mest.

Se den krans, vi eder, kære, hyde  
O forældre, venligt den modtag!  
Ene eders smil, det kan os fryde,  
O hvor glæderig er denne dag!

Denne krans vi bandt for eder, kære!  
Ej den visner, evigt blomstrer den.  
Og som den vor kærlighed skal være,  
Denne svinder aldrig, aldrig hen.

Brødre, søstre lad os alle bede  
Til den gode Gud i himmelen,  
At han vil bevare denne kæde,  
Död og evighed befæste den!

Når fødselsdagene nærmede sig, strömmede liggende gæster — lutter unge mennesker — til huse. Således 1835, da den faste stok bestod af forældrene, 6 börn og Kaas. Sidst i juli og först i august ankom de tre fraværende börn (Harald, Conrad og Meta), Elise Mathiesen, Hanne Nyegaard, Rudolph og Adolphine Peder- sen og brødrene Chr. og Alexander Ross; straks efter d. 8. august spredtes de for alle vinde, men så havde her også en tid lang daglig været 18 tilbords. Hvad liv og lystighed var her ikke, når 16 unge herrer og damer var samlede! Der var til bedste- mors fødselsdag dette år truffet enkelte særlige foranstaltninger af börnene. Kaas havde skrevet en sang, og da forældrene kl. 10 kom ned i lunden, blev de modtagne af et usynligt kor, hvor- efter et par unge piger trådte frem som genier og bekransede forældrenes navnetræk, altså den scene, som Harald ovenfor allu- derer til. Det var vistnok samme dag, at han med Fenger og nogle af sine søstre havde meget travlt med at indöve kvartetten »Du skyer sammenkalder at dryppe regn i furens sköd«, hvor-

med de var så optagne, at de blev ved efter at dyrestegen var kommet på bordet. Sligt var ikke gået til dagligt, men på en sådan dag såes der gennem fingre med meget, og først, da de kunde den perfekt, indfandt de sig ved bordet, hvor Fenger, Kastrup og R. Pedersen animerede hele selskabet med komiske historier. Om aftenen var der dans fra 7 til 1 og under stor kommers spiste de unge alene på salen.<sup>67</sup>

Mange af disse fødselsdagsfester omtales i breve og dagbøger, og var de end i hovedtrækkene ens, var der dog i enkeltheder megen variation, og den tids ungdom var så lidt blasert, at der altid var stor fryd og gammen. Idelig spillede der ring ved søen eller ude i fårevænget eller — når det blæste — på den lune gårdsplads. 1839 var der en kres på over 20 mennesker; »Fenger satte liv i det hele og var her ubetalelig ved alle sine løjer. Vi vandrede hjem under marschmusik, som Fenger anførte.«<sup>68</sup> Eller man tog sig en rotur til den prægtige Suserup skov, eller de unge herrer entrede op i kirsebærtræerne for at kaste kirsebær ned til damerne, eller alle mand drog ud i Mølleskoven, drak te, sang firstemmige sange og atter kom ringspillet frem, eller man gjorde løjer med de små hunde, som her ofte var flere af, eller man lejrede sig på en skrænt i haven. Og da det ofte traf ind, at bedstefar havde travlt med sin højhøst i disse dage og måtte tilsé den, så kravlede 10—12 unge herrer og damer op i en høstvogn og rullede af med hunden i hælene på sig for at hilse på ham derude; så havde de frokosten med, lejrede sig i en høstak og fortærede den, og så drak de den gamles skål i hjemmelavet mjød.<sup>69</sup> Han var ganske vist af naturen, hvad man kalder en alvorsmand, men kunde godt slå sig løs til tider. Når de unge havde lejret sig rigtig godt i en høstak og begyndt at læse højt for hinanden, kunde det more ham at liste sig bag på dem og vælte hele stakken ned over dem, og da han som 65-årig var med til Kastrups høstgilde, og skolelærer Sinding greb violinen og begyndte at spille hornpipe, gav han og værten sig til at danse den med mange »tilbehørs-dikkumdarer«.<sup>70</sup> Bedstefar var i det hele taget en ivrig danser langt op i årene; endnu på sin 73-årige fødselsdag (1852), da han havde været oppe kl. 5 og straks var kørt på en høstvogn til Tagemosen, hvortil alle kørerne just den dag skulde bringes, førte han om aftenen dansen op med Sophie Fenger<sup>71</sup>, som han satte megen pris på. Dagen var ivoigt gået omtrent på sædvanlig vis. Börn og börnebörn havde

i hans fraværelse hædret fødselsdagsbarnet ved kl. 9 at drikke chocolate. Først efter middagen, der bl. a. havde budt på dyrekødsuppe og dyresteg, pyntede man sig og drak kaffe på salen, mens man ventede på eventuelle gæster, og man blev ikke skuffet, for der kom 4 Fengers, 4 Kastrups, 2 Hjorts og 10 andre. I sovekammeret var »Rosen«, hvorfra den egentlige munterhed kom.<sup>72</sup>

De mange glade dage, sommeren iøvrigt bragte, når her var unge liggende gæster, eller når her kom en flok ungdom fra Sorø eller fra én af præstegårdene, havde naturligvis i mangt og meget samme karakter som fødselsdagene; når været var godt, færdedes man mest i det fri, regnede det, holdt man til i salen, og bægge steder var der liv og lystighed. Musik, sang og dans kunde man altid gribe til, og lege var der jo nok af, og de voksne var ikke så forlevede, at de ikke kunde more sig ved en rask tagfat eller blindebuk. Da hollænderne var her på et langt besøg 1840 i anledning af Conr. Nieuwenhuisens bryllup med Augusta, tilbragtes f. eks. en aften med dans i haven til bedstefars guitar-spil, derefter med at lege »Skære, skære havre«, dernæst med enkeleg, der gav anledning til adskillige stormende løb hele haven rundt (antagelig til akkompagnement af de unge damers skrig), og da mørket faldt på, holdtes der kommers på salen, hvor man bl. a. legede »dansende blindebuk«. Det var sikkert en højst fornøjelig aften. — En dag — det har nok været en regnværsdag — fandt den unge brudgom, der havde haft mange gaver med sig, på at bortlodde et lille halsbånd, der var blevet tilovers, og bedstefar, der mente, at én gevinst var for lidt, kom med en flaske esprit de Valdemar, og endelig tilvejebragtes en tredje ved, at hver dame erlagde 4 sk., hvilket gav en sum af 2 mk. 4 sk. Derefter blev lotteriet trukket under stor munterhed.<sup>73</sup>

Ligesom det henhørte til sommerglæderne at køre på hølæs og at tumle sig i høstakke, således kunde der også komme stor lystighed ud af at trække med køer. Da det på Frederikskilde hændte 1838, at kvæget just 1. pinsedag, da her var flere unge piger samlede, skulde trækkes på græs, måtte alle mand tidligt op for at være med til den begivenhed; hver fik sin at hale af mød, selv Conrads lille forkælede københavnerkæreste, Caroline Schiødte, fik en at bakse mød, og så drog toget af. Det var en stor fornøjelse! Da gæsterne således havde gjort gavn, vankede belønningen, idet hele selskabet drog med fyldte madkurve — Conrad, der var familiens eneste madkære medlem, røber, at de

indeholdt smörrebröd, kager, mjöd og æbler — afsted til Hjortevænget, hvor bedstefar og Harald muntrede forsamlingen ved at spille på guitar.<sup>74</sup>

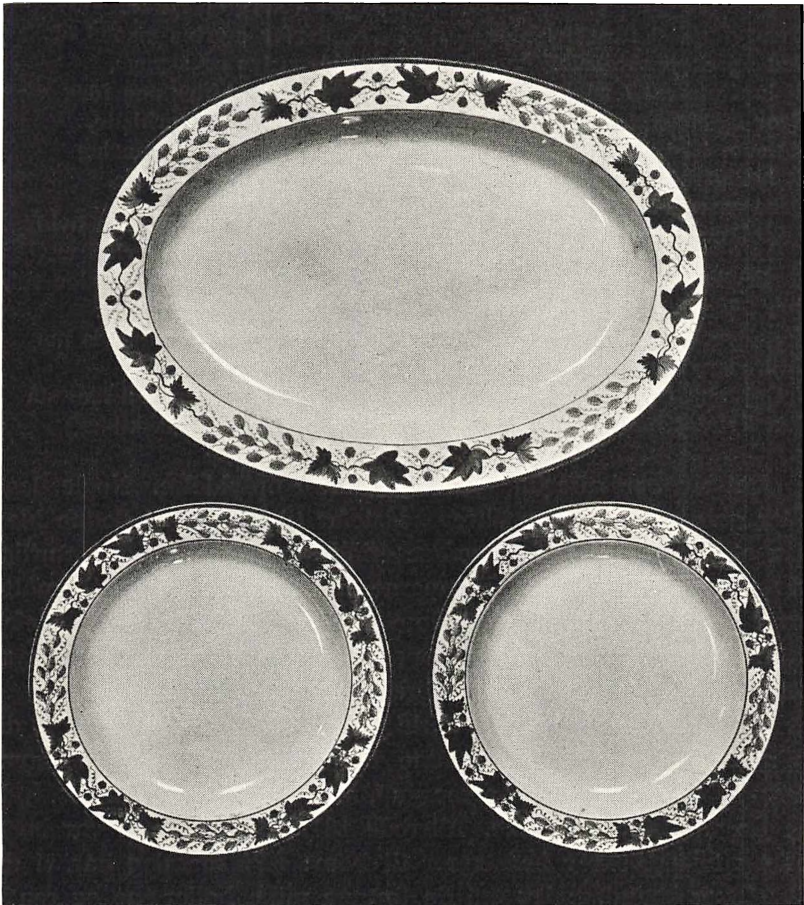
Ungdommen nød i sommertiden en næsten ubunden frihed her på gården, og det lod sig gøre på en tid, da de unge mænd af det gode selskab, hvilke friheder de end tog sig overfor kvinder af de lavere lag, kun yderst sjældent gik over stregen i deres forhold til unge piger af deres egen kres, og da disse var opdragne til ærbarhed og blufærdighed. De forgiftedes ikke af en senere tids malpropre litteratur eller en sensationel dagspresse, der uden blu dvæler ved smudsige tildragelser og daglig bringer slibrige billeder i tekst og annoncer; de indåndede i hjemmene en ren luft, gik altid sømmeligt klædt, var ikke maledede, pudrede og forlorne, og deres religiöse opfattelse såvel som tidens almindelige, sunde anskuelse satte bestemte grænser for, hvad en ung pige kunde tillade sig. »Fri kærlighed« kendtes ikke i ordentlige krese og vilde ikke være blevet tålt, og den unge pige, som indlod sig på løse forbindelser, der havde følger, blev udstødt af det gode selskab, eller — rettere sagt — udstødte sig selv deraf.<sup>75</sup> Det undrer derfor ikke, at man på Frederikskilde kunde tillade de unge at nyde de lyse sommeraftner, selv om de gamle gik tidligt til ro, ja, stundom færdedes de ude til solen stod op. Det skete således engang, at Harald, da de andre gik tilkøjs, drog afsted med søstre Cora og Augusta og Thealise Heilmann. Han vilde ud og undersøge, om der var noget sandt i det rygte, der gik om »det bundløse hul« på Suserup mark. Det hed sig, at man ved midnatstid kunde høre jamren og klagen af beboerne af en gård, som forlængst var sunket i dybet dør. De hørte naturligvis intet, men da de kl. 1 kom hjem fra ekspeditionen, var været så smukt, at de besluttede sig til at gå op på Kelleröd banker sönden for gården og se solen stå op, og först, da de havde sagt godmorgen til dagens dronning, gik de til ro kl. 4.<sup>76</sup>

Uden overdrivelse kan det altså siges, at så længe bedstemor levede, var hendes fødselsdag årets største festdag. Börnenes fødselsdage gik naturligvis heller ikke ubemærkede hen. Der vankede chocolate og hjemmebagte kager og tvebakker, nogle gaver faldt der jo altid af og en del gæster indfandt sig, navnlig af egnens folk, men da börnene blev større også fra Sorö, f. eks. nogle af prof. Hjorts unge, nogle af Pedersens, nogle af Warmings osv. Så var der sang og dans og leg, og om aftenen varm

mad, f. eks. på Amalies fødselsdag 1840 ribbensteg og sneboller.<sup>77</sup> Men der var det kedelige ved det, at af alle ni børn var ikke ét født om sommeren; alle havde de første gang sét dagens lys mellem 26. septbr. og 29. april, nogle i den værste vintertid, og det lagde jo på landet, og da navnlig i hin tid, en dæmper på gæsternes tilstrømning, særlig på et sted, hvor alt mest var indrettet på friluftsglæder, fordi der udendørs overalt var plads til at tumle sig i smukke omgivelser, mens pladsen indendørs var stærkt begrænset. Det kom Cora tilgode, at hun var født på sine forældres bryllupsdag — deres toårige — for, som hun siger, denne var altid en stor festdag, som deltagerne bestandig vil mindes, en dag, som vor gamle far satte megen pris på, hvorfor der intet blev sparet for at gøre dagen så festlig som muligt; alt blev sat på bedste fod, det grønne stel<sup>78</sup> blev hentet over fra frugtkammeret, der trakteredes med dyresteg, og vinflaskerne kom frem.<sup>79</sup> Det var dog først, da børnene blev voksne, at også denne dag fik plads blandt de større festdage; tidligere havde der vel ofte indfundet sig nogle gratulanter, men ikke i større antal, og da bedstemor døde 1847 var disse festligheder for stedse forbi.

Til sølvbrylluppet (12. jan. 1835) var gæsterne naturligvis inviterede — ellers kom de sikkert altid af sig selv — og der var ialt 16, der med husets egne medlemmer udgjorde 27; stort flere kunde der næppe dækkes til på salen, og ved en sådan lejlighed kunde man ikke nøjes med en stående souper. Det er fra Conrad, vi har lidt optegnelser om, hvad der passerede, og da det er ham, der er vor hjemmelsmand, kan vi til overflod få nøje besked om, hvad der trakteredes med, for det glemmer han aldrig at notere. Gæsterne var da kammerherre Stemann med frue, frk. Mylius, oberstløjtnant Rosenörn med frue og Otto Rosenörn, kammerråd Povelsen med frue og datter Louise, P. Boesen, løjtnant Kastrup med fru og datter Cecilie samt Harald og Conrad med deres gode venner Ulr. Schmidten, Edw. Knox og Rudolph Pedersen. Da gæsterne var samlede, serveredes te med tebrød og småtvebakker, hvorefter der i »bedstemors stue« var et spilleparti mellem Stemann, Rosenörn og Kastrup, mens de andre så til, passierede, musicerede og dansede, hvorunder der serveredes »snapse med småkager og brystsukker«. Aftensbordet, der varede fra 10<sup>1</sup>/<sub>2</sub> til 12<sup>1</sup>/<sub>4</sub>, bød på fisk (gedder og karusser), dyresteg, gåsesteg etc., kransekage, sandkage, rødvin,

biskop og madeira. Ved bordet blev afsunget en sang. »Ypperlig aften«. Kl. 2 var sønnerne igen i Sorö.<sup>80</sup>



Nogle stykker af »det grønne stel«.

Sangen var af Wilster. Husvennen Kastrup havde i sidste øjeblik skrevet til sønnerne, at de måtte være betænkt på at skaffe en sang til festen, og den rutinerede lejlighedsdigter var så elskværdig at hjælpe dem tilrette. Og så sang man da ved bordet følgende:

Mel.: Vi sømænd gör ej mange ord.

Så ofte her vi samled var  
Til fælles fryd og gammen,

Så ofte her vi sunget har  
I vennelag tilsammen



Men aldrig dog en større fest  
 Stod her på Frederikskilde,  
 End den, som vinker munter gæst  
 Idag til höjtidsgilde.

En bryllupfest idag der står,  
 Den fejrer vi så glade,  
 Ej bryllupsfest i ungdomsvår,  
 Hvor myrtens grønne blade  
 Sig snor i krans om brudens hår —  
 Et helligt höjtidsmykke —  
 Mens rosen rød på kinden står  
 Og tolker hjærtets lykke.

En bryllupsfest idag der står,  
 Den fejrer vi så glade,  
 En sølverkrans om brudens hår  
 Udbreder sine blade,  
 Vel ej som myrtekransen grøn  
 Den livfuldt håb udtrykker,

Dog er den ikke mindre skøn,  
 Som hæderskrans den smykker.

Med kærligt sind på livsens vej  
 I gik i sorg og lykke,  
 og derfor myrten visned ej  
 I tidens lys og skygge,  
 Og derfor skifter den idag  
 Sit løv med sølverblade,  
 Og derfor fest i vennelag  
 Gör os så hjærteglade.

Dog altid sølverkransen hvid  
 Om myrtens glans erindrer,  
 Som prøve holdt i svunden tid,  
 Og håbet til os tindrer :  
 Gid sølverkransen gulnes må  
 Til livets aften silde,  
 At der en gylden fest kan stå  
 På gamle Frederikskilde.<sup>81</sup>

Det sidst udtalte ønske gik jo ikke i opfyldelse. Nogle dage efter guldbryllupsdagen skrev bedstefar til Harald, at denne blev »en alvorstag, fuld af vemodige erindringer og gik her naturligvis meget stille af«. Jydstruperne havde meldt sig men måtte have afbud på grund af sygdom på Frederikskilde. — Bedstefar vides ikke at have haft omgang med Wilster, men aflagde ham en takkevisit, da han efter höjtiden kom til Sorö.

Til årets faste festdage hørte jo også helligtrekongersdag, da børnene fik små hjemmestøbte trearmede lys<sup>82</sup>, og fastelavn, navnlig da mens børnene var små, men den fejredes tildels, indtil de var blevne voksne. Allerede 1812, da bedstefar var bortrejst i fasten, skrev bedstemor til ham: »På mandag har vi da fastelavns mandag; jeg må da fortære mine boller ene og rende fastelavn fra én stue i en anden med mine små töse«, men det var selvsagt kun spøg, for Meta var da kun godt 1 år gl. og Cora 1 måned. Senere blev det til alvor, og Cora mindedes på sine gamle år disse glade dage, da børnene lavede fastelavnsris allesammen, det ene dejligere end det andet, dyrkede de sædvanlige fastelavnsløjer i gården, hvor de havde både pottékonge og pottedronning, og hvor der vankede masser af dejlige, friske fireskillings krydderboller, som købtes i kroen, og de ridende optog af Tystrups og Vindstrups karle i udsmykning, som pigerne havde hængt på dem. Når de kom til Frederikskilde, fik de lov

til at stå af hestene og tage en svingom på salen med døtrene og pigerne, mens de ældre stod og så til og morede sig kosteligt over alle deres pudserligheder. Der kunde komme flere hold sådanne fastelavnsnarre efter hinanden, det ene stateligere end det andet, og for dem alle stod salen parat. Det synes ikke at have været skik at rise op, men at luske sig ind og lægge sit ris på dynen, for da Conrad vågnede fastelavnsmandag 1839, fandt han tre ris på sin seng, fra Betty, Amalie og Elise, og måtte siden indløse dem. Jeg anfører årstallet for at det kan ses, at også de voksne kunde deltage i löjerne. Betty var da 26 år gl. Skikken synes at forudsætte, at hver især sædvanligvis har lavet sig flere ris.<sup>83</sup>

Om påske ved jeg ikke andet at berette, end at helligdagene naturligvis gav anledning til en del gæsteren hjemme og ude; pinsen derimod var for börnene ledsaget af en glædesfest, der bestod i, at man til valdhornets klang drog ud i Hjortevænget til »uldbukken«<sup>84</sup> og hans kone, og at man dansede om flagstangen, der var behængt med krans.<sup>85</sup> Mens 1. pinsedag i reglen gik ret stille af, gjordes der ofte på 2. pinsedag længere udflugter til Neergårds på Gunderslevholm, Juhls i Førslev eller andre steder, og mangen gang var der på Frederikskilde samlet en del glade mennesker, både gamle og unge, der nød de sædvanlige friluftsglæder, som årstiden i reglen havde at byde på.

Höstgilderne, som også hørte til de faste adspredelser, var jo altid glædesdage for de unge, men kunde være alt muligt andet for værten; således skriver bedstefar 1829 i sin kalender: »Havde et for mig bedrøveligt höstgilde, der forekom mig, som når man skærer i et sår eller danser med en ligkiste«, og bag i kalenderen beskriver han udførligt alle de kalamiteter med været, der gjorde dette års höst så jammerlig. Det holdtes altid på en söndag, i reglen sidst i september eller lidt ind i oktober, men kunde undertiden falde helt ind i november. Jeg har ikke fundet nogen beskrivelse af, hvor det stod, eller hvordan det i det hele taget formede sig, men at dans var hovedsagen er i hvert fald vist nok, og det trak derfor i tidens löb mange unge mennesker til huse. Mens börnene var små, var gæsternes antal dog kun ringe. 1818 (20. sept.) var her kun Louise og Sophie Sand, 1820 (1. oktbr.) bror Gottlieb med kone, Sands og fru Kastrup med börn, 1822 (29. sept.) Kastrups, jomfru Langhoff og branddirektör Videbech<sup>86</sup>, men fra 1824 begyndte soranerne at strømme

til, og de blev derefter faste gæster gennem mange år, endnu længe efter at sønnerne havde forladt Sorö. I dette år var der således (26. sept.) møller Claus Eliasens, Kastrups og adjunkt Daugaard med 4 elever, året efter (25. sept.) kom han atter med en del elever, 1826 (24. sept.) indfandt han sig med Tillisch, Rist og 6 andre, men det følgende år var han lovlig forhindret, da han var blevet præst i Jylland, og dermed forsvandt denne tiltalende skikkelse for bestandig fra Frederikskilde-kresen. Dog bragte også dette år (7. oktbr.) foruden Kastrups og sønnerne deres tre kammerater Rist, Borch og den tidligere nævnte Permin — og således kunde navnerækken stadig fortsættes. Naturligvis trak disse gode lejligheder til at få sig en ordentlig svingom også unge piger til huse, f. eks. som ovenfor nævnt søstre Sand og Kastrups pigebörn samt præstedötrene fra Tystrup. 1833 (29. sept.) blev det til et helt selskab, da Cora kom fra Sorö med Helene Rosenörn, Bine Pentz, Louise Pedersen og Louise Warming, samtidig med at de to sønner kom med studenterne Jul. Fiedler<sup>87</sup>, Platou og Rud. Pedersen samt eleverne Ulr. v. Schmidt, John og Edw. Knox, Gottl. Smith og Adolph Schander. Det var 15 mand fra Sorö, og endda var også Cecilie og Hanne Kastrup her. Det næste år (21. sept.) var antallet omtrent det samme og personerne også tildels de samme, men af nye var der alle tre frökner Pentz og studenterne Plesner og Gustav Smith. Springer vi frem til 1837 (15. oktbr.), træffer vi blandt mange gamle kendinge den senere bekendte forfatter H. F. Ewald<sup>88</sup> samt to unge mennesker, studenterne Albrecht og J. F. Feilberg, der bægge var blevne satte i huset hos pastor E. T. Clausen i Gimlinge til videre uddannelse, men han havde ingen glæde af disse to fyre. Den sidste vil senere blive omtalt, den förste traf Conrad 1841 på Benzonseje som jagtherre; han var da »bestandig studiosus perpetuus og er dertil blevet meget rude og sjofel i sit væsen«<sup>89</sup>; han endte vist sine dage som journalist, ligesom så mange andre af den slags studiosuser. I fyrrerne begyndte soranerne at tage af, dog kom der stadig nogle, bl. a. P. A. Arlaud år efter år; i denne tid tog også prof. P. Hjorts ungdom, både hans börn og hans pensionærer, mange af pladserne (42 var der 4 Hjorts, 43 6 og 45 5), og de fengerske börn fra præstegården begyndte at vokse til og viste sig også på skuepladsen, men efterhånden som Frederikskildes egen ungdom forsvandt, flere döde og nogle blev gifte, gik al festivitas af disse för så muntre gilder og de søgtes

kun af Kastrups, Sindings og Jappes. Ikke én af det virkelig gode selskab gad længere overvære dem. Da bedstefar 1856 bortforpagtede gården, var det helt forbi. — At man fra Frederikskilde også oftere var tilstede ved höstgilderne i Lundehuset, Kongskilde og Suserup möller og muligvis andensteds, hvor der dansedes til langt ud på natten, skal her kun lige nævnes.

Hvad juleaften, juletiden og nytårsaften angår giver bedstefars skrivekalender næsten ingen oplysninger. Havde vi kun dem at holde os til, måtte vi få det indtryk, at de nævnte aftener slet ikke fejredes, og at der i juletiden kun var den selskabelighed, som trivedes hele året rundt, men således var det i virkeligheden ikke, for i hvert fald, da börnene voksede lidt til, kom juleglæderne af sig selv, ti det må jo höre börneårene til, når Cora på sine ældre dage omtaler, hvilken fryd det var for hende og hendes söskende, når de juleaften så kökkendören gå op og moren komme ind som julebuk<sup>90</sup>, og 1862 mindes Harald juleaften på Frederikskilde og siger<sup>91</sup>, at det må være »så godt 40 år siden«, at de »beröimte juleborde« i salen begyndte, for, så vidt han husker, var de i Gads tid — han var huslærer fra 1821 til 22 — allerede i gang; og i forbindelse hermed erindrer han om eftermiddagsturen over ad Tystrup til, »mens salen blev pudset op efter grönlangkålen med de brunede kartofler«, »springommen på bakkerne ud til söen, hjemkomsten til kaffen i tussmörket, mor som julebuk, de utallige og unævnelige presenter på julebordene, hvori bl. a. Elise Kastrup (»ak, hvor forandret«) fik sin del, sorögæsterne, bytteriet med billederne med Rudoph Pedersen som kunst- og smagsdommer, knaset, gotterne på småbordene rundt omkring, musikalien til »Meta og Cora« i det 4-hændige klaverspils dage, alle de andre herligheder, som far i så rigt mål plejede i en række af år at hjembringe fra terminsrejserne til Kbhvn.; også fars guitarspil på apolloharpen eller plektret [!] og vores dans dertil i salen, efter at julegaverne var tilstrækkeligt beundrede«. Endelig omtaler Harald i det samme brev, at man sang den gamle julesang: »O kristne, fremfor alle dage« (Salmebog til kirke- og husandagt nr. 158), og at han endnu fra den tid har en samling landskabsbilleder i stålстик og et komplet lille keglespil, som fætter Sophus forærede ham 1822 med årstal og giverens navn under foden af »nikongen« osv.

I det hele taget giver disse erindringer vistnok et ret pålideligt billede af julen, som den formede sig på Frederikskilde i

begyndelsen af 1820erne, men enkelte af de omtalte begivenheder tilhører dog vist en noget senere tid, f. eks. Rud. Pedersens optræden som smagsdommer, for han var først født 1813 og er sikkert tidligst kommet her 1825, men årstallet på keglespillet, som endnu er i behold, og »musikalierne« (jvfr. s. 53), som Harald altså med urette henlægger til juleaften, giver jo visse faste holdepunkter. Med »bytteriet med billederne« har det iøvrigt sin rigtighed, for i mine gemmer findes endnu adskillige små tegninger, hvis påskrifter viser, at børnene har givet hinanden dem juleaften eller juledag, visselig beskedne gaver, men antagelig værdsatte, da de er blevne opbevarede gennem så mange år. Det må siges, at ingen af dem røber noget videre talent, og desværre er de kun kopier efter ét eller andet illustreret værk, huse eller landskaber. Havde de endda givet prospekter af eller fra Frederikskilde, vilde de endnu have haft deres interesse, selv om de var noget primitive. Foruden disse hjemmelavede gaver købtes der også en del; det ses f. eks. af Bettys tidligere nævnte regnskabsbog, at hun lige op ad jul 1832 havde udgifter som: En lås til en pung til Conrad, fødder til en syæske til Augusta, [dukke?]tallerkener til Elise, en brystnål til Cora, en pisk til Christian (søn af den uægte Jac. Nicolai, jvfr. s. 22), pungsilke til Conrad, konfekt til søskende m. m., alt småting, der kostede fra 6 sk. til 3 mk.!

Når juletræet holdt sit indtog på Frederikskilde kan ikke ses, men det forbavsede i hvert fald ikke børnene, da deres mor i 1834 gav juletræ i »bedstemors stue«, hvorefter aftenen fejredes med højtlæsning, musik og spillen piquet. Det næste år havde hun igen i største hemmelighed arrangeret juletræ »efter min ringe ævne, naturligvis«<sup>92</sup>, men pyntningen overtoges dog snart af døtrene, således, da man 1838 holdt jul nogle uger efter lille Georgs død. Mens familien så på folkenes spillen trekort om æbler og æbleskiver og morede sig ved deres snurrige indfald og bemærkninger, pyntede Amalie og Elise træet i »Conrads værelse« : gæsteværelset ud til haven, og da alle dørene blev lukket op ind til dagligstuen, viste det sig pludselig »i en særdeles heldig oplysning«. Familiens madkære medlem noterer derefter, at da gaverne var vekslede, vankede der risengrød, steg, æbleskiver, æbler, nødder og mjöd, og ved bordet blev Georgs minde og de fraværendes skål drukket, hvorefter der blev spillet puk og sunget julesalmer.<sup>93</sup> Det er iøvrigt tydeligt nok, at jule-

træet erobrede sig en stadig mere fremskudt stilling i disse år, for i 1840 var forud for julen »alle hænder i bevægelse for at udpynte et juletræ smukkere og rigere besat end noget af de foregående år«, og denne gang stod det i selve salen, vist rigt forsynet med gotter, for den gamle husven, urtekræmmer Schiödtte i Kbhvn., havde sendt en kasse, der ikke blot indeholdt presenter, men også »en hel ladning« figner, konfektrosiner og krakmandler. Hvad der dette år bidrog til, at alt, som Cora skriver, strålede af glæde og taknemmelighed, var, at Conrad nys var kommet over sin svære tyfus, og lille juleaften ankom for første gang Coras forlovede Christian, den af så mange af os med kærlighed og tak for ubegrænset gæstfrihed erindrede »onkel Petersen«, en ung mand, der nok skulde vide at give sit rundelige bidrag til juleløjterne. — Træet plyndredes selve juleaften, og så var der den sædvanlige underholdning. — Ved det følgende års julefest noteres det som noget ganske særdeles, at der veksledes 80 foræringer<sup>94</sup>, noget, der visselig ikke vilde vække overraskelse nu tildags, når så mange mennesker var samlede.

I disse år kulminerede utvivlsomt juleaftnerne såvelsom höstgilderne og af de samme grunde. Hvor fattigt ser det ikke ud mod hint, når Betty juleaften 1857 sætter sig hen og skriver et brev til Cora, hvori hun ikke har andet at fortælle, end at hendes far nu er gået tilsengs, rolig og tilfreds, efterat hun og jomfru Lübschitz — husjomfruen — har opbudt alle deres kræfter for at give alt, også stemningen, et festligt udseende, hvilket vil sige, at hun for sit vedkommende har gjort sig al mulig umage for at få jævn, gemytlig underholdning igang om gamle tider ved at fremtvinge interesse for, hvad der plejer at interessere hendes far mest. Betty sad alene med sin gamle far, og ingen af hendes fraværende søskende gik ind ad Frederikskildes dør denne jul.

Men fra denne stille tid vender vi tilbage til de glade dage, da sønnerne kom hjem i julen, ofte med en eller anden kammerat, ja stundom med flere, og da de borte-værende døtre, Meta og Cora, også gæstede hjemmet nogle dage.

Juledag begyndte ofte med, at en eller to vogne fulde körte til kirke; så samlede bedstemor alle husfolkenes børn hos sig til julekage og andet traktement, og de fik smågaver, billeder og klædningsstykker, som var syet af, hvad der i hjemmet var aflagt, men endda kunde være til stor fryd for disse småfolk.<sup>95</sup>

lövrigt gik dagen ofte ret stille af, når man ikke var hos en af nabofamilierne; dog skulde de unge nok få tiden til at gå med musik, deklamationer, leg og spil. Men mellem jul og nytår var der forresten i reglen fuldt af selskabelighed både hjemme og ude, og det var fast regel i disse år, at der på Frederikskilde blev gjort et selskab på salen i lysekronens skær, og dør gik det i reglen muntert til. Næsten stående gæster ved dette var i en lang årrække Fengers, Kastrups og Jappes, og dertil kom stundom møller Möllers fra Suserup, propr. Thygesens fra Oldebjærggård og andre, navnlig nogle af de unge Pedersens fra Sorö, senere skolelærerne Sinding og Lavigne. Conrad glemmer ikke lejlighedsvis at notere, at der trakteredes med dyresteg, kage, æbler, vin og punch.

Undertiden var der truffet ret store forberedelser til disse selskaber; således opførtes her 1832 en komedie, og 1839 havde man påtænkt at spille »Henrik og Pernille«, hvilket dog gik overstyr, men i 1841 skulde det være alvor, og så skulde man opføre »Kærlighed uden strømper«. Det blev der nu heller ikke noget af, fordi bedstefar fandt, den var for lang, men så valgte man »Nej«, som blev indövnet af de unge, der skulde komme fra Kbhvn., for det traf sig så heldigt, at næsten alle skuespillerne var derfra. Justitsråd Gamstrups rolle havde Conrad påtaget sig, Sophies skulde udføres af hans kæreste Caroline Schiødte, cand. Hammers rolle var betroet til den muntre Fritz Ross og klokker Link skulde spilles af Christian, der skulde ned og besøge sin Cora. Endelig overtog Harald, der visselig ikke var født til skuespiller, sufflörstillingen. Den 24. om formiddagen mödtes de unge i Roskilde, hvortil de fire kom med dagvogn fra hovedstaden, mens Conrad, der da var på Benzonseje som huslærer, stödde til dem dør. Denne unge velhaver var vistnok ophavsmanden til, at de unge derfra, skönt været var godt, tog wienvogn med fire heste for til Frederikskilde, hvortil de nåede kl. 7<sup>1/2</sup>, tidsnok til, at de kunde få julegröden med, efter undervejs at have holdt grundige prøver på deres vaudeville, hvilke de fölgende dage fortsattes, så at de sikkert har kunnet rollerne på fingrene, da stykket d. 28. löb af stabelen i overværelse af Fengers, 4 Kastrups, Jappes og 4 Hjorts fra Sorö. Og sådan begejstring var der den aften for Heiberg, at Elise bagefter deklamerede »Emilies hjærtebanken«, som hun nogle aftner för havde givet i den snævreste familiekres.<sup>96</sup> — To år efter vilde de unge

igen have foranstaltet en lignende julekommers, men bedstemor frarådede det, og heldigt var det, da Elises pludselige død en halv snes dage før juleaften alligevel vilde have kuldkastet alle planer. Men når der ikke var truffet slige arrangementer før julen, var der dog altid nok at fordrive juletiden med, hvadenten der var fremmede eller ikke; man spillede puk og andre spil, man arrangerede tableauer<sup>97</sup>, man musicerede og dansede, og man havde en utrolig mængde lege, som altid synes at have moret ligemeget, mange, som legedes endnu generationer efter af glade unge mennesker og vel også nok tildels endnu, andre, som vist allerede var ganske uddøde, da jeg var ung. Conrad omtaler, at alene i juleugen 1839 havde de derhjemme moret sig med at lege »Kongen af Spanien er død«, »Lad fuglen ej dø«<sup>98</sup>, »Prokuratorleg«, »Versleg«, »Tøndebåndsleg«, »Frierleg«, »Ordsprogsleg« og »Egenskabsleg«. Til andre tider var det »Skære, skære havre«, »Blindebuk«, »Luften«, »Vandet« og flere andre. Hvor så mange unge var samlede, var der altid en eller anden, som kunde sætte humør i tingene. Fritz Ross omtales som den, der ved sine lunefulde spilopper og gymnastiske krumspring ofte morede selskabet, der, skönt flere af dem var midt i tyverne, endnu var ungdommelige nok til godt at kunne finde fornøjelse i at spille »Hund efter hare« eller »Nærmest til vægs«.<sup>99</sup>

Og faldt det ind med smukt vær, var der jo også udendørs fornøjelser, kaneture og skøjteløbning, ja selv det at lave en sne-mand kunde vist godt passere for disse lystige fyre, for ikke at tale om fornøjelige spadsereture op på de høje banker i det stille frostvær; så kunde det ske, at tonerne af deres firstemmige sange lød ned over dalene, og at folk fra de nærliggende gårde og huse samlede sig nedenfor for at nyde den gratis koncert, der gaves af »sangfuglene fra Frederikskilde«.<sup>100</sup>

Efter nogle dages fornøjeligt samvær kom så nytårsaften og gjorde ende på juleglæderne. Folkene spillede igen deres trekort om æbleskiver, mens herskabet tilbragte tiden med at læse aviser — her holdtes omkring 1840 i hvert fald Berlingske, Köbenhavnsposten og Fædrelandet — spille piquet, lege og holde kommers. Fritz Ross, den lystige svend, gav 1839 sit gode bidrag ved uventet at træde ind, forklædt som dame, og han spillede sin rolle fortræffeligt, siger Conrad, endog til megen morskab for den gamle husherre, som ofte indlod sig i samtale med denne fremmede. Med salmesang afsluttedes aftenen og året, og gennem



lang tid endte den dermed afsluttede skrivekalender — som forhen meddelt — med en tak til Gud for, hvad dette havde bragt, enten det var godt, eller hvad mennesker kaldte ondt, ti aldrig tabte bedstefar troen på, at, hvad Gud beskikkede, trods alt var godt.

Endnu ved den tid, da sønnerne blev studenter (1833) var der i hjemmet nogle søskende, der var meget ungdommelige; der var Amalie, som var født 1817, og Elise, som var kommet til verden 1825, og mellem dem var Augusta og Georg. De trængte jo endnu alle til undervisning, og da den sidste huslærer forlængst havde forladt Frederikskilde, måtte forældrene og de ældre søskende søge at indprente dem den fornødne viden. Da moren havde så meget at gøre i huset, og faren var så meget borte fra hjemmet, faldt sikkert den største del af arbejdet på de voksne søstre, som derved fik god lejlighed til at opøve sig til den gærning som lærerinder, der en tid lang faldt i de tos lod; men også Conrad måtte tage fat, da han i vinteren 38—39 opholdt sig i hjemmet. Georg sendtes undertiden ind til regensen i Sorø for at undervises af sine store brødre, men lige så meget for at vænne ham til at undvære hjemmet og færdes blandt fremmede mennesker.<sup>1</sup> Sprogundervisningen tog bedstefar sig vist i reglen selv af, i hvert fald med de viderekomne; endnu 1843 omtales det, at han hver aften underviser Elise i engelsk og fransk.<sup>2</sup> Det har utvivlsomt navnlig været praktisk færdighed i oversættelse fra og til sproget, han har indøvet, for selv havde han jo som ung kun fået ringe undervisning, og til sine sønner skrev han da også 1838, da de hollandske slægtninges ankomst ventedes, halvt i spøg og halvt i alvor, at han med fornøjelse, når de kom hjem, vilde parlere noget fransk med dem, når de forud, som strænge grammatikere, vilde love deres gamle, praktiske, ulærde far den fornødne overbærelse, for de grammatikalske finesser kendte han ikke.<sup>3</sup>

Nogen uro har der vel nok været over den undervisning, der i disse år blev börnene til del, både fordi forældrene havde så mange pligter, der måtte gå forud, og fordi timerne naturligvis ofte har måttet afbrydes, når der kom fremmede, men at deres undervisning dog ingenlunde blev forsømt, viser sig tilstrækkeligt i den færdighed, hvormed de alle tidligt førte pennen, den lethed, hvormed de trods alt klarede sig, når der kom udlæn-

dinge tilhuse, den færdighed, hvormed flere af dem tumlede sig på musikkens område. Et net lille billede af det daglige liv derhjemme giver iøvrigt et brev, bedstemor lille juleaften 1835 sendte til Harald, bl. a. af følgende indhold: »Søstrene lever vel! Der er en enighed og kærlighed blandt dem, som er magelös; Amalie og Augusta er nu ligesom ét menneske; den første har i vinter gået mig tilhånde udvendig og er meget flink, i samme sindige, utrættelige smag som Betty; dog besidder hun ikke Bettys lyse forstand, men har dyb kundskab i religionen, som leder og styrker hende meget. Augusta overvinder sig også meget og begynder at blive et brugbart væsen; dennes sang vinder og daglig og er stundom henrivende, melodisk og klar. De synger meget trestemmigt i vinter (da vi ingen herre har) af Berggreen og Krossing. Cora, som i vinter har komponeret adskillige skønne salmer, har udsat dem for tre, og Fengerne sågar finder dem meget smukke; et hosianna, der omtrent varer fem minutter, har hun ligeledes sat til tre, og det er udmærket; Fenger fattede det straks, da han hørte det udføre af C., A. og A. forleden«.

Til det gode forhold mellem søskendeflokken, der kun sjældent forstyrredes, bidrog naturligvis i høj grad den gode forståelse mellem forældrene. Fra bedstemors side er der talrige udtalelser, som viser denne, fra hans færre, vel navnlig, fordi han som mand var mindre tilbøjelig til følelsesudbrud. Dog er der mange små notitser i hans ældre skrivekalendere, der røber ham. Når han var på rejse, brevvekslede de idelig, og han blev »meget forstemt«, når et brev fra hende udeblev; når han kommer hjem igen, er det idelig »til min Betty«. Da hun i januar 1823 rejste med to døtre til Kbhvn., skriver han bekymret: »Ondt vær for mine kære rejsende«, og han følte sig meget beroliget, da han et par dage efter fik gode efterretninger fra hende.<sup>4</sup> Allerede 1825 sørgede han ved oprettelse af testamente for at sikre hendes fremtid osv. En mere direkte udtalelse haves fra 1837, da han, uden at nogen hjemme vidste det, havde indbudt sønnerne i Kbhvn. til Georgs konfirmation, men måtte sende afbud et par dage efter, fordi Amalie var blevet syg; hun har haft en mådelig nat, skriver han, »og stakkels mor også. Gud holde sin hånd over bægge! I véd, hvor ufortrøden den kære mor er som sygeplejerske«, og efter et par ord om, at det har gjort ham ondt, at han har måttet forpurre denne rejse for sønnerne, tilføjer han: »og stakkels mor, som jeg især vilde glæde med overraskelsen,

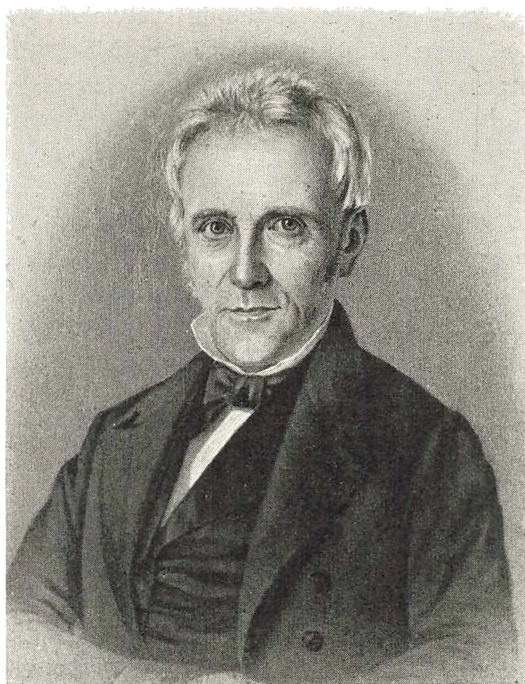
hvor skulde den kære sygevogterske fået tid til at nyde godt af eder?»<sup>5</sup> — Og vil vi have et vidnesbyrd fra anden kant, kan vi læse et brev, Harald skrev hjem til forældrenes 23årige bryllupsdag. Han omtaler deri, at hans far har ledet morens fjed »med venlighed og overbærelse« og udbryder höjtideligt: »Din lön i himlen vil blive stor, om end verden her miskender dig«. Så



Bedstemor, vist 1845.  
(Efter maleri af Johs. Jensen.)

henvender han sig til sin ömme og kære mor, der så kærligt har optugtet sine börn, og bliver atter höjtidelig: »Held dig, at du har virket til samme mål som din mand og med lemfældighed mildnet de stærkere udbrud af hans kraft«. Det hele er ret barnagtigt og teatralisk, men det forringer dog ikke hans vidnesbyrd om, at forældrene arbejdede for börnene hånd i hånd. Når det ikke desmindre siges, at bedstefar var en stræng mand, ikke mindst imod sin kone og sine börn<sup>6</sup>, er det sikkert rigtigt, men det udelukker jo ikke, at han har elsket både hende og dem höjt, og det gjorde han. Jeg har også hört fortælle, at han kunde

være hård mod hende, og man har anført som bevis, at han nægtede hende at komme ind til sin dødssyge søn Georg i Kbhvn. 1838. Dette er usandt, og jeg er glad over, at der foreligger et bevis derfor. Da budskabet om barnets sygdom kom til Frederikskilde, anede ingen, hvor alvorligt det stod til, men et brev fra Harald bevirkede, at nogle af søstrene straks skrev til ham



Bedstefar, vist 1845.  
(Efter maleri af Johs. Jensen.)

breve, der skulde læses højt for den lille patient, og Betty skrev da bl. a.: »Mor, din ömme, kærlige mor, vilde gjerne flyve til dig, men hun siger, egentlig hjælp kan hun ikke være dig til, og hun kan ikke godt tåle at rejse på denne årstid«. <sup>7</sup>

Selv om bedstemor nu undertiden kunde have det ret besværligt med denne mand, hvis hæftighed stundom kunde gå over alle grænser, hvis strænghed vel undertiden var pinlig for hende selv og i strid med hendes gode hjertes tilskyndelser, og hvis til tider slette lune kunde virke trykkende på hele hjemmet <sup>8</sup>, så vedblev hun dog alle dage at nære den varmeste kærlighed

til ham og at beundre hans utrættelige arbejdsomhed og hans stadige omhu for børnenes ve og vel; hun var lykkelig, når hun vandt hans bifald, omhyggelig, når han skrantede, og udtalte sig altid med den største veneration om ham. Til sønnerne skrev hun 1834, at det måtte være dem en nydelse at modtage en sådan fars forstandige, erfarne, kærlige påmindelser; »Gud holde sin hånd over denne sjældne far og oplyse jer forstand til at forstå ham og omgåes ham, som han fortjener«. I andre breve hedder det: »Gamle fatter er utrættelig virksom både i marken og i sit kontor, og temmelig vel stemt«, »Vor elskede husfader kan i sandhed behøve en sådan hjertestyrkning [ɔ: Haralds udtryk for hans taknemmelighedsfølelse] af et elsket barn, hvis vé og vel ligger ham så meget på sinde, såvelsom alle de, skaberen har anbetret ham«, »Du kender hans [ɔ: bedstefars] utrættelighed til arbejde . . . Gud styrke ham og os til at formilde hans dage; hvor mange disse er, véd ingen af os«, »Gud signe ham og skænke ham en lykkelig alderdom for al hans åndelige og legemlige anstrængelse for sin families underholdning og væren, og omsider det sande, lyse hovedsmykke!« — og der kunde anføres en mængde udtalelser af ganske lignende art.<sup>9</sup> Jeg vil senere lejlighedsvis komme til at berøre forholdet mellem ægtefællerne nærmere, og skal her kun endnu tilføje, at i de talrige breve fra bægge, jeg har læst, mindes jeg aldrig at have truffet et eneste ord, der kunde tyde på, at de ikke nærrede de varmeste følelser for hinanden. At bedstefar, der var af en noget urolig natur og færdedes meget — navnlig dog på embeds vegne — altid var glad ved at komme hjem igen til kone og børn, vidner en mængde notitser i hans kalender om, og når han på de rejser, der strakte sig over flere dage, ret ofte havde et eller flere af børnene med, mens bedstemor sad hjemme, skyldtes det udelukkende, at de, navnlig mens der var små børn, ikke godt samtidig kunde være borte. På små fornøjelsesudflugter fulgtes de i reglen ad og havde nogle af børnene med sig. Det gjaldt således ikke blot akademiballerne, elevkomedierne og de 4—5 koncerter, der i reglen hvert år gaves i Sorö, så længe musiklærer Peder sen ret var i vigueur, det gjaldt også væddeløb i Slagelse (6.6.34), kunstberidderforestilling i Sorö (7.6.39), kroningsfest smst. (28.6.40), majestæternes nærværelse smst. (13.7.40) og formælingsfesten dør (27.6.41), Danske samfunds møde i Næstved (28.5.46) og en række ekstraordinære koncerter, som f. eks. en

kirkekoncert i Slagelse (17.7.34), foranstaltet af pastor G. Salicath til fordel for de brandlidte i Hilleröd, og hvor de 5 ældste börn fra Frederikskilde medvirkede som sangere<sup>10</sup>, og mad. Simonsens koncert i Sorö (8.7.46). Bedstemor med nogle börn var også med til virtuosen Kellermanns koncerter i Slagelse (16.10.42) og Sorö (15.3.43) osv., derimod gik hun formedelst bortrejse glip af en tyrolerkoncert i Sorö (2.5.37), der var meget vellykket. »Tyrolerne var forleden i Sorö«, skriver Cora, »og vi havde den fornøjelse, egentlig den nydelse, at höre disse vakre natursangere, der jo udförer med smag og blödhed deres simple småsange, hvori harmonierne er så ukunstlede, men som dog trænger lige ind til sjælen og gennembæver dens inderste strænge med vemod«, og bedstefar siger, at det var en herlig aften, også senere ved aftensmåltidet hos Povelsens, hvor de 5 tyrolere var indbudt; han sad ved siden af pigen, en simpel bondedatter, men som konverserede bedre end mangan adelig fröken, og dansede siden tyrolervals med hende samt inviterede hele flokken til Frederikskilde til efteråret, da deres besög her i landet atter ventedes<sup>11</sup>, men dette besög blev der ikke noget af. — Det var i det hele taget mange og forskelligartede adspredelser, Soröegnen i disse år havde at byde på, foruden de almindelige, landlige glæder. Der var f. eks. oftere udstillinger i Sorö (de omtales i novbr. 42 og i febr., april og sept. 43), der var de af pastor Fenger hvert år på dronning Caroline Amalies födselsdag d. 28. juni foranstaltede folkefester i Suserup skov<sup>12</sup>, der var optræden af en sangforening smst. (27.5.44), der var foredrag af Fr. Helweg i Lynge (9.4.42) og der var meget andet, som her ikke kan omtales.

Når jeg har sagt, at bedstemor ofte måtte blive hjemme, når hendes mand var på rejser, må det ikke forståes således, at hun måtte give afkald på den hvile og oplivelse det er, at komme en tid bort fra hjemmet og de daglige pligter, mens han morede sig; men det er jo nu engang sådan, at en god kones og mors fleste og vigtigste pligter knytter hende til hjemmet, mens mandens naturlige pligter meget ofte nödvendiggör hans hyppige fraværelse. Hvad der f. eks. mindst to gange om året kaldte bedstefar til Kbhvn. var hans terminsrejser, men dertil kom andre forretningsrejser sammesteds hen, dels fordi han der i en årrække havde en bröggergård, dels Vogels bo og tante Linstows bo og adskilligt andet; hertil kom hans translationsrejser til Helsingör og

hans rejser til Björnkær m. m. Naturligvis vilde det have været både urimeligt og næsten ugørligt at have hende med på alle disse forcerede rejser, der vist i reglen for ham var en vederkvælgelse, hvor anstrængende de end kunde være. Men når forholdene tillod det, var hun med til broder Alex på Lisedal, til Kbhvn. og til Helsingör, og så havde hun desuden i den nærmere omegn flere familier, hun gjerne vilde se til, og til dem foretog hun ret jævnlig, ofte ledsaget af nogle af börnene, sine små rejser på nogle få dage eller en ugestid.

Blandt dem, hun således besøgte, er allerede nævnt tante Ste-mann på Valbygård og familien Juhl i Förslev, hinsides Fugle-bjærg. Ikke ret langt borte, nemlig i Ringsted, boede bedstemors ungdomsveninde Mille Heilmann, datter af den i sin tid kendte provst T. Smith i Holbæk og, som tidligere nævnt, först en kort tid gift med maleren Kratzenstein Stub, derefter med den talentfulde tegner kammerråd Chr. Heilmann, der 1824 blev konsumptionskasserer i nævnte by.<sup>13</sup> Det var et hyggeligt, rart og musikalsk hjem at komme i, og bedstemor siger selv, at det hörte til hendes kæreste besög at komme der et par gange om året. H. F. Ewald havde, som det ovenfor er anført, tilbragt nogle år i denne familie, som han under navnet Steinfurth har skildret i sin förste roman »Valdemar Krones Ungdomshistorie«.<sup>14</sup> — Jeg tror ikke, at Heilmann og bedstefar fölte nogen synderlig trang til hinandens selskab, skönt de dog kom en del sammen, men bedstemor sögte altså gjerne hertil, og mellem börnene var der det bedste forhold; navnlig blev datteren Lone, der var 13 år yngre end Cora, en af dennes intimeste og kæreste veninder; iövrigt mistede fru Heilmann to af sine börn som små og to som unge. Kun Lone overlevede hende. — 1840 oplöstes dette i mange henseender lykkelige hjem; da Heilmann den 24. jan. kom hjem fra provst Bentzon, hvor han havde været særdeles munter, og stod og fortalte sin kone om aftenens begivenheder, faldt han om og var död.<sup>15</sup> Cora, som kort efter tog til disse sine sörgende veninder og blev der en halv snes dage, siger at fru Heilmann, der året för havde mistet sin eneste sön, var rolig og fattet i sin store sorg; »hun er så gudhengiven, så fast overbevist om Guds visdom og kærlighed, så inderlig besjælet af håbet om gensyn, allerede så fortrolig med tanken om sine hedenfarne kæres salige tilværelse i hine lyse egne, at hun med en sjælden styrke bærer sin i sandhed tunge skæbne«, der blev

så meget hårdere, fordi hendes mand kun havde efterladt sig gæld; alt skulde sælges, endog hendes harpe, Heilmanns fagot og Lones guitar, men en tröst var det, at alle kom hende venligt i möde; kongen sendte hende straks 100 rdlr. og stillede mere i udsigt, og fra dronningen, for hvis brödre Heilmann engang havde været lærer, kunde hjælp også ventes.<sup>16</sup>

Efterhånden klarede alt sig for den afholdte enke. Ved auktionen købtes vist mange af ejendelene til hende af vennerne — bedstefar købte harpen og gav den til datteren Thealise<sup>17</sup> — og hun fik plads i Duebrödre kloster i Roskilde, hvortil hun flyttede med sine to dötre. Også her fulgte sorgerne hende i hælene, ti to år efter mandens död mistede hun her sin nysnævnte ældste (19-årige) datter, der prises for sin skönhed<sup>18</sup>, af »kirtel tæring«.<sup>19</sup> Så sad hun alene tilbage med Lone, der ikke besad sin sösters ydre fortrin, men mange af sin mors indre. Cora sagde, at de færreste unge piger kunde måle sig med hende; den åndrighed, ynde og slebne ydre og indre dannelse, hun besad, var sjælden. Cora vidste ingen ung dame, hun kunde sætte i sammenligning med hende. Hun var iövrigt også meget musikalsk, havde fået undervisning af selve A. Réé, og var så heldig, da hun 1860 blev gift med den adskillige år yngre skovrider C. Rosthöj, at få en god mand, der vel ikke havde nogen musikalsk uddannelse, men som var en stor musikelsker; hans stemme har en dyb og hjærtelig klang, skriver Cora, er blöd og fyldig, men trænger til uddannelse; gehöret er godt og hans kærlighed til musikken er ægte.<sup>20</sup> — På sine gamle dage boede fru Heilmann hos svigersönnen, först på Mariendal i Falkonéralleen, som han bestyrede for Alfr. Hage, derefter i skovriderboligen ved Oremandsgård, hvor hun döde efter nogle måneders sygeleje d. 13. juni 1869. »Ynde og elskelighed omgav hende til det sidste, ti det var sjælens umistelige ejendom«, skrev Lone til Cora, og da denne meddelte sin bror Harald, hvem den gamle frue havde været en moderlig veninde, dette dödsbudskab, udtalte hun, at al betragtning her var overflödigt, ti fru Heilmanns navn vakte en verden af erindringer for dem, som havde kendt hende.

Vi forlader nu denne familie og vender os til det Rosenörnske hjem i Sorö, hvor bedstemor og alle hendes nærmeste tilbragte så mange glade dage. — Bedstemors kusine Cathrine Stemann blev 1822 gift med ritmester P. O. Rosenörn, som hun



utvivlsomt har lært at kende under besøg hos sin bror amtmand Ludv. Stemann i Randers, hvor Rosenörn boede, siden 1816 som enkemand med tre børn, Peter, Helene og Mathias; i sit andet ægteskab fik han to børn, der døde som små, samt sønnen Poul Christian, der var opkaldt efter sin morfar og gik officersvejen, og datteren Cathrine, der var opkaldt efter sin mormor — ligesom de to, der var døde som små — og blev gift med Serène d'Acqueria til Merringgård. To år efter, at Ludv. Stemann var kommet som amtmand til Sorö efter sin far (1827), kom Rosenörn hertil som land- og søkrigskommissær og købte den såkaldte Dannemandske gård i Sögade, hvor han boede til sin død.<sup>21</sup> Han havde karakter som generalkrigskommissær.

Straks efter at familien Rosenörn var kommet til Sorö, begyndte en flittig omgang med slægtningene på Frederikskilde, så meget mere, som børnene i de to familier var omtrent jævnaldrende og de to par ægtefolk ligeledes. Harald omtaler ham som »den herlige og ædelsindede mand«, og om hans kone skriver bedstefar, at »af sådanne damer findes kun få«.<sup>22</sup> Og at Rosenörn havde fuld tillid til bedstefar og ligesom så mange af dennes venner søgte hans råd og bistand, fremgår af nogle tilfældigt bevarede breve fra ham 1843, der alle drejer sig om »den bevidste sag«. En 14 dages tid, før det første brev er skrevet, havde Rosenörn alene aflagt et besøg på Frederikskilde og altså utvivlsomt ved den lejlighed sat bedstefar ind i sagen, som det kan ses drejer sig om en alimentationsaffære, hvori antagelig en af sønnerne har været så uheldig at være impliceret. Brevmodtageren kaldes her »højstærede gode ven, min gehejmeråd« og brevskriveren forsikrer, at han i denne affære ikke stoler på andres venskab, men kun på bedstefar, hvem han i sidste brev takker, fordi han har været »mediateur« i den ubehagelige sag. Inden året gik til ende fik Rosenörn lejlighed til at vise en sørgelig gentjæneste, da det blev overdraget ham at skaffe en kiste, da Elise var død. — Han, der en tid var formand for borgerrepræsentationen i Sorö, var en stor og kraftig mand, men på sine gamle dage svagelig. Han »går for tiden nedböjet«, skriver bedstemor 1845, »med plaster og kalot«, lidende af øjensmærter og havde ganske mistet synet på det ene øje, »som synes at opløses i væske«.<sup>23</sup> Da han døde på hospitalet i Kbhvn. i efteråret 1847, og hans enke besluttede at flytte til hovedstaden, fölte det på Frederikskilde som et stort tab, så meget mere,

som hun efter bedstemors död havde været en moderlig veninde for dötrene.<sup>24</sup> De og bedstefar besøgte hende jævnligt, når de kom til byen, hvor hun i en del år boede ved Vestervold (nr. 211, nu nr. 21), et sted, hun vel foretrak for at bevare lidt af det landlige, den gamle soraner var vant til; den barbariske ødelæggelse af voldene med de gamle træer på fuldbyrdeses jo först langt senere. Hun døde 1870.<sup>25</sup> — Det var ikke helt få gæster, der gennem familien Rosenörn lejlighedsvis kom på Frederikskilde, men af disse skal her kun nævnes den af sin brevveksling med Ingemann kendte kammerherreinde I. C. Rosenörn med børn.

Det var til de ovenfor nævnte familier, bedstemor navnlig tyede hen, når hun trængte til nogle dages rekreation, men der var netop ved denne tid, da livet udfoldede sig rigest på Frederikskilde, mange andre familier, med hvem der plejedes selskabelig eller venskabelig omgang, og af dem skal nogle omtales her, mer eller mindre udförligt i forhold til den betydning, de havde for livet her, og naturligvis ikke mindst med hensyntagen til, hvad mine kilder er i stand til at yde, hvilket i høj grad afhænger af, hvad tidens tand har levnet, og den har intet hensyn taget til, hvad vi særlig kunde ønske at få rede på. Den har gnavet med skarpen tand.

Da jeg sidst (ovfr. s. 43 ff.) omtalte de familier, der navnlig prægede den selskabelige omgang, begyndte jeg med de nærmest-boede og kastede efterhånden blikket længere bort fra hjemmet; en lignende fremgangsmåde vil jeg benytte nu, idet jeg dog forbeholder mig fri hænder, hvis jeg föler trang til at göre nogle sidespring.

Möller i Kongskilde mölle og således nærmeste nabo var fra 1834 L. P. Jappe, en mand, som bedstefar oftere omtaler i sin selvbiografi, og som enhver, der har hört tale om hine tider på Frederikskilde, kender af navn. Han var en sön af den tidligere nævnte fisker og havde fået möllen i fæste, da han ægtede den trættekære Claus Eliasens enke Karen Larsdatter, med hvem han fik nogle stifbörn og, skönt hun var syv år ældre end ham, en ret stor börneflokk. Jappe var, som det kunde ventes, en mand uden selskabelig eller boglig dannelse og stod — som möllere dengang i reglen — midt imellem bönderne og hvad der i sognet kunde kaldes honoratiores, men han havde mange gode menneske-

lige egenskaber, var ret en brav mand, jævn, åben, retskaffen og hjælpsom, og når bedstefar var skrantende i höstens tid, fungerede han stundom som en slags forvalter på Frederikskilde, modtog sine ordrer og påså, at alt gik nogenlunde ordentligt til.<sup>26</sup> Han og hans börn var hyppige gæster, og navnlig i den værste vintertid havde bedstefar megen omgang med ham; til selskaber var han naturligvis ikke med, når undtages det stående julegilde for de nærmeste naboer, men til kortspil kunde han bruges, og han og bedstefar havde vinteren igennem i mange år en spilleklub, »Jappeklubben«, som bedstemor kaldte den. — Når der i sommertiden kom flere gæster til Frederikskilde, end der kunde skaffes nattelogi til, fik nogle af de unge herrer ofte plads hos de gæstfri möllerfolk, og til Jappes höstgilder var oftere bedstefar og nogle af börnene med, for ikke at tale om de mange gange, nogle fra gården var ovre på möllen for at drikke en kop kaffe og få en lille passiar. — Jappes förste kone døde 1854, og snart efter ægtede han en særdeles net bondekone Karen Pedersdatter, enke efter Lars Larsen, og fik med hende et tredje kuld börn og Suserupgården, som han 1856 solgte for 20 000 rdlr., samtidig med at han af bedstefar köbte Kongskilde mölle for omtrent samme sum, en handel, »som bægge parter kunde være tjent med.«<sup>27</sup> Her levede han til sin död 1875 og modtog gæstfrit lige til det sidste undertiden besög af börn og börnebörn fra Frederikskilde, når de kom for at se til familiegravnen og den dem så kære egn. Hans stiftsön Christian Larsen overtog möllen, og enken flyttede til Sorö og senere (1890) til Kbhvn.<sup>28</sup> — Om möllens brand to gange<sup>29</sup> i Jappes tid og om den misstemning, der 1860 opstod mellem ham og bedstefar, henvises til dennes selvbiografi. Jeg kan ikke afgöre, hvem der med hensyn til den sidste — misstemningen — havde ret, men tydeligt er det at læse mellem linjerne i bedstefars fremstilling, at den pinte ham meget, og der var almindelig glæde over, at den inden hans död var hævet.<sup>30</sup> Jappes familiegravsted findes endnu på Lyng kirkegård, lige öst for våbenhuset, og også til den henvendes en venlig tanke, når vi står ved den grav, der i mer end hundrede år har været værnet af bedstefar og hans efterkommere.

Möller Jappe havde adskillige söskende, som lejlighedsvis kom på Frederikskilde, bl. a. en bror Carl, der i mange år var kirkesanger i Kirkerup og brugtes til lærer for O. Kaas<sup>31</sup>, mens

han var her. De betød imidlertid alle tilsammen intet som omgang betragtet; det gjorde derimod jomfru Hanne Olsen, en skolelærerdatter fra Sigersted og svigerinde til skolelærer Sinding i Topshøj; hun, der var omtrent jævnaldrende med Elise, var i mange år lærerinde hos Jappes, i hvert fald fra 1846, og kom fra den tid ofte — fra 1841 undertiden — over på Frederikskilde, hvor det af de få bemærkninger, der er bevarede om hende i breve, kan ses, at hun var afholdt; da hun døde 1856 efter langvarige lidelser, omtales hun af bedstefar som den elskelige Hanne Olsen, og Betty savnede hendes deltagelse og venlighed, som hun vidste var ærlig mént.<sup>32</sup>

En gæst af en helt anden slags bragte Jappe engang (i sommeren 1839) tilhuse; det var den for sit bizarre væsen kendte lensgreve Gregers Raben, som kendte familien Jappe og havde »vundet den fortrinlig kær«. Han var kommet til mølleren for efter løfte at aflægge ham et besøg, og meldte sig derfra til te på Frederikskilde, et besøg, der ikke i mindste måde synes at have gjort indtryk på bedstefar, men som Conrad, der var hjemme på feriebesøg, har haft fornøjelse af og omtaler udførligt<sup>33</sup> i følgende ord: »Straks efter havde vi da greven tilligemed Jappe. Det var en prægtig fyr og morede os alle hele tiden kosteligt; højst original var han og vist den eneste lensgreve i sit slags i verden. Fri, ugenert, sættende sig ud over alle former, befandt han sig allerbedst i selskab med dem, der var under ham i stand og rang. Sine ligemænd gav han døden og djævelen, sagde han. Han kom nylig hjem fra en udenlandsrejse, hvor han havde taget doktorgraden ved universitetet i Giessen, og hans samtale med professorerne var efter hans fortælling ganske fortræffelig (satire over fuldblodsraseriet i Raketten, latinske vers i Maribo avis, om den offentlige og private undervisnings forhold og værd). Dette doktorskab satte han over alt og var i det hele en litterær blære og indblandede hvert øjeblik i sin tale lange tirader af Horats, Juvenal, Cicero osv. Forresten manglede han hverken hoved eller hjærte«. Der blev drukket te i haven, hvor Harald spillede guitar for ham, gjort en tur i lunden og ved søen og spillet klaver for ham i salen, hvilket lod til at interessere ham meget. Så tog han afsked og gjorde et jagtparti efter ænder på møllesøen. — Utvivlsomt stemte det Conrad gunstigt for ham, at han udtalte, at hans kæreste var en meget smuk pige. Bedstefar traf ham senere i Næstved og benyttede lejlig-

heden til at tale med ham om et præstekald til denne sin søn, men han svarede: »Ja, jeg vilde sgu gärne, min far, men det kan sgu ikke hjælpe noget, da jeg kun har to, og deri sidder to bomstærke karle, som ikke tager derfra, da det er gode kald.«

Fra Kongskilde mølle vender vi os til Lundehuset, det lille, beskedne sted med de lerstampede gulve, hvor mad. Sand havde boet med sine to døtre og efterfulgtes af löjtnant Jac. Kastrup, der flyttede hertil fra Skaderedegård, halvanden fjærdingvej syd for Frederikskilde, da konsistorialråd Juhl 1821 bortførte nævnte præsteenke. Det var et stort savn for bedstefar og alle hans nærmeste, da hun forlod egnen, men var Kastrup end en mand, der i mangt og meget stod under hende, var han og hans børn så fornøjelige folk, at de i visse henseender var en god erstatning, og forbindelsen mellem de to familier blev uhyre livlig i alle de mange år, hvori de boede i hinandens nærhed. Næst efter præstefamilien Fenger, der i dannelse og i henseende til interesser stod så höjt over Kastrups, var der ingen af egnens familier, der kom til at stå familien Nyegaard så nær og i den grad delte dens glæder og sorger med den, og det, at löjtnanten og hans kone Sophie Hansen var nogenlunde jævnaldrende med bedsteforældrene (han f. 1786, hun 1791), og at hun var födt i Vestindien, hvor hendes far var toldskriver på Sct. Jan, samt at også börnene, hvoraf der bægge steder var mange, omtrent var lige i år — Kastrups havde haft bryllup 6. septbr. 1813 — gjorde, at de alle i det hele passede så godt sammen. At der undertiden kom nogle små rivninger, forandrede intet i det gode forhold. Både forældres og börens venskab vedvarede, til döden adskilte dem. Efter vore ufuldstændige kilder aflagdes der i tidsrummet 1834—55 500 besög og visitter fra Frederikskilde i Lundehuset og 467 i Lynges præstegård, men i virkeligheden var tallene meget større; hvor mange gange medlemmer af familierne på disse to steder gjorde genbesög, har jeg ikke nöjagtigt regnet ud, men at de kom oftere til Frederikskilde, end nogen herfra kom til dem, er givet; fra Lundehuset kom der i hvert fald over 1000 besög i samme tid. Sådanne törre tal siger jo i sig selv ikke meget, men de viser i hvert fald, at disse familier stadig sögte hinandens selskab.

Allerede för Kastrup, der 1814 blev landmåler, 1819 tiende-kommissær i Slagelse m. fl. herreder og 1843 landinspektör, kom til Skaderedegård<sup>34</sup>, havde bedstefar gennem justitsråd Neergaard

til Gunderslevholm gjort hans bekendtskab (1816), men først, da han kom til at bo nær ved Frederikskilde, kunde der jo være tale om flittig omgang, og den begyndte straks. Da Harald mange år efter sad ene ovre i Vestindien, og hans tanker vendte sig til hans kære, uforglemmelige hjem, var det naturligvis navnlig barneårene, de lykkelige, fredelige år, da sorgerne var så hurtig glemte, der sysselsatte ham. Han gjorde da i sine drømmerier »ofte en lille udflugt til Lundehuset med sin storkerede og sin lille have, hvor vi som børn løb om og legede tagfat og skjulte os nede mellem humleragterne — ja, selv til Skaderedegården når jeg ofte, hvorhen vi som småpilte med Palles klæder spadserede med far, én ved hver hånd, når det i mørke gik gennem kratet. Om Schows<sup>35</sup> tid dør bryder jeg mig derimod lidet eller intet — det drejer sig alt om Kastrups«. <sup>36</sup>

Löjtnanten var en såre gemytlig mand, deltagende, åben og ligefrem. Efter beskrivelserne synes han i høj grad at have mindet om John Browdie i »Nicholas Nickleby«. Hans gode humør blev til et ordsprog på egnen, og flere af hans døtre havde arvet det. Han kunde le og støje og fortælle historier i det uendelige og få andre til at le med. Det var ikke, fordi han var hverken vittig eller åndrig, men der var noget så hjærteligt ved ham, at hans gemytlighed smittede hans omgivelser; når han med larvende munterhed stillede sin gamle pibe til auktion eller græd efter Cora, fordi hendes kæreste skulde rejse fra hende, var det nok til, at alle fandt ham uhyre morsom.<sup>37</sup> Augusta Fenger<sup>38</sup>, der kun har kendt ham på hans ældre dage, betegner ham som en af Lynges sogns mange originaler — til hvilke hun åbenbart også henregner bedstefar, fordi han ikke var »som folk er flest« — og siger, at han var en lille tyk mand med trind mave — foranlediget af, at han var »en stor æder« — tyndt, langt, gråt hår, lyseblå øjne og røde kinder; han talte meget højt, lo ustandselig, og da han var usigelig godmodig lod han altid bedstefar vinde i piquet og fandt sig med en engels tålmodighed i dennes overlegenhed, idet han uafsladelig sagde: »Meget rigtigt, hr. kammerråd!« Hun havde aldrig hørt en enkelt mand gøre et sådant spektakkel med sin tale og latter, »og har jeg nogensinde sét en jovial mand, så var det ham«.

Det var dog så langt fra, at denne lystige person blot var en grinebider. Han var glad med de glade og kunde sætte liv i de trevne, men han var — som alt nævnt — også en del-

tagende og trofast ven, der kunde sørge med de bedrøvede og glæde sig, når det gik hans venner godt. Han satte megen pris på bedstemor og kunde sjæleglad ryste hendes hånd, når et eller andet var gået hende over forventning efter ønske. Og gamle og unge vidste at skønne på hans gode hjerte, og længe efter at børnene fra Frederikskilde var komne hjemmefra, sendte de hilsner til den gamle og tro ven i Lundehuset »fra den, der véd at vurdere det venskab, hvormed han omfatter os alle, der er vokset op, vandrende som børn mellem Frederikskilde og Lundehuset«. <sup>39</sup>

Fru Kastrup, som fortæltes engang at have været skindöd, synes at have været en meget ubetydelig person, der næsten aldrig omtales, og alle børnene var vistnok i høj grad talentløse og ganske uden interesser ud over det aller nödtörftigste; de indtog en lidt kedelig stilling, fordi de efter deres födsel skulde höre til det gode selskab, men ifölge deres egne personlige mangler og vel også tildels nok, fordi der öjensynligt i reglen var trange kår i hjemmet, ikke rigtig kunde få foden ind. På Frederikskilde, hvor dören stod åben for næsten alle, kom de meget, når de var hjemme — for de måtte tidligt ud og tjene deres bröd selv — og de var sikkert i det mindste for børnene velkomne gæster, måske ikke mindst, fordi de förte »det kastrupske humör« med sig, men det kunde forresten hos enkelte af pigebørnene — eller i hvert fald hos én af dem — undertiden gå over stregen og vække nogen forargelse. Conrad fölte sig i det mindste noget piqueret over, at Hanne Kastrup, da hun hörte, at en vis Marie Colding var blevet forlovet med hörkræmmer-svend From, udbröd: »Ja, hvad synes du? Gud, hvor dog somme kan være heldige!!«, men det må vel nærmest være måden, hvorpå det blev sagt, der har virket irriterende. Værre var det, hvad han fortæller om en af hendes söstre: »Med gru og forfærdelse«, skriver han, »ja, fast med væmmelse var vi andre vidner til Elises fjantede, formelig herregale væsen iaften, ligesom gennem den hele ferie. Hun er virkelig til at beklage — og det er næsten synd at more sig over hende — skönt det jo på den anden side er hende selv, der giver sig til pris, og således höjlig tillige bliver at laste og dadle. Men få tænkte så alvorligt over sagen, og vist er det, at hun og hendes væsen ofte tjente til megen morskab og latter, navnlig hos hende selv og de 2 nærmest pågældende herrer«, nemlig Harald og Fritz Ross. <sup>40</sup>

Det er den samme Elise, bedstefar omtaler så lidet rosende i sin selvbiografi (s. 187), men der kan falde ytringer om hende af en ganske anden art, som tilstrækkeligt viser, at hun kunde være et helt andet menneske. Både bedstemor og Betty omtaler hende lejlighedsvis med venlighed, og fra sin udlændighed sender Harald<sup>41</sup> de venligste hilsner til hende og siger, at de dage, da han sidst i 1846 traf hende i Jydstrup, tænker han ofte på; som et efterskin af gladere og bædre ungdomsdage på Frederikskilde fylder de hans sind med en underlig vemodblandet glæde, og hvordan det end vorder med hende eller ham, vil han dog altid mindes hende som en af sine kæreste barndoms-legesøstre og som den, der har delt hans ungdoms bedste glæder, ti det bånd fra hine dage har en tryllekraft som få andre.

Af de Kastrupske börn döde sönnen Edvard som lille (1828). Der var to andre sönnar, nemlig Peter<sup>42</sup>, som drev det til at blive præst, og Andreas<sup>43</sup>, som blev mælkeforpagter i Kongens Lyngby. De fem dötre, hvoraf kun én blev gift, måtte alle tidligt ud at tjene deres bröd som husjomfruer o. lign.; Elise<sup>44</sup>, som var den ældste, forlod allerede 1829 hjemmet, og de andre fulgte snart efter<sup>45</sup>; dog var de ofte hjemme i længere eller kortere tid. At dette liv ikke kunde göre dem egnede til at deltage i det fornemmere selskabsliv, er naturligt nok, så det er vist rigtigt, når Augusta Fenger siger, at de næppe var »i vælten«. De måtte da også oftere i deres yngre dage med sorg blive hjemme, når egnens övrige unge damer tog til akademiballerne. Hanne var iövrigt allerede som ung så svær, at en herre erklærede, at han heller vilde danse med en sæk mel end med hende. — Jeg vender senere tilbage til denne familiekres.

Den Kastrupske familie förte i årenes löb mange gæster til Frederikskilde (se listerne). Allerede 1811 havde bedstefar på sine sejeture op ad Suså gæstet löjtnantens stiftar, pastor A. Bryndum i Næsby, med hvem der i de fölgende år lejlighedsvis veksledes besög, og flere af dennes börn tilbragte jævnlige familieferier i Lundehuset, navnlig overlærer A. Bryndum fra Kolding, der i en lang årrække sammen med sine börn i sommertiden hörte til de stående gæster på Frederikskilde, hvor også fru Kastrups svoger prokurator H. H. Lützhöft med börn indfandt sig, når de kom på besög i hint beskedne lille hus, hvor der for de unge må have været meget trangt på regnværsdage trods værtens sprudlende humör.



Den tidligere nævnte Oldebjærggård ejedes fra 1830 af S. Thygesen, der synes at have været en velstående mand, der vist helt ombyggede gården<sup>46</sup> og holdt lukket vogn, som han velvilligt stillede til Conrads disposition, da han (1840) var rekonvalescent. Cora havde (1833) været gudmor til hans søn Michael, der, da han 1845 skulde i skole i Sorö, siges at være en veloplært dreng, men klodset af ydre, så at han vilde have godt af at komme blandt andre.<sup>47</sup> Hans lærer hjemme på gården havde den nysafdöde admiral Richelieus far, den senere præst Ludv. Richelieu, været. Thygesen, der 1851 solgte sin gård til A. A. Türck<sup>48</sup>, med hvem familien på Frederikskilde også plejede nogen omgang, flyttede til Kbhvn., blev 1852 kammerråd, men kom på afveje og döde 1863 som arrestant.<sup>49</sup>

En lille halv times gang öst for Frederikskilde lå i smukke omgivelser Suserup vandmölle, hvis mölledam nu gror mere og mere til, men som engang var en hel lille sö. Her havde bedstefar og alle hans i en lang årrække deres gang, og herfra modtog de besög, sjældnere i Conr. Gudmandsens tid, hyppigt efter at H. P. Möller c. 1835 var kommet hertil; han, der synes at have været en ret dannet mand — holdt af musik, havde klaver i huset og blev 1839 skolepatron efter bedstefar — var søn af »litterat« Joh. Chrfr. Möller på Oldengård og havde været köbmand i Ringsted, inden han blev möller. Hans hustru Mette Cathr. f. Jörgensen, der omtales som den lille venlige mad. Möller<sup>50</sup>, döde 1843, og så kom som husjomfru hertil Trine Olsen, der var söster til den omtalte Hanne Olsen i Kongskilde mölle og senere blev gift med skolelærer Sinding; både som jomfru og som madam kom hun jævnligt på Frederikskilde. Hun havde en bror Carl, der var seminarist, og som allerede 1839 som gæst i Suserup mölle kom på Frederikskilde og, når lejlighed gaves, vedblev at komme der en snes år igennem. Han synes at have været meget velsét, var et vakkert, talentfuldt ungt menneske<sup>51</sup>, dobbelt velkommen, fordi han var musikalsk, og hædrede de gamle på gården med et endnu bevaret festkvad, da han var nærværende på bedstemors födselsdag 1840. Fra 1854 til sin död 1880 var han förstelærer og kordegn i Nyköbing F., og da Johannes Petersen fra Jydstrup 1879 blev huslærer hos jægermester Hillerup på Ny Kirstinebjerg, havde han glæde af at komme i Carl Olsens musikelskende familiekreds.<sup>52</sup>

Möller bragte flere af sine gæster med sig til Frederikskilde,

og blandt disse var også den i sin tid meget fejrede solodanser J. F. Hoppe, der naturligvis gjorde furore, hvor han kom frem, og i sommerferierne 1841—44 var nær ved at bringe alle ud af koncepterne her på gården. Han var en meget lille mand med en smuktbygget figur, dansede med kraft og gratie og var »en fortræffelig demikarakterdanser«.<sup>53</sup>

Når mølleren kunde bringe en sådan sjælden gæst med sig, var det på familieskabs vegne. Han — mølleren — havde en søster Andrea, som i sit ægteskab med J. F. Schandorph, der var opsynsmand ved beforderingsvæsenet i Ringsted, blev mor til den bekendte forfatter Sophus Schandorph, og denne opsynsmand havde en søster Charlotte Amalie, som blev gift med skræddermester Joh. Ferd. Hoppe i Kbhvn. og ved ham mor til solodanseren. — Conrad, som var hjemme på besøg, da Hoppe første gang arriverede, fortæller om begivenheden<sup>54</sup>, at danseren allerede i længere tid havde opholdt sig i møllen, før han 31.7.41 kom til Frederikskilde, og han vedbliver, at »foruden at han er en sand kunstner, dannet og talentfuld, er han tillige yderst beskeden og fordringsløs med et elskværdigt og indtagende væsen, og han indtog os alle; ja selv far tilstod, at dersom han var et fruentimmer, vilde han bestemt blive forliebt. Alt, hvad der var dame, undlod heller ikke at charmeres, og der gik nok mer eller mindre brand i alle de uforlovedes hjerter (ung, net, 1600 rdlr. om året og dertil selv uforlovet!). Navnlig blev Hanne og Elise halvt forstyrrede i hovedet, og gennem hele ferien levede han i frisk erindring og gik igen i manganen spøgefuld samtale. Efter te blev der musiceret, og Hoppe sang en del svenske sange, der blev sunget nydeligt med en højelig og blød stemme og i sig selv var smukke — men navnlig som sungne af ham; som reminiscenser om ham sværmedes nu for dem bestandig; de blev afskrevne og idelig og idelig sungne — idelig nynnede man: Falera, falera og hop hop, lad gå, lad gå! osv.« Senere tog Hoppe del i den almindelige dans. »Unægtelig skilte han sig godt ved det — ja, måske lidt til! — og alles øjne var idelig henvendte på ham, eller rettere på hans fætter. Med nogen vanskelighed fik vi ham endelig til at danse lidt solo, nemlig begyndelsen af El Jaleo de Xeres med kastagnetter, som han havde medtaget«. Det trak ud til midnat, og »damerne var i den syvende himmel ved at tænke tilbage på den svundne aften's fryd. Vi få, der stod udenfor beruselsen, havde vor morskab af at drille

de forliebte, kaldte dem alle tilhobe madame Hoppe osv.« — Dette Hoppes første besøg blev altså en sand fest, og når han senere kom til møllen, imødeså de unge damer med spænding hans komme til Frederikskilde.<sup>55</sup>

På hin festlige aften var flere liggende gæster samlede på gården og blandt dem den tidligere nævnte »fætter Nicolai«, der jo trods sit grumsede blod på en måde hørte til kresen og trods sin ofte noget utiltalende karakter var ret velsét af de unge, fordi han i hvert fald til tider kunde være en lystig fætter. Da Hoppe havde forladt selskabet, meddelte han, at han havde truffet Chr. Ross, der havde givet ham den kommission at fri for ham til hvem som helst af kusinerne, da nu hans udkârne, Cora, var blevet taget bort lige for næsen af ham. »Den klodrian«, føjede Nicolaj til, »rejser han ikke selv herover hver sommer for at fri og kommer dog altid lige så klog tilbage som han rejser«. Derpå opregnede han alle fætter Christians fortræffelige egenskaber, »men skönt han unægtelig gjorde sine sager godt, fik han dog en kurv hos dem allesammen«, hvilket fandtes naturligt, da alle damerne nu sværmede for den forsvundne solo-danser.<sup>56</sup> — Men, tilbage til mølleren i Suserup!

Möller synes at have været en ret velstående mand. Skönt hans ejendom var lille, holdt han store höstgilder, hvor mange mennesker — også af de bædre krese — strömmede til hans madfyldte borde, og hvor det gik lystigt til med dans og sang<sup>57</sup>, og senere udvidede han sine besiddelser; men kanske kunde han være lidt vanskelig i omgang; i hvert fald beklagede man sidst i 1841 på Frederikskilde, at »samkvemmet med disse ellers vakkre folk var gået noget i stå i den senere tid« på grund af »lidt brouillage« mellem ham og bedstefar<sup>58</sup>, men hvem der var skyld deri, ved jeg ikke. Det blev dog hurtigt særdeles godt igen mellem de to familier, men i foråret 1845 afbrödes pludselig al forbindelse, og den blev aldrig genoptaget, hvad så grunden end har været. Sikkert er det, at bedstefar fra den tid så på ham med stor uvilje og var meget misfornöjet med, at, da han i foråret 1849 så sig nödsaget til at sælge Teglgårdens hovedparcel, blev den köbt af »den fatale möller Möller, den af alle, jeg mindst undte den«.<sup>59</sup> En proces, bedstefar förte mod ham 1855, vandt han fuldstændig både ved under- og overret.<sup>60</sup>

Den sag angående Teglgård, som bedstefar med stor bitter-

hed omtaler i sin selvbiografi (s. 176 f.), skal jeg her berøre lidt nærmere, fordi den i et par år idelig beskæftigede hans tanker, var genstand for hyppig omtale i hans breve og græmmede ham meget.

Som nævnt ovenfor (s. 32) havde han 1812 købt denne gård og med rentekammerets approbation udstykket den i 4 parceller, hvoraf hovedparcellen, der fremtidig fremdeles beholdt det gamle navn, blev 3 tdr. htk. (nyt htk.  $3\frac{3}{4}$ ). Denne skulde efter lovgivningen bortfæstes, når ejeren ikke selv vilde bebo den, og det skete også, men da fæsteren straks misligholdt kontrakten, drev ejeren fra 1818 gården ved en dertil egnet mand, men fra 1825 gjorde han den forandring, at han lod nogle indsiddere bo i bygningerne, mens sæd og afgrøde bortsolgtes ved auktion, og smålodder af jorderne bortlejedes. Det var for dette forhold, han blev tiltalt, og samtidig rejstes sag mod talrige andre for lignende forseelser.

P. G. Bang var blevet indenrigsminister 16. novbr. 1848, og så travlt havde han med at få disse sager rejst, at han allerede 9. dec. s. å. beordrede amtmanden i Sorø til at aktionere bedstefar. Når han nu blev frifundet ved alle tre instanser, kunde han så ikke nok have nogen ret til at mistænke ministeren for kun at have lavet alt dette ståhej for at indsmigre sig hos bondevennerne? Bang var jurist, ja, han var dr. jur., og må altså omtrent have kunnet forudsé sagens udfald. Hans retskaffenhed i almindelighed betvivler jeg ikke, men hans retskaffenhed som politiker, for det synes at være de såkaldte fri forfatningers største forbandelse, at de tilsmudser næsten alle dem, der rører ved politik. For en politiker gælder ofte alle kneb. Havde Bang haft rene hensigter, så havde han foreløbig nøjedes med at indskærpe, at lovene angående fæstegårde skulde strængt overholdes, hvis ejerne ikke vilde udsætte sig for følgerne af lovbrud; men det havde ikke vakt den opsigt som alle disse sagsanlæg gjorde. Bang kunde blot have skrevet til amtmanden i Sorø og spurgt: Hvad er Nyegaard for en mand? og han vilde have fået det svar, at han med stor nidkærhed i 30 år havde røgtet sit hverv som landvæsens- og tiendekommissær, at han altid havde været ansét for en yderst retsindig mand, at han alle dage havde haft stor ærbødighed for lovenes overholdelse, og at han i det tilfælde, der her nærmest var tale om, havde — ligesom så mange andre — ansét de pågældende love for forældede, da de i mange

herrens år ikke havde været håndhævede af Rentekammeret. Endvidere vilde han have fået at vide, at stedets under- og overøvrighed altid havde været vidende om det påklagede forhold, men aldrig havde påtalt det, og amtmanden, den retskafne og elskværdige T. A. Hoppe, vilde sikkert som jurist have kunnet anføre adskillige andre grunde for ikke at lade det komme til aktion, men så havde sagen jo ikke — vakt opsigt blandt bondevennerne. Nej, »det skarpe sværd« skulde drages og »disse barbariske og hensynsløse sager« føres igennem, og kort efter, at sagen var anlagt, måtte bedstefar se at få afhændet gården, da det slet ikke kunde betale sig at bortfæste den. Han siger selv, at han ved salget tabte mindst 2000 rdlr. og en årlig indtægt på 300 rdlr., men »moralsk har jeg aldeles intet at bebrejde mig«. <sup>61</sup>

Sagen gik imidlertid sin gang, og ved underretten førte han den selv og frikendtes 21.6.49, men ministeriet appellerede den straks. Ved overretten havde han fået overretsprokurator F. d'Auchamp beskikket til defensor, og denne brugte bl. a. de ord: »Når det nu har behaget den forrige indenrigsminister af lutter iver for at bringe bondestanden sonoffer for mange års tryk og lidelser at lade hr. Nyegaard tiltale« osv., hvorefter overretten 23.4.50 frikendte med bemærkning, at der ingen tvivl var om, »at han har været in bona fide og ikkun formedelst en tilgivelig misforståelse eller mangel på kendskab til de herhenhørende, ingenlunde klare lovbud har gjort sig skyldig i det forhold, for hvilket han er beordret aktioneret«, og iøvrigt har handlet ganske åbent.

Mens bedstefar spændt gik og ventede på udfaldet, havde han naturligvis givet sin harme luft og bl. a. skrevet, at »alle billigtgtænkende mennesker anså det hele som en nederdrægtighed af den forrige indenrigsminister for at insinuere sig hos de fatale såkaldte bondevenner«, men han vilde iøvrigt med Shakespeare sige: Come what come may! Time glides through the darkest and heaviest day. <sup>62</sup> — Men hvad billigtgtænkende mennesker mente, var i sig selv mindre vigtigt for sagens afgørelse, for dem var der vel nok flere af dengang end nu, men de udgjorde jo sikkert ikke »flertallet«, og det er jo under »frihedens« skønne banner det eneste, der har vægt; ret spørges der ikke om.

Ministeriet havde altså atter tabt sagen, men endnu var der jo dog et lille håb tilbage om at vinde, når sagen gik til sidste

instans. Altså appelleredes til denne. Her havde bedstefar til defensor den udmærkede højesteretsadvokat C. Liebenberg, som han sikkert har sat grundigt ind i sagen, da han i september s. å. med Amalie og Betty gjorde en rejse til Kbhvn., hvor han besøgte mange gamle venner (Löbels, fru Ibsen, tante Langhoff osv.), så lineskibet Dannebrog løbe af stabelen, tre gange var i teatret og stod fadder til professor Engelstofts lille søn Peder Th. Tre uger efter hans hjemkomst faldt højesterets dom (21.10.50). Atter frikendelse!<sup>63</sup> Da var Bangs ministertid forlængst forbi.

Således endte denne sag efter omstændighederne godt, men den havde skaffet den aktionerede mange bekymringer, meget bryderi og påført ham betydelige tab, mest ved det forcerede salg af Teglgården, men også, fordi han naturligvis dømtes til at betale sagens omkostninger. »Det er den såkaldte friheds bittere frugter«, skrev han kort efter til Harald; »under det gamle regime havde det aldrig hændet«, og deri havde han sikkert ret; men havde han sét, hvad retfærdighed, der i senere tider blev de større jordbesiddere til del, vilde han endda have prist sig lykkelig over, at hans sag indtraf længe för, end »friheden« havde fået demoraliseret næsten hele samfundet.

Efter denne lille digression fortsætter vi vor rundvandring for at se ind til de familier, der omkring fyrrerne hörte til Frederikskilde-boernes omgang, og det ligger da nærmest först at göre en lille udflugt til Lyngø, hvortil der fra Suserup kun er en fjærdingvej.

Her var den 1828 afdöde skolelærer Wittrup blevet efterfulgt af G. Jacobsen, der var student, og den kendte præst lic. theol. J. F. Fenger var 1833 kommet efter den meget afholdte C. Olsen. Med bægge de nye hjem kom der hurtigt omgang i stand, og navnlig den nye præst og hans hele familie var en overordentlig stor akkvisition såvel i selskabelig som anden henseende.

Jacobsen, der skal have været et særdeles godt menneske og en overordentlig dygtig lærer, havde nogle år i huset hos sig to unge mennesker, der af og til kom på Frederikskilde. Bedstefar betegner den kun som »de sorte«, men andensteds fra vides, at de var »indianere« fra Tranquebar, og at den ene hed Ignatius Saverimutto<sup>64</sup>, den anden Josva. Fra Jacobsens, hvor de synes at have befundet sig særdeles godt, sendtes de 1836 til Kbhvn. og kom på Jonstrup seminarium for efter endt eksamen at sen-

des hjem til deres födeland som lærere. Ignatius, der atter besøgte Frederikskilde i sommerferien 1840, siges da at være et ret vakkert og net menneske med tykt, kulsort hår, brun ansigtsfarve og dejlige, hvide tænder.<sup>65</sup> — »Den brave, sjældne, ualmindelig begavede« skolelærer Jacobsen døde pludselig om natten i begyndelsen af januar (den 3.) 1839; han var gået rask i seng, vågnede nogle timer efter ved at blodet steg ham til hjertet og fik med besvær tilkaldt sin kone; da hun kom, sagde han hende, at han mærkede dödens komme, men hun skulde være frimodig, da det var Guds vilje. Fenger blev tilkaldt efter hans ønske, men kunde kun råbe nogle trøstende ord til ham, »indtil blodet kvalte ham«. Ved hans begravelse var alle rörte, og mange tårer blev fældede for ham, i hvem menigheden havde tabt såre meget, da han var sjælden nidkær i sit embede og almindelig afholdt af börnene.<sup>66</sup> —

Da Fenger kom til Lyngø, hans förste præstekald, var han en ganske ung mand, 28 år gammel, 26 år yngre end bedstefar, og endnu ugift. Året efter ægtede han Marie Boesen, der kun var et par år ældre end Meta, og i tiden fra 1835 til 1852 fik ægteparret et dusin börn, 5 sönnner og 7 dötre, hvoraf en sön døde spæd og en datter i konfirmationsalderen. — Man kunde have tænkt sig, at den store forskæl i aldersforholdene i Lyngø præstegård og på Frederikskilde kunde have været til hinder for en intim omgang, men dertil mærkedes intet. De to familier blev straks meget indgåede med hinanden, kom idelig sammen og börnene fra præstegården blev efterhånden, som de kom til verden, næsten som börnebörn på Frederikskilde, hvis gamle og unge var faddere til flere af dem. Som gammel omtaler datteren Augusta (f. 1839), hvilken fryd der var, når hun og hendes lidt ældre söster Rikke af deres far fik lov til at löbe hened, hvor de altid blev godt modtagne og undertiden fik lov til at overnatte og nyde alle de glæder, gården havde at byde på: »At sidde i mörkningen og höre på Amalies og kammerrådens spil og sang, at få morsomme mænd og koner klippet ud af kort og lade dem rutsche henad det blanke bord, at gå i den dejlige have, ro omkring på Tystrup sö, ride på æslet, samle valmuefrö, spise kirsebær og plukke nödder og meget andet, alt som nu årstiden var til« osv.<sup>67</sup> På den tid, hun navnlig kan huske, var der dog begyndt at blive stille på Frederikskilde, hvor bedstefar sad ene tilbage med to dötre, ja fra 1851 med kun én datter,

nemlig Betty, men hun var en stor börneven, som alle de små hang i skörterne på, og bedstefar var lige til det sidste glad ved at se ungdom om sig; derfor vedblev der også at komme adskillige større og mindre börn, som frit kunde tumle sig i haven, i lunden og på söen.

At bedstefar satte megen pris på pastor Fenger, fremgår af adskillige ytringer i hans selvbiografi, men han var også en ret ualmindelig mand, en god præst, en omhyggelig sjælesörger, en mand med mange kundskaber og interesser, en god selskabsmand, meget musikalsk og i det hele taget livlig og fornöjelig. Da prof. Jac. Nieuwenhuis 1838 traf sammen med ham, fandt han, at det var et af de fortræffeligste og mest kundskabsrige mennesker, han nogensinde havde mödt.<sup>68</sup> Og ligesom bedstefar med en vis ret kunde sige: Frederikskilde er mig, kunde Fenger vistnok have sagt det samme om sin præstegård, for det var ham, der fyldte den, det er ham, der altid omtales, mens hans elskværdige kone, der var en så god veninde med bedstefars dötter, næsten altid kun nævnes. Dermed skal ingenlunde være sagt, at hun intet betöd, men hun synes ligesom bedstemor i reglen kun at have virket som den stille magt i hjemmet, der jo, da börneflokket var så stor, måtte lægge meget beslag på hende, skönt hun vistnok havde udmærket hjælp i flere af sine husjomfruer, hvilket nok kunde behöves, da der kom overordentlig mange mennesker i dette gæstfrie hus, der var som et andet hjem for dötterne på Frederikskilde.

For blot at antyde de fölelser, bedsteforældre og börn nærede for disse venner, skal jeg anföre, at bedstefar ofte omtaler ham som vor kære præst og var meget urolig ved tanken om muligt at skulle miste ham, da han 1850 önskede et större kald, og da Fenger 1852 sögte Gentofte, hedder det, at hvis det lykkes ham, »da må man kondolere os, ti hans lige får vi aldrig mere«. Bedstemor omtaler ham som den, der stedse er deres kærlige ven og fortrolige og siger senere, at de kære Fengers »er os sande deltagende venner for sjæl og legeme; vi tyer også straks til dem, når noget ligger os på hjerte, og det er godt gæmt«. Når hertil lægges, at Betty taler om »disse elskelige mennesker« og Conrad om denne vor kære, elskelige, deltagende præst, er det let at se, at bædre venner kunde man ikke önske sig.<sup>69</sup> Det var sikkert også et udslag af bedsteforældrenes store tillid til denne deres tro ven, når han 1843 i et længere brev til Harald

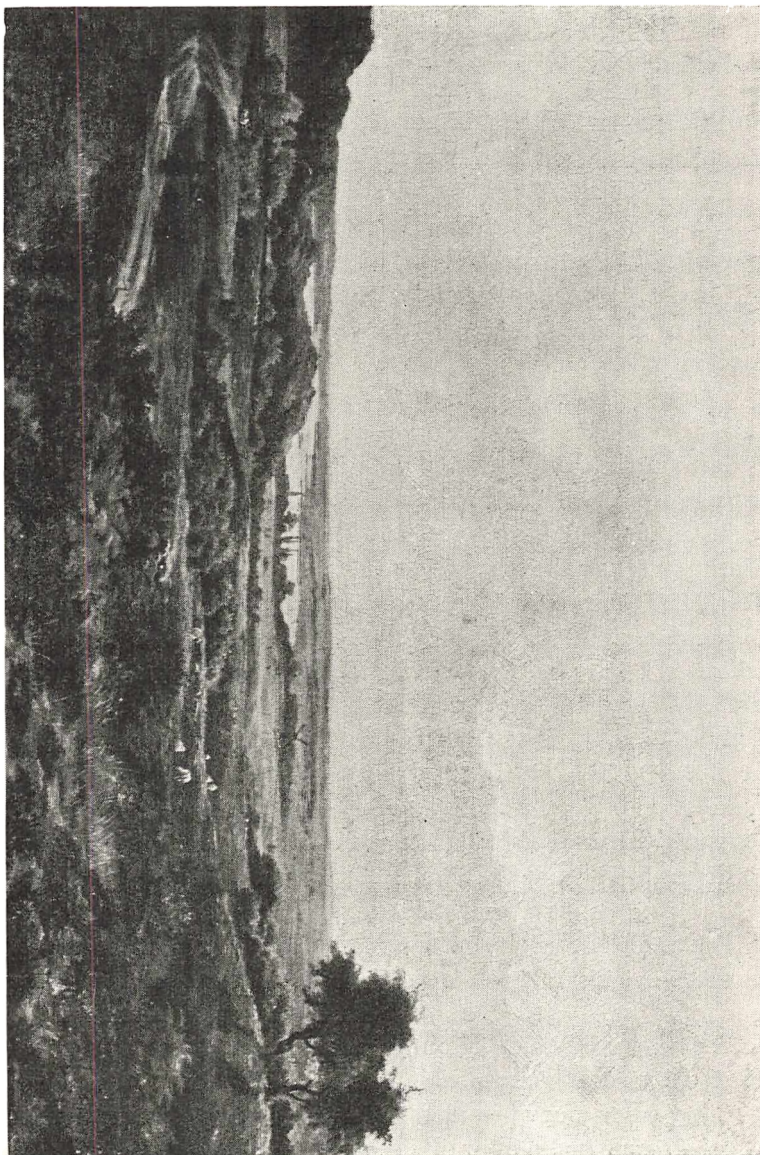


sögte at tale ham til fornuft både med religiöse og verdslige begrundelser, da han i Kbhvn. havde et anfald af den dybe nedtrykthed, der i hans yngre år oftere var ved ganske at nedbryde ham. — Fenger havde tidligere engang skrevet nogle alvorsord til Harald, men i en ganske anden anledning, og jeg berører det kun, fordi det viser brevskriverens noble tænke måde. Harald havde nemlig overfor præsten omtalt gartner Nis Hansen på Næsbyholm som en kæltring og en snyder, hvilket ikke stemte med det indtryk, Fenger havde af ham, og skönt Hansen ikke hørte til hans sognebörn, vilde han gärne rense ham. Han undersøgte derfor sagen, og da han fuldstændig havde fået godtgjort, at gartneren var en hæderlig mand, foreholdt han alvorligt Harald fremtidig at være mere varsom med sin mund.

Af de talrige familier, der kom på Frederikskilde, medførende deres gæster, var der ingen, der introducerede så mange som Fengers, der kom både med gamle og unge og tildels med mænd, hvis bekendtskab det måtte være bedstefar meget kært at gøre. Tallet på dem løb op imod de 100 (se listen). Der var hans egen mor og hans kones forældre, renteskriver Johs. Boesen med hustru, der var hans søskende, bl. hvilke de kendte præster P. A. og Theodor Fenger samt professor Emil Fenger, der var hans kones søskende og deres fættre Martin og Frederik Hammerich, og der var hans fætter Nicolaj Fenger, der var cand. theol. men senere levede som landmand i Jylland. Han holdt overordentlig meget af bedstefar, der fandt, at han var et godt ungt menneske; iövrigt omtales han stedse som en komisk fyr, der var uhyre godmodig men ofte vakte de andres latter ved sit kuriöse, pudsig og distrait væsen og var en skive for de andres vittigheder, hvorved han morede sig kosteligt. Han synes overhovedet i temmelig høj grad at have været, hvad man kalder en ufrivillig komiker, og det var vist mest derfor, at han blev hilst med almindelig glæde blandt de unge, når han kom anstigende.<sup>70</sup> — Mere interessante end denne sidste var unægtelig en del nordmænd, bl. hvilke var den kendte H. N. Hauges søn A. Hauge, der blev en ret fremtrædende gejstlig i sit fædreland, A. Solem, der hørte til Haugianismens kendte tilhængere, og H. E. Fearnley, senere præst, der rejste på stipendium for at studere skolevæsenet i Danmark. Han var i høj grad indtaget i egnen her nede, navnlig i udsigten fra Stenstrup bakker — vist de samme, der pompöst kaldtes Jurabjærgene<sup>71</sup> — og besøgte et par gange

Frederikskilde, hvor man fandt, at han »var et særdeles interessant menneske, åben, livfuld og underholdende, med et net, ind-

Udsigt fra Stenstrup bæk over Tystrup sø 1847. Frederikskilde ligger ved poplerne. (Efter maleri af Vilh. Pedersen).



tagende væsen, og han vandt alles yndest, såvel herrers som damers«, og navnlig kusine Hanne var i den syvende himmel

og sværmede før ham. Hvad der ikke gjorde ham mindre tiltalende var, at hans passioner var æstetik og musik. Man blev så gode venner med ham, at hans bror, der var maler, et par år efter besøgte Coen og Augusta i Holland.<sup>73</sup> — Af kendte danske gejstlige, som gennem Fenger kom hertil, kan, foruden hans alt nævnte slægtninge, anføres dr. theol. E. V. Kolthoff, mangeårig præst ved Helligåndskirken i Kbhvn., superintendenten A. G. Rudelbach, hvis besøg meget interesserede bedstefar, lic. theol. A. F. Silfverberg, der blev præst i Svendborg, og den som præst i Lyngby meget bekendte Peter Rördom. Også den senere biskop P. C. Kierkegaard kom, mens han var præst i Pedersborg, ofte med Fenger spadserende til Frederikskilde, men ham kendte familien her fra tidligere tid, da han havde været Conrads manuduktör.

Blandt de talrige gæster i Lyngge præstegård skal jeg endnu kun nævne fru Fengers veninde Hanne Scheller, datter af en læderhandler og borgerkaptajn i Kbhvn. og senere gift med kasserer H. Münster. Da hun i juli 1839 besøgte det Fengerske hjem, kom hun gentagne gange på Frederikskilde, hvor hun vandt alles yndest, både bedsteforældrenes, døtrenes<sup>73</sup> og navnlig — Haralds. Conrad mærkede straks, hvordan det stod til med store bror, men undrede sig noget over denne forliebelse, da hun var ældre end ham og »vel livfuld og snaksom, men vist intet mindre end begavet, har en god figur, men — intet smukt ansigt.« Det måtte dog blive Haralds sag, og da han betroede sin far, at det var hans hensigt at forlove sig med hende, gav denne ham mærkelig nok sit samtykke, skönt sønnen var aldeles brödlös; men kanske har han tænkt, at en sådan forbindelse kunde bidrage til, at han fik löbet nogle horn af sig. Så skaffede Harald sig adgang til det Schellerske hus — måske havde han allerede forhen gjort det — men frieri blev der intet af, og i april meddeler Conrad, at enhver tanke om en forlovelse med hende er opgivet, og noget onskabsfuldt tilföjer han, at han nærer en vis mistanke om, at den kære bror kun havde talt med sin far om denne sag i håb om derved at formå denne til at give ham nogen understöttelse<sup>74</sup>, og det kan såmænd godt være, at den gode Conrad ikke tog ganske fejl heri, for Harald havde för vist, at han kunde finde på et og andet! Men endnu længe efter spurgte bedstemor sønnen, hvordan det stod til med Hanne Scheller. —

I Sorö var der på hin tid mange familier, hvormed gamle og unge på Frederikskilde plejede omgang, men jeg skal kun opholde mig lidt ved nogle af dem. Det gælder næsten dem alle, at det mest var om sommeren, eller i hvert fald i de blidere måneder, at samkvemmet ret blev vedligeholdet, fordi vejen dertil — som tidligere omtalt — dengang var betydelig længere og besværligere end nu. En af de familier, bedstefar først kom i forbindelse med, var den senere godsinspektör, etatsråd S. K. Povelsens; bedstefar havde allerede 1812 brugt ham som sagfører, og efterhånden kom de to mænd og deres familier i omgang med hinanden, og det varede i mange år, men jeg har det indtryk, at der ikke var noget hjærteligt ved forholdet, og hyppigt samkvem var der aldrig. Oprindelig boede Povelsen på Alstedgård, som han ejede, men efter at han var flyttet til Sorö, byggede han den senere ministerbolig, hvor han i en årrække boede som en mægtig og ansét mand.<sup>75</sup> Han gjorde store flotte selskaber, og hans kone, Louise f. Cadet, körte med fire.<sup>76</sup> Cora morede sig oftere på sine gamle dage ved at fortælle, at en af husets sönnar noget skabagtigt havde klaget over tjeneren i följende vending: »Mamma, Jean har vovet i din absence og i min présence at möde med töffletter i stuen«.<sup>77</sup>

Til de ældste bekendte hörte jo også bedstemors fætter, amtmand i Sorö fra 1827 Ludv. Stemann; i de 20 år, han var her, stod hans hus altid gæstfrit åbent for alle fra Frederikskilde, hvor han kom en del med kone og börn, men for bedstefar var han dog vist ingenlunde, hvad hans far havde været, indtil han blev kaldt til sin betydningsfulde stilling i Kbhvn. Cora var i fire år i Stemanns hus som lærerinde for de ældste börn, en stilling, hun nödig havde påtaget sig, men som dog medførte det store gode for hende, at hun kom i så nær beröring med den musikalske kres, der da var samlet i byen.<sup>78</sup> Hun er i disse år sikkert også kommet en del hos Ingemann, som blev hende en god ven livet igennem og stod fadder til hendes förstefödde, Johannes Petersen (dbt. 18. maj 1846). Ingemann var jo så ombejlet, at han ikke var så let at få fat i, men han kom dog undertiden til Frederikskilde og var overordentlig deltagende, når sorger hjemsögte huset; da han kom en halv snes dage efter Metas död for at kondolere, blev der sunget en del for ham, og Betty skrev straks efter til sin unge veninde Asta Mathiesen: »Han var herlig — gid I havde sét ham, hvor elskvärdig han

var«. — Det er en gammel historie i familien, at ordsproget: »Man kan også få for meget af det gode, sagde bonden, da han fik möglæsset over hovedet«, for sin sidste halvdel vedkommende stammer fra et af digterens besøg her. Da han engang med bedstefar spadserede i haven, skal talen være faldet på ordsprog af den form, og Ingemann skal da have erklæret, at når man havde den første halvdel, kunde man let selv lave den sidste; da bedstefar så greb ham på ordet og spurgte ham, hvad han da vilde føje til: »Man kan også få for meget af det gode«, skal han omgående have formet det på ovenstående måde. — Det gælder den Ingemannske ligesom flere andre familier i Sorö, at den langt hyppigere modtog besøg fra Frederikskilde, end der gjordes genbesøg; det var jo en simpel følge af, at folk på landet lettere kommer til köbstaden, end köbstadsfolk kommer ud på landet.

To andre af akademiets lektorer, som en tid lang kom til at spille en betydelig rolle i den selskabelige omgang, var (fra 1827) C. A. Rothe og senere P. Hjort, den sidste i langt højere grad end den første, hvortil vistnok en væsentlig grund var, at denne havde en börneflokk, hvoraf de ældste var på alder med bedste-forældrenes yngste, mens hin var barnløs, men det er iøvrigt let at se, at bedstefar også rent personligt fölte sig mest tiltrukket af Hjort, som han — og også hans börn — vedblev at opsøge, efter at han var flyttet til Kbhvn., mens derimod omgangen med Rothe döde hen, skönt han blev boende i Sorö også efter akademiets nedlæggelse.

Rothe, der af eleverne kaldtes »Kjæk«, var leder af en læseforening, hvoraf bedstefar også var medlem og kanske til tider et noget fordringsfuldt medlem; derpå tyder i det mindste et brev fra lektoren — der nu ikke var nogen helt let omgængelig mand — af januar 1847, hvori han bl. a. skriver med hensyn til denne forening: »I årets löb har De flere gange tilskrevet mig forslag, fordringer og utilfredshedsytringer af sådant slags, at jeg ikke för har hört lignende af nogen, og at jeg heller ikke önsker at vænnes til at höre slige. Og nu tilsidst har De skrevet om »»lige berettigelse««, hvilket synes at antyde en formening om, at jeg foruretter nogen. Sådant snak er aldeles ugrundet; jeg må på det bestemteste tilbagevise den, og jeg agter ikke oftere at lade mig sådant sige«; men derefter får den vrede mand igen koldt vand i blodet og forsikrer, at hans bibliotek beredvilligt står

enhver til tjeneste til udlån nu og herefter ligesom hidtil, og affæren, hvori Rothe må siges at have givet bedstefar rådt for usødet, synes ikke at have gjort nogen forandring i deres samkvem pr. brev; deres personlige omgang var ophørt ved den tid, da Hjort fik foden ind på Frederikskilde. De to lektorer var jo ikke altid lige gode venner. Da Rothe efter mange års forløb igen engang var en visit på gården, fandt bedstefar, at han »var meget vakker«, og ved hans død mindedes Cora ham med venlighed; at Conrad og en af hans gamle kammerater fra akademitiden aflagde ham et besøg 1878 er tidligere omtalt.<sup>79</sup>

Allerede flere år, før P. Hjort og hans familie begyndte at komme på Frederikskilde, havde bedstefar naturligvis truffet ham mange gange i Sorö, og i hvert fald fra 1834 korresponderede de lejlighedsvis med hinanden, f. eks. om sønnernes affærer og om udveksling af litterær produktion mellem Hjort og professor J. Nieuwenhuis i Holland. Hjorts epistler, der senere bliver hypigere, er ofte kun små udaterede lapper, skrevne med hans flygtige hånd — ved deres udstyr sikkert en vederstyggelighed for den ordentlige og sirlige mand, de var bestemte for — og de handler om alt muligt, bl. a. også om hans »Börneven« og den anden udgave af »Gamle og nye Psamler«, om hvilken han gerne vilde høre bedstefars mening og dom. Men disse breve har kun ringe værdi, fordi de to mænd så ofte såes og så naturligvis afhandlede det fornødne udførligt.

»Den livfulde, vakre professor«, som eleverne kaldte »Bunf«, mens de »med et slags diminutiv« kaldte hans ældste søn Johan »Bimse«<sup>80</sup>, begyndte 1838 at komme på Frederikskilde, og i de følgende år var han, kone og børn, ja også hans pensionærer, flittige gæster her; navnlig for de unge blev gården et eldorado, hvor de kom, så ofte de vilde, og blev, så længe de havde tid og lyst til. At de kom i floketal til höstgilderne, er allerede omtalt, og på den store höjtidsdag, bedstefars fødselsdag, kunde det godt ske, at professoren kom med hele familien og deltog i dagens lystigheder, f. eks. i den stadig tilbagevendende Mölle-skovtur. De to familier var meget indgåede med hinanden, og når de fra Frederikskilde kom til Sorö, tog de lige så ofte ind til Hjorts som til Rosenörns; dertil kom, at de to familiefædre stadig lånte hinanden böger.<sup>81</sup> — Det var derfor navnlig for bedstefar meget trist, da Hjorts begyndte at tænke på at flytte til hovedstaden; han beklagede sig oftere i sine breve over, hvad

der rimeligvis forestod, og fremhævede, hvilket savn det vilde blive for ham; »han er den eneste her i egnen, hvis omgang rigtig interesserer mig, hvortil kommer den litterære forbindelse, jeg står i med ham, som jeg ej kan få erstattet«, skriver han i februar 49, og fem fjærdingår senere hedder det, at Hjort hele vinteren har været i Kbhvn., hvilket har været ham et stort savn.<sup>82</sup> Da hele familien snart efter forlod Sorö, søgte bedstefar erstatning ved at knytte sig til professor J. C. Lütken, »også en meget interessant mand«, men han var svagelig og bedstefar gammel, så de kom kun meget lidt sammen.<sup>83</sup>

Ved den tid, da Harald og Conrad kom til Sorö for at gå i skole, begyndte en ret flittig omgang med musiklærer Frederik Pedersen og hans familie. Han var søn af tegnemester ved Sorö akademi Troels Pedersen, og hans kone var datter af professor C. A. Borch smst., og i hvert fald den sidste har bedstefar sikkert kendt noget til fra børneårene i Pedersborg. Ægteparret havde to sønner, der bægge gik i klasse med de to Frederikskilde-drenge, og fem døtre, der var jævnaldrende med deres søstre, og da de næsten alle havde arvet noget af deres fars musikalske begavelse, lå det lige for, at de to familier måtte få meget med hinanden at gøre, og der var næppe nogen børneflok i Sorö, der nød større gæstfrihed på Frederikskilde end denne, men til gengæld var der næppe heller noget hus i Sorö, hvor børnene derudefra nød flere fornøjelser og blev bædre modtagne.<sup>84</sup> Det var stadigt, at Pedersen, hvis hele tilværelse drejede sig om musik, til sine mange koncerter havde brug for alle de musikalske unge mennesker, han kunde få fat på, og ved »et mærkeligt greb på at fremhjelpe svagere musikalske kræfter og en sjælden udholdenhed til at samle alt til et hele«,<sup>85</sup> blev han i stand til at benytte selv de mindre talenter og dog få en snuk helhed ud af det; derfor havde han stadig brug for de Nyegaardske børn — af hvilke, som det tidligere er nævnt, indtil fem har medvirket ved samme koncert — og de kom gjerne<sup>86</sup>; også hans egne børn var naturligvis medvirkende. Sønnen Theodor, der var en ferm klaverspiller, udvandrede omtr. 1833 til Vestindien som handelsmand og blev ekstraskriver hos guvernören på Sct. Thomas, hvor han samtidig underviste i pianospil. 1841 var han på Trinidad, hvor han tjente gode penge på musikundervisning, holdt köretøj og sendte sine forældre »en temmelig stor veksel«, efter at han i syv år ikke havde skrevet til hjemmet. Så drog han til Caracas,

hvor han døde 1842, men adskillige år senere mindedes han endnu i musikinteresserede krese i Vestindien.<sup>87</sup> — Hans bror Rudolph, der blev læge, var også musikalsk og en godmodig og behagelig ung mand, der udmærkede sig i krigen og »blev såre hæderligen nævnt«; Conrad omtaler ham som »vor og familiens gamle, prøvede ven«, og bedstefar fandt, at han var en vakker »semper idem«.<sup>88</sup> Af de fem døtre omtales Camilla som meget musikalsk, Michaeline underviste i musik, og Louise havde en lille syngeskole i Sorö. Adolphine, der i hjemmet havde det trøstelige navn »Håbet«, og som betragtedes som sit fædrene hjemms gode genius, var den eneste af døtrene, der blev gift. Da hun var 30 år gammel, blev hun forlovet med sin fætter Vilh. Pedersen, den kendte tegner, der forlængst var introduceret på Frederikskilde, i hvis smukke omgivelser han holdt af at sværme, og hvor han bl. a. tegnede udsigten fra Stenstrup banker, et billede, bedstefar blev så indtaget i, at han bestilte det i olie (se side 143); det ankom til juleaften 1847 og blev ophængt over sofaen i dagligstuen til almindelig glæde for børnene, der fandt, at det var »et herligt stykke for familien, som har kendskab og kærlighed til dette punkt«.<sup>89</sup>

Musiklærer Pedersen var igennem adskillige år en svagelig mand, der ofte skrantede, men havde det på sine gamle dage bedre. Da Harald besøgte ham 1852, forbavsedes han over at finde den 74årige gubbe raskere end manden på 50. Det lakkede dog mod enden, og 1854 døde han efter længere tids svaghed blidt og roligt. »En god ven har forladt os«, skriver Betty, »og en kærlig kres er opløst. Jeg er ret bedrøvet over denne tidende«.<sup>90</sup> Hans Hustru Benedicte Borch var død 1847, og de sidste af musiklærerens døtre forlod snart efter deres fars bortgang den lille by.<sup>91</sup>

Det er langtfra, at jeg hermed har omtalt alle de familier i Sorö, der havde omgang med bedsteforældrene og deres børn, men for at komme til ende med dette tema skal jeg endnu kun nævne Warmings. Konsumptionsforvalter H. F. Warming, der døde 1833, efterlod en del børn, omtrent jævnaldrende med dem på Frederikskilde, og som enke børnenes stiftmor Rosine Tillisch, der som søsterdatter af gamle Stemann regnedes som henhørende til familien. Hun og børnene var ret hyppige gæster indtil 1848, da hun solgte sin ejendom og flyttede til Kbhvn. — Konsumptionsforvalterens søster Cecilie, der var på alder med bedstemor, var



gift med oberstløjtnant J. P. Jensen til Gyldenholm, efter hvis død 1829 bedstefar på forskællig måde gik enken til hånde og bl. a. i novbr. 1835 var med til at taksere gården, som hun allerede før dens salg forlod, idet hun flyttede til Antvorskov. Hun kom en del på Frederikskilde med sine tre døtre, af hvilke navnlig Hansine gjorde stor furore på Soröballerne. Den 16årige Harald var ganske skudt i hende og bad dem derhjemme om, når de kom til Gyldenholm, da at hilse alle, »men især den dejlige lille engel Hansine fra mig til gengæld for den hilsen, hun sendte mig« — hun var da 10 år gammel! — og 1838 skrev Cora, at hendes ophold i Sorö havde lyksaliggjort mange af hendes unge tilbedere, der skaffede sig adgang til Warmings hus for at få lejlighed til at engagere hende.<sup>92</sup> Hun, der spillede på fløjte, blev gift med justr. van Brakle, men døde allerede 1849, hvorefter manden ægtede hendes søster Caroline.

Inden jeg slutter min omtale af omgangskresen i denne periode, skal jeg endnu nævne enkelte familier, som tildels boede noget fjærnere; blandt disse var f. eks. postsekretær Severin Bojesens på Skovsgård ved Gyldenholm; han var en fætter til lægen R. B. Bojesen i Sorö, en mand med mange interesser, havde bl. a. været senior i studenterforeningen og en ret flittig medarbejder ved »Fædrelandet«, inden han købte nævnte gård, som han ejede nogle år, hvorefter han flyttede til Sölyst ved Sorö. Med kone og nogle småbörn samt stundom med nogle gæster kom han en del på Frederikskilde og har vistnok været bedstefar en meget kærkommen gæst, bl. a. fordi han også var stærkt politisk og litterært interesseret. Det var i årene 1842 – 50, der plejedes omgang med ham; senere fik han embede i Kbhvn., blev formand i Athenæum osv. — På Cathrineholm, nær ved Skovsgård, boede godsejer Hans Hansen, som havde en særlig ævne til at tjene penge ved handel med landejendomme og endte som ejer af Dronninggård ved Furesö. Han havde köbt Cathrineholm 1835 for 33000 rdlr. og solgte den 1840 for 72000 og flyttede til Skovsgård mølle, og et par år efter forsvandt han fra denne egn og er dermed ude af vor saga. Med sin kone, der var en søster til professor Velschow, som besøgte dem i sommertiden, havde han en større börneflokk, og der kom mange gæster på gården, hvor det gik lystigt til. Der var et ret livligt samkvem mellem denne familie og dem på Frederikskilde.<sup>93</sup> Også med Cathrineholms

fölgende ejer J. V. Mackeprang plejedes nogen, men dog langt mindre livlig omgang.

Jeg har allerede tidligere (s. 17) omtalt, at præsten i Kirke-Helsing M. Mathiesen regnedes til familien, og at der trods den ret lange afstand vedligeholdtes en ret livlig omgang med hans hus, dog navnlig med börnene, der ofte kom som liggende gæster. Meta havde en tid lang været lærerinde for de ældste af dem, og datteren Asta, der var Elises jævnaldrende, blev dennes bedste veninde. Dette var vistnok en af grundene til, at Asta også efter Elises pludselige död, blev den af Mathiesens dötter, der kom på de hyppigste og mest langvarige besög, fordi bedstemor fölte en tröst ved at tale med hende om sit tabte barn. Et lille halv år efter dödsfaldet var hun her i længere tid, og den sörgende mor skriver da: »Vi var inderlig glade ved at beholde hende, da hun forener så mange herlige erindringer for os om den hedengangne, salig hensovede Elise, at vi gensidigen finder tröst ved samlivet og har mangan forstandig, hjærtelig samtale og opmuntring med denne sjældne, livlige, behagelige pige«. <sup>94</sup> Hun vedblev lejlighedsvis at komme på Frederikskilde lige til 1860, men iövrigt var det næsten forbi med omgangen, da hendes far döde 1849 og enken flyttede til Roskilde. Den lidt ældre söster Eline var imidlertid blevet gift med F. C. Bech, der 1856 blev birkedommer i Antvorskov birk og som sådan kom til at bo i Slagelse; dette glædede bedstefar meget, for det gav jo udsigt til lidt omgang med »de kære Bechs«, »de rare mennesker«, og hans håb blev ikke skuffet. <sup>95</sup> —

Denne korte oversigt over de familier, der i længere eller kortere tid hörte til bedsteforældrenes faste omgangskres, viser, at denne var meget forskelligartet og i væsentlig henseende afveg fra den, der var fremherskende i de förste år; da dominerede — som tidligere berört — i höj grad navnene Stemann, Neergaard, Castenschiold, Treschow og flere lignende, mens det senere blev lærerne ved akademiet og hele den Fengerske kres, der prægede den. Det var en lykke for de to og for deres börn, at det ikke blev på Björnkær, men på Frederikskilde, de kom til at henleve deres dage, ti lige så fattig, som omgangen var blevet hist i alle henseender, blev den rig her, navnlig naturligvis fordi en af Sorö akademis blomstrende perioder just faldt på denne tid. Men rent bortset herfra vilde altid så at sige enhver plet på

Sælland — om end ikke netop Sællands odde — have frembudt langt bedre betingelser for at træffe sammen med folk, bedsteforældrene kunde have nogen fornøjelse af, end hvilken somhelst plet nord for Limfjorden, for hvad fandtes der vel dengang i hine egne af intelligens og dannelse. Et ganske flygtigt blik på listen over de mennesker, der lejlighedsvis aflagde besøg på Frederikskilde, viser, at her var en såre rig adgang til at lære nye ansigter at kende og til at få sig en passiar med en eller anden, som man ikke hundrede gange för havde vekslet anskuelser med. Det virkede forfriskende og oplivende, i hvert fald på en mand som bedstefar, der i så mange år havde været vant til at være på farten.

Jeg skal nu ikke opholde mig længe ved disse mennesker, der i omgangen kun var som døgnfluer, men dog nævne enkelte af dem for ikke ganske stiltiende at forbigå et forhold, der alligevel har spillet sin rolle, og en ikke ganske lille. — Der var nu den gamle provst S. M. Beyer i Egeslevmagle, kendt af sine tarvelige topografiske værker og sin høje alder. Han havde det held at leve i en human tid, da man ikke berövede en ældre mand hans embede, fordi en yngre önskede at få det, og kunde derfor virke i fred i sit kald, til han blev omtrent 94 år gammel; så sögte han selv sin afsked og levede endda i fem år i sin gamle præstegård. Han, der var en meget afholdt mand, har muligvis kun én gang gæstet Frederikskilde, men bedstefar besøgte undertiden ham og fik da også den idé at tage ned og gratulere ham, da han fyldte 96 år (11.8.37). Han körte så afsted med sine to voksne sönner og to af deres venner (Grönbech og Feilberg) og traf i præstegården en uhyre masse mennesker, der fyldte alle værelser og det halve af gårdspladsen. Der var Fiedlers fra Basnæs, etatsråd Mantheys fra Falkenstein, Carl Neergaard, provst Olrik fra Korsör (g. m. en datter af den Jörg. Fenger, der solgte Frederikskilde til bedstefar), pastor Qvistgaards fra Boeslunde og flere, der hörte til omgangskresen. Conrad bemærker selv, at han drak betydeligt ved aftensbordet (altid glad ved bordets glæder!), hvor det gik muntert til. Den gamle provst var rask, spiste og drak godt og gik omkring og lod sig konversere; mange skåler blev drukne og sungne af henved 100 munde.<sup>96</sup> Det var måske første gang, bedstefar traf pastor Qvistgaard, der snart efter blev en af hans allerbedste venner. —

Gennem fru Juhl i Förslev var der blevet gjort bekendtskab

med forpagter A. Thomsen, hvis hustru var en søster til den bekendte præst Villh. Birkedal, som sammen med sin svoger, den lige så kendte Fr. Barfod, nogle gange kom på Frederikskilde, bægge med deres koner. Da den sidste var her første gang (i juni 1840), var han just aktioneret for en artikel i »Fædrelandet«, »og i et begejstret foredrag« — aldeles Fr. Barfodsk — »gav han os indholdet af sin afhandling og forsikrede, at han ganske var uden frygt for følgerne«. Man var glad ved hans besøg og havde »en yderst interessant samtale« med ham om »Brage og Idun«, som just på den tid havde vakt opsigt. Dagen efter, at Barfod det følgende år havde fejret sit bryllup i Fuglebjerg, aflagde bedstefar ham genbesøg og havde dér »en meget behagelig aften«<sup>97</sup>, men først adskillige år senere fik han lejlighed til at vise Birkedal skyldig opmærksomhed, da han efter sit besøg hos biskop Engelstoft i Odense lagde hjemvejen over Ryslinge. Birkedal blev iøvrigt senere svigerfar til Conrads søn Lauritz. — Utvivlsomt var det også fru Juhl, der introducerede »skolelærer Bøgh« på Frederikskilde; han kom her et par gange 1843, og det kan næppe være nogen anden end den senere bekendte forfatter Erik Bøgh, som ved den tid blev skolelærer i Fuglebjerg.

Af andre kendte mænd, der omtrent ved samme tid lejlighedsvis kom her, skal jeg endnu kun nævne pastor Fengers gode ven dr. theol. Vilh. Rothe, der havde været lektor i Sorø og senere i en ret lang tid var præst i Vemmelev, samt den kendte instrumentmager C. C. Hornung, »en fin, galant, noget opblæst og vigtig herre«<sup>98</sup>, der, før han blev den store mand i Kbhvn., havde virket under mindre forhold i Skælskør og Slagelse, hvorfra han fra 1829 kom til Frederikskilde som klaverstemmer lige til 1841, og, når arbejdet var tilende, slog sig ned i familiekresen.

En gæst af en ganske anden art var den hollandske smed de Graaf, som nærmest ved en fejltagelse gjorde den lange rejse fra Leiden til den lille sællandske gård, hvortil han ankom sidst i juni 1840. Anledningen var følgende. Carl Neergaard havde engang talt med bedstefar om vanskeligheden af at få skoet gale heste, og denne havde da sagt, at han i Holland havde sét en udmærket maskine til det brug og lovede at skaffe en tegning af sådan en tingest; han skrev derned om sagen, hvilket resulterede i, at nævnte smed rejste herop, fordi han havde gjort sig sangvinske forestillinger om den lykke, han vilde kunne gøre i Danmark, hvor han troede, at man ikke havde kunstsmede. Han

blev meget lang i ansigtet, da han erfarede, at dem havde man nok af, hvorfor hans rejse var forgæves, men bedstefar trøstede ham med, at nu kunde han jo hvile sig ud en ugestid på Frederikskilde og så tage til Neergaard og muligvis derfra til veterinærskolen. Efter et ophold på 6 dage blev han så af Betty ledsaget til Gunderslevholm. Han stod iøvrigt langt over de fleste smede, var tillige organist ved en katolsk kirke i Leiden, var »ualmindelig dannet«, dygtig i sit fag og talte foruden sit modersmål både tysk og fransk.<sup>99</sup>

Efter denne kortfattede men dog ganske for langstrakte oversigt over den kres af mennesker, der snart kom på Frederikskilde, snart modtog besøg derfra og bidrog på forskellig vis til at forsøde tilværelsen for bedsteforældrene og hele deres børneflokk, vender vi tilbage til disses daglige liv og færd, som dog er og bør være det væsentlige i menneskenes tilværelse.

Harald og Conrad, der efter afsluttet studentereksamen i juli 1833 havde været den tidligere omtalte rejse til Helsingör (ovfr. s. 100) og derefter havde ført en behagelig tilværelse i hjemmet, hvor der kom mange unge og hvorfra der gjordes en del længere udflugter, afsluttede den indholdsrige ferie med en uges ophold hos Smiths på Bækkeskov, hvor de befandt sig såre vel, og hvorfra de tog lige tilbage til Sorö for med september måneds begyndelse at fortsætte studierne, der nu skulde drives under anderledes fri former end hidtil. Skolegangen var forbi. Nu skulde de høre forelæsninger for i løbet af halvandet år at slutte af med anden eksamen, en slags filosofikum, men med en række fag, der nu ikke kendes ved denne. Der undervistes både i græsk og latinsk filologi, historie, matematik og naturhistorie, dansk, fransk, tysk og engelsk litteratur samt teoretisk og praktisk filosofi, fysik og astronomi. Desuden blev der drevet gymnastiske øvelser som riden og fægten, og de, der havde anlæg og lyst, kunde dyrke musik og tegning. De unge herrer fik for 200 rbdlr. r. s. årlig pro persona al denne undervisning og dertil fri bolig på regensen med brændsel, lys, vask, oppasning, kost til middag og aften, og — hvis det behövedes — sygepleje.<sup>1</sup>

Bedstefar var med Meta inde i Sorö hele den 1. septbr. for at indrette alt på det bedste for sønnerne, som skulde komme om aftenen, og da han var færdig, forlod han regensen og efterlod et brev til dem med en række skarpt affattede formaninger,

som tydeligt viser, at der forud er gået noget, hvorom mine kilder tier. Det lyder således:

Kære børn! Gud velsigne eders indgang og udgang! og det vil han visseligen, når I ikke med lunkenhed anser mine faderlige, på lang erfaring og megen tænkning til eders sande vel sigtende råd.

Vel begyndt er halv fuldendt! dette har jeg tænkt ved idag at være her for på bedste måde at ordne alt for eder, så at I imorgen kan gå, hvor pligten kalder.

Jeg pålægger eder med det allersnarest, förend det aldeles kommer i skuddermudder, på akademiet at erkjendige eder om og erholde, hvad der er efterladt, som f. eks. ruinerne af det omtalte atlas, tavlerne, skøjter m. m., da det er utilbörligt med ligegyldighed at behandle, hvad eders far med bekostning har anskaffet til eder.

Eders månedspenge for september følger indsluttet med 16 mk., 8 mk. til hver, og skal jeg for fremtiden erindre at sende eder dem ved hver måneds begyndelse i tillid til, at de vorde fornøftigen anvendte. Også indsluttes eders nøgler, hvert på sit knippe, som stedse må være i eders lomme.

Jeg nærer den mest levende bevidsthed om nu i enhver henseende med hensyn til eder at have gjort mit. Gör I nu også eders! og lad mig leve i håbet om, at I dog heller i mig vil se den kærligen advarende end tvinge mig til at være den strænge far. I har selv pådraget eder disse ord ved den måde, hvorpå I optog mine så velmente formaninger, som meget bedrøvede mig. Den nödsager mig til at sige, at dersom I ikke punktligen frekventerer kollegier og i enhver anden henseende holder eder reglementet efterretteligt, aldeles uanset, hvad andre gör, da bliver på kortere eller længere tid min dör og mit hjærte lukkede for eder, det sidste vistnok blödende, og I må da selv bedömma, hvorledes den frihed o: oprör smager, som bærer sådan frugt. Jeg beder Gud forbyde dette og formaner eder jävnligen at henvende eders tanker i tak og bön til Ham, en beroligelse og tröst, som kun den kender, der ret ofte söger Ham.

Fandtes der ikke så mange andre tilstrækkelige grunde for, hvad jeg forlanger og venter af eder, da bör den være eder nok, at det er min faderlige vilje, som I dog i det mindste må rette eder efter, sålänge I er afhængige af mig. Vi mennesker skal jo stræbe, så vidt det er dödelige muligt, at ligne Gud. Han er god og mild, men også retfærdig og stræng, når det behöves.

Og hermed være I Ham og Hans faderlige varetægt befalede!

Eders ömme far

P. N. Nyegaard.

I en efterskrift findes et par velkomstord til dem og nogle vink med hensyn til deres daglige fornödenheder m. m.

Denne gang blev Harald ikke — som et par år för — »be-

væget og rystet af glæde« ved at modtage slige formaninger. Da han havde sundet sig en ugestid, skrev han derimod til sin far et brev, der i flere henseender vidner om hans på den tid for en ung mand på 19 år noget besynderlige sjælstilstand. Han fremhæver — som det iøvrigt synes med rette — den umådelige flid, han har udvist i det sidste skoleår, hvorved han har opnået at blive »erkendt for en af skolens fermeste disciple, om ikke den fermeste«, men mener, at han derved, udelukkende for sine forældres skyld, »rimeligen for evig har nedbrudt min sundhed og lyksalighed i denne verden«. Belønningen for disse bestræbelser ønsker han ikke i form af gaver eller en øjeblikkelig ytring af velvilje, men som »en mild og kærlig omgang i det daglige liv, et blidt og venligt øjekast«. Han mener at kunne føle, at hans himmelske far, »min sidste og usvigelige tröst«, snart vil bortkalde ham, hvilket snart bedrøver ham, snart fylder ham med glæde, »ti, för graven gæmmer mig, vil jeg dog ingen varig glæde føle. Skulde derimod Gud have beskåret mig længere levetid, troer jeg mig bestemt til noget langt højere end den bane, du ønsker, jeg skal betræde« osv. osv.

Den sidste unægtelig noget underlige bemærkning skyldtes måske kun, at Linderup engang skal have udtalt, at Harald »var et noget aparte drengbarn, der enten vilde falde ud til en klodrian eller til noget overordentligt«<sup>2</sup>, hvilket kan være gået den unge mand til hovedet. Noget reelt var der derimod ved hans snak om det nedbrudte helbred, da han virkelig — måske ved forceret læsning — havde pådraget sig en øjensygdom, der dog snart blev hævet, hvorefter han kunde glæde sig ved et godt syn lige til sin dödodag, der kom sent, hvormed også er sagt, at hans fablen om en tidlig död, der i en længere årrække oftere fyldte hans syge sind, kunde han godt have sparet sig, for han havde i det hele taget et godt helbred, der ikke gav nogensomhelst berettiget grund til slige bekymringer hos en yngling i hans alder.

Bedstefar besvarede ikke dette aparte brev, men da der var gået nogle dage, tog hans gode, fromme kone, som han senere flere gange brugte som en forsonende mellemhandler mellem sig og sønnerne, når der var noget særligt på færde, ind til Sorö for at besøge kammerherreinde Rosenörn og benyttede da lejligheden til at aflægge sønnerne et besøg på regensen, og om aftenen vendte hun da — sikkert let om hjertet — hjem med et brev fra Harald, hvori denne höjtideligt bad sin far om fremdeles at

lade sin faderlige velsignelse og velvilje hvile over ham, når han samvittighedsfuldt fulgte, hvad der var foreskrevet ham; og da han dermed havde lettet sit sind, tilføjede han en efterskrift, der var tre gange så lang som selve brevet, og hvori han uforbeholdent takkede, fordi alt var blevet indrettet så omhyggeligt for dem ved deres tilbagekomst fra Bækkeskov og gav en længere beskrivelse af det rare studereværelse, de havde fået, og af deres små oplevelser med lærere og kammerater. — Hans far svarede ham omgående, at dermed skulde alt være glemt og tilgivet, og nogle dage efter (19. septbr.) besøgte han sønnerne.

For disse oprandt der nu en behagelig tid; de havde nok at bestille, men der var dog rigelig lejlighed til at pleje omgang

Godt fædt for Gaard om min sønner fædt, og at alle  
 indløstent hie at forstaa som, og omgaaet som som  
 for forstaaet, hie mind om en tilføjet af som  
 mindet ind omstien er ind. Gode min Conrad nu som  
 gangen som du som fædt af den  
 min og Indbyndt Moden  
 B. Nyegaard

Bedstemors håndskrift. Slutningen af et brev af 7.2.1834 til Harald.

med deres gode venner på regensen, hvor deres nærmeste foresatte var lektor Wilster, og i byen, og til at dyrke deres passioner, for Conrads vedkommende tobaksrygning og kortspil, hvortil han ligefrem var forfalden, og for Haralds vedkommende sang, musik og litteratur. Tobak var ikke noget for ham. I byen stod mange gode hjem dem jo åbne, og foruden den tilfældige omgang der var der faste franske aftner hos Rothe og musikaftner hos Peder- sen. Disse, der fandt sted hver torsdag, tiltrak navnlig i høj grad Harald, der på denne tid havde en usædvanlig god sangstemme, en arv efter hans mor, som havde så megen glæde af at høre hans »dejlige sange og smukke spil« på guitar, og for ham selv var dette talent et uvurderligt gode, da det muntrede ham, når han var glad, og var ham en tröst, når han — langt oftere, end der var grund til — var nedtrykt.<sup>3</sup> Da han i begyndelsen af 1833 var til eksamen i sang og gav »der Alpenjäger«, rejste Hjort, der fungerede som censor, »sig op fra sin stol i ekstase og be-



gejstring og udbrød: Min kære ven, det er jo ganske udmærket, det må jeg tilstå, især når man ikke har mere tid end eleverne her til musik«, og Pedersen istemte rosen og overvældede ham med lovtaler; da han derefter vilde forsvinde, erklærede censor, at han skam måtte spille et par stykker til, hvilket han så gjorde »med lige bifald af Hjort«. <sup>4</sup> — Foruden at deltage i Pedersens musikaftræ, der i reglen havde offentlige koncerter til mål, havde Harald visse ugentlige timer med nogle »guitar-spillerinder« og udførte med dem duetter for guitar og stykker for piano og guitar med akkompagnement af fløjte eller violin, og når dertil kom, at han ofte var hjemme på Frederikskilde, hvor han deltog i musikalske øvelser, kunde han nok med rette sige, at megen tid medgik til musik, »uden hvilken jeg vilde føle mig meget uheldig«, men meget beklagede han, at han måtte skåne sin stemme ifølge »endogså meget betænkelige advarsler«. <sup>5</sup> Stemmen holdt sig dog mange år endnu, men den mistede efterhånden en del af sin fylde og klang.

Den største lystighed trivedes dog sikkert blandt kammeraterne på regensen, hvor Conrad stadig hang over kortene, mens hans ældre bror sikkert mere diskuterede og musicerede. Traktementet ved deres sammenkomster var i reglen ikke flot, for det bestod som oftest kun i kogte kartofler, hvad enten det var brødrene eller andre af de mere fornemme regensianere, der optrådte som værter, men nøjsomhed og fornøjelighed følges ofte ad, så der er ingen grund til at tvivle om, at de unge fyre var fuldt så glade som en senere tids unge mennesker, der svælgede i luculliske nydelser. Conrads dagbog viser da også, hvor godt han befandt sig ved denne tilværelse, og det hændte jo stundom, at den madglade unge mand kunde få lejlighed til at fryde sig ved vin og punch og te, ja, på en klubaften kunde brødrene servere »stegte fugle« og æblegrød med fåremælk hjemmefra, men det var undtagelsen. I begyndelsen af opholdet på regensen havde bedstefar ladt sønnerne vide, at han ikke havde noget imod, at de to gange om måneden samledes med nogle venner for at spise en ret kartofler, fisk eller andet, »imod at hver betaler sin andel og at ingen overdåd finder sted derved«, og samtidigt havde han foreholdt dem, at de skulde indskrænke »den overhåndtagende té-kommers«. Også når deres forældre og søskende besøgte dem, bestod serveringen i té og kartofler eller kaffe <sup>6</sup>, men

deres mor og søstre har da nok selv medbragt andre delikatesser fra hjemmebageriet på Frederikskilde.

Et sandt fråseri fandt sted, da Harald 1834 havde fået i sinde at fejre sin bedste vens, Ulrich Schmidts 19årige fødselsdag på en festlig måde og efter lang spekulation havde lagt en plan, som han fandt særlig økonomisk og derefter meddelte hjemmet. De gamle, som holdt meget af Schmidten, der ofte havde været deres gæst, lagde da hovederne i blød i skön forening, og resultatet af deres overvejelser meddelte bedstemor i et brev, der ligefrem måtte få sönnernes tænder til at löbe i vand. »Först og fremmest«, skriver hun, »råder vi dig til at opgive chokoladekommercen, da den, når den skal være god, koster for meget, og hr. Lars [regenskarlen, der ikke synes at have haft det bedste lov på sig] kunde smause det tykke og give jer det tynde; men derimod vil far skænke dig en flaske gammelvin, hvortil du må tage for 1 mk. sukkerkringler og beværte med om formiddagen; dernæst for 1 mk. surbröd og franskröd til om aftenen; som vi ligeledes har overvejet (for ganske at undgå at komme i hr. Larses klör) beværtes med koldt kökken, bestående af kold böf à la mode, rullepölse, hårdkogte æg og ost, derefter en delikat (vil jeg håbe) æblekage, og til at udbrede skålen en flaske rödvin; til allersidst æbler in natura, alt fra hjemmet, undtagen hvedebrödet«. <sup>7</sup> Se, det var et traktement, som gjorde huset ære, selv om vor fremskredne ungdom vel nok vilde rynke på næsen ad det, og på selve fødselsdagen tog bedstemor i egen person til staden med alle herlighederne, medbringende sine to mindste. Der blev rigtignok gjort stads af den gode Ulrich!

Ulr. Chr. v. Schmidten, der endte sine dage som borgmester i Århus og kammërherre, var på denne tid rigtig i kridthuset hos Harald, men havde som lille soraner været genstand for hans ungdommelige forfølgelse og fået mange prygl af denne sin et år ældre kammerat. I hvert fald fra 1831 — måske för — var han en meget flittig gæst på Frederikskilde, hvor også hans brödre Marcus og Christian undertiden kom, og venskabet varede, om end med nogle rivninger, en række år, men synes så ganske at være afbrudt, vist omkring 1840. Hvad der kom dem imellem, ved jeg ikke; måske var det den nedenfor omtalte begivenhed i Rudköbing, der skilte dem ad. <sup>8</sup> — Men da sommerferien 1834 oprandt, efter at Ulrich havde taget studentereksamen og Harald

en del af sin »anden eksamen«, var venskabet i bedste orden, og det blev besluttet, at mens Conrad tog en 3 ugers tur til de rare Löbels i Helsingör, hvor der ventede ham fuldt af selskabelighed med lækker mad og god vin, og hvorfra han foretog sin første »udenlandsrejse«, nemlig til Kullen, skulde Harald følge med Ulrich til Rudköbing, hvor hans far, kammerjunker Marcus v. Schmidten, gift med Louise f. Björn, var by- og herredsfoged. Det blev en prægtig rejse med mange landlige fornøjelser og smukke udflugter, på hvilke den unge gæst bidrog til underholdningen ved at lade sin sang og sin guitar lyde, men intet var dog alt dette imod den forelskelse i datteren Sophie, der straks greb Haralds letfængelige hjerte.<sup>9</sup>

Sophie — eller Fie, som hun jo kaldtes efter tidens skik — var et rent barn, födt i april 1821 og altså kun godt og vel 13 år gammel, mens han var 20. Hun spillede ret godt på klaver, og må vel både åndeligt og legemligt have været tidligt udviklet, siden hun overhovedet kunde vække en ung mands følelser, og at hun gjorde det, er sikkert nok, men det mest uforståelige ved affæren er, at han påstår, at hendes mor begunstigede dette besynderlige forhold mellem dem, da hun var blevet opmærksom på det, og sikkert er det i hvert fald, at hun senere ikke misbilligede det. »Kun i få dage«, skriver han året efter, »havde jeg omgædedes hende, da det blev mig umuligt at holde mine følelsers udbrud mod hende tilbage . . . Min tilbøjelighed for hende steg med hver dag, og snart tiltalte vi hinanden med mere fortrolighed . . . Det nøjere bekendtskab ledede til en hjærteligere tilnærmelse; snart drak jeg himmelsk salighed på den skønne piges læber«. Når han lærte hende at spille skak, slyngede han sin arm om hendes midie og krystede hendes lille hånd med hæftighed, men, tilføjer han, »hendes gode mor havde visselig ingen tanke om, at vort forhold var så inderligt«. <sup>10</sup> Dette er mere end rimeligt, men så indviet i forholdet var fru Schmidten dog, at Harald, da han igen sad på regensen, kunde skrive til hende, at, da han ved afrejsen så fröken Sophies hvide dragt forsvinde i det fjærne, gav han sit beklemt hjerte luft i gråd, og kammerjunkeren skrev til ham, at han i hans kone »og den lille Sophie« havde vundet et par så ivrige forsvarere, at man knap engang for spög turde angribe nogen af deres unge vens i Rudköbing ytrede meninger.<sup>11</sup>

Så hengik et år, og Harald var just kommet hjem til Fre-

derikskilde for at holde sommerferie, da han fra sin ven Ulrich modtog det sorgens budskab, at hans søster Sophie var død den 17. juli af hjærnebetændelse i forbindelse med nervefeber, slag og krampe efter hårde lidelser, og et par uger efter sendte han en hårlok, »det halve af min arvepart af vor kære lille Sophies hår«, for at Harald deraf kunde lade forfærdige en lille genstand; dog måtte han aldrig til noget menneske sige, hvis hår det var.<sup>12</sup>

Det var så langt fra, at den ungdommelige elsker i det forløbne år havde glemt sin barnekæreste, at han ved budskabet blev ganske oprevet og straks skrev til fru Schmidten et af disse breve, der viser, hvor aldeles han gik fra koncepterne og stadig kresede om døden i modgangens dage: »Aldrig har nogen kvinde gjort et så hæftigt og tillige dybt indtryk på mig som den for tidligt i ungdommens skønneste vår bortgangne«; med hende »svandt mit kæreste håb, min inderligste glæde i graven . . . Forgæves har jeg da bedet til Gud, at han ved en tidlig død vilde bortkalde mig . . . Herren give . . . at de svage bånd må briste, som knytter mig til den nærværende verden« osv., og senere skriver han til hende, at han forestiller sig sine kære, siddende ved hans gravhøj, begrædende »den ulykkelige Harald Nyegaard . . . Mit tårevæld er snart udtømt og med denne kildes udtørrelse vil også mit livs lys være slukket.«<sup>13</sup> — Fru Schmidten søgte at tale ham til fornuft og foreholdt ham, at han måtte bestræbe sig for ved adspredelser at komme bort fra sine sygelige tanker, men meget hjalp det næppe; dog skal det siges til hans ros, at trods det slag, der havde ramt ham, og som han stadig rugede over i årevis, samlede han sig så meget, at han til den bestemte tid (forår 1838) tog sin juridiske embedseksamen med bedste karakter; men sorg og fortvivlelse og selvopgivelse greb ham stadig påny, og sin guitar rørte han i flere år ikke. På Sophies 16års fødselsdag (1837) skrev han igen et brev til hendes mor og døde ved, hvorledes mindet om hans livs frydfuldeste dage fyldte ham med den inderligste vemod, »der på denne aftenstund mere end nogensinde har overvældet mig.«<sup>14</sup>

Efter fuldentd eksamen blev Harald boende i Kbhvn., led og ked af juraen, og drev — som det senere nærmere vil blive omtalt — omkring uden at skaffe sig nogen fast beskæftigelse og uden at ville modtage en stilling, hans far havde fundet til ham i Slagelse. Da forsvandt han i begyndelsen af maj 1839 pludselig fra hovedstaden, uden at hans venner vidste det mindste om,

hvad han tog sig for — men de fik det tidsnok at vide. Det viste sig da, at han var taget lige ned til Rudköbing, hvor Schmidten havde fundet hans adfærd så besynderlig, at han anede det værste og havde vagter ude overalt for at passe på, hvad hans unge gæst foretog sig. Disse havde en aften ved midnatstide overrumplet ham på kirkegården med en pistolpibe rettet mod sit bryst og havde kun med den yderste möje slæbt ham derfra. »Lede til livet og lyst efter noget bædre havde grebet ham mægtigt«, skrev han senere til Ulrich, »hans rejses jordiske mål var Rudköbing kirkegård, hans endelige bestemmelse evigheden«. Conrad var ikke helt vis på, at det ikke var »en halv komedie«, men vist er det dog, föjer han til, »at han har været höjst fortvivlet og forvirret ved tanken om nutid (gæld, uenighed med far) og fremtid (magelös ulyst til den juridiske vej)«, og han har erfaret, at Harald »endnu samme nat af lagde et helligt löfte at vie Gud sit liv og sine kræfter«. <sup>15</sup> Om Conrads tvivl om, hvorvidt hans bror virkelig havde haft til hensigt at ende sine dage på Sophies grav, er berettiget, kan nu næppe med bestemthed afgöres, men bedstefar synes i sin selvbiografi (s. 166) at dele den, når han taler om, at hans sön »spillede en tragedie« på Langeland, og man kunde få det samme indtryk af en brev, han få dage efter sin ankomst til Frederikskilde, otte dage efter, at han havde forladt Kbhvn., skrev til fru Schmidten for at undskylde sin adfær under sit besög, ti heri skriver han, at han ikke vil indlade sig på en nærmere forklaring, da det »vilde udsætte mig for aldeles at forspilde Deres agtelse«, men han tilföjer rigtignok: »Med længsel har jeg imödesét den time, da jeg kunde forlade det bröstfældige og uhyggelige hus, der tjæner til bolig for min sjæl« osv. <sup>16</sup> Hun, hvem han havde forsikret, at han elskede som en mor, foreholdt ham derpå kærligt, men med megen alvor, at livet havde skænket ham mange goder, hvorfor hans hypokondri i virkeligheden var uberettiget, og at hans ulykke bestod i en sygelig indbildning, som han af alle kræfter burde bekæmpe. »Nöglen til Sophies grav kan De beholde, til De besöger os, men vi vil samlede gå derud, det lover De mig. Husk på, vi bör lade de döde i ro«. <sup>17</sup> — Om Harald oftere kom til hendes grav er uvist <sup>18</sup>, men sikkert er det, at skönt han i årenes löb bejlede til adskillige kvinder, glemte han aldrig sin förste alvorlige kærlighed. Mange år efter (1856) skrev han til hendes mor efter lang tids tavshed og

mindede om, at der havde været en tid, da hun havde udtalt, at hun omfattede ham med samme deltagelse som sine egne børn, hvorfor han ikke tvivlede om, at det vilde være hende kært at erfare, at han havde fået et godt embede, og langt senere (1869), da han sad med kone og børn og var dybt fortvivlet over tabet af et af disse, kom han til at tænke på en sang, han »så mangelund havde sunget over min Sophie, der nu i 34 år har hvilet i jorden«<sup>19</sup>, for ikke at tale om, at mindet om hende endnu adskillige år senere siges at stå evig uforandret og vemodigt for ham.<sup>20</sup> Om han var blevet lykkelig, hvis skæbnen havde ladet ham beholde hende, véd ingen, men at tabet af hende virkede ødelæggende på ham i en lang årrække, er hævet over enhver tvivl, og der må billigvis tages hensyn dertil, når der skal fældes en dom over hans handlinger i de år, der hører til hans egentlige ungdomstid. Men dertil kom, at han lige fra sin barn-dom havde haft et vanskeligt sind. Linderups ord har vi for, at han som hans discipel var en »særling«, men iøvrigt en god men temmelig magelig dreng<sup>21</sup>, og i hvert fald det sidste tyder hans første skoleår på; og tidligt tales der om hans tunge sind; han var kun 19 år gammel, da hans far foreholdt ham, at han som en god kristen måtte søge at bekæmpe sine mørke tanker og med tillid til Gud og hengivenhed i hans faderlige vilje gå livet imøde med frejdigt mod, og lignende advarsler kommer oftere igen; det hjalp dog kun lidet, så meget mere, som han i enhver advarsel og i ethvert råd efter hans fars erfaring så en bebrejdelse, og selv når han erkendte sine fejl, faldt han »i samme åndedræt tilbage til den lyst til rethaveri (om jeg må bruge dette ord), som jeg er overbevist om vil påføre dig mange ubehageligheder i livet, om du ikke i tide bekæmper den«. Bedstefar mener, at han i hvert fald bør være forskånet for den, »men din lyst til modsigelse — med og uden grund — er desværre så grænseløs, at jeg jo tilsidst, om det ikke vil lykkes dig at aflægge den, må kedes og trættes ved at bekæmpe den, og hvo af os mener du vel vil tabe mest derved?!« Harald bør huske på, at dette ikke er bebrejdelser men påmindelser.<sup>22</sup>

At slige påmindelser ikke havde den forönskede virkning var, hvad man kunde vente, men at de ikke desmindre i højeste grad var på deres plads, er let at se for os, der ser tilbage på begivenhederne, og Haralds egne breve dömmet ham. Det var ikke mere end nogle måneder senere, at han til sin far sendte

ét, hvori han netop straks indrømmer sine skrøbeligheder og sa energisk tager fat på sit forsvar: »Jeg kan ikke sige dig«, skriver han, »hvor bitterlig jeg har fortrudt, at jeg hin lørdag aften svarede min far på så upassende en måde — og det har end mere bekræftet mig i, at jeg er et hæftigt og lidenskabeligt menneske«. Indledningen er altså god nok, og den er skrevet på hans 20årige fødselsdag, da hans kærlige mor var inde hos ham og naturligvis har gydt olje på de brusende bølger; men fortsættelsen er ikke så heldig, for han går derefter over til sit sædvanlige tema om, hvor sygelig og ulykkelig han er, og hvorledes han går og venter på døden, hvorefter han ender med en kraftig imødegåelse af sin fars bebrejdelser.<sup>23</sup> Et par dage efter var bægge forældrene i Sorø til koncert, og så har hans mor nok fået bilagt denne lille kontrovers; men det er ikke at undres over, at faren kunde trættes ved alle sønnens underlige skrivelser. Dog må det lades bedstefar, at han i det hele taget var utrolig langmodig mod denne søn og stadig søgte at bringe ham på ret køl, men det er overflødigt her at fordybe sig i alle enkelthederne. Kun skal jeg endnu på dette sted anføre lidt af et brev, han skrev til Harald, kort efter at denne var kommet til Kbhvn. for at tage fat på sine embedsstudier. Han beklager heri meget, at Harald lader sine mørke tanker frit løb hen imod det rædsomme, men kan ikke dølge, at han er ganske klar over, hvori hans plageånd stikker. Sønnen har været et fromt og gudhengivent gemyt, men en uheldig sjælesørger i Sorø (præsten Sommer) i forening med en uheldig skoletone og filosofiske grublerier har bragt ham noget bort fra Gud, og, såvidt skønnes kan, aldeles fra frelseren. »Vend tilbage til ham, som jeg har gjort, og sig ikke: Det er tidsnok ad åre, men endnu imorgen. Hør jævnlig gode, kristelige prædikanter, læs Guds ord, og du skal snart se den fred, som overgår al forstand, vende tilbage i dit oprørte og næsten hovmodige sind!«<sup>24</sup> Men Harald fulgte ikke rådet — kunde måske ikke følge det — og freden vendte ikke tilbage.

Noget tung i sindet kunde bedstefar også være; når noget gik ham imod, kunde han gå i flere dage og være tavs, uomgængelig og pirrelig, vel også opfarende, men det havde ingen lighed med, hvad Harald i disse år var befængt med. Sin hæftighed havde denne derimod arvet fra sin far, og det havde Conrad også; denne taler selv om sit hæftige og opfarende temperament, der kunde gøre ham »fast arrig af galskab«, og om

hvorledes han, når han blev alene, kunde benytte lejligheden til ugenert at give sin harme luft, og det kunde der ret let blive lejlighed til, da han også selv erkender, at han var meget pirrelig overfor enhver kritik af foresatte.<sup>25</sup> Men i det hele taget var Conrad af en ganske anden stöbning end sin ældre bror; han besad ikke dennes betydelige musikalske begavelse og hverken dennes klare forstand eller praktiske duelighed — egenskaber, som dog först senere kom til deres ret — men han var en belæst, interesseret og elskværdig mand, uden brorens mange skarpe kanter og trang til altid at gå til yderligheder, og tumlede sig med stor lethed i selskabslivet, hvor han befandt sig som fisken i vandet, hvadenten han traf sammen med mennesker, der önskede at dröfte litterære problemer eller dagens politiske begivenheder, eller det gjaldt om at være med til et parti kort, for han var, som tidligere nævnt, en altfor ivrig kortspiller, der i sine unge dage godt på én aften kunde spille bort, hvad han var 2—3 måneder om at tjene. Kunde han ikke få sig en l'hombre, hvilket han helst dyrkede, tog han gjerne til takke med boston, og kunde han ikke få et parti piquet med sin far, vragede han ikke nogle omgange whist med sine söstre.<sup>26</sup> Det var ikke fattigdom i ånden, der gjorde ham til en så ivrig dyrker af dette åndlöse töjeri, heller ikke trang til at hvile efter en travl arbejdsdag, for han hörte aldrig til dem, der overanstrengte sig, og interesser havde han jo adskillige af. Han læste meget, og at han ikke var ubegavet tör vel nok sluttes af, at hans gamle lærer professor C. T. Engelstoft opfordrede ham til at skrive en afhandling til »Theologisk Tidsskrift«, men han gjorde det ikke, fordi han selv mente at mangle den nödvendige stadighed til en uafbrudt system med én genstand.<sup>27</sup> Det var overhovedet en af hans svagheder, at han i nogen grad manglede karakterstyrke og fasthed, men til gengæld havde han af naturen sunde og gode instinkter, så han ikke let kom på afveje. Uden at være særlig flittig var han dog aldrig pligtforsömmende, skönt spillelidenskaben ofte spillede ham et puds, havde han altid orden i sin økonomi, hvor meget han end nöd et godt bord, drev han det ikke til overmål med spisen og drikken. Han var en fin og retskaffen karakter, der af medfödt tilbøjelighed gik udenom alt smuds, og som önskede at leve sit liv i overensstemmelse med sine gode grundsætninger. Det er i den forbindelse værd at lægge mærke til, at han som 25årig kan forsikre — og uden al tvivl



overensstemmende med sandheden — at han aldrig nogensinde har besmittet sig ved at stå i nogetsomhelst lastværdigt forhold til kvinder; han har aldeles intet at skjule for sin forlovede i den henseende.<sup>28</sup>

Da Conrad var blevet student, begyndte han at føre en dagbog<sup>29</sup>, som strækker sig fra juni 1833 til oktbr. 1842 og på henvend 3000 almindelige, ret tætskrevne brevpapirssider giver en i begyndelsen kortfattet men senere udførligere fremstilling af alt, hvad han har oplevet, tænkt og følt samt talrige oplysninger om hans slægtinge, venner og bekendte; da han begyndte at føre den, var han endnu ikke 18 år gammel, og man kan derfor ikke undres over, at den på den tid er noget drengagtig, men som den tids intellektuelle ungdom i det hele taget modnedes han tidligt, og derved vinder hans fremstilling stadig i værdi. Af de fire omtrent lige store bind, hvoraf den består, omfatter det første omtrent 6 år, de følgende tre hver 14—15 måneder; om der har været flere, er uvist men dog sandsynligt. At den har været mig til særdeles god nytte, viser de talrige henvisninger til den. — Det, at føre dagbøger, lå sikkert i det hele taget den tid meget nærmere end vor, og børnene på Frederikskilde var så at sige opdragne til det, vistnok fordi bedstefar mente, at det var en nyttig øvelse for dem, og at det hørte til god orden at have rede på, hvad man havde foretaget sig. Selv førte han hele livet igennem sine skrivekalendere, og fra de fleste af børnene foreligger der endnu enkelte rester af dagbøger eller senere foretagne optegnelser om, hvad der har tildraget sig, men overordentlig meget er gået tabt, som det nu vilde have været rart at have. Denne føren dagbøger stod iøvrigt også i nøjeste forbindelse med, at erindringslivet spillede en så overordentlig stor rolle i bedste-forældrenes hjem og livet igennem for børnene. De fleste af dem kunde med god grund have skrevet de ord, Conrad skrev i sin dagbog efter at have haft en samtale med Chr. Gyldenfeldt om gamle dage: »Det er utroligt, hvorledes en sådan samtale kan være mig kær. Der er mig intet kærere og behageligere end at mindes gamle gode tider, da vi hver uge vandrede til hjemmet med en flok af vores gode venner og der morede os med alle mulige løjer. Jo længere, vi kunde gå tilbage i tiden, desmere morede det.«<sup>30</sup>

Da tiden nærmede sig, at sønnerne skulde afslutte deres studier

i Sorö, måtte bedstefar, da han tog sin terminsrejse til Kbhvn. i decbr. 1834, være betænkt på at finde et godt og respektabelt opholdssted til dem derinde, og bedstemor tog med ham, sikkert ikke mindst, fordi morens sikre instinkt i et spørgsmål, der gjaldt hendes børns vel, var et vigtigt supplement til farens mere nøgterne bedømmelse, og blandt mange steder, de havde at vælge imellem, udvalgte de sig urtekræmmer Laur. Schiödtes hus, et valg, de aldrig kom til at fortryde. Bedstemors indtryk, efter at hun havde talt en halv times tid med Schiödte og hans kone, Diderikke Louise f. Bech, en præstedatter fra Vallekilde, var, at hun var meget mørk og alvorlig, men sikkert vilde vinde ved nøjere bekendtskab, da hun syntes at være klog og godmodig bestemt, og at han var en virksom, djerv, påpassende og akkurat mand, »vist skikket til sit fag, men ikke synderlig dannet«<sup>31</sup>, skönt han var bror til slotspræsten Sören Schiödte. Senere omtaler bedstemor dem ofte som »disse kærlige mennesker« og bedstefar priste sig lykkelig, fordi sønnerne nød det gode »at være i et så sjældent hus og blandt så sjældne mennesker«.<sup>32</sup> At bægge sønnerne fölte sig meget tilfredse ved at være i dette hjem, er der talrige vidnesbyrd om, men Conrad havde nu også, som vi snart skal se, sin særlige grund dertil; mere vægt ligger der på, at den vanskelige og fordringsfulde Harald, da tidens fylde var kommet, kun nödig forlod dette hjem, hvor han selv erklærer, at han havde fundet en så kærlig omgang.<sup>33</sup>

Schiödte, der var major — og fra 1837 oberstlöjtnant — i det borgerlige artilleri, boede omtrent på hjørnet af Frederiksborggade og Rosenborggade, dèr, hvor nu »Borgernes hus« ligger, altså ret bekvemt for unge mennesker, der skulde have deres daglige gang på universitetet. Han havde i sit ægteskab haft ni børn, hvoraf tre döde som små; tilbage var fire sønner og to døtre, alle voksne. At der var præsteblood i familien gav sig udslag i, at alle sønnerne studerede eller havde studeret teologi; de to ældste var allerede i gejstlig virksomhed, en tredje kom det senere, men den fjærde, der hed Vilhelm, opnåede kun at blive skolelærer i Skovlænge. Det må være om ham, en af Haralds gode venner 1846 skriver, at den lille Schiödte, cand. og urtekræmmer, er den samme höjst filisteragtige personage, han i sit liv har kendt, men Cora siger mange år senere om ham, at det er vist, at han var den bedste af de brödre, et rart, velvilligt menneske, vi alle holdt meget af, og den mest musikalske

af hele familien.<sup>34</sup> — Den ældste søn Jens Georg, der fra 1836 var kateket i Ringsted, kom derfra en del med kone og børn på Frederikskilde, og de fleste af hans søskende såvelsom fru Schiödte og flere af hendes nærmeste slægtninge kom der lejlighedsvis, da hun var blevet plejemor for sønnerne.

Omtrent midt i februar 1835 bestod bægge disse anden eksamen med laud., men de blev boende på regensen til udgangen af marts, og efter et ophold i hjemmet, krydret af en del selskabelighed, blev de midt i april kørt til det schödteske hjem af deres far, som personlig vilde introducere dem i en del af de gode hjem, som i hovedstaden stod dem åbne. De var talrige, for bedsteforældrene havde mange nærmere og fjærnere slægtninge i Kbhvn., som de stod i forbindelse med, og ikke få venner og bekendte. Af bedstemors slægtninge må særlig nævnes de gamle Stemanns, fru Marie Ross, kammerfourér Ibsens enke, der gik under navnet tante Ibsen, tante Langhoff, postkasserer Mazar de la Gardes enke og toldkammerdeputeret, etatsråd, senere konferensråd, Herman Bech<sup>35</sup>; af bedstefars slægt var der kammeradvokat Bilstedes enke<sup>36</sup> og fuldmægtig, kancelliråd H. P. Hansen, af bedstefar selv kaldt »onkel Hansen«, af hans sønner, der ret jævnlige besøgte ham, »cousin Hansen« — ja, og så var der bedstefars bror Hans, der levede herinde i sin pebersvendeensomhed, død for sin bror, men ikke for sine brorsønner, der fik en del med ham at gøre.

Da sønnerne kom til Kbhvn., var det klappet og klart, at Conrad skulde studere teologi, og det var blevet bestemt, at Harald skulde kaste sig over juraen, men egentlig lyst til det havde han ikke. Han havde tænkt noget på at blive polytekniker, hvad han sikkert ingen anlæg havde for, og bedstefar havde i den anledning korresponderet med professor A. Rothes bror Viggo, som senere blev en dygtig jærnbandedirektør, men dengang kun var en ung polyteknisk studerende; men skönt han ingenlunde frarådede det<sup>37</sup>, blev jura altså foretrukket.

For de to unge mennesker var det naturligvis en stor oplevelse at forlægge scenen fra den stillfærdige lille akademistad til hovedstaden, men de kendte godt Kbhvn. fra tidligere besøg; allerede fra ganske små var de komne der, f. eks. en halv snes dage i sommeren 1821 med deres far, og året efter var de med deres rare huslærer J. T. Gad på et længere besøg hos hans forældre, tehandler Svend Gad i St. Kongensgade og hustru Ane f. Bang;

men først nu skulde de rigtig lære den at kende, nyde dens selskabelige liv, gå i teatret og på koncerter, sværme ude på Frederiksberg og gøre udflugter i den smukke omegn, og alt dette gjorde de tilgavns, dog navnlig den selskabeligt anlagte, livsglade Conrad, hvis færden vi ved hjælp af hans dagbog kan følge fra dag til dag, men fordybe os meget i det kan vi ikke her. De to brødres veje løb iøvrigt ofte langt fra hinanden; de var af karakter så forskellige, og deres studier skilte dem ad, men bortset fra de små rivninger, der naturligt måtte komme mellem to unge mænd, der bægge var hæftige, var de i det hele taget rigtig gode venner.

Harald glædede sig navnlig, når hans sjælstilstand tillod det, ved musiklivet, som han til tider gik helt op i. »Langfredag aften,« skriver han 1836, »var jeg til den dejlige passionskoncert i Frue kirke tilligemed Vilhelm [Schiødte]; Gud, hvor vi frydede os over Baggenses lovsang og Beethovens oratorium. Påskemorgen tonede basunerne fra Rundetårn, og om formiddagen var jeg i Slotskirken til den dejlige kirkekoncert.«<sup>38</sup> Iøvrigt var han meget optaget af litterære sysler og dyrkede med stor interesse al den herlige skönlitteratur, som just i denne vor guldalder myldrede frem fra så mange ypperlige penne; hans udmærkede hukommelse satte ham i stand til i sit indre at bevare meget af det læste, og hele hans liv igennem tonede al denne poesi i ham. Samtaler med sine jævnaldrende om det læste satte han megen pris på, men det gik ofte over til disputer, som fra hans side let udartede til at være alt andet end godmodige. Skönt bedstefar just i disse år kunde udtale, at han påskønnede Haralds rosværdige bestræbelser for at aflægge sin påståelighed og indrømme, at den havde båret frugt<sup>39</sup>, kunde han, når han disputerede, stejlt holde fast ved de urimeligste påstande, og han havde en egen drillende, satirisk og spottende måde at behandle sin modstander på, så at selv den godmodige urtekræmmer kunde komme i harnisk ved at høre derpå.<sup>40</sup> Man vilde dog gøre den gode Harald stor uret, hvis man deraf vilde slutte, at han var særlig ondsindet. Det var ikke det, der var ivejen med ham, men fejlen lå deri, at han var en så underlig sammensat natur, der var såre vanskelig at analysere, og som det var umuligt at karakterisere — endog i grove træk — ved nogle få adjektiver. Der var langt senere engang en af hans foresatte, der sagde om ham, at han aldrig havde kendt noget menneske, der uden at

være sindssyg var så langt fra det normale, og var det end meget stærke ord, var der dog vist noget sandt deri. Med rette kunde hans kærlige og forstående mor sige til ham, at han skulde huske på alle sine skarpe kanter og lade forstand og hjærte følges ad; »du har selv tilstået mig, du havde meget at stride med.« Og kort tid efter foreholder hun ham, at han skal skönne på, når hans ven Schmidten viser ham venlighed, ti »uden kærlighed kan man ikke trives; du behöver megen overbærenhed, da du så ofte lader dig henrive af din stormende lidenskab; derfor sög ædle kvinders omgang; intet danner et stormende ungt menneske bædre«.41 — Hans mor kendte ham og vidste, at han ingenlunde var uden hjærte, hvad også mangt og meget tilstrækkeligt viser, men hun vidste sikkert også, at han — som han selv har skriftet for sin veninde fru v. Schmidten — på det omhyggeligste stræbte efter ikke for sine omgivelser at röbe sin naturlige blödhjærthed, fordi han mente, at sligt ikke passede sig for manden, men kun var kvindens sag. »Jeg beklager ofte denne min falske forbeholdenhed uden dog at kunne rette mig; ti den bevirker kun, at jeg i enrum lider desmere«.42

Når Harald således stod i stampe, fölte sine fejl og led under dem uden at göre noget alvorligt for at blive dem kvit, var grunden vist både den, at han i det hele taget ikke havde godt af at leve i hovedstadens mange fristelser, og at han svigtede sine gamle venner fra Sorö, af hvilke flere studerede samtidig med ham i Kbhvn., og kastede sig i armene på nye bekendtskaber, der visselig ikke skulde virke forædlende på ham. Hans intimeste ven i disse år var hans studiefælle, dagdriveren H. J. Grönbech.

Denne unge mand var jævnaldrende med Harald, sine forældres eneste sön og födt på Bornholm. Han kunde synge til Haralds guitar-spil, delte dennes litterære interesser, var et kvikt og livligt hoved, men förövrigt hvad man kalder en gavflab, endog i en usædvanlig grad, og en ivrig dyrker af gudinden Venus. De to venner var idelig sammen, og i sommerferien fulgtes de ad til Frederikskilde, hvor han lod sit vid spille og i begyndelsen charmerede, ikke blot de unge men også de gamle. »Sig Grönbech, at hans nærværelse her var os meget kær«, skriver bedstefar efter hans förste besög 1836.43 Så kom han igen næste år, og det gik meget godt, men om hans takkebrev efter hjemkomsten til Kbhvn. ytrer bedstefar, at det »kunde gärne været noget mindre studentikos med hensyn til modtage-

ren«, og en satire, han sendte til behagelig gennemlæsning, fandtes hverken videre original eller morsom, og bedstefar begyndte nok allerede at skønne, at der var noget skævt ved hans bane. »Lad det forresten vistnok gode menneske vogte sig«, hedder det, »for at hans overvættes hang til humor ikke gör ham uskikket til al alvor i livet«, men Cora takkede ham for alle de interessante ting, hvorom han havde talt med hende, og for den morskab, han havde forskaffet »alle beboerne på Frederikskilde«. <sup>44</sup> Næste forår var han oppe til juridisk eksamen sammen med Harald og slap igennem med kniberi, og de følgende år tilbragte han — vist mest for at forlænge sit ophold i Kbhvn. — med idelig at tage eksamen om, hvert halvår. Da han i efteråret 1841 for syvende gang havde indstillet sig, sagde professor Bornemann, at alle professorerne var så »gale« på ham, at de næste gang havde besluttet at fose ham ned ad trapperne, da han ligefrem gjorde nar ad dem, for læsning var der næsten ikke tale om. <sup>45</sup> Så opgav han det nok og blev derefter landmåler, men »uskikket til al alvor« vedblev han vist at være. — Hans dage på Frederikskilde var forlængst talte; antagelig havde man fået blik for, hvilken slet indflydelse han havde på Harald, og i hvert fald er det sikkert, at han er den eneste, bedsteforældrene vides nogensinde at have lukket deres gæstfri dør for; da man havde fået nys om, at den gode herre tænkte på at bære selskabet med sin nærværelse til Augustas bryllup 1840, skrev bedstemor: For Grönbech har vi »tabt vores velvilje og agtelse, så vi vilde blues ved så amikabelt at huse ham. Megen skade, ti vi holdt alle meget af ham for tre år siden. Nu håber jeg, du har forstået mig og parerer af på det bedste«. <sup>46</sup> Han var altså definitivt færdig her, men endnu ved hans død 1852 dvælede Harald, der da længe ikke havde sét ham, med vemod ved mindet om denne sin gode ven, der stedse vilde indtage sin plads blandt de bedste erindringer, han havde fra hin tid. <sup>47</sup> —

Mens Harald mest holdt sig blandt sine böger og dyrkede en lille vennekres, var den livsglade Conrad stadig påfærde, hvor der var mennesker, jo flere, jo bædre. Schiödtes hus var meget gæstfrit, og der kom mange både gamle og unge, dog for en stor del folk, der havde en lignende levevej som han selv og ikke var udrustede med selskabelige talenter, men derpå bödede det meget, at de studerende sønner og de ligeledes studerende pensionærer trak mange studiefæller til huse, og at der også dyrkedes

en del musik. Kortspil og dans synes dog at have været det, der hyppigst vankede, og til bægge dele var Conrad altid parat. Og han havde god grund til at opholde sig meget i familiens skød, for der var for ham et mægtigt trækplaster, datteren Caroline. Hun var, da han kom der i huset, ikke fyldt 17 år. Den 23. april 1835 var de to unge mennesker blevet indlogerede i deres nye hjem, og allerede den 1. maj skriver han, at hans følelser for hende »for første gang blev bragt til bevidsthed hos ham«. I løbet af en uge var han fanget men naturligvis endnu ikke bundet. Så oprandt en herlig tid, hvori han sluttigt optrådte som køkkenskriver, hjalp hende med at stryge, af hende lærte at sy og om aftenen, når han med familien havde været på besøg hos hendes bror Jens, der var kapellan på Frederiksberg, var så umådelig heldig at komme til at gå bag efter hele det øvrige selskab med hende, og for at den lille ikke skulde snuble i mørket måtte byde hende sin arm, som hun villigt modtog. Noget frieri med ord var der foreløbig ikke tale om, men øjnene talte tydeligt nok, og ofte var han ubeskrivelig lykkelig, stundom dybt fortvivlet, fordi hun var en meget lunefuld lille personage, så at han ofte ikke vidste, hvor han havde hende. Det var en evindeligt vekslende mellem himmelsk lyksalighed og helvedes kvaler, men dog mest af det første, og således gik tiden; der gik ét år og der gik to. Da det ene var gået, gik han på lur efter en gunstig lejlighed til at erklære sig, men den kom ikke. I sommerferien derhjemme i 1836 kunde han ikke længer holde tæt med sine følelser; først måtte Cora dele hans lykke og derefter flere af de andre søstre, men iøvrigt holdt han tand for tunge, for han havde jo endnu ikke friet.<sup>48</sup> Og dag gik efter dag uden at det belejlige øjeblik kom. Så rejste Caroline i april 1837 ud til Bringe ved Jonstrup, hvor hun havde slægt på mødrene side<sup>49</sup>, og mens hun var der ude, tog Conrad mod til sig og sendte sit frierbrev afsted til hende, og hun svarede straks (21. april): »Jeg elsker Dem højere end alt i verden«, men ved et mærkeligt uheld kom det ham først i hænde fem dage senere. Imidlertid gik den unge mand som på gløder og sendte atter et brev afsted dagen før svaret indløb. Dette bragte ham naturligvis op i den syvende himmel — ja, meget højere — og han ilede straks til hendes mor, som blev godt »tilfreds med det hele«, og to dage senere modtog majoren meddelelse om begivenheden og var vel fornøjet dermed. Man aftalte dog, at der ikke måtte tales om det, for

den unge mand havde taget sin eksamen. Bedstefar fik dog hurtigt nys om sagen og var ikke videre tilfreds med denne »formentlige forlovelse eller hvad det skal kaldes«, da Conrad var for ung, men fandt iøvrigt ikke partiet »aldeles forkasteligt«. <sup>50</sup> Da han kom ind til byen på sin terminsrejse, sendte sønnen en skriftlig meddelelse om det passerede hen til hans hotel, og svaret gik ud på, at hans far ikke agtede at modsætte sig sønnens ønske, men nogen faderlig sanktion vilde han ikke give, før eksamen var overstået, og naturligvis ingen udsættelse af eksamen. Iøvrigt drøftede de to sagen sammen »i al kærlighed og fortrolighed«, og Conrad glædede sig ret »over den gode fars venlige og kærlige adfærd«. <sup>51</sup>

Den forelskede unge mand havde overordentlig lykkelige år i det schiödteske hus, når ikke netop kærestens lunefuldhed og skinsyge forbitrede ham tilværelsen. Men det var snart glemt. Al den selskabelighed, der vankede hjemme og ude, alle de nydelsesrige teateraftener, alle de små hyggelige udflugter til Frederiksberg have, til Langelinje og på volden var rigtig noget for ham, og de gode gammeldags skovture, som Schiödte hvert år gav, var sande oplevelser. Man körte til Lyngby, Dyrehaven og Charlottenlund eller helt op til Sölleröd og aflagde visit hos fru Ross på Suhmsminde <sup>52</sup>, og når selskabet om aftenen körte hjem ad Strandvejen, var der på vognen lystighed og sang, og når det kom hjem, opdagede Harald og Conrad altid, at de ude i skoven havde glemt en stok, et par handsker, en pibe eller Gud ved hvad, for uordentlige var de bægge. Intet synes dog at have kunnet stå mål med de små udflugter på nogle dage, de foretog til de kære Löbels <sup>53</sup> i Helsingör, der — selv barnløse — modtog dem som et par kære, hjemvendende sønner og gjorde alt for at underholde dem. De var f. eks. spadserende til Helsingör i juli 1836, og Löbel foranstaltede da en stor köretur med 2 vogne til Esrom (»fisk, lamme- og andesteg, rødgröd, 5–6 slags vin, champagne, kaffe«), og der foretoges sejlture med guitar, flöjte og sang. En anden dag sendte Löbel dem på en lille udflugt over sundet (til Ramlöse), og da den lille ferie var forbi, lejede han en wienervogn til at köre de to unge herrer tilbage til hovedstaden. Samme år var Conrad alene en sildig efterårstur til det kære Helsingör, hvor han nød teater, koncert og klubliv, men navnlig deltog i et stort bal hos postmesteren Benj. Mazard, der var fætter til hans mors halvsökende. Det var en begiven-



hed, som han omtaler udførligt. Der var over 100 mennesker samlede. Efter téen blev der musiceret og forevist seks »pragifulde« tableauer, hvorefter der serveredes »snapse«, syltetøj og appelsiner m. m. Fra kl. 12 dansedes der af 30—40 par til musik af 3 musikanter, og ved totiden var der stort måltid (alle siddende): »Bouillon med æg i, postejer og frikadeller, smørrebrøder, is med spansk vin, kransekage og småkager, rødvin, biskop, madeira og arrakpunch«, hvorefter dansen fortsattes til kl. 6 under stadig servering af »bouillon, limonade, kirsebærsuppe[!], kaffe osv.«<sup>54</sup> — Det er måske ikke overflødigt at bemærke, at den gode Conrad trods alt vedblev at være en ret mager mand hele livet igennem.

De tre år, hvori sønnerne skulde tilendebringe deres studier i Kbhvn., gik rask. De skulde bægge op i foråret 1838. Da tiden begyndte at nærme sig, strømmede bedstefar over af omsorg for alt, hvad der ved den lejlighed angik deres vé og vel, men navnlig lå det ham i høj grad på sinde, at de i denne selv for sunde, unge mennesker anstrængende tid ikke trak altfor store vekslers på deres helbred. »Lad mig nu ret faderligen bede eder«, skrev han 3. april til Harald, »at I dog for alting ikke våger for meget om natten, ti hvad nytter al verdens kundskab, når legemet er ødelagt og sat ud af stand til at ytre den! Mindre end 5 timer bør I ingensinde sove, dersom I vil undgå et nedbrudt nervesystem«. Men allerede længe før havde han begyndt at sysle med alle de spørgsmål, der stod i forbindelse med den forestående begivenhed. De sorte eksamensklæder skulde de huske at lade gøre fuldkomne, »da man jo let efter magerlæsningen kan få noget embonpoint«, og da det var meget koldt, måtte de endelig ikke gå med luvslidte uldsokker, men skulde hos en hosekræmmer købe nogle »uldrige og tykke«. De skulde styrke sig ved nogle flasker god gammel vin og ikke forsømme daglig motion, han sender dem en kurv frugt, da de har anmodet derom, og de må vælge sig nogle silkelommetørklæder efter deres egen smag, men »hvad de omtalte chemiser angår, da vil vi overlade sådanne fine til rige folk og lapses, hvortil ingen af os hører, og takke Gud for, at vi kan have jævnt, godt, simplere linned«, men senere hedder det: »Alt, hvad I beder mig om, er bevilget«, når de blot vil iagttage sømmelig økonomi, og han gentager, at de ikke må spare på nogle flasker vin, en opfordring, som i

hvert fald Conrad nok har holdt sig efterrettelig. Iøvrigt skulde de, så snart eksamen begyndte, holde hjemmet stadig underrettet om, hvordan det gik, men »bær et uheld, hvis det er Hans vilje, med rolig, kristelig hengivenhed og forvisning om, at eders jordiske far vil gøre alt, hvad han formår, for at oprette det, uden at bebrejde eder noget«. <sup>55</sup>

Så begyndte da eksamen, og alt tegnede godt. Harald kunde hjemsende et vidnesbyrd fra professor A. W. Scheel, hvorefter han var »överst blandt så mange«, hvilket i høj grad glædede hans far, der henviste til, at som man såer, så høster man, når Herren lægger sin velsignelse deri, og han mente med rette, at han kunde unde sig selv den glæde at antage, selv at have nogen del både i sæd og høst. Harald, der senere af sin manuduktör, overretsprokurator S. Nyholm, fik et vidnesbyrd om, at han under forberedelsen havde udvist en vedholdende flid og en så levende interesse for at trænge tilbunds i retsvidenskaben, at han gik til eksamen med en forberedelse som få samt havde ævner, der i høj grad begunstigede hans flid, kunde den 23. april melde hjem, at nu var han juridisk kandidat med et smukt laud, og samtidig takkede han sin far for alt godt. Bedstefars svar herpå er karakteristisk for ham; glad var han naturligvis over det gode resultat, men endnu mere ved sönnens udtalelser: »At jeg med faderglæde«, svarer han, »har læst din så smukt udtrykte sönlige erkendtlighed af virkningen af min bestemthed, forenet med eders rosværdige, sönlige opfattelse deraf, behöver jeg vel ikke at sige. Fædre af min slags må vel stundom döje nogen miskendelse, men oplever også ofte mere glæde end de såkaldte gode og eftergivende, uden at jeg dermed vil sige, at jeg ikke er en god og öm far, taget i den i mine tanker rette betydning«.

Således havde Harald lykkelig nået sit mål, og Conrad havde gjort en god begyndelse ved til skriftlig eksamen at få 5 lauder og 1 haud, men enden var ikke endda! Han skulde sidste gang op fire dage efter sin bror, og den 27. april hedder det da i hans dagbog: »Frygtelig dag — den frygteligste i mit liv — oppe til mundtlig eksamen — haudillaudabilis spec. scriptum laude dignum — på grund af et frygteligt uheld under Clausen, under hvem jeg blev aldeles forblöffet. — Alt er forbi — alt er tabt, ubeskrivelig glæde forvandlet til grænselös sorg. Forlovelsen skulde være deklareret i aften. Alle var som forfærdede og forstenede herover — min Caroline blev aldeles ude af sig selv«

osv. Men bedstefar havde jo nys skrevet, at skulde et uheld under eksamen ramme sønnerne, vilde han gøre alt for at oprette det og ikke gøre dem bebrejdelser, og da han to dage senere erfarede, hvad der var skét, viste det sig, hvor oprigtigt han havde mént det. Han afsendte straks »et herligt, ægte faderligt tröstebrev med planer for fremtiden og tilladelse til deklaration af forlovelsen«, og nogle timer efter, at Conrad havde modtaget det, ankom hans kære, gode mor dödtræt til byen for at bringe yderligere tröst. Hun var så medtaget af den lange rejse, at hun straks måtte gå til ro hos Schiödtes, skönt hun egentlig skulde have gæstet etatsråd Bechs — hvor hun da også boede under hele sit fölgende ophold i byen — og mens hun søgte at finde den fornödne hvile, deklareredes så (d. 30. april) forlovelsen med stor fryd og glæde. Alle sorger var forelöbig lagt tilside, og den 11. maj ankom bedstemor efter at have besøgt mange af sine gode venner, været i teatret og på forårsudstillingen, glad og tilfreds til Frederikskilde med sin sön, sin nye datter og sin bror Alex, der blev her nogle dage; men Harald kunde ikke lösrive sig fra hovedstadens glæder för månedens udgang. Han gik altid helst sine egne veje og var således ikke med til den altergang, hvori alle familiens medlemmer deltog nogle dage för hans ankomst, skönt den utvivlsomt fandt sted med henblik på de lige indtrufne vigtige begivenheder.

Efter en måneds ferie i hjemmet vendte så Conrad tilbage til Schiödtes, og et halvt år efter, at han havde haft sit uheld, oprettede han sit nederlag ved at hente sig et laud og »höstede endelig lönnen for min anstrængelse, flid og möje«, siger han selv.<sup>56</sup> Nå ja, læst havde han jo sikkert, men moret sig havde han sandelig også lige til det sidste. Den inderlige taksigelse, han sendte sin far, da målet var nået, kom sikkert fra et oprigtigt hjærte, for var han sin bror underlegen i begavelse, var han ham i hine år langt overlegen som kærlig, god og forstående sön.

Da bedstefar var i Holland 1836, var det blevet aftalt, at nogle af hollænderne skulde gøre genbesög på Frederikskilde 1838, og i juli gik man længe og ventede dem hver dag, men först d. 30., kl. 6 eftermiddag, meldte posthornets klang udenfor gården, at nu var de dër, og bedstefar og Harald ilede ud for at tage imod dem. De ankommende var fætteren professor Jac. Nieuwenhuis med kone og de to sønner Coenraad (Coen) og Hendrik (Henri),

der i egen lukket vogn men med lejet forspand havde gjort den lange rejse og sét sig en del om undervejs, idet man havde gjort turen over Kassel, Göttingen og Brunsvig m. m. Gensynet var meget hjærteligt, og alle parter glædede sig til de kommende dage, men desværre blev været i højeste grad utilfredsstillende, koldt og regnfuldt, hvorfor mange udflugter måtte opgives, hvilket bedstefar siger »virkede ugunstigt på min kære fætters humör«, men, kender jeg min bedstefar ret, har det også haft en meget uheldig indflydelse på hans sindstilstand, og Conrad, der dog



Frederikskilde 1838. Indkørslen. (Efter tegning af Hendrik Nieuwenhuis).

ikke selv var hjemme i disse dage, ved da også at berette om de ubehagelige optrin, som undertiden fandt sted mellem hans far og hans onkel, men fandt grunden i, at de så lidet harmonerede i almindelighed og om forskællige ting og planer i særdeleshed; kun onkels blide karakter, siger han, forhindrede, at det ikke gik videre, end det gik, hvilket jo ikke tjæner bedstefar som vært til ære, men små sorger kunde han nu engang ikke tage med sindsro; de store derimod bar han som en mand. Et for mange mænd fælles ejendommeligt træk!

Skönt bedstefar ved 6 af de 11 dage, hvori de sjældne gæster var på Frederikskilde, skriver »stærk regn«, må det dog ikke tages helt bogstaveligt, for selv om det også andensteds fra vides, at været i det hele taget var dårligt, tumlede de unge sig en hel

del udendørs, i haven, i lunden, i skoven og på söen; de gjorde animerede udflugter med bådene til Suserup skov og til Klinten, og de overværede den 1. august Nicoline Mortensen f. Stabells begravelse i Tystrup for at hollænderne kunde se, hvorledes sligt formede sig her til lands. På bedstemors fødselsdag, da bl. a. Fengers, Kastrups og Hansens fra Cathrineholm indfandt sig, skriver Amalie, der har fört en kortfattet dagbog over alt, hvad der tildrog sig under hollændernes ophold, at været var tåleligt — bedstefar skriver: stærk regn — og det ses da også, at de unge opholdt sig en del i haven og spillede ring i gården. Hvad der bidrog meget til, at tiden, selv når det regnede, i det hele taget gik godt for ungdommen, var, at Coen og Henri var to gemtylige fyre og navnlig hin, der også ofte underholdt selskabet med sit udmærkede klaverspil. Nogle gæster var her iövrigt næsten hver dag, bl. a. professor Hjort, med hvem gamle Nieuwenhuis »filosoferede af hjærtens lyst«, og pastor Fenger, som han fölte sig i høj grad tiltalt af, og en del udflugter blev også foretaget, f. eks. 11 mand høj til Valbygård, hvor fru Stemmann overvædede professoren med venlighed og bugnende borde, 12 mand høj til Fengers, hvor præsten lod sin prægtige messestemme höre i kirken, og til amtmand Stemmann i Sorö, hvor professoren, der var »stærk i at holde taler ved udbringelsen af skåler«, talte »for land, konge og dem, der står tronen nærmest«, hvormed naturligvis sigtedes til amtmandens far.<sup>57</sup> Men det hele besög formede sig altså ikke så fornöjeligt, som hvis solen daglig havde vist sit milde åsyn. Dog var den gamle fætter, der i sine optegnelser om rejsen aldeles ikke berörer, at der har været nogen misstemning mellem ham og bedstefar, meget glad ved sit besög. Han beundrede stadig den danske natur og glædede sig over al den venlighed, der overalt vistes ham, ja, han giver sin begejstring luft i fölgende stærke ord: »De meget smukke, ubeskrivelig dejlige, undertiden næsten svejtsiske naturpanoramaer af bjærge, dale, småbække, vandfald, fortræffelige enge, herlige kornmarker; ind imellem alt det, stolte, knejsende höje, ofte dækkede af heltegrave, der her på egnen har affödt mange skönne legender, det alt tilsammen og endnu meget mere indbyggernes udmærkede gæstfrihed og hjærtelighed har grebet os så dybt, at vi næppe fandt tid til at ånde op og komme lidt til os selv«. —

Den 11. august om morgenen forlod de rejsende Frederikskilde og körte med deres vært over Ringsted, hvis kirke blev

besét, videre til Roskilde, hvor der overnattedes. Stort indtryk på fætterten gjorde her de kongelige begravelser, »hvoraf nogle i kunstværdi kappes om førstestpladsen med dem af vort kongelige hus i Delft«, og det udmærkede orgel, som han mente næsten at kunne stille på lige fod med det berömte orgel i Haarlem. Næste dag fortsattes over Frederiksborg til Helsingör, hvor navnlig udsigterne beundredes, og den 13. om aftenen kom selskabet til Kbhvn., hvor bedstefar havde forudbestilt hele 1. sal i gæstgiveriet »Hvide hane« ved Vestervold, hvor han selv plejede at tage ind, når han kom til byen; dermed var professoren, som Conrad siger, kun lidet tilfreds, ti stedet var jævnt, böd på mindre god opvartning, havde en simpel opgang og lå afsides, hvorfor det ikke konvenerede ham, der var vant til at söge ind på de fineste hoteller, at skulle modtage visiter på et sådant sted. Et lidt besynderligt valg var det unægtelig, da bedstefar selv var temmelig kritisk med de hoteller, han sögte, når han var på rejse. Men nu var de der, og de blev der, så længe opholdet i Kbhvn. varede, 4—5 dage, i hvilke de måtte bruge sig dygtigt for at få sét det vigtigste, og da de unge magtede mere end de gamle, gik disse oftere på egen hånd med bedstefar, mens Coen og Henri havde Harald og Conrad til förere. De gamle gæstede bl. a. Rosenborg, Charlottenborg, Kunstkammeret, Det kgl. bibliotek og Universitetsbiblioteket, hvor selve Madvig var deres cicerone, samt Christiansborg slot, hvis riddersal Nieuwenhuis fandt »zum Erstaunen schön«. Han var i det hele taget aldeles imponeret af de kongelige slottes »pragt og rigdom, overdådighed og storhed«, navnlig i betragtning af, at den danske konge kun svang sceptret over et par millioner indbyggere, og mente, »at selv Napoleon kunde have været stolt deraf, da han regerede over mere end 30 millioner«. Der var dog intet, der optog ham så meget som Frue kirke, hvis skulpturer han længe beundrede og forlod med »en levende bevidsthed om, at det var lykkedes Thorvaldsen frem for alle andre kunstnere at fremstille den ubeskrivelige forening af det guddommelige og det menneskelige i Jesusskikkelsen så fuldkomment, som kunstens grænser tillod«. Alene den var en rejse til Danmark værd.

De unge turede, som sagt, tildels rundt på egen hånd og var bl. a. oppe på Rundetårn, i Studenterforeningen og en köretur på Amager for at hilse på deres landsmænd, og da de skulde op i Oldnordisk musæum, löb de i armene på onkel Hans, hvis

eksistens ikke var dem ukendt, men som bedstefar på grund af det fjendtlige forhold, der bestod mellem de to brødre, var gået udenom, idet han havde givet det udseende af, at han var »et menneskesky væsen«, hvilket var så langt fra tilfældet, da han netop var af dem, der hagede sig fast til alle dem, han traf, for at få lejlighed til at fortælle nogle af alle sine mange historier. Da han nu klyngede sig til sine unge slægtninge og fulgte med dem den halve dag, så at de fik rigelig lejlighed til at erfare, at menneskesky var han i hvert fald ikke, blev det nødvendigt, da han var forsvundet, at forklare den hele sammenhæng, hvilket kunde være pinligt nok.<sup>58</sup>

Bedstefar skulde den 17. august om morgenen med dagvognen forlade Kbhvn., og aftenen før samledes da alle i »Hvide hane« for at tage afsked, hvilket foregik under stor sindsbevægelse, og navnlig den gamle fætter var meget opreven ved skilsmissen. »Es ist so wunderbar mit der Empfindung«, udbrød han, »zum ersten bin ich weich, und ich weine wie ein Kind; dann werde ich ganz erstarrt, ganz erstarrt«, og da han og bedstefar til sidst omfavnede og kyssede hinanden, råbte han: »Gehe, gehe, ich kann es nicht aushalten« og fulgte ham med disse ord til døren. — Et døgn efter bedstefars afrejse tog alle hollænderne afsted, medførende Augusta, der skulde gøre et længere ophold i Holland, og måske -- så tænkte i hvert fald de gamle så listelig -- engang blive til en ung fru Nieuwenhuis. Over Rönne körtede de til Vordingborg for at fortsætte derfra med dampskibet til Kiel, men først den 5. september drog de ind på den Engh, hvor de modtoges med æresport og salut, og hvor hollandske og danske flag vajede side om side. — Straks efter sin afrejse lod professoren, der, da bedstefar var taget afsted, havde opsøgt »det ualmindelige geni« J. N. Madvig, »den vidtberømte« H. C. Ørsted, C. T. Engelstoft m. fl., og modtaget genbesøg af dem, sit visitkort aflevere til den gamle grevinde Rosencrone, der var enke efter hans fars fætter og iøvrigt døde fjorten dage efter, og til kongen lod han overrække ét af sine værker med en dedikation, hvori han berørte sin danske herkomst.

De fire hollændere, der i en tre ugers tid havde været det centrum, hvorom alt drejede sig, er omtalt og karakteriseret så udførligt i de breve, Cora og hendes far hjemsendte fra Holland 1836, og som er aftrykte i selvbiografien (s. 118 ff), at der ikke er grund til her at sige mange ord om, hvordan de var i indre

og ydre henseende. Conrad giver i sin dagbog en karakteristik af hver især, men uden selvstændighed; kun, hvad han skriver om Henri, synes i egentlig forstand at skyldes egen iagttagelse og overvejelse og skal derfor refereres her. Han var, siger han, et elskeligt menneske, flegmatisk, rolig, og lod sig aldrig bringe ud af fatning, fuld af lune og på grund af sin rolige flegma ofte meget komisk; han taler meget, föler dybt og lader sig let bevæge. »Ved sin ædle, fromme hjærtelighed må han vinde alle hjerter og således også mit. Han har dertil et smukt udvortes. Jeg har vundet ham uhyre kær; en sådan kunde jeg ønske mig til ven, kunde jeg ønske altid at have om mig.«<sup>59</sup>

Det begivenhedsrige år 1838 skulde ikke gå til ende således, som det var begyndt, fuldt af lyse forhåbninger, der efterhånden var gåede i opfyldelse, sidst ved at Conrad havde oprettet sit nederlag i foråret ved at tage eksamen med laud, hvorefter han tog en rörende afsked med sin Caroline og vendte hjem til Frederikskilde först i november for at tilbringe vinteren i familiens sköd. Alt tegnede på denne tid godt; det eneste, der allerede begyndte at föles som et tryk, var Haralds lediggang i Kbhvn., men endnu var der jo ingen grund til at tvivle om, at han snart vilde tage sig sammen og söge at skaffe sig noget arbejde. Også hans lille bror Georg var derinde, i travl virksomhed med sin uddannelse til instrumentmager.

Denne lille fyr, der var födt 1823, var meget afholdt af sine ældre söskende og til stor glæde for sin far, som ofte havde ham ved hånden, når han besøgte de nærboende omgangsvener, eller med i vognen, når han skulde til længere bortliggende steder. Drengen var påfærde alle vegne og skal have været meget fingernem, brugte sin fars drejelad, byggede små vandmöller, syslede i sin lille have, tegnede meget net efter sin alder, foranstaltede »fugleskydning« for sine små kammerater og hvad véd jeg! Det er jo rent tilfældigt, hvad der er optegnet om sådan en lille purks færden. Af sine forældre og voksne söstre fik han den fornödne undervisning, og at den ikke er blevet forsömt, tör man slutte både af hans fars store omhu for, at börnene fik et godt fond af kundskaber, og se deraf, at en beretning, han har skrevet som trettenårig om sin rejse til Helsingör med forældrene i oktober 1835, er net og ordentlig og i ortografisk henseende rigtigere, end mange af vor tids studenter formår at göre det, men naturligvis barnlig i sin fremstilling.





Hvordan det gik til, at han kom i instrumentmagerlære kort efter sin konfirmation i begyndelsen af april 1837, har bedstefar fortalt i sin selvbiografi. Det var en stor beroligelse for forældrene, at hans to ældre brødre på den tid også opholdt sig i Kbhvn. og kunde føre lidt tilsyn med ham, og alt syntes at tegne godt. I julen 1837 kom han hjem på et fjorten dages besøg og i sommeren det næste år var han tilstede under hollændernes besøg, men da han d. 13. august vendte tilbage til sin gærning<sup>60</sup>, havde han sét hjemmet for sidste gang. Om de tildragelser, der knyttede sig til hans sygdom og død, foreligger der meget udførlige beretninger, men, hvor dybt den sørgelige begivenhed end greb hans forældre og søskeude, må jeg her gå forholdsvis kort hen over dem.

Den 23. novbr. 1838 blev den lille Georg pludselig syg og bragtes straks til Frederiks hospital, hvor lægerne mente, at han led af en brystinflammation, og lindrede hans smærter ved at påsætte en mængde igler. Det erfarede to dage efter på Frederikskilde, hvor hans sygdom dog ikke vakte ængstelse, men det blev pålagt Harald hver postdag at sende meddelelse om drengens tilstand, hvad han også trolig gjorde, da hans lille bror var ham meget kær og idelig blev tilsét af ham; et par dage efter kunde han meddele, at patienten var uhyre mat af blodtabet ved igler, åreladning og blodkopper, men han led med meget tålmod, og hans tanker kresede stadig om hjemmet, så at han selv i søvne og vildelse lå og talte om forældre og søskende og udstrakte armene som for at omfavne dem. De følgende dage gik det ikke godt; betændelsen gik ned i underlivet, smærterne var mindre, men faren syntes snarest at tage til. »Lægerne kan intet gøre; det er Gud, der nu råder for liv eller død; omtrent halvdelen rives bort af den sygdom. Øjnene begynder at tabe deres glans, og han er gået over i en ren passivitet og synes næppe at kende nogen mere . . . . Hvilken grænseløs sorg, hvis vi skal miste denne dyrebare, elskelige bror! O Gud, hold din hånd over ham!!« — Bedstefar tövede med at tage ind. Terminen nærmede sig jo, og så skulde han til byen. Men da der atter den 5. decbr. kom brev, som ikke var beroligende, tog han dagen efter afsted fra Sorö med dagvognen og kom så betids til Kbhvn., at han endnu samme aften kunde se til sin syge søn, der straks rejste sig op i sengen og råbte: »Far, far, er det dig, er det dig«, og en lille tid glemte han, hvor syg han var, men snart faldt

han hen i sin gamle tilstand, og den bedrøvede far skrev samme aften hjem til den bekymrede mor, at Georg selv var forberedt på døden og havde forsikret, at han aldrig kunde komme til kræfter mer.

Bedstefar vidste ikke, hvor han skulde gøre af sig selv. Han kunde ikke holde ud at gå i énsomhed og ruge over sin sorg, og det var ham lige så uudholdeligt stadig at tale med enhver bekendt, han traf, om sin bitre smærte, og for at sprede sine tanker gik han så den følgende aften med Harald i teatret, hvor det traf sig så uheldigt, at de just spillede »Recensenten og Dyret« og »For evig!« (et lystspil af Scribe og Varner). Den følgende morgen — det var lørdagen d. 8. decbr. — fik han fra hospitalet den besked, at Georg havde sovet godt om natten, hvilket beroligede ham, da han først om eftermiddagen havde lejlighed til at besøge drengen, som imidlertid ved middagstid havde kendt fru Ross, der så ind til ham, og viftet med hånden til afsked, da hun gik, men hun havde bemærket, at hans øjne allerede da var brustne, og kort efter, at hun havde forladt ham, havde krampen grebet ham og holdt ham fast i 3 timer. Det sagdes, at han i et roligt øjeblik havde udbrudt: »Hvad ser jeg? Guds himmel og alle hans stjærner«, og før han døde kl. 4<sup>1</sup>/<sub>4</sub>, havde hans sidste ord været: »O, min mor!« Først kl. 5 kom hans far. Da han så, at sengen var tildækket, blev han forfærdet og anede sin skæbne; han viklede frem og kastede sig over det endnu varme, afsjælede legeme og badede det med en tårestrøm. »Skønnere lig«, skrev han senere hjem, »kunde ikke tænkes. Uskyldig og from i døden som i livet«. Sygeplejersken mad. Dallerup havde trøstet ham med, at det var godt, han ikke havde sét den svære døds kamp, men drengen havde forresten bevaret sin samling til det sidste.<sup>61</sup>

Bedstefar var så fortvivlet over tabet af denne sin kære lille søn, at han ikke formåede straks at føre pennen for at meddele dem derhjemme det triste budskab, men han fik Villh. Schiödte til at skrive til pastor Fenger, for at han på en læmpelig måde kunde bringe budskabet videre. Fenger vilde være gået den tunge gang straks, da han fik brevet, men hans kone foreholdt ham, at han burde lade de efterladte »have aftenen og natten fri«, og således gik det til, at man på Frederikskilde først erfarede dødsfaldet d. 10. decbr. Da Fenger om formiddagen kom gående op gennem gården, blev der almindelig glæde som altid, når deres

elskelige præst kom, og han, der endnu var ung og sikkert ikke vant til at røgte slige tunge kommissioner, der ellers let falder i præsters lod, kunde ikke bekvemme sig til at sige, hvad han havde på hjærte, så meget mere, som der straks efter ham var kommet en anden gæst. Da Conrad et øjeblik gik ud af stuen, ilede han efter ham og sagde: »Han er död«, og han fortalte de nærmere omstændigheder og talte om, »hvor elendig han var ved dette dödens budskab, han skulde bringe«. Snart efter gik gæsten, og der blev kaldt tilbords. »Ingen hernede anede endnu noget; de var så glade over, at Fenger vilde blive. Under hele bordet drejede talen sig om Georg. Fenger søgte at forberede dem — og med ét udbryder mor: Gud, De har dog ikke fået brev? — Jo, jeg har — og så vidste de det alle. Stakkels mor — dog, hendes fatning er at beundre — stakkels far i hovedstaden — han elskede dette barn så ubeskrivelig højt — stakkels söskende — og jeg er selv ikke mindre at beklage — O, du kærlige sön og kærlige bror, du gik for tidligt fra os«. <sup>63</sup> Således lyder Conrads beretning.

Bedstefar måtte endnu blive nogen tid i Kbhvn. for at sørge for barnets begravelse, som fandt sted på Assistens kirkegård <sup>65</sup> d. 13. decbr. efter en obduktion, der havde vist, at »hans organisation var aldeles spoleret«. Kun et lille fölge af Schiödter og Rosser m. fl. var indbudt til sørgehöjtiden, men et par af de gamle soranske venner, Ulr. Schmidten og J. Knox havde desuden indfundet sig. — Et par dage efter kunde bedstefar endelig forlade byen; han kom til Sorö söndag morgen kl. 4 d. 16. decbr. og måtte straks gå til ro. Efter at have været inde om hos Rosenörns gik han til gudstjeneste i Lyngge kirke, og så gik han til sit hjem, ledsaget af Conrad, der var gået ham i möde og fandt, at »den megen sorgen og sövnlöshed havde skæmmet ham betydeligt.«

Hvor dybt bedstefar end sørgede over tabet af det elskede barn, stred det ganske mod hans uböjelige karakterstyrke at lade sig kue af sorgen. Straks efter hans hjemkomst gik alt sin gang, som om intet var sket; den 20. tog han til Sorö med bedstemor og Conrad og tilbragte hele dagen dør, förste juledag var hele familien hos Fengers, anden juledag alle det meste af dagen hos Stabells i Tystrup, hvor Conrad havde præket, tredje juledag var der det sædvanlige juleselskab på Frederikskilde (Fengers, Kastrups og Jappes), og det nye år begyndte på samme

måde: Nytårsdag til middag og aften hos musiklærer Pedersens og Stemanns i Sorö, 6. januar til selskab hos Jappes, 12. s. m. det sædvanlige selskab i anledning af bryllupsdagen osv. Men det var så langt fra, at man på Frederikskilde derfor glemte eller ønskede at glemme den lille Georg, hvis minde tværtimod holdtes højt i ære. Han var jo gået bort på en lørdag, og hver lørdag samledes hele familien i dagligstuen og sang Ingemanns skønne salme<sup>64</sup>:

Stig frem, o dag, med dödens minde!  
 I graven livets konge lå:  
 Hvad jorden ejer, må forsvinde;  
 Hvad verden gav os, skal forgå;  
 Dog selv på dödens stille dag,  
 O Gud, vor lov og pris modtag!

og når de tre vers var sungne, talte man en stund sammen om den bortgangne.<sup>65</sup> På hans fødselsdage sendtes der kranse fra forældrene til hans grav, og i hjemmet sang man da nogle af hans yndlingssalmer, ligeledes på bedstemors fødselsdag, og dagen efter Augustas bryllupsdag mindedes han ved salmesang. Da årsdagen for hans död nærmede sig, skrev bedstefar til Harald: »Jeg antager det for vist, at du på søndag besøger vor elskedes grav. Hils hans levninger fra hans bedrövede far, som aldrig vil forvinde hans bortgang, der i disse dage står og vil stå så levende og sørgelig i vor erindring«, og de triste minder, der knyttede sig just til de dage, da bedstefar plejede at opholde sig i Kbhvn. i anledning af december termin, var en medvirkende grund til, at han aldeles opgav disse terminsrejser og fik sine forretninger henlagte til Ringsted. »De erindringer, der knytter sig til vores elskede bortgangne, vilde være mig altfor pinlige på stedet selv«, skriver han.<sup>66</sup> Også bedstemor klyngede sig naturligvis til erindringen om dette sit tabte barn; da fireårsdagen for hans död stod for døren, skriver hun i et brev til Harald: »Gud glæde din sjæl i det høje, min uforglemmelige, ubeskrivelig kære Georg, og lad os engang blive værdige til at samles med dig. Jeg tror visselig, han var et Guds barn«, og på hans tyveårs fødselsdag mindes hun ham og skriver, at i de år, hvori »Gud anbetroede os ham, forskaffede han os utallige glæder. Det var et sjældent interessant barn, hans herlige billede svæver stedse lyslevende for mig. Gud give, jeg aldrig må tabe det af minde«<sup>67</sup>, og oftere vender hun i sine breve tilbage hertil. — At både for-

ældre og søskende idelig søgte hen til graven, når der var lejlighed dertil, og navnlig på mindedagene, er det overflødigt at sige. Det omtales ofte i breve, dagböger og bedstefars kalender.

Det er tidligere sagt, at graven var på Assistens kirkegård. I sommeren 1839 blev der rejst et kors på den med navn, fødsels- og dødsdato og et lille vers: »Jorden klækker frøet ud af moders skød; Almagts stemme vækker liv af muld og död«. Grunden til, at just disse linjer blev valgte, var, at Georg engang havde sagt til sin far, at de var så smukke og kunde passe til en gravskrift. Stedet blev indhegnet med liguster, som blev ført hertil fra hans egen lille have ved Frederikskilde, hvor han selv havde plantet den, men gravens pasning var iøvrigt overladt til graveren<sup>68</sup>; dog kom den efterhånden, da ingen af de pårørende længer boede i eller ved Kbhvn., noget i forfald, men 1855 lod bedstefar den restaurere, og da de første 20 år var forløbne, fornyede han gravstedet på andre 20. Da også disse var tilende, blev det på foranledning af Harald besluttet at føre hans jordiske levninger til familiegraven på Lyng kirkegård, og 13. oktbr. 1880 fandt overførelsen sted. Således kom den lille Georg efter omtrent 42 års udlændighed hjem til sine forældre.<sup>69</sup> — Så vidt vides, eksisterer der intet billede af ham, men endnu opbevares i familien flere små minder om ham — f. eks. en del af hans tegninger og den tidligere nævnte rejsebeskrivelse — og i en brystnål med tre røde stene i er anbragt noget hår, der angives at være hans.

På den tid, da Georg døde, var alle børnene hjemme undtagen Harald, der til stadighed opholdt sig i Kbhvn., og Augusta, der jo var rejst med hollænderne til deres hjem for at blive der i længere tid. Jeg har det indtryk, at ligesom Georg var sin fars hjærtebarn var Augusta sin mors. Hun var født 1818 og kun et godt år ældre end Amalie. De to — Gusta og Malle — voksede op omtrent som tvillingsøstre, fulgtes altid ad og betegnedes i reglen blot som A. og A.; så vidste man besked. Dog var Malle tidligere udviklet, og Gusta var over 17 år, da hendes mor fandt, at hun »begyndte at blive et brugbart væsen«. De to passede en tid lang i skön forening hönsegården, og Augusta, der var et rigtigt lille livstykke, gav alle hönsene navne af en noget ejendommelig natur, som »Vildbæstet«, »Arrigbæstet«, »Stillebæstet«, »Gruelig-arrig«, »Lille-prik«, »Perle«, »Gråne«, »Blåne« og mange

andre.<sup>70</sup> Iövrigt var hun en stor blomsterelsker og havde en smuk sangstemme, der navnlig, da hun var blevet fuldmøden, beundredes af mange. Allerede, da hun 1837 opholdt sig et fjærdingår hos Löbels i Helsingör for at bruge badene, omtaler hun, at hun ligefrem har gjort furore med sin sang, men hun tilföjer beskedent, at man på det sted var meget nöjsom i den henseende, og mener selv, at hun trænger til undervisning, for så vilde hun nok komme til at synge »ret godt«.<sup>71</sup> Hendes mor, der jo selv sang særdeles smukt, taler dog oftere om hendes »fortryllende sang« (jvfr. s. 119), hendes tilkommende svigerfar skriver 1838, at hun »med sin engleagtige stemme kan henregnes blandt de störste virtuoser eller sangerinder«, og en herre, der havde hört hende synge i Holland, efter at hun var blevet gift, sagde, »at intet kunde lignedes ved den unge frues dejlige stemme«; da hun nogle år senere havde sunget en stor bravurarie af »Jægerbruden« ved en dilettantkoncert i Woerden, höstede hun også mange komplimenter<sup>72</sup>, og 1846 fandt Betty, at hendes stemme havde udviklet sig betydeligt og havde vundet i klarhed og kraft.<sup>73</sup> — Af en af Conrads venner fik hun iövrigt det skudsmål, at hun af alle söstrene var den, der havde det fineste og mest dannede væsen<sup>74</sup>, og det vilde sikkert ikke sige så lidt, da de jo alle havde rig lejlighed til at færdes i de bedste krese, og deres far lagde megen vægt på, at de forstod at före sig utvungent.

Bedstemor savnede hende meget, da hun var draget bort; denne datter »fordrede altid min ömhed og småpleje«, siger hun, »og det kælnе væsen smæltede jo ofte moderhjærtet«; hun var så venlig og så munter, og »hendes naive indfald oprönte mig ofte«<sup>75</sup>; og fölelsen var gensidig, for længe efter, at Augusta var kommet til Holland, hvor hun havde det som blommen i et æg, beklagede hun sig over, at hun mest af alt savnede sin mors kærlige råd og vejledning, som hun altid havde været vant til at ty til, og det kunde ske, at hun trods sit gode humör fölte sig nedtrykt i sin enlige stilling og kastede sig på knæ og ret inderlig bad Gud ikke at forlade hende, bad, at han vilde danne og före hende efter sin vilje. Således skriver hun i en dagbog (6.11.38), som hun begyndte at holde, da hun forlod sit hjem, vedblev at före, til hun atter satte foden på Frederikskildes grund, og dedicerede til sin mor. Den er den væsentlige, ja, næsten den eneste kilde til vor viden om det for hende så givenhedsrige år.<sup>76</sup>

Augusta havde oftere været alene eller med forældrene i Kbhvn. og Helsingör, men udenfor landets grænser havde hun næppe sat sin fod, hvis hun da ikke fra sidstnævnte by har gjort nogle små afstikkere til Sverrig med Löbels, men selv i så fald var det jo en stor begivenhed for den 20årige unge pige at komme til Holland. Fra sit hjem rejste hun den 13. aug. (1838) for at stöde til sine frænder i hovedstaden, og derfra afgik de, som tidligere omtalt, den 18. og körte til Vordingborg. Dampskibet »Löven«, hvormed de sejlede til Kiel, gik ikke ekspres; det var 18 timer om turen. Herfra fortsattes rejsen pr. vogn, og da den gamle onkel rejste meget sindigt, fik Augusta rig lejlighed til at se sig om undervejs. Ophold gjordes således allerede i Kiel og derefter i Hamborg (2 dage), Bremen, Osnabrück og Münster; derfra fortsattes over Wesel og Xanten til Cleve, hvor der atter blev holdt hvil såvelsom i Nijmegen og Arnhem, hvorfra udflugter gjordes til Sonsbeck og Roosendaal. Over Zeist og Utrecht nåedes den Engh, som allerede meddelt, den 5. septbr. Nogen tid senere viste man hende grundigt Amsterdam og dens nærmeste omegn.

Når det blev Augusta og ikke en af de andre söstre, der tog med til Holland, må grunden sagtens have været, at Coen allerede havde fattet nogen forkærlighed for hende; sikkert er det i hvert tilfælde, at der ikke gik lang tid, inden de to kom hinanden nærmere. De var jo også daglig sammen, de musicerede med hinanden og de underviste hinanden. Han skulde jo rigtig lære dansk, hvis der skulde blive et par af de to, og hun skulde begynde at lære hollandsk. For at de bægge kunde perfektionere sig, skrev hun hollandske breve til sin onkel og danske til Coen. Da der var gået et par måneder, var hun så vidt — ikke i hollandsk men i forelskelse — at hun slet ikke kunde blive klog på sig selv. Derfor vil hun — i dagbogen — tale til sin kære mor i fortrolighed og lægge sig til hendes hjærte. »Jeg ved ikke, hvorledes det er, men jeg er mig selv en gåde; snart er jeg brændende hed og snart kold, så jeg ryster igen, og kold på den ene side og varm på den anden; så kan mit hjærte banke så stærkt, at jeg kan se det fra uden«. Hun må tit tænke på sangen: »Hr. Peder kasted runer over spange«, for det stumme öjensprog er kraftige runer osv. Da hun hverken har far, mor eller veninde hos sig, »til hvem kan jeg da bædre overgive mit hjærte end min himmelske fader, som bedst ved, hvad der er

mig tjenligt?» Og hun bliver længe ved på den måde at ransage sin tilstand og fortrøste sig til, at Gud ikke vil lede hende i større kamp, end han selv vil give hende kraft til at bære. — Hun kommer oftere tilbage til dette tema og vender og drejer det for at blive klar over sig selv; det var jo et vanskeligt problem for en uerfaren ung pige.

Tiden gik imidlertid, og man nåede ind i det nye år, uden at sagernes stilling havde forandret sig, men da hun den 1. febr. spadserede en tur med Coen og en af hans søstre, kom hun dog af hans udtalelser på det rene med, at han havde alvorlige hensigter med hende, selv om han ikke friede. Et par dage efter forlod hun Leiden, hvor hendes onkel var professor, og tog på et besøg, der strakte sig over henvend to måneder, hos Coens bror Ferdinand, der da var præst i Utrecht. Hun havde det dér i alle måder godt og deltog i mange adspredelser, men siger dog selv, at hun altid savnede noget og på sine knæ måtte bede Gud om at styrke og husvåle hende i hendes smærte. Fra den gode Coen fik hun brev et par gange i den tid, men hvad foreslog det for en forelsket ung pige? — Den 26. marts, skriver hun derefter, »bragte mig atter til Leiden og til ham, som mit hjerte elskede«, og dagen efter friede hendes Coen endelig til hende, og, hvad hun svarede, er det overflødigt at sige. Den påfølgende søndag var så alle til alters, for onklen var en meget alvorligt troende mand ligesom sønnen, men først nogle dage ind i april blev forlovelsen mere officielt ordnet, og der blev skrevet til hendes forældre for at indhente deres samtykke, hvilket var let at erhverve, da Coen havde gjort sig meget afholdt af alle på Frederikskilde. Dér deklareredes så forlovelsen i et lille selskab af de nærmeste venner d. 24. april.

Den gamle professor var meget glad over det passerede og skrev til bedstefar: »Endelig er da et af mine inderligste ønsker gået i opfyldelse — at de gamle familieforhold skulde fornyes og nye skud skyde frem af den gamle stamme — min Coenraad og din Augusta elsker hinanden inderligt, og i stilhed og med glad hjerte så jeg deres uskyldige, barnlige kærlighed fremspire og vokse«.77 — Følgen af forlovelsen måtte imidlertid være, at Augusta måtte forlade Holland, for man anså det dengang hverken for heldigt eller for passende, at kæresterfolk gik og hang over hinanden. Der gik dog nogen tid, inden hun kom afsted, vistnok fordi det har haft sine vanskeligheder at skaffe hende



den fornødne ledsagelse, og det faldt på den tid ingen ordentlige mennesker ind at lade deres unge døtre farte om uden beskyttelse; men endelig sidst i juli blev hun, efter at hun kort tid forhen var blevet malet i Utrecht af Jonksis, for at man kunde have et synligt minde om den bortdragne, af sin onkel m. fl. ledsaget til Amsterdam, hvorfra hun med skib afgik direkte til Hamborg, hvor hun tog ind på »Alte Stadt London«, hvis vært hun havde anbefalingsbrev til såvelsom til en vis hr. Moll, der



Augusta Nyegaard 1839.  
(Efter maleri af hollænderen Jonksis.)

tog sig venligt af hende, og i hvis hjem hun befandt sig som en gammel bekendt af huset. Nogle dage efter rejste hun videre med diligencen til Kiel i følge med nogle damer af hans bekendtskab og tog derfra med »Löven« om aftenen afsted til Vordingborg, hvortil hun nåede næste dag efter en lige så sendrægtlig rejse, som da hun drog ud; først kl. 6 eftermiddag den 4. august modtoges hun dér af sin far, Harald og sin kære »tvillingsöster«; de beså ruinen og overnattede, tog næste dag til Næstved, hvor de besøgte postmester Höegh-Guldberg, der var en svigersön af kammer-

advokat Bilsted, og beså Herlufsholm, og hen mod aften kom de hjem til det kære Frederikskilde; hendes mor, der så ofte havde savnet hende, kunde således have den glæde at have sin lille Gusta hos sig på sin födselsdag, da der samledes mange gode venner på gården, og blandt dem var denne gang den altid med glæde modtagne Ingemann.

Det var i dette år (1839), at Harald gik længe hjemme efter at have været sin ulyksalige rejse til Langeland. Derfra kom han 13. maj, og han blev her lige til 30. august, for at hans nerver ved landlivets stille glæder og nydelsen af den landlige selskabelighed rigtig kunde falde til ro. Han syslede da meget i haven, hvor der altid var nok at tage fat på, og gjorde det med sådan

iver, at Conrad, da han kom hjem for at holde sommerferie, gav ham navnet haveinspektören og glædede sig ved de opnåede forbedringer i »börnehaven« og over de brede, grusbelagte gange, lysthusets bekvemmere indretning og navnlig over en »prægtig, kolossal familigræsbænk«. <sup>78</sup> Denne græsbænk, der var så stor, at den afgav plads til flere end alle familiens medlemmer <sup>79</sup>, var anlagt i »Augustas have«, tæt ved »Augustas lysthus«, og omplantet med en ligusterhæk, der trivedes godt men blev ödelagt af den strænge kulde i vinteren 18<sup>54</sup>/<sub>55</sub>. <sup>80</sup> Bænken, der benyttedes meget, navnlig når der kom gæster til eftermiddagsté, omtales oftere i familiebrevene. <sup>81</sup>

Jeg har tidligere talt lidt om haven, men må her fortælle noget mere om den, fordi den spillede så stor en rolle for hele familielivet i den lyse sommertid og for alle gæsterne, der kom på Frederikskilde. Da der ingen plan findes over den fra hine år, og da den nu er langt mere begrænset end dengang og i alle henseender forandret, er det ikke muligt mere at bestemme alle de nævnte lokaliteters beliggenhed, men enhver må ved fantasiens hjælp söge at danne sig et billede af den på grundlag af de mange spredte oplysninger, der findes om den og hvoraf her en del skal anføres.

Efter Coras sigende var haven over 2 tdr. land stor, hvori antagelig er indbattet »den nye have«, der vist var en udvidelse af den gamle, og som måske er anlagt 1841, da der körtes 20 læs gödning til den, og som i hvert fald nævnes endnu 1859. <sup>82</sup> At bedstefar ikke selv — ved siden af sine mange övrige forretninger — kunde passe en forholdsvis så stor lyst-, frugt- og urtehave, er selvindlysende, og her var jo også som tidligere nævnt fast gartner. Efter Henrik Lose (s. 29) var fulgt Simon Christensen, »en sjælden tro, duelig tjæner«, der 1843 döde af en sygdom, der forvandlede »hans ene lunge ligesom en lever, så hans åndedræt blev tungere og svagere«; han levede i et lykkeligt ægteskab med Mette Kirstine Enevoldsen (»Stine gartnerkone«), som 1844 ægtede »den meget vakre mand« Paul Pedersen, der blev Christensens efterfølger og far for hans efterladte fem börn. Han döde året efter bedstefar, der havde pålagt sine börn, at de aldrig måtte lade Stine gartnerkone lide nöd, og Betty efterlod hende 1865 ved sit testamente 100 rdlr. <sup>83</sup>

Men selv om her var en flink gartner, der passede urtehaven og »blomsterkvarteret« foran stuehuset, og selv om börnene —

også da de var blevne voksne — selv passede deres småhaver<sup>84</sup>, var der dog overordentlig meget for bedstefar at iagttage. Der skulde køres gödning til mistbænken og aspargesbedene og grus til de mange gange, der skulde køres frisk muld, antagelig til de mere side steder, grøfterne skulde oprensnes, og idelig var der flere dages arbejde med »faskiner« : med at anlægge og vedligeholde risgrøfter til dræning af jorden, der på sine steder var



Udsigt mod Tystrup kirke 1851. Til venstre udkanten af Frederikskilde have, til højre den 1842 nedlagte mindre Kongskilde mølle.  
(Efter tegning af Camilla Pedersen.)

meget fugtig, gennemfuret af vandløb og kildevæld, der skulde kulegraves til humlen, nye plantninger skulde foretages, og træerne skulde stævnes, den megen frugt skulde plukkes — og det gjorde bedstefar helst personlig — og hengæmmes<sup>85</sup>, bierne, af hvilke der var flere sværme, skulde passes (en enkelt gang anføres, at bierne gav 4—5 lispund honning) og der var indhegningen at passe og meget andet. Hvor grænsen var mellem gartnerens og ejerens forpligtelser, ved jeg ikke, men den sidste havde i hvert fald nok at tage vare; bl. a. var han optaget af at skaffe nye vækster tilveje, og da han forlængst med held havde dyrket tobak, skrev han 1847 til Harald i Vestindien om at sende ham

»nogle yams og batata (søde kartofler)«, som han mente kunde dyrkes på Frederikskilde, men han opgav forsøget, da en plantekyndig mand derovre havde erklæret, at de tabte deres smag i disse nordlige himmelstrøg.

Mange af havens lokaliteter havde ganske naturligt navn efter børnene. Der var Coras to småhaver, én indenfor lundelågen og én nede ved kilden, og i én af disse har måske »Coras bænk« været anbragt; der var »Amalies have«, hvori der var et piletræ, der hældede ud over møllebækken og i hvilket Harald 1852 skar sit navnetræk, og »Amalies bænk« under egetræerne ved søen<sup>86</sup>; der var bænken på »Augustahøj«, »Coens kilde« og »Georgs lysthus« for ikke at tale om Haralds pompøse græsbænk og mange andre ting, som må forbigåes i tavshed. Nogle prægtige popler, der stod i haven, er nu forlængst forsvundne, men af nøddealléen, der oftere omtales, er endnu en rest tilbage, og det er nok omtrent alt, hvad der nu findes af haven fra hin tid.

På meget solhede sommerdage tyede familien og dens gæster dog heller ned i lunden, der stødte lige op til haven, og hvor der overalt var skygge at finde. Der var en »kæmpegrav«, der var kastegyngel og vippegyngel, der var en græsbænk, og der var fremfor alt »fars bænk og bord«; det sidste var et ret stort stenbord<sup>87</sup>, hvorom man ofte samledes til små måltider, og det var på det, bedstemor en årrække igennem plejede at finde sine små fødselsdagsgaver fremlagte. — Til dette fredelige sted vandrede Cora stundom ned, når ånden kom over hende; her undfangede hun ved solnedgang en dag i november 1840 melodien til: »Rejs op dit hoved«, som Grundtvig havde bestilt hos hende gennem Fenger, og en sommermorgen 1841 melodien til: »Bevar mig min Gud«.

Haven og lunden blev for de fraværende børns erindring som indbegrebet af al gårdens herlighed. »Hvor ofte«, skriver Harald fra Vestindien, »når jeg sidder her i tasmørket i min ensomhed, foretager jeg i tankerne en spadseretur gennem lund og have ved Frederikskilde, hvor jeg mindes hvert et træ, hver en busk, hver en gærdestav hartad . . . Nu står det alt dør, der dengang så omhyggeligt plejedes, og synker sammen, ti hvo røgter det nu? Både græs- og træbænke dernede, hvor far i gamle dage tyede hen og tog sig en lille middagslur i hundredagenes hede og travlhed; bedet straks ved, omsat med småstene, den store runde græsbænk, hvor vi som små (til stor forargelse for gamle

Henrik gartner) løb op og ned . . . , og hvor vi i Gads dage og mange år efter stod i børneklynge og sang: »Gode Gud, som hist i himlen troner« . . . mens far og mor, ligesom på »geburtstagedagene«, sad i den brede rygbænk og hørte til; »mors lysthus«, som »drenge« (det vil sige Conrad og Harald) lavede med »pigernes« bistand dybt inde mellem buskene, med en lønsti til — det er da forlængst sporeløst forsvundet. Ligeledes i haven (for ikke at tale om »engen«, hvor vi plukkede anemoner og som dengang var gennemkrydset med banede stier) bærer alt præg af tidens tand: Vores gamle »legepladser« blandt skadetræerne og nede ved »lysthuset« med keglebane, skibsværft, haveanlæg, gitterværk, gynger, såvel vippe- som tovgynger (hvor Lise Kastrup kunde dø med at snurre rundt og slå op!), »huggehuset«, Georgs møller, al den herlighed er sporeløst svunden.<sup>88</sup> Således klager Harald i sin udlændighed over forgængeligheden, og da Cora som 75årig sad i sin præstegård, skrev hun: »Nogle af de første friske erindringer har vi fra haven og lunden, hvor vi i barndomstiden legede i vores små haver og ved græsbænken i lunden, ved træerne med de mange navne i, løb tagfat ned ad søen til; den dejlige gamle lund! Hvem kan dog forglemme den gamle stenbænk . . . eller stedet i lunden, hvor vi slog kres, da vi sang: »Gode Gud« osv. . . . ; det er, som så man ind i paradiset, når man ser ind i de sorgløse glade barndomsdage, just i lunden, som var et yndlingssted for os alle . . .«<sup>89</sup>

Efter denne digression vender vi tilbage til Augusta. Snart efter hendes hjemkomst fra Holland måtte man begynde at tænke på hendes brudeudstyr, da hendes bryllup var berammet til engang i den tilstundende sommer, og navnlig efter nytår kom alle hænder i travl bevægelse, da alt jo skulde syes i hjemmet. Møbler og sligt er naturligvis for største delen blevet købt i Holland, men Conrad véd dog at berette, at der i hjemmet blev anskaffet en mængde sager, divanbord, stole, glas, kopper osv. Også bedstefar havde travlt, for Frederikskilde blev i anledning af den forestående fest »pyntet og pudset i alle hjørner og på alle måder«; der blev spækket og klinet, mønnet, hvidtet og tjæret, og den 20. maj var alt færdigt ved bygningen, men det var også på høje tid, for samme dag var Augusta og hendes far i Korsør for at hente brudgommen, der kom i god tid, for endnu var bryllupsdagen ikke fastsat, men der var foreløbig adspredelser nok, som

ventede den unge mand. Mange gæster strömmede i den fölgende tid til gården, og der aflagdes besög hos Rosenörns og byfoged Leuning i Sorö, hos etatsråd Neergaard på Gunderslevholm, hos kammerherre Neergaard på Skjoldnæsholm og hos etatsråd Manthey på Falkenstein, der ikke kunde »blive træt af at holde lovtaler over Coen« og tog det löfte af bedstefar, at han skulde komme igen med den unge mand, inden denne forlod Danmark<sup>90</sup>, et löfte, der ogsä blev indfriet. Coen var ogsä virkelig et menneske, der vandt alles hjärter. Snart siges, at han ved sin idelige kommers med Augusta og ved sit muntre, livlige humör bestandig satte liv i tingene og morede alle kosteligt, snart, at hans fantasier på klaveret skaffede de tilstedeværende mange nydelsesrige timer, snart, at han i ordets fulde betydning var et herligt, ædelt menneske med de elskværdigste grundsætninger og dertil interessant og talentfuld, komisk og lunefuld og vel til mode, hvad der sä end mödte ham. Og hvad der ikke mindst gjorde ham afholdt på Frederikskilde var, at ingen tvivlede om, at han elskede sin kæreste inderligt og, sävidt det stod til ham, vilde skabe hende et paradis her på jorden. Dansk talte han let og i det hele taget rigtigt, om end man ofte måtte more sig over hans fremmede akcent og de mange komiske vendinger og talemåder, han betjente sig af.<sup>91</sup> Iövrigt blev han senere ved med at dyrke sin hustrus modersmål, og det er kendt nok, at han oversatte adskillige danske skönlitterære værker til hollandsk (Improvisatoren, Vilh. Zabern, Kunuk og Naja m. fl.), men naturligvis var der i et digterværk som Hakon Jarl, hvis oversættelse han fuldförte allerede 1842 men först udgav 1864 (til fordel för faldne danske krigeres efterladte), mange ord, der voldte ham bryderi, og som han måtte söge hjælp til forståelse af.<sup>92</sup>

Det blev endelig bestemt, at bryllupet skulde stå den 20. juni (1840). De liggende gæster begyndte at indfinde sig. Först kom Conrad med Caroline og kusine Hanne, senere Harald og endelig — först dagen för höjtidsdagen — Coens bror, »den flegmatiske, yderst komiske og lunefulde person« Henri<sup>93</sup>, der skulde være hans forlover og altså var ganske uundværlig. Som egentlige bryllupsgæster var indbudt amtmand Stemanns, Rosenörns, Fengers, tante Stemann, onkel Ross og Löbels, men kun de tre förstnævnte familier kunde komme, sä selskabet blev ikke videre talrigt.

Sä oprandt den store dag. Bruden, der havde fået myrtekrans

sendt både fra fru Ingemann og Adolphine Pedersen, men bar den sidstes, blev iført sit skrud, hvid figureret silkekjole og det obligate slør ned ad nakken; om halsen havde hun en lang guldurkæde, en gave fra brudgommen, og det tilhørende guldur havde hun fået af sin far. Henad kl. 12 körte hele selskabet undtagen den lille Elise, der måtte gå på sine ben, af gårde i to vogne og giggen, mens dansk og hollandsk flag vajede side om side i haven. Straks udenfor porten, ved gartnerens, var der en æresport med en flagstang, der bar 7 flag, og længere frem ad vejen, i »strædet«, var der ikke mindre end tre æresporte. Kl. 1 samledes selskabet i den af Kastrups pigebørn blomstersmykkede kirke, der var propfuld af mennesker, og sidst kom jo bedstefar med bruden, der til brudepiger havde Amalie og Hanne. Da Fenger havde talt over Salomons ordsprog: »En ven elsker altid« og forrettet vielsen, anbragtes brudeparret og de fleste damer, fordi været var mindre gunstigt, i Stemanns og Rosenörns lukkede vogne, og så gik turen hjemad, denne gang over Suserup. Straks efter hjemkomsten fik Augusta overrakt breve fra sine tre svogere i Holland.

Takket være Conrad véd vi ikke blot, at man satte sig tilbords kl. 4, og at der serveredes krebsesuppe, postejer, grønt med macaroni osv., steg, fisk, rombudding, kransekage, mandeltærte, konfekt, apelsiner, rødvin, madeira og portvin, men også, at måltidet varede flere timer. Bedstefar udbragte skåler for brudeparret og for de hollandske venner, og Henri — ikke Coen — for brudens forældre. Derefter blev der drukket kaffe på salen, stemningen var munter, den lille brud nydelig, og alt gik godt, men det ugunstige vær tillod ikke megen færden i have og lund, hvor der ellers var gjort alt for at forhøje stemningen og bl. a. oprejst »adskillige æresporte«. Efter at der var drukket té og spist til aften, forsvandt gæsterne ved titiden, og der gjordes »efter hollandsk skik« forsøg på at få lidt dans igang, men det vilde ikke rigtig gå, og kl. 11 forsvandt bruden med brudepigerne ind i gæsteværelset til haven, snart efterfulgt af brudgommen.

Den følgende dag blev middagsmåltidet helt sløjfet, fordi der stadig kunde ventes gratulanter, men i dagligstuen var dækket et elegant frokostbord, og i salen stod på adskillige småborde kaffe, vin, likör og kager, og dér var dækket gægebord til brudeparret, som indfandt sig kl. 9. Foruden gulduret med kæden, som allerede var indviet den forrige dag, var der 12 massive

sölvsker fra bedstemor, en sølvbrødkurv fra Stemanns, en sølvkageske fra Fengers, fra Rosenörns en svær guldring med deres hår i og meget andet. Efter at alle herlighederne var beséte, sang man en del salmer og mindedes Georg, »hvis ånd sikkert kærligen har omsvævet os navnlig i disse dage«, og så begyndte gæsterne at indfinde sig, blandt hvilke var professor Hjort med frue, den altid opmærksomme Ingemann, maleren Harder med kone, fru Povelsen og mange andre, så at tallet løb op til 30 i løbet af dagen. Og der blev spillet ringspil og danset og leget pantelege, og alt var liv og lystighed til over midnat, men det var også den sidste dag, man foreløbig var samlet, for næste dag rejste sønnerne hver sin vej, og brudeparret med Henri begav sig på en længere udenlandsrejse; den gik over Kbhvn., hvorfra der gjordes en del udflugter, til Helsingborg, Jönköping, Stockholm, Uppsala, Dannemora og et stykke videre nordpå; tilbage over Stockholm til Norrköping, sejletur til Trollhättan og Göteborg, tillands over Svinesund til Kristiania, hvorfra udflugt i Ringerike og til Kongsberg sølvværk. Så gik det med dampskib tilbage til Kbhvn., og på bedstemors fødselsdag kom de rejsende om aftenen tilbage til Frederikskilde, hvor mange gæster var samlede. Det blev denne gang kun et kortere besøg på en halv snes dage, der hurtig svandt. En aften tilbragtes hos Ingemanns, som Coen var meget indtaget i, en middag hos Mantheys og en aften hos tante Stemann på Valbygård, og inden man vidste et ord af det, stod afrejsen for døren. Søndagen den 16. august körte bedsteforældrene med Amalie i ösende regnvær de tre unge til Vordingborg, og dagen efter afgik de med »Löven« på vej til deres fjærne hjem. Det unge ægtepar lejede en seksværelers lejlighed i Amsterdam (Herenstraat nr. 2), hvor den unge dr. jur. nedsatte sig som advokat, modtoges med jubel på den Engh, og så begyndte igen en række bryllupsfestiviteter<sup>94</sup>, inden deres liv gled ind i de daglige folder. — Det kan allerede her siges, at det blev et særdeles godt og lykkeligt ægteskab; Augusta led en del af hjemvéc, men derpå blev der i det mindste tildels rådet bod ved, at hun fra hjemmet modtog ikke så få besög, og ved at hun selv gentagne gange med mand og börn besögte sit gamle födeland. Hendes dygtige, interesserede og elskværdige mand arbejdede sig op til overdommer, og hun havde et smukt og godt hjem, der efterhånden så 11 små Nieuwenhuizer komme til verden; nogle af dem döde som små, men 7 overlevede forældrene,



der, før de forlod denne verden (hun 1879, han 1881), så børnebørnene tumle sig i deres stuer.

Da hollænderne var rejst, skulde livet igen til at gå sin jævne gang på Frederikskilde, men det år, som havde bragt den store begivenhed, som datterens bryllup og afrejse til et fremmed land måtte være, skulde ikke gå til ende uden at bringe flere vigtige tildragelser, både onde og gode. Først kom Elises forlovelse, så blev bedstefar og derefter Conrad syg, og året endte med, at Cora også blev forlovet.

Elise var jo den yngste i hele flokken, født i april 1825 og opkaldt efter sin fars da for 17 år siden afdøde eneste søster. Efter hjemmedåb blev hun i septbr. fremstillet i Lynges kirke og havde til faddere bl. a. huslæreren Linderup og den senere biskop Daugaard. Noget af det første, der vides om hende, er, at hun 1829 sammen med alle sine søskende havde mæslinger, og året efter ( $\frac{2}{8}$ ), da hun altså kun var godt 5 år gammel, indeholder bedstefars kalender følgende mærkelige tilførsel: »Idag bevarede Elise, som en lysets engel, mig fra en stor synd, hvorfor Gud være lovet!« Der foreligger intetsteds noget til forklaring af disse gådefulde ord, men de viser i hvert fald, at hun tidligt begyndte at kunne gøre nytte i livet!

Hun var endnu ikke konfirmeret, da man på Frederikskilde (2. septbr. 1840) modtog det brev, hvori Henri Nieuwenhuis anholdt om hendes hånd, et brev, som nok kunde vække overraskelse, men som man skulde tro, det havde været rettest at besvare med et ubetinget nej. Efter at have konfereret med den kære Fenger blev dog forældrene — mærkeligt nok — enige om, at tage venligt imod frieren, og forholdet udviklede sig da således, som bedstefar udførligt har fortalt i sin selvbiografi (s. 168 ff.), der omtrent er den eneste kilde til vor viden ang. denne begivenhed, der jo i første omgang endte med, at man dagen før hun fyldte sit 16. år og 5 dage efter, at hun var blevet konfirmeret, modtog Henris brev, hvori han hævdede forlovelsen, idet han som grund kun anførte »nogen svulstig snak om Gefühl und Liebe«. At bedstefar følte sig højlig forarget ved denne let-sindige opførsel, kan ikke forundre, men Elises svoger A. C. Petersen havde dog nok ret, når han skrev: »Tjenligt turde det muligt være for de unge, at glædens dage varer lidt længere, forinden lykkens åringer begynder. Elise er så overordentlig barnlig,

hun har et så varmt, dybtfølende hjærte, som er modtageligt for alt godt, men ikke for noget halvt godt, halvt rent; at derfor hendes ro heller ikke er blevet forstyrret ved noget, som turde være halv klart, er vel derfor i sin orden, men dog en styrelse, som vi må takke Gud for.«<sup>95</sup> At hendes ro ikke blev forstyrret, var jo, hvad man kunde vente af en sådan barneforlovelse, og det var, hvad man måtte håbe, og det viser, at den tidlige forbindelse aldrig burde have fundet sted. Imidlertid kunde man jo ikke vide, hvilke følelser den unge pige i stilhed kunde gå og bære på, og for at skaffe hende andet at tænke på, blev hun da kort tid efter sendt på et langt besøg til Köbenhavn, hvor hun mærkelig nok aldrig før havde været, og inden fjorten dage var tilbragte derinde, kunde Conrad skrive, at hun nu alter var munter og syntes ved hovedstadens glæder at have glemt sine tidlige sorger.<sup>96</sup>

Iövrigt henregnedes hun jo nu som konfirmeret til de voksne, og det gav sig udslag i, at hun ligesom forhen hendes söskende i det par leveår, hun havde tilbage, dels med sine forældre, dels alene oftere gjorde smårejser, f. eks. til sin bedste veninde Asta Mathiesen i Helsinge, til professor Hjorts, hvis datter Pauline var hendes jævnaldrende, til vennerne i Helsingör og til Mæggård ved Svendborg, hvor bedstefar besøgte sin gamle ven Frederik Fenger, som han i mange år ikke havde sét. Men, når hun var hjemme, fortsattes stadig undervisningen, for hendes far havde jo nu engang den sunde og gode opfattelse, at kundskaber kunde hverken sönner eller dötre få for mange af; de vilde altid komme til nytte, og de var et krydderi for det daglige liv. Han underviste hende da hver aften i engelsk og fransk, om dagen måtte hun öve sig på klaveret, og huslig undervisning modtog hun af sin mor.<sup>97</sup>

Elise var en höj og velvoksen pige, der oftere omtales som »lange Elise«, og tante Stemann fandt, at hun så ud »som et egetræ imod så mange af hendes alder«<sup>98</sup>, og dog blev hun bortrevet ved en meget tidlig död. Hun havde været lidt upasselig et par dage, da der den 13. decbr. 1843 hentedes læge til hende, fordi hun aftenen før havde begyndt at klage sig; ingen anede dog, hvad der forestod, og bedstefar tog sin terminstur til Ringsted; da han kom hjem kl. 6, var Elise död for et kvarter siden af den samme sygdom, der for fem år siden havde forvoldt hendes bror Georgs död. Hun gik bort på femårsdagen for hans

begravelse, og ugedagen derefter blev hun nedsat i gravstedet på Lyng kirkegård.<sup>99</sup> Med grund kunde hendes far dagen efter dødsfaldet skrive til Harald: »Herren prøver mig hårdt på mit livs aften! Han give os alle kraft til at böje os under hans faderlige tilskikkelser! . . . Mit hjærte er nær ved at briste«.

Stakkels bedstemor havde været næsten ene ved dødslejet; kun Meta, der var syg, og Betty, der var skrantende, var hjemme hos hende. Om eftermiddagen havde fru Fenger indfundet sig med nogle af sine börn, men om hun var tilstede, da döden indtraf, vides ikke. Om aftenen kom præsten selv for at tröste, så godt han kunde. Den sörgende mor bar sit tab med den stillfærdige fromhed og resignation, der altid prægede hendes færd, men fölte savnet og smærten dybt. »Jeg tör nok sige«, skriver hun, »at ingen har grund til at savne Elise så meget som jeg, der idelig havde hende for öje og endnu ikke havde sluppet barnet af ledebåndet«. Bedstemor var så fuldtud hustru og mor, og intet på jorden fölte hun mere trang til, end at leve sit liv for mand og börn. Og når börnene, det ene efter det andet, döde fra hende, fandt hun tröst i mindet om, hvad de havde været for hendes moderömhed. »Intet er mig kærere end med stille vemod at erindre Elise og daglig fremkalde hendes lykkelige tilværelse samt idelig gentage [i erindringen] hendes sidste blide leje; da jeg så, at det var Guds vilje, at ingen menneskehjælp mere kunde virke til hendes helbredelse, böjede jeg mig med taknemmelighed til Ham, som ved sine engle bar hende så kærligt til en bædre verden, og takker ham stammende for alle de moderglæder, jeg har husvalet mig på, ved at have tilfulde nydt og henlevet så mange lykkelige timer med den salig hensovede; vi forstod hinanden så godt, og stedse higede hun efter mit bifaldsnik . . . Barnesindet var endnu så frisk og kærligt hos hende«.<sup>100</sup> — Af Elise er bevaret en schatte eller silhouet, som hang ved bedstemors sybord og var hende til megen glæde. Den er klippet af Petronelle Ross, der et fjærdingår för havde været her på et langt feriebesög. Hun havde et betydeligt talent i den henseende og gjorde sine sager så godt, at bedstemor, da hun engang önskede et billede af Harald, skrev til ham, at hvis han traf sammen med hende, »forlangte jeg ingen bædre silhouettör«. Hun havde også — vist ved samme tid — klippet en endnu bevaret silhouet af Meta, der skal have lignet udmærket godt.<sup>101</sup> — At Henri Nieuwenhuis stod i begreb med at rejse

til Danmark for at genoptage sit frieri just ved den tid, da Elise døde, omtales i selvbiografien s. 172. Han skal have taget sig hendes død meget nær, og det siges, at han formedelst savn og sorg ikke mere kunde trives på den Engh.<sup>102</sup>

Det tyndede stærkt ud i den store familiekres på Frederikskilde. De to ældste sønner havde jo forlængst sagt hjemmet farvel, de to mindste børn var døde, Augusta var blevet gift og



Meta Nyegaard c. 1843.



Elise Nyegaard c. 1843.

Amalie opholdt sig i en årrække hos hende; de seks var altså borte, og kun de tre ældste døtre gik hjemme, nemlig Meta, Cora og Betty, og af dem var den første stadig syg og skrøbelig, til besvær for sig selv og andre, og Cora gik kun og ventede på den dag, da hendes Christian skulde komme og hente hende hjem til en præstegård. Men det blev Meta, der først kom til at tage afsked med hjemmet.

Hun var jo forældrenes førstefødte og det eneste af børnene, der først havde sét dagens lys på Svinningegård. Bedstemor var, ganske naturligt, usigelig lykkelig over denne »lille tös«, der dog tidligt voldte forældrene bekymringer ved sit skranteri, men det voksede hun snart fra, og så blev hun en stor pige, der fra 1818 oftere blev taget med på turene til Kbhvn., og allerede, da hun var 10 år gammel, kunde gå med sine to mindre søstre den

temmelig lange vej til den forhenværende mad. Sand i Förslev. Flere år, før hun 1827 blev konfirmeret sammen med Cora, var hun med sin far til koncerterne i Sorö, og senere deltog hun jo i ballerne, sang også stundom med i korene, men hun var vistnok af alle börnene den, der var mindst musikalsk og i det hele taget den mindst talentfulde. Hendes væsentligste bidrag til den selskabelige underholdning synes at have bestået i at deklamere Skattegraveren af Oehlenschläger, som hun kunde udenad, og som hun iøvrigt havde fået Cora til at sætte melodi til, men denne erklærede senere, at den som stammede fra en tidlig tid vistnok var et temmelig mådeligt produkt.<sup>1</sup>

Straks efter, at Cora i novbr. 1833 var vendt tilbage til hjemmet efter sit firårige ophold hos amtmand Stemanns i Sorö, forlod Meta det for at tage som lærerinde til pastor Mathiesens i Helsing, hvor der var en hel flok småpiger, hvis undervisning blev hende betroet. Der er ingen tvivl om, at hun røgtede sit hverv meget samvittighedsfuldt, og hun fölte sig også særdeles tilfreds i præstegården og kunde ikke noksom rose både sine foresatte og sine undergivne<sup>2</sup>, men, da börnene voksede til, ønskede præsten »en mere komplet guvernante, end Meta efter sine kundskaber og talenter« kunde være og bad Cora om at aflöse hende, hvad hun dog af flere grunde undslog sig for<sup>3</sup>; så vendte Meta sidst i april tilbage til hjemmet, men kun for kortere tid, da hun först i juni tog som lærerinde til postmester H. A. Gether i Köge, hvor hun ikke fölte sig tilfreds og kun blev et halvt år<sup>4</sup>, hvorefter hun gik hjemme vinteren over, men til maj 1837 tog hun til forpagter J. P. Hertel på Vemmetofte<sup>5</sup>, og der syntes det, at hun var kommet på sin rette hylde igen, for da hendes forældre med Cora, Betty og Amalie de förste dage i juli s. å. tog en lille rundrejse til Gisselfeld, Vemmetofte, hvor de overnattede, Fensmark, hvor de besøgte pastor G. E. Götzsche, og Holmegårds glasværk, kunde bedstefar efter hjemkomsten berette, at Hertels »gefaldt os særdeles meget« og Cora skriver, at de traf Meta vel og tilfreds med sine omgivelser, fandt familien meget vakker og dannet, jævn og fordringsløs, og at det var at håbe, at søsteren kunde slå sig til ro nogle år dør.<sup>6</sup> Således gik det dog ikke, for hun var der kun et halvt år, men også efter at have forladt Hertels omtalte hun dem som en vakker familie; det var altså ikke utilfredshed fra hendes side, der drev hende derfra, heller ikke længsel efter hjemmet, for allerede inden hun

forlod Vemmetofte, havde hun sikret sig en ny lærerindeplads og denne gang i en fjærn afkrog, hos provst P. L. B. Ingerslev i Vestervig; hun havde selv fattet lyst til at tage derop, både fordi hun havde fået det bestemte indtryk, at det var en rar familie, og navnlig fordi det var troende mennesker, hvilket for hende var den første af alle betingelser.<sup>7</sup> Efter en halv snes dages ophold på Frederikskilde tog hun så (11.11.37) afsted til den fjærne præstegård, men det blev en skuffelse; efter mindre end ti måneders ophold dør vendte hun hjem, og hendes far var så misfornöjet med den behandling, hun havde været genstand for, at han erklærede, at så længe han kunde ernære hende, skulde hun ikke mere forsöge verden på den måde.<sup>8</sup> Men da der ikke var brug for så mange døtre i hjemmet, sendtes Cora i foråret 1839 ud i en lignende stilling.

Meta var meget religiös, vist endnu mere end de fleste af sine nærmeste, og forfaldt i sine breve let til at holde prækener, ligesom hun i det daglige liv synes at have haft nogen tilbøjelighed til at korrekse sine omgivelser i religiöse spørgsmål.<sup>9</sup> Hun var meget bibelfast, og Conrad fortæller<sup>10</sup>, at da han hjemme havde læst sin dimispræken — som han, i parentes bemærket, selv var meget glad over — höjt, tog »Meta, min lærde, teologiske söster« først ordet »og ytrede, at der vel fandtes megen kristendom i den, men at den dog ikke var fuldkommen gennemsyret deraf«; hun »måtte på ortodoksiens vegne nedlægge protest mod nogle ytringer i bönnen« osv., og han indrömmer, at han på det påpegede punkt ikke var ortodoks. Da hun, der på den tid var noget skrantende, snart efter gennemgik en langvarig og ofte smærtefuld sygdom, der endte med döden, var biblen hendes störste tröst, og det var hende, der foranledigede den rare Inge-mann til at digte »Til himlene rækker din miskundhed, Gud« efter Davids 36. salme (vers 6—10), som hun særlig havde fundet tröst ved at læse.<sup>11</sup>

Det synes at have været i decbr. 1841, at Metas egentlige sygdomsperiode tog fat, og i begyndelsen af det næste år var hun så langt nede, at hendes utrættelige læge, R. B. Bojesen i Sorö, en tid lang frygtede, at enden nærmede sig, men ved slutningen af marts mente han, at livsfaren var forbi, »hvad betændelsen angår«; der måtte dog våges over hende hver nat, hun nöd kun lidt havresuppe, led meget af slim og var usigelig svag.<sup>12</sup> Det gik dog ret godt fremad i den fölgende tid, og i maj blev hun

sendt til Kbhvn. for at søge helbredelse ved Frederiks hospital; dog var kræfterne så små, at rejsen måtte foretages sindigt og under ledsagelse af hendes mor til Roskilde, hvor Conrad hentede hende og bragte hende videre i »en herlig lukket vogn«. Hun var ret livlig, men det anstrængte hende at tale, og så snart hun nåede byen, måtte hun gå til ro hos de gæstfri Schiødtes, hvorfra hun fem dage senere (17. maj) körtes til hospitalet, efter at lægen havde konstateret, at hendes bryst var mådeligt, om end ikke så slet, som ventet, og at en knude, hun havde i brystet, ikke var kræftagtig. Efter to måneders ophold der befandt hun sig »overmåde vel«, og den 3. septbr. kunde hun tage hjem, fulgt til Roskilde af sin svigerinde Caroline og afhentet i Ringsted, antagelig af sin omhyggelige mor, for hendes far var på den tid bortrejst.<sup>13</sup>

Efteråret kom, og Meta var livlig og tilfreds, men kræfterne var meget små, hun måtte behandles »som gæst«, hun blev skånet for alt arbejde og stedse opvartet; dog glædede man sig over frugterne af hospitalsopholdet. Og hendes mor mente, at hun tilbragte en lykkelig vinter, og havde »megen glæde af at gøre hende alting så bekvemt som muligt«; for det meste var hun i jævnt godt humør og hendes åsyn var præget af »hendes barnlige sind«. Hun residerede i »bedstemors værelse«, og det sagdes i marts 1843, at hendes helbred var nogenlunde tilfredsstillende, senere, at det går fremad, men midt i april, da hun omtaltes som »meget bødre«, var hun dog kun oppe to timer om dagen; snart kunde hun dog sidde 6 timer daglig i sin lænestol og mod slutningen af maj siges det, at hun kommer sig ret godt, men dog endnu stadig opholder sig på sit værelse.<sup>14</sup> At hendes tilstand har været ret god ved denne tid kan med sikkerhed sluttes af, at hendes mor, der visselig kunde trænge til rekreation, den 26. maj begav sig med Betty på en seks ugers rejse til Holland, og hele sommeren og efteråret igennem høres der intet om Metas sygdom, men hun holdt sig stadig hjemme, når de andre fartede ud som sædvanligt, og vides kun en enkelt gang at have vovet sig på en lille udflugt til Fengers. Året gik så forholdsvis godt til ende, men vinteren lærede på hendes små kræfter, og allerede i januar 1844 meddeles det, at hun mest opholder sig på sit værelse; hun svækkes stedse mere, hedder det i den følgende tid, og har altid så mange forskællige små plager foruden »sit egentlige tilfælde«, og da hun gjerne skulde i luften, når

foråret for alvor kom, lod hendes far lave en lille vogn<sup>15</sup> til hende, hvori hun kunde køres rundt i haven. Den blev flittigt benyttet, og en af pigerne måtte stadig trække rundt med patienten, indtil ferietiden kom, for så fik hun »mange forskællige heste«, som hun lønnede ved at traktere dem med »studenterhavre«. Men den friske luft hjalp lige så lidt som hvile og kærlig pleje. I september gik hendes helbred nedad, og til de andre plager kom også den, at hun ikke godt kunde tåle at tale, fordi hun fik »indvendig krampe i brystet«; »den stakkel!«, skriver Cora, »hun holder så meget af at tale«.<sup>16</sup>

Så oprandt hendes sidste leveår. Endnu i februar siges det, at skönt hendes stemme svigter hende om eftermiddagen på grund af krampe, er hun dog lålmodig og livlig, men mod slutningen af samme måned fik hun »en total forkølelsesfeber« og måtte stadig holde sengen. Uge gik efter uge, uden at der indtraf nogen bædring; hun hostede næsten bestandig, havde mange indvendige lidelser, krampen var stadig slem og kræfterne svandt ganske. Håbet var i virkeligheden allerede opgivet og bedstemor nedbøjet over sin datters langvarige sygeleje. Endelig den 13. april 1845 kl. 8 om morgenen fik hun en ende på sine lidelser efter en sygdomsperiode, der uden nogen virkelig afbrydelse havde varet 4 til 5 år. Hvor dybt forældre og søskende end har sørget over hende, måtte det for alle være en lettelse, at det havde fået en ende. — Hendes kiste stod i salen, på samme sted, hvor Elises havde stået for halvandet år siden. I hånden holdt hun en buket fra den gamle mad. Svane i Lyngø, og over hendes arme var lagt en krans fra hendes forhenværende elever, søstre Mathiesen i Helsingør. På begravelsesdagen d. 21. april bragte justitsråd Povelsen en krans fra hendes kære gamle veninde Sophie Sand, der havde bundet den af blomster fra Ingemanns have; foruden Fenger talte svoger Petersen, og så blev hun båret ud under salmesang; »det var et grueligt øjeblik«. — Tre vers, der fandtes over hende i Statstidenden, mente bedstemor var af Petronelle eller Fritz Ross.<sup>17</sup>

Der findes, som tidligere omtalt, en silhouet af Meta (se s. 201); den er fra hendes senere år, vist fra 1843. Men desuden er der et billede fra hendes barndom. Den omvandrende miniaturmaler P. Copmann kom i juni 1814 til Frederikskilde og tegnede ved den lejlighed med kulørte blyanter på samme blad papir de fire



da eksisterende børn: Meta, Cora, Betty og Harald. Den sidste var på det tidspunkt kun 6—7 uger gammel (jvfr. s. 37).

En måned efter Metas död fandt Coras bryllup sted, naturligvis i dybeste stilhed, og så forlod også hun Frederikskilde og drog til Jydstrup; der skabte hun det hjem, som i gæstfrihed kunde måle sig med hendes forældres, og hvis dör altid stod åben for hele slægten og alle husets venner, gamle og unge, rige og fattige, i 56 år.

I en årrække havde nu döden ryddet op gentagne gange i den lykkelige familiekres, og dens engel havde endda med sine sorte vinger basket omkring et par andre af familiens medlemmer, dog uden at bortføre dem. Både bedstefar og Conrad havde i 1840 så at sige stået på dödens tærskel.

Bedstefar havde i det hele taget et godt helbred; det skete nok i reglen én eller et par gange om året, at han skrantede, havde »anstöd af feber«, var forkölet, havde et kortvarigt hold i ryggen, sting eller tandpine eller i al almindelighed var »upasselig« og måtte ligge en dag eller to, men nogen mere alvorlig sygdom havde han ikke de förste 30 år af sit ægteskab. De stramme ture, han i sine unge dage nogle gange havde gjort over Storebælt med istransport, og de ofte isnende kolde terminsrejser, han hvert år indtil 1838 i december foretog til Kbhvn., generede ham ikke, men da han ved höjsommerstid 1840 i et slemt regnvær körte Augusta med mand og svoger til Vordingborg, pådrog han sig en sådan forkölelsessygdom, at den nær havde endt hans dage. Straks efter hjemkomsten måtte han lægge sig, men det blev han naturligvis hurtigt ked af, stod op og lod som ingenting, men måtte snart igen holde sengen et par dage, stod atter op för tiden, således som alle »mandfolk« gör, og endelig gik han syg i sæng den 9. septbr. og måtte bekvemme sig til at lade lægen kalde. Denne erklærede dog, at der kun var tale om en stærk forkölelse; men angrebet var voldsomt og kræfterne gik. Snart lå han, snart sad han i en sofakrog, uoplagt til alt arbejde, og livedes kun lidt op, når der kom fremmede. Bedstemor kunde hverken få ro nat eller dag, men holdt sig »vidunderlig tappert«. — Så den 23. fik Conrad brev fra hjemmet, at hans far »lå for öjeblikket meget farlig syg, og ingen vidste, om det blev liv eller död. Han selv var beredt på at dö og havde natten mellem lördag og söndag [19—20. septbr.] samlet alle om sig, talt til dem

med svag og afbrudt stemme om sin bortgang, og hvorledes da alt skulde ordnes efter hans död. Grædende havde mor og søstre siddet om den elskede fars leje«, og nu havde de skrevet til Conrad, at han endelig måtte komme hjem for at være dem »til nogen tröst i denne bitre stund«, uvidende om, at denne selv var syg.<sup>18</sup>

Conrad var i denne tid huslærer på Benzonseje, hvor der sommeren igennem idelig havde været sygdom, og en skønne dag erklærede lægen, at det var tyfus. Den 20. septbr. begyndte Conrad at føle sig utilpas, men passede, skönt uoplagt, endnu nogle dage sit arbejde, indtil brevet om hans fars sygdom kom, og da lægen gav ham lov til at rejse, når han iagttog den störst mulige forsigtighed, begav han sig den 26. på vej og nåede hjemmet om aftenen. Der havde han den glæde at træffe sin far udenfor al fare, skönt han endnu i begyndelsen af novbr. kun omtales som »næsten ganske rask«, men selv var han ilde tilpas, og der gik lang tid, inden han kom til at forlade gæstekammeret ud til haven, som blev ham anvist til sygestue, ti i hjemmet fik endnu dengang de fleste patienter den fornödne pleje. Lægen blev hentet, til sygeplejerske fik han sin søster Betty, og en tre ugers tid efter kom hans lille Caroline til Frederikskilde for også at göre en smule nytte. Det blev et langt sygeleje med vågekone om natten og idelig moderlig og sösterlig pleje om dagen. Först efter fem ugers forlöp begyndte han at komme lidt op, vel indpakket i puder og bäret til sit sæde, »da hans lår har været angrebne af smærte, plejet med salve og krydderpose« og ude af stand til at bære ham, men fremad gik det da, og to måneder efter sin ankomst kunde han endelig igen vise sig i dagligstuen, og så kom kræfterne, da hans appetit var god, men först et par dage ind i det nye år kunde han vende tilbage til sin gærning på Benzonseje<sup>19</sup> efter at have tilbragt over et fjærdingår i sit barndomshjem og nydt en særdeles selkabelig juleferies glæder.

På nævnte gård havde Conrad allerede virket i længere tid. Straks efter, at han i efteråret 1838 pány havde taget embeds-eksamen, talte hans manuduktör P. C. Kierkegaard til ham om en ledig huslærerplads hos godsejer A. Busck til Benzonseje, midtvejs mellem Roskilde og Köge, og da alt syntes ham säre godt, blev det hurtigt klappet og klart. Han skulde undervise fire drenge i alderen fra 12—7 år og en lille pige på 6 og der-

for årlig have 200 rdlr., ridehest til rådighed og naturligvis fri station, men pladsen skulde først tiltrædes til 1. maj, og foreløbig var han altså løs og ledig.<sup>20</sup> Godt, at han havde sit gode hjem at ty til!

Først skulde han tage afsked med Schiödtes hus, hvor han havde været 3½ år og befundet sig så godt. Alle familiens medlemmer havde han fået kær, navnlig naturligvis den lille Caroline, men iøvrigt hver enkelt og ikke mindst sønnen Vilhelm, om hvem han siger, at han af alle kollegaerne er den, han i alle henseender bedst stemmer med, den af dem alle, han mest holder af.<sup>21</sup> Efter en bevæget afsked forlod han dette hjem den 2. novbr. og kom dagen efter til Frederikskilde, hvor »bedstemors stue« anvistes ham til vinterkvarter, og han glemmer ikke at notere, at han ved hjemkomsten blev trakteret af sin mor med tre retter mad og af sin far med vin. Her gik så måned efter måned, hans mor glædede sig over »lille Conrads lunefulde passiar«, hans far var glad ved at have ham til ledsager, når han gæstede naboerne, med søstrene spillede han kort, Elise underviste han, og selv drev han sine studier og prækede lejlighedsvis i Tystrup, Lyngø og Bråby kirker. Et underligt sammenstød var det, at da han første gang stod på en prækestol, var hans lille bror nogle timer før død i Kbhvn., uden at den unge prædikant anede det.

Den 1. maj 1839 kom Buscks vogn efter Conrad, og han så for første gang sine små elever Gunni<sup>22</sup>, Georg, Theodor, Carl og Thea. Hans første indtryk var, at hans husbond »var en mand, der straks måtte gefalde mig, åben, rask, snaksom, af et behageligt væsen og udvortes«, og ved samtale med ham kom den unge huslærer hurtigt til det resultat, at han var en meget fornuftig mand med alsidige interesser. Conrad skulde dele soveværelse med de fire drenge, men havde til eget brug et lille hvidkalket værelse, som han var meget tilfreds med, og hvor han hyppigt indtog sine måltider — det var jo en nøjsom og derfor en lykkelig tid. En lille have fik han også at pusle med, og dér tilbragte han mange timer. — At der den første aften straks efter tebordet serveredes cigarer, brændevin og brød synes at have tiltalt hr. kandidaten.

Således tegnede jo alt fra begyndelsen godt, og det kan siges, at Conrad tilbragte en række i det hele taget gode år på Benzonseje, men naturligvis viste der sig efterhånden adskillige

ulemper, som ikke det første blik ind i denne nye verden kunde afsløre. Busck selv viste sig altid hensynsfuld og forekommende, men hans kone Johanne f. Secher var der meget at udsætte på, og det var et hjem uden familieliv, den unge mand var kommet ind i, hvilket var ham meget ubehageligt. »Her er intet sammenhold«, skriver han, »enhver skötter sig selv, liden selskabelighed, i det mindste meget indskrænket omgang, ingen musik, ja, ikke engang mindste sans for denne herlige, oplöftende nydelse — denne så væsentlige bestanddel i og betingelse for en dannet familie — ingen højere interesser, i det hele alt så prosaisk, alt optaget med lave, materielle, for mig som oftest höjst kedsommelige og trivielle hensyn. Hvad Busck selv angår, da omgæes vi jo vel hinanden med den störst mulige agtelse og forekommenhed; han nærer sikkert den mest uindskrænkede tillid til mig — men dette er ikke nok til et behageligt, dagligt samliv. Jeg véd ikke, hvordan det er, men rigtig vel föler jeg mig ikke ved hans omgang — vi stemmer i det hele slet ikke«. Og et par dage efter uddyber han nærmere sit forhold til Busck. Det, at han er »min principal«, hvilket han dog aldrig lader sig mærke med, »hemmer i det mindste hos mig det frie, ugenerte i omgangen — dertil mangler Busck den grundige, solide, humane dannelse — med al hans delikatesse, ydre politur og belevenhed, som han unægtelig besidder — hans interesser er, som alt bemærket, så forskællige fra mine — og selv da, når han indlader sig på almeninteressante genstande, taler han derom på en måde, som ingenlunde gefalder mig — den idelige heglen og riven ned på alt (navnlig offentligt, autoriteter, regeringssager) ofte i en virkelig kåd tone, keder i længden, ligesom hans hele konversation let bliver trættende — så tiltrækkende den end fra først af kan synes. Og med alt dette må jeg dog erkende, at han har mange elsværdige egenskaber«. Iövrigt påskönner Conrad »de store fordele ved min stilling« og indrömmet, at det muligvis tildels er hans egen fejl, når han ikke föler sig mere tilfredsstillet ved omgangen med Busck<sup>23</sup>, og sikkert er det, at han stadig omtaler denne i rosende vendinger: »Busck var bestandig den galante mand, der uafladelig konverserede Caroline«, der var i besög på Benzonseje, »fortalte historier og spögede med hende på alle måder«; Busck »indtog dem straks ved sit belevne, galante og åbne væsen«, siger han, da bedstefar og Cora 1841 kom på besög<sup>24</sup>, osv. Men om fruén havde han ikke mange

gode ord. Hun var en mådelig værtinde, manglede dannelse og levemåde, var ugæstfri osv., ja, Conrad bruger oftere om hendes opførsel udtryk som »sjofel ubehövlethed«, men meget af det synes mest at have bestået i en usædvanlig kejlethed, der foranledigede vendinger som »fruens kedsommelige, frastödende egenskaber som værtinde« eller »vor virkelig i værtinde-kapitlet utålelige frue«. <sup>25</sup>

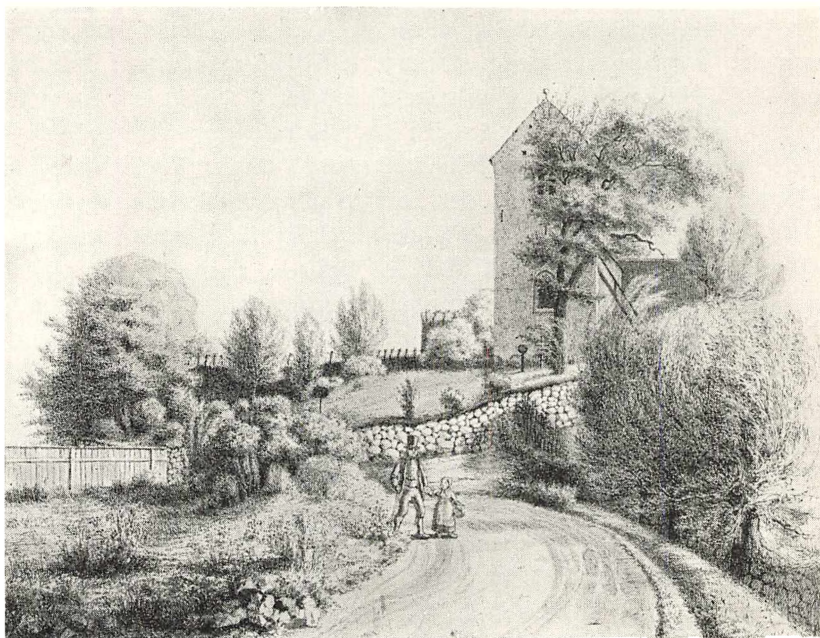
Bedstefar var ikke rigtig tilfreds med sin söns ophold her, hvor konen kun tænkte på sit hus og manden på sin mark, og han frygtede for, at Conrads spillelidenskab skulde få næring, da her spilledes meget kort og billard. <sup>26</sup> Denne frygt var ikke helt ugrundet, for Busck var unægtelig på disse områder en slem frister, og den unge var let at lokke. Det var ikke noget helt enestående, at huslæreren begyndte at spille kort om söndagen på den tid, da andre gik i kirke, og blev ved med det, indtil alle andre havde bedt deres aftenbön, og det var ikke sjældent, at han på én aften tabte i kortspil, hvad han var en hel uge om at tjene, men trods alt var Conrad for interesseret og for sundttænkende en mand til, at disse ekscesser i længden kunde blive ham farlige, selv om de til tider kunde være foruroligende nok. Det var dog til syvende og sidst altid de boglige interesser, der holdt ham fast, og hans tab i spil synes aldrig for alvor at have rokket hans lille ökonomi; det er der i hvert fald ikke bevaret noget spor af. Hvad han havde til overs gik til indköb af böger, og 1841 anförer han med stolthed, at han nu har 400 bind. <sup>27</sup> Det var ikke just imponerende i betragtning af, at han var 26 år gammel, men det var dog en net begyndelse og i årenes löb kom der mange til. Det vigtigste var ikke antallet, men det, at han var bogelsker. Det har alle dage været et godt værn mod mange fristelser.

Omgang var der på denne tætbebyggede egn naturligvis nok af, og Conrad, der var så selskabeligt anlagt, benyttede den, der var, men særlig værdifuld var den ikke. Den gamle præst C. J. Orsleff i Örsted var elskværdig, hjælpsom og ligefrem, men uden højere interesser og kun lidet kundskabsrig; han lånte oftere den unge teolog sine kirker til at præke og katekisere i. Provst S. Sörensen i Snoldelev havde han en del fornøjelse af, og den unge præst i Gadstrup C. P. Christensen, der i hvert fald var af god familie, ventede han sig en del af, men hvorvidt hans forhåbninger gik i opfyldelse, véd jeg ikke; derimod er det sikkert nok,

at han fik megen fornøjelse af dennes huslærer M. Mörch, senere præst i Bjert, som var hans jævnaldrende. De studerede, spadserede og musicerede sammen; Mörch sang til sit eget guitarspil. Det var omtrent den eneste musikalske person på egnen, der i det hele taget var usædvanlig umusikalsk. Derimod interesserede han sig vist ikke for Conrads evindelige l'hombrespil. På Skovsbo, der ejedes af Chr. V. A. Bang, en yngre ugift og en virkelig dannet mand, der beboede den sammen med en ældre ugift søster Frederikke, kom han ofte og gjerne.<sup>28</sup> — En stor fordel for Conrad var det jo, at han boede så nær ved Kbhvn., hvortil han ret ofte körte eller red i de mindre ferier for at se til sin kæreste, hele den schiödteske familie, sin bror Harald og andre gode venner. I sommerferierne, der plejede at vare 2—3 uger, tog han i reglen hjem til Frederikskilde, og dør kom jo så også ofte hans Caroline.

Hvad der naturligtvis i høj grad sysselsatte Conrads tanker i disse år var muligheden af at få et embede. Som tidligere nævnt kendte man dengang ikke nutidens hårdhændede metode at sætte de ældre embedsmænd på porten for at skaffe de unge fri bane; de måtte smukt vente, til de gamle ikke kunde mere, og for teologerne gjaldt det om at være om sig, fordi mange præstembeder endnu dengang besattes af de godsejere, som kirkerne tilhørte. Jeg har allerede tidligere omtalt, at bedstefar forgæves søgte at virke hos grev Raben for sin sön (ovfr. s. 129—30), og nu var han stadig om sig for at finde et kald til ham. Således havde han fået den idé, at Conrad skulde söge at blive personel kapellan hos den gamle Stabell i Tystrup, men det blev af flere grunde opgivet; senere — nytårsaften 1842 — skrev han til kabinetssekretær Adler med anmodning om, at han vilde virke for, at hans sön eller svigersön kunde få Tystrup kald, da Stabell nu var meget aflægs, men denne blev dog ved sit embede foreløbig, så det kom der heller ikke noget ud af. Imidlertid havde Conrad först i 1840 fået færtten af, at der snart måtte blive et præstembede ledigt, som kammerherre Neergaard til Skjoldenæsholm havde kaldsret til, og bad straks sin far om at tage sig af hans sag, og selv red han en dag til Svenstrup for at tale med sönnen, kammerjunker Neergaard derom, men det blev alt forgæves, for på Svenstrup traf han selve kammerherren, der kun kunde meddele ham, at der i öjeblikket ikke blev noget ledigt kald, og den unge ansöger havde oven i köbet den ærgrelse, at hans far skrev til ham, at han vilde göre, hvad han kunde, men at iöv-

rigt både han selv og bedstemor mente, at han endnu var for grøn til at blive mand og far, hvilket i høj grad krænkede Conrad.<sup>29</sup> Bedstefar havde dog dermed ingenlunde opgivet sagen. Da han en halvanden års tid senere körte gennem Jydstrup med kammerherren, pegede denne på kirken med de ord: »Vil De tro, hr. kammerråd, at jeg nu allerede 7 gange har besat det kald«. Så tænkte kammerråden: »Nu eller aldrig«, klappede



Indkørslen til Jydstrup fra vest 1848.  
(Efter tegning af J. V. Gertner.)

Neergaard på skulderen og sagde: »Når De nu 8. gang skal besætte det, så tænk på min søn!« hvortil denne blot svarede med et venligt nik. Da bedstefar et par måneder senere var i selskab på Skjoldenæsholm, gik han skörtevejen, idet han bad datteren Alvilda om at interessere sig for sagen, og det lovede hun, men med den for Conrad ubehagelige tilføjelse, at hun vilde virke for ham eller hans svoger Petersen.<sup>30</sup> Da nu denne var forlovet med Cora, der oftere aflagde længere besög hos sin jævnaldrende gode veninde Alvilda på Skjoldenæsholm, kunde der ikke godt være tvivl om, hvilken af de to kandidater, der vilde blive foretrukket, når öjeblikket kom, og Conrad fik da også den ærgrelse

sidst i 1844, at kammerherren<sup>31</sup> kaldte Petersen til præst i Jydstrup. Og Gud ske tak for det! Conrad og Caroline vilde aldrig have kunnet gøre præstegården til det usigelig gæstfri hjem, som det blev i de mange år, hvori »onkel Petersen« og »tante Cora« residerede dør; utallige er de, som dør har tilbragt glade dage, uger, måneder, ja år, og for hvem de to ord »Jydstrup præstegård« fremkalder en rigdom af gode minder.

Conrads dagbog ender, som tidligere omtalt, i oktober 1842, og i den følgende tid er oplysningerne om hans færd ret magre. Han søgte embede på embede, talte stadig på knapperne for at se, hvor mange ældre kandidater han endnu havde foran sig, og var sikkert tilsidst nær ved at tabe tålmodigheden, men endelig i foråret 1846 lykkedes det ham at blive kateket i Skive, og så kunde han føre sin lille brud hjem til sig efter ti års forlovelse og forlovelse.

Han blev på Benzonseje som huslærer til efteråret 1844 og skal i den nærmest følgende tid have levet i hovedstaden og ernæret sig ved informationer.<sup>32</sup>

Augusta Fenger har sagt, at Conrad var »en rar og from mand«, og skal han karakteriseres med ganske få adjektiver, må det sikkert siges at være træffende. Han voldte derfor heller ikke sine forældre mange bekymringer, men gik sin støtte og rolige gang gennem livet uden at gøre en kat fortræd og uden nogen- sinde at komme udenfor den engang afstukne bane. Ganske anderledes var Harald. Han var — som det allerede forhen oftere er omtalt — en langt mere sammensat natur, begavet og talentfuld, men ubehersket, uregerlig og besværlig at omgås og voldte sine forældre mange flere bekymringer end alle hans otte søskende tilsammen. De store forventninger, hans far og mor havde m. h. t. ham, blev længe aldeles gjort til skamme, og han havde næsten hele livet igennem en mærkelig ævne til selv at ødelægge, hvad han med dygtighed havde bygget op, og til at skaffe sig farlige fjender, hvor han kunde have fået solide venner, ti han havde det i sin magt at vinde, hvem han vilde vinde, men også at såre dybt, når det var hans attrå. Og det gjorde ikke livet lettere for ham, at han blev overmodig i medgang og forknyt i modgang, heller ikke, at han i højeste grad manglede økonomisk begreb og derfor først sent lærte at sætte tæring efter næring. Men trods alt det havde Harald mange gode egenskaber, en altid levende



interesse for religiöse, historiske, politiske, sproglige og æstetiske spørgsmål, stor kærlighed til musik og sang, udpræget nøjsomhed i sine daglige vaner, han røg ikke tobak, nød ikke spiritus og satte ikke pris på bordets glæder. Han kunde være overordentlig stemningsbevæget, når tankerne gik tilbage til barndomshjemmet, forældrene, de afdøde søskende og ungdomsvennerne. Da kunde hans følelser, som han ellers søgte at skjule, undertiden løbe af med ham. Mod jævne folk var han — som tidligere berørt — meget omgængelig, vel at mærke, således som den jævne mand var dengang, endnu klar over sin beskedne stilling i livet — ti nutidens selvbevidste, fordringsfulde og ofte arrogante folk af de bredere lag vilde sikkert ikke have tiltalt ham. Han var glad ved børn og holdt meget af dyr. Mange af sine egenskaber havde han arvet efter sin far, som det tilstrækkeligt fremgår af, hvad der allerede er fortalt om denne, således også den sidste, for bedstefar var altid meget lemfældig overfor dyrene. Det er i den henseende betegnende, at bedstemor engang i forlovelsestiden skrev til ham: »Så meget kan jeg dog sige dig, at Juliane [hans ridehoppe] først var skyld i, at jeg fandt godhed for dig, da det var mig påfaldende, at du var så öm over det dyr, hvilket er en stor sjældenhed af de unge herrer«, og i de samme dage skrev han til hende, at når vejene er dårlige, »nænnen jeg kun at fare jævnt med dine madammer [d: de to kørehopper, han havde givet hende], så meget jeg ellers kunde fristes til at jage afsted, men — skånsel mod kreaturer er nu engang min orm!«<sup>33</sup> Man erindre, at det ikke var så længe efter, at L. Smith havde skrevet sin bekendte bog om menneskets pligter mod dyrene. Iøvrigt var der altid på Frederikskilde, ikke store bulbidere, der skulde vogte hus og hjem, men små hunde, der var til stor glæde for voksne og børn. Navnlig var der én, som hed Pinscher, der er blevet gjort udödelig ved hyppig omtale i breve; da Harald i Vestindien fik brev om, at den var död, svarede han, at det ligefrem havde gjort ham ondt at erfare dens endeligt, for intet navn kunde mere uvilkårligt lede hans tanker hen på de uforglemmelige studentersommerferier og den Grönbechske periode (jvfr. s. 170); på det dyr kunde man med rette anföre det gamle ord: Familie og tyende gör otte og hunden er den niende.<sup>34</sup> — Selv måtte han dog foreløbig nøjes med at holde mindre husdyr, småfugle på regensen i Sorö og i Kbhvn., nogle små skildpadder, da han var kommet til Vestindien, men så glædede han sig ved alle de

smukke firben, kolibrier og Gud ved hvad, der i det varme klima omkresede ham, selv inde i hans stuer, og kunde skrive begejstrede breve om disse småkræs mange herlige egenskaber.<sup>35</sup> — Men, vi vender tilbage til året 1838, da Harald blev juridisk kandidat.

Det var naturligtvis tanken, at sønnerne skulde kunne begynde at stå på egne ben, når de havde taget deres embedseksamen, men lige straks kunde det jo naturligtvis ikke lade sig gøre. Conrad gik jo også hjemme et halvt års tid, inden han tiltrådte sin huslærerplads, fra hvilket tidspunkt han stadig var en selvhjulpent mand, og Harald blev foreløbig boende hos Schiödtes på sin fars bekostning, indtil udgangen af septbr. Han tænkte så småt på at gå til Vestindien, vel ikke mindst ved tanken om det held, der havde fulgt hans far derovre, men denne foreholdt ham, at han først måtte skaffe sig nogen praktisk uddannelse, og vilde for det første år — regnet fra 1. oktbr. — give ham en hjælp på 150 rdlr., hvilket ikke var så lidt, da de vistnok rakte lige så langt som 16—1800 kr. nu, og var iøvrigt villig til at give ham et arveforskud til hans ekvipering, hvis det blev til alvor med hans påtænkte rejse.<sup>36</sup> Men Harald foretog sig intet, der kunde være til gavn for hans fremtid, og allerede i november, da han — vist kun for en kortere tid — var flyttet hen til U. C. Schmidten, der boede hos en fru Qvistgaard, klagede hans far over, at alle hans råd blev uænsede, og de penge, han havde fået anvist, var blevet dårligt anvendte. Han vilde iøvrigt for det første år forhøje sit bidrag til 160 rdlr., og til hjælp i det næste vilde han give ham 100, alt at betale kvartalsvis, »og da jeg nu alt mere og mere ser, at vores økonomiske anskuelser er så grundforskællige, anså jeg gærne, hvad her er sagt, som min afskedstale til dig i det kapitel, da du nu snart er myndig, og jeg tror, det kærlige forhold mellem os bedst bevares ved herefter så lidt som muligt at berøre den stræng«. <sup>37</sup> Men hans fars gode hjærte løb straks af med ham, og allerede en uge efter sendte han sin søn ekstraordinært 20 rdlr., fordi han ikke havde fået en ny frakke ligesom Conrad, og den næste måned, da bedstefar var i byen i anledning af Georgs sygdom, gav han ham penge til medicin og pleje, fordi han var blevet syg og snart efter kom til at ligge en månedstid på Frederiks hospital, og så måtte jo hans fars pung igen holde for. Iøvrigt var Haralds sindstilstand i hele efteråret meget slet; han klagede over, at han intet arbejde kunde skaffe sig, men det vilde hans far ikke rigtig tro på.<sup>38</sup>

På hospitalet opgav han ganske sine vestindiske planer og angav adskillige smukke grunde derfor, bl. a. hensynet til forældrene og tanken om, at han herhjemme muligvis engang »kunde blive familiens støtte« (!), men disse grunde vilde hans far ikke tage for gode varer; det er et offer, skriver han, der »snarere er bragt dig selv end mig, ti en forstandig og kærlig far kan kun ville sine børns sande vel og bør aldrig kræve eller modtage sådanne ofre af dem.«<sup>39</sup> — Men bedstefar var nu mere end nogensinde klar over, at Harald måtte bort fra hovedstaden, og at det var nødvendigt, at andre søgte at ordne hans forhold for ham. Hans forældre tog så sidst i januar til Slagelse, hvor deres gode ven birkedommer Birch erklærede sig villig til at modtage sønnen på sit kontor til foråret og gøre ham til sin 2. fuldmægtig, og da Birch var en såre brav mand, var de meget tilfredse med resultatet, hvad det også lod til, at Harald var, men han skiftede snart sind og erklærede, at han på ingen måde vilde til Slagelse, skønt hans far havde erklæret, at i så tilfælde var alle økonomiske bånd mellem dem løste. Conrad havde det indtryk, at det var blevet »lige så meget trods som ulyst«, der havde fået ham til at tage denne beslutning, og hvad der unægteligt tydede i den retning var, at samtidigt med, at han med arme og ben strittede imod at tage til Slagelse, søgte han at skaffe sig en ansættelse hos godsforvalter Povelsen i Sorö. Straks efter, at denne havde svaret, at han ingen brug havde for ham, erklærede Harald, at han den 18. april vilde begive sig til Birchs. Men hans vægelsind gjorde ham ganske uberegnelig. Dagen kom, og han rørte sig ikke af pletten, og et par uger gik, uden at han kom afsted. Så en skønne dag tog han en meget bevæget afsked med de kære Schiödtes, hvis godhed mod ham han virkelig havde forstået at værdsætte, gav dem nogle små erindringsgaver og lod ytringer falde om, at han aldrig mere vilde se sine forældre og pårørende, sad næsten hele natten oppe og skrev breve og rejste næste morgen, den 6. maj, bort, men man troede ikke rigtig på, at hans mål var Slagelse, skønt han rejste i den retning.<sup>40</sup> Han var nogle dage ganske forsvundet, og på Frederikskilde var man højst urolig. Hans far tog selv til Ringsted for at få at vide, om han havde været dør, og det havde han, men i Slagelse havde ingen sét ham. Nogle dage efter mødte den undvegne selv op i sit fædrenehjem. Han havde været en

lille tur til Langeland, og hvad han havde foretaget sig der er tidligere fortalt (se s. 161).

Det var den 13. maj om aftenen, Harald arriverede, og allerede dagen efter blev det klappet og klart, at nu skulde han lægge den forhadte jura på hylden og give sig til at studere teologi; på to år mente han at kunne gøre sig færdig, og i den tid vilde hans far betale hans ophold hos Schiödtes, når han selv vilde sørge for resten, og dermed var han jublende glad og meddelte straks fru v. Schmidten, at han følte en mægtig indvortes trang til at tiltræde gejstlig virksomhed.<sup>41</sup> For dem, der har kendt ham, lyder dette ganske fantastisk, men man må dog tro, at dette stemningsmenneske i øjeblikket selv har ment det. Omtrent samtidigt skrev han også til gamle Schiödt, at alle hans mørke drømmebilleder nu var sporeløst forsvundne, og at hans hjerte var blevet fra et sorgens til et glædens bo, og hans forældre fandt, at han var langt elskværdigere og kærligere end nogensinde før; men der gik ikke fjorten dage, inden han skrev til Conrad et brev, der var fuldt af mørke tanker; »han ser endnu livet fra dets skyggeside og fremtiden står kun dunkel og gådefuld men lidet glædelig for ham.«<sup>42</sup>

Det var bestemt, at Harald skulde blive i sit hjem til midt i juli og så tage ind til Kbhvn. for at påbegynde sine nye studier, men han havde ingen hast med at komme afsted — han havde det jo godt, hvor han var (jvfr. s. 190) — og først den 30. august drog han til byen for at tage fat. Der anskaffede han sig en hel del teologiske bøger, traf aftale med forskellige manu- duktorer, blandt hvilke Kierkegaard, og da han én gang havde været hos ham, skrev han (21. septbr.) hjem til sin far, at nu havde han opgivet det teologiske studium!! Meddelelsen var indsvøbt i mange smukke talemåder, og han henviste til sit medtagne nervesystem, sit svækkede syn og sin frygt for ganske at nedbryde sit helbred, »det kosteligste gode, som Gud på jorden har betroet os«; han var forberedt på, at enhver understøttelse fra hjemmet nu vilde ophøre, men trøstede sig til, at forsynet nok vilde krone hans bestræbelser for at skaffe sig en selvstændig økonomisk stilling, og vilde i hvert fald foreløbig kunne ernære sig ved »gode informationer«, da farbror Hans vilde afstå nogle til ham. Iøvrigt vilde han drive videnskabelige studier, »dem jeg nærer en så varm kærlighed til, at jeg næppe nogen-

sinde ganske vil kunne opgive dem«, og han håbede ved protection af generalkrigskommissær Rosenörn i Sorö — antagelig gennem dennes svigerfar Stemann — at kunne få foden ind et sted, når hans far vilde støtte ham. »Vær sluttelig, kære far, på det hjærteligste takket for, hvad du havde bestemt at ofre på mine teologiske studier. Det skal altid være mig et uforglemmeligt minde om den faderomhu, som jeg tidligere stundom har miskendt, men til hvis rette vurdering Herren nådig har åbnet mit öje«.

Bedstefar græmmede sig bitterligt over sin vankelmødige sön og lod ham gennem bedstemor vide, at han foreløbig ikke vilde korrespondere mere med ham, hvilket dog ikke skyldtes vrede men den omstændighed, at det vilde være aldeles unyttigt. Han slog dog ingeniende hånden af ham; han tog straks til Sorö for at tale med Rosenörn, og han lovede Harald at betale hans ophold hos Schiödtes indtil april, men ellers vilde han ikke støtte ham, og Conrad siger med rette: »Hvad kunde og burde far gøre andet, når han ikke rént vil holdes for nar«; han kunde ikke få i sit hoved, at hans bror i fire måneder var klar over, at han vilde studere teologi, gjorde alle de fornødne forberedelser, og så i löbet af en uge helt opgav det.<sup>43</sup>

Nå, Harald skulde nu prøve i det væsentlige at stå på egne ben og søgte straks at få ansættelse ved geheimearkivet, hvorom han först i oktober »havde godt håb«, men allerede en måned efter var det håb udslukket, skönt geheimearkivaren Finn Magnusson i det mindste senere siges at have været hans »velynder«, og skönt han studerede oldnordisk under vejledning af registrator N. M. Petersen, der også bistod ham ved det historiske forfatter-skab, han søgte at slå ind på.<sup>44</sup> — Da arkivet glippede, søgte han ved professor Kolderup-Rosenvinges hjælp at komme ind i Rentekammeret, hvilket heller ikke lykkedes, men i novbr. fik han ved etatsråd Bechs hjælp noget arbejde hos advokat Buntzen, hvilket dog nærmest bragte ham i forlegenhed, fordi han for at skaffe sig nogle penge havde solgt alle sine juridiske böger, som han nu skulde bruge. I sin vånde skrev han hjem, at han var blevet engageret på Buntzens kontor og derfor måtte have anskaffet nogle juridiske værker, men da hans far forhørte sig nærmere og erfarede, at der kun var tale om löst arbejde, måtte han »nægte Harald sin understöttelse, skönt han gjorde det med blödende hjærte, men en hellig ed forpligtede ham« til ikke at

yde nogen understøttelse, før sønnen havde skaffet sig et fast engagement.<sup>45</sup> Iøvrigt erklærede Schiødte i flere breve fra denne tid både, at den unge mand levede stille og ordentligt, og at han ikke kunde få fast, lønnet arbejde i Kbhvn., hvad dog hans far stadig forholdt sig meget tvivlende overfor, og han kunde jo også med rette svare, at så kunde sønnen forlade hovedstaden.

Først i december (1839) kunde Harald meddele sine forældre, at han var blevet ansat under Admiralitetet, hvor han skulde arbejde 5 timer om dagen, men rigtignok uden løn; at han havde fået fast virksomhed, glædede naturligvis meget hans far, der følte sig forvisset om, at det vilde have en heldig indflydelse på hans sindstilstand; dog holdt han fast ved, at han ikke kunde understøtte ham, før han erhvervede noget, men til Schiødte skrev han, at når Harald ved siden af sin volontørstilling skaffede sig »blot det ringeste erhverv«, vilde han give ham 8 rdlr. 2 mk. om måneden og forlængelse af hans ophold hos Schiødtes til oktober. Conrad »kunde ikke andet end finde, at det var alt, hvad far kunde gøre for ham«. I juleferien kom sønnerne hjem på deres fars bekostning, og denne var i udmærket humør, men undgik, for ikke at forstyrre den gode stemning, at tale med Harald, »dette så let pirrelige og for fars kærlige råd så aldeles uimodtagelige menneske«, som Conrad siger<sup>46</sup>; den unge mands tidligere (s. 144) omtalte friegang til Hanne Scheller blev dog drøftet mellem dem og atter billiget af hans far.

Denne, hvis kærlighed til den næsten forlorne søn aldrig svækkedes, sendte i den følgende tid oftere meget velkomne småbeløb til ham, og da oktober nærmede sig, forlængede han atter hans ophold hos Schiødtes med et halvt år. Men sønnen lønnede ham, da efteråret kom, med at gå ud af Admiralitetet, »hvor de mekaniske kontorforretninger begyndte at kede ham«, drev de oldnordiske studier ret con amore under jævnlige besøg hos registrator Petersen, og havde nu sat sig i hovedet, at han vilde være adjunkt i Sorö, men hans far foreholdt ham, at det var lettere sagt end gjort; forresten foreslog han ham at læse til en magistergrad, nu, da han ikke havde noget fast arbejde. Han kunde tænke sig at yde ham støtte dertil.<sup>47</sup> Hvad Harald svarede, vides ikke, da brevene fra ham til hans far for årene 1840—45 er forsvundne, men sagen er rimeligvis blevet debatteret mellem dem, da han efter at have haft et ret slemt anfald af la grippe (influenza) var hjemme i julen; helt afvist tanken, der

jo måtte siges at være i god overensstemmelse med Haralds interesser og lyst til videnskabelig syssel, har han næppe, for i marts 1841 skrev hans far til ham, at hvis han vilde være mag. art., kunde han til trykning af sin afhandling få indtil 100 rdlr., og en månedstid senere skriver Conrad, at hans bror nu stærkt tænker på at disputere for magistergraden og til tema har valgt: »Et forsøg til at oplyse vore nuværende sprogformer ved sammenligning med det gamle islandske«<sup>48</sup>, men — magister blev han ikke.

I april 1841 fik han nogle informationer i Gorms institut, men det skulde han ikke blive fed af, da de foreløbig var ulønnede, og ved samme tid søgte han en med 300 rdlr. årlig lønnet plads i Danske kancelli, men da man vidste, at gamle Stemann nødig vilde have Harald anbragt dèr, var der jo praktisk sét intet håb om, at den vilde tilfalde ham, og det gjorde den heller ikke; men atter forlængede hans langmodige far hans ophold hos Schiödtes med et halvt år, så tag over hovedet og sin daglige kost havde han da til oktober.<sup>49</sup> Men det var jo ikke nok, for den unge mand havde også andre fornødenheder, så i virkeligheden var han kun jammerligt stillet. Da Conrad kom hjem i sommerferien, talte hans far som så ofte før om den ældre brors stilling. Han forsikrede, at han ikke nærede den fjærneste følelse af vrede eller bitterhed mod ham, men fandt det aldeles nødvendigt, at han til oktober ophørte med enhver understøttelse til ham »for dog engang at få en ende på dette uvæsen og lade ham af nöden lære at forskaffe sig noget erhverv«, men så blev Harald syg, og da bedstefar i september besøgte Conrad på Benzonseje, erfarede denne, at »far nu atter ved en mærkværdig overbærenhed har forundt ham forlængelse i terminen hos Schiödtes og tillige sendt ham 25 rdlr.«, og visselig var det »en mærkværdig overbærenhed«, for sönnens sygdom var ikke alvorlig. Han havde forresten i august (1841) skaffet sig en ny ulønnet ansættelse, nemlig som volontör i Universitetsdirektionen<sup>50</sup>, en stilling, L. Engelstoft utvivlsomt havde skaffet ham.

Bedstefars forhold til sönnen i disse år virker höjst overraskende, når man betænker, hvor princip- og karakterfast han ellers var, men noget skyldes det vel nok, at han anså Harald for sjælesyg og derfor mente, at der måtte tages visse hensyn, som ellers ikke vilde have været på deres plads, og en væsentlig andel deri havde sikkert bedstemors formidlende virksomhed,

for selv om heller ikke hun længer troede på umuligheden af at skaffe sig et erhverv i Kbhvn., og selv om hun til tider kunde finde sønnen urimelig — »min gode søn er just ikke så meget let at gøre tilpas, når han er patient«, skriver hun således i september 1841 til ham — så var hun dog stadig mor og en meget òm mor<sup>51</sup>; »altid Mutter« underskriver hun ofte kort og godt sine breve, for i de få ord rummedes al hendes hjærtensgodhed mod de kære børn. At hun mange gange er gået i forbøn for denne søn, der så ofte ikke kunde tage fornuften fangen, kan der ingen tvivl være om, og i den følgende tid kom hun til at gribe direkte ind i hans forvirrede forhold. Han havde nemlig i september (1841) skrevet til hende om den dybe gæld, han var kommet i, og hun måtte jo så se, hvad hun kunde gøre for ham og da først og fremmest tale med faren derom. Denne blev dybt bevæget ved at erfare, hvordan det stod til, »men hans forstand gør mange indvendinger«, skriver hun til sønnen, og indlade sig på at betale hans gæld vilde han ikke, men så var det, han atter gav Harald et halvt års ophold hos Schiødtes, og han samtykkede i, at hun tog til byen for at prøve på at bringe orden i hans ulykkelige økonomi. Nu skulde han foreløbig sende hende en opgørelse over al sin »plukkegæld« og al sin store gæld, og så vilde hun se, hvad hun kunde gøre, men hun vilde straks lade ham vide, at hans far ikke vilde kautionere for ham, for han havde svoret på, at han aldrig vilde gå i kaulion for noget menneske. Midt i oktober tog så bedstemor til Kbhvn. med den beskedne sum af 50 rdlr., alt, hvad hun i øjeblikket rådede over, og blev derinde i en uge for at udrette det mest mulige for sin kære søn. Hun forsynede ham med linned, strømper og skotøj, hun löste hans klæder ind fra Assistentshuset, hvor de længe havde været vel forvarede, og hun forsynede ham med lidt lompepenge. »Hun har i sandhed gjort alt, hvad en mor er i stand til at gøre«, skriver Conrad, »og gid nu Harald vil påskønne det gid han vil vise sin tak, ikke alene i smukke talemåder, men i sandhed og virkelighed, og gid frugten må vise sig i stadig vedholdende arbejdsomhed og i en lutret og forbedret opførsel!!« — Gælden havde hun foreløbig ikke kunnet gøre noget ved, men, da hun kom hjem, fik hun et lån hos Jappe på nogle hundrede rdlr., og de blev sendte til hendes fætter, advokat Fr. Treschow, for at han skulde bringe en akkord i stand med sønnens kreditorer; det hele var dog i virkeligheden håblöst, for det havde



vist sig, at den unge mand i løbet af fire år, hvori han dog stadig havde haft fri kost og logi, havde gjort en gæld på over 1400 rdlr., og endda havde han ikke skjorter og strømper!<sup>52</sup> Efter at Treschow i forbindelse med prokurator H. R. Kraft i nogen tid havde forhandlet med kreditorerne, og bedstemor ialt havde stillet et beløb af 500 rdlr. til rådighed, synes der at være kommet et resultat ud deraf, og Harald fik en del af sine solgte juridiske böger tilbage, men det viste sig snart, at alle hans mors



Harald Nyegaard 1833.  
(Efter tegning af Vald. Schiödte).

bestræbelser var forgæves, fordi sønnen var et hundløst kar. Han kunde ikke -- eller brød sig ikke om at -- modstå sine lyster og tilbøjeligheder. På et tidspunkt (1839), da han endnu aldrig havde tjent en hvid selv, havde han en bogsamling, der »afgav et i sandhed elegant syn ved de pragtfulde bind« og af dansk litteratur omfattede »alt«, lige fra Holberg til Oehlenschläger og de nyeste digtere, og nogle måneder efter, at hans mor havde søgt at ordne hans affærer, besøgte Conrad Kbhvn. og fandt da, at »med Harald var det som altid -- ingen penge -- brugte mange -- fjong som en af Kö-

benhavns første modeherrer -- hver dag i skoven«, og en måneds-tid senere talte han med sin Caroline »om Haralds galskaber, hans anskaffelse af et klaver, hans forlangende af kredit hos Holm på en betydelig mængde dame- og herrestads (nægtet)« osv. Hvad kunde det vel nytte, at hans mor ofrede sine styvere på ham, og hvad gavn var det til, at hans far nu i fire år efter, at han var blevet kandidat, idelig havde hjulpet ham på forskellig vis og betalt hans ophold hos Schiödtes. Dér var han forresten blevet så gammel i gårde, at han ved sin »ofte ufor-skammede opførsel« og sine »overdrevne fordringer« var blevet til »et sandt huskors«, og Conrad kunde ikke forstå, at hans svigerfar var svag nok til at bære over med og tåle sligt, istedenfor at vise ham døren.<sup>53</sup> Og det var ikke blot overfor sin brors

svigerfar, han viste sig så lidet elskværdig, men overfor alle, som han mente at kunne byde sligt. Caroline kunde ikke døde ham, sin søster Cora, der alle dage var den af hans søskende, der stod ham nærmest, stødte han en tid fra sig, og så kom han naturligvis samtidig i hårene på hendes Christian, som på denne tid opholdt sig i hovedstaden som lærer, og med hvem han havde plejet megen og særdeles venskabelig omgang. De disputerede forresten ofte drabeligt med hinanden, og Conrad, der engang overværede en sådan disput, siger, at den fuldkomment betegnede Haralds og tildels Petersens disputeremåde: Hidsighed, hæftighed, skrålen og skrigen, der overdøver alt og ikke tillader nogen anden at få indlagt et mæglende ord.<sup>54</sup>

Men ellers var som sagt de to disputatorer meget gode venner, som det svogre eger og anstår, og Christian delte flere interesser med Harald og satte megen pris på hans sang. Hin var et stykke af en poet, uden en eneste smule originalitet, altså snarere et stykke af en versemager eller rimsmed, og det faldt ham overordentlig let at forme sine ord rytmisk. I den henseende er følgende brudstykke af et brev, som han skrev til Harald, karakteristisk for ham. »Uendelig megen tak«, skriver han, »skylder jeg dig for al din velvilje, for al din broderlige kærlighed, for dine smukke sange . . . Tårer triller på min kind, når din sang mig vugger ind i så søde melodier, hvor al verdens uro tier, og Guds engle er mig nær. Ja, i mangt et aftenkvæld, Harald, du henrev min sjæl til de høje regioner, hvor vi hører klare toner fra et fjærnt forjættet land. O, du fik et herligt kald, Harald, som en værdig skjald, dine blide toner gjalde; som fra gamle, danske skjalde trænge de i sjælen ind.«<sup>55</sup> Skönt Haralds stemme på denne tid vistnok havde tabt sig noget, var den dog endnu meget smuk, og flere år efter kunde f. eks. hans mor tale om en måneskinsaften på salen, da han havde sunget »så henrykkende« for dem derhjemme, at hun stedse vilde mindes det »med blandet vemod om hensvundne tiders skønne harmonier.«<sup>56</sup> Det var vistnok hans sang, der åbnede Oehlenschlägers hus for ham, da han kom til Kbhvn., for da digterens datter Charlotte i første halvdel af året 1832 opholdt sig hos Hauchs i Sorø i en slags forvisning, traf de oftere hinanden hos Povelsens, hvor de sang duetter sammen<sup>57</sup>, og at A. P. Berggreens hus ligeledes stod ham åbent har rimeligvis også været en følge af hans musikalske begavelse. Hans øvrige omgang i hovedstaden i disse år

udgjordes af de allerede tidligere nævnte familier, H. Bechs, Ste-manns, tante Ibsens, Johs. Boesens osv.

Men, tilbage til den unge mands dårskeer! Året 1841 endte altså for ham under lidt lysere udsigter, da hans forældre hånd i hånd arbejdede på at bringe ham på ret köl. Når hans far just på sin bryllupsdag (12.1.42) skrev til ham, at han yderligere vilde forlænge hans termin hos Schiödtes til oktober flyttedag, tyder selve datoen på et bevidst samarbejde mellem forældrene, men hans far gjorde opmærksom på, at han kun gjorde dette skridt i tillid til, at han nu vilde opfylde sit ofte gentagne løfte om at skaffe sig et erhverv, ti »når futurum aldrig bliver præsens, kedes man ved al höre derom.« Men præsens blev det fremdeles ikke og da — som vi alt har set af Conrads beretning — den uforbederlige stadig blev ved at agere den flotte kavaler og slå om sig med penge, varede det ikke længe, inden han var yderst gældbunden, og da hans far i löbet af sommeren kategorisk erklærede, at nu vilde han ikke mere hjælpe ham, og for denne gang endelig stod fast, måtte hans kærlige mor, der frygtede for, »at han ved ganske at overlades til sig selv vilde endmere komme på gale veje«, gøre, hvad hun kunde, for at holde ham oppe. Hun fik skrabet 100 rdlr. sammen, som Schiödte skulde have for det næste halve år, og således var sönnen sikret mod at lide egentlig nöd til april 1843.<sup>58</sup> Nær havde han dog forspildt denne sin sidste chance, for kort förend han skulde rejse hjem på feriebesög i julen, fandt han for godt at prygle tjenestepigen og derefter forlange, at Schiödte skulde give hende löbepas, hvad denne dog nægtede<sup>59</sup>; Harald synes at have bidt dette sit nederlag i sig, for han blev boende på sit gamle opholdssted til foråret; så flyttede han efter et næsten otteårigt ophold dör på sine forældres bekostning hen i »Hotel du Nord«.

Men allerede længe inden den tid var hans pengeforhold i en, om muligt, værre tilstand end nogensinde för, og han havde fattet den beslutning at rejse til Holland for at slå penge af sine velsituerede slægtninge derovre; hans mor frarådede det, ja, vilde ikke engang tale til »Vatter« derom, »ti han vil visselig sige med mig: Harald skulde drage renter af den kapital, han besidder af kundskaber, og fatte en kraftig beslutning næst Guds bistand at arbejde sig frem«, så vilde det nok gå<sup>60</sup>, men sönnen blev som sædvanlig döv for alle forestillinger og havde da allerede sat sig i bevægelse for at opnå sit önske. I november havde han klaget

sin nød for svogeren Coen, og i januar meddelte han ham, at han tænkte på at tage sig af dage (!), hvis han ikke fik hjælp, og han havde jamret for Cora, der var villig til at ofre ham sine smykker<sup>61</sup>, men hvad forslog de for sådan en ödeland! Jappe var ikke i stand til at låne ham noget, men endelig lykkedes det ham at få nogle penge hos byfoged Harhoff i Ringsted<sup>62</sup>, og så skulde rejsen gå for sig, men imidlertid havde hans forældre på deres testamente gjort en tilføjelse om, at, da Harald havde vist så stor ringeagt for penge, skulde den ham engang tilfaldende arv sættes i overformyndieriet til hans död, men »skulde han senere med meget troværdige mænds vidnesbyrd om en klogere anskuelse og vandel godtgöre, at det vilde være til hans sande vel at erholde rådighed over kapitalen«, kunde det ske med Danske kancellis tilladelse.<sup>63</sup>

Midt i juni begav den håbefulde unge mand sig afsted på sin rejse, sejlede med »Christian VIII« til Kiel, tog derfra med diligence til Hamborg og videre med dampskib til Amsterdam, en rejse, der dengang kostede for de tre strækninger henholdsvis 12 rdlr., 4 rdlr. 12 sk. og 32 rdlr., og da han nu havde lommen fuld af Harhoffs penge og ventede at returnere, velbeslået med hollandske gylden, havde han ingen betænkeligheder ved at slå sig lös undervejs. I Kiel blev han et par dage, i Hamborg deltog han nogle dögner i alle de forlystelser, den store by havde at byde på, og den 21. juni havde han den glæde at holde sit indtog i Amsterdam, hvor hans mor just dengang var på besög hos Coen og Augusta og naturligvis ikke kunde være glad ved at se ham, når han kom i en sådan mission, men slige hensyn tog Harald ikke, ikke engang overfor den, der havde gjort alt, hvad der stod i hendes magt, for at holde ham oppe. Hun blev her endnu i fjorten dage, men sönnen blev et par måneder; her gik han jo og havde alt frit, kunde synge med sin söster og passiare med sin fornøjelige svoger, og der måtte jo også tid til at få de hollandske slægtninge til at rykke ud med de eftertragede penge, da de havde al mulig grund til at befrygte, at et såkaldt lån i virkeligheden vilde blive en gave. Navnlig var det Coens bror Henri, der var en meget formuende mand, som han agtede at bæere med sin sögning, og da denne ikke just synes at have fölt sig fristet til at entrere, trak forhandlingerne i langdrag, og efter at mange breve var vekslede og halvanden måned gået, var Henri ikke kommet videre end

til at ville låne ham 2000 gylden ialt, skönt Harald foregav at måtte have 5200, nemlig 2000 straks, 1000 til nytår og 550 hvert af årene 1845—48 til livsophold, og for at give sit forlangende vægt forsikrede han, at hvis han ikke fik, hvad han fordrede, vilde kreditorerne før eller senere falde over ham og tage alt, hvad han ejede, og så agtede han, da hans sangstemme endnu var god, at drage rundt i fremmede lande som tyrolersanger med lire og guitar!<sup>64</sup> Det gjorde dog næppe noget indtryk på den flegmatiske Henri, som synes at være blevet stående ved de 2000, hvilket heller ikke var lidt, da en gylden er halvanden krone; 3000 kroner var meget dengang, og da Coen også gav ham et lån, hvis størrelse dog er mig ukendt, kunde Harald den 15. august med forholdsvis velforrettet sag tiltræde hjemrejsen, som gik med dampskib til Hamborg, derfra med diligence til Lübeck, og videre til Kbhvn. med dampskib.<sup>65</sup>

Da den velbeslåede unge mand kom tilbage, skrev han i sin notebog med godt humør: Ny æra, og så lod han straks pengene rulle, som om de aldrig kunde få ende. Først gjorde han nogle afdrag hos sine mange kreditorer: Boghandleren fik 350 rdlr., en anden do. (Reitzel) 80, to skræddere 159, en klædehandler 59, instrumentmageren 30, bogbinderen 37, og til Assistenthuset måtte han af med 50 osv. Dernæst skaffedes et møblement, alt »fuldmahogni«: Et skrivebord (14 rdlr.), en skrivepult (14), en divan (18), et divanbord (25), 6 stole (20), en pult (10), en seng (12), et spejl (10), en sovestol (15), 4 reoler (13), osv. osv., portrætter og littografier (32), gibsfigurer (25), rammer (5), lampe (6) osv. osv., et engelsk pianoforte (350), guldfisk (3), bur med kanarifugle (6) osv. osv., mange herligheder til nytte og fornøjelse; om det så var et guldreperur til 45 rdlr., blev der råd til det, og da han til flyttedag indrettede sig det mageligt og bekvemt i Vimmelskaftet nr. 18 (nu nr. 34) og havde fået købt temaskine, porcelæn og Gud ved hvad, var der ikke én eneste skilling tilbage af Henris penge!! Og i året 1865 var ikke én skilling tilbagebetalt, men gælden var med påløbne renter vokset til 3760 gylden.<sup>66</sup> — Da det rygtedes i Holland, hvorledes »tyrolersangeren« havde anvendt det hjembragte guld, bebrejdede Coen ham hans omgang med de betroede penge og hans brud på trufne aftaler, men var ikke desmindre godmodig nok til atter at give ham et lån 1844.

At bedstefar havde ret, da han skrev, at Harald kun ønskede

et lån til sine »dårskabers fortsættelse«, fremgår med tilstrækkelig tydelighed af det foregående, og man forstår let, hvor pinligt berørt han måtte føle sig over sønnens færd. Bedstemor kunde derfor med god grund begynde det nye år (1844) med at skrive til denne: Din far »kan ikke aflade at sørge med mig over, at vort elskede barn, vor førstefødte søn, vort håb, vor stolthed således hidindtil har nedbøjet os, over den måde, hvorpå han har valgt sig at give slip på al bestemt virksomhed, der kunde lede til noget hélt og hæderligt. Kvalt af gråd sagde far imorges: Jeg var tilfreds, Harald nu begyndte som skriverdreng; jeg skulde slutte ham i mine arme, skönt jeg nu ellers kunde have sét ham som et menneske med 500 rdlr. årlig; da var dog håb endnu, men hvad skal enden blive på det nærværende«. Øjeblikket var dog ikke til at få sønnen i tale, for han modtog just ved samme tid den ny understøttelse fra Coen og var altså foreløbig ovenpå, og da hans mor igen et par måneder efter gav udtryk for sine bekymringer og henstillede til ham fra hans far, om der ikke kunde være grund til, at han søgte sin lykke i udlandet, gjorde det sikkert intet indtryk på ham. Han havde det jo foreløbig som blommen i et æg i Kbhvn., begik nye galskaber og gjorde ny gæld.

Et halvt års tid, før han begav sig på sin rejse til Holland, var han kommet i forbindelse med et simpelt fruentimmer, som hed Christiane Frost og var tjenestepige i meget jævne familier. Hvorfra hun stammede, har jeg ikke kunnet finde, og hvilke ydre eller indre fortrin hun havde, som kunde tiltrække en intelligent ung mand, fremgår ikke af de breve, hvori hun omtales, eller af de ikke få breve, der foreligger fra hendes egen hånd. De röber kun, at hun var en tarvelig og uvidende person; men Harald var meget forliebt i hende, færdedes stadig med hende i Frederiksberg have og andensteds og søgte at bibringe hende en smule kundskaber og politur, men ganske uden held. Da han rejste bort, forærede han hende et eksemplar af Chr. Winthers »Hundrede Romanzer« med et egenhændigt vers, der sikkert lige såvel som samtlige romanzer gik langt over hendes forstand, og da han var kommet tilbage, levede de atter i fryd og gammen, og hun kostede ham ikke stort andet end lidt traktement på deres udflugter, men i juni 1844 måtte ungarlen ud med 8 rdlr. til börnetøj (bleer, navlebind, skjorter osv.), og så måtte han gentagne gange betale honorar til en »sage femme«, og den 27.

august nedkom Christiane med en datter, som Harald frejdigt opkaldte efter sin mor med navnet Elisabeth (Betty), ret som om det var en glædelig begivenhed.<sup>67</sup> Derefter opgav hun sin fortjenstfulde virksomhed som tjenestepige og blev en tid lang hanskesyerske, men det kunde hun ikke leve af, så hendes og hendes uægte barns underhold kom i den følgende tid til at tynde på hendes elskers i forvejen stærkt belastede budget. Det er utvivlsomt, at han var glad ved dette barn — hvor mærkeligt det end lyder — men med den ham i disse år ejendommelige opfattelse havde han straks udklækket den plan, at hans forældre og søskende skulde sørge for det, og navnlig mente han, at Cora passende kunde påtage sig dette hverv, hvad hun selvfølgelig betakkede sig for, idet hun dog ønskede til lykke »med den lille nyfødte pige« (!!).

Ingen af hans forældre gjorde ham nogen hebrejdelse i anledning af den lidet flatterende begivenhed, men, da han straks efter barnets fødsel slog på, at han var tilbøjelig til at ægte det fruentimmer, med hvem han havde fået det, svarede hans mor på egne og farens vegne, at han ingenlunde burde indgå ægteskab på et tidspunkt, hvor han ikke engang kunde ernære sig selv, og at de hverken vilde eller kunde give ham deres velsignelse til et sådant skridt, og da han samtidigt havde fablet om at tage til udlandet, foreholdt hun ham, at hvis han vilde gøre det, måtte han gøre alvor af det, inden han havde sat alt overstyr, for at drage bort med to tomme hænder var ikke tilrådeligt.

Så gik tiden, og i januar 1845 tænkte Harald på at søge en ledig assistentplads ved de danske besiddelser i Afrika, hvad hans far også tilrådede ham, men da det glippede, foreslog han sønnen, hvis han endnu tænkte på »at ægte det fruentimmer, vi har hørt om«, da at søge at blive landsbylærer, da han så kom i en stilling, »hvortil hun var skikket«, men vil han ikke det, gør han vist rettest i på må og få at gå til Vestindien, hvortil han skal få en hjælp på nogle 100 rdlr.<sup>68</sup> Men det konvenerede ikke den unge herre, der stadig drev om i Kbhvn. uden mål og med, pönsede på udveje til at indgå den grimme mesalliance, søgte hjælp hjemmefra, alt mens han til sin far skrev breve, der mindst af alt var velbetænkte, og muntrede sig ved at gøre udflugter til sin søster Cora, der nys var blevet præstekone i Jydstrup, og til sin gode ven Grönbeck i Rönne.<sup>69</sup> Mens han var her, kunde

han meddele sin nævnte søster, at der var blevet tilbudt ham et embede, som han allernådigst vilde modtage, og at hun altså snart vilde se ham som kgl. embedsmand, men hvorledes det nu end forholdt sig hermed, blev der i hvert fald ikke noget af den udnævnelse. Så fandt han på, at han vilde være toldembedsmand, og henvendte sig i den anledning til sin fhv. skolekammerat grev Sponneck, der da var deputeret i Generaltoldkammeret, idet han lod ham forstå, at han naturligvis måtte have garanti for hurtigt avancement, men det kunde greven naturligvis ikke love ham; dog trøstede han ham med, at, når han begyndte fra neden, »vilde den overlegenhed, som den videnskabelige dannelse og navnlig i dette fag de juridiske kundskaber efter almindelig erfaring har givet andre i lige stilling, også gøre sig gældende til fordel for dig og i kortere tid bringe dig avancement«, men ingen kunde nævne nogen bestemt termin; så opgav den snart halvgamle jurist denne plan og, med de bratte overgange, der var ejendommelige for ham, fandt han på, at så vilde han se at blive — lårnvægter eller liremand og søgte desangående oplysninger hos sin fhv. studiefælle C. F. Prangen, der var fuldmægtig ved Kbhvns. politi. Det svar, denne sendte, var meget udtømmende men gik naturligvis ud på, at man ikke som vægter kunde bruge en juridisk kandidat, og at en sådan intet håb kunde gøre sig om at få bevilling på at gå med lirekasse!

Harald havde imidlertid søgt ved undervisning og påvirkning at hæve Christiane op til sig, men intet kunde være mere håbløst i dette som i næsten alle lignende tilfælde, og han havde forsøgt at stige ned til hende, men med lige så ringe held, for man ryster ikke let medfødt kultur og mange års arbejde på at uddanne sin ånd af sig.<sup>70</sup> Med alle sine forrykte indfald og hele sin højst besynderlige måde at tage livet på, med al sin til tåbelighed grænsende barnagtighed i alle spørgsmål, der tangerede penge, med al sin letsindighed, sin flygtighed, sin mangel på karakterfasthed, sin hæftighed, sin stædighed og Gud ved hvad, var og blev han en meget intelligent mand med betydelige ævner, som kun ventede på en lejlighed til at udfolde sig, og — hvad der lyder paradoksalt -- en klog mand, når ikke hans ovennævnte uheldige egenskaber tog magten fra ham. Han synes da også efterhånden at være blevet klar over, at hvor meget han end holdt af barnet, hvis vé og vel længe lå ham på hjærte, og



af dets mor, måtte han opgive tanken om at indgå en varig forbindelse med hende, men det varede dog endnu nogle år, inden han definitivt kunde slippe denne forrykte tanke.

Efteråret 1845 oprandt, og dette enfant terrible, der i så høj grad manglede sin yngre brors sunde instinkter, havde stadig intet levebröd. Sin forholdsvis flotte ungkarlebolig i Vimmelskaftet havde han måttet forlade, og meget af hans »fuldmahogni« var sikkert spredt for alle vinde. Han havde slået sig ned i Pustervig nr. 193 (nu nr. 4) og anråbte atter sine forældre om assistance, men hans mor svarede, at da hun hjalp ham i 1841, havde hun forpligtet sig til ikke at optage flere lån til ham, og hans fars svar gik ud på, at han gjerne vilde hjælpe ham, »men dette forbyder mig en hellig ed og mange dig velbekendte omstændigheder«. Tanken om Haralds trange kår var ham i højeste grad pinlig, og han bad hver dag den gode Gud om, at sönnens »nærværende krisis« måtte vare så kort som muligt, så at der snart kunde oprinde blidere dage for ham og derved også for hans forældre. Betale hans gæld vilde han naturligvis ikke, men han var villig til indtil videre at påtage sig barnets forsörgelse og vilde give ham 400 rdlr. til hjælp til at tage til Vestindien, hvis han kunde tænke sig at rejse derover på må og få, og han foreslog ham i så fald at tilbringe vinteren dels i Jydstrup og dels på Frederikskilde. Harald slog nu straks til, hvad rejsen til Vestindien angik, men belært af tidligere erfaringer gjorde hans far ham opmærksom på, at der naturligvis vilde blive draget omsörg for, at de 400 rdlr. kun anvendtes efter deres formål og tilføjede: »Hvad der muligen forekommer dig som mistillid er jo en uundgåelig fölge af dine uheldige derangerede ökonomiske, endnu ikke berigtigede begreber«. <sup>71</sup>

Han måtte så foreløbig klare sig, som han kunde, hvilket jo for ham ikke var noget nyt; en del af vinteren tilbragte han hos svoger Petersen, og en halv snes dage var han i januar i sit barndomshjem, som han ikke havde sét et par år. Hans mor var meget glad over dette besög, og minderne om det fyldte i den fölgende tid hendes breve: »De få dage, du nys tilbragte i hjemmet, vil altid stå for mig som et forbillede på en lysere fremtids möde, skönt hjertesøkærende og ligesom blödende var afskeden. Men takket være Herren, som dog lod os opleve denne stund, og lægge sin velsignelse til dine planers udförelse«, og hun beder om hans silhouet — men fik den ikke — og om en lok

af hans hår. »Dit åbne, klare blik«, skriver hun senere, »som barnlig gennemstrømmede dig ved afskeden, vil stedse leve i min sjæl«.72 — Hun så ham aldrig mere.

Den 19. marts 1846 forlod Harald endelig med Vestindien som mål den danske hovedstad, som han havde klynget sig til i otte år, efter at han havde taget sin embedseksamen, ofte lange år, hvori han under mange selvforskyldte savn og mange ufortjænte glæder vel havde uddannet sin ånd i flere retninger, men ikke var kommet et fjed nærmere til at opnå et fast erhverv. Lige til det sidste havde han levet af andre, tæret på andre; nu skulde han endelig, 32 år gammel, gøre et forsøg på at stå på egne ben. Det var kun i håb om, at han ved at rives aldeles ud af de gamle forhold skulde blive et nyt menneske, at hans gamle far, hvem han under sin lediggang i Kbhvn. havde kostet 14—1500 rdlr., nu betalte hans ekvipering og udrejse, og man kan ikke undres over, at det sidste brev, han sendte til ham inden afrejsen, ikke så meget blev favre ord som alvorlige formaninger, ti, som han skriver: »De alvorlige ord er dig vist de gavnligste«.

Tilbage sad den letsindige Christiane Frost med sin datter, som bedstefar på visse betingelser havde forpligtet sig til at tage sig af, til hun blev 14 år gammel, og som forresten både Haralds mor og søstre også gav en lille håndsregning, når lejlighed gaves, ved at sende små klædningsstykker og »lidt andet pilleri«. Kort tid efter, at Cora var blevet gift, havde hun foreslået, at barnet skulde anbringes et sted nær ved Jydstrup, for at hun kunde føre tilsyn med det, og senere gjordes et forsøg på ved fru Heilmanns hjælp at få det anbragt i nærheden af Roskilde, for at det kunde være nærmere ved moren, men det glippede. Bedstefar havde lovet indtil april at give Christiane 15 mk. månedlig, men sin fremtidige understøttelse gjorde han afhængig af, at barnet kom »under Jydstrupernes ægide«, og deri var bedstemor enig med ham. Det viste sig imidlertid, da maj kom, at moren på ingen måde vilde give barnet fra sig, og så holdt understøttelsen indtil videre op, og det hjalp ikke, at mor og barn i september 1847 en skønne dag troppede op på Frederikskilde, for, som Betty skrev til Harald, »far er altfor bestemt til, at det kunde tænkes«, at han skulde forandre sin bestemmelse, men han gav hende »en lille understøttelse straks og var

meget deltagende og net imod hende<sup>73</sup>; hans retsindighed og hans gode hjærte fik ham iövrigt til, trods al bestemthed, at lade hende tilflyde hjælp på forskællig vis. De 5 rdlr., Harald hver födselsdag havde fået af sin far, gik nu til hans barn, og en lille livrente, der 1847 tilfaldt Harald efter hans mor, sendte bedstefar også stadig til barnet. Heller ikke glemte han at foreholde sönnen hans pligter overfor dette<sup>74</sup>, og helt forsömte denne det heller ikke, men han havde nu engang vænnet sig til, at det var lettere at lade andre trække læsset, og derfor hyldede han også med hensyn til barnet dette princip; det blev så navnlig hans far, der underholdt det ved årligt at sende moren 15 rdlr., og hans söster Betty, der förte lidt tilsyn med det<sup>75</sup>, ti bedstemor var död et årtid efter Haralds afrejse. Da vestindianeren imidlertid stadig tog sig sin del af byrden for let, skönt det i virkeligheden var meget beskedne belöb, det drejede sig om, endte det med, at Christiane 1850 klagede til myndighederne over, at han forsömte barnet, og det indtraf på et for ham såre ubelejlgt tidspunkt. Så måtte han forpligte sig til årlig at give hende 36 rdlr., og dem oppebar hun i hvert fald endnu 1857, men det var stadig hans ubegribelig langmodige far, der sørgede for, at hun fik dem.<sup>76</sup>

Christiane Frost döde 1865 i Kbhvn., hvor hun da havde en lille tråd- og brödhandel. Datteren, der som voksen ingen forbindelse havde med sin far, blev omrejsende skuespillerinde af 5. rang<sup>77</sup>, blev 42 år gammel gift med en fagfælle Charles la Cour og döde 1921, også i Kbhvn.

Dette lille intermezzo er nærmest indsat her for, så vidt muligt, at blive færdig med disse to kedelige snyltegæster i familien, men helt ude af sagaen er de endda ikke. Det varer ikke længe, inden de igen vil vise sig et öjeblik på scenen, men först skal vi nu forlægge denne til Vestindien.

Det var jo i sidste halvdel af marts 1846, at Haralds afrejse fandt sted, og nu skulde det altså vise sig, om han kunde blive »et nyt menneske«. Men det er som bekendt ikke så let at undgå, at nissen flytter med, og det kan den også göre, når man drager over et helt verdenshav, og det gjorde den ved denne lejlighed; dog holdt den sig — som det er slige småfolks natur — foreløbig skjult.

Overrejsen gik godt, bortsét fra nogle storme, som fremkaldte

en del søsyge, og efter at have glædet sig i rigt mål over alt det nye, rejsen havde at byde på — morild, hajer og sværdfisk, fregatfugle, fiskeørne og søsvaler, nye stjernebilleder, de lodrette solstråler og meget andet — ankom han på sit flensborgerskib til Sct. Croix efter omtrent to måneders sejlads den 16. maj og blev straks afhentet af »fætter Feilberg«, der var andenlærer ved Christianssteds borgerskole med en gage på omtrent 1500 rdlr., hvormed han »ret godt kommer ud af det«, og hos hvem Harald foreløbig skulde bo og have kost og logi for 30 rdlr. om måneden, »hvad her må ansés for nogenlunde moderat«. — Med hensyn til dette fætterskab forholdt det sig således, at Jens Frederik (kaldt Fritz) Feilbergs mor Louise Brummer var søster til den Cathr. Rebekka Brummer, der havde været gift med bedstefars bror, præsten Niels Nyegaard, hvis søn Sophus (jvfr. s. 62) altså var fætter både til Feilberg og til Harald, men mellem disse to sidste var der altså i virkeligheden intet familieskab. Denne fætter Fritz, der var jævnaldrende med Conrad, studerede ligesom denne teologi, blev formedelst dovenskab 1837 sendt til pastor E. T. Clausen i Gimlinge for af ham at forberedes til eksamen, men blev året efter huslærer hos Hansens på Cathrineholm og lod foreløbig studierne ligge. Først 1844 lykkedes det ham at få en mådelig eksamen, og året efter kom han som lærer til Christianssted. Som huslærer forlovede han sig med Jette Hansen, men den letsindige krop slog 1840 »på en skændig måde« op og ægtede et par år efter Laura Almind, der var søster til den Cecilie Almind, der som selskabsdame på Bækkeskov undertiden med fru Smith var kommet på Frederikskilde. Her kom også fætter Fritz, da skæbnen havde forslået ham til det sydvestlige Sælland, og i det mindste blandt de unge damer gjorde han stor lykke; »både hans spil, hans dans og hans hele person bliver løftet til skyerne«, skrev Augusta, og da han var død 1890 som præst i Frederikssted, mindedes Cora ham: »Hvor var han dog glad og munter, altid parat til at deltage i dans og musik og alt, hvad der forefaldt — han spillede smukt — jeg kan endnu huske nogle galopader, han spillede, som vi fløj afsted efter«. Kusine Hanne kunde godt lide ham.<sup>78</sup> —

Harald havde det held straks efter sin ankomst til Vestindien at få ansættelse hos overretsprokurator H. L. V. Arnesen med 50 rdlr. månedlig i løn, ikke meget, men dog nok til at eksistere for.<sup>79</sup> Det var i hvert fald et godt fremskridt for et menneske,

der så at sige aldrig för havde tjent en skilling ved eget arbejde, og hans far blev så glad over den gode begyndelse og navnlig over grundtonen i det første brev, han sendte hjem, fordi den viste, at der var foregået en heldig forandring i hans »anskuelse af det praktiske liv«, at han straks gjorde sig den fornøjelse at sende ham en anvisning på 70 rdlr. til forbedring af garderoben, »hvorpå man ser meget i Vestindien . . . . Også for din tilfredsheds skyld håber jeg, at det er sidste gang, du vil behöve en sådan soutien fra mig«. <sup>80</sup> Men det blev nu ikke sidste gang, og grundtonen forandredes snart. Alene det, at sönnen for alvor kunde spekulere på at lade Christiane og barnet komme til Vestindien, måtte vække alvorlige bekymringer, så meget mere, som han selv havde skrevet, at hun »i de onde dage [v: vinteren 45—46] ikke ganske forholdt sig, som jeg havde ventet det.« Det blev nu heldigvis ikke til noget — hvem skulde vel også have betalt den rejse? — men tanken var der. Naturligvis frarådede hans far det, og hans gode ven F. H. Jörgensen, senere byfoged i Sorö, der havde lovet ham at gøre for Christiane, hvad han kunde, og oftere alvorligt læste ham teksten, når han for sömte sine materielle forpligtelser overfor hende, skrev i den anledning til ham, skönt han tydelig nok var hende meget velvilligt stemt: »Gå aldrig hen og gift Dem med hende, det er mine ord. Både hun og De vilde blive ulykkelige og desto ulykkeligere jo fordelagtigere Deres stilling i andre henseender måtte blive. Det er min fuldeste overbevisning«. <sup>81</sup> Derefter synes Harald endelig at være kommet bort fra den horrible tanke, til hustru og til sine eventuelle börns mor at tage et utugtigt, simpelt og uvidende kvindfolk. — Det er iövrigt betegnende for al den vankelmodighed, der fandtes hos denne sön i hans ungdom, at han, alt imens den sidst omtalte kvinde stadig havde en vis magt over ham, kunde finde på at fri til sin muntre lille kusine Hanne Nyegaard, som han selv betegner som sin første ungdomsinklination, men det gjorde han. Kort för sin afrejse fra Kbhvn. havde han sögt at træffe hende i den anledning, fordi han »kun som fæstemand, med en nordisk piges tro, önskede at forlade fædrelandet«, og den nordiske pige måtte være hende, »ti skönt hendes billede vel for en tidlang var fordunklet, var det langt fra at være udvisket«; men han traf hende ikke. Så greb han, mens skibet förte ham over Vesterhavet, sin pen for at sende hende et frierbrev, når han passerede Kanalen, men

han var så uheldig ikke at kunne få det afleveret dør, og Atlanterhavets storme synes derefter at have ført hans flygtige forelskelse bort med sig, for, da han nåede sit mål, blev brevet heller ikke afsendt. Christiane var atter kommet i forgrunden. Så forløb fire måneder, hvorefter et nyt frierbrev blev fabrikeret og afsendt, og hen på foråret kom det svar, som han burde have været forberedt på, men blev meget forbitret over: Hun betakkede sig for den hende tiltænkte lyksalighed. — Kun for fuldstændigheds skyld skal tilføjes, at kort inden han før sin afrejse besluttede at hyde lille Hanne sin hånd, havde han friet »til en ligeså agt- som elskværdig dame i Kbhvn. af sat alder«, men hun havde svaret ham, at hun desværre var for gammel til at modtage et så glimrende tilbud.<sup>82</sup>

I et brev, Harald sendte hjem sidst i september, altså efter kun fire måneders ophold i Vestindien, omtalte han ikke blot disse frierier men også en slem kontrovers, han havde haft med fætter Feilberg, og det forfejlede i, at han var ekspatrieret. Dette var efter hans fars mening en højst forhastet dom, og skönt han ikke havde noget at indvende mod frieriet til Hanne, har han vel nok fundet det lidt aparte, og kontroversen måtte give ham en sikker fornemmelse af, at Harald endnu ikke havde løbet hornene af sig; resultatet var, at »tonen i dit sidste brev gefaldt mig langt mindre end i det første«.

Det sammenstød, sønnen havde haft med fætteren, kunde heller ikke i hans fars øjne stille ham i det gunstigste lys, i hvert fald ikke i slutningsscenen. Han har givet en meget udførlig beretning om det, og hovedpunkterne var følgende: En dag sidst i juli, mens Feilberg, hos hvem han jo boede, sad og musicerede, nød Harald livet i en »rokkestol« som tilhører, indtil han pludselig ved at gynges for stærkt gik bagover, dog uden at komme nævneværdigt til skade, og uden at stolen led nogen videre overlast. Fru Feilberg, der var af ringe herkomst — hendes far var lysestøber — og hvis væsen »altfor meget mindede om opvartningspigen, der ikke kan bære æren af at være bleven en teologisk kandidats og kongelig ansat lærers hustru«, kom ved støjens færende ind, og da hun så, hvad der var hændt, gav hun sig til at bande og råbe og skribe med så skingrende en röst, at det hörtes af »lænestefolk og negre« og af folk, der passerede på gaden, forlangte en ny stol, erklærede, at Harald ikke var nogen »kavaler« osv., og blev ved, indtil denne forlod stuen.

Manden var tavs tilskuer ved denne scene, men et par dage efter, da der skulde opgøres et pengemellemværende mellem dem, serveredes der nogle spydigheder fra bægge sider, og forholdet var derefter i det hele taget så spændt og ubehageligt, at Harald besluttede at flytte hen i et andet logi til 1. septbr. Den sidste dag, da han var hos Feilbergs, travlt beskæftiget med indpakning, lod han gennem pigen anmode om at få udleveret nogle noder, han havde lånt sin vært, men hun kom tilbage med den besked, »that there was no answer, not at all«, hvorefter han selv gik ind i salen og hentede dem, han kunde finde, og vendte med dem tilbage til sit værelse. Fru Feilberg, der havde hørt ham rumstere inde i salen, tilkaldte sin mand, og Harald hørte ham komme løbende, idet han råbte: »Ja, jeg skal, fanden gale mig, kurere ham, den æsel!« Straks efter »fløj min kammerdör voldsomt op, og Feilberg — det er fast utroligt — som en rasende hen i brystkraven på mig og slog mig efter ansigtet med knyttede næver«, dog uden at ramme. Efter at have frigjort sig erklærede Harald, at han ikke vilde kappes med sin modstander i skældsord og håndgribeligheder, »men vi tales ved på anden vis«, og så flyttede han. Men straks efter at være kommet til sit nye logi sendte han Feilberg et brev, hvori han klagede over den »eksempellöse nederdrægtighed«, hvormed han i den sidste måned var blevet behandlet, og som han sluttede med: »Jeg udæsker dig derfor herved til at gå mig under öjne på klinge eller på pistoler — ligesom du synes — og erklærer dig med det samme for en usling og for hver mands nidding, om du under et eller andet foregivende undslår dig for at give möde«. Svaret kom omgående. Feilberg returnerede brevet med påtegning: »Hr. Nyegaard bedes at undskylde, at jeg Intet har at svare til den mig tilsendte udfordring«. Utvivlsomt var »hr. Nyegaard« i sit inderste godt tilfreds med dette svar, som han rimeligvis havde forudsét, men han gav straks i et nyt brev udtryk for den forbavselse, han fölte ved, at hans fjende nægtede at modtage en udfordring »fra en mand, som i alle måder er din jævnlige, af de bædre samfundsklasser og af uplettet borgerlig agtelse«, og han endte med följende ord: »Jeg har da gjort mit og har kun at svare dig og at gentage det — og dette være mit sidste ord til dig — at du ved dit afslag på æresoprejsning selv har erklæret dig for en usling og et harehjærte, der vel har mod nok til at være skamlös, men trækker dig tilbage under munkekappen, når

det gælder at bære skamlösheds følger mellem mand og mand — en usling, der, at jeg skal være kort, farer op som en löve og falder ned som et får«. — Hermed var striden forbi, men Harald siger selv, at man har fundet hans sidste brev for skarpt. Sagen vakte megen opsigt, blev meget omtalt, og de fleste tog parti for Feilberg og fandt hans modstander for stridbar<sup>83</sup>; sikkert er det jo, at hvem der end havde ret, kunde den hele affære ikke være gunstig for en ung mand, der var kommet herover for at krybe op ad embedsstigen, og som endnu ikke havde haft lejlighed til at vise, hvad han duede til. Han havde som barn det mundheld: »Man gör sig selv så latterlig«; hvor let kunde han ikke have opnået just det ved denne lejlighed. Dog, Arnesen forsikrede ham, at den hele historie snart vilde være glemt.

Harald vedblev at arbejde på dennes kontor, og tiden synes at være gledet hen uden större begivenheder. Da modtog han henimod sommeren 1847 meddelelse om, at hans gode, trofaste mor var gået bort, et budskab, der gjorde ham ganske fortvivlet, ti han erkendte, at hun havde været formidleren mellem ham og hans far, og at af hele hendes færd og virken i de senere år var »en ikke ringe del, og mere, end jeg fortjænte, helliget mig«. Hendes död vakte i høj grad hans længsel efter hjemmet, efter slægt og venner, og han forsikrede, at han hellere vilde leve i Danmark med 800 rdlr. om året end i udlændighed med 8000, for i Vestindien vilde han aldrig kunne få hjemfölelse. Hans tanke var nu at vende tilbage for at overtage bestyrelsen af Frederikskilde, når han havde sat sig lidt ind i landvæsen. Det var ikke nogen ny idé, for allerede i 1845, da alt stadig gik skævt for ham i Kbhvn., havde han sögt at få sin far ind på den tankegang, men denne havde gennem Cora ladet svare, at han selv så længe som muligt vilde bestyre sin ejendom, og at han iövrigt slet ikke mente, at Harald var istand til at göre det. Nu kom han altså tilbage til denne mulighed og skrev i juni udförligt derom både til sin far og til sin söster Betty, hvis »stemme far altid har agtet höjt, når det gjaldt rolig og sindig rådslagning«, men hun svarede, at »i alle vigtige anliggender har far så længe forud tænkt og besluttet, at hans beslutning ikke engang kan blive genstand for overvejelse i familierådet, som du udtrykker dig«. Harald havde for at give sit önske mere fast bund under födderne foreslået — hvad der dog synes ret fantastisk — at han skulde bruge det förste år herhjemme til at tage landmåler-



og translatöreksamen, hvorved han mente at blive i stand til som fremtidig ejer af Frederikskilde at skaffe sig en del ekstraindtægter, men på hans far måtte nødvendigvis et sådant forslag virke afskrækkende, både fordi han havde tilstrækkelig erfaring for, hvad sönnens studier plejede at före til (og til matematik havde han vistnok alle dage været en klodrian), og fordi intet kunde være ham mindre kært, end at se sönnen vende tilbage til det Kbhvn., som i årevis havde haft en så uheldig indflydelse på ham. Men det hele spørgsmål faldt iövrigt bort, da bedstefar af flere grunde slet ikke mente at kunne indlade sig på Haralds forslag, skönt det vilde have været ham kært, om den gård, hvor han havde virket i 37 år, kunde være gået over til et af börnene.<sup>84</sup>

Allerede længe, inden disse afslående svar nåede ud til Vestindien, havde Harald haft det held midlertidigt at få en god ansættelse, hvormed han var særdeles godt tilfreds. En af de kgl. fuldmægtige i regeringssekretariatet, Carl Reimer, var indtil videre blevet fungerende rådssekretær på Sct. Thomas, og i den derved ledigblevne stilling indtrådte han med en gage på 1000 pieces of eight, hvilket svarede til ca. 1200 danske rigsbankdaler, altså dobbelt så meget, som han havde haft hos Arnesen. Sin nye stilling tiltrådte han 20. juli 1847, var således indtil videre vel anbragt<sup>85</sup> og synes dermed foreløbig at have slået sig godt til ro. Omtrent et år efter udbrød den frygtelige negeropstand, om hvis rædsler han sendte en udförlig beretning hjem til sin far, og inden det næste år var forløbet, opnåede han (fra 1. juni 1849) stillingen som konstitueret byfoged og skifteforvalter i Vestendejurisdiktionen (Frederikssted), da embedets indehaver P. L. Benzon rejste hjem med permission.<sup>86</sup> Han var allerede et par måneder för blevet permitteret som fuldmægtig for under Benzons vejledning at sætte sig ind i forretningerne, inden han skulde til at stå på egne ben, hvilket var så meget mere nödvendigt, som retsarkivet var blevet ödelagt under negeropröret og så vidt muligt skulde söges rekonstrueret<sup>87</sup>, navnlig for sköde- og pantevæsenets vedkommende, og i den henseende udrettede han et betydeligt og fortjænstfuldt arbejde. Men uheldigvis havde han været så uforsigtig ved sin »gentagne respektstridige skrivemåde« at lægge sig ud med guvernören P. Hansen, hvilket foranledigede, at denne, inden man endnu havde erfaret, at Benzon havde fået embede herhjemme — nemlig som herredsfoged i Års og Slet herreder — fjærnede ham fra den forholdsvis gode stilling. Harald fik, ganske

uforberedt, kort og godt ordre til 6. septbr. 1850 at overgive arkiv og forretninger til den kgl. fuldmægtig E. A. Heilbuth og stod således pludselig uden erhverv.<sup>88</sup>

Denne afskedigelse vakte stor opsigt, ti var Harald end kommet på kant med guvernören, havde han dog vundet sig mange venner, ikke mindst ved sin ufortrødne virksomhed i embedet. Landsoverretten gav ham straks efter attest for, at han »med samvittighedsfuld nøjagtighed og flid forener duelighed og god juridisk dannelse« og allerede den 9. septbr. afsendte c. 100 embedsmænd, læger, forretningsmænd, plantageejere m. fl. på egne og andres vegne, hvis underskrift der ikke havde været tid til at indhente, en ansøgning til finansministeren, hvori det bl. a. hedder (her oversat fra engelsk til dansk): »Under byfoged Benzons fraværelse har de forretninger og pligter, der er forbundne med disse højst ansvarsfulde stillinger [nemlig som skifteforvalter, underdommer, foged, retsskriver, notarius publicus og auktionsdirektör] med störste duelighed og troskab været udförte af hans stedfortræder cand. jur. H. Nyegaard, en mand, der ikke blot er i besiddelse af en grundig indsigt i lov og ret og dertil af en alsidig videnskabelig dannelse, men som tillige er udrustet med en kraftfuld og forstandig ånd samt med en fasthed og bestemt-  
hed i karakteren, som i en fortrinlig grad gör ham skikket til strengt og upartisk at håndhæve retfærdighed. Vi forsikrer Deres Excellence, at han i udövelsen af sine vigtige og ofte vanskelige embedspligter har sikret sig dette samfunds taknemmelighed, højagtelse og ærbödighed, og alle som én må vi udtale vor dybe beklagelse over hans pludselige og uventede fjærnelse fra hans embedsvirksomhed. Overbeviste som vi er om hr. Nyegaards særdeles kvalifikationer . . . anser vi det for vor pligt på det mest indtrængende at anbefale ham til Deres Excellence ved den endelige besættelse af det i jurisdiktionen nu ledige dommerembede«. Og det var ikke blot mer eller mindre tilfældige personer, der søgte at stötte ham, men også flere af öens mere prominente embedsmænd som overretsassessor, senere viceguvernör L. Rothe, toldinspektör kammerherre Fr. Scholten, præsterne H. Hänschell og V. A. Tidemand m. fl., og menigmand viste sin interesse for sagen ved at digte en vise om den.<sup>89</sup> — Uheldigt var det for Harald, at det just var ved denne tid, at Christiane Frost indsendte sin klage over ham (ovfr. s. 232), for var det end en affære, der ikke just kom sagen ved, kunde den dog bruges af hans fjender.

Det var jo imidlertid sådan, at disse var nær ved hånden og de højere magter, han skulde søge hjælp hos, langt borte, så foreløbig var der for ham ikke meget at gøre. Han skrev til sin ungdomsven grev Sponneck, under hvem som daværende finansminister kolonierne sorterede, og han skrev til sin gamle lærer geheimearkivar Wegener, der mentes at have megen indflydelse, og naturligvis skrev han først og fremmest til sin far, for at han ved sine mange gode forbindelser, der dog nu på hans gamle dage, da han sjældnere kom til Kbhvn., var ved at tynde ud, skulde virke på bedste måde. Denne var dog ikke blind for, at sønnen næppe, når det kom til stykket, selv var uden skyld. »Gid det dog engang må lykkes dig«, skrev han, »at aflægge en hæftighed og hensynsløshed, som magthaverne aldrig tåler og som sørgeligt straffer sig selv«, og da Harald vilde forsvare sig, lod hans far ham vide, at, hvorledes han end betragtede sagen, så var det dog vist, at hans opposition histovre havde skilt ham ved en såre hæderlig, behagelig og lukrativ eksistens, som der skulde megen tid og flid til at genvinde.<sup>90</sup>

De oplysninger, Harald modtog hjemmefra, var ikke særlig opmuntrende. Wegener meddelte ham i brev af 31.1.51, at kolonialdirektør G. Garlieb vel erkendte hans »dannelse, duelighed, kundskaber og retsind . . . men det forekom mig, at han stærkt accentuerede også andre egenskaber, som det ganske vist i alle embedsforhold, navnlig under en sammentrængt virksomhed på en liden isoleret ø, kommer meget an på: sindighed, forligelighed, billighed i domme over medmennesker, hensyn til den for de overordnede embedsmænd nødvendige agtelse — og jeg bemærkede, at han ikke tillagde Dem disse egenskaber i samme grad eller omfang som de førstnævnte. Bestemte udtryk faldt ikke, uden i al fald det, at De syntes noget tilbøjelig til at gøre noget for meget væsen af ting, der vel kunde og burde rettes, men ikke var forbrydelser — eller til at gøre en flue til en elefant«. Dette lød jo ikke meget lovende, for Haralds fremtid i Vestindien vilde i høj grad blive afhængig af Garlieb, og når hans håb ved denne tid steg ved efterretningen om, at guvernør Hansen snart vilde blive erstattet af H. D. F. Feddersen<sup>91</sup>, var det håb bygget på sand, ti denne var kommitteret hos kolonialdirektøren og måtte altså forudsættes at stå denne nær i anskuelser, og iøvrigt kunde der jo ikke være tvivl om, at han vilde indhente oplysninger hos og blive påvirket af sin formand

og dennes omgivelser. Det viste sig da også, at Feddersen undlod at befordre Harald under påskud af, at denne var blevet idømt en böde på 45 dollars for at have holdt nogle arresteranter for længe i varetægtsarrest m. m., tilvisse et dårligt påskud, da sligt ikke kunde diskvalificere en ellers duelig mand.<sup>92</sup> Da imidlertid således alt håb syntes at glippe, erklærede assessor Rothe og kammerherre Scholten, at han burde drage hjem snarest muligt for at varetage sine affærer, bl. a. også i anledning af, at sagen ang. ovennævnte böde skulde for højesteret; de var villige til at give ham pekuniær støtte til rejsen. Hjemrejsen blev besluttet den 29. aug., altså efter at Harald i næsten et år havde været uden erhverv og sikkert forlængst havde fortæret alt, hvad han havde, og den 4. septbr. begav han sig afsted og kom til Kbhvn. den 13. oktbr.<sup>93</sup>

Lige så pessimistisk Harald var til visse tider, var han sangvinsk til andre, og det var sikkert med lyse forhåbninger, han trådte i land, og jo ikke helt uden grund, for ved personlig nærværelse kan ofte meget udrettes, særdeles gode anbefalinger kunde han fremlægge og fornående fortalere havde han i ryggen. Rothe, der havde indflydelsesrige forbindelser, som han vilde mobilisere, havde straks för afrejsen skrevet til ham: »Deres fremtids skæbne ligger mig inderligt på hjerte, De skal altid finde mig en tro og utrættelig ven. Jeg har lært Dem at kende og at ære og agte Dem i modgang og stoler sikkert på, at det således stiftede venskab skal blive fortsat og prøvet i for Dem bædre dage«, og et par måneder efter Haralds afrejse udtrykte han sig på lignende måde og skrev bl. a., at han betragtede hans »modtagelse og behandling hjemme som et kendetegn på, om vi nogensinde i disse kolonier kan vente retfærdighed og respekt for, hvad der er ret og hæderligt, selv om dette handler i opposition til det bestående regimente«.

Straks efter sin ankomst begyndte Harald at virke for sin sag. Han henvendte sig til advokat Treschow, der lovede at virke for, at han kunde få en bestalling som sagfører i Vestindien, til advokat Buntzen, der gerne vilde hjælpe ham og fandt det uden for al tvivl, at der »mod en så polemisk mand, der har gjort guvernementsherrerne det så broget, spilles kabaler, og det maliciöse nok«, til overretsprokurator Nyholm, til professor P. Hjort, til Garlieb og til finansministeren grev Sponneck, som tog meget godt imod ham og mente, at han muligvis straks vilde

kunne få fast beskikkelse som sagfører og derfra avancere videre frem. Han indgav da i november ansøgning om en sådan og følte sig sikker på at få den, ja, mente endog, at han nu i det hele taget var ovenpå. Ansøgningen skulde jo nok til erklæring i Vestindien, men han tvivlede ikke om, at han til foråret kunde vende tilbage med bestallingen i sin lomme, og foreløbig havde han nok at tage sig til, for landstinget havde afæsket ham en erklæring over forskællige vestindiske materier med henblik på den nye koloniallov, der var under opsejling.<sup>94</sup> Under travlt arbejde og lyse forhåbninger så Harald julen nærme sig, og han glædede sig meget til igen engang at fejre denne fest i den nu så lille familiekres, hvilket han ikke havde gjort i otte år. Da døde, lige før han rejste hjem, hans søster Amalie.

Amalie var den fjærde ældste af søstre, født 1817. Om hendes barndom berettes ikke meget, men det siger sig selv, at den i det hele og store har formet sig som hendes søstres. Hun havde et lille tegnetalent, var meget musikalsk, havde en smuk altstemme og spillede særdeles godt klaver, hvorfor hun ofte i mørkningen akkompagnerede sin far til hans guitarspil. Iøvrigt får hun af Augusta Fenger det lov, at hun ligesom sin søster Betty var et kærligt og godt menneske, from og troende.<sup>95</sup>

Det er tidligere omtalt, at hun og Augusta næsten var som tvillingsøstre, og da denne i Holland led en del af hjemvé, blev det besluttet, at Amalie skulde rejse derover på et længere besøg. Oprindelig var det tanken, at hun skulde følges med sine forældre, men disse opgav rejsen, da Henri så uventet havde hævet forlovelsen med Elise, og så begav Amalie sig alene afsted lige i begyndelsen af juli 1841, fra Korsør med dampskibet »Löven« til Kiel og fra Altona videre med »Willem de erste«. Det blev et meget langt besøg, som først trak ud til 1843, da det var blevet besluttet, at hun skulde vende hjem med sin mor og søster Betty, som da var på besøg derovre, men yderligere forlængedes til 1845, da hun hjemkaldtes efter Metas død, for at hendes mor kunde få nogen hjælp af hende, og Betty, der nu gik ene hjemme, kunde nyde godt af samlivet med hende. Efter godt fire års fraværelse kom hun tilbage til Frederikskilde den 30. august i nævnte år.<sup>96</sup> — Under sit ophold i Holland førte hun en dagbog, hvoraf nu kun 3. bind (oktbr. 1842—juni 1845) er bevaret; den viser, at hendes helbred da, som både før og

senere, ikke var helt godt; navnlig gennemgik hun en langvarig sygdom i sommeren 1843. I løbet af de fire år så hun tre små Nieuwenhuiser komme til verden, og der er jo ingen tvivl om, at hun ved slige lejligheder var sin søster til megen nytte og glæde. Efter sin hjemkomst bistod hun også et par gange sin søster Cora ved lignende begivenheder (1848 og 1849).

Amalie blev ret pludseligt syg den 17. decbr. 1851, og dagen efter erklærede dr. Bojesen, at hun havde lungebetændelse; han tilså hende daglig, men der var intet at stille op, og d. 23. døde — som bedstefar skriver — »vor elskede, fromme Amalie« om morgenen kl. 8¼. Om sygdommens forløb og om begravelsen er intet nærmere oplegnet, men nogle uger senere skrev Conrad til Harald: »Tror du, at også hun er forsvundet, er opslugt af forkrænkelighed? Har du hørt om hendes skønne, opløftende død, da vil sikkert et mægtigt pust af udødelighedens ånd have beåndet og omsvævet dig«.

Hun mindedes længe af sine søskende som et af de mennesker, der havde efterladt sig et velsignet minde, og mange af os kender hendes træk fra det portræt, Johs. Jensen maalede af hende, og som siges at have været særdeles heldigt.<sup>97</sup>



Amalie Nyegaard 1840.  
(Efter maleri af Johs. Jensen).

Dagen efter Amalies død kom Harald hjem. Hans far havde afsendt brev til Sorö, for at han straks ved udstigningen af diligencen kunde få at vide, hvordan det stod til på Frederikskilde. Skönt det naturligvis blev en stille jul, der prægedes af søsterens begravelse, som fandt sted den 30., fik han dog lejlighed til at hilse på mange af sine gamle venner, og efter at være vendt tilbage til Kbhvn. kunde han i brev til sin far tale om de uforglemmelige juledage. »Kun sjældent har jeg tilbragt dem med mere stille tilfredshed og sindsro midt i sorgen«.

I hovedstaden fortsatte han, hvor han slap. Der var meget

at skrive om og mange, han skulde tale med både om den forventede sagførerbestalling, højesteretssagen ang. den ham idømte bøde og de forhåbninger, han gjorde sig, om at få et smukt gratiale for det store arbejde, han havde haft med at rekonstruere det ødelagte arkiv i Frederikssted. Og overalt syntes han, at det lod til at tegne godt; han var i sit sangvinske humør. De tidligere nævnte høje herrer var ham stadig bevågne, selv Garlieb gav ham godt håb, justitsminister A. W. Scheel ikke mindre, og advokat Liebenberg forsikrede ham, at hvad udfald bödesagen end fik, vilde den aldrig kunne skade hans karriere, hvilket Scheel også havde udtalt. Det synes ikke at have forurolet ham, at Scholten i foråret 1852 skrev til ham, at han aldrig med Feddersens gode vilje vilde få nogen ansættelse i Vestindien, hvilket brevskriveren beklagede, for, siger han, »vi trænger ellers højlig til en mand af Deres karakter, der ingen personlige hensyn tager«, og i modsætning til en sådan betegner han selve Feddersen, der efter hans mening skærer alle over én kam, bukker og skraber for alle og er en ret mædelig person, hvis korrespondance stundom »hverken gör hans forstand eller konduite ære«, forresten en ganske rar mand og hans kone (Johanne Deegen) højst elskværdig.

Men var Harald tryk og mærkelig tilbøjelig til at bygge et stort håb på selv de mindste begivenheder, der var i hans favør — f. eks. også det, at assessor Rothes kone Clara f. Falbe i juli kom til Kbhvn. og efter sin mands ønske lovede ham at virke efter bedste ævne for ham blandt sine gode forbindelser<sup>1</sup> — så blev hans far mere og mere ængstelig, måske tildels fordi sønnen syntes, ligesom tidligere, at klynge sig til hovedstaden, hvor han iøvrigt intet samkvem havde med Christiane Frost men lejlighedsvis med hendes datter Betty. Bedstefar, der sikkert grundigt satte sig ind i alle sagens enkeltheder, da Harald i forsommeren var 6—7 uger på Frederikskilde, følte sig med rette forurolet over, at alle de smukke ord fra de gunstige herrer aldrig satte frugt, og over, at den stadig fra Vestindien ventede erklæring over ansøgningen om en sagførerbestalling idelig udeblev. Det var tydeligt nok, at Feddersen med flid forhalede den, for længe efter den tid, da den kunde have været her, gik dag efter dag, uge efter uge og måned efter måned, men den kom ikke, og i ministeriet kunde intet gøres, før den var indløbet. Efter at han flere gange både mundtlig og skriftlig havde fore-

holdt Harald, at han ikke således kunde blive ved at gå og vente, men burde vende tilbage til Vestindien, tabte han tilsidst tålmodigheden og lod ham midt i august vide, at nu måtte og skulde det være alvor med hans afrejse.

Harald havde just til sin fars födselsdag hjemsendt sit eget portræt, malet af Johs. Jensen, der havde været heldig med det.<sup>2</sup> Bedstefar takkede Harald for det, men gjorde ham samtidig opmærksom på, at han kun med glæde kunde kaste öjnene på det, når han havde glæde af den, det forestillede. Denne burde nu lade sin smukke ytring om at bidrage sit til at blidgöre sin fars alderdom blive til virkelighed og betænke, at det gjorde han ved at bryde op fra Kbhvn., ti »jeg vil ikke få en glad time, för jeg ved dig på vej til en fornyet optræden i Vestindien«. Han mente, at det var bedst, sönnen denne gang drog til Set. Thomas, hvor han vilde være mindre udsat for konflikter, og hvor han vistnok vilde kunne opnå nogen privat virksomhed, mens han ventede på svaret fra hjemmet. »Er du ikke længe nok holdt for nar af et usselt ministerium, som i 10 år kan tåle det samme af en uforskammet guvernör, som det nu har tålt i næsten et år?« — Svaret kom omgående, og det indeholdt både store og smukke ord: »Mod andre har jeg vist, at jeg kan stå som mand. For min far viger jeg gärne . . . Når det ikke var min gamle far — til hvem jeg må erkende mig at stå i en bundlös taknemmelighedsgæld — i medför af hvis vilje jeg nu har bestemt mig [til at rejse], så vilde jeg anse denne handling imod min egen overbevisning for en såre tung tilskikkelse — men ikke således nu. Jeg gör det med glæde, ti jeg ved, at den, der ikke var en god sön, bliver aldrig en brav mand«. Han vil da tage afsted med barken »Argo«, kapt. Petersen, der vil afgå omkring den 20. septbr. — Da billetten vilde koste c. 150 rdlr., lovede bedstefar i sin glæde straks den bortdragende 200 rdlr. og senere yderligere 40 og rådede ham indtrængende til, når han kom derover, da at söge forlig med de magthavende. Med i det væsentlige uforrettet sag drog Harald så afsted den 27. septbr. og den 8. novbr. 1852 satte han atter efter en heldig rejse sin fod i Christianssted.<sup>3</sup>

En af de tre sager, der havde optaget ham herhjemme, var dog kommet tilende inden hans afrejse, nemlig bödesagen. Höjesteret, hvor den kendte advokat C. E. Rotwitt mödte for ham, havde d. 10. juni 1852 nedsat den ham idömte böde fra 45 til 25 dol-



lars, og denne i sig selv så ubetydelige sag, der af guvernørerne var blevet brugt til hans skade, var dermed ude af verden.<sup>4</sup> Straks efter sin tilbagekomst til Vestindien erfarede han også, at man dør havde indstillet ham til at nyde et honorar på 200 dollars for sit arbejde med at rekonstruere byfogedarkivet i Frederikssted<sup>5</sup>, og dertil sluttede ministeriet sig, men om prokuratorbestallingen forlød der endnu intet.

Af sine venner derovre blev han modtaget med åbne arme, og da han var uden erhverv, nød han foreløbig gæstfrihed hos dem, f. eks. hos Scholten, hos Rothe, hos Tidemand, der forsikrede ham, at, hvis hans ønsker frugtede noget, skulde han forlængst have været i den stilling, han fortjente, og hos sin »trofaste ven og faste støtte i gode og onde dage« pastor Hän-schell, der dog døde et halvt års tid efter hans tilbagekomst, hvorved en af hans kæreste omgangskreise opløstes.<sup>6</sup> — I midten af marts (1853) kunde han meddele sin far, at det var lykkedes Feddersen at hindre ham i at få den ønskede prokuratorbestalling. Guvernementet havde nemlig endelig (15.10.52) erklæret, at »hvormeget man end er villig til at anerkende Nyegaards redelighed og den særdeles åndsdygtighed, han oftere har lagt for dagen«, måtte det på det bestemteste modsætte sig, at han fik den nævnte bestalling, da »det vilde være til stor skade for det almindelige, om der skulde blive åbnet ham adgang til at virke forstyrrende ind i forholdenes udvikling her i kolonierne og svække den autoritet, som administrationen nødvendigvis behøver, når den ikke skal være udsat for at tabe i indflydelse på et sted, hvor folk i almindelighed ikke er i stand til at skønne, hvorvidt den, der optræder imod den, fortjæner medhold eller ikke«. Iøvrigt undlod man heller ikke i denne forbindelse at pege på den i sig selv ligegyldige bödesag, med hensyn til hvilken guvernementet senere udtalte (14.2.53), at det »ser i hans hele embedsforhold under denne særlige sag den samme tendens til énsidighed, ekscentricitet og ordbram, der karakteriserer hele hans øvrige embedsvirksomhed, og som unægtelig må vække opmærksomhed for de naturlige åndsævner, der giver sig tilkende herved, men som i totalité betragtet röber mangel på ordnet tænkning og på en lidenskabsfri, sund og naturlig opfattelse af livets forhold«, hvorfor det måtte modsætte sig den pågældendes ansættelse som embedsmand i Vestindien.<sup>7</sup> Det var, som man ser, en stadig given med den ene hånd og tagen med den an-

den; men Feddersen kendte personligt lidet eller intet til den omtalte person; det gjorde derimod Rothe, Scholten og de andre, der så varmt havde taget ham i forsvar.

Men Harald var altså af gouvernementet blevet pustet op til at være en såre farlig mand, for hvem alle veje var spærrede i kolonierne, hvad han dog ikke selv var vidende om, da han jo ikke kendte guvernørens ovenciterede udtalelser. I den følgende tid indgav han derfor til denne andragende på andragende, f. eks. om en ansættelse i regeringssekretariatet, om translatørbestalling, om ansættelse som autoriseret auktionsholder osv. og klagede over formentlige forurettelser m. m., men alt forgæves.<sup>8</sup> Han tænkte på at oprette et kommissionskontor for juridiske forretninger, hvilket dog ikke blev realiseret, på muligvis at blive plantageforvalter, hvilket hans far frarådede, på at købe en kvægplantage, hvad hans far dog ikke vilde hjælpe ham til, ja, på at blive guldgraver, men det var altsammen kun luftkasteller, og da han — antagelig nærmest for at kaste ansvaret over på sin far — forsikrede denne, at han intet skridt vilde foretage sig uden at rådføre sig med ham, svarede den gamle, at det var umuligt at have sin rådgiver så langt borte; han måtte først og fremmest beråde sig med sin himmelske far, dernæst med gode, deltagende venner på stedet; kun i én henseende vilde hans far give et bestemt råd, og det var m. h. t. hans hjemvenden: Harald måtte på ingen måde rejse tilbage til Danmark uden forud at have sikret sig en stilling, han kunde gå lige ind i. »Du vilde gøre mig såre meget imod ved at handle anderledes end her af mig rådet er«, skriver han. Iøvrigt var bedstefar meget bekymret for sønnen og gjorde for ham, hvad han kunde, gennem sine forbindelser.<sup>9</sup>

Bedstefars sidst omtalte brev, der var fra midten af april 1853, var sikkert foranledningen til, at assessor Rothe tre måneder senere skrev et brev til Frederikskilde. Han udtaler heri, at han har nydt Haralds fortrolighed under »de uforskyldte krænkelse og forurettelser«, han har været genstand for, og han har gjort, hvad der stod i hans magt, for at skaffe ham den forføjede oprejsning, men han har indsét, »at forholdene her og navnlig guvernementssekretærens [o: F. E. Elberlings] og Deres søns andre personlige uvenners stilling til guvernør Feddersen var blevne af en sådan natur, at der ikke var noget håb om for øjeblikket her i kolonierne at opnå nogen oprejsning for den

Deres søn gjorde uret. Ligeledes kom jeg til den erkendelse, at guvernør Feddersen havde engageret eller prostitueret sig så meget i dette anliggende, at der efter mit kendskab til finansministerens [o: grev Spønnecks] personlighed og anskuelser ikke var grund til at håbe, at der fra denne side skulde komme nogen hjælp og bistand«. Rothe har derfor frarådet Harald at vende tilbage til Vestindien, men, da han alligevel kom, gik han personlig til guvernören for at tale hans sag, men »mødte en modtagelse, som overtødede mig om, at Deres søn fra den side ikke kunde vente nogen indrømmelse eller eftergivenhed«, og da det vil være umuligt for Harald at få nogen passende privat virksomhed i Vestindien, hvad også magthaverne vil forstå at hindre, mens han derimod i moderlandet »ved sin dygtighed, dannelse og retskaffenhed vil snart og let kunne skabe sig en tilfredsstillende stilling«, så bör »den far, der har en så agtværdig søn«, lade ham vende tilbage, da »hans stilling her er i højeste grad fortrykt og beklagelig«.

Der foreligger nu ikke noget brev fra bedstefar til Harald, hvori han udtaler sig om, hvad indtryk Rothes brev har gjort, men spørgsmålet om sønnens hjemvenden löste sig snart af sig selv, ti denne havde nu opgivet håbet om at kæmpe sig frem derovre, søgte bestalling som prokurator hjemme og blev d. 15. novbr. beskikket til prøveprokurator i Helsingör<sup>10</sup>, og så kunde han jo vende hjem, når han vilde. Han forhastede sig dog ikke; dels havde han fattet en overordentlig kærlighed til de tropiske egne, hvis skönhed han dårlig kunde lösrive sig fra, dels længtes han sikkert ikke efter den danske vinter, som han mente ikke var hans helbred gunstig. Först sidst i marts 1854 begav han sig derfra med skibet »Alert«, kaptajn Baagöe, og d. 6. maj ankom han til Kbhvn.<sup>11</sup> Der skulde gå en snes år, inden han genså de ham så kære egne.

Haralds ansættelse i Helsingör danner afslutningen på en lang række af år, der havde bragt hans forældre næsten idelige bekymringer; först otte år, da han gik og drev rundt i Kbhvn. uden egentligt mål, og dernæst lige så mange år i Vestindien, fulde af skuffelser og ængstelse for fremtiden. I denne lange tid var der sket meget, som ganske havde forandret livet på Frederikskilde; store glæder og store sorger havde vekslet og præget livet dernede: 1838 sønnernes eksamen, hollændernes besög,

Georgs död, 1839 Augustas forlovelse, 1840 hendes bryllup, Elises kortvarige og Coras stabile forlovelse, 1843 bedstemors rejse til Holland og Elises död, 1845 Metas död og Coras bryllup, 1846 Haralds afrejse til Vestindien, Conrads ansættelse i Skive og hollændernes besög, 1847 bedstemors död, 1848ff. krigens tryk, 1849 Teglgårdsprocessen og gårdens salg, 1851 Amalies död, 1852 Kongskilde mölles brand, 1854 Haralds hjemkomst, Conrads kaldelse til præst i Blidstrup, hollændernes besög og 1856 möllens anden brand og dens salg, Haralds udnævnelse til byfoged i Neksö, bedstefars rejse til Holland. Dette turde været de væsentligste begivenheder i disse og nærmest følgende år. Mange af dem har jeg allerede nærmere omtalt, andre kommer for senere.

Hvad der i mange af disse lange og ofte trange år lyste op i hjemmet var det kærlige forhold, der bestod mellem ægtefællerne, der utvivlsomt under de fælles sorger bragtes hinanden endnu nærmere, end de för havde været. Der er ganske vist intet, der tyder på, at forholdet ikke altid havde været godt, men der foreligger fra disse senere år så mange udtalelser, der viser, at de to arbejdede så udmærket hånd i hånd, og da navnlig fra hendes side, fordi kvinden nu engang som regel har langt større trang til at give deres fölelser udtryk end manden. Bedstemor var — som tidligere fremhævet — en elskelig kvinde, som der kun er godt at sige om; hendes gamle tante, fru Stemann, omtaler hende som den fortræffelige, ejegode og som vores så inderlig elskede Betty<sup>12</sup>, og börnenes lovtaler over hende er utallige. Af naturen var hun livlig, men både i glæde og i sorg stiltfærdig, og Augusta Fenger mindedes hende fra sin barndom som en stille kone med brune, milde öjne.<sup>13</sup> Sin mand omtaler hun altid med beundring, ömhed og tillid. Allerede 1812 skriver hun til ham: »Gid du med helbred længe må leve for og med os, og at vi altid må kunne fortjene din kærlighed og omhu«, og overfor börnene fremhæver hun ofte, hvilken kærlig og omhyggelig far, de har; således skriver hun 1835: »Stakkels Vatter har i sandhed besværlighed nok i hovedpunkterne; Gud opholde ham, den brave husfader, endnu længe blandt os«, 1840: »Vatter er [efter sin sygdom] i fuld virksomhed for sin families vel; gid denne måtte höste lön og glæde for sin utrættelighed og föle alt det gode, som herren har tildelt ham«, 1841: »Jeg ser, du af hjertet påskönner, hvad din ömme far hidindtil årlig har bidraget til livets förste fornödenheder«<sup>14</sup> osv. osv. Hun omtaler

ham iövrigt idelig som den elskelige husfader, fremhæver, hvor omhyggelig han er for dem derhjemme, når deres helbred vakler, og hvor utrættelig han i det hele taget er for alles vel, og var overordentlig glad, da »den elskede far« billigede alt, hvad hun i efteråret 1841 havde udrettet for Harald, »samt virkelig påskønner min medvirkning til at fremme vort barns vel«. <sup>15</sup> — En af hendes livs største begivenheder var hendes rejse til Holland 1843 sammen med Betty; den varede fra 26. maj til 8. juli, var sikkert i det hele taget vellykket, men led dog et betydeligt skår ved, at Amalie under det meste af opholdet var skrantende og tildels sygelig, og kanske endnu mere ved, at Harald i den tidligere (s. 225) omtalte kedsommelige anledning kom til Holland, inden hans mor rejste derfra. Der er iövrigt hverken i breve eller dagböger optegnet noget nærmere om rejsens forløb <sup>16</sup>, men at en af hendes største glæder var at tage sit förste barnebarn, den lille Peder Nicolaas Nieuwenhuis <sup>17</sup>, senere general, men da endnu kun en lille prås på et halvt år, i sine arme, derom kan ingen tvivl være, for hun var ved hele sit temperament som skabt til at være bedstemor. Derfor må hun også i høj grad have fölt det som et savn, at Coen og Augusta boede så langt borte, men sidst i maj 1846 kom de med tre småfolk på et tre måneders besög til Frederikskilde, og der var stor fryd og glæde, da »de kære, kære hollændere« ankom. Bedstemors födselsdag blev af særlig festlig karakter dette år, for der var ikke blot de hollandske gæster, men Cora kom fra Jydstrup med sin förstefödde, den lille Johannes, som bedsteforældrene i maj havde stået fadder til sammen med Ingemann, og mange andre gæster indfandt sig, bl. a. pastor Fengers, professor Hjorts, Ingemann, der tilmed ledsagedes af sin Lucie, der ellers sjældent tog ud, og Kastrups. Coen og Amalie havde pyntet haven med kulörte lamper og transparents, og om aftenen kastede fuldmånen sin glans over alle omgivelserne, mens Cora, »A. og A.« stod »ved den förste, brede terrasse« i haven og sang trestemmige sange og sluttede af med Coras »Hosianna«. Det blev sidste gang, de tre söstre sang sammen. En glansdag var det, og da den var til ende, sagde bedstemor, at hun aldrig havde oplevet en lignende. Sådan skulde hendes sidste födselsdag være! <sup>18</sup>

Bedstemor havde i det hele taget et godt helbred, men i jule-tiden 1846 skrantede hun en del, og fra nytårstid måtte hun jævnlilig holde sengen; dog var hun endnu den 14. januar hos

Fengers, men det blev vist sidste gang, hun forlod hjemmet, og snart efter hentedes lægen, der dog ikke mente, at det var noget alvorligt; men Cora, der besøgte hende en halv snes dage i februar, skriver, at moren har lidt meget af indvendige gigtsmærter, der fornemmelig har kastet sig på de ædlere dele; især var leveren temmelig angreben og hun led stadig i den højre side. Ofte antog smærterne en krampagtig karakter, og hun måtte vån



Frederikskilde 1838. Gårdspladsen.  
(Efter tegning af Coenr. Nieuwenhuis).

sig, og de igler og spanske fluer, lægen anbragte på det pinte sted, havde hidtil været uden synderlig virkning. Dog blev han ved den tro, at der kun skulde tålmodighed til, men nedslående var det ofte at bemærke den ligegyldighed hos hende, som man ellers aldrig sporede, og smærter, søvnløshed og mangel på appetit mattede og sløvgjorde hende. Selv om synet af den lille Johannes stundom kunde oplive hende lidt, frygtede Cora for, at man måtte være belavet på det værste.<sup>19</sup> Tiden gav hende ret, for i de følgende uger aftog kræfterne i en betænkelig grad, og en fjorten dages tid, før døden indtraf, havde lægen opgivet alt håb. Så blev Cora med mand og barn tilkaldt for dog endnu engang at veksle nogle ord med sin mor, men, skriver Betty,

»såre sjældent kunde hun tåle at tale, hun var dertil for afkræftet og sløv for enhver interesse undtagen for sine børn, som hun endnu den sidste nat, da jeg vågede hos hende, nævnedes enhver især og kom med ytringer, hvoraf man tydelig kunde spore, at hun selv var fortrolig med den tanke, at tiden var snart omme for hende; dog tog hun ingen afsked, og da Cora måtte forlade hende to dage, förend hun döde, og naturligvis var overvældet af smærte ved at vide, at hun aldrig skulde se hende mere, vilde mor ikke göre afskeden så alvorlig og sagde smilende til Cora: Jeg kan måske nok komme til Jydstrup igen, og noget lignende; men det var vistnok kun for at sætte lidt mod i den stakkels Cora. Det var tirsdag d. 6. april. — Torsdag aften kl. 7 d. 8. var jo den store afskedstid for os, som stod om hendes leje og fik til sidste farvel et smil og et sagte nik med hovedet, da vi höjede os ned ved sengen for endnu engang at se de allerede brustne öjne; tale kunde hun ikke godt i de sidste timer; du ved vel, at sygdommen havde flere grene — vattersot, leversyge og skörbug — som alle medbragte deres plager. Leveren voksede i den grad, at den trykkede på lungerne, så mor den sidste nat og dag ikke kunde synke en smule at læske sig på og kun med afbrudt stemme sige, hvad hun vilde. Havde lidelserne været mange, så var hendes sidste öjeblik, Gud være lovet, blidt og roligt, som er så vederkvægende for de omkringstående — hun sov ind, og det trætte legeme fik på éngang hvile«. Pastor Fenger var kommet et par timer, för döden indtraf, og talte nogle tröstende ord til hende. Hun hörte med fuld bevidsthed på ham, og da han sagde: »Når nöden er störst, er Guds hjælp nærmest«, tog hun med utydelig röst ordene fra ham og udbröd: »Ja, det har jeg ofte sagt til börnene«. <sup>20</sup> Således endte denne gode, fromme og trofaste hustru og mor sine dage, knap 60 år gammel. Hun var en type på de kvinder, fortiden var så rig på, men som nu til ubodelig skade for hele samfundet bliver sjældnere og sjældnere.

Atter stod der en kiste i salen, og i de fölgende dage kom mange af sognets gamle koner og børn, som bedstemor altid havde haft hjærte for; de vilde se fruén for sidste gang og bragte mange grønne kranse med sig. Til begravelsen d. 16. april indfandt sig mange mennesker og blandt dem Fritz Ross, som blev nogle dage og var bedstefar til god adspredelse. Efter at Petersen havde talt i hjemmet, blev kisten kört til kirken, trukket af de gamle sorte heste — ti bedstemor »havde så ofte ivret imod

den dumme skik af bære de afdöde« — og i kirken talte så pastor Fenger<sup>21</sup>, inden hun blev bragt til familiebegravelsen. — Elise Kastrop var i disse tunge dage en trofast hjælper, der tog sig af alle de materielle ting, der navnlig på landet er uadskillelig forbundne med död og begravelse. Hun havde også ifört den döde den sidste dragt.<sup>22</sup>

Bedstefar var jo otte år ældre end sin kone, og da hendes helbred alle dage havde været godt, havde han ikke tænkt sig, at han vilde overleve hende, men netop i de senere år arrangeret meget, for at hun som enke kunde få en rolig og sorgfri alderdom. Nu var det ham, som stod ene, men han fandt sin tröst i, at han endnu havde to kærlige døtre om sig. Disse betragtninger anstillede han, da han egenhændigt meddelte Harald dödsfaldet. De sidste meddelelser, denne havde fået fra sine söstre, gik ud på, at dr. Bojesen stadig havde godt håb, og budskabet ramte ham derfor i hans ensomhed meget hårdt. Han skrev straks tilbage til sin söster Betty og bebrejdede hende alvorligt, at hun ikke med sin fars brev havde sendt en nogenlunde udförlig beretning om morens sidste dage — hvilket resulterede i det brev fra hende, som der ovenfor er meddelt uddrag af — og han dvælede naturligvis længe ved mindet om den mor, der havde gjort så meget for ham, og som ofte havde været hans eneste fortrolige. »Hvor mangt et mödigt skridt«, skriver han, »har hun, den kære afdöde, ikke gjort for at holde mig fra afveje, og, om jeg havde forvildet mig, da före mig tilbage igen — jeg taler her ikke om barndommen, jeg sigter især til de senere år; men hendes lön har hidtil kun været ringe; give Gud, hun må höste den i himlen!« og han taler om hendes færd og virken i de senere år, »hvoraf en ikke ringe del, og mere, end jeg fortjænte, var helliget mig og min skæbne«; bliver enden god, »vil det glæde hende i hendes himmel, ti også derfra vil hun have öje for os efterladte og bede godt for os hos Gud«. Dette brev til sösteren blev meget langt. Det lå og ventede på skibsløjlighed, og der gik over en måned, inden det kom afsted, og fra tid til anden tog han det frem og fortsatte sine betragtninger. Således gik det til, at den förste, voldsomme sorg begyndte at gå over til stille vemod, för det sidste gang var i hans hånd, og naturligvis blev de tanker, der drejede sig om den kære mor, den röde tråd, der gik igennem det. Han vil, siger han senere, bruge sine ævner og kræfter så godt han formår, for han föler,



at det er den værdigste måde, hvorpå han kan hædre sin mors velsignede minde. Hun havde forlængst skrevet til ham: »Du var engang dine forældres stolthed og glæde; hårdt har du skuffet vore forventninger og bedrøvet din gamle far; om du kan, så rejs dem igen! det er endnu tid«, og han håber, at det skal ske; »så trøster jeg mig med den ædle hedengangne«.

Bedstefar var straks efter dødsfaldet klar over, at ingen vilde blive ramt så hårdt af budskabet som Harald, der var så alene og uden noget deltagende væsen at meddele sig til eller at søge trøst hos, og efter at der var vekslet nogle breve skrev han så smukt til ham: »Jeg er vis på, at tonen i mine senere breve til dig er borgen for et kærligt sindelag mod dig og forglemmelse af alt forudgangent. Dit store tab af en kær moders mægling skal du aldrig komme til at føle, da jeg skal bede Gud, at [jeg må] handle mod dig, som jeg for ham og min samvittighed kan forsvare, og altid tænke mig hendes skygge tilstede. Den sønlige hengivenhed i min vilje, dine breve ånder, er et forøget bånd på mig til at tage alle mulige fornuftige og for det hele gavnlige mesurer. Tro mig, min ven, en gammel familiefaders pligter er tunge«; og senere skriver han, at når Harald taler om, at han er blottet for pårørendes fortrolighed »må du dog ekskludere din gamle far og herværende to kære søstre, ikke sandt?« og han kunde have tilføjet Cora, for hun var alle dage sin bror Harald en inderlig god og kærlig søster.<sup>23</sup>

Iøvrigt indeholder familiebrevene fra den tid, da sorgen endnu var så frisk, mange ytringer om den kære afdøde, som hver især giver bidrag til hendes karakteristik, men de kan jo ikke alle meddeles her. Kun skal jeg endnu give uddrag af udtalelser af hendes to ældste døtre Cora og Betty, der hver på sin vis giver et indblik i hendes kærlige og fromme sjæl. Den førstnævnte skriver til sin bror i hans udlændighed bl. a.: »Ja, hvad hun var for os i barndom, i ungdom, til alle tider, det vil vi aldrig glemme; uendelig må vi takke hende for hendes vågne øje med hvert af vore skridt, for hendes lyst til at glæde os ved enhver lejlighed; o, hvad har ikke Frederikskilde tabt, siden hun forlod det«, og Betty dvæler ved en anden elskelig egenskab hos sin mor, idet hun siger: »Vi har nu ingen elsket mor mere, hvis bedste glæde det var at leve i erindringen og lade de nydte glæder kaste en glans mangengang på det nærværende liv, når det vilde tyngte sindet for meget; med hvilken barnlig taknemme-

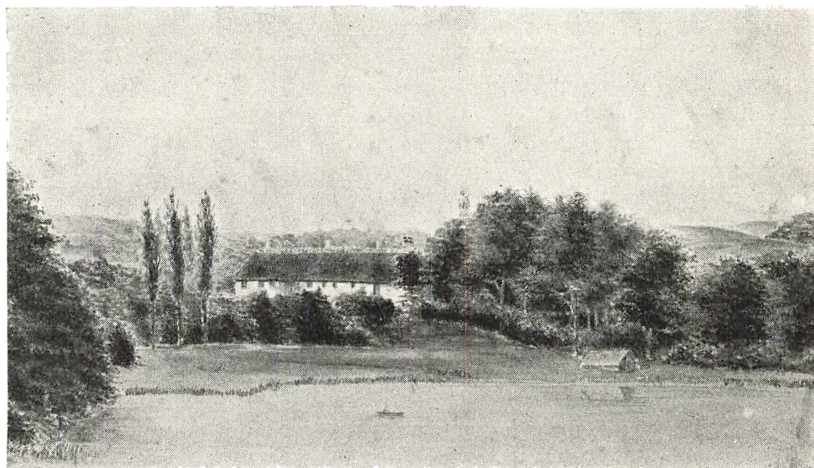
lighed til vor himmelske fader fremkaldte vor fromme mor ikke altid de mange glæder, hun havde nydt, og bortviste enhver klage over mindre lykkelige tider.«<sup>24</sup> — Man kan ikke læse disse to udtalelser uden at få et levende indtryk af, i hvor høj grad tante Cora må have lignet sin mor. Men sin far lignede hun sandelig også«.

Nu som ellers var han kun lidet tilbøjelig til at give sine følelser udtryk i ord, og sin sorg og sit savn bekæmpede han ved straks at genoptage sin rastløse færden, men hvor dybt han i sit indre bevarede mindet om sin kære ægtefælle, kan man se alene deraf, at i de mange år, hvori han overlevede hende, lod han altid på Frederikskilde flaget vaje på halv stang på hendes fødselsdag, der, så længe hun levede, havde været årets vigtigste festdag.<sup>25</sup>

Bedstefar havde kort tid efter sin forlovelse fået »Bettys profil« (Ϸ: silhouet) på L. Mørkegård, men den er vist forlængst gået tabt; den erstattedes, inden året gik tilende, af hendes miniaturoptræt, malet på elfenben af Camradt, indfattet i en dobbelt guldkapsel; bag maleriet findes på en grund, der er flettet af hendes mørke hår, hendes navnetræk (B. R.) og i farver to grene af forglemmigejer. Om dette lille portræt (se s. 5) skrev hendes Nicolai, der i det mindste stundom havde det med sig på sine rejser, kort efter dets modtagelse, at selv om kunstneren mulig har fejlet noget, »så har han dog efter min formening såre vel truffet din sjæls udtryk, om jeg så må kalde det, og det, kan du vel tænke, jeg ser meget om ikke mest på«.<sup>26</sup> Mange år senere (måske 1845) blev bægge bedsteforældrene malede af Johs. Jensen, men han var ikke helt heldig med dem, for Harald siger senere om dem, at hvorvel de for børnene var af uforgængeligt værd, var de dog »langtfra fuldendte«.<sup>27</sup> Disse malerier, der er mangfoldiggjorte i talrige større og mindre fotografiske gengivelser, kendes vistnok af omtrent alle bedsteforældrenes efterkommere. De er gengivne ovenfor s. 120—21.

Da bedstefar blev enkemand, var han omtrent 68 år gammel, en ret høj alder på den tid, men endnu i fuld vigueur og uden tanke om i nogen henseende at nedlægge sceptret. Han havde vel et par gange tænkt på at sælge Frederikskilde og trække sig tilbage til et landsted ved Helsingör, men det var nærmest flyvegriller, længsel efter vennerne deroppe og da navnlig efter Löbels.

I virkeligheden kunde han sikkert slet ikke have undværet det rastløse liv på sin gamle gård, og det havde han vist også selv en følelse af, for skönt han havde gode tilbud et par gange, lod han dem dog gå fra sig og blev, hvor han var. I sin selvbiografi har han selv (s. 171) omtalt det påtænkte køb af Meulenberg 1843, der skulde overvejes i et familieråd men blev opgivet, og det var ikke bedstemor, det strandede på, for hun skrev selv til Harald, at hvad hendes mand end bestemte sig til, vilde hun



Frederikskilde, set fra syd, 1863.  
(Efter tegning af P. N. Nieuwenhuis).

ansé det for det bedste, for han skønnede sikrest, hvad der tjente til hans eget og familiens vel. Fire år før havde bedstefar af fru Fenwick fået forköbsret til Fairyhill i Tiköb sogn og tænkte på at sælge sin gård, fordi konjunkturerne var gunstige; da Conrad erfarede denne »højest sørgelige nyhed«, blev han meget bekymret. Han fandt, at »tanken om at dette vort elskede födested, vort barndoms og ungdoms hjem, dette sted, hvor hver en plet, hver en busk, hvert træ, ja alt, alt, er én så ubeskrivelig dyrebart og kært, skulde gå over i fremmedes hænder, at, hvad vi med kærlige og omhyggelige hænder havde fredet om, ofte som kære minder og erindringstegn, nu måske skulde agtes ringe, omdannes eller tilintetgøres, den var skrækkelig og nedslående og måtte stemme mig til højst vemodige følelser«, og da han fik at vide, at tanken om gårdens salg var ude af verden, udbrød

han: »Gud være lovet, til glæde for os alle havde far nu aldeles opgivet det«. Så kært var stedet blevet ham, og hans søskende delte sikkert hans anskuelser, for hans søster Cora hang alle dage med den største kærlighed ved sin fødegård, og om Harald siges det, at han måske var den af dem alle, der med mest inderlig kærlighed klyngede sig til sit barndomshjem.<sup>28</sup> Det var jo også i al sin beskedenhed et dejligt sted, og efterhånden blev bedstefar så fast knyttet til det, at han slet ikke kunde tænke sig at forlade det. 1862 gjorde etatsr. P. J. Neergaard til Førslev ham et fordelagtigt bud, da han tænkte på her at oprette en større gård til sin søn Charles, men da bedstefar erklærede, at intet andet end en ildebrand kunde drive ham fra det sted, hvor han ønskede at ende sine dage, købte Neergaard Gyldenholm og byggede dør til sønnen.<sup>29</sup>

Bedstefar blev altså, hvor han var, og vedblev langt op i årene med usvækket interesse at passe alle sine forskelligartede hverv. Betty sukkede over, at det var umuligt at tilvejebringe nogen forandring i den måde, hvorpå han tog sig af tingene; hun så ikke anden udvej end at bede Gud styrke ham »og gøre udgangen god på denne urimelige overanstrengelse«, og så sukkede hun igen og tænkte »når, ak når neddaler der noget af alderdommens velsignede ro og mildhed at dæmpe denne rastløse higen?« men hun kom altid til det resultat, at hendes far ikke kunde lade være at overanstrengelse sig.<sup>30</sup> Betty var skrøbelig, og selv om hun ligesom alle sine søskende var opdraget til arbejdsomhed, var hun på grund af sine svigtende kræfter i visse henseender blevet skånet og forstod åbenbart slet ikke, hvad en ubændig virketrang er. Når hendes far kom træt ind fra arbejdet — og træt blev den gamle mand naturligvis — kaldte hun det sikkert overanstrengelse. Nå, han var dengang også 73 år gammel, men både de nærmeste år før og efter kunde han ved sine tiendekommissionsforretninger præstere et ordentligt stykke arbejde. 1854 var han meget kry af, at han på en 6 ugers tiendekampagne havde gået over 90 mil og kørt over 100, hvorved han befandt sig vel, og lignende udflugter omtales ret ofte.<sup>31</sup>

Mest beslag på hans arbejdsævne lagde naturligvis selve gårdens daglige drift og da navnlig i høsttiden, for overalt var han påfærde som den drivende kraft, og — som tidligere omtalt — var han ikke bange for selv at tage hånd i hanke, når det gjaldt de lettere arbejder. Han drev den med megen omhu, fulgte stadig

med i den landökonomske litteratur og lærte naturligvis meget også på sine tienderejser. Fra dag til dag kan vi ved hjælp af hans kalendere følge hans færd på disse områder, men det vilde føre for vidt at gøre et forsøg på nærmere at skildre ham som landmand. Det må være nok at anføre, at han var meget omhyggelig med jordens behandling, han sankede idelig sten af markerne, han brakkede dem, han sørgede for at forøge sin mödding og körte masser af dynd fra möllesöen ud på dem, han reparerede stadig stengærderne omkring dem; han dyrkede ikke blot de almindelige kornsorter, men vikker og rödklöver, rajgræs og timothe, ærter, raps, boghvede, hör, hamp, humle, masser af kartofler og Gud ved hvad. Jeg skal hverken fordybe mig i udsæd eller avl, skönt der er et rigt materiale til det, men blot anføre, at der eksempelvis 1821 avledes 52 læs rug, 42 læs byg, 26 læs hvede, 23 læs havre, 42 læs ærter, 5 læs boghvede, 8 læs vikker, 35 læs klöver, 88 læs enghö og 188 tdr. kartofler. At de forskællige år udviser meget store variationer i det hele og i enkeltheder siger jo sig selv. Kartoffelhösten var f. eks. ofte meget större (1848 dyrkedes 4 forskællige sorter). — En ganske særlig rolle spillede höhösten, der navnlig fandt sted på den tidligere nævnte Tagemose ved Susåen. Der kunde på den i gode år avles henved en 100 læs hö, og når det rette öjeblik kom til at köre det ind, toges der fat af alle kræfter. Så sad en af dötrene eller en anden oppe om natten til kl. 2, da folkene blev vækkede, og afsted gik det, og holdt været sig, måtte alle hænge i, til alt var kommet hjem; således anföres engang (1852), at folkene måtte blive ved til kl. 1 den næste nat — man var i hin tid ikke bange for at bestille noget — men så havde også hver vogn gjort den ret lange tur frem og tilbage 10—11 gange, og mennesker og heste var sikkert bundtrætte, da det sidste læs kom til gården; men næste dag regnede det, så arbejdet var ikke gjort forgæves. Det var en slags festdag, den Tagemosedag, på hvilken nogle af de unge plejede at ro ud til deres far for at gøre ham til gode med en kop te, naturligvis med noget hjemmebagt til, og derfra gik turen så videre til et af de smukke punkter i den nære omegn.<sup>32</sup>

Hvad besætningen angår, da varierede den naturligvis også noget, dog ikke i samme grad som höstudbyttet. Gennemsnitlig synes der at have været sådan noget som 6 heste, en snes malkeköer, omtrent lige så mange kvier, unghöveder og kalve tilsam-

men, 1 æsel, stundom nogle stude, 1 à 2 tyre samt nogle svin og får. Køerne, der i reglen kom ud omkring 1. juni, stod altid tøjrede. Bedstefar synes også at have prøvet sommerstaldfodring, men opgav den i hvert fald hurtigt, måske ikke mindst, fordi han har fundet, at det var synd mod dyrene.

Af hans mere udadvendte virksomheder var der ingen, der tog så meget af hans tid, som tiende afløsningen og (til 1835) translationer; langt mindre beslag på hans tid lagde hans stilling som landvæsenskommissær. Iøvrigt var han også distriktsforstander eller sligt i amtets landøkonomiske selskab, hvilket bragte ham i berøring med mange af de mere fremmelige landmænd, gav møde ved de af selskabet foranstaltede præmiepløjninger, var lejlighedsvis medlem af valgkomitéen til stændervalgene<sup>33</sup> og var engang nær ved at blive valgt, men slap med skrækken, havde med de kommunale valg at gøre, var fra 1837 skolepatron, men kun til 1839, var undertiden vaccinator (vaccinerede f. eks. 1817 selv Amalie og 1825 Kastrups børn), takserede i årenes løb mange landejendomme, deltog i assuranceskøn og var i det hele taget påfærde overalt, fordi han var kyndig på så mange områder, praktisk duelig og af en ubestikkelig retskaffenhed, Det kan i denne forbindelse også nævnes, at han var den første, der opstillede en stamtavle over sin slægt, et for sin tid godt arbejde, som har den besynderlighed, at den begynder med den gamle biskop Jens Dinesen Jersin (hans farfars mors farfar), naturligvis fordi familietraditionen gik ud på, at den gamle guitar, som han idelig benyttede, var nedarvet i familien fra bispen.

Når bedstemor 1843 taler om, at det er underlig rørende at se den gamle mand gå med så megen iver og sysle med så mange ting, »og dog ikke forsømme at gå frem med tidens litterære produkter«<sup>34</sup>, viser det, at han da var begyndt at ældes, og sikkert er det også, at han allerede flere år før var næsten hvidhåret og altså så gammel ud, men iøvrigt er der ikke andet, der tyder på, at han selv begyndte at føle alderens tryk, end det faktum, at han fra fyrrerne ofte selv omtaler, at det anstrænger ham at skrive lange breve. Han opgav foreløbig intet af sine offentlige hverv, og der gik endnu en halv snes år, inden han skaffede sig en håndsrækning til gårdens drift. Det var, da han i efteråret 1852 havde skrantet en del og havde haft den tort, at lægen kommanderede ham i sæng, fordi det viste sig,

at hans skröbeligheder var af reumatisk art, muligvis podagra. Der var intet, han nødigere vilde, og han forsikrede som så ofte før, at blive rask kunde han ikke, når han ikke fik bevægelse i frisk luft. Det begyndte en ugestid ind i november og varede til månedens udgang, men nogen artig patient var han ikke, for han stod idelig op og måtte så lægge sig igen, og der gik en månedstid, inden han igen slap ud. Jeg skulde tro, at denne sygeperiode var medvirkende årsag til, at han en månedstid efter fæstede Christian Nicolai »som avlskarl med prædikat af forvalter« fra 1. maj 1853.<sup>35</sup>

Denne Christian Nicolai var søn af den tidligere (s. 22) nævnte Jacob Nicolai, som bedstefar 1810 havde fået tilsendt fra Vestindien. Jeg skal her give nogle oplysninger om ham og hans børn, dog meget ufuldstændige, fordi jeg ikke har fundet det umagen værd at foretage vidtløftige undersøgelser angående denne uægte gren af vor familie, der senere optog navnet Nyegaard, som den iøvrigt ikke har kastet glans over.

Kort efter, at bedstefar var kommet til Frederikskilde, indtingede han drengen, der da var omtrent 8 år gammel og — som det synes — et uelskværdigt barn, hos degnen C. U. Abildgaard i Krummerup for 120 rdlr. årlig, og efter at have været dør omtrent et år blev han taget hjem for at gå i skole, først i Kirkerup og senere i Lyng. Da han viste sig lidet modtagelig for boglig opdragelse, søgte bedstefar at uddanne ham ved landbrug, men da også det glippede, anbragtes han — efter at være konfirmeret i april 1821 — i septbr. 1822 hos lektor H. F. J. Estrup i Sorö, vist nærmest som karl, og denne var i begyndelsen tilfreds med ham, men efter et lille års forløb skilte han sig af med ham, fordi det havde vist sig, at han ikke kunde passe hans have, var efterladende, idelig skulde være under opsyn og havde forladt hans hus uden tilladelse. Estrup mente, at han egnede sig bedst til at blive kusk.<sup>36</sup> Allerede mens han var hos Estrup, besvangrede han en kvinde Kirsten Larsdatter, som han 1824 ægtede, og med hvem han fik to sønner, nemlig den allerede nævnte Christian (f. 11.4.24) og Jacob Severin, der var et par år yngre (f. 15.12.25). Med kone og børn kom han engang imellem som daglejer i Pedersborg på Frederikskilde, men en skønne dag løb han fra dem, og hun fik derefter med en skomager-

svend en uægte datter Jacobine Caroline Jörgensen (f. 14.11.29), en i alle henseender agtværdig kvinde.<sup>37</sup>

Nicolaj, som bedstefar altid kaldte ham, var derefter en tid i Kbhvn., hvor han stundom besøgte Harald og Conrad, mens de boede hos Schiødtes, men til maj 1836 kom han til Gavnö i en eller anden stilling, og lige et år derefter blev han af grevinde Friis (o: Charlotte Frederikke f. de Roepstorff), der »skal elske ham over alle grænser«, ansat som skovfoged under baroniet Juellinge med bopæl i Torrig i Birket sogn, hvilket bedstefar, der i den anledning måtte koste en del på ham, anså som en sjælden lykke.<sup>38</sup> Dér blev han resten af sit liv, giftede sig c. 1840 med Augusta Frederikke Möller, der var født c. 1806, og fik med hende mindst fire børn, to sønner Julius G. J. (f. 1843) og August F. M. (f. 1845), der blev slagter i Vordingborg, og to døtre, Cora C. E. (f. 1840), der undertiden kom på Frederikskilde, og Juliussine B. G. (f. 1847). Skovfogden, der efter bedstefar fik en testamentarisk arv på 500 rdlr., hvormed han var meget utilfreds, døde i august 1876.

Af hans sønner af første ægteskab blev Jacob, der »engang var en uheldig slagterdreng i Sorö«, senere »en agtet borger i Skælskör og i meget god vej«. Han kom ikke sjældent på Frederikskilde, som ung alene og, efter at være blevet gift med Hansine Christensen, med kone og børn, og Betty besøgte engang ham og »hans vakre kone«.<sup>39</sup> — Jacobs bror Christian, der forblev ugift alle sine dage, var dog af alle Nicolais børn den, der var den mest tiltalende og dannede, og den, der kom til at stå sin fars slægt nærmest. Han var velsét både på Frederikskilde, i Jydstrup og i Blidstrup, og da han 1874 havde aflagt et besøg sidstnævnte sted skrev Conrad: »Det er et rart, ærligt og trofast menneske og dertil familien såre hengiven, fælles med os om så mange minder«.<sup>40</sup> Han var landmand livet igennem men uden nogensinde selv at eje nogen landejendom; før og efter sit toårige ophold på Frederikskilde var han forvalter hos C. L. Reimer på Atterupgård i Jydstrup sogn, efter bedstefars død bestyrede han en tid lang hans fradöde ejendom for arvingerne og fik det lov, at han var flink og flittig samt vistnok pålidelig, fordi han nærrede kærlighed til gården, og det ikke blot var ham en glæde men også en ære at gøre sit bedste ved det stykke arbejde.<sup>41</sup> 1869 var han forvalter hos greve F. G. Knuth på Holtegård, 1879



hos C. C. Bröchner på Rungstedlund, og han døde 24.1.1881 som avlsforvalter hos baron C. V. E. Knuth på Rygård ved Gentofte. Af bedstefar havde han fået testamenteret 300 og af Betty († 1865) 500 rdlr.

Da Christian Nyegaard til maj 1855 forlod Frederikskilde, overtog bedstefar, der lige havde haft et anfald af helvedesild, trods sine 76 år igen selv gårdens drift, men skönt han i det hele taget fölte sig rask og i de nærmest fölgende år kun plagedes noget af kroniske alderdomssvagheder, blev det ham dog for meget, og midt i höstens tid det fölgende år, to dage för sin födselsdag, lod han sin tro tjäner Christen Knudsen overtage det hele uden spor af formaliteter; disse bragtes först tre uger senere i stand (med gyldighed fra 1. novbr.) og straks efter skrev han til Harald, at han vedblev at takke den gode Gud — hans eneste rådgiver — för den heldige indskydelse angående forpagtningen, som han intet öjeblik havde fortrudt og næppe nogen-sinde vilde komme til at fortryde. Det blev der heller ikke nogen anledning til, för Christen Knudsen var altid i al sin färd en hædersmand, som bedstefar satte megen pris på og gjorde sig en glæde af at hjælpe frem. Som ung var han kommet som avlskarl til Frederikskilde, og hans troskab blev belönnet med, at han 1846 blev kromand<sup>42</sup>, da stillingen blev ledig, hvorefter han straks giftede sig. Fölgende lille tildragelse, som 1852 meddeles af Betty, tjäner i al sin jävnhed både ham og hans husbond til ære: »Dagens begivenhed«, skriver hun, »er denne, at Christen kromand er fyldt 36 år, hvilket far tilfældigvis fik at vide imorges; han blev kaldt over, og alle klinkede vi i madeira med ham, og far holdt en lille tale i denne anledning. Han indböd os til kaffe i eftermiddags, som blev modtaget på det vilkår, at de vilde dække op nede ved Amalies bænk ved söen, hvor far gik og rev hö; kl. 5 drog vi derned og samledes under egetræerne rel festligt; lidt senere roede Christen Hanne, jomfru Jörgensen og mig en lille tur på den spejlblanke sö, hvor jeg måtte synge Fred hviler og Danevang med egen röst uden hjælp, da jomfru J. ingen ord kan til nogen sang«. <sup>43</sup> — Som forpagter havde han det uheld, at kornpriserne nogle år lå meget lavt, men, da den »brave Christen var utrættelig«, viste bedstefar ham megen overbærelse, og han kom godt over det. Börnene fra Frederikskilde

interesserede sig for »den gamle tro sjæls« vé og vel lige til det sidste. Han døde 1884.<sup>44</sup>

Bedstefar havde vist nok frygtet, at tiden skulde falde ham lidt lang, når gården blev bortforpagtet, men det skete ikke, for hans stadig vågne litterære interesser, hans kære musik og mange små sysler i hjemmet optog ham, og så tog han sig med forøget iver af skov og have, så stadig mange mennesker i sit hus, færdedes meget i den nærmeste omegn og foretog rejser til sine børn. Til Cora i Jydstrup var der jo kun fire mil, og det var en bekvem station på vejen til Kbhvn. og Helsingör, men hun var også det eneste af børnene, der havde bopæl lidt nær ved. Conrad boede unægtelig lidt langt borte; han var jo 1846 blevet ordineret kateket i Skive og ilede naturligvis så med at blive gift efter henvend en halv snes års forlovelse med sin Caroline, der selvfølgelig straks viste sig at være »en flink lille husmor«. Embedet var kun lille, men bedstefar hjalp dem på gled ved at give ham et arveforskud på 1000 rdlr. til »et etablissement«, og da det viste sig, at han kunde tjæne lidt ekstra ved at informere privat i engelsk, og Caroline lidt ved at give timer i musik, kunde han ialt få henvend 800 rdlr. om året, og det var helt godt, da stedet var billigt at leve på. Han fölte sig hurtigt tilfreds deroppe i alle henseender, fandt god omgang i den omtrent jævnaldrende byfoged F. C. Willemoes, der fandt, »at kateket Nye-gaard var det eneste dannede menneske, han fandt behag i i Skive«, konsul Fr. Friis, institutbestyrer C. F. Harder, pastor L. J. Krohn i Hem, J. Dalsgaard til Krabbesholm osv.<sup>45</sup> Godt og vel et år efter brylluppet kom det förste barn, der fik navnet Catharine Elisabeth, altså opkaldt efter sin farmor, og midt i septbr. rejste så bedstefar, ledsaget af Betty — ti Amalie havde lige været en tur til Frederiksstad og skulde nu blive hjemme og passe huset — over til Skive for at se sit yngste barnebarn.<sup>46</sup> Rejsen gik over Kallundborg-Århus til Randers, hvor den gamle mand tilbragte »en herlig formiddag« i sin barndomsby, som han i så mange år ikke havde sét, og derfra over Viborg til Skive, hvor de rejsende blev et par uger og gjorde mange nye bekendtskaber. — Jeg skal iövrigt ikke opholde mig ved bedstefars rejser på hans gamle dage, da han vistnok omtaler dem alle i sin selvbiografi; de hörte jo på den tid til hans störste oplevelser. De fleste gik kun til Jydstrup, Tåstrup, hvor Fenger 1854 var

blevet præst, og Blidstrup, hvortil Conrad samme år var blevet forflyttet og således kom til at bo forholdsvis nær ved Harald, der omtrent samtidig begyndte at praktisere i Helsingør som prokurator. Rejsen til Holland 1856 var jo en stor begivenhed, som vi dog ikke véd meget om, og hans ællestes rejse, som han foretog ganske alene, da han var 81 år gammel, fölte han vist selv som en bedrift. Dens mål var Hågerup på Fyn, hvor han besøgte sin kære broderdatter Hanne, der nu sad som præsten Baggers kone derovre. Samme år vovede han sig endnu til Blidstrup, men året efter (1861) turde han ikke mere, og 1862 nåede han i maj sin sidste tur til Jydstrup.

Jo ældre bedstefar blev, jo mere hans færden i offentlige anliggender og hans rejser tog af, jo mere måtte han föle trang til hjemmets hygge, men hjemmet i de daglige folder var efterhånden blevet så stille og så ensomt. Sønnerne var borte, to døtre var døde, to var blevne gifte, og da også bedstemor gik bort, sad han ene tilbage med Betty og Amalie. Men så længe, han endda havde dem, fölte han sig rig, for de kunde jo dog styre huset — »Hvad skulde jeg nu fange an uden dem?« udbryder han — og navnlig Betty var han glad ved; hun fyldte trolig sin tabte mors plads, og han kalder hende sin tro alderdoms-støtte. Og tilfredsheden var gensidig, for hun skriver til sin bror Harald: »Gud være lovet for en kærlig far, som gjerne vil lette mig byrden og ikke forlange for meget af mig!« Og en sand husalf var hun. »Hun var så blid — ja, lige så blid, som faren var ublid, og lige så mild, som han var stræng«, siger Augusta Fenger.<sup>47</sup>

Betty var ikke nogensinde som de ældre søstre blevet sendt ud som lærerinde; hun havde altid gået hjemme. Det var ikke, fordi hun i åndelig henseende stod tilbage for disse, for hun havde gode kundskaber, og bedstemor taler om hendes lyse forstand; snarere skyldtes det, at hun var særlig husligt anlagt og derfor var sin mor til mest nytte i det daglige. Hun synes i det hele taget at have lignet denne meget i flere henseender. Derpå tyder det f. eks., når hendes mor engang siger, at når Betty har skrevet, »tier jeg, ti hun går så ganske ind i alt, hvad jeg vil sige, og jeg föler en sand glæde ved at se mine tanker så vel udsatte og i forynget skikkelse«. Også havde hun sin mors smukke sangstemme, om end utvivlsomt i mindre omfang, var ligesom hun en stor børneven, så at de småfolk, der kom på

Frederikskilde, altid hang i hendes skörter, og hun havde sin mors fromme og gode sind, som gjorde hende så vel egnet til at pleje syge, hvortil hun da også oftere brugtes i hjemmet. Da Conrad 1840 kom utilpas til Frederikskilde, og det udviklede sig til en alvorlig tyfus, blev hun jo sat til at være hans stadige sygevogterske, og hun røgtede denne dont med beundringsværdig udholdenhed og magelös ömhed og opofrelse. Tidlig og silde var hun om ham, utrættelig for hans ve og vel.<sup>48</sup>

Når pligterne ikke kaldte, förte hun iövrigt ligesom sine söskende en meget behagelig og selskabelig tilværelse, og tidligt toges hun med på forældrenes rejser til Kbhvn. og Helsingör for ikke at tale om de længere rejser; to gange var hun i Holland, 1843 med sin mor og 1856 med sin far, og ret ofte var hun på egen hånd i længere tid som gæst på Valbygård, Gunderslevholm og Skjoldenæsholm, hos Mathiesens i Helsinge, Juhls i Förslev, Stemanns i Sorö, Löbels i Helsingör, hvor hun opholdt sig i seks måneder 1839<sup>49</sup>, Fengers, efter at de var flyttede til Tåstrup, præstefolkene i Jydstrup osv. I sine yngre dage havde hun et godt helbred; senere blev hun sygelig og var jævnlig sængeliggende, som det oftere omtales i hendes fars selvbiografi, men hun bar det altid med magelöst tålmod og hengivenhed i Guds vilje. Denne sygelighed var grunden til, at bedstefar på sine gamle dage (1858) bekvemmede sig til at skaffe en lukket vogn, et köretøj, han aldrig havde kunnet fordrage<sup>50</sup>, men som nu næsten blev en nödvendighed for hans skröbelige datter, og den bevirkede, at salen 1860 blev indrettet til soveværelse for hende og husjomfruen, en forandring, hvormed hun fölte sig særdeles godt tilfreds af flere grunde, men som jo iövrigt var en meget fölelig forringelse af den i forvejen meget begrænsede lejlighed.<sup>51</sup>

Da Amalie döde ved juletid 1851, var bedstefar straks klar over, at der måtte skaffes Betty en erstatning for den tabte söster, da hun hverken alene kunde söрге for huset, hvorved hun vilde blive alt for bundet til hjemmet, eller kunde undvære en af sit eget kön til daglig omgang. Allerede på selve Amalies dödsdag synes han at have sat sig i bevægelse. Det var hans önske, at hans brordatter Hanne, som altid havde været så afholdt af alle på Frederikskilde, og som sikkert bædre end nogen anden kunde egne sig til dette hverv, skulde påtage sig det, men man kan ikke undres over, at hun ikke fölte lyst til at komme som en

slags tjænerinde i det hus, hvor hun så tit og mange gange havde tilbragt glade ferier, og hendes halvbror, professor C. T. Engelseft, i hvis hus hun da havde haft fast ophold i 14 år, svarede på hendes vegne afslående på opfordringen, idet han dels fremhævede, at så længe han eller hans hustru levede, var hendes naturlige hjem dør, dels, at hun ikke kunde tage ophold på Frederikskilde »så længe ikke atter en lang bortfjærnelse sikrer hende for et møde, som hun ikke kan bære«, hvormed sigtes til hendes uheldige frier Harald, der jo på den tid var hjemme på besøg fra Vestindien, noget som bedstefar selv havde antydnet som en mulig hindring for det af ham påtænkte arrangement.<sup>52</sup> Da dette glippede, skrev han til fru Rosenörn i Kbhvn. og bad hende søge at finde en dannet ung pige, som med færdighed kunde spille pianoforte og tillige hjælpe i husholdningen mod en løn på 50 rdlr. årlig, og det lykkedes hende at finde en jomfru [S.?] Jörgensen — hendes fornavn nævnes aldrig — som var vel anbefalet, men rigtignok kun 19 år gammel. Hun kom til Frederikskilde, hvor der da i c. 30 år ingen husjomfru havde været, midt i marts 1852 og gjorde et godt indtryk, spillede med smag og havde en net lille stemme, men Betty opdagede snart, at hendes hjælp ikke var til at stole på, selv om viljen var god, og det varede derfor ikke længe, inden det påtænktes at gøre en forandring. Efter adskillig ventileren for og imod, fordi Betty, i hvis hænder hendes far ganske naturligt lagde afgørelsen, ikke kunde bestemme sig, endte det efter Coras kraftige tilskyndelse med, at det blev bestemt, at den unge pige skulde forlade Frederikskilde i april det fölgende år for at erstattes af et mindre dannet men mere brugbart individ.<sup>53</sup>

Allerede i decbr. havde Cora fundet en aflöser i en jomfru Clara Lübschitz, en ældre pige (födt i Roskilde 1815), der da bestyrede huset for möller Meyer i Jydstrup mölle. Hun sagdes at være dygtig til husholdning, prøvet i modgang og beriget med erfaring og efter alt, hvad man kunde dömma, et meget agtværdigt menneske, og da bedstefar kom på besök i Jydstrup lige för jul, fæstede han hende med det samme fra maj 1853. Det var i flere henseender et meget heldigt valg, for skönt hendes dannelse kun var ringe, havde hun dog megen sans for natur og litteratur, og hvad der var det vigtigste, hun var en rar pige, som med iver og interesse tog fat på sin gærning, og livlig var hun, men uheldigvis ganske umulig som selskab for Betty, der

omtaler hende som »min godmodige, enfoldige selskaberinde, som ofte prøver min tålmodighed ved sine dumme bemærkninger; jeg må her se på den solide hjælp og foretrækker mine ensomme timer for slig selskabelighed«. Dog tilbragte frökenen og jomfruen ofte nogle aftentimer ved et parti skak. Trods sine mangler fyldte hun sin plads godt, var meget afholdt både af bedstefar og Betty og savnedes meget, da hun efter otte års forløb måtte tage til en bror, hvis kone var blevet syg; det var tanken, at hun skulde vende tilbage til Frederikskilde igen, men det blev der ikke noget af, hvorover man fölte sig skuffet, men det forringede naturligvis ikke de venlige fölelser, man nærrede for det rare menneske. Da Harald skrev til hende for at påvirke hende, meddelte Betty ham, at hun var glad over, at jomfru Lübschitz derved havde fået et bevis på familiens anerkendelse og tillid, som hun satte så megen pris på »og sandelig også fortjæner«. <sup>54</sup> Betty testamenterede hende 300 rdlr.

Mens jomfru Lübschitz var borte, overtog den oftere omtalte Elise Kastrop hendes stilling, og da hin ikke vendte tilbage, kom hendes virksomhed her til at strække sig over et år til ringe glæde for alle parter. Det var ikke, fordi hun manglede gode egenskaber — hun var f. eks. en livlig og åben karakter — men hun havde mange unoder, og selv om det i begyndelsen gik ret godt, varede det dog ikke længe, inden forholdet blev meget spændt, og i august måtte »den forhærdede E. K. falde tilföje med en erkendelse og afbigt«, og så gik atter en tid skikkeligt, men da hun var »tom og hul indvendig«, til ringe opmuntring for Betty og desuden svagelig, og bedstefar fandt hende stivsindet, hovmodig og aldeles ukvindelig, så man snart heller hendes hæl end hendes tå, og med glæde gav man hende rejsepas til maj 1862. <sup>55</sup> Det synes at være gået hende til hovedet, at hendes far blev justitsråd. — Hun fik til efterfølger jomfru Ane Cathr. Wistoft, en jysk degnedatter, der i 13 år havde været hos pastor H. C. Glahn, först i Tystrup og senere i Sorö, en ren kontrast til sin forgænger. Ved sin godmodighed og ved sit stillfærdige, behagelige og fordringsfri væsen gjorde hun sig meget afholdt, men hendes tid her blev kun kort, fordi bedstefar döde otte måneder efter hendes ankomst. Da hjemmet på Frederikskilde oplöstes, flyttede hun med Betty til Sorö. <sup>56</sup>

Når bedstefar stundom på sine gamle dage klagede over, at

der kom så få på Frederikskilde, må det skyldes et øjeblikks mismod, for i virkeligheden kom der til hans sidste stund påfaldende mange mennesker, og han så idelig ind om til dem, der boede i nærheden; således var der f. eks. i 1859 på 235 af årets dage en eller flere gæster, og på 107 dage var han småbesøg hos egnens folk eller på rejse. Men når han 1855 udbrød: »Man kan ej let på landet være uheldigere situeret i henseende til omgang, end vi er, ti hvad åndeligt udbytte giver Kastrups, Sinding og Jappe?!« så var klagen berettiget. Det var ikke kvantiteten men kvaliteten, det var galt med, og man må give ham ret, når han året før sin død siger, at de, der kom, »for det meste var meget flove personer, så at jeg kan siges at lide åndelig hungersnød«. <sup>57</sup>

Trods bedstefars åndslivlighed var det ganske naturligt, at han på sine gamle dage havde ondt ved at skaffe sig nye omgangsvener, og tildels var det simpelthen umuligt at skaffe sig erstatning for dem, der forlod kresen. Professor Hjort var jo flyttet til Kbhvn., musiklærer Pedersen døde 1854, omgangen med professorerne Rothe og Ingemann var næsten helt faldet bort, ikke mindst fordi bedstefar så sjældent kom til Sorø på de senere år, amtmand Stemann var blevet forflyttet til Ålborg osv. og — hvad der var det værste af det hele — 1854 blev pastor Fenger forflyttet til Høje Tåstrup. Det var et lige stort tab for de to, der nu sad alene tilbage på Frederikskilde, og det føltes både i kirken og i hjemmet. Fenger havde ved sin forkyndelse forstået at samle menigheden, og man var blevet så vant til at høre hans kraftige, dejlige og omfangsrige tenorstemme — »Rolandsrøsten«, som Ingemann kaldte den — runge under kirkens hvælvinger, at man dårligt kunde afsé den. Det var kun en ringe trøst, at han i den følgende tid ret jævnlig kom til sit gamle sogn og så ind om til sine gamle venner, og en mager erstatning, at man år efter år kunde aflægge et besøg i Tåstrup præstegård på vej til Kbhvn. og Blidstrup. Hvad var vel det imod den idelige omgang en snes år igennem. Man savnede dem ubeskriveligt. Det gjorde et dybt indtryk, da man erfarede, at Fenger, omgivet af sine konventsbrødre, havde fået et anfald af apopleksi 12. april 1859; vel rettede han sig noget efter en tids forløb og korresponderede ret hyppigt med Betty, men endnu i septbr. det følgende år skrev hun dog: »Ja, vist er det sørgeligt at se den kære Fenger så svag, men vi kan endnu lære

meget af ham: En magelös kærlighed til alle mennesker og stadig stræben efter at glæde og hjælpe, hvor han kan«. Han genvandt ikke sit helbred, men døde i maj 1861, dybt savnet af mange. Med hans enke og børn vedligeholdte navnlig Cora og hendes børn forbindelsen fremefter, og hun var meget glad ved at modtage dem som gæster i sin præstegård, ti, som hun skrev, »når man har en Fenger i huset, har man altid en sangfugl fra morgen til aften«. <sup>58</sup>

Fengers efterfølger som præst i Lyngø blev H. K. Tryde, hvis indsættelse fandt sted 26. novbr. 1854, i hvilken anledning bedstefar og Betty var i Lyngø det meste af dagen. De fik et godt indtryk af deres nye præst; Betty fandt ham livlig, behagelig, ligefrem og åben og beklagede kun, at han var ganske umusikalsk, hvilket vilde blive et savn »både i kirken og stuen«, og bedstefar mente, at han nogenlunde kunde »remplacere« Fenger, og at man i det hele taget kunde vente nogen erstatning i henseende til omgang, da hans kone, Caroline f. Thomsen, sagdes at være en vakker dame, og i dette håb kunde man foreløbig leve, da hun først kom til præstegården et halvt års tid senere. Der kom da også en meget levende omgang i stand mellem de to familier, men det viste sig efterhånden, at nogen dybere sympati mellem dem fandtes der ikke, og efter nogle års forløb klagede bedstefar over, at de to præstefolk bægge var »så underlige«, at både han og Betty havde opgivet håbet om nogen hyggelig omgang med dem; »han er så gyselig materiel«, skriver bedstefar. Heller ikke som sjælesørger var Tryde nogen Fenger, og følgen var, at man fra Frederikskilde i den senere tid stundom søgte til Tystrup kirke, hvor H. C. Glahn var blevet præst. Tryde sad mange år i embedet. Efter hans død boede hans kone i sit lille enkesæde ved Sorø og havde hos sig et gammelt inventar, jomfru Emma Qvist, der var kommet på besøg med præstefolkene. Cora vedligeholdte til sin død nogen forbindelse med enken. <sup>59</sup>

Tryde havde i sine yngre år været forlovet med den tidligere omtalte Sophie Sand, der kom på Frederikskilde i alle de mange år, hvori den tilhørte bedstefar, ofte på længere besøg og altid modtaget med åbne arme. Da hendes forlovelse var blevet hævet af grunde, som selv hendes intimeste veninder aldrig synes at have erfaret, skrev hun et digt (»Vær stærk, min sjæl, lad stormen« osv.), som Cora satte melodi til. At hendes tidligere for-



lovede også fik sin gang i bedstefars hus, kunde jo let have forvoldt ubehagelige situationer, men det vides dog aldrig at være sket. Som født d. 28. decbr. 1805 var Sophie Sand ikke så lidt ældre end alle Frederikskildebørnene, men hendes særdeles dannede og elskværdige væsen gjorde, at hun af dem nærmest blev betragtet som en søster og af de gamle som en datter. Da hun i vinteren 1844 havde været gæst en tre ugers tid, skrev bedstemor, at det havde været et kært og meget interessant besøg, ti »hun deler alt med os og kan tillige være så meget til selskab for far, da hun er så dybt inde i litteraturen og har mange sunde domme i den materie som også i daglivets begivenheder; såre meget har hun uddannet sig ved sit venskab med Barfods« (jvfr. s. 153); langt senere omtaler bedstefar hende som »den interessante Sophie Sand«. Hun var omkring 1850 husbestyrerinde på instituttet i Flakkebjerg for moralsk fordærvede personers forbædring, men opholdt sig vist ellers mest hos sin mor i Førslev, og efter dennes død 1866 boede hun i Damhuset smst. med sin halvbror P. Juhl (jvfr. s. 44), indtil hun 1869 som »veninde og selskabsdame« på livstid kom til Neergaards på Førslevgård. I denne familie var hun efter Coras sigende »en sand veninde« til livets ende og førte dør en behagelig tilværelse, og i Jydstrup præstegård kom hun ofte som en kær gæst, indtil alderdommen berövede hende synet. Cora holdt overordentlig meget af hende, med hvem hun havde så mange fælles minder, som de på deres gamle dage dröftede sammen. Jeg husker hende endnu som en fin gammel dame, og mange gange har jeg hört citeret de ord, Cora engang sagde til hende, da hun forlængst havde passeret stövets år: »Å Gud, Sophie, du er jo et rent barn«, hvilket vel halvvejs var sagt for spög, men som dog bundede i, at Cora havde den på mange års erfaring grundede opfattelse, at kun ved at leve og virke som hustru og mor kunde kvinden udvikles til fuld åndelig modenhed. Den gamle fröken Sand, der af Betty havde fået testamenteret 500 rdlr., døde i Kbhvn. d. 24. febr. 1888.<sup>60</sup>

Når bedstefar satte så megen pris på denne gæst, var det ikke mindst, fordi hun, ligesom den 30 år yngre Sophie Fenger, hvis besög også altid glædede ham, havde interesse for »daglivets begivenheder«, hvilket vil sige politik, et æmne, der altid optog ham meget, og som han idelig vendte tilbage til i sine breve til Harald. Naturligvis var han meget konservativ, talte

jævnlig med uvilje om »den såkaldte frihed«, foragtede »bondevennerne« og ønskede absolutismen tilbage, for, som han skrev et halvt års tid før sin død, man er nu »under den såkaldte frihed langt mere arbitrær og inhuman end under absolutismen«, en erfaring, som er blevet bekræftet tusinder af gange siden hans død, ligesom også hans påstand, at friheden har medført »demoralisation og mangel på retsfølelse«. Det er i det hele taget ret morsomt at læse hans udtalelser, fordi de næsten alle falder sammen med, hvad der mand og mand imellem ofte siges den dag idag i oplyste krese, som f. eks. når han 1860 skriver til Harald: »Ja, sandelig har du ret i, at vor rigsdag oversvømmer landet med love, som dertil er meget vanskelige at forstå. Da lover jeg Christian Colbjørnsen!« »I anledning af den problematiske lov« om snekastning, skriver han et årstid senere, »gik en snefoged til sognefogden og sagde, at han ikke kunde forstå den. Denne svarede: Jeg ikke heller, gå til birkedommeren; denne var lige så klog og viste ham til amtmanden; denne do. og viste ham til indenrigsministeren, og denne do. og viste ham til rigsdagen«; lad være, at historien er lidt forbædret, så minder den dog i høj grad om, hvad vi alle har sét magen til, f. eks. med de forvirrede skattelove<sup>61</sup>, der unægtelig også vidner om »demoralisation og mangel på retsfølelse«.

Da de bevægede martsdage i 1848 oprandt, ilede bedstefar, der i flere år ikke havde været i Kbhvn., derind for at være begivenhederne nærmere, og i den følgende tid så han med stigende uvilje på udviklingen. »Vores rigsdag vedbliver«, skrev han i maj 1849, »at gøre sig latterlig ved smålige diskussioner om en grundlov, som under Europas nærværende konvulsiviske tilstand ikke er 4 skilling værd«, og et årstid senere: »Rigsdagen vedbliver at prostituere sig med vrøvl og trivialiteter, mens et riges velfærd står på spil! Man kan ikke se skoven for bare træer. — Om vores betydningsløse konge hører man fast aldrig det mindste«. Alt som tiden gik, og folkets repræsentanter fik stadig mere lejlighed til at vise deres ynkelighed, blev hans udfald mod dem naturligvis skarpere. I 1854 hedder det: »Hvilken jammerlig rigsdag! Næsten en tredjedel uvidende bønder! En ulykkelig følge af vores desperate valglov. Og sligt vover man at kalde det danske folks stemme og repræsentation«, og i 1855: »Det er jo fast en satire på al repræsentation, at nogle og 40 par træsko skal være med at deliberere om slige skæbne-

svangre sager« som rigsråd, rigsdag, rigsret, fællesforfatning. At en gammel mand under slige forhold kunde længes efter »vores gode, gamle absolutisme og dertil hørende konge« var ikke underligt, og han blev ikke blidere, når han sammenlignede Frederik VI med Frederik VII. Da denne »rodede« i Ringsted kirke, skrev den gamle kritikus: »Formodentlig bringer han grevinden en lok af dronning Dagmars hår — om der er noget tilbage — for rene til at berøres af så skidne hænder«. <sup>62</sup> — Bedstefar levede længe nok til at se og føle de bitre frugter af »den såkaldte frihed«, men han slap dog for at se, hvorledes magten mere og mere gik over fra »uvidende bønder« til dem, der var meget værre, og hvorledes alt retsind druknede i brutalitet og lumpenhed i næsten alle »civiliserede« lande. —

Men jeg vender tilbage til den omgang, der stod til rådighed for Frederikskildes beboere i de sidste år. — Af sognets folk var der foruden Jappes, som jeg her ikke skal omtale, Kastrups og et par lærerfamilier.

Kastrup boede stadig i Lundehuset, fra 1857 som enkemand og stundom med alle de fire ugifte døtre (Elise, Cecilie, Hanne og Magdalene) hjemme. Der var stadig meget samkvem mellem denne familie og familien på Frederikskilde, men naturligvis dog ikke som i gamle dage, da der var megen ungdom både her og der. Selv den korte vej mellem de to steder begyndte at falde de gamle noget til besvær, men de såes dog hyppigt og spillede skak med hinanden. I året 1858 er noteret 71 besøg af Lundehusfolkene og i 1859 62. Deres kår var på de senere år, da landinspektören kun havde få forretninger — så få, at bedstefar ikke kunde begribe, hvad de egentlig levede af — meget beskedne, men det gode humör holdt sig gennem sygdom og fattigdom, ti munterheden står jo, som det siges i »The Vicar of Wakefield«, i reglen i omvendt forhold til folks formuesforhold. I 1860 opnåede han — da 74 år gammel — at få det Kalckreutske legat på 100 rdlr. årlig og 200 rdlr. årlig af det Suhrske legat, og det hjalp jo dog noget. Da han 1862 blev justitsråd, var der stor fryd og gammen, »megen mere, end her var i en lignende anledning«, skriver bedstefar, og Conrad, der syntes, at det var »en latterlighed at kaste en sådan tittel ind i et så fattigt og uanseligt hus« og som iövrigt fandt det hele tittelvæsen tåbeligt, mente, at »fröknerne« nu vilde stikke næsen höjt i været. Efter at bedstefar var gået bort, levede Kastrup endnu i tre år,

omgivet af de fire døtre, men iøvrigt næsten glemt af alle sine gamle venner. Han døde 1865.<sup>63</sup> Familiegravstedet på Lynges kirkegård, tæt ved det Nyegaardske, blev for få år siden sløffet.

Efter den tidligere omtalte Georg Jacobsens død 1839 blev O. C. Lavigne »til alles forundring« lærer i Lynges. Han kom, navnlig fra 1848, en del på Frederikskilde, oftest alene og vist mest som kortspiller, dog også til juleselskabet og til bedstefars fødselsdag; stundom var hans kone med, og hans store børneflokk nød godt af de behageligheder, gård og have kunde byde børn. Et bindeled mellem ham og bedstefar var det måske, at han i sine unge dage havde været lærer i det kære Helsingør, og at hans kone Johanne Grubb var født der. — Langt mere velsét var dog sikkert Ludv. Sinding, der 1844 blev lærer her i sognet og boede i »den romantiske bolig ved Topshøj skov«; efter Lavignes entledigelse efterfulgte han 1863 denne som lærer i Lynges og døde 1883. Sinding var af god familie. Hans far var ganske vist kun landsbylærer ligesom han selv, men de fire foregående forfædre havde været præster, og det fejler vel næppe, at disse fire slægtleds kultur har præget deres efterkommere. Denne vor lærer ægtede 1847 den tidligere (s. 134) omtalte Trine Olsen, og både han og hun var hyppige gæster på Frederikskilde, hvorfra de også ofte modtog småbesøg; navnlig så bedstefar jævnlig på sine gamle dage ind om, når han tog sig sine spadsereture. Det var dog særlig som kortspiller, han gjorde fyldest; Augusta Fenger véd at fortælle, at bedstefar, der navnlig på sine ældre dage gerne vilde spille et parti, blev vred, når han tabte i piquet eller l'hombre, og om Sinding, »der ikke var godmodig nok til altid at lade ham vinde, hvad de andre gjorde« (!), sagde: »De kan jo nok vide, at jeg bryder mig ikke om at tabe, men det menneske har sådan en ubehagelig måde at vinde på«, men der er nu altid noget tvivlsomt ved den gode fru Fengers krøniker. Efter Sindings død flyttede hans barnløse enke med plejedatteren Louise til Kbhvn.; endnu 1889 besøgte de Cora i Jydstrup.<sup>64</sup> Hans gravsted på Lynges kirkegård holdes endnu stadig i god stand.

På skovridergården Christiansminde ved Sorø boede fra 1849 U. A. A. Schlegel, som fra det følgende år med kone, Andrea f. Weisler, og en flok børn hørte til omgangen. Skovrideren døde dog allerede 1852 på Frederiks hospital i Kbhvn. (begr. i Søllerød), men enken, der »var ikke så lidt skæv«, hvilket dog intet

af børnene havde arvet, flyttede ikke langt bort. Hun boede i de følgende år på Schlegelsminde i Sorö landsogn og kom derfra flere gange om året på nogle dages besøg med en del af børnene, stundom med hele flokken, 6 ialt, ti børn og unge mennesker var lige til det sidste meget velséte på den gamle gård. Selv om bedstefar i det hele taget var en alvorsmænd, var han meget venlig mod småfolk og underholdt dem bl. a. ved at klippe mænd og koner ud af gamle spillekort og lade dem rutsche hen ad den blanke bordplade; de ældre red på æslet, roede på søen og gjorde sig til gode med alt, hvad den store og velforsynede have kunde præstere.<sup>65</sup>

Med folk i Sorö var der ved denne tid ikke megen omgang; Ingemann og Povelsen så bedstefar kun sjældent, og professor Lütken døde 1856; amtmand Stemanns efterfølger greve F. M. Knuth, som viste sig at være »en meget behagelig og human mand«, forlod inden et år var gået igen Sorö for at overtage stillingen som udenrigsminister og efterfulgtes 1848 af T. A. Hoppe. Ham fölte bedstefar sig meget tiltalt af. Et årstid efter hans udnævnelse skrev han, at den nye amtmand var en såre human og behagelig mand, i hvis hus han fandt »stor behag« i at komme engang imellem, og som nu og da kom på besög, og senere omtaler han oftere Hoppe i de venligste udtryk og var altid glad, når han kom tilsyne, stundom med kone og et par børn. Amtmandens anden hustru, Christine f. Platou, var fra Helsingör, hvorfra bedstefar sikkert har kendt hende. Da hun i foråret 1861 blev præsenteret på Frederikskilde, syntes Betty meget godt om hende, og bedstefar omtaler senere ægteparret som »vor vakre amtmand og hans endnu vakrere frue«. Det sagdes, at bedstefar havde »en höj stjerne« hos Hoppe.<sup>66</sup>

Det er en fælles lod for dem, der opnår en höj alder, at se deres venner falde fra, den ene efter den anden, og bedstefar dannede i den henseende ingen undtagelse. Blandt dem, det smærtede ham at miste, var også etatsråd Carl Neergaard til Gunderslevholm, som kun var et barn, da han lærte ham at kende, og i hvis gæstfri hus han ofte havde været. »Danmark har ikke mange sådanne mænd at miste«, skrev bedstefar, da Neergaards helbred begyndte at vakle, og da budskabet om hans död i Ems 1850 nåede til Frederikskilde, udtalte han, at dette dödsfald var et tab for Danmark, og dette var sikkert rigtigt, men når han tilføjede: »Han græmmede sig ihjel over vore indre

og ydre forhold«, kan derom vel nok være tvivl. Bedstefar havde indsat ham til en af sine *executores testamenti* — den anden var Harhoff — og hin var efter hans eget sigende den bedste og den, han havde størst tillid til.<sup>67</sup> Da Neergaard blev syg, antoges godsinspektør justitsråd E. Richter, som bedstefar havde arbejdet en del sammen med, som suppleant, men han døde allerede 1854, og i hans sted ansattes så pastor C. S. Quistgaard i Gimlinge, i hvem bedstefar mente, at hans nu eneste ugifte datter Betty vilde få en god støtte.

Pastor Quistgaard skal ikke have været videre duelig som præst, men som omgangsvener var han og hans kone Henriette f. Guldberg meget afholdte på Frederikskilde, hvor de, der da bægge var unge folk, kom fra 1843. Når bedstefar klagede over den åndelige hungersnød, han led ved sin jævnlige omgang med Kastrup, Sinding og Jappe, kunde han tilføje: »Med Quistgaard er det noget andet, men vi ses så sjældent, desværre!« Han betegnede denne familie på sine gamle dage som sin kæreste omgang og som den, han helst så<sup>68</sup>, og skönt han klagede over, at de så sjældent såes, kunde besøgenes antal dog stige til otte om året fra hver side, så at der gennemsnitlig dog kun gik en tre ugers tid mellem sammenkomsterne. Vejen fra Frederikskilde til Gimlinge var heller ikke mere end henvend halvanden mil, men for gamle folk kunde det jo være langt nok. Præsten, der havde sin brorsøn Victor (senere ejer af Gerdrup) som plejesøn, fik, da han havde været gift omtrent 17 år, sit første og eneste barn, sønnen Harald, den senere hofjægermester H. H. v. Rehling-Quistgaard. Disse to og adskillige andre, f. eks. fru Quistgaards mor, Henriette Guldberg f. Beyer, birkedommer J. N. Holm fra Langeland med hustru og datter, bureauchef H. E. Lassen og flere medbragte de oftere, og det gav jo yderligere afveksling.

En anden familie, der også 1843 begyndte at komme på Frederikskilde men kun yderst sjældent modtog genbesøg derfra, var den i sidste halvdel af forrige århundrede over hele Sælland kendte instrumentmager C. E. Möllers. Bekendtskabet med ham stammede fra, at han havde været svend på Marschalls fabrik, da den lille Georg stod i lære hos Sönderberg. Da Möller snart efter nedsatte sig i Næstved — senere i Roskilde — og begyndte at rejse rundt i det sydlige Sælland som klaverstemmer, kom han i denne egenskab også til Frederikskilde, fandt dær straks venlig modtagelse og overnattede ofte, inden han drog videre.

Senere kom han også ligefrem som gæst med kone og andre pårørende, og Cora siger, at han var »af dem, der forstod at vurdere livet på gamle Frederikskilde i dets gyldne dage«. Han, der var født 1815 og levede, til han havde passeret de 87, fortsatte sit omrejsende liv til højt op i årene og var velsét i vide krese<sup>69</sup>, også i mine unge år i Jydstrup præstegård.



Salen på Frederikskilde 1850. Betty ved klaveret.  
(Efter akvarel af P. Ølsted)

Af andre familier og personer, der i disse senere år kom på Frederikskilde og uden at høre til de hyppige gæster dog også bidrog deres til at skaffe variation i den daglige omgang, kunde f. eks. nævnes den bekendte landøkonomiske forfatter, overkrigskommissær J. Ph. Hage, der, efter at han var flyttet til Pedersborg, stundom kom med sin familie, godsforvalter, tiendekommissær E. Schertiger fra St. Frederikslund, der medbragte kone og i reglen nogle af sine børn, propr. A. A. Türck til Oldebjærggård, maleren Ølsted, der 1850 opholdt sig en ugestid på Frederikskilde og malede det billede af salen ( $10\frac{1}{2} \times 17$  tom.), der for familien er af så stor værdi, og som så mange af os kender fra Jydstrup<sup>70</sup>, og maleren Johs. Jensen, der også 1850 en ugestid var liggende gæst, og som både dette og det følgende år adskillige gange kom på besøg med sin kone; de boede vist da hos Kastrups. Han havde, som det ovenfor er meddelt, malet bedste-forældrene og flere af børnene og »sætter vort gamle hjem meget

höjt«, som Harald skriver.<sup>71</sup> — Endnu kunde der måske være grund til at nævne den gamle gehejmestatsminister greve O. J. Moltke til Espe, som var her på besög 1851. Bedstefar havde 1839 været i forretninger hos ham og kom hjem »yderst oprömt og tilfreds med sin tur. Den gamle greve havde behaget ham grumme godt, og det lod ogsä til, at han havde fået en høj stjerne hos denne. Greven havde på det indstændigste bedet ham at besöge sig til sommer, og hvis han ikke kom, vilde han udtrykkelig invitere ham«. Bedstefar havde fået et meget flot honorar, som han delte ud af til börnene<sup>72</sup>, men kom ikke igen til Espe det år; senere besögte han dog greven nogle gange, og denne aflagde altså 1851, da 81 år gammel, genbesög.

Efter denne ganske korte oversigt over nogle af de fremmede, der i denne sidste periode kom på Frederikskilde, skal jeg endnu sige et par ord om den nære slægt, nemlig om de gifte börn og börnebörnene og om bedstemors familie, Rosserne.

Alex Ross havde jo, som det allerede er omtalt (side 59), været her sidste gang 1850, men med hans börn vedligeholdtes naturligvis forbindelsen, selv om de ikke kunde blive hyppige gæster, fordi de alle boede ret langt borte og nu, da de var komne op i årene, var bundne af deres pligter. Ældst og iövrigt mest talentfuld var Petronelle, som forblev ugift og endte sine dage 1875 i Nyköbing hospital. Hun havde, som det tidligere er nævnt, en særlig ævne til at klippe »schatter«, og som ældre fik hun ogsä lejlighed til at lægge en vis ævne som forfatterinde for dagen, ti de fire små bind »Fortællinger for simple Læsere«, hun under pseudonymet Fred. Godkjær udgav, og som selve professor Sibbern så at sige stod fadder til, er virkelig så velskrevne, at de endnu med fornøjelse kan læses af ældre folk, men da de næsten alle er hymner til de gammeldags dyder gudsfrygt, arbejdsomhed, nöjsomhed og ærbarhed, vil mange af nutidens unge stå ganske uforstående overfor dem ligesom overfor hin tids ofte så rige litteratur. I sine unge år bestyrede hun længe huset for biskop Rasmus Möller, af hvis private liv hun på sine gamle dage (1871) udgav en værdifuld skildring, men ellers levede hun mest tilbagetrukkent og i små kår, som hun bar med stor tålmodighed. Hun var meget glad over, at Betty i sit testamente betænkte hende med 500 rdlr., og gav sin taknemmelighed udtryk i følgende ord til Harald: »At jeg ogsä savner Betty — Betty's breve! — kan du tænke dig. Hvor jeg ser hen, sér jeg



ingensteds plads for mig og mine tanker og drømme, som jeg fandt den hos Betty. Hun var mere for mig, som enlig kvinde, end Cora nuomtider. Gud signe Betty for hendes kærlighed — og timelige godhed mod mig«. Ved hendes død skrev Cora: »Hun var os altid en trofast veninde«. <sup>73</sup>

Petronelles noget yngre søster Severine, der også undertiden kom på Frederikskilde, navnlig i de sidste år, var hende såre ulig i sind og besad ingenlunde hendes talenter, men som så mangen gammel jomfru i hine tider var hun til god nytte i forskellige slægtninges hjem, fordi hun var virksom og gavnelysten, havde kræfter, der svarede dertil, og var en stor børneven. Hun hjalp vistnok sin mor ved bestyrelsen af pensionatet på Suhmsminde (se s. 59), styrede huset for sin bror Fritz i de fem år (1852—57), da han var enkemand, tog derfra til Jydstrup, hvor hun trådte i husmoderens sted, mens Cora var syg, og »var meget flink til at tage sig af alt, hvad som forefaldt, og navnlig hvad familielivet angik var det en stor beroligelse at have hende«, og var senere gentagne gange i længere tid hos Harald i Neksö, når der ventedes småfolk, således ved de tre ældste børns, Peder, Alfreds og Vittas fødsel, d: 1858, 1860 og 1862. Bedstefar omtaler hende som den vakre Severine Ross og Harald mindedes hende med venlighed, da hun var gået bort, men hendes kærlighed til børn synes at have kunnet give sig mindre heldige udslag; i det mindste frygtede bedstefar for, at hun skulde virke ligeså skadeligt på den nævnte lille Peder, som hun efter hendes egen brors mening havde virket på hans søn August, »et vidnesbyrd, som ikke er til at forkaste«; han mente derfor, at det var bedst, hun ikke blev længer end nødvendig i Neksö. — Severine Ross, der boede sine sidste dage i den Treschowske stiftelse, lå i begyndelsen af 1863 meget syg på Frederiks hospital af kræft i bryst og arm og skulde »indtil videre leve af kål og fisk for at fortynde blodet inden operationen«. Hun døde efter hårde lidelser i april s. å., knap 54 år gammel. <sup>74</sup>

De ovenomtalte to søstre havde tre brødre, der alle lejlighedsvis kom på Frederikskilde langt op i årene, nemlig Christian, der blev kordegn i Maribo og bl. flere børn havde en datter Dorothea (Dora), der efter sin tante Severines død søgte at erstatte hende i Haralds hjem <sup>75</sup>, Julius, der opnåede den prominente stilling som bager i Korsør, og endelig Fritz, den yngste af hele flokken (født 1821), som af alle disse søskende var den,

som stod hjemmet på Frederikskilde nærmest, var afholdt af alle og vedligeholdt forbindelsen med børnene til deres dødsdag. Mange af os erindrer ham vistnok endnu fra Jydstrup præstegård som udtjænt oberst. Han førte åbenbart sværdet bædre end pennen, for de ikke så få breve fra ham, der er bevarede, er så magre som strikkepinde. Han døde 1892.

At det for bedstefar var en stor oplevelse på hans gamle dage at få besøg af børn og børnebørn er så selvfølgelig, at det ikke behøver at siges, og boede end de fleste ret langt borte, må det indrømmes, at de i det hele taget var flinke til at se til deres kære gamle far, som ofte følte sig ensom i sin rede, da han sad tilbage med kun en datter til dagligt selskab. Som oftest måtte han jo dog nøjes med at høre fra dem pr. brev, og til at skrive var de fleste dovne nok, skönt den gamle dog havde for skik at betale deres breve til hjemmet, også efter at de var komne i sådanne stillinger, at portoen intet betød for dem.<sup>76</sup>

Nærmest boede jo Cora, kun fire mil fra sit barndomshjem. Om hende har jeg hidtil kun talt så lidt, skönt hun af alle børnene er den, der fortjente den udførligste omtale. Grunden er naturligvis den, at en del af hendes erindringer er trykte i Sorö Amts Aarvog (V, 48—101), dog kun tiden til 1845, og hvad jeg vilde kunne tilføje er ikke meget. Fortsættelsen, der går til 1863, kan jeg måske senere få lejlighed til at lade komme frem. Her skal jeg derfor kun behandle hende i al korthed og navnlig anføre et og andet, hentet fra forskællige kilder, navnlig fra breve. — Coras hovedpassion var jo musikken, og længe inden hun blev voksen, gav hun sig af med at komponere (s. 38 og 202) og var så at sige sjælen i det musikalske liv på Frederikskilde, når hun var hjemme (se ovfr. s. 79 f.), og i mange af hendes breve er musik et hovedtema, som f. eks. i et brev fra decbr. 1833 til Harald, hvori hun opstiller programmet for en musikprøve, der skulde holdes i juleferien, og drøftede, hvilke kræfter, der stod til rådighed i hjemmet, og hvilke, der kunde trækkes til fra Sorö. Hendes kompositioner er jeg ikke i stand til at bedømme, men vel til at nyde dem, og en del af dem har jo gennem tiderne hævdet sig en plads, navnlig nogle af hendes salmemelodier, og flere vilde sikkert have gjort det, hvis de var blevne kendte i videre krese, og navnlig, hvis hendes talent var blevet uddannet. En af hendes bedste veninder, den meget musikelskende og i musik godt uddannede fru Lone Rosthøj, skrev

om hende, at hun var et virkeligt musikalsk naturgeni; »hun kunde drømme dejlige melodier med rigt og smukt akkompagnement og straks om morgenen skrive det drømte op uden at se klaveret. Når hun hjemme på Frederikskilde . . . fik lov til at forlade gryderne og panderne, fordi der kom fremmede, gik hun ikke ind til disse, men skjulte sig i en krog for at skrive de toner op, som uafsladelig klang for hendes sjæls øre. Hendes geni blev ikke uddannet, og den store mængde sange, hun har komponeret, er kun i enkeltes øje«. <sup>77</sup> Selv om man ikke vil hænge sig i ordene — »geni« må jo f. eks. ombyttes med talent, da kvindelige genier hidtil er ukendte — er det dog let at se, at der heri er nogen overdrivelse, men senere har fru Rosthøj i breve til Coras datter udtalt sig meget nøgternt og, såvidt jeg kan skønne, mere korrekt, som f. eks. 1872, da hun skriver: »Ja, din mor er virkelig præstinde i den hellige lund, hvor den evige skønhed troner som guddom, dog ikke som afgud men som en himmelsk afglans af den Ene, som en stråle af hans væsen«, eller 1904, da hun om Coras melodier siger: »Det er en krans af små beskedne markblomster, lønligt spiret frem, men skaberkraft af guddomsgnist sig åbenbarer klart i dem«; endnu senere (1916) skrev en i vore dage kendt orgelspillerske til Coras søn Johannes, at hendes sange og salmer, som har en guddommelig gnist i sig, og som bliver til velsignelse for slægt efter slægt, er de kosteligste gaver, et folk kan få, og vi kan ikke nok mindes dem, fra hvem de kom. — Da en del af hendes kompositioner nu har lydt i vore kirker og hjem i henved hundrede år, turde det dermed være slået fast, at i hvert fald nogle af dem er hævdede over døgnets melodier. Fru Rosthøj besørgede 1865 med Coras modstræbende billigelse en lille samling af disse melodier, dog kun 14 stykker, autograferede, da hun havde fået samlet 50 abonnenter. <sup>78</sup>

Naturligvis kunde det i hjemmet, hvor de daglige pligter skulde passes, også af hende, til tider virke lidt generende, at hun gik så aldeles op i sin musik, men forældrene glædede sig forresten over hendes talent og opfordrede hende til i vinteren 1837—38 at opskrive alle sine kompositioner, vist tildels for at adspredde hende, fordi en hjærtesorg, hun havde haft, vedblev at kaste slagskygger over hendes vej. Så læste og spillede hun om formiddagen med søster Elise, spandt om aftenen og brugte eftermiddagen til sit kære, nye arbejde. Bedstemor fulgte det med

levende interesse og skrev til Harald, at han sikkert ingen idé havde om mængden af hendes kompositioner, og, tilføjer hun, det er »ubegribeligt med hvilken hurtighed hun udsætter endog firstemmige sager og mange ting fra flere år, som aldrig har været samlet uden i hendes hoved; i sandhed, hun har vist et sjældent geni, men er som en følge heraf også undertiden meget distræt og vanskelig at omgås. Dog, ingen må klage; hun beflitter sig på at gøre sig så brugbar som muligt«. Således skrev bedstemor, og da arbejdet var tilendebragt, noterede bedstefar med en vis stolthed, at det udgjorde nogle og tyve store ark. I den nærmest følgende tid voksede dog antallet af hendes melodier betydeligt og fyldte 1841 »3 nodebøger«. <sup>79</sup> Nogle af hendes musikalske venner havde fået den idé, at Weyse burde se dem, og da hun i begyndelsen af 1842 i længere tid opholdt sig i Kbhvn., var hun oppe hos ham, efter at han havde haft lejlighed til at gøre sig bekendt med dem, for at høre hans mening. I sine erindringer skriver hun (s. 221), at »han indlod sig meget venligt med mig; jeg var der en hel time. Den gamle komponist rådede mig fra at lade dem trykke til offentligheden, som mange af mine venner dengang ønskede; han sagde, jeg vilde have mest glæde af at bevare dem som manuskript for min nærmeste kres. Hvad han iøvrigt sagde om den melodirigdom, han havde fundet i dem, og som er geniets egentlige særkende, har jeg ofte nok fortalt mine børn og andre musikalske venner. Da jeg engang bemærkede, at jeg aldrig havde lært generalbas, sagde han: Å, sådanne mennesker som De er født med det; de behøver ikke at lære ret meget af den«. — Samme efterår døde Weyse, og Ingemann og flere andre genoptog tanken om at få nogle af hendes melodier udgivne, og denne gang skete henvendelse til Berggreen, som med stor interesse tog sig af sagen, gjorde et udvalg af, hvad der bedst egnede sig til at publiceres, og opstillede en beregning over, hvad det vilde koste (135 rdlr.) at få trykt et hæfte på 6 ark med 16—20 sange i 150 eksemplarer. Da bedstefar lovede at skaffe 100 abonnenter, når Cora fik 50 frieksemplarer, syntes planen at være sin realisation nær, men den strandede, efter Coras sigende, fordi pastor Fenger og hun selv modsatte sig den <sup>80</sup>, og den vides ikke senere at være kommet frem i den gamle skikkelse, men langt senere kom så på Lone Rosthøjs foranledning det alt nævnte lille hæfte. — De allerfleste af Coras kompositioner er muligvis endnu i behold (se anm. 79),

men det er ikke her stedet til at give en fuldstændig fortegnelse over dem. Flere af dem fremkom efter opfordring af præsterne Fenger i Lyngø, L. A. Nissen i Nysted, Peter Rördam i Lyngby o. fl., og nogle af dem er tidligere omtalte. Efter sin mors død satte hun til »Med sorgen og klagen hold måde« en melodi, der 1864 brugtes til en mindesang over faldne officerer.<sup>81</sup>

Cora havde, som nævnt, i sine unge dage haft en hjærtesorg, som der oftere hentydes til i noget forblommede udtryk, men altid



Cora Petersen. f. Nyegaard, 1845.  
(Efter maleri af E. D. Bærentzen)

uden at det bestemt siges, hvem genstanden var. Dog omtaler Conrad en enkelt gang »hendes første kærlighed Fr. W. . . . .«, og der kan næppe være mindste tvivl om, at der dermed sigtes til stud. jur. Fr. F. Wendelboe, der døde 1835, kun 20 år gammel, og var søn af lægen S. Wendelboe i Sorø, der var huslæge på Frederikskilde og i hvis hus Cora var kommet. Hun synes at have taget sig dette tab meget nær og at have været lang tid om at forvinde det. Det berøres f. eks. i et af hendes breve fra rejsen til Holland 1836<sup>82</sup>, og man kan sikkert gå ud fra, at det også er dette tab, der sig-

tes til med de forblommede vendinger, hun i marts 1837 brugte i et brev til Harald, hun skrev til ham, kort efter at hun havde truffet ham i Kbhvn. på hjemrejsen fra et langt ophold i Helsingör. Det hedder deri bl. a. med hensyn til en samtale, de havde haft, at det er en vanskelig sag at gemme, men en umulighed at glemme, hvad der engang er gået igennem sjælen; hendes største stræben for øjeblikket, hvad det angår, er med forsæt at virke et tæt slør, der kunde dække tidligere forhold; gör hun ikke det, så åbner der sig en udsigt for hende, hvor desværre hver en plet, hver en lille genstand er hende bekendt, som et falsk skin engang lod hende se i blændende skikkelse i et forkert lys, og som hun hverken vil eller må eller hör eller tör se tilbage på, da det opripper sår, som

tiden allerede har lægt betydeligt, og som hun vilde føle sig ulukkelig over atter at måtte pines af osv.

Så gik tiden, og hun kom til Præstö og Nysö, hvor hun — allerede noget tilårs — traf cand. theol. A. C. Petersen, der følte sig i høj grad tiltrukket af hende, gjorde stærkt kur til hende og ved hendes hjemrejse sidst i 1839 kom med en antydning af en erklæring og udbad sig tilladelse til at sende hende hilsner gennem én af hendes veninder, hvad han i den følgende tid også jævnligt gjorde, og snart medfulgte digte, hvori han tilstod sin kærlighed og hentydede til, at han vilde komme til efteråret og tilbyde hende sin hånd og sit hjærte, når han havde fået dimitteret baron Henrik Stampe og kunde forlade Nysö. Conrad glædede sig over udsigten til, »at den stakkels, så hårdt prøvede Cora efter sine mange genvordigheder« endelig engang kunde komme i sikker havn, for, skriver han: »Vist er det, at hun bliver aldrig lykkelig hernede, förend hun i ægteskab knyttes til en mand, til hvem hun kan hælde sig op, til hvem hun kan meddele



A. C. Petersen 1839.  
(Efter tegning af J. V. Gertner)

sig, og med hvem hun kan dele glæder og sorger; mere end nogen anden trænger hun hertil«. <sup>83</sup> — Petersen kom dog, da tidens fylde var inde, ikke personligt for at tilbyde hånd og hjærte, men d. 25. novbr. 1840 modtog hun brev fra ham, hvori han formelig anholdt om hendes hånd. Da de senere holdt på, at deres forlovelsesdag var d. 22. novbr., har brevet vel været dateret den dag. Straks efter dette ankom — betegnende for manden — to tykke bind af hans digte, dedicerede til hende, men först lille juleaften arriverede han selv (jvfr. s. 115). Bedstefar, der havde været til valg i Ringsted og först kom hjem lidt efter, at den nye svigersön var kommet tilsynce, gik straks hen og lagde de nyforlovedes hænder sammen og lyste sin faderlige velsignelse over deres forening. Således kom vor kære, ufor-

glemmelige »onkel Petersen«, »Coras Christian« ind i familien. »Han tilfredsstillede alles forventninger, og inden få dage var han yndet af os alle, såvel gamle som unge. Hans herlige, åbne karakter, hans livlige, interessante, alsidige underholdning, hans munterhed til passende tid og sted måtte indtage enhver for ham«. Således skrev Conrad, men senere satte han over »åbne« et »?«. Vi, der har kendt ham nøje, kan næppe bestride, at det er sat med nogen grund, men han måtte jo også have sine fejl ligesom alle andre, og spørgsmålet er, om denne mangel på åbenhed ikke var en følge af de forhold, han kom til at leve under år efter år. Sikkert bliver det i hvert fald, at han foruden de af Conrad nævnte egenskaber besad mange andre, der gjorde ham til et overordentlig godt menneske, og bedstemor havde ikke uret, da hun, efter at svigersønnen det følgende år havde været på et ti dages påskebesøg, skrev til Harald: »Ikke kan jeg undlade at meddele dig, hvor megen grund vi har til at glæde os over Coras lykkelige forbindelse med en mand, der i alle henseender fortjæner vor kærlighed og agtelse, som vi i den tid henlevede mange behagelige timer med og ret nøje kunde iagttage, da flere dage hengik i stille samliv; den utrættelige flid og samvittighedsfulde embedsførelse, han udviser i sin såre vanskelige stilling, må tillige give os håb om, hvor tro han vil med Guds bistand blive, når denne sætter ham over mere. Bægge har noget sjældent geniensk ved sig, så at de også i højere nydelser kan påskønne og forstå hinanden og gensidigen forskaffe hinanden mangan ædel tidsanvendelse blandt livets møjsommeligheder«. Også i den følgende tid omtaler bedstemor ham ofte rosende. Hun finder ham vakker, godmodig og fordringsløs, brav og elskelig osv.<sup>84</sup>

Når bedstemor fandt Petersen »geniensk«, var det vist ikke mindst med henblik på hans mange digte, der vældede så let frem fra hans pen (jvfr. s. 223), og på Cora gjorde de da også så dybt et indtryk, at hun sendte de to modtagne bind ind til den kære Ingemann for at høre hans dom, men den faldt ganske naturligt ikke gunstigt ud<sup>85</sup>, ti versene manglede ganske det »genienske« og røbede højst talent, men i selskabskrese og slige steder gjorde de god fyldest, og de var ham selv til stor glæde. Meget stolt var han over, at han på Nysö havde været en yndet lejlighedspoet. Da Thorvaldsens fødselsdag fejredes dér 1839, opførtes et stykke af cand. Petersen, der hed »Thorvaldsens an-

komst til Nysö eller den gruelige forstyrrelse«, der blev givet nogle scener af Holberg, hvori Cora optrådte, og hans buste blev bekranset. Som lærer var den unge kandidat meget afholdt af baron Henrik Stampe († 1876); han besøgte senere flere gange baronen, talte 1868 over hans hustru i Præstö kirke og fik året efter til minde om hende to sølvlysestager.<sup>86</sup> — Da hans tid på Nysö var tilende, tog han til Kbhvn., hvor han ernærede sig godt ved informationer i gode, private huse, i institutter og 1842 som konstitueret adjunkt ved Metropolitanskolen, og hvor han havde rig lejlighed til at omgås sine svogre Harald, der da gik og drev om derinde, Conrad, der var på Benzonseje, og deres slægt og venner; men målet var jo at få et præstekald, og det opnåede han ved sin svigerfars hjælp, da han i decbr. 1844 blev kaldet til Jydstrup og Valsölille, ikke noget stort embede, men dog altid en god begyndelse. Conrad var naturligvis skuffet over, at det ikke faldt i hans lod, men derved var jo intet at gøre (se s. 212—13).

Så blev der travlhed både hist og her. Onkel skulde overtage embedet og Cora forberede alt til brylluppet. Hun var i Kbhvn. i en del af januar og februar, gjorde indkøb, blev malet af E. D. Bærentzen<sup>87</sup> (se s. 282) og overværede sin tilkommende mands ordination i Frue kirke d. 7. febr. Fire dage senere tog han ophold i Jydstrup og d. 16. blev han indsat i embedet. Tremånedersdagen efter indsættelsen fandt så vielsen sted i Lyng kirke (s. 206) og den 19. maj holdt brudeparret sit indtog i den præstegård, som de aldrig skulde forlade, för döden kaldte dem bort, og hvor der i 56 år udfoldede sig den allerede ovenfor lovpriste gæstfrihed uden lige, ganske i stil med den i hendes barn-domshjem; alle hendes slægtninge, gamle og unge, tilbragte lange ferier dør, mange af de gamle venner fra Frederikskilde trak hun tilhuse, det gamle tro tyende derfra så hun hos sig, den side 261 nævnte Line Jörgensens börn fra det fattige, forhullede hjem skaffede hun hos sig et forfriskende sommerophold, og mange af onkels slægtninge kom der, for hun var ikke som sin svigerinde Caroline Schiödte af dem, der lod dören stå på vid gab for sin egen slægt, men drejede låsen i, når hendes mands familie vilde aflægge ham et besög. »Lad mine döre stå åbne for gæstfrihed, så længe jeg ånder«, skrev hun 1865 til sin söster Betty, og de stod åbne. Man kunde melde sig, når man vilde, man kunde komme uanmeldt, når det passede En bædre. Selv





Jydstrup kirke og (den 1865 nedbrændte) præstegård.  
(Efter maleri af J. P. Raadsig 1868, altså efter ældre skitse)

om alle pladser var belagte, blev der skaffet en ny plads, og aldrig mærkede man, at man kom til ulejlighed. Utallige gange gik vognen fra Borup station til Jydstrup og fra Jydstrup til Borup, når gæster kom eller skulde rejse.

Cora var lykkelig over at have fået sit eget hjem. »Vi lever nu i opfyldelsens tid«, skrev hun til Harald to til tre måneder efter sit bryllup, »og fryder os lit i taknemmelighed over det skønne hjem, Gud har givet os; Gud holde sin hånd over min elskede husbond og over vort samliv i enhver henseende«, og skönt hun var 33 år gammel, da hun blev gift, fik hun tre sønner i ret rask rækkefølge: Johannes, f. 1846, Theodor 1848 og Carl 1849. Året efter kom et dødfødt barn og 1853 det sidste, datteren Anna Cora, som blev sin mor en god støtte på hendes ældre dage, førte huset for sin far, da han var blevet enkemand, og derefter for sin ugifte, ældste bror til hans död 1916. Trods sin ugifte stand kom hun således til i en meget lang årrække at virke som en fortræffelig husmor. — Huset



Theodor, Carl, Johannes og Anna Cora Petersen 1860. (Efter fotografi)

skaffede iövrigt Cora nok at göre, selv om hun havde rigelig hjælp, for hun havde ikke blot sine egne småfolk at passe men også pensionärer. Dels af interesse for lærergärning, hvortil den unge präst havde särdeles gode anlæg, og dels for at höde lidt på kaldets beskedne indtægter, tog han nemlig til opdragelse flere drenge i huset. Fra Kbhvn. medförte han ved sin ankomst hertil Frants Leth<sup>88</sup>, sön af kanal- og havnedirektör C. A. Leth, i oktbr. 1846 kom Moritz Petersen<sup>89</sup>, en sön af »den muntre« bogholder Leonhard Petersen i Helsingör, omtrent samtidig var her Christian Petersen, der havde »et godt hoved men desværre ingen opdragelse«, og som var sön af den kendte lovleksikonforfatter C. P. N. Petersen<sup>90</sup>, og senere kom her flere. Da der almindeligvis betaltes 300 rdlr. om året for sådant et ungt

menneske, kunde det give et godt bidrag til de iövrigt beskedne indtægter. Men under alt dette måtte Coras musik næsten helt hvile; »dog«, skrev hun i december 1849 til Harald, »du kender min indvortes musikalske natur, der nu engang er så nöje sammenknyttet med mit hele væsen, at den aldrig forgår under livets travlhed; at fantasere over et eller andet yndel tema — jeg mener her en eller anden stemning eller en livsbegivenhed eller et smukt billede, fremkaldt efter læsning, som f. eks. af Andersens Æventyr, der jo nylig er udkomne med særdeles nydelige vignetter af Vilhelm Pedersen, Adolphines forlovede — det er noget af min og Petersens kæreste musik«. Dette er kun en enkelt passus af et brev, hvori Cora fortæller om livet i præstegården. Det meste af det fortjænte at indflettes her, men dertil er det for vidtløftigt.

Der førtes i disse første år i Jydstrup præstegård et meget lykkeligt familieliv, men desværre varede det ikke ved; endnu 1852 kunde den unge præstekone fortælle, at forlovelsesdagen var bleven fejret ved, at hun og hendes mand havde taget de evigunge breve fra forlovelsesdagene frem og glædet sig ved mindet om hine dage, men højst én eller to gange til kunde dagen fejres i sådan harmoni, for da Conrad med familie havde tilbragt nogle dage midt i august 1855 i Jydstrup, skrev han til Harald: »Petersen var særdeles vakker og så lidt livligere ud end på hin berömmelige Klintetur. Cora var så inderlig glad ved at have os hos sig — stakkels, kære söster — hun er ellers ikke lykkelig — men er hun selv uden skyld? Det er unægtelig en isnende kulde, hvormed hun behandler ham«. <sup>91</sup> Denne isnende kulde holdt sig til det sidste, gennem henved 40 år. Hvad grunden var, véd ingen. Aldrig blev den berört i samtaler eller i breve, men alle har vi sét, hvorledes hun vendte ham nakken, når han — da noget tunghör — gik gennem stuen, afbröd samtalen og sagde: »Der kommer majestæten«, mens han altid var venlig og god mod hende, både i ord og i gærning. Bægge var de kærlige og gode mennesker, ja, jeg tør sige, at overordentlig få mennesker havde et større hjærte end tante Cora; den eneste, hun ikke havde plads til, var den, der skulde have haft den første. Jeg tør ikke dömmе dem imellem, men sikkert er det, at hendes mand, der overlevede hende i ti år, var dybt bevæget ved hendes håre og altid omtalte hende med ömhed og kærlighed, og at han navnlig efter hendes död, da han ikke længer fölte sig

tilsidesat i sit eget hjem, var det elskeligste menneske, altid imødekommende, altid glad og mild, altid villig til en spøg. Og lad mig tilføje, at når han lod sig oversé af sin egen kone, var det ikke, fordi han var af de lidet tiltalende ægtemænd, der »siddet under bordet«, ti der var intet umandigt ved ham. I så fald havde hans karakterfaste kone vel heller ikke kaldt ham »majestæten« men »pjaltten«. Han har vel gjort det for husfredens skyld, og fordi han — som det synes — trods alt til det sidste bevarede en oprigtig kærlighed til hende.

Bedstefar, der ellers altid med næb og klør forsvarede sine børn, når han fandt anledning dertil — også efter at de var komne meget langt op i årene — synes ikke at have blandet sig i ægtefællernes forhold, som han dog ikke var og naturligvis ikke kunde forblive ukendt med. Intet af hans bevarede breve røber nogen uvenlig stemning mod Petersen, men undertiden er der nogen kritik, dog også både før og efter katastrofen uforbeholdent rosende udtalelser. Han fandt således, at sviger-



Cora Petersen, f. Nyegaard, 1861.  
(Efter fotografi)

sønnen med den strængeste redelighed forenede en ikke ringe forretningsdygtighed, og da onkel 1858 havde fået tilvejebragt et forlig mellem jægermester T. Neergaard til Skjoldenæsholm og hans bønder ved at få disse til at underskrive et forsonligt brev, han havde affattet, skrev bedstefar, at han havde læst det med megen tilfredshed og bifald og fandt hans optræden megen smuk. Men hvad han kritiserede var »den forunderlige uro, der var over den kære mand«, og at han så sjældent kom på Frederikskilde; og han kunde tale om Coras »besynderlige og beklagelige forhold med hensyn til en besynderlig ægtemand«, men nogen egentlig uvilje kommer aldrig til orde. At økonomiske hensyn har bidraget noget til, at ægtefællerne fjærnede sig fra hinanden, er sandsynligt nok, da Cora kun havde såre ringe begreber om,

hvorlangt penge rakte, mens han var en dygtig ökonom, der aldrig tillod, at noget gik til spilde; noget sådant synes at skinne igennem, når bedstefar 1856 efter et besög hos Conrad skrev, at Caroline havde dannet sig et smukt hjem og tilföjede: »Gid kære Cora havde et lignende, men sligt går ikke uden mandens hjælp, som her mangler«. Men det er dog lidet sandsynligt, at sligt alene skulde kunne danne en så uoverstigelig klöft mellem to ellers så gode mennesker; hun måtte jo med sin gode forstand kunne bringes til at indse, at det lille Jydstrup kald, som hun selv på ingen måde vilde forlade, ikke kunde yde de samme kår som Blidstrup.<sup>92</sup> Men, nok herom!

Onkel Petersen var en meget nöjsom, sober og arbejdsom mand, en mild sjælesörger, en god ven for talrige af sine sognebörn, blandt hvilke han idelig færdedes på lange vandringer i pastoratet, en dygtig »klog mand«, der altid var rede til at hjælpe sine lidende brödre og söstre, mens han selv nöd sit jærnhelbred, en interesseret havemand, der idelig syslede i frugt- og urtehaven, og en god selskabsmand, skönt han hverken rög tobak eller spillede kort. Han sögte nogle gange forflyttelse til större embeder, sidste gang 1872, da han tilbagekaldte sin ansögning, som han selv siger »alene efter min hustrus dagligt gentagne begæring«,<sup>93</sup> ti hun havde fået Jydstrup så kært, at hun ikke kunde tænke sig at bo noget andet sted. Så blev han, hvor han var, i over 56 år og kunde tilsidst med rette sige, at han havde döbt, konfirmeret og viet de fleste af sine sognebörn. Virksom og rörig var han til sin dödsdag, så rörig, at han endnu efter at have fyldt de 80 kunde finde på til sin datters skræk at gå tilværs i sine store kirsebærtræer. Han havde fyldt 90, kort för han döde i embedet i maj 1901. —

Den forholdsviis korte afstand, der var mellem Jydstrup og Frederikskilde, bevirkede naturligvis, at der var meget samkvem mellem de to steder, så længe bedstefar levede; navnlig kom Cora ret ofte med sin voksende börneflokk, som var hendes far til stor glæde, selv om han på sine ældre dage ikke tålte altfor megen kommers om sig, men Petersens besög blev efterhånden både sjældne og korte, skönt han havde fået stedet lige så kært som sine svogre øg svigerinder. At han under de givne forhold holdt sig noget tilbage, kan man jo ikke undres over. De medbragte iövrigt både deres pensionærer og senere deres huslærere, af hvilke navnlig den senere præst i Ubby N. T. Krarup gjorde

sig meget afholdt. Smukt, naturligt og hjærteligt talte han 1891 ved Coras bære og sagde sin gamle veninde det sidste farvel.<sup>94</sup>

Selv mens Conrad boede helt oppe i Skive, forsømte han sjældent at glæde sin gamle far med et årligt besøg, og han sørgede i reglen for, at det faldt omkring d. 8. august. Stundom havde han sin Caroline med sig og nogle af sine børn. Han havde i Skive fået fire, nemlig først en datter, født 1847 og op-



Blidstrup præstegård i Conrads tid.  
(Efter fotografi)

kaldt efter hans mor, så to tvillingsønner, f. 1849, den ene opkaldt efter hans far, men død som lille, den anden kaldt Lauritz efter hans svigerfar; han blev præst i Gimlinge og en flittig skribent. Endelig fødtes i Skive 1852 datteren Louise, opkaldt efter hans svigermor, og i Blidstrup kom 1858 den sidste, datteren Caroline.

Da Conrad 1854 ganske uventet blev kaldet til Blidstrup, havde han så at sige skudt papegøjen, for det var et særdeles godt embede for en yngre præst, og han blev der lige til 1880, da han tog sin afsked og flyttede til Frederiksberg, hvor han døde et årstid senere.<sup>95</sup> — Såsnart han kom fra Jylland for at tage sin præstegård i øjesyn, stødte hans far til ham for på stedet at bistå ham med råd og dåd; den var blevet udråbt som »ubeboelig og rædsom«, men bedstefar fandt, at den, skönt den var meget gammel (opført 1688), kunde göres særdeles god

med en bekostning af 5—600 rdlr. Dog var Conrad opsat på at anvende flere tusinde på den »og sætte sig for en husleje af 3 à 400 rdlr. årlig, hvori han vistnok handler dårligt«, upraktisk som han var, men senere opgav han dog sine byggeplaner og nøjedes med at reparere, hvad der forefandtes, og bygningen stod og gjorde god fyldest til 1925, da en ny opførtes. Det var iøvrigt en stor præstegård på 16—17 tdr. hartkorn, 139 tdr. land, og med en ret stor have, som Conrad i høj grad udvidede og forbedrede, og tienden alene kunde anslåes til en 1000 rdlr. årlig.<sup>96</sup>

Det var således gode økonomiske kår, den endnu unge præst gik ind til, men han havde den bekymring, at hans Caroline, der som ung havde lidt af hysteriske anfald, i sit ægteskab ofte var sygelig. Allerede 1852 taltes om hendes »ynkelige tilstand«, og man mente — heldigvis med urette — at hun havde rygmarvstæring. Iøvrigt havde hun mange småplager, og først i 1859 fik hun et apoplektisk anfald. Der var idelig sygdom i huset, og flere gange søgte hun i udlandet helbredelse ved badesteder men uden synderligt held, og på hendes gamle dage — hun døde først 1891, ligesom Harald og Cora i april måned — siges, at hun er meget svag og ligger altid.<sup>97</sup> — Som ung var hun på Frederikskilde blevet modtaget med åbne arme og havde tilbragt mange glade dage der på feriebesøg i månedsvis. Bedstemor havde kaldt hende sin lille kæledægge, og Conrad var stolt over, at hun roste hendes forstand, elskelighed og andre fortrin; også døtrene tog venligt imod hende, kaldte hende deres sjette søster og fik hende efter Bettys sigende mere og mere kær. Men hun havde den fejl — i hvert fald som ung — at hun var meget lunefuld, kunde være overordentlig glad og munter og »ubetalelig i sine løjer« den ene dag og gå og surmule den næste over ingenting, og hun var skinsyg over alle grænser.<sup>98</sup> Meget uheldigt var det, at hun ganske bevidst som gift favoriserede sin egen familie og stræbte at fjerne mandens, hvad han var svag nok til at finde sig i. Det var en almindelig — kanske noget overdreven — talemåde i hans slægt, at Caroline altid »blev syg«, når nogen af dem påtænkte et besøg i præstegården, mens hun altid var frisk som en fisk, når en Schiödtte meldte sig. Så længe bedstefar levede, kom det næppe frem, men da han var borte, havde hun fri bane. Det er betegnende, at jeg aldrig har været i Blidstrup, kun få gange har sét onkel Conrad og aldrig tante Caroline, skönt jeg i ti år har boet i by med hende. — Hun og

hendes mand blev begravede på Fasankirkegården (3. afd., litr. B, nr. 59).

Både af Conrad og Harald er der bevaret silhouetter fra deres skoledage i Sorö (se s. 84). 1842 blev der taget et »særdeles vellykket« daguerreotypi af hin og 1864 toges der et meget godt, ret stort fotografi; »det er det bedste, jeg kender af ham«, skriver hans bror.<sup>99</sup>

Harald eller »professoren«, som jomfru Lübschitz yndede at kalde ham — ti selv jævne folk har jo ofte instinktmæssigt en følelse af, hvor den åndelige overlegenhed findes — var vistnok den, hvis besøg i visse henseender var bedstefar aller kærest, for ingen af de andre var i den grad i stand til at dele alle hans interesser og følge ham i alle hans betragtninger. Når Haralds besøg ventedes, fortalte han det derfor med stor glæde til alle sine venner,<sup>1</sup> for det betød jo, at han for en lille tid daglig kunde få afløb for alle de tanker, der optog ham; og nu, da sønnen var blevet prøveprokurator i Helsingör, var afstanden jo dog ikke større, end at de undertiden kunde sés, såmeget mere som banen Kbhvn.-

Roskilde, der var blevet åbnet 1847, littede rejsen lidt. Sålænge Harald, der stadig var pebersvend, boede i sundbyen, kom han da også to til tre gange om året til hjemmet og naturligvis altid den ene gang til fødselsdagen.

Det var d. 6. maj 1854, han steg i land i Kbhvn. Han forefandt der to breve fra sin far, ét hvori denne giver ham en række gode råd og vink m. h. t. helsingörske forhold og sender ham en række anbefalingsbreve til formående mænd og en anvisning på 100 rdlr., for at han ikke skulde optræde tomhændet, og et andet, der må være afsendt lidt senere (dateret 12. marts), hvori han på det bestemteste fraråder ham at tage til Helsingör,



Conrad Nyegaard 1864.  
(Efter fotografi)



förend de har talt sammen. Endelig afsendte han straks efter Haralds ankomst et tredje brev, hvori han foreholdt ham, at han intet burde foretage sig i henseende til »de dig bekendte Knox'ske machinationer eller andet i Helsingör, förend du har talt med mig«. Og Harald fulgte dette vink. Straks efter modtagelsen af det sidste brev ilede han til Frederikskilde for at nyde godt af sin gamle fars på mange års erfaringer angående forholdene i Helsingör byggede kloge råd. -- Der havde nemlig med hensyn til den nye prokurators stilling vist sig uforudsete vanskeligheder. Hans gamle skolekammerat J. Knox, senere byskriver i Svendborg, var blevet konstitueret prokurator i Helsingör, da pladsen blev vakant ved C. G. Nyeborgs udnævnelse til byfoged i Grenå, og hans efterfølger først efter længere tids forløb vilde kunne indfinde sig. Knox, der selv havde søgt den ledige prokuratorstilling, støttet af autoriteter, »samtlige handels-huse og c. 200 næringsdrivende borgere«, var meget forbitret over, at han var blevet forbigået, og forsikrede, at han nok skulde holde stillingen, når hans konstitution udløb, da han havde truffet et arrangement således, at han fremdeles kunde möde i retten, og de huse, der hidtil havde benyttet Nyeborgs assistance, såvelsom flere af hans klienter havde lovet ham deres forretninger. Det var hovedindholdet af hans svar på et brev angående denne sag, bedstefar havde sendt ham, og han forsikrede, at han trådte frejdigt i kampen mod sin gamle skolekammerat i tillid til sine udstrakte bekendtskaber og sine mange gode venners bistand.

Det kan ikke undre, at Haralds far blev noget altereret over dette brevs »hoverende tone«, for Knox havde notorisk — som tilhørende en velhavende Helsingörsslægt — gode forbindelser og kunde tilsyneladende blive en meget farlig konkurrent. Bedstefar frygtede under disse omstændigheder for, at »det desværre vist måtte grænse til dårskab«, om hans søn dør vilde forsøge sin lykke, og satte sig straks i bevægelse for at skaffe ham, der jo på denne tid endnu opholdt sig i Vestindien, et embede, næsten ligegyldigt hvilket. Lille juleaften 1853 skrev han da omtrent enslydende breve til justitsminister A. W. Scheel, kontorchef i justitsministeriet F. C. Bech (se s. 151) og advokat C. E. Rotwitt, hvori han klagede over sönnens vanskelige stilling og bad dem interessere sig for ham. I hvert fald fra de to sidste fik han meget venlige svar, og navnlig advokaten, som bedstefar

synes at have haft stor tillid til, søgte at berolige ham. Han mente, skrev han, at ængstelsen var overdreven; en ny prokurator havde altid vanskeligheder at kæmpe med på et nyt sted, men det måtte erindres, at Knoxes konstitution ophørte i samme øjeblik, Harald ankom, og skulde den selvbestaltede prokurator end praktisere lidt, mente Rotwitt, at der i virkeligheden kunde blive arbejde nok til tre i Helsingör, selv om der kun var normeret to.<sup>2</sup> »Det kommer kun an på«, skrev han, »at Deres sön træder fornuftigt op, og at hr. kammerråden navnlig åbner ham en kredit på pladsen, så at han med hensyn til inkassationer og andre pengesager kan optræde ligeså vederhæftigt som en konkurrent, samt endelig, at han ej ved enhver lejlighed löber hovedet imod stuedören ved at ville reformere og deslige« — hvilken sidste ytring viste, at den kloge advokat kendte sine pappenheimeré. Iövrigt fremhævede Rotwitt, at justitsministeriet ikke kunde give Harald noget embede, för han i Helsingör havde vist, hvordan han vilde skikke sig, og det vilde være at umyndiggöre ham, hvis man på hans vegne søgte et embede; og brevskriveren henviste til, at han selv havde haft ganske lignende vanskeligheder at kæmpe med, da han som ganske ung kom til Tisted og skulde konkurrere med ex. jur. Jens Nyeborg, »der var födt og opdragen derovre og fuldmægtig hos byfogden, en mand, der havde penge og vidtudstrakte forbindelser«, og dog gik det. »Ved en fornuftig fremgangsmåde, om jeg selv skal sige det, lykkedes det mig at erhverve almindelig tillid og få forretninger, og det uagtet jeg så at sige kom tomhændet derned. 7 år efter blev jeg højesteretsadvokat. Altså, nær ej så stor bekymring, hr. kammerråd! Det går nok!«

Bedstefar var dog ingenlunde beroliget; han foreslog derfor, at Rotwitt til sönnen skulde söge en kancellistpost under overhofmarskallatet, men dertil var han ganske uvillig. Han havde talt med Bech, og de var enige om, at det næsten vilde være umuligt for Knox at göre Harald alvorlig skade, hvilket han udförligt gjorde rede for. Iövrigt mente han, at sönnen vilde aldeles forspilde sin kredit hos justitsministeriet ved at vise den utaknemmelighed at ville forlade sin plads, förend han havde tiltrådt den, og ingen — ikke engang hans egen far — kunde tage det ansvar på sig at söge et embede på hans vegne. »Hav tålmodighed, hr. kammerråd, indtil Deres sön kommer hjem; det vil vel ej vare længe. Men i ethvert tilfælde er min bestemmelse fast, at jeg indgiver ingen ansögning for ham«.

Den elskværdige og tillige bestemte måde, hvorpå Rotwitt optrådte i denne sag, beroligede endelig bedstefar. I sit svar forsikrede han, at han også nu fandt det rigtigst, at sønnen forsøgte sig i Helsingör, og han sluttede: »Vær forvisset om, at jeg aldrig skal ophøre at erkende den åbenhed og desværre i vore tider sjældne deltagelse, De har vist mod en gammel, bekymret far, der, hvad denne søn angår, i en lang årrække har oplevet så mange skuffede forhåbninger. Herren gøre dog engang en ende derpå! Deres velbårenhed vil i betragtning af disse og den med en høj alder forbundne ængstelighed undskylde, om jeg med denne [sag] har faldet Dem alt for meget til besvær«, og han vedlagde en anvisning på 100 rdlr., et for den tid smukt honorar.<sup>3</sup>

Da Harald i maj 1854 kom til Frederikskilde, har hans far naturligvis sat ham ind i alt dette, og han har sikkert som så ofte för rådet ham til at færdes i selskabslivet, hvor der var lejlighed til at knytte forbindelser, og »hvor man sér og sés og har en god anledning til at gøre sig yndet, gældende og søgt«.<sup>4</sup> Så drog sønnen til sin nye virksomhed, om hvilken der kun vides lidt, fordi alle hans breve til hans far fra årene 1854—62 er tabte. Den fordel var der i hvert fald ved at komme til at bo i Helsingör, at han kom sin bror ret nær, og deres far var lykkelig over det kærlige forhold, der bestod mellem hans »bægge lige kære sønner«. Endogså hos Caroline, der ikke uden grund fra gammel tid nærede uvilje mod denne sin svoger, havde han efter Conrads sigende en høj stjerne, og han forsikrede, at alle fortids erindringer forlængst var bortdunsted.<sup>5</sup> Men selv om forretningerne gik ret godt, svarede indtægterne dog ikke til Haralds ekstravagancer; Knoxes »spilfægterier« generede ham, og da han havde været der et årstid, sendte hans far ham »som et lidet plaster på økonomiske sår« en anvisning på 100 rdlr., »som J. K. burde betale på dommedag«.<sup>6</sup> Værre var det dog, at sundtoldens afløsning hang som en truende sky over byen; når den kom — det skete 1857 — vilde kårene blive trange, hvad bedstefar stadig kom tilbage til i sine breve. Det gjaldt at komme derfra i tide. Og Harald var mere end villig, for han drömte stadig om Vestindien. Da 1855 alle rets- og øvrighedsembeder i underinstansen på Sct. Croix og Sct. Thomas skulde besættes, indgav han ansøgning om et af dem, skönt den nye guvernör J. F. Schlegel stillede sig ret køligt overfor ham, og hans far søgte at gøre ham begribeligt, at han ingen udsigt havde til at

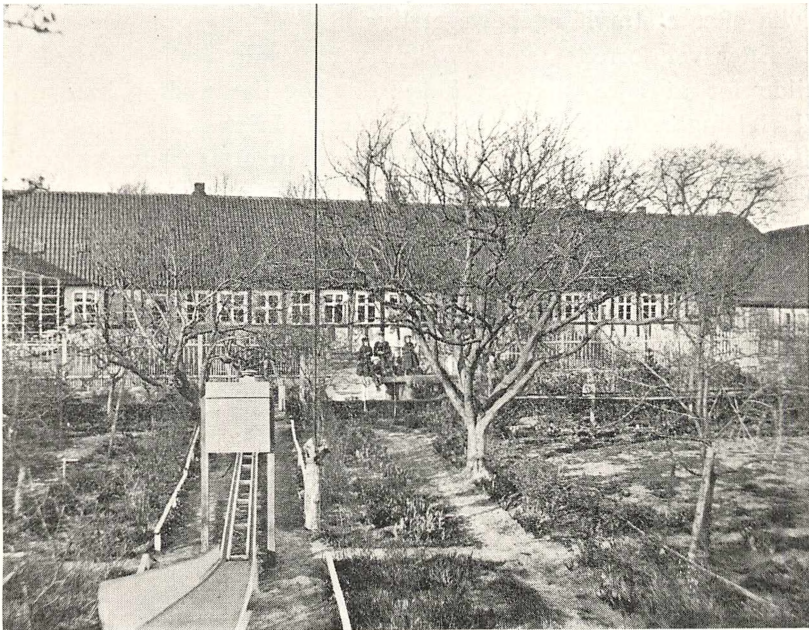
opnå noget, og da det glippede, søgte han i januar det følgende år at blive landfoged på Sct. Jan med lige så lidet held. Professor P. Hjort søgte at påvirke Garlieb ved at foreholde ham »hvilket tab staten må lide, når den ikke i tide og på rette sted gør anvendelse af de talenter og erhvervede kvaliteter, som er mere end almindelige«,<sup>7</sup> og Haralds ven L. Rothe søgte at virke for ham hos Schlegel, men forgæves. »Resultatet af alt, hvad han ytrede om Dem«, skrev hin sidst i 1855, »var, at han efter det særegne forhold, hvori De tidligere var kommet til at stå her i Vestindien, og efter den måde, hvorpå De ved forskællige lejligheder var optrådt, trods hans agtelse for Deres karakter og dygtighed ikke vilde enten direkte eller indirekte erklære sig for, at det omhandlede embede overdrages Dem«. Rothe imødegik »hans skæve opfattelse« af supplikanten og fik lejlighed til at sige guvernøren »flere sandheder, som han ikke kunde afvise«, men denne lod sig naturligvis ikke påvirke; dog vilde han med fornøjelse anbefale Harald til at få en prokuratorbevilling derovre, men dermed vilde denne nu næppe nøjes. Endnu 1867 søgte han et overdommerembede i Vestindien, men skönt Rothe da var viceguvernør, lykkedes det ikke. De kære øer var og blev lukkede for ham, og han måtte søge sin lykke andensteds. — Da også embedet på Sct. Jan var gået ham forbi, søgte han embede herhjemme og fik det næsten straks. Allerede 27. juni 1856 modtog han bestalling som byfoged i Neksö og Åkirkeby samt herredsfoged i Sönderherred på Bornholm; ved by- og herredsskriver A. C. Hviids död 1863 overtog han også dennes forretninger,<sup>8</sup> og 1868 blev han tillige borgmester i de to byer.

Inden den nye byfoged forlod Helsingör, hvor Knox nu fik stillingen som prøveprokurator, havde han en lille konflikt med den derværende byfoged V. C. Crone, der senere blev politidirektör i Kbhvn. Denne havde meddelt Harald, at han nu ikke mere — da han var kgl. embedsmand — kunde admitteres som sagfører ved retten; han havde fået et — som det synes — skarpt og måske ubehageligt svar og tog straks (31. juli) til genmæle og lod sin kontrapart vide, at han havde »en højst ejendommelig og derhos meget besværlig måde at behandle forretninger på, og ved denne ejendommelighed hænger De i ethvert enkelt tilfælde med hensynslös stivhed«; det havde derfor været besværligt stadig at skulle arbejde sammen med ham og navnlig i den senere tid, da han »i forskællige tilfælde har valgt en temmelig

offensiv fremgangsmåde imod mig«. Derfor havde det ikke været Crone ukært at se, at Harald var blevet befordret, og han lod ham spydigt vide, at prokurator havde han aldrig været, »men kun haft tilladelse til at prøve på at blive det« osv. På et sådant brev måtte fra den noget stridbare modtager naturligvis følge et hvast svar, hvis tone angives i den første passus; »Skönt jeg aldrig har haft overdrevne forestillinger om Deres takt og skönsomhed, havde jeg dog troet Deres velbårenhed i stand til, når De endelig vil indlade Dem på slige gebeter, som De i Deres skrivelse af 31. f. m. har forsögt Dem på, da at göre det med noget mindre uheld«. Og så får Crone læst teksten, beskyldes for i sin embedsgærning at tage personlige hensyn og får revet i næsen, at han »har haft et mere end almindeligt uheld med at få sine domme og retsbehandlinger m. v. underkendte og tilsidesatte, når de er blevne undergivne påanke«. For Crone var sagen måske lidt pinlig bl. a. af den grund, at han for kun et år siden, da Harald havde sögt embede i Vestindien, uden nogetsomhelst forbehold havde sluttet sig til amtets anbefaling, hvori det hedder, at prokurator Nyegaard har »ved siden af et retsindigt og i alle henseender agtværdigt forhold, lagt duelighed og nidkærhed i sine forretningers varetagelse for dagen og navnlig udfört de ham af det offentlige overdragne sager på en aldeles tilfredsstillende måde«, og Harald undlod ikke at pege på dette faktum. — Nå, det hele var jo en storm i et glas vand, fordi dennes virksomhed i Helsingör nu var tilende.

Det var et godt embede, Harald havde opnået at få, men det var sportellönnen, og da sportlerne for en væsentlig del hidrörte fra strandinger, flöd de meget uregelmæssigt i kassen; gode og magre år vekslede. For en ökonomisk natur vilde det kun have virket lidet generende, men for den, der manglede denne egenskab, kunde det blive ret ubehageligt. Den nye byfoged kæmpede derfor stadig for at komme på fast lön, men det lykkedes ikke. — Et vigtigt spørgsmål var det at skaffe sig en passende embedsbolig, og det gik af sig selv. Formanden L. A. Smith havde en stor gård på torvet,<sup>9</sup> som han havde köbt 1849 for 3500 rdlr., betydelig forbedret og nu var villig til at sælge for 4000 rdlr. Den bestod af 4 teglhængte længer, hvoraf de to til beboelse med 12 værelser, 2 pulterkamre, kökken, rullestue, bröggers og pìgekammer, og to til lo, lade, heste- og kostald samt brændehus; endvidere var der et halvtagshus til småkrea

turer m. m., to gårdspladser og 2 haver med gode frugttræer, blomsteranlæg osv.<sup>10</sup> Arealet var c. 7500 □ alen. Allerede midt i juli var Harald på Bornholm for at besé lokaliteterne og købte den med det samme. Inden måneden gik til ende, havde han sköde på den. I de nærmest fölgende år foretoges betydelige forandringer og forbedringer, hvorved ejendommen fik et mere herskabeligt udseende; en længe blev nedrevet, og den grusede



Dommergården i Neksö 1874 (efter fotografi). I forgrunden til venstre ses en rutschebane. Den vertikale streg er en af bardunerne til den mægtige flagstang.

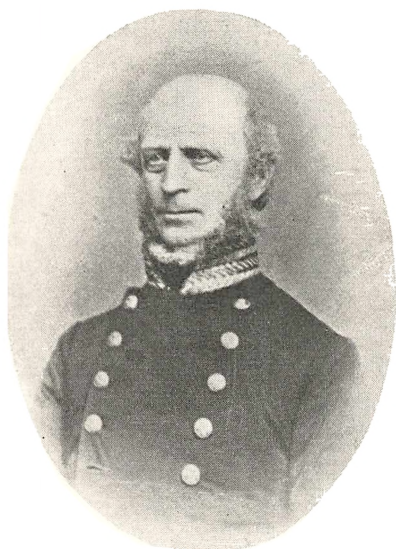
og med busketter prydede gårdsplads omfattedes derefter af de tre længer, på den fjerde af et pynteligt stakit, bag hvilket den velforsynede have lå; derefter blev ejendommen 1859 vurderet til 9500 rdlr., og da grev Sponneck året efter aflagde en visit, erklærede han, at hvis den lå i Horsens, vilde den være 20000 rdlr. værd. — Bedstefar havde straks, da Haralds udnævnelse forelå, uopfordret givet ham et arveforskud på 1000 rdlr. til sine mange udgifters bestridelse, og Conrad havde fået et lignende ved samme tid til sit byggeri, og den gamle var glad ved, at han var i stand til »samtidig at yde bægge sine kære, agtværdige og elskede sønner en så velkommen hjælp«. Om den levende

interesse, hvormed oldingen altid omfattede sine børn, vidner det, at han havde ilet med at skaffe sig et kort over Bornholm og tegne abonnement på »Bornholms Avis«, da en af hans sønner fik sin gærning derovre, og senere skrev han: »Ja, tilvisse kan jeg i min høje alder ikke nok takke den gode Gud for den heldige stilling, hvori nu alle mine elskede børn befinder sig, og et kærligt samliv, som er meget til at forsøde de gamle dage. Herren lade det således vedblive, indtil han under mig den lange hvile efter et travlt og bevæget liv.«<sup>11</sup>

Efter vel forrettet sag i Neksö var Harald ilet til Frederikskilde for at fejre sin fars fødselsdag, og derfra drog han atter til Helsingör, hvorfra en skipper skulde bringe alle hans sager til hans nye embedsbolig; så gæstede han atter henved midten af septbr. sit fædrenehjem en enkelt dag, inden han begav sig til sin fjærne jurisdiktion.

Mens han i Helsingör sad og ventede på skipperens ankomst og var uden fast beskæftigelse, kunde det ikke være andet end, at mange tanker angående hans fremtid kryssede gennem hans hoved, og enkelte satte han på papiret. Så skrev han da bl. a. til Betty: »Krist give, jeg var en lykkelig ægtemand, som jeg nu er i en ansét og indbringende embedsstilling. Först da, synes mig, vil jeg föle mig at være hel mand, og först, når dette var i nær udsigt, vilde den anrykkende vinter synes mig mindre trist«. Ønsket var jo såre naturligt, men vanskeligt at få opfyldt, for siden Sophie v. Schmidts död 1835 havde næppe nogen kvinde — måske dog Christiane Frost fraregnet — gjort noget dybere indtryk på ham; det skulde da være hans kusine Hanne, som han i hvert fald gennem mange år sværmede for, men som var forsigtig nok til at give ham en kurv, da han på et tidspunkt, da han var uden erhverv og uden udsigter for fremtiden, friede til hende (se s. 334—35).<sup>12</sup> Nu var han jo allerede blevet vel gammel til at blive grebet af en ungdommelig forelskelse, men giftes vilde han, og så friede han da i efteråret 1856 til sin halvkusine Cathrine Rosenörn (f. 1831, senere g. m. de Serène d'Acqueria). Han havde forud ladet sin far vide, at han vilde tage et afslag med stor sindsro, og skönt denne stöttede hans frieri, kom der omgående fra hendes mor et nej tak. Så spurgte hans far ham, om han ikke på hans vegne skulde fri til »E. P.« — utvivlsomt Emma Povelsen i Sorö — da han i så fald kunde virke mere direkte for ham. Det var et parti, bedstefar för havde be-

rörlt mundtligt for ham, og nu vilde han fremhæve, at hendes skævhed var ubetydelig (!), at hun ingenlunde var egentlig sygelig, og at hun var »af et fromt gemyt og derhos ikke så lidet dannet og musikalsk«. Men »Gud bevare mig fra at ville overtale dig til noget i en sådan velfærdssag«. <sup>13</sup> — Harald reflekterede næppe på den skæve og fik hende i hvert fald ikke, men han så sig om på Bornholm for at finde en passende genstand for sin bejlen, for så klog var han dog nu blevet, at han kun vilde



Harald Nyegaard 1867.  
(Efter fotografi)



Petrea Nyegaard, f. Jespersen, 1860.  
(Efter daguerreotypi)

indgå et jævnbyrdigt ægteskab. På denne vor lille ö kunde udvalget jo i så fald ikke være stort, men der var dog foruden embedsmændenes kres nogle patriciske slægter og nogle dannede proprietærfamilier, og i hans egen jurisdiktion lå, kun en halv mil fra Neksö, St. Kannikegård, der ejedes af J. B. Jespersen, der ligesom hans egen far var landvæsenskommissær og kammerråd og af særdeles god gammel familie, en af de bedste på Bornholm. Hans ældste datter var allerede gift med byfogden i nabo-byen Svannike P. L. C. Uldall, og på den næstældste datter Petrea, der ganske vist var meget ung (födt sidst i 1840), kastede Harald sine öjne, og d. 4. januar 1857 blev han forlovet med hende. <sup>14</sup>

Efterretningen herom modtoges naturligvis med stor glæde af hans gamle far, der straks sendte ham og hans tilkommende sin



»faderlige velsignelse«. Den store aldersforskæl ængstede ham ikke, for hans to venner Harhoff og Videbech (jvfr. gæstelisterne, afsn. 26 og 32) var endnu ældre, da de ægtede næsten lige så unge piger, og de havde fört »og endnu som oldinge före et höjst lykkeligt samliv«. Af glæde over den gode efterretning vilde han, når han kom til Kbhvn., lade sig male til Harald og give Petrea en guldkæde, og han bebudede et besög til sommer, og dette kom virkelig i stand i juni måned. Trods sine 78 år var han dog endnu temmelig mobil — året för havde han jo endog været i Holland — og han slog sig efter omstændighederne lös på turen, hvorpå han ledsagedes af Betty, og udholdt godt dens strabadser. Först besögte han sin ven Harhoff i Ringsted og tog derfra til Jydstrup og gæstede Reimers på Atterupgård; over Vallö, hvor han aflagde besög hos sin kones kusine Eleonora Stemann, tog han til Köge, gæstede Fengers i Tåstrup og kom den tredje dag om eftermiddagen til Kbhvn., hvor han gjorde et fem dages ophold. Der lod han sig fotograferes, da det vilde tage for lang tid at blive malet, var i Tivoli, hörte musik på kastelsvolden, tog ud til Klampenborg og gæstede adskillige gamle venner (fru Rosenörn, der på datterens vegne havde sendt Harald kurven, fru Löbel, fru Bech, prof. Hjort o. fl.), og den 15. om morgenen tog han med dampskibet »Expres« til Rönne, en tur, der dengang tog 12½ time. Efter at have overnattet dër kom han den följende dag til St. Kannikegård, hvor han tilbragte otte dage og gjorde flere udflugter, bl. a. til Almindingen, hvor han så »alt det skönne dër«. D. 24. sejlede han tidligt fra Rönne og kom hjem samme dag kl. 10½. Nu var der jo nemlig kommet jærnbane til Sorö. Han havde selv været tilstede ved dens höjtidelige indvielse d. 26. april året för. — I august kom de nyforlovede på et 14-dages besög til Frederikskilde for at fejre den gamles födselsdag sammen med Cora, Conrad og Caroline, og den nye »söster« blev modtaget med åbne arme, men senere fortalte hun om, hvilken skuffelse, hun havde fölt, da hun körte ind til det uanselige Frederikskilde, som hun af den begejstring, hvormed Harald havde omtalt sit herlige barndomshjem, havde forstillet sig som noget ganske andet; sandheden var, at Kannikegård så betydelig mere anselig ud end hin. Dog fik også hun stedet meget kært, da hun nærmere lærte dets skönne beliggenhed at kende og blev mödt med så megen venlighed af den bedagede ejer og hans blide, kærlige datter Betty.

At Harald ilede med brylluppet, var naturligt; det fandt sted samme år d. 30. oktober, på brudens syttenårs fødselsdag, uden at nogen af hans slægt var tilstede, men at han allerede inden den dag formedelst et lån, han forgæves anmodede om, var kollideret så stærkt med sin svigerfar, at denne holdt sig helt borte fra ham, var såre uheldigt, lidet smigrende for ham selv og voldte bedstefar mange bekymringer i de følgende år. Talrige af hans breve er mer eller mindre viede til denne sag, der pinte ham så meget. Allerede straks efter, at vielsen var foregået, skrev han, at det var et forhold, der var særlig smærteligt for Petrea, »og det er fornemmelig for hendes skyld, at jeg indstændigt beder og råder dig at bringe en forsoning tilveje, erindrende Thaarups smukke ord: At mænd kan vorde vrede, vil hænde sig, men ærlig mand er straks tilrede at hyde ærlig mand forlig«. Og kort efter skrev han, at Harald formentlig måtte erkende, at han selv ikke var »af de meget traktable« og overveje, om han ikke havde »været noget for hæftig mod den svagelige og irritable ældre mand«. Men da tiden gik, og der intet var i Haralds breve om det forlig, der burde have fundet sted, erklærede hans far, at han ikke kom til Bornholm igen, för forholdet var i orden. Han gentog det flere gange og skrev blandt andet: »Det var mig nemlig aldeles umuligt at være hos eder uden at prøve på at mægle forsoning, og jeg ved aldeles vist, at mine gamle, svage nerver ikke vilde kunne udholde det rystende herved, især overfor to så hæftige mænd som du og Jespersen«. Derved lykkedes det ham virkelig at få sønnen til at skrive til sin svigerfar, men da denne ikke svarede, anede bedstefar, at brevet ikke havde været forsonligt nok, og han foreslog da, at det skulde forsøges, om ikke stedets præst O. Steenberg vilde påtage sig en mægleres rolle, for noget måtte der gøres, da ikke blot de nærmest pågældende led under de ulykkelige forhold, men også flere uskyldige, »og deriblandt især en elsket viv, og vær forsikret om, at et bædre forhold betydeligt vilde lette også dit eget sind«. — Så fødtes (19. novbr. 1858) ægtefællernes første søn, Peder Nicolaj, og skönt den lilles farfar var nær ved helt at opgive ævred, foreslog han dog den glade far at bede dets morfar komme til barslet, idet han påny foreholdt sin søn, at når han stadig talte om Jespersens synderegister, måtte han for alting ikke glemme, at han selv umulig kunde være fuldkommen fri, og bedstefar medsendte stundom hilsen til svigerfaren og navnlig »til fru

Jespersen, som du kan sige, at jeg aldrig glemmer«. Men der skete ingen forandring i forholdet. Da den næste søn, som kom til at hedde Alfred, fødtes to år senere, skrev den gamle farfar, at nu skulde Harald uden videre opkalde ham efter hans morfar og »uden dikkedarer« indbyde ham som fadder og hans kone til at bære barnet, men heller ikke det råd blev fulgt. Så synes bedstefar helt at have opgivet den sag, som han i over tre år forgæves havde kæmpet for, og da Jespersen midt i 1862 solgte sin gård og flyttede til Rønne, fandt han, at »når hensés til det uheldige forhold« var det egentlig godt, selv om det vilde blive et savn for Petrea, som han bad hilse forældrene med de bedste ønsker for deres fremtid. Selv skrev han forresten til dem og lykønskede dem. Det synes at have været ham magtpåliggende, at de skulde forstå, at han ikke blindt stillede sig på sønnens side. Straks efter havde han den glæde at erfare, at Harald havde forligt sig med sin svigerfar, og at denne med hustru var tilstede ved datteren Vittas dåb den 17. august 1862. Hun var opkaldt efter både sin mormor, Vitta Bolette f. Fischer, og farmor<sup>15</sup>, så hun havde hele fire fornavne.

Hvor stejl end Harald — og muligvis også hans svigerfar — var i dette forhold, som altså varede i næsten fem år, må det dog til hins ros siges, at han ikke afskar sin kone fra samkvem med hendes nærmeste. Da hun var syg i februar 1858, kom hendes mor og hendes yngre søskende til hende, og stundom besøgte Petrea også sit hjem, men en stor lettelse måtte det jo dog være, da forholdet endelig, i hvert tilfælde formelt, kom i orden.<sup>16</sup>

I dommergården fødtes der altså i bedstefars tid tre småfolk, og senere kom der fire til, så at der efterhånden blev godt befolket. Börnene tumlede sig på den rummelige gårdsplads, hvor den dyrevenlige ejer holdt påfugle og perlehöns, kaniner, hunde og andre to- og firbenede skabninger, og i den efter köbstadsforhold ret store have, hvor deres far sørgede for alt, hvad der kunde glæde dem. Der var gyng og vippe, balancerstang og rutschbane gennem hele havens bredde, der var »svinger« og skydeskive og en mægtig flagstang, höj som Rundetårn og stivet af med stærke barduner, vist den höjeste i Danmark, men den skulde også bære tre flag, for Harald var ivrig »skandinav« og flagede i reglen med dansk, norsk og svensk flag på én gang. Dommergården var noget for sig; intet i jurisdiktionen kunde

måle sig med den, ligesom efter ejerens opfattelse ingen kunde måle sig med ham, hvad sikkert heller ingen kunde i myndig optræden, i intelligens og dannelse, i kundskaber og meget andet; det forbavser derfor ikke, at hans kones fætter, maleren Kristian Zahrtmann, 1875 skrev til ham: »Mere end én samtale, jeg har haft med Dem, föler jeg, har udviklet mig«. Men i henseende til en del mere almenmenneskelige gode egenskaber stod den nye dommer vel nok noget tilbage for mange af öens beboere, for han havde jo visse skröbeligheder, som tidligere tilstrækkeligt er lagt for dagen. Han kunde være meget charmerende, men oftere stak det ham at være maliciös, han var pirrelig og hæftig, og han forlangte — i modsætning til sin retsindige far — mere af andre end af sig selv, var meget forstående overfor jævne folk, men kom let på kant med dem, der vilde hævde sig som hans ligemænd, om det end var selve amtmanden, med hvem han udkæmpede mangan drabelig kamp. — Han yndede engang imellem at samle store selskaber i sit ved masser af böger, kobberstik, vestindiske kunstsager og snurrepiberier i en småby ejendommelige hjem. Det første selskab var vistnok det, der holdtes 2. påskedag 1858 og som talte c. 80 personer fra byen og dens nærmere omegn. Det måtte jo blive et noget blandet selskab, bestående af præster og andre embedsmænd, byens köbmænd og borgerrepræsentanter samt nogle få gårdmænd, alle med koner og voksne börn. Kl. 7 præsenterede den store lejlighed sig med alle flöjdöre på vid gab, alle værelser smukt oplyste og navnlig salen prangende med sin prismelysekrone i al sin herlighed. Man drak först té og derefter kom nogle gæster til spillebordene ved lotteri, puk, gnav o. lign. — ti med egentligt kortspil kunde Harald aldrig forlige sig — andre morede sig med at skyde til skive, spille bold og forskællige behændighedskunster, mens intelligensen naturligvis passiarede. Kl. 11<sup>1/2</sup> spistes til aften (skåret smörrebröd og kager), og efter bordet blev der danset lidt. Först kl. 3<sup>1/2</sup> var alt igen roligt i huset.<sup>17</sup> Det var, som man ser, et meget spartansk selskab, hvilket stod i nöjeste forbindelse med, at festens giver alle dage var en stor hader af fylderier, hvad enten det gjaldt mad eller drikke. — Et selskab af ganske lignende dimensioner afholdtes på Vittas däbsdag 1862, men da var det mere præget af »honoratiöres« og af Petreas familie, fordi det gode forhold til hendes far da var genoprettet.<sup>18</sup> Snurrikt nok er til dato en fortegnelse over alle de

inviterede bevaret. Iøvrigt var her naturligvis andre barselgilder, juleselskaber osv., men alt ialt var selskabernes antal ikke stort<sup>19</sup>; derimod plejedes en del almindelig omgang med byens og omegnens dannede og tildels meget elskværdige familier.

Kort før Harald fik sit embede i Neksö, havde en af hans venner skrevet til ham: »En mand som De er sat i verden for at kæmpe. Taber saltet sin kraft, hvormed skal der så saltes«, og han skriver om hans »djærvhed og overlegenhed« og slutter: »De må vinde et navn; den stad, som ligger på et bjærg, kan ikke skjules«. Dette kunde nu være godt nok, men den tilskrevne havde så ofte kæmpet og tabt, at der ikke var grund til at opfordre ham til igen at kramme skjortæærmerne op. Det var meget fornuftigere, når hans gode ven F. H. Jörgensen en del år før havde skrevet til ham: »De er jo sær godt begavet, men det er ene mangel på stadighed, der har været Dem en hindring«. Nu bør han betænke, at man skal arbejde for sit bröd.<sup>20</sup> Denne mangel på stadighed havde unægtelig været meget fremtrædende i hans yngre år, men efter at han var blevet fuldmoden, forlød den ham. Han røgtede med stor energi sin embedsgærning, og når hans far havde hört sige, at der i jurisdiktionen klagedes over, at han var vanskelig at få i tale og altid henviste til sin fuldmægtig — et forhold, hans far rådede ham til at ændre<sup>21</sup> — skyldtes det ikke manglende interesse for embedsgærningen, men snarere hans tilbøjelighed til at vise sin overlegenhed, ti han fölte sig visselig ikke som »folkets tjæner« — en af vor tids dumme fraser — snarere som dets herre, optrådte derefter og kendte intet til nutidens sygelige forkærlighed for samfundets bærm. Derfor blev det, da han havde forladt sin jurisdiktion, almindelig sagt, at i hans tid behövede ingen låse sin dör om natten, for han skulde nok sørge for retssikkerheden. Og det var et godt eftermæle.

Da han ikke havde så ret mange ligesindede at omgås, syslede han i sin fritid med sine böger, sine sproglige arbejder, som dog aldrig kom til nogen afslutning, og sin musik. Var hans stemme end ikke, hvad den havde været, havde han dog megen glæde af at synge til sit guitar-spil, og mange melodier havde han selv komponeret, f. eks. til digtene i Oehlenschlägers Helge. De nåede dog ikke frem til almenheden som Coras, men i hvert fald nogle af dem gjorde lykke i familieekresen.<sup>22</sup>

Bedstefar kom ikke oftere til Bornholm, men Harald og

Petrea besøgte næsten hvert år Frederikskilde, og de tre sidste gange var den lille Peder Nicolaj<sup>23</sup> med. Han, der var et meget kvikt og opvakt barn, synes den gamle farfar at have fattet en vis forkærlighed for. Når han omtalte ham i sine breve, var det altid med så megen glæde, og oftere medsendte han til den lille fyr nogle af de omtalte »pustemænd« af eget fabrikat.

Alle de her i landet værende børn med deres nærmeste var således — når hensés til de ret lange afstande — flinke til at



To Peder Nicolaj'er, nemlig Nyegaard (f. 1858) og Nieuwenhuis (f. 1842).  
vist bedstefars yndlingsbørnebørn. (Efter fotografier).

glæde deres gamle far med et besøg, og det gjaldt også »de kære, kære hollændere«, Coen og Augusta. De havde jo været på Frederikskilde 1846 med tre børn. 1854 kom de atter, 1856 havde de besøg af bedstefar og Betty, og 1859 kom de med sønnen Ferdinand, der senere blev stadsarkitekt i Utrecht. Det blev sidste gang, den gamle mand så dem; da de næste gang kom til Danmark (1863) var det i anledning af skiftet efter ham. Bedstefar var overordentlig glad ved disse besøg, så meget mere, som Coen stadig svarede til de forventninger, hans tidligere besøg havde vakt; han glædede alle ved sine fantasier på klaveret, var stadig meget interesseret i alt, muntrede ved sin lunefulde spøg, var sin svigerfar til behagelig underholdning og, hvad der

var det bedste af det, var stadig lige forelsket i sin kone. »Hvilken sødme på bitterheden ved at have en kær datter så langt borte«, skrev hendes far 1854, »at hun har så elsket og agtet en mand og er så usigelig lykkelig. De omgås jo som nygifte folk efter 14 års ægteskab! sandelig noget sjældent«. <sup>24</sup> Deres ældste søn Peder, der endte sine dage som en ansét dansk officer, var — bortsét fra hans ældre bror af samme navn, der døde som spæd — bedstefars førstefødte barnebarn, født 1842. Da



Sølvbrudeparret Coenraad (Coen) Nieuwenhuis og hustru Augusta, f. Nyegaard, 1865.  
(Efter fotografi)

han var tre uger gammel, blev han døbt af sin gamle farfar, professor Jac. Nieuwenhuis, og så voksede han op og viste sig snart at være et opvakt barn. 1856 blev han søkadet på akademiet i Willemsoord, men i febr. 1859 blev den lovende unge mand på grund af en insubordinationsforseelse bortvist derfra, et halvt år før han skulde have været officer, og der var mange spekulationer m. h. t., hvad man så skulde stille op med ham, da »hans store lyst til søen forbød enhver anden vej, som vel kunde findes«; <sup>25</sup> men så fandt hans forældre på, da de i septbr. s. å. rejste til Danmark, at tage ham med og

anbringe ham hos Fritz Ross i Eckernförde, der skulde tage sig af hans videre uddannelse, og denne var særdeles tilfreds med ham, og da »den fortræffelige hollandske Peder« et årstid efter på vej til Kbhvn. for at forberede sig til adgangseksamen til den militære højskole besøgte Frederikskilde, fandt hans morfar, at han var »et både i åndelig og legemlig henseende usædvanligt 17 års menneske og dertil et meget elskeligt« <sup>26</sup>, og han var glad ved oftere i den følgende tid at se ham i sit hjem og omtaler ham jo flere gange rosende i sin selvbiografi. Selv fortalte Peder oftere en lille historie fra ét af disse besøg. Da han engang kom sulten til Frederikskilde udenfor spisetid, blev der serveret ham smørrebrød, belagt bl. a. med æg. Dette kunde han ikke fordrage,

og da han blev ladt alene, pillede han alt ægget af, puttede det i sit lommeværklæde og spiste det bare smørrebrød. Da han senere på dagen skulde bruge lommeværklædet, havde han glemt, hvad det indeholdt, trak det rask op, og dets indhold spredtes over gulvet. Det var en ubehagelig situation, som han aldrig glemte!

Skönt bedstefar, der var en 68 tommer høj, ret mager mand, med meget blå øjne, udmærkede tænder og friske kinder<sup>27</sup>, til det sidste var, hvad man kalder en rask gammel mand, følte han naturligvis i sin senere levetid jævnlig alderens tryk. Han led fra tid til anden af hold, gigt, podagra, fåresyge, stensmerter m. m. og i de sidste år navnlig af fordøjelsessværeligheder, og så kunde det ske, at modet sank, navnlig når sygdommen hindrede ham i at få den daglige motion, der for ham var en af livets første fornødenheder. Allerede 1843 talte bedstemor om, at han ikke tålte megen tummel om sig men var glad i sin familiekreds, men det må have været forbigående, for endnu mange år efter flokkedes megen ungdom på Frederikskilde, han udholdt med stor bravour sine anstrængende tienderejser og passede selv sin bedrift i 1855, efter at Chr. Nyegaard havde forladt gården. I foråret havde han haft helvedesild, men i maj kunde Conrad meddele, at han nu var restitueret, færdedes i marken, sov og spiste godt, og han endte meddelelsen med: »Ja, han har tilvisse en jærnnatur, den kære gamle«, og selv skrev han, da hösten var overstået: »Jeg kan ikke Gud noksom takke for, at jeg med samme lethed som for 20 år siden endnu i min höje alder kan tage del i arbejdet og sågodtsom ene stå for hovedbruddet.«<sup>28</sup> Samtidig spekulerede han dog på at sælge sin gård, men kunde ikke bekvemme sig dertil, fordi han önskede at dö i sin rede, men næste år (1856) var det, at han först solgte Kongskilde mölle og derefter midt i höstens tid overdrog sit avlsbrug til Christen Knudsen (s. 262), og da tiden nærmede sig, at den egentlige forpagtning skulde træde i kraft (1. novbr.), skrev han, at det ganske vist var meget forskælligt fra den gamle uro, »men meget passende for de hvide hår«, og da det var en fuldbyrdet kendsgærning, fandt han, at det i det hele taget var en behagelig overgang.<sup>29</sup> Intet kunde bædre vise, at alderen gjorde sig gældende, end at han begyndte at skubbe sit vigtigste arbejde fra sig, först tiendeforretningerne, så sit kære landbrug. Og det



følgende år viste det sig, at tiden til at søge nogen mere hvile var inde, for ved sommertid klagede Betty over, at hans helbred ikke var godt, kræfterne var små, han fölte sig aldrig rigtig rask og manglede både appetit og lyst til at færdes. Han var modløs, ligegyldig og uimodtagelig for adspredelser, men »dog«, skriver hun, »er hans ånd endnu stærk«. Selv fandt han, at han nu fölte sig mere træt efter en tur til Lundehuset end för efter en til Sorö, og en bröndkur, han en fjorten dages tid havde brugt i hjemmet, afmattede ham så meget, at han opgav den; han troede ikke på, at hans »komplicerede ildebefindende« snart vilde kunne hæves og måtte derfor desværre frabede sig börnebörens nærværelse d. 8. august, »da mit hoved ikke kan tåle al den ellers så kære tummel«. Han led, kort sagt, af kroniske svagheder, som den gamle læge Wendelboe havde kaldt »gammel mands profit«.<sup>30</sup> Men der kom igen bædre tider og atter nedgangstider, hvor humöret sank og kræfterne slappedes uden nogen påviselig grund. I begyndelsen af året 1858 havde han efter Coras indstændige opfordring vænnet sig til en meget kraftig udluftning af sit arbejdsværelse, hvilket måske var en medvirkende årsag til, at han i den fölgende tid plagedes en del af podagra og måtte »döje den kval at være sengeliggende« i tre dage, hvilket næsten var det værste, der kunde ramme den geskæftige gamle mand. Börnene var bekymrede. Conrad bad til Gud, at han dog endnu en stund vilde holde sin hånd over den kære gamle, så at de endnu kunde samles om ham i det elskede hjem, og Betty, der jo daglig var om ham, så med bekymring, hvorledes alderen tog på ham og bad Gud styrke og bevare ham og göre hans livs aften blid og rolig. — Omtrent samtidigt havde Betty længe været alvorlig syg, hvilket bekymrede ham meget og tog på hans kræfter. »Det gamle skrog tåler ikke godt de mange stöd«, skriver han. Så var det, han skaffede den lukkede vogn til sin syge datter, og da sommeren kom, var de bægge så raske, at de kunde følges ad til Blidstrup, hvor han stod fadder til en sönnedatter (Caroline), gjorde flere udflugter — bl. a. til C. Fenwick på Montebello — og befandt sig såre vel, »var animeret til enhver tid, gjorde adskillige formiddagsbesög i egnen og spillede og sang hver aften«.<sup>31</sup>

Mens Betty hvert af de fölgende år havde sine sygdomsanfald og f. eks. i febr. 1861 så alvorligt, at lægen på hendes spørgsmål, om hun kunde komme sig, svarede, at hun måtte være

beredt på at dø, hvis foråret ikke snart brød frem, bevarede hendes far i sine sidste år et mærkelig godt helbred; kunde han ikke gå lange ture, trissede han i vintertiden rundt i sin have, og når mildheden kom i luften, gik han på besøg hos sine venner i Lundehuset, i Lyngø og andre ikke for fjærne steder, eller han körte til dem, der boede længere borte; endnu i 1859 og 60 nåede han til Conrads. »Han har så godt af at rejse, som mange andre har af at blive hjemme«, sagde hans svigersøn i Jydstrup, men selv skrev han dog ved forårstid 1860, da han skulde på besøg hos Cora: »Det er min første udflugt siden oktober og forekommer mig at være en Haupt- und Staats-Action, omtrent som en Kina-rejse for 20 år siden«, men det skulde nu ikke tages altfor bogstaveligt, for det at færdes lå ham i blodet fra ungdomsårene, og hans helbred tillod ham det næsten til det sidste; da foråret 1861 var ved at bryde frem, udtalte han, at han i den forløbne vinter havde befundet sig for en mand i hans høje alder »næsten ubegribelig legemlig vel«. <sup>32</sup> Når han fremhævede »legemlig«, var grunden sikkert den, at han stadig led af det, han kaldte åndelig hungersnød. Kammerherre Hoppe besøgte ham undertiden, hvilket han satte overordentlig stor pris på, men næsten alle de mange andre, der kom, var ude af stand til at tilfredsstille hans trang til udveksling af tanker og betragtninger, og dem havde han mange af, for lige til det sidste bevarede han en sjælden åndsfriskhed og sine sansers fulde brug. »Livet selv«, skrev han, »er et betinget gode, men dette er et ubetinget«. <sup>33</sup> Men netop fordi han var så åndsfrisk og læste så meget i sine kære böger og stadig fulgte med i flere af tidens aviser, fölte han trang til samtale med åndsbeslægtede, og af dem var der ikke andre i den nære omegn end Hoppe, for alle hans gamle venner i Sorø var nu borte. »Det er«, siger han mismodigt, »én af profitterne af at blive så gammel«. <sup>34</sup> Der var dog en ung mand, som kom ret hyppigt, skönt han boede langt borte, og sikkert var til adskillig opmuntring. Det var »den interessante lille Grove«, som bedstefar oftere kaldte ham. Han, der hed Carl Fr. Grove og var omtrent 50 år yngre end denne sin gamle ven, kom i juli 1854 til pastor Fengers som huslærer, flyttede vist til maj det fölgende år med fru Fenger og börn til Tåstrup, blev 1860 forlovet med den af bedstefar ofte så rosende omtalte datter Sophie, hvem han ægtede 1863, og var i mange år forstander for Grundtvigs höjskole Marienlyst. Han døde 1895,

hans enke 1910. Til sin ven, præsten C. O. S. Spleis skrev han en række breve, der er trykte i Sorø Amts Aarb. VI. I dem omtales ofte beboerne på Frederikskilde.

I den korte tid, hvori Grove boede i Lynges præstegård, skaffede han sig mange »venner« på egnen, og derfor kom han også i den følgende tid ofte på besøg henede og undlod da aldrig at gæste bedstefar og Betty, hvilken sidste han satte særdeles pris på, og som til gengæld holdt meget af ham. Det skete en fire til seks gange om året, og hans besøg strakte sig i reglen over nogle dage. Også sine »venner« drog han til huse, og det var unægtelig et underligt kompagni i disse omgivelser, men de blev i hvert fald af Betty særdeles vel modtagne. Der var først og fremmest friskolelærer Jens Hansen i Bråby, af bedstefar i reglen betegnet »Bråbye-Jens«, som Grove satte megen pris på, der var Maren Bråbye, som vandt en meget høj stjerne hos den gamle fröken, hvem hun oftere plejede i hendes sygdomsperioder,<sup>35</sup> og der var — for blot at nævne én til — gårdmand Ole Nielsen fra Fuldby, der var en anset mand indenfor indre mission.<sup>36</sup> Denne kom undertiden, hine meget hyppigt.

Grove siger 1858 om bedstefar, at han »er en mand med mange interesser og megen læsning. Han har også sét sig meget om i verden og kan fortælle meget interessant, som han selv har været vidne til, men os [ø: grundtvigianerne] forstår han ikke eller vil ikke; han betragter os naturligvis som sværmere. Imidlertid er det et kapitel, som vi bægge undgår ligesom efter en aftale, skönt vi godt kan tale om kirkelige sager, men så er det stadig som noget objektivt«. Det, at Grove »var så ultra ortodoks«, var for bedstefar en lille anstødssten i deres forhold, men han fandt, at han »forresten er en rar fyr, så lille han er«, og så ham gærne i sit hus, også fordi han var så meget for Betty.<sup>37</sup> De to forstod hinanden fuldt ud, og der var sikkert ingen, hun i disse år heller så komme ind ad Frederikskildes port, end ham, det skulde da være én af de to Sophier, Sand eller Fenger, eller naturligvis sösteren Cora. Da han under hendes sygdom i vinteren 1861 havde besøgt hende, skrev han kort tid efter til Spleis: »Det er endnu som för en glæde at komme til hende, og jeg er mer end én gang kommen fattig og rejst rig bort, fordi det er sådan en glæde at se hendes store tillid. Hun har det rigtignok godt, og jeg har ofte på hende anvendt verset:

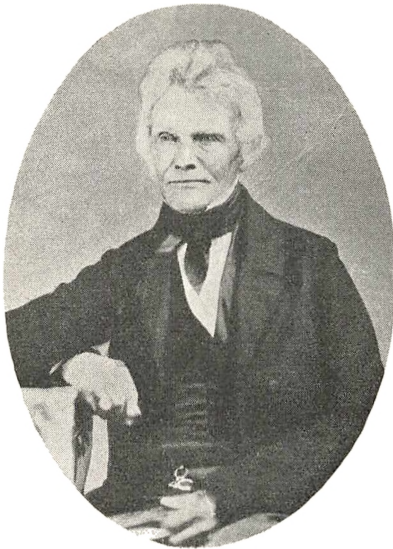
Med det der skabes gode kår  
 For barnekæmper lave,  
 Så de kan le ad banesår  
 Og springe over grave<sup>38</sup>,

og det har været mig en stor glæde at høre af hendes egen mund, at jeg har været hende til hjælp, navnlig ved at vise hende hen til det levende ord og minde hende derom« osv., og efter et senere besøg giver han hendes karakteristik i følgende ord: »Hun har det jo temmelig ensomt og mange gange trist til daglig brug, men Gud ske lov for hende, hun har Ham med sig og har det derfor godt, ja rigtig godt, og hun er et nøjsomt menneske, som forstår at glæde sig over, hvad hun har.«<sup>39</sup> — Betty var, måske tildels ved Fengers, men navnlig ved Groves påvirkning blevet grundtvigianer med hud og hår, og det var vel nok ham, der stod bagved, da hun til sin fødselsdag 1859 af en del »venner« fik foræret Grundtvigs buste og Lindbergs oversættelse af biblen, og sikkert var det efter hans tilskyndelse, hun ved sit testamente oprettede et legat på 3000 rdlr. til fordel for friskolen i Bråby og Grundtvigs højskole.

Trods bedstefars stærke konstitution kunde enhver dog sige sig selv, at det lakkede mod enden, og 1862 blev hans sidste leveår, heldigvis i mange henseender et godt år for ham. Han gik ind i det så frisk som en fisk, f. s. v. en mand i hans alder kunde være det, og i begyndelsen af maj gjorde han sin sidste tur til Jydstrup i anledning af Theodors første allertgang. Han var livlig og veloplagt, sang utrættelig alle sangene i »Peters bryllup«, som den unge konfirmand spillede, og derefter Baggesens: Jeg vandrer fra by til by.<sup>40</sup>

Da hans fødselsdag nærmede sig, arriverede Conrad med tre børn, alle Petersens, altså seks mand, og efter at flaget som sædvanlig den 7. august havde vajet på halv stang, gik det dagen efter tiltops mod den blå himmel; den gamle mand fyldte 83 år. Det blev en fødselsdag næsten som i de gode, gamle dage. Kl. 9 mødte fødselsdagsbarnet ved chokoladebordet i godt humør, og der kom nogle formiddagsvisitter. Henad eftermiddagen »strømmede egnens folk til som sædvanlig«, og de samt de ti liggende gæster tumlede sig i haven og på søen, der blev musiceret for åbne vinduer, og efter bordet, der var »i sin vante galla med dyresteg og kransekage«, blev der danset og holdt taler, og alt

gik såre fornøjeligt. En lille begivenhed udenfor programmet bragte dagen med sig. Et kærestepar, der var på vandring fra Sorö til Hindholm højskole, sad på kroen for at få sig en lille forfriskning, da musikken lød ud gennem de åbne vinduer. Den vakte deres opmærksomhed, og da de erfarede, hvem der boede på gården, lod de Cora, hvis melodier var dem bekendte, kalde ud, og de præsenterede sig da som højskoleforstander P. Bojsen



Bedstefar 1857.  
(Efter fotografi)

med forlovede Ingeborg Crone. De blev så inviterede indenfor, og hun, der siges at have været en yndig pige, sang særdeles smukt for selskabet, glædede sig ved at høre synge flere af Coras kompositioner og over, at fødselsdagsbarnet gav en engelsk og en fransk sang til bedste. »De var bægge aldeles forbavsede ved at betragte den 83årige olding — det var dem umuligt at se så høj en alder præget på denne livlige, friske mand«. Efter nogle timers ophold blev de kørte til Hindholm.<sup>41</sup>

En månedstid efter (9. septbr.) skrev bedstefar i sin kalender, at han fik »et hæftigt og betænke-

ligt anfald«, men det må have været ganske forbigående, for der tilkaldtes ikke læge, og i den følgende tid kom der næsten daglig nogle af de sædvanlige gæster, og sidst i måneden var Harald med sin kvikke lille Peder nogle dage på et forsinket fødselsdagsbesøg, og et par uger senere kom Cora; det blev sidste gang, hun så ham. Han var så venlig og mild, de spadserede og musicerede en del sammen, og hun glædede sig ved at høre ham opfriske mange af sine ungdomserindringer.<sup>42</sup>

Den 9. decbr. var bedstefar en formiddagstur til Trydes, og det blev sidste gang, han forlod sit hjem, men endnu den 17. spadserede han en tur i haven, og da han kom ind, tog han sin guitar og sang Brorsons salme: Når mit öje, træt af möje osv. Dagen efter var han sengeliggende, og man må straks have sét, at det så alvorligt ud, for lægen, som han ellers helst undgik,

blev hurtigt tilkaldt, og op på dagen afsendtes et ilbrev til Jydstrup; dagen efter kom svigersønnen Petersen, men ingen børn eller børnebørn nåede til hans sygeleje; derimod kom idelig egenens folk, og den trofaste Maren Bråbye kom for at hjælpe Betty med vågen og sygepleje. Det omtales, at patienten havde betændelse i benet og rosen<sup>43</sup>, men det, der blev det afgørende, var, at hans fordøjelse trods alle anvendte midler aldeles svigtede. Betty, der var meget bekymret, skrev til Grove, at han endelig måtte komme, og anden juledag bad hun Cora om snarest at ile til sit gamle hjem, idet hun gav en udførlig beretning om sygdommens hidtidige forløb. »Der er vist meget lidt håb om livet«, skrev hun, »ingenting vil virke til åbning og det er derfra, faren truer for øjeblikket, tungen er tør og skorpet, og far troer, der er trøske i munden; han ligger for det meste stille med svage klagelyd imellem og er aldeles sløv for alt«. Endnu juleaften havde han dog — for sidste gang — klimpret lidt på sin kære guitar, og sin kalender førte han med usikker hånd til d. 26., da han noterede, at dr. Bojesen var der om morgenen. Blandt de mange, der så til ham, var også hans gamle ven møller Jappe, som han jo en tid lang havde været på kant med.

Grove ilede, efter at have modtaget Bettys opfordring, ned til sine venner og har i et brev til Spleis fortalt om dette sit besøg. Han skriver: »Da jeg kom til Frederikskilde, lå justitsråd Nye-gaard og så ud som en døende. Han blev imidlertid glad over mit komme og havde netop dagen forud sagt: Grove svigter os nok ikke. — Han kunde kun tale med besvær, men var ellers som sædvanlig. Jeg sad noget hos ham og vilde jo så gerne sige et godt ord til ham om frelsen i Vorherre Jesus, men jeg kunde slet ikke komme til, for begynde uden mindste opfordring fra hans side vilde og kunde jeg ikke«. Da der kom vogn efter mig, gik jeg ind til ham og sagde, »at jeg skulde bort og takkede ham for al den kærlighed og det venskab, han havde vist mig. Han trykkede min hånd og sagde: Ja, viljen er endnu den samme, men ævnen er der ikke mere, og det var nok de sidste ord, han sagde, så vidt jeg ved. Han døde nemlig en times tid efter, at jeg var kørt«. <sup>44</sup>

Det var søndagen d. 28. decbr. kl. 1 middag, bedstefar blev bortkaldt. Først nogle timer senere kom Cora med mand og børn, da han ikke kunde tage afsted, før han havde forretlet førsttjæneste. Hun knælede med sine sønner ved hans afsjælede

legeme, kyssede hans hænder og lod de hede tårer falde på hans hoved. »Far så så ædel og så god ud, ret som han så allerbedst ud i levende live«, skrev hun senere, »bleg, rolig, stille, mild, ligesom usigelig vederkvæget af en lang, dejlig søvn — det var et opløftende syn at se den gamle, mæt af dage, at have fundet ro i døden, en ro, som man næsten aldrig kunde tænke sig, når man betragtede hans så overordentlig bevægede, virksomme, stærke liv«. — Og det var ikke blot børnenes tårer, der flød ved den gamle mands bære. Hans tro tjæner, kromanden Christen Knudsen, hulkede højt ved hans leje og udbad sig som en særlig gunst tilladelse til at måtte barbere liget. Det var den sidste tjeneste, han kunde vise sin gamle, retsindige herre.<sup>45</sup>

Søndagen d. 4. januar skulde liget føres bort fra hjemmet. Sovekammeret, hvori kisten stod, var overalt betrukket med hvidt; ved dens hovedende stod to sorte kandelabre, og husets 14 sølvlysestager, omvundne med sort flor, var anbragte på forskællige steder i værelset, gennem hvis tildækkede vindue solen kastede sine sidste stråler, da talrige af egnens folk samledes i de stille stuer. Tilstede var af familien Betty, Conrad, Cora med mand og børn, Peder Nieuwenhuis og skovfogden Nicolai med sine sønner, der i det mindste selv henregnede sig til »de nærmeste«. Når Harald ikke indfandt sig, var det, fordi han først den 9. ved et meget forsinket brev fik at vide, at hans kære, gamle far var gået bort. Tilstede var endvidere Grove og hans forlovede Sophie Fenger, der var ilet til for at lette Betty arbejdet. Der blev sunget nogle salmer, og efterat Conrad havde holdt hovedtalen, trådte Grove frem og sagde nogle ord, hvoraf han selv har givet et referat. »Justitsråd Nyegaard«, udtalte han, »var en meget mærkelig gammel mand, fordi han var så gammeldags i hele sit væsen og daglige liv, der endnu var som for 60 år siden. Han har derfor altid interesseret mig som manden af den gamle skole. Det talte jeg om og fremhævede den forunderlige livlighed og interesse for alt, hvad der rørte sig både i kirke, stat og skole, som fandtes hos ham, så han på en vis måde kunde forstå, hvad vi unge gløder for, så vi kunde omtrent tale med ham om alt. Jeg omtalte så den ægte, gammeldags gæstfrihed og venskab, man mødte hos ham, der havde gjort Frederikskilde så yndig både for mig og andre, og som også vilde gøre, at vi sént glemte både det og ham. Og det var også derfor, at jeg både på mine egne og andres vegne nu vilde takke

ham, ligesom vi med vore gode ønsker ledsagede hans børn, der nu skulde miste deres gamle hjem og samlingssted«. Grove havde selv det indtryk, at hans tale var faldet i god jord, og Cora fandt, at han havde talt inderligt og godt. Efter at der tilslut var sunget endnu nogle salmer, blev kisten sat på vognen, som körtes af den tidligere omtalte tro karl Ole, og i yndigt, mildt vær med måneskin förtes den, ledsaget af et lille følge tilvogns, til kirken, hvorfra jordfæstelsen dagen efter fandt sted. Da herrerne kom hjem, var der familiemiddag på salen, hvor der var dækket med det grønne stel, og hvor de to eksekutorer, etatsråd Harhoff og pastor Quistgaard, også var tilstede for efter bordet at trække sig tilbage i afdödes stue og granske hans papirer. For gårdens husmænd og tyende m. fl. serveredes der på kroen.<sup>46</sup>

Bedstefar var den sjette, der begravedes i familiegravnen på Lyng kirkegård, hvor han til sig selv havde afsat plads mellem sin mor og sin kone. Först efter at Elise var blevet nedsat her, blev der i april 1844 i kirkegårdsmuren indsat beskedne mindetavler af marmor over hans mor og datteren, og samtidig blev sat det smedjærngitter, som står den dag idag. Senere voksede tavlernes antal hurtigt, og efter bedstefars död kom mange til, först datteren Bettys, senere en for de hertil fra Assistenskirkegården i Kbhvn. overflyttede jordiske rester af den lille Georg, dernæst for Harald og hans söner Peder og Alfred samt dennes hustru. De fire sidste, der selv havde önsket at hvile her, var alle blevne brændte, så at deres urner kunde nedsættes, uden at nogen af de gamle grave berörtes. — Bedstefar havde i sit testamente bestemt, at der årlig skulde anvendes 10 rdlr. på gravstedets vedligeholdelse. Det blev af arvingerne ordnet på den måde, at der afsattes 250 rdlr. af boets midler til et gravfond, som det först i april 1866 lykkedes at fravriste den genstridige Harhoff.<sup>47</sup> Det bestyredes af onkel Petersen som den nærmestboende til hans död 1901, derefter af hans sön adjunkt Johs. Petersen i Sorö til hans död 1916 og nu af bedstefars sönneson vicekonsul E. T. Nygård. Det daglige tilsyn har været varetaget af den stedlige graver, og övrigt har Haralds og Coras efterkommere altid med kærlighed værnet om det sted, hvor så mange af deres kære hviler.

I 1875 skrev den tidligere nævnte byfoged F. H. Jörgensen i Sorö til Harald: »Deres får var ikke yndet her i egnen« efter



hvad professor Rothe og pastor Tryde havde meddelt ham. For dem, der kender lidt nærmere til forholdene, virker denne kategoriske udtalelse temmelig komisk, når hensés til det triumvirat, fra hvem den udgik, for Rothe var nu ikke selv lige yndet af alle og havde engang haft det ovenfor (s. 146) omtalte kraftige sammenstød med bedstefar, Tryde var, som det tidligere (s. 269) er omtalt, slet ikke i kridthuset hos denne, og Jörgensen var — hvis jeg ellers har opfattet ham ret — utvivlsomt en meget brav og retsindig mand, men vist lidet i stand til at forstå en person som bedstefar, hvem han i sine unge dage havde omtalt som »en stædig gammel mand«, fordi han overfor Christiane Frost havde stået fast på, at han kun vilde understøtte hendes uægte barn, når han fik hånd i hanke med dets opdragelse (jvfr. s. 231); det skulde man synes var et billigt forlangende, da han jo ikke havde skygge af forpligtelse til at tage sig af det og efter den tids opfattelse af utugtige kvinder ikke havde nogen grund til at formode, at barnet hos hende var i gode hænder.

Men hvorom alting er, må det jo siges, at det er sandsynligt nok, at en så karakterfast, viljestærk og særpræget mand som ham ikke har været elsket overalt, hvor han kom, så meget mere, som det synes, at han af natur var noget egoistisk, at hans fasthed kunde slå over i stædighed, og at han manglede selvironi, og sikkert er det i hvert fald, at hans navnlig i de yngre dage meget hæftige sind forårsagede — som det ovenfor flere steder er omtalt — at han fik ubehageligheder med en del mennesker, men til gengæld var der jo overordentlig mange mænd og kvinder, han i en meget lang årrække stod på en særdeles venskabelig fod med, folk af alle samfundslag, høje og lave, f. eks. H. Bilsted, fru Linstow, P. C. Stemann, præsterne Langhoff, Olsen og Fenger i Lyngø, Kastrups, Sindings og Jappes, Carl Neergaard, P. O. Rosenörn, C. T. Engelstoft, F. W. C. Pedersen, fru Heilmann, mad. Sand (senere fru Juhl) med døtre, C. v. Bergen, pastor M. Mathiesen, C. E. Möller, Herm. Bech, P. Hjort, flere medlemmer af familien Fenwick, M. Löbel og mange andre, alle nævnte ovenfor eller i hans selvbiografi. Og man kunde endda søge hans venner endnu længere nede ad samfundsstigen end de ringeste af de ovennævnte, ti hans tidligere omtalte forhold til gartneren Sim. Christensen og kromanden Christen Knudsen for ikke at tale om skovfogden Lars Husar måtte siges at

være meget venskabeligt. Men naturligvis måtte sådanne inférieure personer, der kun hørte til den udendørs omgang, stå med huen i hånden, når de talte med deres foresatte; det var en så selvfølgelig ting, at det ikke i mindste måde kunde forstyrre det venlige forhold, ti den tids jævne folk var trods deres ringe fond af kundskaber ofte langt mere kultiverede end vor tids. På sin vis var bedstefar altså en meget omgængelig mand, og trofast i venskab var han, og for sine brødre gjorde han meget i sine unge dage og senere for sine få broderbørn, Sophus og Hanne Nyegaard. Fra fremmed hånd foreligger der naturligvis kun få udtalelser om ham, fra ham nærstående personer desflere. Der kan henvises til Groves nys citerede udtalelser og til flere ovenfor omtalte bemærkninger af Augusta Fenger, der også et sted siger, at skönt han var en stræng og hæftig mand, »satte vi alligevel pris på ham, ti han var dannet og belæst, havde rejst og var fuld af anekdoter«.48 Severine Ross taler efter hans död om, hvor mild og god han var, sidst da hun så ham, og hendes söster Petronelle skriver 1864: »Det uforglemmelige Frederikskilde! Alene navnet rörer ved en lydfuld stræng i mit hjærte og förer ånden mod Guds himmel, hvor vi vil gensé de kære, kære«, og adskillige år senere taler hun om, »at eksemplet fra det dyrebare fædrene hjem bærer velsignet frugt« for börnene.49 Også fra bægge svigerdötrene foreligger der udtalelser om bedstefars mildhed og kærlighed, hans opmærksomhed mod dem og den venlighed, hvormed han optog dem i familiekresen.50

Der havde været tider, da enkelte af de voksne börn havde haft ondt ved at böje sig for den faderlige myndighed; både Conrad, der dog med sit lette sind slap nemt over det, og Cora havde kunnet skumle noget over deres fars faste regimente, og Harald gjorde jo en tid lang nærmest oprör, men længe inden den gamle gik til hvile, havde de alle fået den fulde forståelse af, at han altid sigtede mod, hvad der tjærnte dem bedst, og efter hans död stod han næsten for dem i en helgenglorie. De omtalte ham altid med den störste veneration, og for börnebörnene kom han til at stå som et lysende eksempel til efterfølgelse. Da budskabet om hans bortgang nåede til Bornholm, blev Harald »grænselöst fortvivlet«, og han, der i sin tid havde stampet så hårdt mod brodden, skrev et par år senere: »Det er nu på 3. år, jorden dækker den elskelige gamle, men mindet om ham dör aldrig, så længe vi ånder, og såre hyppigt træder hans ærvær-

dige billede frem for mig, når erindringen, især i tusmørketimerne ved vintertid, flytter mig tilbage til hine elskte steder, hvor jeg engang blev født«. Da samme søn på sine gamle dage led af en smærtefuld sygdom, som lægerne ikke formåede noget overfor, kunde han i sin vånde påkalde sin gamle far, som om han ventede, at han fra sin himmel vilde sende ham lindring. Cora, der levede så meget i mindernes verden, kunde næsten ikke skrive et brev til sine søskende uden at en væsentlig del af det handlede om de gamle dage, og så blev navnet Frederikskilde næsten altid fremhævet med dobbelt understregning, fordi alene det ene ord havde en så vidunderlig klang for hende. Sin fars fødselsdag fejrede hun hvert år i sin præstegård, så længe hun levede, flaget hejstes og bordet var festligt dækket. Af hendes mange udtalelser om den uforglemmelige far skal jeg kun anføre en. »Han tog så varmt og levende del i sine børns vel og ve, at vi nok måtte savne den kære gamle far, da han lukkede sine øjne . . . Forældrenes minde i evig, taknemmelig erindring!« — Også Conrad bevarede i et kærligt hjærte mindet om sin far; da hundredårsdagen for »vor gamle, velsignede fars fødsel« nærmede sig, syslede han med tanken om, at den »burde være en familiefest og samlingsdag for alle börnene og börnebörnene«, men det lod sig ikke gøre, da Augusta og hendes mand havde måttet opgive deres planer om at komme hertil just ved den tid.<sup>51</sup>

På den egn, hvor bedstefar virkede i så mange år, er han endnu ikke helt glemt. Det er ikke så meget længe siden, at en gammel mand, der blev spurgt, om han havde kendt ham, svarede: »Herremanden på Frederikskilde, ham, som ejede en tønne guld, jo, det var en stadskar!«, og for ganske få år siden sagde en anden gamling, at det rigtignok var andre tider for Frederikskilde, da justitsråden ejede den. — Nå, vi ved alle, at han ikke var en af de få udvalgte, der ved sjældne åndsævner skaffede sig et navn, men han var en intelligent, kundskabsrig, ejendomlig, overordentlig retsindig og meget duelig mand, som i den egn, hvor han virkede, og i alle de krese, hvori han færdedes hjemme og ude — og de hørte tildels til tidens bedste — hævdede sig en smuk stilling. Han var ikke af dem, der fulgte med strømmen, men han fulgte med tiden og tog sine standpunkter efter moden overvejelse og efter at have berådt sig med

sin Gud og med sin samvittighed. Mangen gang har han naturligvis fejlet, men hans hensigter var altid de bedste.<sup>52</sup>

Nu skulde det gamle hjem altså opløses. Eksekutorerne havde jo allerede på begravelsesdagen gjort de første skridt dertil, men nogen tid måtte hengå, inden det rigtig blev til alvor, og foreløbig blev Betty i den ensomme rede, hvor hun havde tilbragt hele sit liv. Ganske forladt var hun dog ikke, for hun havde den flinke stiltfærdige jomfru Wistoft hos sig, og hendes søskende og trofaste gamle veninder skiftedes med at se til hende nogle dage ad gangen. Da hun den 19. februar 1863 fyldte 50 år, var der på gammel vis fest på den gamle gård. Harald, Conrad og Petersens fra Jydstrup havde indfundet sig, flere af egnens folk var indbudte, og for sidste gang samledes man om det store bord i salen, hvor der var dækket med det grønne stel og husets bedste sølvtøj.<sup>53</sup> Fire uger efter flyttede hun til Sorö, hvor der lige før var holdt auktion over dødsboets böger, og dagen efter begyndte lösöreauktionen på gården, og alt splittedes som löv i efteråret. Først så kunde man tænke på at få afhændet Frederikskilde, der jo midlertidigt bestyredes af Chr. Nyegaard. Der forhandlede med forpagter Hans Hansen på Ottestrup, men da salget ikke gik i orden, blev den d. 23. juni stillet til auktion og købt af hans søn E. K. B. Hansen for 30 050 rdlr.<sup>54</sup>, en handel, hvormed arvingerne af flere grunde var utilfredse, men Harhoff havde jo magten, og han holdt af at bruge den. Straks efter auktionen, hvorved Conrad og hans svoger Petersen var tilstede, holdt denne — sikkert klar over, at det var spildte ord — en tale til den nye ejer, som han ønskede måtte få gården lige så kær, som formanden havde haft den, og bo der lige så længe som ham, men tillige og i særdeleshed, at han måtte få den samme visdom, som udmærkede familien Nyegaard så meget og hvis mage han intetsteds i verden havde fundet, nemlig visdom til at nytte og nyde livet. Og taleren fremhævede, at Frederikskilde altid havde været et såre gæstfrit hus, og at mange venner, unge såvel som gamle, gjerne kom der og altid gik glade derfra, og at navnlig i denne time Conrad og han som de eneste tilstedeværende slægtninge med en grænseløs vemod og med et væld af erindringer, »der strømmede i en dyb længsel efter gensyn«, böd farvel til dette dejlige, for dem alle så dyrebare hjem

og til de gode venner i egnen, som var knyttede så nær til det. — Efter at have været »til spisning« hos den rare møller Jappe forlod de to svogre det kære sted, hvor alt i løbet af så kort tid var blevet forandret, Conrad trist ved tanken om, at den nye ejer var »en utålelig törvetriller«, der ikke lod til at have mindste sans for den skønne natur.<sup>55</sup>



Frederikskilde, sét fra havensiden (syd) 1863.  
(Efter fotografi)

Allerede ved denne lejlighed var Petersen meget utilfreds med Harhoff's sløje optræden, mens han derimod fremhævede sagfører C. E. Flors ivrige bestræbelser for at drive prisen på ejendommen i været, og arvingernes utilfredshed med hin blev efterhånden grænseløs. Han havde i en meget lang årrække været den af dødnes kollega som landvæsens- og tiendekommissær, og utvivlsomt havde bedstefar ventet, at denne ansete embedsmand vilde have røgtet sit hverv som eksekutor med omhu og hurtighed, men måske var manden blevet for gammel, ti han var på denne tid 77 år. Dog var det ikke mange år siden, at Petersen havde skrevet om ham, at særkendemærket for hans arbejder var hurtighed og nøjagtighed, og at han havde været gamle Stemanns højre hånd og højt betroede konsulent i hans amtmandstid i Sorø, men nu havde onkels fløjte rigtignok fået en anden lyd; der

klages over hans slövhed og ligegyldighed ved skiftets behandling, som sagdes at gå over alle grænser, og arvingerne tænkte en tid for alvor på at få skiftet fravristet ham, men af pietet mod den afdöde undlod de at gøre forsöget. Antagelig er Harhoff blevet stædig af deres idelige pressen på ham, og instrumentmager Möller var det kommet for öre, at han skulde have sagt, at han nok skulde vise arvingerne, at boet ikke skulde blive sluttet för senest muligt. Har han sagt det, så holdt han også ord, for skönt alt af bedstefar på det omhyggeligste var lagt tilrette, og skönt der ikke var så meget som 1 skillings gæld i boet, forstod han at trænere det meget længe. Endelig i efteråret 1864 synes han at være kommet tilende med det, men först i april 1866 fandt den sidste udbetaling sted (gravstedslegatet, ovfr. s. 317). Det var sikkert tak for sidst, da Petersen, der boede i hans jurisdiktion, 1866 skrev til Harald: Du kan ikke forestille dig den uorden og skade, her sker i jurisdiktionen alle vegne; hvorsomhelst man kommer, klager folk over Harhoff.<sup>56</sup>

Boets samlede masse viste sig at være noget over 112 000 rdlr., og da der ikke var andre byrder, end dem, der hviler på ethvert bo (udgifter til proklamaer, arveafgift osv.) og nogle — tildels tidligere omtalte — små testamentariske arveparter, blev der til deling omtrent 107 000 rdlr., hvoraf bedstefar havde bestemt, at Betty, der ikke havde fået noget udstyr, forlods skulde have 2000 rdlr. Da dötter skulde gå lige i arv med söner, blev der efter hver arvepart omtr. 21 000 rdlr., og den ugifte datter kunde med de 23 000, der tilfaldt hende, med tryghed se fremtiden i möde, for renten af den sum kunde med lethed tilfredsstille en enlig gammel dames fornödenheder. Cora, Conrad og Augusta, der hver især havde fået lidt arveforskud, tilfaldt der nu en 17—18 000 rdlr., men Harald, der dels idelig havde fået forskud, dels på forventet arv havde optaget en del lån, som eksekutorerne udbetalte, måtte nöjes med c. 4000 rdlr., der utvivlsomt svandt som dug for sol. For sin ulejlighed med at forrette og forhale skiftet fik Harhoff 500 rdlr., mens Qvistgaard renoncerede på salær. At det var hin, der navnlig havde trukket læsset og sörgtet for, at det så sent nåede målet, siger sig selv.<sup>57</sup>

Nu kun til slut nogle ord om Bettys sidste dage.

Knap tre måneder efter sin fars död, nemlig d. 18. marts 1863, havde hun forladt fædrenehjemmet og var flyttet til Sorö, hvor

hun boede i Priorgade og til sin opvartning først havde jomfru Wistoft, derefter kun en pige, som synes at have været hende meget hengiven. Maren Pedersdatter hed hun, senere gårdmandskone i Suserup.

Betty havde i sine sidste år på Frederikskilde ofte følt sig ensom, ikke fordi der ingen gæster kom, men fordi så mange af dem, der indfandt sig, mere var til selskab for hendes far end for hende. I Sorö havde hun, trods alle de forandringer,



Betty Nyegaard 1860.  
(Efter fotografi)

der havde fundet sted, endnu nogle af sine bedste venner, fru Ingemann, pastor Glahns, fru Schlegel med børn og flere andre, og hun kom her til at bo i hus med fru Molbech (enke efter professor Chr. M.), som hun fik megen omgang med. Og de gamle venner fra Lyngø boede jo ikke længere borte, end at hun ret jævnligt kunde se dem. Der var gode betingelser for, at hun her kunde tilbringe en behagelig alderdom, men hendes sygelighed, der havde voldt hendes gamle far så mange bekymringer, forfulgte hende og tog snart sådan overhånd, at hendes skröbelige le-

geme bukkede under. I oktober 1864 fik hun et af sine gamle anfald, og skönt hun ikke til stadighed var sengeliggende, var hun dog meget medtaget. Måned gik efter måned uden at kræfterne vilde komme; da hun i sidste halvdel af april det fölgende år skrev en födselsdagshilsen til sin bror Harald, var hendes hånd endnu fast; men hun klagede over sin umådelige mangel på kræfter, som nödtö hende til at tilbringe sin meste tid i sengen, selv om hun hver dag var oppe. Da havde hun i tre måneder ikke været i sin dagligstue.

Foråret og sommeren bragte ingen bædring. Den 5. juli skrev fru Molbech til Cora, at Betty efter et langt sygeleje nu var så afkræftet, at der kun var lidet håb om, at hun havde lang tid tilbage. Onkel Petersen ilede straks til Sorö og fandt hende

yderlig svag; hun kunde ikke tåle at tale, dårligt nok, at der blev talt til hende, og dr. Bojesen erklærede, at hendes dage snart vilde være omme. Hun modtog i denne tid mange besøg af byens og egnens folk, hvilket i høj grad trættede hende; også hendes ældste veninde Sophie Sand og hendes søster Cora med børn ilede til for at se hende for sidste gang. Men kræfterne ebbede hurtigt ud, og den 22. juli kl. 1 morgen udåndede hun. De, der holdt af hende, skrev kort tid efter fru Ingemann til Cora, måtte ønske hendes bortgang, »da der ingen redning var, og hun led så meget . . . Vist er det, at man ikke kan tænke sig nogen mere skikket til en overgang til det fuldkomnere liv end netop hun, for hun har båret meget og båret det som en engel. Hendes herlige øjne vidnede om alt, hvad sjælen havde gennemgået og sejrrig udviklet sig under«.

Af hensyn til den langt fraværende bror Harald udsattes begravelsen det længst mulige, men da han ikke kom, fandt den sted d. 31. fra Lyngø kirke, hvor Tryde og hendes ven Grove talte. Ude på kirkegården, hvor hun kom til at hvile mellem sin far og farmor, holdt Petersen først en tale på vers og derefter bragte Conrad det sidste farvel. — Hun var den syvende, og for længere tid den sidste, der nedsattes i familiegraven, som dermed i virkeligheden var fyldt, men alle gravene er forlængst »hjemfaldne«, også de senere tilkomne, og gravstedet er således rede til at modtage den forøgelse af gravenes antal, som de rindende år ubønhørligt vil bringe.<sup>58</sup>

Betty var engang — uvist når — bleven malet »temmelig uheldigt« af Johs. Jensen. Dette maleri, som mange har set i Jydstrup, synes nu at være forsvundet, men bevaret er det på forrige side gengivne fotografi, der blev taget i Kbhvn. i septbr. 1860; »udbyttet: En frappant lighed«.<sup>59</sup>

Afdøde havde d. 8. august 64 oprettet testamente og knap tre uger før sin død, da hun var yderlig svag, tilføjet en udførlig codicil, hvorved hun traf bestemmelse ang. mange småting. Dette testamente vakte en del uvilje blandt hendes nærmeste arvinger, men det må indrømmes, at hun ved det glædede mange, der trængte mere end dem, og helt tilsidesat sine nærmeste havde hun ingenlunde. Jeg har tidligere nævnt forskællige af dem, hun betænkte med en skærv, og skal her ganske kortfattet give en udsigt over testamentets bestemmelser; så kan enhver af hen-



des pårørende selv skønne over, hvorvidt hun i sine dispositioner var gået over stregen.

En datter af hver af sine fire gifte søskende (Haralds Villa, Conrads Louise, Augustas Betty og Coras Anna Cora) havde hun tillagt 2000 rdlr., pastor Fengers yngste datter Marie Magdalene 1500, »Frøken Betty Nyegaards friskolelegat« (jfr. s. 313) 3000, fondet »De Faldnes Minde« 1000, de tre veninder Sophie Grove f. Fenger, Petronelle Ross og Sophie Sand hver 500, Chr. Nyegaard (forvalteren) 500, jfr. Lübschitz, Elise Kastrop og pigen Maren Pedersdatter hver 300, gartnerenke Stine Pedersen (jvfr. s. 191) og en fhv. tjenestepige på Frederikskilde Kirsten Jacobsen hver 100. Endvidere havde hun eftergivet friskolelærer Jens Hansen et lån på 400 rdlr. og afsat 100 rdlr. til uddeling blandt fattige, og flere af de ovennævnte og mange andre betænkte med nyttegenstande eller mindegaver, alt efter enhvers tarv; meget blev der ikke tilbage, som der ikke var disponeret over. Til deling mellem hendes fire søskende blev der kun 3000 rdlr.<sup>60</sup> Det er rimeligt nok, at hendes svoger Petersen havde ret i, at hun var blevet »plaget og overhængt« fra mange sider, og at Grove havde haft en kraftig finger med i spillet kan ikke betvivles, når hensés til, at en fjærdedel af formuen gik til formål, han var interesseret i, og personer, han stod nær, men alt vel overvejet tør det nok siges, at hun gjorde en smuk anvendelse af sit liggendefæ, og sikkert er det, at det ganske stemte med hendes gode hjærte at glæde andre og hjælpe, hvor hun kunde. Og dog — hendes gamle far havde gennem et meget langt liv ved en fornuftig økonomi samlet en formue på 112 000 rdlr. og allerede tre år efter hans död var efter foreliggende oplysninger mindst de 45 000 — rimeligvis betydeligt mer — af hans börn splittet for alle vinde. Så ufornuftigt kan börn af kloge foreldre bære sig ad; men heldigvis havde disse givet deres efterkommere en mere uforgængelig arv i de åndelige anlæg, der gik igen hos mange af deres efterslægt, generation efter generation, og som forhåbentlig trods vor lids ödelæggende, nivellerende bestræbelser, der allerede har undergravet så meget af det bedste i folket, vil præge også mange medlemmer af slægten i de kommende tider. Jeg håber, at bedstemors fromme, kærlige og blide gemyt må gå i arv til mange af de kvinder, der nedstammer fra hende, men af ikke mindre værdi for samfundet i sin helhed turde det være, hvis hans faste karakter og ubøjelige ret-

sind, hans arbejdsomhed og nøjsomhed fremdeles må leve i mange af os, så at vi hver især efter ringe ævne kan være med til at danne en modvægt mod al den fordærvelse, der udgår fra et depraveret bourgeoisie, og den slaphed og sløjhed, der følger i hælene på et fordringsfuldt og lidet retsindigt demokrati, hvis sygeligt overdrevne humanitet virker nedbrydende på folkets moral og svækker dets ansvarsbevidsthed.

---

## FORTEGNELSE OVER BILLEDER M. M.

<p>Nyegaard, Amalie († 1851)..... 243</p> <p>— , Betty († 1865)..... 37, 324</p> <p>— , Betty, f. Ross (bedstemor) 5, 11, 120</p> <p>— , Conrad, sognepræst.... 84, 293</p> <p>— , Elise († 1808)..... 63</p> <p>— , Elise († 1843)..... 201</p> <p>— , Hans, kaptajn..... 63</p> <p>— , Harald, byfoged 37, 84, 222, 301</p> <p>— , Meta († 1845)..... 37, 201</p> <p>— , Meta, f. Lemvig (oldemor).. 18</p> <p>— , Niels, sognepræst..... 61</p> <p>— , P. N., tolder (oldefar)..... 18</p> <p>— , P. N., justitsr. bedstefar) 121, 314</p> <p>— , P. N., ingeniør..... 307</p> <p>— , Petrea, f. Jespersen..... 301</p> <p>Nieuwenhuis, Augusta, f. Nyegaard 190, 308</p> <p>— , Coenraad (Coen), overdommer 308</p> <p>— , P. N., general..... 307</p> <p>Petersen, A. C., sognepræst..... 283</p> <p>— , Anna Cora († 1924)..... 287</p> <p>— , Carl, godsforvalter..... 287</p> <p>— , Cora, f. Nyegaard.. 37, 282, 289</p> <p>— , Johannes, adjunkt..... 287</p> <p>— , Theodor, stud. philol..... 287</p> <p>Ross, Alex., generalkrigskomm.... 11</p> <p>— , Alex., til Svinningegaard.. 11</p>	<p>Ross, Julie, f. Mazar de la Garde... 11</p> <p>— , P. A., oberst..... 11, 14</p> <p>— , Petronelle, f. Wasserfall... 14</p> <p>Frederikskilde, sét fra syd.... 24, 256</p> <p>— , indkørslen..... 177</p> <p>— , gårdspladsen..... 251</p> <p>— , havesiden..... 322</p> <p>— , salen..... 276</p> <p>— , plan af bygningen..... 27</p> <p>Kongskildes mindre mølle..... 192</p> <p>Udsigt fra Stenstrup bakker..... 143</p> <p>— mod Tystrup kirke..... 192</p> <p>Kort over Frederikskildes omegn.. 50</p> <p>Blidstrup præstegård..... 291</p> <p>Jydstrup, sét fra vest..... 212</p> <p>— kirke og præstegård..... 286</p> <p>Neksö dommergård..... 299</p> <p>Jersins lut..... 77</p> <p>»Det grønne stel«..... 109</p> <p>Bedstefars håndskrift..... 86</p> <p>Bedstemors —..... 157</p>
---	---

## ANMÆRKNINGER

Følgende forkortelser er benyttede: Am betyder Amalie, Au Augusta, B Betty, Bf bedstefar, Bm bedstemor, Br brev, C Cora, Cd Conrad, CsD Conrads dagbog, E Elise, H Harald, Knc concept, M Meta, P onkel Petersen, Ptr Petrea, SAA Sorø Amts Aarbog, SB bedstefars selvbiografi, SK sammes skrivekalender. Ved J. N. henvises til nogle dagbogsoptegnelser af professor Jac. Nieuwenhuis m. m., velvilligst meddelte mig i oversættelse til dansk af hans sønnes søn pastor J. D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard i Beetsterzwaag, Holland.

**Til s. 1—68.** 1. Skøderne i familiearkivet. — 2. Han var der fra decbr. 1796 til maj 1801 (Pers. Tidsskr. 6, III, 280). — 3. SK er også kilden til det meste af det nærmest følgende. — 4. Br 1.12.09 til Bf fra Bm. — 5. Br 12.9.09 til A. Ross fra Bm. — 6. Efter at hun var blevet forlovet, men da det endnu var hemmeligt, friede oberst Erik Ewald på ny til hende, men hun lod svare, at hendes nej var tydeligt nok (Br 14.11.09 til Marie Ross fra Bm). — 7. Br 26.10.09 til Bm fra Bf. — 8. Br 1.12.09 til Bf fra Bm. — 9. I bedstemors regnskabsbog for denne tid findes en fortegnelse over klædningsstykker, der vist angiver, hvad hun medbragte som personligt udstyr, bl. a. 18 ganske nye særke, 12 temmelig slidte do., 8 næsten nye do., 6 par caleçons, 24 par strømper, 3 par silke do., 18 lommetørklæder osv., 7 hvide kjoler, 4 taftes do., 12 brogede do., 4 hvide skørter, 4 flonels klokker osv., 1 ny grøn frakke, 1 lys atlaskes pels, 1 gammel frakke osv. — i mere end én henseende lærerigt for nutidens unge koner! — 10. Rørdams tale er bevaret. — 11. Julie Mourier var, skriver bedstemor, »en sjælden københavnsk pige, som jeg daglig i mange år har omgæedes, ret en blid, god, fornuftig pige; i mine tanker sammenligner jeg hende med violen, ti man opdager ikke hendes værd ved første gang at se hende. Men især i denne tid har jeg haft prøver på, hvor inderlig hengiven hun er mig, da hun ret har trøstet mig i denne min i dette efterår så sørgelige tid; hun har langtfra ikke det sjældne lyse hoved som min Amalie [Callisen], men er for mig langt interessantere til daglig omgang« (Br 7.12.09 til Bf). — 12. Br 12.2.88 til H fra C. — 13. Bl. a. hendes nu noget afblegede miniaturportræt (tilhør mig), på hvis sølvindfatning der mærkelig nok er indgraveret: Anna Catharina Iydiker. Hendes fars miniaturportr. findes på en broche og en fingerring (tilhør. min søster). — 14. H. Hansen: Kabinetstyrelsen i Dnm. III, 11. — 15. Br 12.2.88 til H fra C. — 16. Coras optegnelser. Selv havde hun en chokoladekande af dette stel. — 17. Br 26.10.89 til H fra C. — 18. Gen.- og Kommissariatskoll., Kgl. ordr. og resol. 1792 nr. 236. — 19. Oberst Ross omtales ofte i breve til Bf fra Bm. Således fortæller hun, at han ejede en bryggergård, som hun i hans sygdom måtte føre regnskab for (16.10.09), men han havde dog tilladt, at den blev solgt til en solid køber, der vilde give 3000 rdlr. (30.10.09). I decbr. 09 taltes om at få den syge mand anbragt på landet, hvilket Betty mente vilde være godt »med hensyn til den slemme kvinde, der da ej så let kan bedåre den svage mand« (13.12.09). Der alluderes oftere i brevene til denne mystiske person. — 20. Stamtavle i Bobé: Efterladte Papirer osv. VI, 595 og i Hauch-Fausböll · Thöger From, 7. — 21. Christ. Elisab. Wasserfall

døde ikke, som der står i stamtavlen, 3.6.1823, men 31.3.23. — 22. Hans grav findes endnu på Assistens-kirkegården. — 23. Se SB s. 122. — 24. Kort før tante Walkers død skrev tante Stemmann (13.3.47) til Bm, at hun i vinter havde været meget svag uden dog at være syg. »Kræfterne er gået så meget fra hende; det vilde være et stort savn for mig, hvis hun skulde gå bort; det er nu så at sige min eneste ungdomsveninde«. — 25. Jvfr. Hallings stamtavle over fam. Callisen. Bm omtaler Amalies »sjældent lyse hoved« og skriver: »Det fornøjer mig ellers meget, at du har så fordelagtige tanker om Amalie; du tager virkelig ikke fejl; jeg må rent ud tilstå dig, jeg ansér hende som et højere væsen, der ganske er bestemt for den lærde cirkel«. Hun kan så godt lide dig (Br 7.12.09 til Bf). — 26. Br 2.7.89 til H fra C. — 27. »Gamle Dage« (1. udg.) s. 23. — 28. Kommercekoll., Indk. breve til danske journ. O, 1780, nr. 20. — 29. Oldefar kaldte altså sin kone Sophia; hun hed Mette (Meta) Sophie og er i familien i reglen blevet kaldt ved det første navn. Hun underskrev sig M. S. Nyegaard. Mine er toldinspekt. i Kristiania Alb. Treshows datter Vilhelmine, der var i Kbhvn. p. gr. af sygdom (jvfr. Conr. Dunker i Gamle Dage s. 22). Oldefar var meget optaget af hende. I et udateret brev, der er omtr. samtidigt med det andet, skriver han: »Hvor bekymret, jeg har været, for min lille Mines afrejse i min fraværelse, kan jeg ikke sige. Gud give, hun var vel hjemme, at hun ikke skal lide ondt på vandet. Endnu er hun i mine tanker ikke rejst. Kys hende mange gange og hils hende fra mig. Formån skipperen, at han fører hende således, at han kan tjæne tak derfor, og at han ej skal stå til skamme; og tilhold Ane, at hun for alting viser sig omhyggelig for hende, at hun flittig bliver forbunden og ordentlig bruger, hvad hun får med sig. — Min rare Sophia må endelig skrive med lille Mine til hendes mor«. Hun blev senere g. m. toldkass. C. V. Spærck. — 30. Johs. Math. Hansteen og Fr. Chr. Ørn blev ved kgl. resol. af 10. juni 1779 bægge udnævnte til konsumptionsinspektører, hin i Kristiania, denne i Bergen. — 31. Med hensyn til oldefar kan der være grund til at nævne, at hans svigermor var Karen Jensdatter Rahbek (f. 1731 i Borris sogn), der var en slægtning af toldinsp. Jac. Rahbek, i hvis hus han kom særdeles meget, hvorved han kom i nær berøring med dennes kendte søn Knud Lyne, der i sine Erindringer (I, 235 ff) kalder oldefar »en ejegod og mig meget hengiven mand«, der »var mig den interessanteste mellem dem, jeg forefandt dør«; han var meget »beløbet« i den nyere tyske litteratur og blev »et hovedmiddel til at bringe mig ind på den offentlige skribentbane, inden jeg endnu var moden til at betræde den«; vor nærmere forbindelse blev derfor »en af de ikke ubetydelige vendepunkter i mit liv«. Disse udtalelser sigter til tiden sidst i 70'erne. — I et lille skrift af J. H. Bärens: Harmonien som Mønster paa en god Klub (Kbhvn., u. å.) nævnes (s. 6) bl. dens stiftere »den afdøde . . . og længe for selskabets vel nidkære P. N. Nygaard«, og smst. (s. 12) siges ved omtalen af selskabets »kasse til ædel anvendelse«, at den har stiftet uendelig meget godt for det offentlige, og at P. N. N. var en af »de mænd, der bragte denne kasse, i det mindste dens ordentlige organisation, i forslag«. Af samme forfatter er Noticer for Musiklibhavere (Kbh. 1811), hvori findes en artikel »Harmonien som Musikselskab«. Selskabet omtales deri meget rosende, men der nævnes næsten ingen navne. Det er dog bekendt nok, at oldefar særlig interesserede sig for selskabets musik. 1791 blev der af Fonden ad usus publicos tilstået ham 200 rdlr. for hans litterære virksomhed. — 32. Br 6.10.47 til H. — 33. I brandtaksationsforretningen af 1793 hedder det: Forhen Nyegaard nu Friderichskilde kaldet. — 34. Efter do. do. og en do. do. af 1801. — 35. Brandtaksationsprot. for Sorø birk 1836 ff., nr. 2000. Jomfrukammeret er måske identisk med »det såkaldte pulterkammer«, der 1847 brugtes til pigenkammer; til værelset østen for kontoret sigtes der formentlig, når det s. å. berettes, at efter bedstemors død flyttede Betty og Amalie fra deres værelse »indenfor sovekammeret« til »Metas værelse«, hvilket er det samme som »bedste-

mors stue, der senere omtales (Br 5.10.47 til H fra B). — 36. Dokumenter i bedstefars papirer. Jensens og Lentz'es kontrakter er tinglæste. — 37. Br 28.6.86 og 9.9.90 til H fra C. — 38. Af husjomfruer vides her i denne periode at have været: Jmfr. (Helene Cathrine?) Lous (c. 1813–16), der tidligere havde været hos Rosses på L. Mørkegård og kom som gæst på Frk. både før og efter sin husjomfrutid; jmf. Raben (febr. 21), jmf. Jensen (oktbr. s. å.), jmf. Sander (maj–novbr. 22) og jmf. Anker (fra novbr. s. å.). — 39. Br af 18. april. Skrevet på sønnens 20årige fødselsdag. — 40. Først 20. juni 1818 kunde den handel, han 24. juli 1813 havde afsluttet med C. P. H. v. Bergen, endelig fuldbyrdes ved skøde. Købesummen siges da at være 37 000 rdlr. d. c., omskrevet til 16 815 rbdlr. s. v., og endvidere 20 000 rbdlr. s. v. og 5000 rbdlr. n. v. — 41. Forstkontorets indberetninger om private skove i Sorö amt 1822, 1832, 1845. — 42. CsD 16.4.35 og Br 9.4.44 til H fra C. — 43. Br 20.8.48 til H fra B. — 44. Br 17.6.47 til B fra H. — 45. CsD 26.5.38. — 46. Br 1.2. og 24.8.37 til H. — 47. Fru Augusta Fenger i SAA XII, 76. — Hun kom meget på Frk. lige fra sin fødsel 1839 til hjemmet lukkedes 1862 og fortæller om det med megen sympati, men i enkelthederne er hendes beretning endog påfaldende upålidelig, sikkert fordi hendes hukommelse svigtede hende. Alene på side 74 er en række fejl, således om Fengers salg af Frk. (han ønskede på den tid netop at sælge), om at bedstemor havde bragt sin mand penge (det var jo lige omvendt), om hendes »gebiss« (hun har sikkert aldrig haft noget) og om hendes afstamning (familien Ross havde intet med Helsingör at gøre) osv. At bedstefar gik med slör (s. 76) og med træsko til kirke samt spiste sin frokost i præstegårdens vognport (s. 77) er lige så pålideligt som det alt nævnte, men det kan iøvrigt ikke betale sig at skrive kommentar til fru Fengers barndoms minder; de dufter noget for stærkt af barndomsfantasier eller -fantasterier. — 48. Br 17.4.71 til H fra C. — 49. Br 17.6.47 til B fra H s. 17. — 50. Br 24.11.76 til H fra C. — 51. Br 22.10.90 til H fra C. — 52. Br 30.5.35 til H. — 53. Da Betty på sine ældre dage tilfældig var i Sorö på en markedsdag, genkaldte hun sig barndoms glade minder: »Hvad den dag havde at betyde for os, mens mor flokkede os børn omkring sig ligesom hönen sine kyllinger og gjorde alt for at tilfredsstille vores små ønsker!« (Br til H 3.7.52). — 54. Br 2.7.89 til H fra C. — 55. Br 31.5.48 til H fra Bf. — 56. SAA XII, 76. Sine breve krydrer han mærkelig nok næsten aldrig med slige små historier. — 57. Smst. 78. — 58. Overskou: D. d. Skueplads III, 680. — 59. Br 18.9.69. 14.5. og 28.11.73 til H fra C. — 60. Br 31.12.12 til Bf fra Bm. — 61. Br 9.9.85 og 9.9.90 til H fra C. — 62. Tilhører nu min søster. — 63. Br 9.9.85 til H fra C. — 64. Om den ældste datter Frederikke Pentz, f. 1804, siges 1886: Hun skal trods den høje alder have bevaret sit gode humör (Br 10.9.86 til H fra J. Fiedler), om Sophie, f. 1807, siges 1887: Hun holdt sig vidunderlig godt; nogle år, før hun døde, syntes jeg hun så ganske ud, som da jeg sidst havde set hende et par år efter, at vi [1835] forlod Sorö« (do. do. 18.6.87), og om Jacobine, f. 1812, ved hendes död 1891: Hun var den bedste af de 3 søstre Pentz; vi holdt alle meget af hende (Br 5.4.91 til H fra C). — 65. Br 16.11.90 til H. — v. d. Osten var efter eget sigende blevet forarmet som participant i Rörås kobberværk, navnlig ved uredelighed af köbm. Otto Beyer i Trondhjem, og vilde i den anledn. 1818 sende en ansøgning til den svenske kronprins. Bedstefar, til hvis smukkeste karaktertræk hørte hans utrættelige hjælpsomhed overfor sine venner, måtte påtage sig at opsætte en sådan på fransk og fik v. d. Os. tak for »den over al måde vel udtænkte ansøgning«, der »i alle mulige måder var så overensstemmende med mit ønske, at jeg aldrig i verden kunde forlange den bædre«. — 66. Br 26.10.76 til H fra J. Fiedler. — 67. Br 1.2.89 til H fra C; Caröe (D. d. Lægestand III, 126) gör hende fejlagtig til datter af præsten. — 68. Sukkerskålen kom 1863 til Cönr., temaskinen og en stor kobberkasserolle (med H. C. H. i skaffet) til Cora, der også endnu 1879 havde et par af kopperne (Br 5.2.79, 13.11.86 og 9.1.89 til H

fra C). Kobbertøjet tilhører nu min svoger ingeniør V. Uldall. — 69. Br 31.1.52 til Bf fra H og 5.2.79 til H fra C. — 70. Den yngste søn, kancellisekr. Conr. Treschow blev ifølge Coras optegnelser lam hele sin levetid efter et bal i Roskilde og gik med krykker, når han var på besøg i Lyngø. — 71. Bedstefars omgang med præster og store interesse for religiøse spørgsmål bragte ham i berøring med mange af tidens mest kendte gejstlige personer. Således var han i årene 1815—57 ikke mindre end 9 gange inviteret med til bispevisitatser i Lyngø, Tystrup og Gimlinge præstegårde og én gang (1843) til bispegilde på Gunderslevholm. Ved disse lejligheder traf han sammen med bisperne Fr. Münter (1808—30), J. P. Mynster (1834—54) og H. L. Martensen (1854—84) og vist også med P. E. Müller (1830—34); da amtsprovst P. H. Mønster (senere bisp i Århus) 1825 visiterede i Lyngø, var bedstefar også blandt gæsterne. — 72. Br 3.2.65 og 22.10.90 til H fra C. Nodebogen tilhører nu min datter. — 73. Br 13.3.48 til B. — 74. CsD 19.7.35 og 4.8.36. — 75. Randers Amts Aarb. XIX, 79. — 76. Br 26.10.89 til H. — 77. Br til H 29.9.36 fra C, 1.7.37 fra B og 9.10.39 fra Bm; mundtlig beretn. af Cora. Under et litografi af Petronelle står verset: Et tonedyb i hendes sjæl sig rørte osv. (Strunk 427). — 78. Br 29.5.90 til H. — 79. SK 11.5.09, Br 3.12. og 19.10.09 til Bm fra Bf. — 80. SK 18.9.15 og D. Kcl. 2. Dep. Reg. 16, 220. — 81. Gen. Toldks. resol.prot. 1827 nr. 143, 1830 nr. 97 og 1847 nr. 63. — 82. Br 25.4.38 til H fra Bf og 8.5.38 til B fra Bm. — 83. Br 26.11.49 til H fra B. — 84. Foruden den i Danms. Adels Aarb (XXIX, 414) nævnte søn skal han 1848 have haft sønnen dr. med. Gustav Ross (Br 31.5.48 til H fra Bf). — 85. Br 8.3.43 og 26.2.44 til H fra Bm. — 86. Br 11.5.05 til oldemor fra Niels. — 87. Br 2.7.14 og 3.4.15 til do. fra do. — 88. At også Niels, ligesom flere af brødrene, kunde løbe grassat, viser dette ægteskab, for Cec. Heegaard var en letsindig pige, som han — antagelig af misforstået ridderlighed — ægtede efter at have besvangret hende. De blev gift 22. decbr. 1805, og dagen efter fødte hun en søn! Til held for ham døde hun snart efter og barnet, da det var 1 år gl. Da både hun og barnet døde i Århus, hvor også bryll. havde stået, har han rimeligvis slet ikke haft dem hos sig i Odense. — 89. SK; CsD 15.3. og 19.3.40. På Prk. kaldtes han »fætter Prak« (CsD 16.6.37). Hans far forudsagde allerede, da han var 2 år gl., at han vilde blive »en såre elskværdig dreng« (Br 7.9.15 til oldemor). — 90. CsD 24.3.42. — 91. Br 1.4.02 og 20.4.04 til oldemor fra Niels samt et udateret [1802]. — 92. SK 16.7., 1.8., 23.7.10, 29.4.14, 26.5.16, 5.8.19. — 93. Br 11.5.05 og 8.2.06 til oldemor fra Niels. — 94. I sin SB (s. 110) omtaler han jo selv, at han efter at have været på kant med Bilsted 1826 forligte sig med ham, og da han var kommet tilbage til Danm., søgte han »for min egen sindsros skyld« forsoning med Scholten, hvilket blev vel optaget; denne forsoning glædede ham dobbelt, da Scholten 2 måneder efter døde, for — som bedstefar skriver — »Pope siger så skönt: Good sense and good nature should ever join, to err is human, to forgive divine« (Br 18.12.57 til H fra Bf). Når han skriver 1858 til H, at han kalder det, at leve i kær erindring, »et ikke ringe krydderi på livet« (Br 14.9.), står det i nøjeste forbindelse med hans trang til forsoning med enhver. Men var ånden end redebon, var kødet vel nok ofte skrøbeligt. — 95. Jvfr. SB s. 102—3. — 96. Br 17.9.31 til H fra B. — 97. CsD 14. og 17.11.38. — 98. SAA XII, 77.

**Til s. 69—117.** 1. Br 27.3.37. — 2. F. eks. Br 3.2.34 til H. — 3. Br 3.2.34. — 4. CsD 28.7.40 og 27.7.41; SAA XII, 76. — 5. Br 17.6.47 til B fra H (s. 29), 30.3.62 til H fra Cd, 11.4.62 til H fra Bf. — 6. Der findes i hvert fald endnu en bog, hvori bedstestør i sine ungpigedage har indført mangt og meget, og hvori også findes en del opskrifter til madlavning, kagebagning, syltning osv. Den giver f. eks. opskrift på »Mandel Welling mit Perlegruben«, »Sovoyen Kohl zu stoven«, »Süse Carmenade von Kalbsfleisch«, »Rost gestoffte Karpe«, »Reis Kuchen«, »Gelberuben zu backen«, »Saurampel einzumachen« og mange andre lækre sager. —

7. Br 10.11.35. — 8. I sine erindringer siger Cora, at bedstefar overhovedet ikke tælle nogen fremmed syhjælp i huset, førend de fleste voksne døtre var komne hjemmefra. — 9. Hendes regnskaber er i behold for årene 1825–37. — 10. Br 21.2.26 til H fra C; SAA XII, 75–6. — 11. CsD 24.2.35. — 12. SK 1810 januar; Br 11.12.09 til Bm fra Bf; CsD 23.12.38; Br til H fra Bf 7.9.35, 10.2.48, 8.12.54, 24.2. og 10.4.55, 3.7.56; breve til Bf fra A. Rothe. — 13. Det opbevarede i familien til 1891, da det desværre af pladshensyn måtte afhændes. — 14. Cora havde taget det løfte af sin datter, at familien ikke måtte skille sig ved det; da hjemmet i Jydstrup ophævedes 1901, blev det anbragt som depositum hos en gårdmand i sognet og snart efter med datterens samtykke lavet til et — sølvtojsskab! — 15. Br 21.5.53 til H fra B. — 16. Br 31.5.50 til H. — 17. Br 4.12.60 til H. — 18. SAA XII, 79; det ser derfor lidt komisk ud, når hun på den foregående side siger noget spydigt, at »han sang stærkt med smør, men derfor var han lige musikalsk!«. Hvad har de to ting med hinanden at gøre? Side 74 siger hun også kort og godt: »Blandt kammerrådens gode egenskaber var den, at han var musikalsk«. — 19. Om Jersins lut se Gjellerup: Biskop Jens Dinesen Jersin s. 234; Det danske Kunstindustrimuseums Virksomhed 1907 s. 36; A. Hammerich: Musikhistorisk Museum (1909) s. 61. — 20. Se de 2 sidstnævnte værker, henholdsvis s. 36 og 60. — 21. Br 5.10.47 til H fra B. Gongongen tilhører nu min bror. — 22. Br 20.3.34 til H fra Bf. — 23. Br 9.6.88 til H fra C. — 24. Br 5.12.49 til H fra C. — 25. Jeg har endnu sange samlede af Bf 1797 ff og Haralds sangbøger 1820–30 og 1828–31. — 26. Familien Fenwick hørte gennem mange år til de bedste familier i Helsingør og til bedstefars gode venner. Det var jo hos generalkonsul Nic. F. († 1798) og hans søn konsul Chs. F. († 1832), at han havde fået sin første uddannelse. Denne sidste boede på Fairyhill i Tikøb s. og havde med sin hustr. Susanne Berner en meget stor børneflokk, bl. hvilke den i teksten nævnte Fairfax, der vistnok var på Frk. et par år og senere kom nogle gange som gæst. Da Augusta 1837 traf ham på Fairyhill, var han »ikke vokset til sin fordel« og havde glemt at tale dansk (Br 18.7. til H). På grund af den store afstand kom Fenwickerne ikke meget på Frk., men bedstefar besøgte dem ret ofte på sine rejser lige til 1858. En søn af ovennævnte Chs. F. var »den vakre« konsul Chs. L. C. F., der ejede Montebello og var g. m. Anne Norrie, »en yndig og rar kone« (Br 11.12.55 til H fra Bf). Øresundstoldens ophævelse slog benene fra ham som fra så mange andre, og han havde ondt ved at tage en bestemmelse for fremtiden. 1860 siges, at han vil etablere sig i Newcastle (Br 3.1. til H fra Bf), men 1862 hedder det, at han efter at have solgt det yndige Montebello nu begiver sig med kone og 9 børn til Ny Zeeland, »hvor de vel kan risikere at blive ædt af de vilde, om de kommer for langt ind i landet; en synderlig umættelig havesyge og uro i sindet, da hans nuværende formue godt tillod ham at leve ret komfortabelt her« (Br 24.10. til H fra Bf). Til samme himmelstrøg var iøvrigt tidligere adskillige af hans søskende taget; i 1839 meddeles, at fru F. har fået brev om, at hendes børn [Nicolaï, Susanne, Anne og Hestor] lykkelig er ankomne til Australien »og har truffet de forudgange slægtninge«, og 1853 siges det, at hun selv (altså Susanne f. Berner) og Fairfax er derovre (Br 19.9.38 og 18.9.39 til H fra Bm og 8.3.53 til do. fra Bf). — En bror til den 1832 afdøde Chs. F. var Fairfax F. i Kbhvn., som også var konsul. Bedstefar satte megen pris på ham og besøgte ham meget, når han kom til byen. Han var den eneste af disse Fenwicker, der ret hyppigt og altid for flere (indtil en snes) dage ad gangen kom til Frk., hvor han blev modtaget med åbne arme af gamle og unge og stod fadder til Conrad og Georg. Han sang en del til bedstemors akkompagnement. Hvorfor hans besøg hørte op 1830, ved jeg ikke; måske er han død ved den tid. — Endelig må af denne familie som en af bedstefars bekendte nævnes konsul Nic. Alex. F. i Kbhvn., der i en fremrykket alder (1847) blev g. m. ritmester Jens Neergaards enke Julie Flindt. Ved hendes død 1874 skriver Cora, at et



dejligt stjernes kud er forsvundet fra livets himmel, idet den elskværdige og smukke fru J. F. er gået bort, og hun omtaler udførligt hendes sidste sygdom og død; sønnen Nic. F. var engelsk officer i Canada (Br 15.4.74 til H, jvfr. Danms. Adels Aarb. XXXII, 363). — 27. CsD 26.7.39, 1.1.40 og 25.12.41; Br 13.12.40 til H fra Bm. — 28. Br 19.5.90 og 10.1.91 til H fra C. — 29. SAA XII, 80. — 30. SAA XII, 80. — 31. Af møbler skal her kun nævnes et fint lille chatol i rokokko, som Petronelle Wasserfall skal have haft til dukkeskab, en sekretær, der skal have tilhørt greve Schimmelmann, og som Cora som ung pige fik gennem Petronelle Stemmann; disse to stkr. og den i dagligstuen nævnte mahognikommode tilhører nu min bror; et stort og smukt mahogni-chatol (indlagt med lysere træ), der hørte til Petr. Wasserfalls udstyr, bedstemors sybord, også af mahogni og smuk indlægning (empire), og to »Schimmelmanske stole« af mahogni (empire), der også stod på Frk., tilhører mig. — 32. Br 7.8.16 til oldemor. — 33. Beskrivelse af konfirmationen i Br 20.4.74 til H fra C. Meta og Cora var bægge i sort silkekjole, hin med hvidt, denne med rødt sjal. — 34. Br 14.10.90 til H fra C og 5.5.25 til B fra Gad. — 35. CsD marts 35. Povelsen blev begr. 28.10.28, hans hustr. Sophie Kirstine f. Kruse † 27.3.38. »Hun havde en let og rolig død. Fred med den brave kones stöv!« (Br 3.4.38 til H fra Bf). At Conr. satte pris på hende ses af hans Dagb. (2.4.38): Jeg fik »den sørgelige efterretning om den gamle mad. Povelsens død (74 år gl.)«. — 36. Br 1.9.40 til H fra Bm. — 37. Han var ved tante Stemmanns jordefærd »så uålelig storagtig og frastødende, at jeg umuligt kunde henvende mig til ham« for at tale Haralds sag (Br 22.12.50 til H fra Bf). — 38. Chr. Gyldenfeldts »blomstrende periode« på Frk. hørte til sønnernes første tid i Sorö; han havde en særlig ævne til at fortælle og en »mangeløs hukommelse til at erindre de aller ubetydeligste, men netop derved mest interessante og morende tildragelser og passager på Frk. i gamle dage« (CsD 7.12.36). Om Edv. hedder det, da der engang skulde skaffes nogle balherrer til Frk.: »Og måske E. G. (faute de mieux!) entre nous«. (Br 21.2.34 til H fra Bf). — 39. Udførligt om hans sygdom og død i Br 18.6.87 til H fra J. Fiedler. — 40. Extrakt bl. breve til H fra Bf. — 41. Br 24.12.31 og 11. og 17.10.32 til Bf fra Estrup. — 42. Br 10.9.86 til H fra J. Fiedler. — 43. Et hæfte med »skolehistorier« bl. Haralds papirer. — 44. CsD 17.5.38 og oftere. — 45. Br forår 25 til H fra J. T. Gad. — 46. Om disse glæder se Coras erindringer i SAA V, 54 ff. — 47. Br 6.10.69 til H fra Cd; efter Garnæs' død blev hans gamle kammerater anmodet om understøttelse til hans søn. — 48. De tidligere nævnte »skolehistorier«. — 49. Br 28.9.90 til H fra C og 9.11.09 til Bf fra Bm; jvfr. Pers.hist. Saml. I, 78. — 50. CsD sidst i aug. 33; Betty kalder det »det kære Bækkeskov«. — 51. Br 30.12.38 til H fra C; CsD 4.2.39. — 52. Br 26.6.87 til H fra C; om hans sygdom og død Br 18.6.87 til do. fra J. Fiedler. — 53. Br 11.2.35; jvfr. Br 14.2.35 til H fra C; »Erindring« 25.7.35 bl. Haralds Konk. — 54. Br 1.2.89 til H fra C. — 55. Salmebogen (1884) nr. 371. — 56. Det er den H. Toft, som navnlig er blevet bekendt ved, at hans enke, A. M. E. f. Carlsen, senere blev g. m. Grundtvig; i Br af 15.4.36 til søsteren Betty omtaler Har. denne Toft som en pengestolt vigtiger. På Frk. var han blevet introduceret 1823 af Daugaard. — 57. Således var han m. fl. til missionsmöde 26.6.44 i Hyllested (lic. theol. J. A. L. Holm) og 24.6.47 i Vemmelev (dr. theol. V. Rothe). Om mödet i Hyllested findes en beretn. i brev 5.7.44 til Asta Mathiesen fra Cora. Bl. a. omtaler hun, at Fr. Hammerich talte: »Det var den mest udmærkede tale, jeg i lang tid har hørt, i alle måder, både ydre og indre, herlig«; også J. F. Fenger talte, kort men smukt. — 22.6.37 var bedstemor med 4 døtre til lignende möde i Gimlinge, hvor lic. theol. E. T. Clausen, som stundom kom på Frk., var præst. For ham var Conr. helt begejstret. Efter at have hørt ham præke, skriver han: »Skønt præken varede 5 kvarter, fortrød jeg dog ikke at være kommet dær, eller trættedes ved den; blev ganske indtaget i C., hans rolige, værdige, kraftige foredrag såvel som det indre gehalt, den troende, fromme grund-

tone, alt stemte mig aldeles for ham; også Cs. personlighed yndede jeg meget; hans væsen havde en påfaldende lighed med brorens [prof. H. N. C.] i Kbhvn.« Hans kone, Elisabeth f. Monrad, var »et vakkert lille fruentimmer«. Da Conr. senere havde besøgt ham, skrev han: »Jo mere jeg lærer denne mand at kende, desto mere må jeg holde af ham, desto mere må jeg sande min dom over ham, og desto mere må jeg beklage, ikke jævnligt at kunne have lejlighed til at omgæse ham. Hvilken rig nydelse og hvilket udbytte vilde det ikke medføre mig! Han er i sandhed højst interessant, åndrig og livlig og dertil i besiddelse af den elskværdigste personlighed«. (CsD 24.5.38, 3.3.39, 2.8.40). — 58. Br 5.10.40 og 30.4.61 til H fra Bf. — 59. J. N. — 60. Se f. eks. Br 8.2.12 til Bf fra Bm. — 61. Br 5.2.67. — 62. CsD 1.6.38. — 63. Br 6.10.47, 6.2.52 og 24.2.55 til H fra Bf. — 64. Har. har eft. hjemkomsten skrevet en udførlig beretning om rejsen (133 sider). Enkelte af hans meddelelser synes at have blivende interesse. — 65. Som det ses af SB (s. 3) er der tvivl om bedstefars fødselsdag var 1. ell. 8. august. Endnu 1809 fejrede han den d. 1., derefter altid d. 8. — 66. Gads orig. er bevaret, og den er indført i bægge Haralds skrevne sangbøger (jvfr. anm. 25 til s. 80). — 67. CsD; Br 10.11.35 til H fra C. — 68. CsD. Også den halvgamle Ingemann kunde »lystigt og ivrigt« deltage i ringspil (smst. 21.6.40). — 69. CsD 8.8.37. — 70. CsD 23.7.42; Br 25.10.44 til A. Mathiesen fra C. — 71. Hun blev senere g. m. C. F. Grove. Da hun var to år gl., omtaler Conr. hende som »det yndigste og elskværdigste barn, jeg har set« (CsD 13.8.37). Som voksen omtales hun af Bf som »den meget interessante S. F.«, og han siger: »Jeg finder hende såre forandret til sin fordel, og det gör flere«. Da hun under Bettys sygdom ilede til Frk., benævnes hun »den ædle S. F.«, senere »den bundtro S. F.« og »den livlige S. F.« (Br 7.1.57 samt 19.2., 5.3. og 14.9.58 til H fra Bf). Altså lutter lovord. Hendes søster Augusta siger, at »råden«, som de i Lyngø prstg. kaldte Bf, holdt af Sophie »og nedlod sig til at tale om politik med hende«. Kort før sin død gav han hende en diamantnål (S\A XII, 81). — 72. Br 16.8.52 til H fra C. — 73. CsD 14.6. og 9.8.40. — 74. CsD 3.6.38. — 75. Der er just fra disse tider et kendt eksempel fra egnen, Thora Fiedler, søster til et par af kammeraterne fra Sorø. Hun har vundet en vis berømmelse ved sit letsindige forhold til digteren C. C. Bagger, der medførte, at hun måtte flygte helt op til Vium ved Viborg for at skjule sin skam og føde sit barn 1829. Hun optrådte dér under navnet Thora Christiansdatter, og han betegnes som søkaptajn Carl Petersen! Det ser unægtelig komisk ud, når hans beundrer Schwanenflügel i Biograf. Lexikon (I, 422) beklager den stakels mand, fordi han først, efter at de mange år senere var blevne ægtefolk, opdagede, at hun ikke var nogen »fin natur«!! Biografen tænker ikke på, hvilken lidelse det vilde være for en sin kvinde at blive lænket til den fordrukne udhaler, selv om han ti gange var digter. — 76. CsD 8.6.38. — 77. Br 28.3.40 til H fra C. — 78. Det grønne stel stammede fra Vestindien og hørte sikkert til det »etablissement«, bedstefar skaffede sig 1805 (SB s. 46); hjem fik han det vist først 1815 (smst. s. 100). Grønt kaldes det, fordi det er dekoreret med grønne humleranker, fint og nydeligt. Det skal oprindeligt have været til 50 personer, og der var flade tallerkener i tre størrelser, dybe tallerkener, fade i alle mulige façoner med og uden låg, sauceskåle, assietter, terriner osv. Ved alle større festligheder på Frk. dækkedes der med det, sidst ved bedstefars begravelse og da Betty 19. febr. 63 holdt fødselsdag her, inden hun flyttede til Sorø. Endnu ved bedstefars død var der i behold c. 240 stkr., hvoraf 179 tallerkner, 39 fade, 10 kræmkopper osv. Så spredtes det til alle sider, men i Jydstrup brugtes det endnu ved visse lejligheder. Jeg har 37 stkr. af det, tallerkner og fade. — 79. Br 15.1.78 og 10.1.91 til H fra C. — Champagne synes næsten at have været ukendt i Sorøegnen, for 18.7.37 skrev Augusta til H, at hun hos Löbels havde fået denne vin, som hun aldrig før havde smagt. — 80. CsD 12.1.35. — 81. Både brudgommens og brudens eksemplarer er bevaret, bægge skrevne med Coras

hånd. — 82. Br 6.1.90 til H fra C. — 83. Br 8.3.86 og 5.2.91 til H fra C.; CsD 11.2.39. Risene lavedes sikkert da, ligesom senere, af grangrene, der pyntedes med kulört papir. — 84. Hvad »uldbukken« betyder, har ikke kunnet oplyses. — 85. Br 15.5.47 til Bf fra H. — 86. Videbech, der stod fadder til Georg, var en kærkommen og til tider ret hyppig gæst på Frk.; han blev sent gift med den henved 30 år yngre Bernardine de Torné, men efter alles vidnesbyrd levede de meget lykkeligt sammen, fordi hun så godt forstod at omgås sin gamle mand, og de havde et nydeligt hjem i Pedersborg med en dejlig have (Br 2.7.89 til H fra C). Ved hans død 1857 skrev Eleon. Stemann, at han var en tro og god gammel ven, der gennem mange år var kommet i hendes forældres hus, »stedse velvillig, god mod alle, i en periode til megen fornøjelse for de yngre i familien formedelst hans store kærlighed og kendskab til blomster« (Br 19.5.57 til Bf). — 87. Med Jul. Fiedler, der blev ejer af Krummerupgård og senere postekspeditør i Fuglebjærg, fornyede Har. og Conr. på deres gamle dage efter mange års forløb bekendtskabet. Der var tale om, at de tre vilde mødes i Sorö for at opfriske gamle minder, og de korresponderede en del med hverandre. 1878 kom mødet istand mellem ham og Conr. og det var såre fornøjeligt, om det end var aldeles fortvivlet med hans »dövthed«. De var inde hos gamle prof. A. Rothe, der blev sjæleglad ved besøget; denne var da næsten helt blind, og beklagede meget, at han ikke længer kunde læse sin Revue des deux mondes. Der blev talt meget om gamle tider, »ti høre kan han fortræffeligt«. Af samværet med Fiedler, der var »sjældnen tålmodig«, havde Conr. megen glæde (Br 1.11.78 til H fra Cd, jvfr. Br 31.4.79 til H fra Fiedler). I breve gjorde Fiedler »mange ret interessante bemærkninger« om etik, politik osv. (Br 17.4.79 til H fra Cd). — 88. H. F. Ewald havde, før han blev elev på Sorö akad. (hvorfra han oftere kom på Frk.), en del år været i huset hos den familien der nærstående fam. Heilmann i Ringsted. — 89. CsD 25.7.41. — 90. Br 28.1.72 til H fra C. — 91. Br 25.12.62 til B fra H. — 92. Br 23.12.35 til H fra Bm. — 93. CsD 24.12.34 og 24.12.38. — 94. CsD 17. og 24.12.40; Br 24.11.52 til H fra C. — 95. Br 23.12.35 til H fra Bm. — 96. CsD 26.12.39, 21.11., 28.11., 24. og 28.12.41; Elises optegnelser om juleferien 1841. — 97. Da prof. Hjorts tre børn Pauline, Mathilde og Frederik 1847 tilbragte nogle dage i julen på Frk., omtales de nydelige tableauer, den førstnævnte arrangerede ved juleselskabet (Br 4.2.48 til H fra B). — 98. En deltager har meddelt mig, at den bestod i, at en tændt svovlstik leveredes fra den ene til den anden af de i ring stående legende. Den, hos hvem den gik ud, skulde give pant. Denne leg omtales meget ofte. Jeg har iøvrigt ikke bestræbt mig for at få rede på, hvori alle de nævnte lege bestod. — 99. CsD julen 39 samt 19.4. og 21.6.40. — 100. CsD 31.12.39.

Til s. 118—154. 1. CsD maj 34. — 2. Br 8.3.43 til H fra Bm. — 3. Br til H fra Bf. — 4. SK 5.9. og 22.9.10, 14.2.12, 21.6.14, 14.6.18, 5.1.23 osv. — 5. Br 23., 26. og 27.3.37 til H fra Bf. — 6. Augusta Fenger i SVA XII, 74. Selv kunde hun ikke vide noget derom, da hun kun var 8 år gl., da bedstemor døde; hun har vel haft det fra sine forældre, der stod bedsteforældrene meget nær. — 7. Conrad, der på den tid gik hjemme, omtaler heller ikke i sin dagbog med et ord, at hans mor har ønsket at komme med ind til sønnens sygeleje. — 8. Br 20.2.39 til H fra Cd: »Den gode gamle far har græmmet sig noget ubeskriveligt« over, at Har. ikke har besvaret hans brev, »og det er virkelig synd at forårsage ham så megen græmmelse på hans gamle dage, efter alt, hvad han nu i en så lang række af år har gjort for os lige til den sidste dag . . . Du ved jo, hvor ubehageligt det er for den kære mor og os alle, når far er i ondt lune«. 12.10.42 skriver Bm til Har.: »Den elskede far er ved ret god stemning, der har såre megen indflydelse på hele familiesamlivets tilfredshed«. — 9. Citaterne eft. Br af 7.2.34, 19.9.38, 4.9.39, 1.9.40 til H fra Bm. Jvfr. Br 23.12.35, 31.12.38, 14.2., 25.9. og 5.11.40,

7.9. og 30.10.41, 27.7.42. — 10. Jvfr. SAA V, 59. — 11. Br 6.5.37 til H fra Bf og C. Denne havde tidligere (23.1.36, jvfr. 29.8.36) skrevet til Har., at hun nu, i højere grad end før, holdt særlig af sang, måske fordi hun havde tabt noget af sin interesse for kunst- og instrumental-musik, der før fandt mere indgang hos hende end nu, da hun næsten helst hørte det simple ukunstlede, hvori det ædle og sande skønne i musikken egentlig viser sig. — 12. Br 26.6.87 til H fra C. På den såkaldte akademi-plads var der dengang ingen pavillon, men borde og bænke. — 13. Jvfr. G. Heilmann: Slægten Heilmann, s. 148-90. — 14. Br 4.2.61 til C fra fru Heilmann. — 15. Br 1.2.40 til H fra B. — 16. Br 14.2.40 til H fra C, jvfr. nysnævnte brev fra B. Også Coras forældre og hjemmeværende søskende aflagde besøg hos fru Heilmann kort efter dødsfaldet. — 17. Br 16.3.40 til H fra Bm; snurritg nok var denne harpe med til et tableau, som gaves hos fru Heilmanns svoger borgmest. L. Foss i Roskilde; hun omtaler det i Br 29.3.51 til C: »Jeg med mine hvide lokker og dertil et langt, hvidt skæg og en forværks kappe, siger man, tog mig godt ud som Ossian . . . og selv følte jeg mig så underlig — det var Stubs skønne komposition, jeg var med at udføre — jeg sad der som en olding og drømte mig i forbindelse med ånderverdenen, ja, følte næsten en slags virkelighed — min gamle, kære harpe stod bag mig og spillede også sin rolle« osv. — Alle de breve, jeg har set fra hendes hånd, bærer præget af en ualmindelig elskelig personlighed. — 18. CsD 5.6.38; Conrads kæreste var i høj grad skinsyg på hende, fordi hun frygtede, at hun skulde tiltrække sig hans opmærksomhed! — 19. Br 16.3.42 til H fra Bm. — 20. Om Lone og hendes mand se Br 15.3.45 og 17.4.60 til H fra C, 1.2.47 til C fra Lone. Udførligt om deres bryll. i Br 14.11.60 til H fra fru Heilmann; også Br 14.3.71 til C fra Lone. Denne døde 1905, Rosthøj 1916. Om ham se Præstø Amts Aarb. XVI, 62--75. Ægteskabet var meget lykkeligt. Coras søn Carl Petersen var i sine unge dage forstelev hos Rosthøj. — 21. Om Rosenörn og sønnen Mathias findes en række artikler i Fra Randers Amt XVIII-XXI. — 22. Br 21.9.39 til Bf fra H og 3.2.34 til H fra Bf. — 23. Br 18.2.45 til H fra Bm. — 24. Br 10.2.48 til H fra Bf og 11.2.48 fra B. — 25. Datteren Helene siges 1836, da hun var gift med borgmest. Jac. Olrik i Helsingør, at være »meget afgjort både for sin skønhed og munterhed« og meget rask til dans (Br 2.11.36 til H fra C). Sønnen Mathias, »denne meget interessante person«, var 1840 på en udenlandsrejse, hvorpå han besøgte Augusta og hendes mand i Holland (Br 29.11.40 til H fra Bm). Datteren Cathrine var »en yndig, veldannet, sjælden herlig ung pige«, der drev musik meget ivrigt (Br til H 18.2.45 fra Bm og 11.2.48 fra B). — 26. Br 25.9.40 og 30.10.41 til H fra Bm og 17.6.47 fra B. — 27. Br 13.4.56 til H fra Bf. Kongskilde mølle var en dobbeltmølle, bægge vandmøller. Den mindre af dem fik Bf 28.5.42 kgl. bevill. på at erstatte med en stubmølle, 350 alen vestligere (Rentekammerets eksped.prot. 76, 126). Den nye mølle indviedes 29.7.42 med skåler og sang (CsD). — 28. Br 26.4.90 til H fra C. — 29. Brandene omtales nærmere i Br 18.1. og 8.3.53 samt 11. og 21.3.56 til H fra Bf. Den sidste brand skyldtes formentlig »uforsigtig omgang med tobak og de fordømte svovlstikker«. — 30. Br 5.1.63 til B fra H. — 31. Otto Kaas, der omtales i selvbiografien, navnlig s. 116 f., var på Frk. i noget over 2 år (1835-37). I den første tid omtales han som flittig, meget lærvillig og sædelig, »så vidt vi hidtil kan skønne«, men det opdagedes snart, at hans ævner var meget indskrænkede. Sidst i 35 siges, at han »passer sine ting og er ganske tålelig« (Br til H 23.6. og 7.9.35 fra Bf, 23.12. s. å. fra Bm). I 36 høres intet om ham, men i 37 desmere. Da Bf med nogle af døtrene var en tur til Vemmetofte (2-3. juli), gjorde han sig usynlig, tog med dagvognen til Kbh., besøgte der H og C, men blev snart efter (11.7.) af sin mor transporteret tilbage til Frk., men Bf var led og ked af ham og 13.9.37 skriver han til H: »Imorges kørte et fejlslaget håb ud af min port for stedse, nemlig den elskværdige O. K., som var sig selv lig til det sidste øjeblik. Lutter letsindighed blandet med en forme-

lig afsky for, hvad vi anser for det egentlige liv. Der var enkelte peri-  
oder, da jeg havde håb om at virke noget varigt på ham, men nu, især  
siden den desperate flugt, ikke mere. Idag sort, imorgen hvid giver  
blandet gråt, som er en skidden kulør. Der var ikke spor til følelse  
hos ham ved afskeden, ejheller sagde han andet end et simpelt farvel.  
Gud se i nåde til hans fremtid! For mig står den meget mørk«. — Se-  
nere rejste K. til en onkel i Vestindien, men denne returnerede ham  
næsten straks og 17.4.38 viste han sig igen i Kbh., »klædt som den fine-  
ste kavaller«. Onklen vilde, at han som volontær skulde gå ind i Rente-  
kammeret for senere at kunne få ansættelse i Vestindien, men det havde  
han ingen lyst til. Han agtede nu om et par uger at drage til Amerika  
som handelsmand (CsD 17.4.38). Derefter høres intet om ham. Han døde  
1865. — 32. Br 5.2. og 16.4.56 til H fra Bf og 8.10.57 til C fra B. — 33.  
CsD 1.8.39. — 34. Kastrup boede 1813 i Kbhvn., senere vist en tid i  
Næsby, hvor hans stiftar A. Bryndum var præst, 1819 på Cathrinedal  
ved Holsteinborg og kom vist s. å. til Skaderedegård. — 35. Se gæste-  
listerne afsn. 29. — 36. Br 17.6.47 til B fra H. — 37. CsD 30. og 31.7.42. —  
38. SAA XII, 82—84. — 39. Br 17.6.47 og 16.2.52 til B fra H. — 40. CsD  
31.7.39 og 26.12.41. — 41. Br 17.6.47 til B. — 42. Peter Kastrup er ret  
blevet et vakkert lille menneske, en modsætning til den vilde, rå And-  
reas (CsD 29.7.40). Han var født 1821, † 1900. — 43. Andreas Kastrup  
var 1847 2. forvalter på Dragsholm, 1848 herregårdsskytte i krigen, blev  
14.6.56 g. i Lyngø m. Frederikke Landsperg og var da forpagt. på Hum-  
meltofte, tilhør. bisp Monrad (Br 3.7.56 til H fra Bf), 1867 kommissionær  
i Lyngby (Br 10.5.67 til H fra C), havde det meget småt, men 1887 gik  
det ham ret godt (Br 18.12.87 til do. fra do.). † 25.11.91 som mælkefor-  
pagter. — 44. Elise Kastrup var bl. a. 1833 hos borgmest. P. L. Birch i  
Slagelse, 48—49 hos tante Langhoff i Kbhvn., 1852 hos sin slægting,  
pastor Holten Lützhöft i Bylderup, var 1853 brystsvag hjemme og 1854  
hos pastor H. G. Kaas i Tikøb. Gentagne gange bestyrede hun for kor-  
tere tid hjemmet på Frk., når der var sygdom eller andre vanskelig-  
heder. Hos Birchs var hun næsten som barn af huset og blev meget  
forvænt med forlystelser (Br 7.2.34 til H fra Bm). Med denne familie  
havde bedsteforældrene nogen omgang, og bedstefar satte megen pris  
på ham, som han anså for en af de dygtigste og retskafneste jurister i  
landet og roser for hans jævnhed og hjærtelighed (Br 5.2.39 og 17.4.53 til  
H fra Bf). Da Har. engang overfor Birch beklagede, at hans søn ikke til  
artium havde fået det præ, han var så nær ved, svarede Birch næsten  
fortrydeligt: »Min kære Nyegaard, hvorledes kan De sige det; det er en  
Guds tilskikkelse, altså en stor lykke for det unge menneske, at han  
netop ikke fik den karakter. Han vilde måske da være blevet hovmodig  
og givet sig selv æren« (Br 10.7.33 til Bf fra H). — 45. Cecilie var 1836  
på Alkestrup, 1841 hos pastor L. Winslöv i Ø. Larsker, senere hos kmrr.  
J. B. Jespersen på St. Kannikegård, der blev svigerfar til Har.; Hanne var  
1836 medhjælperse på Gunderslevholm hos jomfruen i mejeriet og ved  
husholdningen, og 1848 siges, at hun stadig er ude som husjomfru; Ma-  
thea blev, vist 1853, g. m. H. C. Olsen, der var landmand, senere vogm-  
mand i Kongens Lyngby, hvor bægge levede 1891; om den yngste dat-  
ter Magdalene har tjent sit brød ude, ved jeg ikke. — 46. Br 23.12.35 til  
H fra Bm. — 47. Br 18.2.45 til do. fra do. — 48. Türek havde i mange  
år været forpagter på Bonderup, inden han kom hertil. Han, der var  
f. i Vallöby c. 1803 og døde 1868, havde længe et par broderhjørn i hu-  
set. Hans kone Hanne Hjorth døde på sindssygeanstalten ved Århus 1855  
(Br 22.8.55 til H fra Bf). — 49. Thygesen var en jysk bondesøn fra Tvi-  
lum. Han blev 1861 tiltalt for falsk, forlokkelse til méned m. m. og dømt,  
men døde i arresten 24.1.63, mens appellen stod på (Br 30.4. og 6.6.61 til  
H fra Bf). — 50. Br novbr. 43 til H fra Bm. — 51. CsD 21.4.39. — 52. Br  
8.1.80 til H fra C. — 53. Overskou: Den danske Skueplads V, 223. —  
54. CsD 31.7.41. Jvfr. Br 4.8.41 til H fra Bm. — 55. Br 5.7.44 til Asta Mathie-  
sen fra C. — 56. CsD 31.7.41. — 57. CsD 11.11.38: »Dyresteg, gåse- og

andesteg, æblekage, riskage, punch«. — 58. CsD 30.12.41. — 59. Br 17.8.49 til H fra Bf; Möller fik s. å. bevill. på at sammenlægge Teglgård (3<sup>3</sup>/<sub>4</sub> td. htk.) med Petersgård eller Suserup møllegård (6 td. htk.) til ét samlet brug. — 60. Br 5.9.55 til H fra Bf. — 61. Br 26.2. og 1.5.49 til H fra Bf. — 62. Br 1.11.49 til H fra Bf. — 63. Sagens akter i Højesterets doms-sager 21.10.50. — 64. Efter eget sigende opkaldt efter missionær i Indien Frants Xaver († 1552, kanoniseret 1621). — 65. Br 17. og 27.5.36 til H fra B; CsD 6.8.40; i »Den jonstrupske Stat« nævnes de ikke. — 66. Br til H 9.1.39 fra M og 14.1.39 fra C; CsD 3.1.39. — Der plejedes ved denne tid og længe efter nogen omgang mellem Frederikskildes beboere og mad. Koch i Lynge, en særdeles net og elskværdig kone, skriver Conr., men senere har han sat »?« ved. Hun hed Birgitte og var g. m. havnefoged Chr. Koch i Humlebæk. Hendes mor, »den gamle, vakre mad. Svane« (CsD 1.8.41) o: Johanne f. Hansen, enke eft. havneskriver Hans Henr. Svane i Kbhvn., omtales velvilligt af Augusta Fenger (SAA XII, 90). — 67. SAA XII, 78. At klippe dukker af papir og »pustemænd« af kasse-rede spillekort til børn, børnebørn og ungdommelige gæster hørte til bedstefars specialiteter. Der er endnu i familien opbevaret en del af den slags, sirligt maalede, og nu tildels over 100 år gamle. — 68. J. N. — 69. Br til H 31.1.50 og 22.4.52 fra Bf, 25.2.40 og 5.5.41 fra Bm, 14.4.38 fra B; CsD 30.7.41. — 70. Br 3.12.39 til Bf fra H og 5.12.39 til H fra Bf; CsD 28.12.40, 11.4., 5.5., 3.8., 4.8. og 8.8.41. — 71. CsD 22.5.38. Navnet Jura-bjærgene kan mulig hidrøre fra, at en fransk dame, som bedstefar engang førte op til en af egnens smukkeste udsigter, skal have udbrudt: Ah, c'est ma patrie! — 72. CsD 28. og 30.7.39; Br 13.3.41 til H fra M. — 73. Br til H 18.11.39 fra Bf, 19.11.39 fra Bm; Br 16.7.39 til B fra Am.; Cora sendte genn. Har. oftere hilsner til hende. — 74. CsD 28.7. og 31.12.39 samt 18.4.40; Br 18.11.39 til H fra Bf. — 75. SAA II, 81. — 76. Conrad var 16.10.34 til deres sølvbryllup, »stort selskab (61 personer), 5 spille-partier, musik, illumination« (CsD); »Herlig aften hos Povelsens« (SK 2.5.37); 1841 var der stort selskab hos Povelsens, vel 50 mennesker, og vi var ovenpå i den store sal med tilstødende gemakker (Br 6.2.41 til H fra C); på Alstedgård var der »meget herskabeligt« (Br 4.8.41 til H fra Bm). — 77. Sønnen Emanuel skrev engang et smædedigt, hvori alle lærerne ved skolen var gennemheglede og hvoraf eksemplarer om-sendes til dem (CsD 9.6.40). Hans bror Louis var officer; han siges ved drikfældighed at være sunket så dybt, at han gik som sjoever i Kbhvn. (Br 18.1.59 til H fra Bf). Sören, der blev rektor i Slesvig, »skal tē sig udmærket blandt tyskerne« (Smst.). — 78. Se hendes erindringer i SAA V, 52 ff. — 79. Br til H 22.8.56 fra Bf, 8.1.80 fra C og 31.4.79 fra J. Fiedler. Rothe var barndoms bekendt af den bogholder Weidemann, der 1830 var bragt til Frk. for at afvænnens fra drik (SB s. 112). Denne W. var af særdeles god familie, søn af søkrigsprokurør Conr. W. og svoger til den bekendte præst til Trinitatis kirke i Kbhvn. dr. theol. V. H. Rothe og til justr. H. Callisen til Sörup. Bedstefar tog sig meget af ham, ind-førte ham i egnens bedste huse og alt syntes at gå godt. Den 23. april skrev lektor Rothe: Jeg griber »lejligheden til at gentage Dem og alle Deres også min oprigtige taksigelse såvel for den levende og kærlige deltagelse, De har givet W. så uafbrudte beviser på, som og for den ömme overbærelse og den utrættelige omsorg for ham, som De især i den senere tid så ædelmodigen har haft for ham«, men al omsorg viste sig snart forgæves; d. 27. april hedder det i SK: »NB. W. — hélas!«, dagen efter: »Forkl. med do. morgen«, »W. borte«, følgende dag: »Kom hjem morgen«, 14. maj: »W. stærkt tilbagefald«, og 5 dage efter forlod han Frk. — 80. CsD 29.12.39; Br 23.1.88 til H fra J. Fiedler. — 81. Br til H 14.8.42 fra Bm og 6.10.47 fra B. — 82. Br 31.5.48, 26.2.49 og 31.5.50 til H fra Bf. — 83. Br 25.9.50 til H fra Bf. — 84. Br 17.6.47 til B fra H. — 85. Br 10.3.85 til H fra C; denne udtaler sig på omtrent samme måde i sine erindringer. — 86. Blandt de mange, der fra tid til anden optrådte ved Pedersens koncerter, var også »den lille Winding«, hvilket må være

P. B. B. Winding, præstesøn fra Himmelev, der døde allerede 1839, kun 16 år gl. (Stamtavle ov. Slægten W. fra Vestervig, s. 2). Da han sidst i 1838 medvirkede ved en koncert, hedder det, at alle munde genlyder af hans ros; han »spillede 2 numre til stor tilfredsstillelse for publikum, det ene med instrumental-akkompagnement (en koncert af Mozarts søn) og det andet nogle uhyre svære variationer af Herz over et tema i G dur. Du må vide, at Pedersen, der ellers jo er meget sparsom i sine lovtaler og yderst tilbageholdende med sine ytringer ang. folks spil, erklærer, at han spiller så godt, at det er ham ej muligt at lære ham mere, og at han falder i forbavselse over, at en 15års dreng kan udføre så vanskelige sager som de, der bliver forelagt ham, og som han spiller med stor lethed — han skal lære at spille på violin«. (Br 8.11.38 til H fra C). Også Conrad var imponeret (CsD 4.11.38). Hans bror var komponisten Aug. Winding. — 87. Br til H 5.9.34 fra T. Pedersen, 1.9.40 og 5.5.41 fra Bm, 17.6.47 og 7.8.53 til B fra H. — 88. Br til H 2.7.44 fra Bm, 31.5.48 og 24.2.55 fra Bf, 11.9.54 fra Cd. — 89. Br til H 6.10.47 fra Bf, 12.10.47 fra Am og 11.2.48 fra B; Br 17.6.47 til B fra H. Maleriet tilhører nu min mor. — 90. Br til H 18.2.45 fra Bm og 4.2.48 fra B, 5.1.52 til B fra H og 18.11.54 til H fra B. — 91. Louise Pedersen styrede huset for faren, da han var blevet enkemand (Br 6.10.47 til H fra B), men døde allerede 1851. Camilla, der 1845 var i huset hos sin bedstemor professorinde Borch i Kbhvn., afløstes her af søsteren Louise, da hun 1846 med en fru Brock tog til Vestindien, hvor Har. traf hende og fandt, at hun bestandig var den samme godlidende pige. Hun, der havde et lille kunstnerisk talent, hvorom et par af de her i bogen gengivne billeder bærer vidne, kom 1849 igen til sin bedstemor, bode 1855 i Sorö, men døde 1861 i Kbhvn. (Br 25.11.45 til H fra Bm, 22.2.49 til H fra B og febr. 48 til Bf fra H). Michaeline var 1839 ene hjemme hos forældrene; 1842 omtales hun »som meget naiv og barnlig, behagelig til daglig omgang«; 1858 skulde hun i huset hos professor Werlauff »ganske som datter«, boede 65 sammen med søsteren Adolphine og døde 1878. (Br 14.1.39 til H fra C, 12.10.42 til do. fra Bm, 22.1.58 til C fra B). — 92. Br 5.4.30 til B fra H og 24.2.38 til H fra C. — 93. CsD 20.5.38, 22.3. og 2.8.40. — 94. Br 16.6.44 til H fra Bm; Har. fandt Asta »vistnok talentfuld«, men »inde-sluttet og tilbageholden« (Br 17.6.47 til B). — 95. Br 22.8. og 9.11.56 til H fra Bf. — 96. CsD 11.8.37. Det har været fortalt i vor familie, at Beyer, da han fyldte 99, indbød alle de tilstedeværende til at komme igen om et år. Det er ikke rigtigt, da han døde knap 99 år gl., men forklaringen ligger i, at bedstefar stod i den formening, at han var født 1740 (SK 11.8.37); det var 1741. — 97. CsD 17.6.40; SK. — 98. CsD 6.8.41. — 99. CsD 5.7.40; Br 4.7.40 til H fra Bm.

**Til s. 154—201.** 1. Statuter for Sorö akad. af 28.1.27. — 2. Br 7.5.52 til Bf fra H. — 3. Br 23.12.35 til H fra Bm og 4.5.34 til Bf fra H. — 4. Br febr. 33 til Bf fra H; det er næppe rimeligt, at Har. overdriver, da Bf jo let kunde erfare nærmere af sine gode venner Pedersen og Hjort. — 5. Konc til Br 21.11.34 til fru Schmidten fra H. — 6. CsD 1833—34; Br 5.10.33 til H fra Bf. — 7. Br 7.2.34 til H fra Bm. — 8. Br 4.5.34 til Bf fra H, 21.3.35 til H fra U. Schmidten, 22.12.38 til H fra M; Konc til Br 16.4.37 til fru Schmidten fra H. — Marc. v. Schmidten mindedes længe på Frk., fordi han i sit 12. år havde friet til den 5 år yngre Elise og kysset hende i lunden (Br 18.2.45 til H fra Bm); hans bror Chr. voldte sine forældre mange kvaler (Br 31.12.33 til H fra Ulrich). — 9. Straks efter hjemkomsten påbegyndte Har. en vidtløftig beskrivelse af alle sine oplevelser; den omfatter dog kun den første uge og slutter med en bemærkning, skrevet i febr. 1839, om at »materialet til fortsættelsen mangler«. Derefter findes »Moments tirés de mon journal«, skrevne på fransk. — 10. »Erindring« blandt Haralds Konc (25.7.35). — 11. Konc til Br 7.9.34 til fru Schmidten fra H. og Br 12.9.34 til H fra hr. Schmidten. — 12. Br 20.7. og 8.8.35 til H fra Ulrich. I det første udførligt om Sophies død

og begravelse. Den med det sidste brev sendte hårløk indfattede Har. i en guldmedaillon, der endnu opbevares i familien; hårene er anvendte som stængler i en forglemmigejsplante. — 13. »Erindring« og Konk af septbr. 35. — 14. Konk 2.1.36 og 16.4.37. — 15. CsD 19.6.39. — 16. Konk 18.5.39. — 17. Br 11.6.39 til H fra fru Schmidten. — 18. 1845 havde han til hensigt at rejse til Rudköbing, men der kom vist forhindringer i vejen (Br 8.8.45 til do. fra do.). — 19. Mscr. af H: »Den lille Hjalmar's sidste dage« s. 253. — 20. Br 12.6.77 til H fra C. — 21. Br 18.4.26 og 6.1.29 til H fra Linderup. — 22. Br 14.9. og 4.11.33 til H fra Bf. — 23. Br 18.4.34 til Bf fra H. — 24. Br 6.5.35 til H fra Bf. — 25. CsD 28.4.41 og 2.6.40; Bf taler også om »hans besynderlige, svage og pirrelige gemt« (Br 3.2.34 til H fra Bf). — 26. CsD talrige steder, f. eks. 17. og 23.10. samt 11. og 13.12.34. — 27. Smst. 17.4.40. — 28. Smst. 9.9.40. — 29. Den tilhører nu hans sønnesøns enke, fru pastorinde Ida Nyegaard f. Smith, som elskværdigt har lånt mig den til benyttelse. — 30. CsD 7.12.36. — 31. Br 1.6.35 til H fra Bm. — 32. Br 7.9.35 til H fra Bf. — 33. Br 21.9.39 til Bf fra H. — 34. Br til H 24.10.46 fra F. H. Jørgensen og 12.2.88 fra C. — 35. Bech og hans kone Amalie Callisen hørte til bedsteforældrenes og da navnlig til bedstemors aller kæreste venner i Kbhvn.; de boede i en årrække i Amaliegade, hvor de havde en »udmærket dejlig have« og en altan »en 50 alen(!) høj, hvorfra var en ganske dejlig udsigt« (CsD 6.5.38). De førte stort hus. 1836 var Conr. der til et »yderst brillant bal i alle henseender«; i dansesalen brændte henved 100 vokslys, der var 5 musikanter, »trykte ballister med vedhængte blyanter«; 30 par, varede til 4¼ (Smst. 7.3.36). Da Bech døde 1842 af tyfus, gik det bedstemor meget nær, og hun var glad ved, at Har. forærede hende hans portræt; »jeg finder det ganske fortræffelig udført og hans åsyn lige så forstandigt og venligt, som da jeg sidst talte med ham«, »han var en mand, jeg i levende live skattede så højt, og han var mig en oprigtig ven«. (Br til H fra Bm 13.12.41, 28.6. og 14.8.42; Strunk nævner to litografier af ham). Hans, hans hustrus og 2 ugifte døtres (Susannes og Nannys) grav findes endnu på Assistens kg. Da Cora 1869 besøgte enken, var hun meget rask og livlig. Hun døde 1878. — 36. »Tante Bilsted« ∴ Anne D. Munthe af Morgenstjerne døde 1837; Har. siger, at det var et for ham og hans bror »højest sørgeligt dødsfald«; hendes hus »var mig et andet hjem« (Konc 16.4.37). Familien boede længe i St. Strandstræde nr. 79. Der var brødrene 1836 til stort bal på 40 par (CsD 30.1.36) og s. å. til selskab 10 april i anledning af datteren Hannes bryllup 2 dage før og datteren Nannas konfirmation; »der var svært traktement og vi morede os prægtigt, men danses måtte der ikke«; om 8 dage flytter hun ned i Snaregade osv. (Br 15.4.36 til B fra H). — Også hos kapt. F. C. Ernst, der som løjtn. var kommet en del på Frk., kom sønnerne til bal; »ussel musik og usle damer« (CsD 22.4.36). — 37. Br 11.6.35 til Bf fra Rothe. — 38. Br 15.4.36 til B fra H. — 39. Br 2.1.38 til H fra Bf. — 40. CsD 13.2. og 12.10.38. — 41. Br 20.8. og 30.11.38 til H fra Bm. — 42. Konk 16.4.37. — 43. Br til H 17.9.36 fra Bf og 29.8.36 fra C. — 44. Br til H 24.8. og 13.9.37 fra Bf, 15.8. og 11.9.37 fra C. — 45. CsD 27.10.41. — 46. Br 6.6.40 til H fra Bm. — 47. Konk 28.4.52. — 48. Se f. eks. CsD 1.5. og 7.6.35, 24.5., 1.6., 27.7., 8.8., 1.9., 11.9. og 2.10.36. — 49. Fru Schiødtes søster Anna C. Bech var enke efter Haldor Bjarnesen, der døde som lærer i Frederiksværn 1824. Hun boede vist på den tid i Bringe. Sønnen Jens Bech Bjarnesen blev 1838 seminarist fra Jonstrup, senere lærer i Kvislemark. — 50. Br 6.5.37 til H fra Bf. — 51. CsD er naturligvis ligefrem spækket med oplysninger om alt, hvad der angår hans forliebelse og forlovelse. — 52. Således i maj 1839, da hun var i færd med at indrette alt på dette sit nye sted, bistået af sin mand og datteren Elise (∴ Elisabeth); »alt vandt alles tilfredshed« (CsD 21.5.39). — 53. Löbels nævnes næsten aldrig af dem på Frederikskilde uden med tilføjelse af rosende adjektiver; dog var det navnlig ham, der vandt alles hjerter. »Den kære Löbels mageløse godhed mod flere af mine«, om-



tales af Bf (Br 24.8.37 til H), »Löbel er så god, så deltagende og hjælpsom, hvor han kan«, siger Cora (Br 14.2.43 til H); »Fru Löbel er en langt mere egoistisk karakter end den gode L.« hedder det derimod (Br 5.11.58 til H fra Bf). Og de venlige følelser var gensidige, ti, som det hedder 1852. »Löbel var meget bevæget ved at tale om Frederikskilde; han kunde næsten ikke komme fra det« (Br 3.7.52 til B fra H). Der var en gang tale om, at Bf vilde ledsage L.s. på en rejse til Italien, men han opgav det. Löbels forholdsvis tidlige død gik Bf meget nær. »Denne tidende har dybt rystet mig; næst mine allernærmeste havde jeg her ingen kærere«, »Den kære Löbel, min sidste ven« (Br 8.3. og 21.4.57 til H fra Bf). Han døde 1. marts 1857 i Nizza og Bf tog, skönt 78 år gammel, den lange vej til Kbhvn. for at overvære hans begravelse på Frederiksberg kirkegård 2. juni. Konsul L., der var en flink fløjtespiller, ejede fra 1839 den Fenwickske gård i Helsingör, senere Hotel Royal i Kbhvn. og sidst villaen Carlsgave med en smuk have ved »Sorte Hest«. Hans kone Frances (Fanny) Mullens var født i London 12.2.00. — 54. CsD 25—31.7. og 28.11.—2.12.36. — 55. Br 25.1., 24.2., 8.3., 11. og 21.4.38 til H fra Bf; netop fra denne tid er mærkelig nok aldeles ingen breve fra sønnerne til hjemmet bevarede. — 56. CsD 22.10.38. — 57. CsD 10.8.38. — 58. I de mange år, hvori onkel Hans boede i Kbhvn. og ernærede sig dels ved informationer i sprog, dels ved oversætterarbejder (jvfr. Erslev II, 461) viste hans urolige gemyt sig i hans idelige flakken fra sted til sted (jvfr. Vejviseren). Et par år efter, at sønnerne fra Frederikskilde var komne til byen, kom han i berøring med dem og synes at have været meget glad derover, og de — i hvert fald Conrad — havde fornøjelse af omgangen med ham, men han synes i længden at have virket trættende. I Conrads dagbog omtales han ofte; det hedder f. eks., at han blev modtaget overordentlig hjærteligt af onkel Hans og tilbragte dér nogle meget behagelige timer. »Det er unægtelig en mand med en vis veltalenhed, med forstand, udbredte kundskaber og megen læsning.« (31.7.38). Lignende udtalelser, navnlig om onklens »interessante konversation«, og hans ævne til at more »ved at fortælle i det uendelige« forekommer jævnligt (9.8. og 15.9.38), men noget synes han dog at have kunnet genere ved »at bemægtige sig hele konversationen« og for den kortspilelskende Conrad var det meget pinligt, at »det ikke var muligt at holde onkel ved spillebordet; han vilde konversere« (30.9. og 28.10.38). Mandens ubegribelige trang til at høre sin egen røst illustreres af udtalelser som: Onkel Hans »havde fast nær ødelagt Harald med sine grausame, mageløse snakkegaver, der ikke tilsteder en eneste pause, ikke et eneste ord indført af andre« eller: »Vi sad her vist i flere timer og var alle den ganske tid hensunkne i tavs beundring over onkels eminente snakketalent« (30.5. og 5.6.41). Ved sidstnævnte lejlighed havde onklen inviteret brorsønnerne med flere til en tur i Frederiksberg have, hvor han trakterede med chocolate, og slige små udflugter, f. eks. også til »Selchous i Flaskekroen« (kroen ejedes af student, møller Henr. Chr. Selchau), arrangerede han oftere (9.8.38). Sin brordatter Hanne var han »dødelig forbitret på« (8.9.41). Onkel Hans fik en brat død, hvorom Conrad fortæller udførligt: »I mandags aftes [7. febr. 1842] havde han været i selskab, været munter og oprømt, og næste morgen var han blevet funden siddende død på en stol i sit værelse, halv afklædt, med benene overkors og hovedet lænet til en vinduesforydning [sic]. Harald blev tilkaldt og liget bragt til hospitalet osv. Da man formodede, at han intet efterlod, tillod bedstefar, »at der på hans bekostning måtte foranstaltes en simpel, anstændig jordbefærd. Dette skete da nu også til alles store glæde«. Det viste sig iøvrigt, at han dog efterlod noget, om end ikke meget. Således endte han »sit lange, bevægede, omflakkende liv«, i splid med sin eneste bror, men i fred og venskab med dennes børn. Conrad omtaler dernæst hans ekscentriske livnet: det »frembød ikke mange glade og lyse sider, og kun meget mangelfuldt næde han her sin bestemmelse. Han døde, som han havde levet, ene og forladt,

uden sande, deltagende venner. Gid han hisset må gå en bædre skæbne imøde!« (13.2.42). Bedstefar gjorde Harald til hans universalarving, og det viste sig at være bædre end intet (16.3.42). Nogle dagbøger, han havde efterladt, sendtes til Frederikskilde, hvor de befandtes at være magre; »det er næsten ubegribeligt«, skrev bedstefar, »hvorledes et så begavet menneske kunde falde på at optegne sådanne bagateller som f. eks. røgte en pipe tobak etc.« Iøvrigt vidnede de om hans »fremlysende, smålige økonomi« (Br 7.5.42 til H fra Bf). En lille blyantstegning af onkel Hans sendte Vald. Schiødt 1887 til Cora (Br 16.4.87 til H fra C), og den er endnu bevaret (se s. 63). Han havde »lynende øjne« (CsD 3.6. og 8.9.41). — 59. J. N., Amalies optegnelser, SK, CsD. — 60. 7.2.38 havde der været en stor ildebrand i Marschalls fabrik, hvorved 30–40 klaverer og meget materiel ødelagdes (CsD). — 61. Næsten ingen breve, der handler om Georgs sygdom og død, er bevarede, men i CsD findes udførlige uddrag af dem, se navnlig 25. og 29.11, 2., 5., 8., 12. og 16.12.38; jvfr. 4.1.39. — 62. CsD 10.12.38. — 63. Det havde været påtænkt at føre liget til Lyngø, men bedstefar havde opgivet det »for ikke at oppriple sorgen«, skønt det vilde have været meget billigere (CsD 16.12.38). — 64. Findes f. eks. i Christelige Psalmer, udg. af Wexels, 1840 nr. 648 og i sammes Psalmebog 1851 nr. 457. — 65. CsD 16.3.39. — 66. CsD 29.4. og 7.8.39, 29.4. og 21.6.40; Br 5.12. og 18.11.39 til H fra Bf. — 67. Br 1.12.43 og 29.4.43 til H fra Bm. — 68. CsD 9.6., 30.10. og 8.12.39. — 69. Br til H 8.12.54 fra Bf, 17.2.77 og 24.7.79 fra P, 13.12.80 og 26.10.84 fra C; A. C. Petersens mindebog 13.10.80. Om Georg se også Br 30.4.89 til H fra C. — 70. Optegnelser af Bm. — 71. Br 23.8.37 til H fra Au. — 72. J. N., CsD 3.4.41, Br 5.5.45 til H fra Bm. — 73. Br 15.9.46 til H fra B. — 74. CsD 24.3.42. — 75. Br 20.8. og 19.9.38 til H fra Bm. — 76. Augustas dagbog tilhører nu hendes sønnedatter fru Gerda Hartz f. Nieuwenhuis, der venligst har lånt mig den. — 77. CsD 22.4.39. — 78. CsD 26.7.39. — 79. Br 10.6.40 til H fra B. — 80. Br 16.6.55 til H fra B. — 81. F. eks. Br 31.5.48 til H fra Bf. — 82. SK 27.2.41 og 29.9.59. — 83. Br 30.10.43 og 19.3.44 til H fra Bm; 29.10.67 skrev Conr. til Hør., at Elise Kastrup havde meddelt, at det stod jammerligt til med Stine »mindende os om fars ord, at vi ikke måtte lade hende trænge — hvad skal vi gøre?« — »De vakre gartnerfolk« (s: Sim. Christensen og kone med børn) kom undertiden som gæster på Frk., når der ikke var andre fremmede, og de unge derfra besøgte stundom gartnerens og blev bevarterede med »kaffe, passiar og blomster« (Br 9.1.39 til H fra M, CsD 18.5.38). — 84. Br 12.4.40 til H fra C. — 85. En hel del frugt solgtes, navnlig ved Slagelse marked (se f. eks. SK 10.11.37, 17.11.57 og 8.11.62). — 86. Br 3.7.52 til B fra H, 13.7.52 til H fra B. — 87. Som alt andet stod det og faldt sammen, da gården gik over på andre hænder. Den nuværende ejer, propr. Joh. Jensen, der værner de minder, der knytter sig til stedet, fandt pladen under løvet og anbragte bordet i sin have. Bænken var ført med fra Svinningegård, vist som et minde om den tid, da det unge par havde fæstet bo der. Dens rygstød opbevarede længe efter bedstefars død i familien. — 88. Br 17.6.47 til B fra H. — 89. Br 16.4.87 til H fra C, jvfr. Br 16.4.90 til do. fra do. — 90. CsD 28.6.40. — 91. CsD 5.6. og 13.6.40. — 92. Br 19.6.42 til H fra ham. Det er navnlig alt, hvad der berører nordisk mythologi, han må spørge om. Hvad er Baldur, Gimle, Niflheim, Nastrond osv. osv. spørger han, eller hvad er bautastene, valkyrier, hvad er Odins gyldne stol, hvad er det at stråle i lyse brynjer osv., alt sammen ting, som man så godt forstår, at en udlænding stod ganske fremmed overfor. — 93. Som et lille bidrag til Henris karakteristik kan anføres, at han engang i panteleg blev dømt til at tale om ingenting, og straks greb han det og udviklede med en ubetalelig lunefuldhed det komiske såvel som det vanskelige ved således at skulle holde en tale om ingenting. Han blev hilst med store bifald af tilhørerne, og da der råbtes da capo, varierede han atter æmnet til ikke mindre tilfredshed (CsD 21.6.40). — 94. Udførligt om bryllup osv. i CsD, om sidste afrejse i Br 18.8.40 til H fra C. Se

også CsD 13.9.40. — 95. Br 4.7.41 til H fra P. — 96. CsD 23.4., 13.5. og 29.5.41. — 97. Br c. 28.11.43 til H fra Bm. — 98. Br 18.12.43 til B fra fru Stemmann. — 99. Fengers tale ved Elises bære er bevaret. — 100. Br 14.2.44 til H fra Bm, jvfr. Br 7.2.44 til Asta Mathiesen fra do. Elises død omtales også i Amalies dagbog 7.1.44. — 101. Br 3.2.46 og 5.5.45 til H fra Bm. Originalerne har nu jeg. — 102. Br 29.2.44 til Asta Mathiesen fra B og 19.3.44 til H fra Bm.

**Til s. 202—243.** 1. Br 12.2.88 til H fra C. — 2. Br 7.2.34 til H fra Bm. — 3. Br 10.11.35 til H fra C. — 4. Br til H 7.5.36 fra B, 8.6.36 fra M og 8.11.36 fra Bf. — 5. Br 16.4.37 til H fra Bf. — 6. Br til H 4.7.37 fra Bf og 7.7.37 fra C. Det synes at fremgå af SB (s. 162), at Bf senere har skiftet mening. — 7. Br 2.11.37 til H fra M. — 8. SB s. 162, CsD 10.9. og 2.10.38. — 9. Da hun endog engang korreksede sin far, gav det ganske naturligt anledning til et ubehageligt optrin. Se CsD 21.6.40. — 10. CsD 2.8.41. — 11. SAA V, 85—86. Originalen er nu deponeret i Inge-  
manns hus i Sorø. — 12. Br 2.4.42 til H fra Bm. — 13. CsD 12.5., 21.7. og 3.9.42. — 14. Adskil. breve til H fra Bm og enkelte fra Bf. — 15. De, der er komne i Jydstrup for halvhundredre år siden, vil endnu erindre »tante Metas vogn«, hvori hendes søstersøn Theodor blev kørt rundt, da også han havde fået brystsyge (jvfr. Br 12.10.76 til H fra P). — 16. Adskil. breve til H fra Bm og C. — 17. Ligeledes, samt Br 25.4.45 til Asta Mathiessen fra B. — 18. CsD 20. og 23.9.40. — 19. CsD og Br til H fra hjemmet. — 20. CsD 26.10. og 10.11.38; Br 14.11.38 til H fra Cd. — 21. CsD 16.4.40. — 22. Gunni var »ét af de smukkeste børn, jeg har set« (CsD 1.5.39). Mens Conr. s. å. var hjemme på feriebesøg, faldt dette barn 29.7. ned og slog sig ihjel på stedet, hvilket Conr. først erfarede, da han 12.8. kom tilbage (CsD), unægtelig en ubegribelig opførsel fra Buscks side. — 23. CsD 4. og 9.9.40. — 24. Smst. 17.2. og 26.9.41. — 25. Smst. 22.7.40, 19.6.42 og oftere. — 26. Smst. 15.7.40. — 27. Smst. 30.8.41. — 28. Smst., passim. — 29. Smst. 10. og 16.2.40. — 30. Smst. 27.7. og 13.10.41. — 31. Det fortælles om kmhr. Neergaard, hvis billede alle dage hang på en hædersplads i Jydstrup præstgd., at han engang sagde: »Vorherre regerer i himlen, men jeg regerer f. g. m. på Skjoldenæsholm og Svenstrup«. — 32. Br 2.7.44 til H fra Bm. — 33. Br 16.10.09 til Bf fra Bm og 18.12.09 til Bm fra Bf. Jvfr. SB s. 93. — 34. Br 8.6.49 til Bf fra H. — 35. Br 14.9.33 og 15.5.47 til Bf fra H, CsD 21.4.40, Br 9.2.54 til B fra H. — 36. Br 21.8.38 til H fra Bf. — 37. Br 20.11.38 til H fra Bf. — 38. Br 27.11. og 14.12.38 til H fra Bf og 16.12.38 fra B (»Det smertede mig så inderligt, at du føler din egen tilstand så oprørt og sønderrivende«). — 39. CsD 21.39, Br 4.1.39 til H fra Bf. — 40. CsD 2., 9., 12. og 13.4. samt 8.5.39. — 41. Konc 18.5.39. — 42. CsD 18. og 29.5. og 2.6.39. — 43. Br 1.10.39 til H fra Bm; CsD 29.9.39. — 44. CsD 6.10. og 10.11.39; Br 13.3.41 til H fra M. Bemærkninger af N. M. P. om en afhandling om Skandinaverne (i Br til H 1840). — 45. CsD 24. og 28.11. og 1. og 7.12.39. — 46. Br 5.12.39 til H fra Bf; CsD 31.12.39. — 47. Br 24.9. og 8.11.40 til H fra Bf; CsD 13.9.40. — 48. Br 6.3.41 til H fra Bf; CsD 13.4.41. — 49. CsD 13. og 25.4. samt 29.5. og 22.7.41. — 50. CsD 1.8. og 26.9.41; Br 24.8.41 til H fra Bf. — 51. Br 27.7. og 7.9.41 til H fra Bm. — 52. CsD 24.10. og 3.11.41; Br 14.9. og 30.10.41 til H fra Bm og 5.11.41 fra Bf (dette meget udførligt om sønnens hele forvirrede opførsel m. m.). — 53. CsD 10.4. og 9.9.39, 13.5., 14. og 15.6.42. — 54. CsD 21.9. og 31.12.41, 30.1. og 7.2.42. — 55. Br 7.3.41 til H fra P. — 56. Br til H fra Bm 12.10.44. jvfr. 18.2.45; Elise skriver også i sine optegnelser om julen 1841, at Har. sang »med sin herlige røst«. — 57. Br 5.6.32 til Bf fra H; E. Reumert: Et Livs Roman s. 172 ff. Har. havde af Oehlenschläger fået: Landet fundet og forsvundet. — 58. Br 26.7.42 til H fra Bm, CsD 6.7.42. — 59. Br 17.12.42 til Bf fra L. Schiödt. — 60. Br 7.12.42, 18. og 24.1. samt 8.4.43 til H fra Bm. — 61. Br til H 29.11.42 og 10.1.43 fra Coen, 19.1. og 13.2.43 fra C. — 62. Br til H 18.4.43 fra C, 28.6.43 fra Bm. — 63. Br 15.4.47 til H fra Bf. Denne bestemmelse annullerede

bedstefar, da Har. 1849 blev kst. byfoged i Frederikssted, fordi den kunde skade ham på hans embedsbane (Br 29.9.49 til H fra Bf). — 64. Br 5.8.43 til H. Nieuwenhuis fra H. måske ikke afsendt. — 65. Haralds notebog. — 66. Smst. og Br 26.3.65 til H fra H. Nieuwenhuis. — 67. Denne mindre heldige begivenhed kan ikke godt forbigåes i tavshed, fordi såvel mor som barn kom til at spille en vis rolle for Harald og hans nærmeste pårørende i de følgende år. Desuden har barnet som voksen selv prælet af sin fædrene, men klogelig undladt at omtale sin simple mødrene herkomst (L. F. la Cour: Slægten la Cour s. 81). Kommentarer kan nok tiltrænges! — 68. Br 3. og 28.2.45 til H fra Bf. — 69. Br 8.4. og 18.6.45 til H fra Bm; om Haralds forhold til hans far se Br til H 18.6.45 fra B, 24.6.45 fra fru Mille Heilmann, der forsikrede ham, at hans fars hjærte ikke var tillukket for ham; hun vilde gjerne gå i forbøn for ham hos faren. »Jeg smigrer mig næsten med, at jeg hos ham har et godt nummer«. — 70. Br 27.9.46 til Bf fra H. — 71. Br til H 25.11.45 fra Bm, 30.10., 25.11., 6. og 20.12.45 fra Bf. — 72. Br 30.1. og 3.2.46 til H fra Bm. — 73. Besøget omtales udførligt i Br 5.10.47 til H fra B. — 74. Talrige breve til H, f. eks. 18.12.44 og 18.6.45 fra C, 25.11.45, 14. og 17.3., 12.9.46 samt 6.10.47 fra Bf, 25.11.45 fra Bm, 6.10.47 fra B. — 75. Br 17.6.47 til B fra H og 1.9.47 til H fra B; Br 26.2.49 til H fra Bf. — 76. Br 17.8.49, 22.12.50 og 7.1.57 til H fra Bf, 14.11.50 til Bf fra H. — 77. Br 29.1.80 til H fra hende. — 78. CsD 8.7.37 og 14.6.40; Br til H 1.7.37 fra B, 23.8.37 fra Au, 11.4.38 fra Bf, 28.7.90 fra C; 1854 var Feilbergs i Kbhvn. og boede på den 8. Blegdam, »men hans velærværdighed, der mere og mere vinder et navn som klaverstemmer og behandler af musikalske instrumenter, har just i disse dage købt sig et landsted i nærheden af Blågården, hvor han til efteråret agter at sætte bo og, som det synes, lade Sect. Croix med samt dens danske skole være, hvad den er« (Konc til Br 28.8.54 fra H til L. Rothe, jvfr. do. 12.9.54 fra do. til H. H. Brandt). — 79. Meget udførligt brev juni 46 til Bf fra H ang. udrejsen, de første indtryk, øens embedsmænd osv. — 80. Br 14.9.46 til H fra Bf. — 81. Br 27.9.46 til Bf fra H, 12.9.46 til H fra Bf, 24.10.46, 20.1.48 og 28.8.49 til H fra F. H. Jørgensen. Denne taler også om, at Bf havde handlet urigtigt mod Christiane, utvivlsomt fordi han forlangte, at hun skulde give barnet fra sig, men det var vel dog både naturligt og rigtigt. — 82. Br 27.9.46 og 15.5.47 til Bf fra H. — 83. Br 27.9.46 til Bf fra H, 1.9.46 til H fra Feilberg og 16.11.46 til H fra Bf. — 84. Br 17.6.47 til Bf og 22. til B fra H, 6.10.47 til H fra Bf og fra B, 24.3.45 til H fra C. — 85. Br 22. og 27.7.47 til Bf fra H. — 86. Se anm. 63 til s. 225. — 87. Br 8.6.49 til Bf fra H. — 88. Finansministeriets vestind. journ. 1850 nr. 1079. To meget skarpe artikler om guvernør Hensen, sekretær Elberling og konstitutionerne i Frederikssted, skrevne af L. Rothe, findes i »Fædrelandet« 1850 nr. 242 og 243; jvfr. smst. 1855 nr. 141. — 89. Anbefalinger i orig. og afskr. bl. Haralds papirer, breve fra de nævnte personer, Br 28.10.50 til Bf fra H. — 90. Br 23.9. og 1.12.51 til H fra Bf. — 91. Br 20.3.51 til Bf fra H. — 92. Den tidligere omtalte borgmester P. L. Birch i Slagelse blev engang ved højesteret idømt en bøde på 200 rdlr. for at have slået en forstokket inkvisit, men det forringede ikke hans anseelse (Br 17.4.53 til H fra Bf), og advokat Buntzen fandt, at det vilde grænse til vanvid at se noget for Haralds fremtid anstødeligt eller skadeligt i den omtalte dom (Br 17.11.51 til Bf fra H). — 93. Br 30.8. og 14.10.51 til Bf fra H og 26.4.63 til H fra Rothe. — 94. Br 17. og 28.11.51 samt 18.1.52 til Bf fra H. — 95. SAA V, 82 og XII, 74. — 96. Amalies dagbog (tilhører fru Gerda Hartz); CsD 12.5.41, Br 14.7.41 til H fra E. — 97. Br 13.3.74 til H fra C og 6.8.52 til Bf fra H.

**Til s. 244—293.** 1. Br 17.7.52 til Bf fra H og nogle breve til denne fra hende. — 2. Det kostede 5 rdlr. 3 mk. (Br 12.7.52 til Bf fra H): »Hvor det ligner godt! det finder vi alle. Ikke én synes mindre godt om det« (Br 16.8.52 til H fra C). Det er »ypperligt« (Br 6.8.53 til H fra Cd). Efter

bedstefars død kom det til Cora, som havde det til sin død; nu er det forsvundet. Tidligere havde på Frederikskilde kun en tegning af Harald fra hans spæde barndom og en silhouet fra hans skoletid, gengivne s. 37 og 84. (Originalerne tilhører min mor). — 3. Breve vekslede mell. Bf og H 14.8.—27.9.52. — 4. Højesterets domssager. — 5. Br 13.11.52 til Bf fra H. — 6. Diverse breve til hjemmet, bl. a. 7.8.53 til B; Br 23.12.52 til H fra Tidemand. — 7. Hele den udførlige sag angående prokuratorbestallingen og bødesagen med Haralds vidtløftige indlæg findes ved finansministeriets vestindiske journal 1855 under nr. 311. — 8. I guvernementets arkiv findes en hel pakke (nr. 65): Andragender fra cand. Nyegaard. De hører alle til journ. A (sidste nr. er 1053 for 1853). — 9. Br 8.3. og 17.4.53 til H fra Bf, Br 16.5.53 til Bf fra Treschow. — 10. Når det endelig lykkedes, skyldtes det vist ikke mindst hans far, der i oktbr. var taget til Kbhvn., havde været i audiens hos kongen og talt med Rotwitt og kontorchef F. C. Bech (Bfs Kone 4.11.53). — 11. Br 7.5.54 til Bf fra H. — 12. Br 30.9.18 og 23.4.25 til Bf fra fru Stemann. — 13. Br 16.12.38 til H fra B, SAA XII, 74. — 14. Br 23.12.35, 5.11.40, 7.9.41 til H fra Bm. — 15. Br 5.11.40, 7.9. og 30.10.41, jan. og 27.7.42 til H fra Bm — 16. Br 20.5.43 til H fra Bm; Amalies dagbog. — 17. Denne havde dog haft en ældre bror af samme navn, f. og † 1841. — 18. Coras erindringer, Br 1.9.47 til H fra Bf. Det skete oftere, at haven var illumineret, således engang, da præstefamilien Hahn fra Hyllested var på Frk. (Mundtl. meddelt af frk. Mechtele Hahn). — 19. Br 9.3.47 til H fra C. — 20. Br 5.10.47 til H fra B. — 21. En forkortet gengivelse af talen sendtes til Har. og er endnu bevaret. — 22. Br 5.10.47 til H fra B. — 23. Br 15.4. og 6.10.47 til H fra Bf, 17.6.47 til B fra H m. fl. — 24. Br til H 24.11.47 fra C og 5.10.47 fra B. — 25. Br 18.8.49 til H fra B og 25.8.62 til hans hustr. fra do. — 26. SK 21.10.09; Br 11. og 15.12.09 til Bm fra Bf. Dette billede havde Bf testamenteret til Cora (Br 22.1.63 til H fra C) og hendes datter testamenterede det til mig. — 27. Br 15.2.64 til B fra H. Disse portrætter, der kom til Conr., tilhører nu pastor Gram Nyegaards enke. — 28. CsD 7. og 31.12.39, Br 12.10.47 til H fra Am. — 29. Br 11.4. og 26.7.62 til H fra Bf. — 30. Br 11.7. og 27.8.52, 21.5.53 til H fra B. — 31. Br 10.7.54 til H fra Bf, jvfr. do. do. 31.5.48, 1.11.49. — 32. Br til H 20.7.52 fra Bf og B, 28.7.52 fra C. — 33. Conrad meddele følgende om valgbehandlingen i Slagelse 4.1.41, hvor bedstefar var tilstede, efter breve hjemmefra: »47 gårdmænd havde her, efter at være opråbte, afgivet deres stemmer til bemeldte majestæt kong Christian VIII. Man forestillede dem, at dette jo var en aldeles miskendelse af stænderinstitutionen, at den mand slet ikke stod på listen osv. Intet hjalp. Man gjorde dem da derpå opmærksomme på, at de da i al fald skulde stemme på 2; dette var dog kun 1. Ja! Gud!!! — og kongen!! råbte de alle som med én mund og forlod derpå støjende og bandende med disse ord på læberne valgsalen! — Det er den oplyste bondestand! — uden tvivl sørgelige følger af de lindbergske, forargelige machinationer«. (CsD 8.2.41). Conrad levede forresten kenge nok til at se »oplysning«, der var endnu værre end denne, men da førte han ingen dagbog! Ovennævnte fremstilling er jo iøvrigt sikkert noget stillet på spidsen, men i det væsentlige er den nok rigtig. — 34. Br 8.3.43 til H fra Bm. — 35. Br 16.11.52, 18.1. og 8.3.53 til H fra Bf. — 36. SK og breve til Bf fra Estrup. — 37. Det falder uden for min opgave at tale nærmere om hende, men hun omtales ret ofte i Coras utrykte erindringer og i adskillige af hendes breve til Har. (f. eks. 28.11.52, 4.1. og 7.12.61, 18.9.69, 23.4.70). Hun kom en del på Frederikskilde, hvor hun var velsét (Br 31.1.59 til H fra Bf) og meget i Jydstrup, hvor hun en tid lang havde været tjenestepige i præstegården. Blev gift med en fortrukken skomager Hansen i Kbhvn. og levede i stor fattigdom. Cora tog sig meget af hende og hendes børn. Ved hendes død 4.4.84 omtaler onkel Petersen hende som »vores gamle, dygtige og os hengivne pige« Line Hansen f. Jörgensen (hans mindebog). — 38. CsD 20.4.37 og 26.12.39, Br 15.4.36 til B fra H og 6.5.37 til H fra Bf. — 39. Br

5.11.58 til H fra Bf. — 40. Br 17.3.74 til H fra Cd. — 41. Br 29.5.63 til H fra P. — 42. Han efterfulgte Peder Larsen, der blev kromand efter at have været »en sikker kusk« på Frederikskilde. 1846 fik han pludselig galopperende svindsot og døde i løbet af 6 uger. Hans eftermæle lød, at han var »en gammel, tro svend« (Br til H 17.9.46 fra Bm og 10.2.79 fra C samt 15.5.47 til Bf fra H). — 43. Br 13.7.52 til H fra B. — 44. Br til H 18.12.57 og 2.7.58 fra Bf, 10.2.79, 20.1. og 27.6.84 fra C. Hans enke Johanne Olsen kom i Jydstrup (Br 26.11.84 til H fra C). — 45. Br til H 4.1. og 1.9.47 fra Bf, 17.11.46, 1.9. og 9.10.47 fra B, SK septbr. 47. — 46. Rejser gik jo nok ret langsomt dengang, men dog næppe så langsomt, som folk i reglen tror. Turen med dampskibet Chr VIII fra Kallundborg til Århus tog 7 timer, Århus – Randers 4, Randers – Skive 10, Viborg – Århus 10. I juni 1818 rejste bedstefar med sejlskib fra Hals til Kbhvn. på 24 timer (SK). — 47. Br til H 6.10.47, 15.3.48, 4.12.50 fra Bf, 1.9.47 fra B; SAA XII, 75. — 48. Br 15.4.38 til H fra Bm, CsD 26.9.40. — 49. En dagbog, hun førte dér, er bevaret. — 50. Br til H 19.2., 5.3. og 3.4.58 fra Bf, 8.4.58 fra B. — 51. Br 3.12.60 til H fra B. — 52. Da Hanne 1855 havde været i et længere forårsbesøg på Frederikskilde, skrev Betty: »Hanne er næsten som en søster, inde i alle forhold, og hvor meget har vi ikke at opfriske med hinanden i erindringslivet; hun vedligeholder ganske mærkværdigt sin ungdommelige livlighed uden derfor at være overfladisk; hun har med årene vundet alvor og eftertanke, og jeg har fået mig mangen en tilfredsstillende samtale med hende i denne tid«. (Br 26.6.55 til H). Hanne blev jo 1856 gift med præsten Fr. V. Bagger i Brahetrolleborg sogn, som bedstefar 1860 aflagde et besøg i Hågerup præstegård (SB s. 186). Efter hjemkomsten skrev han: »Bagger vinder alt mere og mere ved nærmere at kendes. De var uudtømmelige i godhed og opmærksomhed mod mig«, Hanne »føler sig såre lykkelig. Stedbørnene elsker hende, som var hun deres virkelige mor. Det er en præstegård over alle præstegårde, og alt så nydeligt indrettet«. (Br 20.7.60 til H). Bedstefar testamenterede hende 500 rdlr. — 53. Diverse breve til H fra Bf (bl. a. 24.1., 6.2., 4. og 16.3.52), fra B (31.1. og 11.7.52, 16.3. og 19.4.53) og fra C (13.12.52). En temmelig skarp kritik af sin far, Cora fremsætter i brev af 29.6.52 til Har., bliver ganske uberettiget, når hensens til indholdet af de andre breve. — Jfr. Jörgensen var vist søster til en cand. Jörgensen, der kom på Frk., mens hun var der. De synes at have haft forbindelse med præsten C. Lemvigh i Krummerup. — 54. Br til H 13.12.52 fra C, 21.5.53, 1.2. og 26.6.55 og 11.4.62 fra B. Cora vedligeholdte i mange år brevvæksling med Clara Lübschitz, der 1865 og endnu 1889 boede i Skjoldelev, hvor hun levede af at lave modepynt (oftere omtalt i breve til H fra C, f. eks. 3.2.65 og 2.7.89). — 55. Br til H 1.2.55 fra B, 16.7. og 22.8.61, 11.4.62 fra Bf, 9.10.61 fra Cd; SB s. 187. — 56. Br til H 11.4. og 20.6.62 fra Bf, 19.6.62 og 5.8.63 fra B. Der er ingen tvivl om, at bedstefar i almindelighed var en stræng og fordringsfuld husbond, men at han overfor sine trofaste og pålidelige undergivne var god og overbærende er der sikre vidnesbyrd om. Jeg kan henvise til, hvad der er anført om Lars Husar og Christen Knudsen, og flere eksempler kunde anføres. Da »Marie stuepige« (c): Bodil Marie Larsdatter, f. c. 1784), som bedsteforældrene havde haft med fra Svinningegård, holdt bryllup 1820, var der stor fest på Frederikskilde med dans på salen, og til hendes første barselgilde var bedstemor tilstede med 7 børn; Cora vedligeholdte en vis forbindelse med hende lige til hendes død. — På Elises fødselsdag 1839 »tog pigerne del i lystigheden efter bordet«. — En vis Johanne, der omkring 1850 tjente i 9 år på Frk. nærede en sådan hengivenhed for familien, at hun et par gange om året kom vandrende til Jydstrup (Br 18.12.70 til H fra C). — Da røgteren »Pölse Peer« engang havde fadderstads, beskrev Cora højtideligheden således: Han havde inviteret os alle op i Knuds hus (Bjerringhus), hvor kongen var i indsiddersstuen; tænk, der var omtr. 30 mennesker og der blev danset, spist og drukket kaffe etc. til ud på natten. Mor og jeg var derhenne en times

tid, og sandelig måtte da jeg op at danse med værten og flere af gæsterne til Frederik Knuds spil, der nok arbejder på at blive en rigtig stadsmand til at være musikanter ved »gildesen«. Hvor Pölse Peer var glad over »sit gildes«, som han bestandig kaldte festiviteten, kan du næppe forestille dig, men at konen og børnene nu må spise tørt brød og næppe engang det hele vinteren, da gildet kostede ham 8–10 rdlr., det bekymrer han sig ikke om (Br 5.11.40 til H fra C). — På sine gamle dage havde bedstefar en karl, der hed Ole Hansen. Om ham bruges udtryk som: »jeg får aldrig hans mage«, »det vilde gå mig meget nær at miste ham« osv. Han byggede sig et hus i Hjørtevængeskoven. (Br 30.4. og 6.6.61 samt 11.4.62 til H fra Bf). — 57. Br 12.1.55 og 22.1.61 til H fra Bf. — 58. SAA V, 62; Br til H 11.2.48, 4.12.54 og 14.9.60 fra B, 18.4.59 fra Elise Kastrop, 18.9.69 fra C. — 59. Br til H 4.12.54 fra B, 8.12.54, 10.4.55, 14.9., 5. og 30.11.58, 18.1.59 fra Bf, 7.12.88 fra C. — 60. Br til H 24.8.37 og 27.3.60 fra Bf, 8.3.43 fra Bm, 3.12.60 fra B, 5.1.61, 18.9.69, 14.5.73, 15.1.78, 26.5.86 og 9.6.88 fra C; A. C. Petersens mindebog. — 61. Br 8.5.55, 3.5.60, 19.3.61 og 20.6.62 til H fra Bf. Fra begyndelsen af 1848 er følgende lille historie: En del studenter blev meget maladroitt af politiet arresterede for at råbe »leve konstitutionen!« mens kongen og hans råd arbejdede derpå. De blev straks alle løsladte på én nær, som var uartig mod Bræstrup. Da denne spurgte kongen, hvad han skulde gøre med ham, svarede denne: »Sæt ham på Rosenborg, giv ham god leve-måde og lad ham skrive os en konstitution«. En svær stileopgave! (Br 10.2.48 til H fra Bf). — 62. Br 1.5.49, 31.5.50, 8.12.54, 26.6. og 5.9.55 til H fra Bf. — 63. Br til H 14.9.58, 3.1. og 13.4.60, 11.4. og 20.6.62 fra Bf, 30.3.62 fra Cd., 17.4.65 fra B, 17.5.65 fra Kastrop. Om døtrene, der 1866 forlod deres barndomshjem, skal jeg endnu meddele følgende: Elise, der havde gjort sig forhåbninger om at blive gift med Harald eller med lærer Sinding, så dette håb glippe. Hun tilbragte mange år borte fra hjemmet som husjomfru, men da hun 1864 skulde tiltræde en sådan plads hos pastor Luplau i Hellevad i Sønderjylland, måtte hun vende om i Sønderborg, og derefter var hun vist ikke ude på den måde. Sammen med sine søstre boede hun senere i Lyngø; folk var gode mod dem, og de tjente lidt ved at rulle cigarer og gå familierne til hånde. Efter nogle dages apasselighed faldt hun 1869 sammen og døde i løbet af tre kvarter. (Br 11.9.64, 10.5.67, 18.9.69 til H fra C). Af Betty havde hun fået testamenteret 300 rdlr. — Hanne boede sammen med søstrene. Hun var meget sygelig på sine gamle dage, og da hun 1870 havde leversyge og vattersot, tvivlede man om, at hun kunde leve; hun havde dog flere år tilbage, skrev lange breve til Cora, blev 1873 tappet, og »de tog 4 spande vand ud af hende under forfærdelige kvaler«, men hun holdt dog modet oppe; »det er farens humør, det velbekendte, uopslidelige gode humør, hun lykkeligvis har arvet«. Også hun var i sine yngre år ofte ude som husjomfru. Hun døde 1874. (Br 23.4.70 og 14.5.73 til H fra C). — Cecilie, der ligeledes havde måttet tjæne sit brød som husjomfru, men tilbragte sine gamle dage sammen med søstrene, faldt meget sammen, da hun nærmeste sig de 70 og døde 1884 uden at have nået dem, men endnu 1876 var hun munter »og leverede det uopslidelige, gode humør, hele den familie har« (Br 24.11.76 og 3.4.84 til H fra C). — Magdalene, der var den yngste af søstrene, blev efter sin fars død protegeret af den gamle fru Henriette de Bang f. Callisen på Sparresholm og oprettede under hendes beskyttelse en håndgærningsskole. 1874 siges, at hun var »meget lykkelig hos den gamle, blinde fru Bang, som stadig er rask og åndsfrisk«, men da denne døde 1879, over 100 år gammel, flyttede Magdalene hjem til sin søster Cecilie og blev boende i deres »lille hytte« til 1890, da hun flyttede til sin bror Andreas i Lyngby (Br 10.5.67, 13.3.74, 29.2.80, 29.5.90 til H fra C). Dér døde hun 1901. Som det af citaterne ses, bevarede den trofaste Cora også for disse gamle veninder sin interesse til det sidste. De var oftere gæster i hendes præstegård. — 64. SAA XII, 77; Br 3.4.84, 18.1.85, 26.10.89 til H fra C. — 65. Br 11.7.52 til H fra

B og 7.1.57 fra Bf; SAA XII, 77 og 79. — 66. Br 1.9.47, 25.9.50, 5.11.58, 18.1.59 og 6.6.61 til H fra Bf samt 15.6.53 til Bf fra H. — 67. Br 31.5. og 25.9.50 til H fra Bf. — 68. SAA VII, 173; Br 18.1. og 3.6.59, 29.11.61, 27.8.62 til H fra Bf. — 69. SAA V, 66; Br 8.6.54, 2.2.87, 30.4.89 til H fra C. — 70. Det tilhører nu mig. — 71. Br 6.7.52 til B fra H. — 72. CsD 29.4.39. — 73. Br til H 5.10.47 fra B, 27.4.66 fra Petronelle, 15.4.75 fra C. — 74. Coras erindringer s. 174; Br til H 14.9.58 fra Bf, 22.1.63 fra C, 6.4.63 fra Fr. Ross; Br 19.10.60 til Ptr fra Bf osv. — 75. Om Dora Ross se Br 18.3.64 og 24.4.68 til H fra C, 10.11.64 til B fra Ptr og 19.2.64 til do. fra H. — 76. Br 1.12.51 til H fra Bf. — 77. G. Heilmann: Slægten Heilmann s. 278. — 78. Br 4.7.65 til B fra C. Enkelte af Coras melodier er fremkomne andensteds, f. eks. »Med sorgen og klagen hold måde« i Dansk Kirketidende 1860 nr. 18 og seks i Höjskolebladet 1903 s. 1655 ff., ledsagede af nogle bemærkninger af Jens Aarsbo, der udtaler sig med velvilje om hendes kompositioner; han konkluderer i, at »det ikke er nogen storslået ånd eller oprindelig skaberkraft, der råber sig gennem Cora Nygaards sang«, men hendes toner »lever i folkets mund og fredes i dets minde«. — 79. Br til H 9.3.38 fra Bm, 3.4.38 fra Bf. To bind af Coras kompositioner fra årene 1822—62 tilhører nu min søster. Da indbindingen er af nyere dato, er det vel muligt, at de omfatter, hvad der fandtes 1841, foruden det senere tilkomne. — 80. Br til H 10.11.43 fra Berggreen (med bilag): Bfs. Konc. — 81. Coras erindringer s. 247. — 82. CsD 2.8.36, SB s. 149. — 83. CsD 10. og 15.6.40. — 84. CsD 25.11. og 23.12.40; Br 22.11.86 til H fra P; dennes mindebog: Br 5.5., 7.9. og 23.11.41, 14.8.42 til H fra Bm. — 85. Se hans dom og Coras svar i SAA V, 94—96. — Onkel Petersens digte udgjorde ved hans død mange, mange bind, både højtidelige og lystige poesier, som han selv havde haft megen fornøjelse af at skrive, men som gæsterne meget nødig vilde høre oplæst, hvad han stundom diventerede en enkelt med i sit berømte studereværelse, der nærmest var et raritetskabinett. De lystige digte har jeg ikke meget indtryk af, men de højtidelige, som han oftere citerede, f. eks. i sine præker, husker jeg flere af. De handlede i reglen om engle, kærminder, sølverklang og slige poetiske ting. — 86. Petersens mindebog 16.2., 12.5., 19.11. og 8.12.; Br 19.11.39 til H fra Bm. Stagerne tilhører nu mig. — 87. Dette maleri tilhører nu min søster. Det lignede Cora endnu på hendes gamle dage, men bædre kender man hende dog på et s. 282 gengivet fotografi fra 1861 (Br 21.6.61 til H fra C). Gertners billede af onkel Petersen (se s. 283), der synes at have været ypperligt, tilhører også min søster. — 88. Frants Leth, f. c. 1815, † 1880, omtales navnlig i Br til H 4.4.63 og 10.6.64 fra P, 19.4.64 til C. — 89. Moritz Petersen, f. 1830, var her i 2½ år og blev så sat til landvæsenet. Han var et godt og ærligt, virksomt og driftigt menneske, der sluttede sig nøje til sine plejeforældre og stadigt vedligeholdte forbindelse med dem. 1881 blev han i Jydstrup viet til Christofora Obel f. Schertiger (Petersens mindebog 17.3., 30.6., 16.12.; Br til H 24.3.47, 5.12.49 og 15.7.86 fra C, 11.1.88 fra P). — 90. Br 21.10.46 og 24.3.47 til H fra C. — 91. Br til H 24.11.52 fra C, c. sept. 55 fra Cd. Denne skrev 8.8.68 til Har., at i Jydstrup præstegård »er ikke godt at være — forholdene er sørgeligt sønderrevne. desværre uopretteligt. Stakkels, stakkels Cora!« og Har. skrev spydigt, men ikke uden grund, i randen af brevet: »Og stakkels, stakkels Petersen!« — 92. Br til H fra Bf 17.4.52, 24.2.55, 7.10.56, 1.6.58, 24.10.62 m. fl. — 93. Hans mindebog 10.7. — 94. Af huslærere i Jydstrup kender jeg: 1858—59 cand. theol. H. C. Winde, en vakker og behagelig ung mand (Br 7.12.58 til H fra P, 26.6.59 til Ptr fra C); 1859—60 stud. Rich. Petersen, senere hist. forf., der besad sådanne fejl, at »det var bedst at sige ham farvel« (Br til H 29.11.59 fra P, 6.2.60 fra C); 1860—63 cand. theol. N. T. Krarup, der gjorde sig meget afholdt (se s. 290 og Br 4.11.63 til H fra P); fra 1863 en frk. Holstebro. — 95. Hans død omtales meget udførligt i Br 27.2.82 fra H til hans søn Peder. — 96. Br 17.10.54 og 12.1.55 til H fra Bf; Möller: Danms. gejstl. Embeder 8, 9. — 97. Br til H 24.11.52



og 2.2.87 fra C, 31.1.59 og oftere fra Bf. — 98. CsD 19.7. og 3.8.40, 4.7.41 osv.; Br til H 17.8.40 fra B, 25.9.40 fra Bm. — 99. CsD 21.7. og 8.7.42; Br 15.2.64 til B fra H. Daguerreotypiet kostede 5 specier og var udført i Kbhvn. af den østrigske maler Weninger.

**Til s. 293—327.** 1. Br 4.12.54 til H fra B. — 2. Foruden Nyeborg var der fra 1841 Otto Jespersen († 1855). — 3. Breve til Bf og hans Konc. Sagen var blevet omtalt i »Flyveposten« 23.6., 29.6., 29. og 30.8.54. Nogle for Har. meget gunstige artikler fandtes smst. 27. og 29.1.55, undertegnede »En juridisk Embedsmand«. — 4. Br 17.10.54 til H fra Bf. — 5. Br til H 22.8.55 fra Bf, 18.5.56 fra Cd. — 6. Br 8.5.55 til H fra Bf. — 7. Br 20.2.56 til H fra Hjort. — 8. Egentlig bestalling som sådan fik han først 1873 med en fast løn på 500 rdlr. — 9. Denne anselige gård i Neksö (matr. nr. 13A) tilhørte byfogderne N. P. Arboe 1823—41, J. J. Gether 1841—49, L. A. Smith 1849—56 og derefter P. A. H. Nygård. Arboe havde købt den af prokurator J. F. Olivarius, som 1817 havde købt den af H. L. Bohns bo. — 10. Br 27.6.56 til H fra Smith. — 11. Br 7.10.56 og 7.1.57 til H fra Bf. — 12. Af breve synes at fremgå, at han allerede 1835 interesserede sig meget for hende; 1840 siges, at Harald var »kostelig ved sit kurmageri til Hannebarnet« (CsD 20.4.40) og 1841, at han var »sterbens forliebt i Hanne« (Smst. 30.10.41). Han synes også 1841 at have været forelsket i Elisabeth Printzen, der senere blev gift Povelsen (Br 15.5.41 til H fra C) og 1844 mente bedstemor, at den ene frk. Bentley sværmede for ham; »hun har samme skæbne som Hanne Scheller, tør jeg nok sige« (Br 3.8.44 til H fra Bm). — 13. Br 9.11. og 23.12.56 til H fra Bf. — 14. Udførligt Br om forlovelsen 6.1.57 til B fra H, ligeledes om samme og kæresten 27.5.57. — 15. Br til H fra Bf 7. og 26.11. samt 18.12.57, 12.1., 19.2., 3.4., 1.6., 14.9. og 5.11.58, 18.1.59, 13.4.60, 22.1.61, 20.6. og 22.7.62; Br 29.8.62 til B fra Ptr. — 16. Br 23.2.58, 8.3.59, 31.1.60 til B fra Ptr. — 17. Br 13.4.58 til do fra do. — 18. Br 29.8.62 til do fra do. — 19. Flere selskaber omtales i Br 27.1. og 16.6.61 til B fra Ptr. — 20. Br til H 18.3.56 fra J. N. Mossin, 20.1.48 fra F. H. Jörgensen. — 21. Br 19.7.57 til H fra Bf. — 22. Br 6.2.60 til H fra C. 1852 sendte Har. en lille komposition »Ved Amalies grav« til Betty med følgende ord: »Det var en formiddag i de lyse sommerdage på Frk., da far og du var dragne til kirke, og jeg var ene tilbage, at jeg tog den i så mange tider urørte guitar ned af væggen og klimprede lidt på den, og svarende til stemningen blev uvilkårlig den lille sang til, som jeg her, ikkun til en fælles amindelse, forstyrrer i dens hvile ved siden af så mange søskende«. (Br 21.9.52 til B fra H). Betty blev meget glad for den og lod den udsætte for klaver (Br 16.11.52 til H fra B). — 23. Om dette vidunderbarn fortæller H udførligt i Br til B 25.12.60 og 25.12.62. Om lille Peders jul sidstnævnte sted. — 24. Br til H 15.9.46 fra B, 24.8.54 fra Bf. — 25. Amalies dagb. s. 1, Br til H 25.4.44 fra Bm, 24.3. og 2.5.59 fra Bf. — 26. Br 23.8.59, 3.1. og 20.7.60 til H fra Bf. — 27. SAA XII, 77. — 28. Br til H novbr. 43 fra Bm, 11.5.55 fra Cd, 5.9.55 fra Bf. — 29. Br 8.5.55, 7.10. og 9.11.56 til H fra Bf. — 30. Br til H 31.7.57 fra B, 12.7. og 20.10.57 fra Bf. — 31. Br 22.1.58 til C fra B, til H 19.2. og 5.3.58 fra Bf, 14.3. og juli 58 fra Cd, 8.4.58 fra B. — 32. Br til H 25.2.61 og 28.6.59 fra P, 31.1.59, 17.5.60 og 19.3.61 fra Bf. — 33. Br 18. og 31.1.59 til H fra Bf. — 34. Br 27.8.62 til H fra Bf. — 35. Betty, der er syg, »har et hende meget kært væsen om sig, en bondepige, Maren fra Bråby« (Br 3.5.60 til H fra Bf). Hils Maren Bråby, »jeg mindes endnu stedse med stor tilfredsstillelse vort besøg i Bråby friskole ifjor ved denne tid« (Br 15.2.64 til B fra H). — 36. SAA VI, 122. — 37. SAA VI, 124; Br 1.6.58 og 27.3.60 til H fra Bf. — 38. Jvfr. Grundtvigs Sang-Værk I, 25. — 39. SAA VI, 135, 142. — 40. Petersens mindebog 4.5. Sangen findes i Baggessens danske Værker, 2. udg., II, 247. — 41. Br 25.8.62 til Ptr. fra B. — 42. Coras erindr. — 43. Petersens mindebog 18. [5: 17.] 12., Br 5.1.63 til B fra H. — 44. SAA VI, 144. — 45. Coras erindr., Br 22.1.63 til H fra C. — 46. Br 22.1.63 til H fra C

(meget udførligt), SAA VI, 145. — 47. Br til H 9.4.44 fra Bm, 6.10.47 fra Bf, 11.4.66 fra P. — 48. SAA XII, 74. — 49. Br til H 18.2.63 fra Severine Ross, 20.3.64 og 20.12.69 fra Petronelle. — 50. CsD 19.7.40, Br 10.1.63 til B fra Ptr. — 51. Br 19.2.65 til B fra H, 2.11.74 til H fra C og 17.4.79 fra Cd. — 52. Af bedstefar haves flere portrætter, hvoraf tidligere (s. 255 og 302) er omtalt to. Et kobberstik af ham fra c. 1808 findes forrest i selvbiografien. Endvidere haves et sikkert lidet heldigt miniaturportræt, malet 1805, efter traditionen (næppe rigtig) af oberst C. V. Scholten (tilhører mig). En »veltruffen skizze« af ham, som Johs. Jensen 1852 forærede Harald (Br 12.10.52 til denne fra Bf) er nu forsvunden. Endelig haves det ovfr. (s. 314) gengivne fotografi fra oldingeaarene (tilhører min mor). — 53. Coras erindr. — 54. Br 6. og 24.6.63 til H fra P (med udførlige oplysninger). Bedstefar havde bemyndiget eksekutorerne til straks at sælge gården (c. 161 tdr. land ager, eng og skov) for 60 000 rdlr.! (Br 20.6.62 til H fra Bf). — 55. Br til H 24.6.63 fra P, 1.7.63 fra Cd. — 56. Br til H fra P 30.8.60, 13.10. og 10.12.63, 7.5.64, 11.4.66 og flere andre. — 57. Skifteprotokollen har ikke kunnet findes, men repartitionen er i afskrift bevaret i familiearkivet. — 58. Br til H 5.8.63 fra B, 29.5.63, 7. og 22.7. samt 1.8.65 fra P, 11.7.65 til B fra C. Petersens tale er bevaret. I Dansk Kirketidende 1865 nr. 37 fandtes et mindedigt over Betty, mærket »S. S.«, hvilket vist betyder Sophie Sand. Jvfr. SAA VI, 146—7. — 59. Br til H 7.12.88 fra C, 19.10.60 fra Bf. — 60. Br 1.8.65 til H fra P med afskr. af testamentet; repartitionen i boet (af 17.8.66) i familiearkivet.

**Efterskrift til anmærkningerne.** Da denne bog henvender sig til en snæver kres, der ikke kan forudsættes at have særligt kendskab til biblioteks- og arkivvæsen, og da det dog er muligt, at en eller anden nu eller senere kunde have lyst til at efterse nogle af de anførte kilder, der naturligvis i talrige tilfælde giver langt mere, end jeg har kunnet eller villet medtage, er det måske ikke overflødigt at supplere anmærkningerne med følgende vejledning til at finde disse kilder.

At alle de trykte værker kan efterses i de større offentlige biblioteker, er det naturligvis overflødigt at bemærke; dog bør det anføres, at aviser fortrinsvis må søges i Det kongelige bibliotek og i Statens avis-samling i Århus.

Arkivalier af officiel karakter findes i Rigsarkivet, dels i dettes hovedarkiv, nemlig hvad der angår centraladministrationen (jvfr. f. eks. anm. 18 til side 13, 28 til s. 19, 81 til s. 59 osv.), dels i de forskellige landsarkiver, nemlig hvad der vedrører den lokale administration (jvfr. f. eks. anm. 35 og 36 til side 28, 40 til s. 32 osv.). Oplysninger fra landsarkiverne i Kbhvn. og Viborg er iøvrigt indhentede i langt større mængde, end det kan ses af ovenstående kildehenvisninger, fordi det ofte ikke har været ansét for nødvendigt at nævne kildedstedet.

Den vigtigste kilde er dog, som det tydeligt og klart fremgår af anmærkningerne, familiens egne arkivalier, der foreløbig er i privat eje, men som alle burde betrygges mod undergang ved at deponeres i et offentligt arkiv, hvilket også vil ske med den del, der tilhører mig. Det er på spredte steder ovenfor oplyst, hvor nogle slige arkivalier findes, men da det vil være bekvemmet at have et samlet overblik i korte træk over, hvad der er i behold, og hvor det opbevares, skal her meddeles følgende:

Conrads dagbøger 1833—42 (se s. 166), som der rigeligt er øst af, tilhører pastor Gram Nyegaards enke, Ida f. Smith, og Amalies og Augustas dagbøger (se s. 242 og 187) ejes af fru Gerda Hartz f. Nieuwenhuis. Alle de øvrige mig bekendte og af mig benyttede familiearkivalier til-

hörer mig selv og udgør, skönt tiden i højeste grad har decimeret dem, en anselig række bind og pakker, hvis væsentligste bestanddele fra den tid, her navnlig kommer i betragtning, er :

A. Breve, nemlig 1) en lille samling breve til oldemor (Meta Nye-gaard) fra hendes mand og børn, 2) nogle pakker breve til bedstefar, dels fra forskellige, dels fra kone (dog kun til 1812) og børn, navnlig dog fra Harald, 3) en stor mængde breve til denne, blandt hvilke i hundredvis fra forældre og søskende, altså ofte omhandlende barndoms-hjemmets anliggender, 4) små samlinger af breve til bedstemor og nogle af hendes børn og svigerbørn. Endvidere er bevaret enkelte af bedstefars og en del af Haralds koncepter til breve, og på ukendt måde er i arkivet havnede en del breve fra bedstemor og hendes døtre til Asta Mathiesen og enkelte andre breve (f. eks. til Alex. Ross og hustru), som er familiearkivet som sådant uvedkommende.

B. Dagbøger o. lgn., navnlig bedstefars skrivekalendere, som han førte lige til sin død, men hvoraf enkelte nu er forsvundne; de omtales ovenfor s. 25 og oftere. Fra hans hånd haves også optegnelser om hans overrejse til Vestindien 1800 og hans selvbiografi, som jeg sammen med hans »erindringer og betragtninger« udgav 1929. Fra flere af børnene foreligger lignende optegnelser. Cora skrev som gammel sine erindringer til 1863, delvis trykte i Sorø amts årbog (se s. 279), fra Bettys hånd foreligger forskellige små dagbøger, førte i hjemmet mellem 1826 og 1844, og en lignende, ført under hendes ophold i Helsingör 1839 (se s. 265); Harald har efterladt optegnelser om sin Helsingörsrejse 1833 (se s. 335) og om sin Langelandsrejse 1834 (se s. 340), Georg om sin rejse til Helsingör 1836 (se s. 181), Amalie optegnede, hvad der tildrog sig under hollændernes besøg 1838 (se s. 178) og Elise har efterladt flere små dagbøger, bl. a. om juleferien 1841 (se s. 344). Det kan også nævnes, at onkel Petersens mindebog, som oftere citeres ovenfor, ligeledes findes i familiearkivet.

C. Diverse sager, bl. a. flere pakker dokumenter m. m., navnlig vedrørende bedstefar og Harald. De angår de mest forskelligartede ting. Der er f. eks. adkomstdokumenter, bestallinger, lejlighedstaler og -sange, attester, de s. 79 omtalte musikprogrammer osv. Nævnes kan også bedstemors regnskabs- og optegnelsesbog fra hendes unge år (se s. 3:9 og 332). Bettys regnskabsbog (se s. 73), Haralds note- og regnskabsböger 1842-49 (se s. 225), sammes afskrifter af indskrifterne på tavlerne i Frederikskilde have (jvfr. s. 29), Bettys karakterbog (se s. 39) og Coras og Haralds fødselsdagskalendere, anlagte i deres unge år, men senere førte videre.

Dette turde, trods sin kortfattedhed, være tilstrækkeligt for den, der kunde føle lyst og trang til at gøre et forsøg på at erfare mere om de begivenheder og de personer, der ovenfor er omtalte.

## REGISTER OVER PERSON- OG STEDNAVNE I TEKST OG ANMÆRKNINGER

Udeladt er en del stednavne, men næsten ingen personnavne; dog er brevskriveres og modtageres navne i anmærkningerne kun undtagelsesvis medtagne. Kvinder opføres i reglen på deres pigenavn, fra hvilket der findes henvisning til mandens navn, når de af særlige grunde er opførte på dette i forholdsvis få tilfælde. Henvisningerne til de hyppigt forekommende former: Fengers, Kastrups osv. (f. eks.: Tilstede var Fengers, de besøgte Kastrups) findes på vedk. mands navn i en særlig gruppe efter et semikolon.

- Abbestée**, Cathr. Elisab., g. Ross, 46.  
**Abildgaard**, C. U., degn, 260.  
**Adeler**, Fr., baron, 65.  
**Adler**, J. G., kab.sekr., 57, 211.  
**Albrecht**, Carl(?), stud., 112.  
 »Alert«, skibet, 248.  
**Alkestrup**, Skippinge h., 338.  
**Almind**, Cec. C., g. Schöne, 41, 233. —  
 Laura, g. Feilberg, 233, 235 f.  
**Alstedgård**, Alsted h., 145, 339.  
**Amsterdam** 97, 197, 225.  
**Anker**, husjmfr., 331.  
**Antvorskov**, Slagelse h., 150.  
**Arboe**, N. P., byfog., 350.  
 »Argo«, barken, 245.  
**Arlaud**, P. A., kontorchef, 112.  
**Arnesen**, H. L. V., prokur., 233, 237 f.  
**Astrup**, H. C., gen.kr.komm., 64.  
**Atterupgård**, Ringsted h., 261.  
**d'Auchamp**, F., prokur., 138.
- Bagger**, C. C., digter, 335. — Fr. V., præst, 264, 347.  
**Bang**, Ane, g. Gad, 168. — Chr. V. A., propr., 211. — Frederikke, frk., 211. — Henriette de, f. Callisen, 15, 348. — Niels de, godsejer, 15. — P. G., minister, 137 ff.  
**Barfod**, Fr., forf., 153.  
**Basedow**, J. B., prof., 18.  
**Bech**, Amalie, f. Callisen, 15, 302, 329 f., 341. — Anna C., g. Bjarnesen, 341. — Did. Louise, g. Schiödt, 167 f., 341. — F. C., birkedomm., 151, 294 f., 346. — Herman, deputeret, 15, 168, 218, 224, 318, 341; 176. — Nanny, frk., 341. — Susanne, frk., 341.  
**Begtrup**, G. O. B., prof., 21.  
**Behagen**, Elisab., g. Castenschiold, 45.  
**Bentley**, frk., 350.
- Bentzon**, N. L. C., provst, 124.  
**Benzon**, P. L., byfog., 238 f.  
**Benzonseje**, Ramsö h., 112, 116, 207 ff., 213, 220.  
**Berg**, Niels, konrekt., 20.  
**Bergen** 330.  
**Bergen**, Conr. P. H. v., toldass., 37, 318, 331.  
**Berger**, Elisab. v., 22.  
**Berggreen**, A. P., komponist, 223, 281, 349.  
**Berner**, Susanne, g. Fenwick, 256, 333.  
**Beyer**, Henriette, g. Guldberg, 275. — Otto, köbm., 331. — S. M., provst, 152, 340.  
**Biersted sogn**, Kær h., 21.  
**Bilsted**, Anna D., f. Munthe af Morgenstjerne, 168, 341. — Hanne, g. Höegh-Guldberg, 341. — Hans, advoc., 190, 318, 332; 23. — Nanna, g. Feddersen, 341. — O., landinspekt., 2.  
**Birch**, Henriette, f. Schröder, 100. — P. L., borgm., 216, 338, 345.  
**Birkedal**, Vilh., præst, 153.  
**Bjarnesen**, Haldor, lærer, 341. — J. B., lærer, 341.  
**Bjerringhus**, Alsted h., 33, 347. — skov 33.  
**Björn**, Louise, se v. Schmidten.  
**Björnkær**, Kær h., 21, 23, 32, 66.  
**Blidstrup prstgd.**, Holbo h., 291 f.  
**Blum**, Fr. H., fisker, 35.  
**Boeck**, major, 20.  
**Boesen**, Johs., renteskr., 142, 224. — Marie, se Fenger. — P. J., provst, 108.  
**Bohn**, H. L., köbm., 350.  
**Bojesen**, R. B., læge, 150, 203, 243, 253, 315, 325. — Sev., sekr., 150.  
**Bojsen**, P., höjskoleforst., 314.  
**Bonderup**, Slagelse h., 338.  
**Borch**, Benedicte, g. Pedersen, 149. — C. A., prof., 148. — P. F. K., overlæge, 112.

- Bornemann, Cosm., major, 2. — F. C., prof., 171.
- Bradt, Charlotte, frk., 43. — F. L., kobberstikker, 43. — Henriette S., g. Sand og Juhl, 43f., 83, 101, 152f., 202, 318.
- Brakle, S. W. van, kmhr., 150.
- Brasen, O., præst, 30.
- Bredahl, C. H., digter, 34, 38, 51. — Dines, rådm., 20.
- Bredholmhus ved Sorø 64.
- Bringe, Sokkelunds h., 172, 341.
- Brock, fru, i Vestindien, 340.
- Brockdorff, E. V. A. S., soraner, 41.
- Brummer, Cathr. Reb., g. Nyegaard, 62, 233. — Louise, g. Feilberg, 233.
- Bryndum, A., overlærer, 133. — A., præst, 30, 133, 338.
- Bræstrup, C. J. C., politidir., 348.
- Bröchner, C. C., propr., 262.
- Bråby, Alsted h., 312f., 350.
- Bråbye, Maren, 312, 315, 350.
- Buntzen, Edouard, advoc., 218, 241, 345.
- Busck, A., godsejer, 207ff., 344. — Carl, propr., 208. — Georg, cand. phil., 208. — Gunni, barn, 208, 344. — Thea, g. Treschow, 208. — Theod., kclr., 208.
- Bügel, C. P., gross., 13.
- Bülow, pr.ltn., 22.
- Bækkeskov, Bårse h., 22, 154, 233, 334.
- Bærentzen, E. D., maler, 282, 285.
- Bögh, Erik, forf., 153.
- Baagøe, kapt., 248.
- Cadet-Supiot, Louise, g. Povelsen, 145, 197.**
- Callisen, Amalie, se Bech. — Charlotte, se Colsmann. — H., justr., 339. — Henriette, se de Bang. — Henr., prof., 7, 13, 15. — Marie Am., f. Walker, 15.
- Camradt, F. C., maler, 5, 255.
- Caracas, Venezuela, 148.
- Carlsen, Ane M. E., g. Toft og Grundtvig, 334.
- Carlsgård, Slagelse h., 64.
- Caroline Amalie, dronning, 123. — Mathilde, dronning, 12.
- Carøe, N. C., hrfog., 20.
- Castenschiold, C. A., kmhr., 1, 45. — Hermandine, g. Pentz, 46. — J. F., general, 23, 45. — Joach., gen.ltn., 45.
- Cathrinedal, V. Flakkebj. h., 338.
- Cathrineholm, V. Flakkebj. h., 150.
- Chombardt, Christ. Cathr., g. Wasserfall, 14.
- Christensen, C. P., præst, 210. — Hansine, g. Nyegaard, 261. — Simon, gartner, 191, 318, 343.
- Christian VII 13. — VIII 57, 346.
- »Christian VIII«, skibet, 225, 347.
- Christiansminde, Alsted h., 66, 273.
- Christianssted, Sct. Croix, 102, 233, 245.
- Clausen, E. T., præst, 112, 233ff. — H. N., prof., 173, 335. — Nette Cathr. 43.
- Colbjørnsen, Chr., justitiar., 271.
- Colding, Marie, 132.
- Colsmann, Cathr. El., g. Walker og Wasserfall, 15. — Charlotte, f. Callisen, 15. — Johs., prof., 13, 15.
- Coninck, Cec. C. de, g. Smith, 41, 233.
- Copmann, P., maler, 37.
- Cour, Charles la, skuespiller, 232.
- Croix, Sct., 233, 296.
- Crone, Ingeb., g. Bojsen, 314. — V. C., politidir., 297f.
- Dallerup, mad., 183.**
- Dalsgaard, J., propr., 263.
- Damhuset, Ø. Flakkebj. h., 44, 270.
- Dannemand, Bente F., fru, 57.
- Danner, Louise, grevinde, 272.
- Danneskjolds kanal 30.
- Daugaard, J. B., bisp, 88, 112, 198.
- Deegen, Johanne, g. Feddersen, 244.
- »De Faldnes Minde«, fondet, 326.
- Den Engh, Holland, 180, 197.
- Deurs, J. F. van, gen-kr.komm., 2.
- Dragsholm, Ods h., 338.
- Dronninggård, Sokkelunds h., 150.
- Eckernförde 308.**
- Ejlersen, N. C., lærer, 62.
- Elberling, F. E., sekret., 247, 345.
- Eliassen, Claus, möller, 43, 112, 127.
- Enevoldsen, Met. Kirst., g. Christensen og Pedersen, 191, 326, 343.
- Engelstoft, C. T., bisp, 139, 153, 180, 266, 318. — Ingeb., g. Thorning og Nyegaard, 64. — Peder Th., amanuensis, 139.
- Eriksen, Andr., præst, 49.
- Ernst, F. C., kapt., 341.
- Eskemoskov, Alsted h., 33.
- Eskildstrup, Alsted h., 33, 64.
- Espe, Slagelse h., 277.
- Estrup, H. F. J., direktor, 89f., 260, 346.
- Ewald, Erik, oberst, 329. — H. F., forf., 112, 124, 336.
- »Expres«, skibet, 302.
- Eyraud, Magdal. Elisab., g. Ross, 10.
- Fabricius, L., kapt., 55.**
- Fairyhill, Lyngø-Krb. h., 100f., 256, 333.
- Falbe, Clara, g. Rothe, 244.
- Falkenstein, Slagelse h., 55f.
- Fasankirkegården, Frederiksberg, 293.
- Fearnley, H. E., præst, 142.
- Feddersen, H. D. F., guvernör, 240f, 244, 246ff.
- Feilberg, J. F., præst, 112, 152, 233, 235ff., 345.
- Fenger, Augusta, g. Fenger, 41, 68, 70,

- 76, 81, 131, 133, 140, 213, 242, 249, 264, 273, 319, 331, 336. — Chr., prof., 55. — Emil, prof., 142. — Fr., propr., 199. — J. Ferd., præst, 43, 75, 96, 104f., 119, 123, 139ff., 178, 183f., 193, 196, 198, 200, 205, 252f., 263, 268f., 281f., 313, 318, 334, 344; 106, 112, 116, 119, 130, 178, 184, 195, 197, 204, 250f., 265, 302, 311. — Jörg., propr., 23ff., 29f., 35, 72, 152, 331. — Marie, f. Boesen, 140f., 200. — Marie Magd., g. Balslev, 326. — Nic., cand. theol., 142. — P. A., præst, 142. — Sophie, g. Grove, 105, 270, 311f., 316, 326, 335. — Theod., præst, 142. — Ulrikke 140.
- Fenwick, fam., 100, 318, 333. — Anne 333. — Chs., konsul, 333. — Chs. L. C., konsul, 310, 333. — Fairfax, konsul, 333. — Fairfax 28, 79f., 84, 333. — Hestor 333. — Nic. (1839) 333. — Nic., gen.konsul († 1798), 333. — Nic., officer (1874), 334. — Nic. Alex., konsul, 333. — Susanne 333.
- Ferdinand, prins, 56.
- Fiedler, fam., 152. — Jul., posteksped., 100, 112, 336. — Thora, g. Ragger, 335. — Vald., birkedom., 51, 93.
- Fischer, Vitta B., se Jespersen.
- Fisker, Charl., admiralinde, 57.
- Fjenneslev, Alsted h., 62.
- Flakkebjerg, V. Flakkebj. h., 270.
- Flaskekroen, Sokkelunds h., 342.
- Flindt, Julie, g. Neergaard og Fenwick, 333f.
- Flommen ved Sorø 49.
- Flor, C. E., sagf., 322.
- Foss, L., borgm., 337.
- Fredensborg, Lyng-Krb. h., 100.
- Frederik VII 272, (348).
- »Frederik Knuds«, spillemand, 348.
- Frederiksborg 100f.
- Frederikshøj, Merløse h., 9.
- Frederikskilde, Alsted h. Købes og tillyttes 23, 25; beliggenhed, jorder m. m. 25; udvides og forbædres 32; landbruget 35, 258; høhøst 258; besætning 258f.; bygning og beboelse 26, 80; haven 29, 190ff., 346, 352; lunden 193; jagt 34; fiskeri 35; børnenes kærlighed til den 256f.; sælges 321. — kro 27f., (262). — skov 32f., 35.
- Frederikslund, Lille, Slagelse h., 47. — Store, 45, 276.
- Frederikssted, Sect. Croix, 238, 244, 246, 345.
- Frederiksværn, Norge, 341.
- Friis, Fr., konsul, 263.
- From, hörkræmmersvend, 132.
- Frost, Christiane, 227ff., 231f., 234f., 239, 244, 300, 318, 345.
- Fuglebjerg, Ø. Flakkebj. h., 47, 153, 336.
- Førslev, Ø. Flakkebj. h., 43f.
- Gad, J. T., stiftsprovst, 38, 83, 103, 168, 194, 335. — Svend, tehandler, 168.
- Gammelgård, Sønder h., Lolland, 64.
- Garlieb, G., direkt., 240f., 244, 297.
- Garnæs, Fr., parcellist, 92, 334.
- Gerslev, Löve h., 49.
- Gertner, J. V., tegner, 212, 283, 349.
- Gether, H. A., postm., 202. — J. J., byfog., 350.
- Giessen, Hessen, 129.
- Gimlinge, Ø. Flakkebj. h., 334.
- Glahn, H. C., præst, 267, 269; 324.
- Godkjær, Fred., forf., 277.
- de Graaf, smed fra Holland, 153.
- Grevenkop, Johanne, g. Castenschiold, 46.
- Grevenkop-Castenschiold, Holten, kmhr., 46.
- Grove, C. F., højskoleforst., 311ff., 315ff., 319, 325f., 335.
- Grubb, Johanne, g. Lavigne, 273.
- Grundtvig, N. F. S., bisp, 49, 193, 313, 334.
- Grønbech, H. J., landmåler, 152, 170f., 228.
- Gudmandsen, Conr., møller, 49, 134.
- Guldberg, Henriette, g. Quistgaard, 275.
- Gunderslevholm, Ø. Flakkebj. h., 25, 30, 265, 332, 338.
- Gyldenfeldt, Chr., stationsinsp., 79f., 87, 166, 334. — Edv., landm., 87, 334. — H. H., byfog., 56.
- Gyldenholm, V. Flakkebj. h., 150, 257.
- Güntelberg, Fr., admiral, 10.
- Gürtzen, H. F., kromand, 47.
- Götzsche, G. E., præst, 202.
- Haarlem, Holland, 179.
- Hage, Alfr., gross., 125. — J. Ph., ov.kr.kom., 276.
- Hahn, Mechtele, frk., 346.
- Hallmann, F. C., etatsr., 52. — M. E., frk., 52f., 83.
- Hals, Kær h., 347.
- Hamborg 190, 225f.
- Hammer, Gertr. Elisabeth, g. Basedow, 18.
- Hammerich, Fr., prof., 35, 142, 334. — Mart., prof., 142.
- Hansen, E. K. B., propr., 321. — Hans, forp., 321. — Hans, godsejer, 150; 178, 233. — Hans Peter, fuldm., 17, 168. — Jens, lærer, 312, 326. — Jette 233. — Johanne M., g. Svane, 205, 339. — Nis, gartner, 142. — Ole, tjenestekarl, 317, 348. — Peder, bisp, 61. — Peder, guvernör, 238, 240, 345. — Sophie F., se Kastrup.
- Hansteen, Johs. Math., kons.insp., 19, 330.
- Harder, C. F., institutbestyrer, 263. — J. G. S., maler, 197.

- Harhoff, C. J. C., byfog., 225, 275, 302, 317, 321 ff.
- Hartmann, I. P. E., komponist, 78.
- Hartz, Gerda, f. Nieuwenhuis, 343, 345, 351.
- Hauch, J. C., prof., 223.
- Hauge, A., præst, 142.
- Hee, Niels, præst, 47.
- Heegaard, Cecilie, g. Nyegaard, 62, 332.
- Heerstädt, Vilhelmine, g. Wasserfall, 15.
- Heide, S. S., degn, 9.
- Heilbuth, E. A., fuldm., 239.
- Heilmann, Chr., kons.kass., 124f.; 101, 336. — Lone, g. Rosthøj, 124f., 279 ff., 337. — Mille, f. Smith, 93, 124f., 231, 318, 337, 345. — Thealise 107, 125.
- Hellesen, Helene, g. Fenger, 24.
- Helsingør 71, 101, 173, 179, 181, 248, 264, 273f., 287, 293 ff., 333, 342, 352.
- Helweg, Fr., præst, 123.
- Hemert, Elisab. A. v., g. v. Schmettau, 10. — Gisbert v., kom.kapt., 10. — Just v., pr.ltn., 10.
- Henningsen, Hel. Cathr., se Langhoff. — Peter, cand. jur., 15, 49. — Peter, deputeret, 15.
- Hersleb, O. M., herredsfog., 100.
- Hertel, J. P., forp., 202.
- Hillerup, S. C., jægerm., 134.
- Hillerød 123.
- Hjort, Fr., justr., 336. — Joh., toldass., 147. — Mathilde, frk., 336. — P., prof., 75, 112, 146 ff., 157f., 178, 197, 241, 268, 297, 302, 318, 340; 106f., 116, 147f., 199, 250. — Pauline, frk., 199, 336.
- Hjortevænge hus, Alsted h., 33. — skov 33, 107, 111, 348.
- Hjorth, Hanne, g. Türck, 338.
- Holm, Albertine, g. Gad, 38. — J. A. L., præst, 334. — J. N., birkedom., 275.
- Holstebro, frk., 349.
- Holtegård, Sokkelunds h., 261.
- Holten, Anna Poul., g. Manthey, 56.
- Hoppe, J. F., solodanser, 135. — Joh. Ferd., skrædder, 135. — T. A., amtm., 138, 274, 311.
- Hornung, C. C., fabrikant, 153.
- Humblebæk, Lyng-Krb. h., 339.
- Hummeltofte, Sokkelunds h., 338.
- Hundige, Tune h., 64.
- Husar, Lars Jensen, skovfog., 33, 318, 347. — Marie 33, 103.
- Hviid, A. C., byskr., 297.
- Hyllested, V. Flakkebj. h., 334.
- Hänschell, H., præst, 239, 246.
- Höegh-Guldberg, Chr., postm., 190.
- Høyberg, Lars, præst, 93.
- Hågerup prstgd., Salling h., 347.
- Ibsen, Elisab. Christ., f. Sørensen, 8, 139, 168, 224. — Fr. Jul., kmrr., 8, 23, 30, 56f.
- Jngemann, B. S., digter, 49, 54, 57, 84, 145f., 190, 197, 203, 205, 250, 268, 274, 281, 284, 335; 197. — Lucie, f. Mandix, 196, 250, 324f.
- Ingerslev, P. L. B., provst, 203.
- Iversen, Claus, skovrider, 35.
- Jacobsen, gross. i Helsingør, 100. — G., lærer, 139f., 273. — Kirsten, pige, 326.
- Jan, Sct., 297.
- Jappe, Carl, lærer, 128. — L. P., møller, 28, 127 ff., 221, 225, 268, 275, 315, 322; 113, 116, 129, 184f., 318. — Peter, fisker, 35.
- Jensen, husjmr., 331. — And., kromand, 29, 331. — Caroline, g. van Brakle, 150. — Hansine, g. van Brakle, 150. — J. P., ob.ltn., 150. — Joh., propr., 343. — Johs., maler, 120f., 243, 245, 255, 276, 325, 351.
- Jersin, Jac. Jensen, bisp, 77. — Jens Dinesen, bisp, 77, 259.
- Jersins lut 77, 333.
- Jespersen, J. B., kmrr., 301, 303f., 338. — Otto, prokur., 350. — Petrea, se Nye-gaard. — Vitta B., f. Fischer, 304.
- Jetsmark sogn, Hvetbo h., 21.
- Jonksis, hollandsk maler, 190.
- Jonstrup seminar, Sokkelunds h., 139.
- Judichær, Anne Christ., g. Güntelberg og Ross, 10, 329. — Ole, ekvipagemest., 10, (329).
- Juellinge, baroniet, 261.
- Juhl, Lor., præst, 44, 130; 111, 124, 265. — Peter, cand. phil., 44, 270.
- »Jurabjærgene«, Alsted h., 142, 339.
- Jydstrup, Ringsted h., 206, 212f., 285. — kirke 212, 286. — mølle 266. — prstgd. 14, 48, 55, 59, 76, 81, 270, 276, 278f., 285f., 325, 344, 349.
- Jægerspris, Ods h., 100.
- Jørgensen, cand., 347. — F. H., byfog., 234, 306, 317, 341, 345. — Line, g. Hansen, 261, 285, 346. — Mette Cathr., g. Möller, 134. — S.(?), husjmr., 262, 266, 347.
- Kalkkreuthske stiftelse 47, 272.
- Kallundborg 347.
- Kannikegård, Store, Bornholm, 301f.
- Kastrup, Andreas, forp., 133, 338, 348. — Cecilie, frk., 108, 112, 272, 338, 348. — Edv., barn, 133. — Elise, frk., 100, 102, 113, 132f., 194, 253, 267, 272, 326, 338, 343, 348. — Hanne, frk., 112, 132f., 272, 338, 348. — J. J., justr., 52, 92, 100, 105, 108f., 130 ff., 259, 272f., 275, 338; 40, 106, 111 ff., 116, 178, 184, 196, 250, 268, 276, 318. — Magdal., frk., 272, 338, 348.

- Mathea, g. Olsen, 338. — Peter, præst, 133, 338. — Sophie F., f. Hansen, 111, 130, 132.
- Kellermann, C. L., virtuos, 123. Kiel 225.
- Kielsen, O. V., lektor, 84.
- Kierkegaard, P. C., bisp, 144, 207, 217.
- Kirkerup, V. Flakkebj. h., 128. — kilde-marked 40.
- Kirketerp, Dittl., etatsr., 20.
- Kirstinebjerg, Ny, Falster, 134.
- Klingenberg, Margr., se Walker.
- Klinten, Tybjerg h., 30, 178.
- Knox, Edw., 103, 108, 112. — G., gross., 101. — John, byskr., 112, 184, 294 ff.
- Knudsen, Christen, kromand, 25, 99, 262 f., 309, 316, 318, 347.
- Knuth, C. V. E., baron, 262. — F. G., greve, 261. — F. M., amtm., 51, 274.
- Koch, Chr., havnefog., 339.
- Kolderup-Rosenvinge, J. L. A., prof., 218, Kolthoff, E. V., præst, 144.
- Kongskilde mølle, Alsted h., 23, 25, 32, 43, 113, 127 f., 192, 249, 309, 337. — mølleskov 33 f., 43, 105, 147. — møllesø 25, 35, 40, 129, 258.
- Korsör 242.
- Kraft, H. R., prokur., 222.
- Krup, N. T., præst, 290, 349.
- Kretschmer, J. J., organ., 51.
- Kristiania 330.
- Krohn, L. J., præst, 263.
- Krummerup, Ø. Flakkebj. h., 260. — gård 336.
- Kruse, Sophie K., g. Povelsen, 334.
- Kræmer, Per, kromand, 29.
- Krøyer, snedkersvend, 60.
- Kvislemark, Ø. Flakkebj. h., 341.
- Köbenhavn. Carls gave 342; Christiansborg 179; Desmercières' palais 10; Frederiks hospital 182, 204, 215, 273, 278; Vor Frue kirke 179, 285; Gorms institut 220; Hotel Royal 342; hotel »Hvide hane« 179 f.; Mariendal 125; Marienlyst højskole 311, 313; Marschalls pianofabrik 76, 275, 343; Rosenborggade 13; Rundetårn 169; Den Treschowske stiftelse 278.
- Køge 202.
- Königslöw, O. F. v., virtuos, 78.
- Kaae, H. G., præst, 338.
- Kaalund, J. O., præst, 88.
- Kaas, Otto D., 104, 128, 337 f.
- Landsperg, Frederikke, g. Kastrup, 338.
- Langberg, Johanne C., g. Molbech, 324.
- Lange, major, 20. — Christiane, g. Olsen, 49, 83.
- Langhoff, Hanne, g. Lund, 48, 111. — Helene Cathr., f. Henningsen, 15, 23, 47 ff., 83, 139, 168, 338. — Jörg., præst, 15, 47 f., 318; 101.
- Larsdatter, B. Marie, stuepige, 347. — Karen, g. Eliassen og Jappe, 127 f. — Kirsten, g. Nyegaard, 260.
- Larsen, Chr., møller, 128. — Lars, gdr., 128. — Peder, kromand, 347.
- Lassen, H. E., bureauchef, 275.
- Lavigne, O. C., lærer, 116, 273. Leiden 154.
- Lemming, F. C., musikus, 55.
- Lemvig(h), C., præst, 347. — Jac., præst, 61. — Mette Soph., se Nyegaard. — N. E., præst, 64.
- Lentz, Magn., cand. pharm., 29, 331.
- Leth, C. A., havnedir., 287. — Frants, møllejejer, 287, 349.
- Leuning, S. J., byfog., 51, 195.
- Liebenberg, C., advoc., 139, 244.
- Lindberg, Jac. C., præst, 49, 313.
- Lindebjerg, Alsted h., 47.
- Linderup, H. P., cand. theol., 38, 84, 156, 163, 198.
- Linstow, Ludv., kmhr., 10. — Marie Elisabeth., f. Ross, 8, 10, 12 f., 23, 60, 123, 318.
- Lisedal, Merlöse h., 25, 58.
- Lose, Henr., gartner, 29, 191, 194.
- Lous, Helene C., jmf., 331.
- Lund, Knud, skibsfører, 60. — P., læge, 48.
- Lundehuset, Alsted h., 34, 43, 50, 52 f., 113, 130 f., 133.
- Lunn, Villars, kapt., 2.
- Luplau, D. C. E., præst, 348.
- Lübeck 226.
- Lübschitz, Clara, jmf., 115, 266 f., 293, 326, 347.
- Lyngby, Kongens, Sokkelunds h., 338.
- Lyngbygård, V. Flakkebj. h., 29.
- Lyng, Alsted h., 23, 123, 139, 339, 348. — kirke 39, 48, 196. — kirkegård 128, 186, 200, 273, 317, 325. — prstgd. 46, 312.
- Lütken, J. C., prof., 88, 148, 274.
- Lützhöft, H. H., prokur., 133. — Holtten, præst, 338.
- Löbel, Frances, f. Mullens, 302, 342. — Moritz, konsul, 101, 318, 341 f.; 139, 160, 173, 187 f., 195, 255, 265, 335, 341 f.
- »Löven«, skibet, 188, 242.
- Mackeprang, J. V., godsejer, 151.
- Madvig, J. N., prof., 179 f.
- Maegård, Sunds h., 199.
- Magnusson, Finn, geh.ark., 218.
- Mandix, Lucie, se Ingemann.
- Manthey, J. G. L., prof., 55, 195; 152, 197.
- Marcher, E., forp., 100.
- Martensen, H. L., bisp, 332.
- Mathiesen, Asta, frk., 143, 151, 199, 334 f.,



- 340, 352. — Eline, g. Bech, 151. — Elisab. (Elise), g. Begtrup, 104. — Marc., postm., 17. — Marc., præst, 17, 92, 151, 318; 202, 205, 265.
- Mayes, An. Soph., g. Schwarz, 43.
- Mazar de la Garde, Benj., postm., 173. — F. P. B., postkass., 8; hans enke 168. — Julie, g. Ross, 11, 59.
- Mellemhuset, Alsted h., 33.
- Meulenberg ved Helsingör 256.
- Meyer, Gotfr., møller, 266.
- Molbech, Chr., prof., 51. — J. C., prof., 51 f.
- Moll, i Hamborg, 190.
- Moltke, O. J., geh.statsmin., 277.
- Monrad, Elisab., g. Clausen, 335. — D. G., bisp, 338. — Johs. B., reg.skr., 18.
- Montebello ved Helsingör 310, 333.
- Mortensen, P., gdr., 47.
- Moss, Norge, 62.
- Mossin, J. N., 350.
- Mourier, F. L., præst, 13. — J. V. E., g. Neergaard, 55. — Julie, g. Harboe, 9 f., 329.
- Mullens, Frances, se Löbel.
- Munthe af Morgenstjerne, Anna D., se Bilsted.
- Muus, Jac., arvefæster, 47.
- Mylius, frk., 108.
- Müller, P. E., bisp, 332.
- Mynster, J. P., bisp, 332.
- Münter, Fr., bisp, 332. — H., kasserer, 144.
- Möller, And. Christiansen, møller, 25 f., 28. — Andrea, g. Schandorph, 135. — Augusta F., g. Nyegaard, 261. — C. E., instrumentmager, 76, 275 f., 318, 323. — H. P., møller, 134 ff., 339; 116. — Joh. Chrfr., litterat, 134. — Rasm., bisp, 277. — Sör., skovrid., 49, 58, 66.
- Mölleskov og Möllesö, Alsted h., se ved Kongskilde.
- Mönster, P. H., bisp., 332.
- Mörch, M., præst, 211.
- Mörkegård, Lille, (nu: Orelund), Tudse h., 3 ff., 7 ff.
- Nakskov 58 f.**
- Neergaard på Carlsgård 64. — Alvilda, frk., 212. — Carl, etatsr., 34, 51, 90, 152 ff., 195, 274, 318. — Chs., hofjgm., 257. — J. A. B., kmhr., 195, 211 ff., 344. — J. T., propr., 21. — Jens, rtm., 333. — Joach., geh.knfr., 55, 211. — P. J., etatsr., til Gunderslevholm, 30, 55, 130; 111. — P. J., etatsr., til Förslev, 257; 270. — T., jægerm., 289.
- Neksö dommergård 298 f., 304, 350.
- Nicolai, Jac., se Nyegaard (uægte linje).
- Nielsen, Ole, gdm., 312.
- Nieuwenhuis, Augusta, f. Nyegaard, 37, 73, 79 f., 102, 106 f., 114, 118 f., 144, 171, 180, 185 ff., 190 f., 193 f., 195 ff., 201, 206, 225, 233, 242, 249 f., 307 f., 320, 323, 326, 333, 335, 337, 343, 351. — Betty 326. — Coenr. (Coen), overdommer, 106, 144, 176, 178 f., 188 f., 193 ff., 196 f., 225 ff., 250 f., 307 f. — Ferd., arkitekt, 307. — Ferd., prof., 97, 189. — Gerda, se Hartz. — Hendrik (Henri), godsejer, 176 ff., 181, 195 ff., 200, 225 f., 242, 343. — Jac., prof., 70, 141, 147, 176, 178 ff., 308. — P. N., general, 250, 256, 307 f., 316.
- Nissen, C. B., provst, 2. — H. D., gartner, 56. — L. A., præst, 282.
- Norrie, Anne, g. Fenwick, 333.
- Nyeborg, C. G., byfog., 294, 350. — Jens, ex. jur., 295.
- Nyegaard, P. N., justr. (bedstefar). På Svinningegård 1 f.; flytter til Frk. 25; fødsel 19; forelskelse og forlovelse 2 f.; bryllup 9; sølvbryllup 108; arbejds-glæde 25, 70, 122, 257 f.; forskæll. hverv 259; hans kontor 81 f.; leveregler m. m. 85, 94; økonomi 97 ff.; som ægtefælle og far 36, 38, 119 ff., 154 f., 163 f., 174, 183 ff., 217 ff., 249 f., 254 f., 303 f.; guds-frygt 70, 96; myndighed 69; stræng-hed 31, 70; hæftighed 65 ff.; gæstfrihed 41; hjælpsomhed 65, 331; dyreven 214; adspredelser 122 f.; litterære interesser 75 f.; sang og musik 76 ff., 333; danse-lyst 105; fødselsdagsfest 101 ff., 313 f.; selskabsmand 41; motion 36; helbred 206, 259 f., 309 ff.; sygdom og død 314 f.; begravelse 316 f.; skifte 321 ff.; eftermæle 317 f.; håndskrift 86; arkiv 352; portrætter 121, 314, 351.
- Cathr. Elisab. (Betty), f. Ross (bedste-mor). Fødsel og skægt 10; forlovelse 5; bryllup 9; som hustru og mor 119 ff., 170, 185, 187 f., 200, 221 f., 249 f.; sang 46, 51; adspredelser og rejser 122 ff., 250; fødselsdagsfest 101 ff., 250; hånd-skrift 157; karakter 249; sygdom, død og begravelse 250 ff.; portrætter 5, 11, 120, 255.
- (Nygård), Alfr., snedker, 77, 278, 304, 317.
- Amalie, frk., 37, 79 f., 99 ff., 108, 111, 114, 118 f., 139 f., 178, 186, 193, 196 f., 201 f., 242 f., 249 f., 259, 263 ff., 330, 350 ff.
- Augusta, se Nieuwenhuis.
- Betty, frk., 16, 34, 37, 39, 45, 56 f., 68, 72 ff., 79 f., 83, 99, 102, 111, 115, 119, 121, 129, 133, 139, 141, 145, 149, 154, 191, 200 ff., 204, 206 f., 231 f., 237, 242, 250 f., 253 f., 257, 261 ff., 264 ff., 268 ff., 274 ff., 285, 292, 300, 302, 307, 310, 312 f., 315 ff., 321, 323 ff., 330 f., 334, 348, 350 ff.

Nyegaard, Carl, apotekerlærling, 61.

- Caroline, f. Schiödte, 67f., 106, 116, 172, 175f., 181, 195, 204, 207 ff., 211, 213, 222f., 263, 285, 290 ff., 296, 302, 337.
- Caroline, g. Schiödte, 291, 310.
- Cathr. Elisab., g. Engelstoff, 263, (291).
- Conrad, præst, 33f., 37f., 45, 63, 67f., 75f., 78, 80, 83 ff., 89, 95f., 99f., 104, 106, 108, 111, 114 ff., 118, 129, 132, 134f., 141, 144, 147 ff., 152, 154, 157f., 160, 162, 164 ff., 171 ff., 175 ff., 179, 181, 184, 191, 194, 198 f., 204, 206 ff., 215 ff., 219 ff., 224, 249, 256, 261, 263 ff., 272, 282 f., 285, 288, 290 ff., 296, 299, 302, 309 ff., 313, 316, 319 ff., 323, 325 f., 331, 333 ff., 339, 341 f., 344, 346, 351.
- Cora, se Petersen.
- (Nygård), E. T., konsul, 317.
- Elise († 1808) 60, 62f., 65, 80.
- Elise († 1843) 37, 43, 88, 111, 114, 116 ff., 126, 135, 151, 196, 198 ff., 201, 205, 208, 242, 249, 280, 317, 336, 340, 344, 347, 352.
- Georg, lærling, 37, 114, 118 f., 121, 181 ff., 193 f., 197, 199, 215, 249, 275, 317, 333, 336, 343, 352.
- Gottlieb, lærer, 16, 22, 45, 60, 64, 111.
- Hanne, g. Bagger, 64f., 102, 104, 135, 143, 195 f., 233 ff., 262, 264 ff., 300, 319, 342, 347, 350.
- Hans, kapt., 16, 61 ff., 67, 83, 168, 179 f., 217, 342 f.
- (Nygård), Harald, byfog., 12, 31, 33 f., 37 f., 41, 45, 48 f., 69 f., 73, 75 ff., 80, 83 ff., 89 f., 93, 95, 99 f., 102 ff., 107 f., 110, 113 f., 116, 119 ff., 125 f., 129, 131 ff., 139, 141 f., 144, 148 ff., (152), 154 ff., 167 ff., 173 ff., 179, 181 ff., 185 f., 190 ff., 195, 200, 206, 211, 213 ff., 250, 253 ff., 257, 261 f., 264, 266 f., 270 f., 277 ff., 281 f., 284 f., 287 f., 292 ff., 301 ff., 314, 316 f., 319, 321, 323 ff., 333 f., 336, 338, 340, 342 ff., 346 ff., 350 ff.
- Henr. löjtn., 61, 63 f., 66 f.
- Ida, f. Smith, 341, 346, 351.
- Jac. J., skriver, 60, 65.
- Jac. Sev., rådm., 17.
- Laur., præst, 153, 291.
- Louise, g. Birkedal, 291, 326.
- Meta, frk., 22f., 30, 37, 53, 56, 64, 79 f., 83, 104, 113, 115, 145, 151, 154, 200 ff., 242, 249, 334, 344.
- Mette (Meta) Soph., f. Lemvig, (2), 8, (9f.), 16, 18 f., (33), 60 ff., (67), (74), (80), 82 f., (317), 330, 352.
- Niels, kons.forv., 16, 22.
- Niels, præst, 16, 22, 61 ff., 82, 233, 332.
- Peder Nic., tolder, 17 ff., 60, 330.
- (Nygård), Peder Nic., ingeniør, 278, 303, 307, 314, 317, 350.

Nyegaard, Peder Nielsen, præst, 77.

- (Nygård), Petrea, f. Jespersen, (16), (78), 301 ff.
  - Sophus, lærer, 62, 113, 233, 319.
  - (Nygård), Vitta, g. Uldall, 278, 304, 326.
  - Nyegaard (uægte linje), August, slagter, 261. — Betty, g. la Cour, 228, 244.
  - Chr., forv., 114, 260 ff., 309, 321, 326. — Cora C. E. 261. — Jac. Nicolai, skovfoged, 22, 136, 260 f., 316. — Jac. Sev., slagter, 260 f. — Julius 261. — Juliussine 261.
  - Nyegaard, Betty, frk., hendes friskolelegat, 326.
  - Nygård, Alsted h., 25.
  - Nyholm, S., prokur., 175, 241.
  - Nyköbing F. 59, 134, 277.
  - Nysö ved Præstö 283 ff.
  - Næsby borgpræst, Slet h., 61, 64.
  - Næsby, Tybjerg h., 338.
  - Næsbyholm, Tybjerg h., 142.
  - Næstved 59, 122, 275.
- Odense. Den Lahnske stiftelse 61.**
- Oldebjerggård, Alsted h., 23, 45, 67, 134, 276.
  - Oldengård, Alsted h., 134.
  - Olivarius, J. F., prokur., 350.
  - Olrik, C. M., provst, 152. — Jac., borgm., 337.
  - Olsen, Carl, kordegn, 134. — Christen, præst, 49, 79 f., 83, 96, 318. — H. C., vogndand, 338. — Hanne, lærerinde, 129, 134. — Johanne, g. Knudsen, 347. — Trine, se Sinding.
  - Oremandsgård, Bårse h., 125.
  - Orsleff, C. J., præst, 210.
  - Osten, Casp. Herm. v. d., kmjkr., 46, 331.
  - Ottestrup, Ringsted h., 321.
- Pedersborg, Alsted h., 276, 336.**
- Pedersdatter, Karen, g. Larsen og Jappe, 128. — Maren, i Suserup, 324, 326.
  - Pedersen, Adolphine, g. Pedersen, 102, 104, 149, 196, 288, 340. — Camilla, frk., 24, 149, 192, 340. — F. W. C., musiklærer, 92, 148 f., 157 f., 268, 318, 339 f.; 107, 116, 185. — Louise, frk., 112, 149, 340. — Michaeline, frk., 149, 340. — Paul, gartner, 191. — Rud., læge, 79 f., 87, 100, 104 f., 108, 112 ff., 149. — Theod., musiklærer, 87, 103, 148. — Troels, tegnemester, 148. — Vilh., tegner, 143, 149, 288.
  - Pentz, Aug. v., oberst, 46. — Frederikke, g. Bang, 112, 331. — Jacobine, g. Höyer, 112, 331. — Sophie, frk., 112, 331.
  - Permin, Carl, præst, 92, 112.
  - Petersdal, Ø. Flakkebj. h., 47.
  - Petersen, Alex. Chr., præst, 33, 115 f.,

- 198, 201, 205, 212f., 223, 230, 252, 283ff., 287ff., 315, 317, 321ff., 324f., 349, 351f.; 313, 321. — Anna Cora, frk., 78, 287, 326, (333). — C. P. N., birkedom, 287. — Carl, godsforv., 287, 337. — Chr. 287. — Cora, f. Nyegaard, 12, 29, 31, 35, 37f., 44, 46, 48, 53, 55ff., 59, 71, 73, 76, 78ff., 83, 93, 97f., 100, 103, 107f., 110, 112ff., 119, 123ff., 131, 134, 136, 145, 147, 150, 167, 171f., 180, 191, 193f., 198, 201ff., 205f., 209, 212f., 223, 225, 228, 231, 237, 243, 249ff., 254, 257, 263, 266, 269f., 273, 276, 278ff., 287ff., 289, 292, 302, 306, 310ff., 314ff., 319f., 323ff., 331, 333f., 343, 346ff., 352. — Johs., adjunkt, 134, 145, 250f., 280, 287, 317. — Leonh., boghold., 287. — Moritz, landm., 287, 349. — N. M., prof., 218f., 344. — Rich., præst, 349. — Theod., stud. philol., 287, 313, 344.
- Petersgård, Alsted h., 339.
- Platou, Carl, hrfog., 110, 112. — Christine, g. Hoppe, 274.
- Plesner, J. F., præst, 112.
- Povelsen, Chr., köbm., 51, 84, 334. — Eman. 339. — Emma, frk., 300. — Louis, pr.ltn., 339. — Louise, g. Sick, 108. — S. K., etatsr., 51, 108, 145, 205, 216, 274; 54, 57, 123, 223, 339. — Sör., rektor, 339.
- Prangen, C. F., fuldm., 229.
- Printzen, Elisab., g. Povelsen, 350.
- Prætorius, Jeppe, gross., 17.
- »Pölse Peer«, rögler, 347.
- Q**uistgaard, C. S., præst, 152, 275, 317, 323; 152. — Victor, godsejer, 275.
- Qvist, Emma, jmf., 269.
- Qvistgaard, fru, 215. — L. E., præst, 88.
- R**aben, husjmf., 331. — Greg., greve, 129f., 211.
- Rahbek, Jac., toldinsp., 330. — Karen Jensdatter, g. Lemvig, 330. — Knud Lyne, prof., 330.
- Randers 126, 263. »Generalens gård« 20.
- Recke, J. A., kapt., 55.
- Rée, A., pianist, 125.
- Rehling-Quistgaard, H. H. v., hofjgm., 275.
- Reimer, C. L., propr., 261; 302. — Carl, fuldm., 238.
- Reinecke, C. H. C., komponist, 78.
- Richelieu, Ludv., præst, 134.
- Richter, E., justr., 275.
- Ringsted 101, 124, 134f., 178, 272, 283.
- Rist, A. A., kmrr., 112.
- Rosencrone, M.G., greve, 17; hans enke 180.
- Rosenstand-Goische, Anna M., g. Borch, 53, 340.
- Rosenörn, Cathr. E. W., g. Serène d'Acqueria, 126, 300, 337. — Cathr. El. (Betty), f. Stemann, 38, 54, 98, 100, 125ff., 266, 302. — Helene, g. Orlrik, 100, 112, 126, 337. — I. C., kmhr.inde, 127, 156. — M. H., minist., 87, 100, 126, 337. — Otto, fuldm., 100, 108. — P. C., rtm., 126. — P. E., inspekt., 100, 126. — P. O., gen.kr.komm., 54, 92, 100, 108, 125f., 218, 318, 337; 147, 184, 195ff.
- Roskilde 101, 125, 151, 179, 275.
- Ross, Alex. († 1837), 104. — Alex., gross., 46. — Alex., propr., 1ff., 7ff., 22, 25, 30, 38, 57ff., 97, 124, 176, 195, 277, 331, 352. — Alex. Walker, gen.kr.komm., 10f. — Aug., gross., 278. — Cathr. Elisab. (Betty), se Nyegaard. — Chr., kordeg., 59, 104, 136, 278. — Dora, g. Rasmussen, 278, 349. — Elisab., frk., 341. — Frederik (Fritz), oberst, 59, 116f., 132, 205, 252, 278, 308. — Gustav, dr. med., 332. — Julius, bager, 278. — Marie, f. Sørensen, 2ff., 10, (22), 58f., 72, 168, 173, 183. — Marie E., se Linstow. — Petronelle, frk., 200, 205, 277f., 319, 326, 351. — Poul Alex., oberst, 4, (6ff.), 10ff., (97), 329. — Severine, frk., 3, 12, 278, 319, 351. — Sophie, g. Lund og Krøyer, 9ff., 59f. — Vilh., löjtn., 11, 59f., 65f.
- Rosthøj, C., skovrid., 125, 337.
- Rothe, Aug., prof., 75, 146f., 157, 268, 318, 336, 339. — L., assess., 239, 241, 246ff., 297, 345. — V., direkt., 87, 168. — V. H., præst, 339. — Vilh., præst, 153, 334.
- Rolwill, C. E., advoc., 245, 291ff., 346.
- Rudelbach, A. G., superintendent, 144.
- Rudköbing 160, 162.
- Rungstedlund, Lyng-Krb. h., 262.
- Rygård, Sokkelunds h., 262.
- Rysslander, Cathr. E., se Simonsen.
- Rytterbjærget, Alsted h., 32.
- Rytterbjærg hus, Alsted h., 33. — skov 33.
- Rönne 302, 304.
- Roepstorff, Charl. Fred., grevinde Friis, 261.
- Rördam, P., præst, 144, 282. — Th. S., præst, 9, 329.
- Rørås kobberværk, Norge, 331.
- Raadsig, J. P., maler, 286.
- Raaslöf, V. R., diplomat, 41.
- S**alicath, G., præst, 123.
- Sand, Henriette S., se Bradt. — Louise 43, 111. — O. F., præst, 43. — Sophie, frk., 43f., 79, 111, 205, 269f., 312, 325f., 351.
- Sandby, Tude h., 1.
- Sander, husjmf., 331.
- Saverimulto, Ignatius, 139.
- Scavenius, J. B., hofjgm., 51.

- Schander, Adolph, soraner, 112.  
 Schandorph, Charl. Am., g. Hoppe, 135.  
 — J. F., opsynsmand, 135. — Sophus, forf., 135.  
 Scheel, A. W., prof., 175, 244, 294.  
 Scheller, Hanne, g. Münter, 144, 219, 350.  
 Schertiger, Christofora, g. Petersen, 349.  
 — E., godsforv., 276.  
 Schiödte, Caroline, se Nyegaard. — Jens, præst, 68, 168, 172. — Jensine, g. Schiödte, 67. — Laur., urtekr., ob.ltn., 115, 167, (169), 171 ff., 217, 219, 224; 176, 204, 215 ff., 219 ff. — Sör., præst, 167. — Vald., urtekr., 63, 68, 222, 343. — Vilh., lærer, 167, 169, 183, 208.  
 Schiönning, C. C., højesteretsass., 13.  
 Schiöth, J. R., rektor, 20.  
 Schlegel, J. F., guvernör, 296 f. — U. A. A., skovrid., 273.  
 Schlegelsminde ved Sorö 274.  
 Schmettau, Eleonore v., g. Stemann, 55. — Goltfr. v., rigsgreve, 10, 20, 55.  
 Schmidten, Chr. v., gross., 159, 340. — Louise v., f. Björn, 160 ff., 170, 217, 340 f. — Marc. v., byfog., 160, 162, 340. — Marc. v., forp., 159, 340. — Sophie v., frk., 160 ff., 300, 340. — Ulr. v., borgm., 92, 108, 112, 159, 161 f., 170, 184, 215, 340.  
 Schnepenthal ved Gotha 2.  
 Scholten, C. V., oberst, 65, 332, 351. — Fr., kmhr., 239, 241, 244, 246 f.  
 Schow, Henr. S., propr., 131.  
 Schröder, Henriette, se Birch.  
 Schubart, C. F., boghandl., 63. — H., gehr., 57.  
 Schwänenflügel, H. H. L., dr. phil., 335.  
 Schwarz, Fr., instruktör, 43 f., 101.  
 Secher, Christine, g. Ross, 59. — Johanne, g. Busck, 209 f. — M. P., kmrr., 20.  
 Selchau, A. C., gen.kr.komm., 2. — Caroline 2. — Cathr., g. Hansen, 3. — H. C., möller, 342.  
 Selchausdal, Löve h., 2 f.  
 Sibbern, A. J. C., adjunkt, 92. — F. C., prof., 277.  
 Silvberg, A. F., præst, 144.  
 Simonsen, Cathr. E., f. Rysslander, sangerinde, 123.  
 Sinding, Louise, 273. — Ludv., lærer, 105, 116, 129, 134, 268, 273, 275, 348; 113, 318. — Trine, f. Olsen, 134, 273.  
 Skaderedegård, Ö. Flakkebj. h., 130 f., 338.  
 Skattegård, Nörre h., Lolland, 58.  
 Skive, 213, 263.  
 Skjolddelev, Sabro h., 347.  
 Skjoldenæsholm, Ringsted h., 211 f., 265.  
 Skovgaard, F. C., kromand, 28.  
 Skovlænge, Sönder h., Lolland, 167.  
 Skovsbo, Ramsö h., 211.  
 Skovsgård, V. Flakkebj. h., 150. — mølle 150.  
 Skælskör 153, 261.  
 Slagelse 40, 123, 151, 153, 216, 343, 346.  
 Slaglille, Alsted h., 92.  
 Smith, Gottlieb, jægerm., 41, 92, 112. — Gustav, jægerm., 41, 92, 112. — Ida, se Nyegaard. — L. A., byfog., 298, 350. — M. L., justr., 92; 154. — Marie Anne, g. Raaslöf, 41. — Mille, se Heilmann.  
 Sofieskilde, Alsted h., 29.  
 Solem, A., 142.  
 Sommer, M., præst, 93, 164.  
 Sorö 40, 49, 52, 57, 78, 92, 122 f., 126, 145, 149, 302, 323 f., 340, 344. — akademi 25, 35, 56, 93, 340. — kirke 78. — regens 154, 157 ff.  
 Sparresholm, Hammer h., 348.  
 Spleis, C. O. S., præst, 312, 315.  
 Sponeck, Wilh., greve, 229, 240 f., 248, 299.  
 Spärck, C. V., toldkass., 330.  
 Stabell, Amal., g. Görtzen, 47. — Casp., præst, 30, 47, 57, 211; 39 f., 112, 184. — Johanne, g. Sörensen, 47. — Marie, g. Muus, 47. — Noline, g. Mortensen, 47, 178.  
 Stampe, Henr., baron, 283, 285.  
 Steenberg, O., præst, 303.  
 Steinmann, P. F., gen.löjtn., 55.  
 Stemann, Augusta, frk., 54, 98. — Augusta, g. Tillisch, 55, 100. — Cathr. El., se Rosenörn. — Cathr. Elisab. (Betty), f. Wasserfall, 15 f., 53 f., 100, 124, 178, 195, 197, 199, 249, 330, 334, 346. — Eleon., frk., 55, 302, 336. — Elise, frk., 55. — Louise, g. Neergaard, 55, 98. — Ludv., stiftamt., 38, 54 f., 93, 100, 108, 126, 145, 178, 268; 185, 195 ff., 202, 265. — Margr., g. v. Schmettau, 10. — Petronelle, g. Neergaard, 55, 98, 332, 334. — Poul Chr., geh.statsmin., 15 f., 22 f., 38, 53 f., 98, 218, 220, 318, 322; 22, 168, 224.  
 Stenstrup, Alsted h., 29, 47, 64. — baker 142 f., 149.  
 Stub, Fr., cand. jur., 93. — Kratzenstein, maler, 93, 124, 337.  
 Sturz, fam., 23. — löjtn., 12. — Sophie 12.  
 Suhmsminde, Sokkelunds h., 59, 173, 278.  
 Suhrske legat 272.  
 Suserup, Alsted h., 107, 324. — gård 128. — mølle 113, 134, 339. — møllesö 35. — skov 30, 123, 178.  
 Svane, Birg., g. Koch, 339. — H. H., havneskr., 339.  
 Svenstrup, Ramsö h., 55, 211.  
 Svinningegård, Tudse h., 1 ff., 10, 20 ff., 25, 34, 201, 343, 347.  
 Sölleröd, Sokkelunds h., 273.  
 Sölyst ved Sorö 150.  
 Sönderberg, Chr. F., instrumentmag., 275.

- Sörensen, Elisab. C., se Ibsen. — Iver, propr., 9. — J., gdm., 47. — Marie, se Ross. — Sev., forp., 2. — Sör., præst, 210.
- Tagemose, Alsted h., 32, 105, 258. — huset 32 f., 35.
- Tase mølle, Ö. Flakkebj. h., 30.
- Tauber, E. G., rektor, 84, 100. — Marie 56.
- Teglgård, Alsted h., 32 f., 35, 136 ff., 249, 339.
- Tegladehus, Alsted h., 33.
- Thomas, Sct., 238, 245, 296.
- Thomsen, A., forp., 153. — Carol., g. Tryde, 269.
- Thorup, Anne M. M., g. Lentz, 29.
- Thorvaldsen, B., billedhugger, 179, 284.
- Thygesen, Mich., byfog., 134. — S. S., kmr., 100, 134, 338; 116.
- Thygeson, Thyge de, klitinsp., 92.
- Tidemand, V. A., præst, 239, 246.
- Tielke, Joach., 77.
- Tillisch, G. F., hrfog., 112. — G. F., oberst, 55, 100. — Rosine, g. Warming, 149.
- Tisted 295.
- Toft, Har., godsejer, 94, 334.
- Topshøj, Alsted h., 29, 129. — skov 273.
- Torné, Bernardine de, g. Videbech, 336.
- Torrig, Nörre h., Lolland, 261.
- Treschow, Alb., toldinsp., 330. — Conr., sekret., 332. — Fr. V., advoc., 221 f., 241, 346. — H. G., amtm., 100 f. — Marie, g. Sverdrup, 49. — Mich., knfr., 15, 49. — Vilhelmine, g. Spærck, 19, 330.
- Trinidad, Vestindien, 148.
- Trondhjem 331.
- Trudsholm, Voldborg h., 100.
- Tryde, H. K., præst, 269, 318, 325; 314.
- Tvilum, Gern h., 338.
- Tübell, Louise, g. Molbech, 51.
- Türk, A. A., propr., 134, 276, 338.
- Tystrup, Ö. Flakkebj. h., 110, 178, 192. — kirke 39, 269. — sø 25 f., 35, 40, 143.
- Uldall, P. L. C., byfog., 301. — V., ingeniör, 332.
- Urne, Chr., gehr., 57.
- Valbygård, Slagelse h., 54 f., 178, 265. — skov 54.
- Walker, Alex., adlet Ross, se dør. — Dan., vinhandler, 15. — Joh. Dan., gross., 15. — Margr., f. Klingenberg, 15, 55, 100, 330. — Marie Am., se Callisen.
- Vallekilde, Ods h., 2, 60.
- Vallöby, Bjæverskov h., 338.
- Valsöhllegård, Ringsted h., 45.
- Warming, Cecilie, g. Jensen, 149 f. — H. F., kons.forv., 92, 149; 54, 107. — Louise, frk., 112.
- Wassard, Jac., löjtn., 45.
- Wasserfall, Cathr. Elisab., se Stemann. — Christ. Elisab., g. Henningsen og Treschow, 14, 329. — Joh. Henr. 15. — Johs., stud. theol., 15. — Peter, gross., 15. — Peter, köbm., 14 ff., 45. — Petronelle, g. Ross, 11 f., 14 ff., 334.
- Wedel-Heinen, Jul., hofchef, 87, 92, 100.
- Wegener, C. F., geh.ark., 89 ff., 240.
- Weidemann, Conr., prokurör, 339. — Marc. Chr., boghold., 339.
- Weinschenk, G. F., præst, 47. — Karen 39.
- Weister, Andrea, g. Schlegel, 273, 324.
- Velschow, H. M., prof., 150.
- Vemmelev, Slagelse h., 334.
- Vemmetofte, Fakse h., 202 f.
- Wendelboe, Carol., g. Høyberg, 93. — Chr., læge, 93. — F. F., stud. jur., 282. — S., læge, 53, 282, 310.
- Weninger, maler, 350.
- Werlauff, E. C., prof., 340.
- Weyse, C. E. F., komponist, 55, 281.
- Videbech, Henr., branddir., 111, 302, 336
- Wiuh, A. G., kmr., 66.
- Vilhelmshåb, Merløse h., 58.
- »Willem de erste«, skibet, 242.
- Willemoes, F. C., byfog., 263.
- Wilster, Chr., digter, 109 f., 157.
- Winde, H. C., lærer, 349.
- Winding, Aug., komponist, 340. — P. B. B., discipel, 340.
- Vindstrup, Ö. Flakkebj. h., 110.
- Winslöv, L., præst, 338.
- Wistoft, Ane Cathr., husjmf., 267, 321, 324.
- Wiltrup, Carl, præst, 79. — Chr., degn, 79. — Fr., bössemager, 79. — Ludv., köbm., 79.
- Vium, Lysgård h., 335.
- Woerden, Holland, 187.
- Vogel, Joh. D., gross., 8, 98, 123.
- Vognserup, Tudse h., 2.
- Voigt, C. R., byfog., 20. — Doroth. 45. — Frans, 45. — Jörg., propr., 45; 101.
- Vordingborg 188, 261.
- Xaver, Frants, missionær, 339.
- Zahrtmann, Kr., maler, 305.
- Oehlenschläger, A. G., digter, 57, 223, 306, 344. — Charlotte, g. Phister, 223.
- Ølsted, P., maler, 276.
- Ørn, Fr. Chr., kons.insp., 19, 330.
- Ørsted, H. C., prof., 180.
- Aagesen, A., gen.auditör, 13.
- Århus 347.

# GÆSTELISTER

At give en fuldstændig fortegnelse over alle de gæster, der kom på Frederikskilde i de henved 52 år (1811–62), hvori bedstefar ejede den, lader sig naturligvis ikke gøre, bl. a. fordi hans skrivekalendere, der er hovedkilden, mangler for årene 1831–34 og 1860–61, men selv om de alle var i behold, vilde det være umuligt, fordi hans tilførsler om gæster jo ikke er gjorde med statistiske formål for øje. De er ofte formede ret summarisk, og navnlig når mange strømmede til, opgav han ævred og skrev blot »Mange gratulanter« (21.6.40, da Conrad i sin dagbog nævner 30 personer), eller, som ved oldemors begravelse (18.10.27), overhovedet intet, skønt Betty nævner 20. Ofte hedder det kun »Adskillige unge mennesker« (12.1.35), kapt. W. Kaas »med en del damer« (3.7.16), »Mange her eftermiddag og aften« (7.8.40), »Mange her« (30.12.51) osv. osv., og i 1827 nævner han kun 1 gang frk. Hallmann som besøgende, skønt Bettys dagbog viser, at hun i hvert fald har været her 9 gange. Dertil kommer, at når han var på rejse — og det hændte jo hyppigt — fuldt gæstefortegnelsen af sig selv bort.

Skønt forskellige dagbøger, førte af børnene, som antydet, giver supplementet, er der dog omtrent fire år, for hvilke der overhovedet slet intet foreligger (1831, de meste af 32 og hele 60 og 61), og resultatet bliver derfor, at nedenstående fortegnelse, der omfatter næsten 1600 navne, er langtfra udtømmende. Man fejler næppe ved at antage, at vi vilde nå op omkring de 2000, hvis materialet var fuldstændigt. — Af de c. 1600 anførte personer kan det vel antages, at c. halvdelen har været af mandkøn. Af disse var eller blev mindst 125 (o: næsten en sjettedel) så kendte folk, at de har fundet plads i Biogr. Lexikon, hvilket det ikke er uden interesse at lægge mærke til.

Mange af gæsterne nævnes naturligvis af bedstefar kun med efternavn, f. eks. Fenger. Hjort, Ingemann osv. Da der dog absolut ingen tvivl er om, hvem der menes, har jeg i slige tilfælde uden videre tilføjet fornavn. Er der ikke fuldstændig sikkerhed, har jeg sat det i parentes eller på anden måde antydet, at der kan være tvivl, og er der flere fornavne, har jeg i reglen kun skrevet det ene — så vidt muligt kaldenavnet, ellers det første — helt ud eller dog med flere bogstaver, de øvrige kun med forbogstav. Ved mange personer har jeg i parentes sat fødsels- og dødsår umiddelbart efter navnet samt sidste livsstilling eller lignende, ofte forkortet, men formentlig forståeligt uden forklaring. Af årstallene — også af dem, der står foran navnet og viser, når vedkommende gæst er kommet på Frederikskilde — er dog udeladt hundrederne, når det ikke er 19; altså betyder f. eks. 64—55 at personen er født 1764 og død 1855. Mange af gæsterne er naturligvis så løseligt betegnede, at deres identitet nu ikke kan bestemmes, og andre har jeg måttet opgive uden at være kommet til noget resultat, fordi der var grænse for, hvor lang tid jeg kunde og vilde anvende på dette arbejde. Det tør iøvrigt ikke benægtes, at der er mulighed for, at jeg i ganske enkelte tilfælde kan være kommet til at spalte én person i to eller til at gøre to forskellige personer til én. Hvem kan vel f. eks. bestemt afgøre, om »jomfru Möller« 1811 og »jomfru Möller« 1829 er én eller to personer?

Gæsterne har jeg opstillet i en vis kronologisk orden efter det første år, hvori de viste sig her. Mange er dog samlede i grupper, som f. eks. Stemann. Kastrop og Fenger med alle dem, der vides eller med grund skønnes at være komne med eller gennem dem. Jeg fandt det naturligt så vidt muligt at holde disse samlede, skønt den kronologiske rækkefølge derved brydes. Grupperne antydes ved, at hovedpersonens efternavn er sat med kursiv. De mange grupper, der findes på 1811, er ordnede kronologisk efter hovedpersonens første tilsynekomst.

De kursiverede tal i parentes foran hvert afsnit er kun løbenumre, der benyttes i registret til gæstelisterne. M. h. t. de anvendte forkortelser skal iøvrigt bemærkes, at spr. betyder spredt o: fra tid til anden, og at en stjerne er sat ved de personer, der vides at have været liggende gæster.

Mellem gæstelisterens linjer kan der af den, der læser dem med forstand og hjærte, gøres mange slutninger, men det skal jeg overlade til andre. Kun vil jeg pege på, at de taler højt og lyd om, at familien på Frederikskilde var agtet, yndet og søgt i vide krese.

(1). 11—18 Poul Chr. *Stemann* (64—55, geh.statsmin., den første gæst på Frk. i bedstefars tid), 11—47 hans hustr. C. Elisab. (Betty) Wasserfall (67—50, bedstemors moster); af børnene nævnes særlig (ofte hedder det: »Ss.«, »de yngre Ss.«, »tante S. med fam.«, »frøknerne S.« o. lgn.): 14—48 Cathr. E. (g. Rosenörn, se afsn. 33), 17—46 Augusta E.\* (90—53, ug., konventualinde i Gisselfeld), 12—47 C. Ldv. (se afsn. 14), 17—60 I. Eleonore D.\* (93—65, ug., stiftsdame i Vallö), 17—36 Petronella\* (04—39) og 20—35 C. Louise\* (07—37), samt 35 de to sidste mand kmjkr. P. C. Joach. Bruun Neergaard til Svenstrup (06—93, geh.knfr.) og 43 og 47 hans datter Louise E. H. (37—64, g. 59 m. kmhr. G. J. baron Wedell Wedellsborg); 14—16 geh.knfr.inde Stemann dvs. Ss. stemor I. Eleonore D. v. Schmettau, 50—18, enke eft. amtm. C. I. S.); 16 Ss. bror kmhr. Otto J. (74—65, amtm.), 21 hans søster fru Dorrien (dvs. Soph. Am., 65—54, enke eft. gen.maj. Johann D.), 23 og 41 frk. Dorrien (fru D. havde 2 ug. døtre: Antoinette A., 94—76, klosterdame i Rosk. ad. jmf. rkl., og Soph. A., 98—70, der havde pension fra Vallö), 24 Bertouchs (dvs. Stanislaus A. P. v. B., 90—61, toldforv. i Ottensen, kmhr., og hustr. I. E. Dorothea Dorrien, 92—31, datter af fru D.); 28 og 33 Ss. søster fru Tillisch (dvs. Augusta E., 70—35), 27—33 hendes mand oberst G. Fr. Tillisch (60—45, kmhr.), og børn, nlg.: 27—45 Rosine E. (g. Warming, se afsn. 37), 26 Georg F. (07—72, hrf. i Bjerre h., kmhr.), 27 og 33 J. Sigismund M. (10—87, general); 14 Schmettaus (dvs. gen.ltn. Gottfr. W. C. rigsgreve S., 52—23, og hans 2. hustr. M. Vilh. Stemann, 80—65, dekanesse på Vallö, søster til P. C. S.), 19 to komtesser S., 26 komtesse S. og 27 greve S. (vist alle børn af forrige); 11—16 fru Ss. svoger knfr. M. Treschow (se afsn. 9); 18 og 33 fru Ss. halvbrors hustr. »tante Walker« (dvs. Margr. Klingenberg, c. 66—47, g. m. gross. J. D. W. i Kbh.); 11 etatsr. Knudsens (dvs. Chr. K., 52—13, deput. i D. kcl., knfr., og hustr. Sara T. Klingenberg, 74—51). Med Ss. kom også: 19 Vilhelmine F. Zeuthen (98—59, g. 27 m. Chr. Flor, prof., etatsr.), 23 jfr. Birg. M. Sundbye (c. 68—26, i huset hos Ss., 01 som française) og 42 to frkner Passow (den ene, Cecil., boede 74 ug. i Kiel); med Eleon. S. kom 55 »hendes jfr. Möller«.

(2). 11—24 (ofte) Jörg. *Fenger\**, forh. til Frk. (66—26, til Hertalund), tit med fam., til 35 hans hustr. Helene C. Hellesen\* (79—56), 16 hans dtr. Hanne E. (04—41, g. 27 m. præst i Tiköb Chr. M. Olrik) og til 38 dennes søster Hertha V.\* (12—91, ug.); 12—16 Fs. søstersøn J. P. With (91—54, hrf., politiker), 12 med jfr. (Louise) Paludan (89—21, som han ægtede 13) og 14 med (hendes bror) löjtn. (Georg F.) Paludan (82—39). Med Fs. kom 12 jfr. Mühlenstedt, 14 kapt. (Chr. H.) Meinig (c. 76—56, oberst), vist med søster; 15—18 Fs. bror Frederik (Fritz) til Hollöse ml. (74—57, til Maegård) med hustr. Birthe C. Hellesen (77—55) og børn, bl. a. 17 fire (dvs. Elise F., 08—85, ug.; Sara S. H. M., 11—93, g. 34 m. C. L. Reimer til Atterupgård; Rasmus C., 12—46, cand. phil.; A. Vilhelmine E., 14—96, g. 42 m. præst i Årösköb. J. F. Olrik); med Fr. F. kom 17 frk. Holm og frk. (Marie L.) Kilde (c. 97—88, ug.); 53—54 F. Fs. søn kmrr. Hans Fr. F. til Nordgård (16—1901), der vist er identisk med »unge Fenger fra Gh.« (dvs. Gunderslevholm), som kom her 37.

(3) 11—22 (ofte) Jörg. *Langhoff*, præst i Lyngø (67—22), 11—23 (ofte) og 24—46 hans hustr. »tante Langhoff\*« (dvs. Helene C. Henningsen, c. 76—52, bedstemors kusine), til 30 deres plejedtr. Hanne C. Langhoff\* (10—38, g. 35 m. læge P. Lund), til 22 jfr. Severine Langhoff, 12—15 (ofte) og 25 mad. Ls. bror Peter Henningsen\* (75—26, cand. jur., ug.), 39 hans uægte søn Chr. Pedersen (hjulmand); med Ls. kom ofte Treschows (se afsn. 9), 12 og 18 mad. Perch (dvs. Margr. E. Adolph, 57—29, enke eft. köbm. J. B. P.) med dtr. (Helene?, 92—41, ug.) og 18 tillige nogle (sønne?)børn; 22 jfr. Schubarth.



(4). 11—27 (spr.) provst Andr. *Bryndum* (72—31, præst i Marvede, stefar til Kastrup i Lundehuset, se afsn. 25), 20 med 2. hustr. Joh. M. Egeberg (c. 64—47; 17 hans datter, 21 hans dtr. Marie L. E. (f. 06), 21 og 24 hans dtr. S. Cecilie (f. 02, g. 24 m. hörkræm. Svend Rasmussen i Kbh.), 23—62 (spr.) hans søn Andr. (97—71, overlær. i Kolding), stundom med hustr. Anna C. M. E. Gravenhorst (03—88) og børn, af hvilke særlig nævnes: 42—57 (spr.) J. Andr. C. (33—1924, statskovrider), 62 Holger (c. 35—63, cand. theol.) og Math. P. (37—1926, præst i S. Broby; 33—34 provst Bs. søn Math. (c. 94—41, hörkræm. i Kbh.), 39—57 (spr.) dennes hustr. E. Cathr. Nielsen (f. c. 99, 42—55 ofte med børn, af hvilke særlig nævnes: 40 Jac. (f. c. 27, vist mægler Jac. A. Bryndum, † 1904), 40—43 M. Peter (f. c. 29) og 42 Andr. B. (36—1909, cand. pharm., boghandl. i Kallundborg). 22—23 jfr. Bryndum (vel dtr. af provsten), 29 møller B. og 48 jfr. B. (Notitserne om Bs. er i reglen uden fornavne og derfor vanskelige at udrede).

(5). 11—15 (ofte) og 16—34 etatsr. Peter J. *Neergaard*\* til Gunderslevholm (69—35), 11—12 hans 1. hustr. Jacobine V. E. Mourier (78—13), 14—15 og 35 hans 2. hustr. Henriette E. Schow (81—59), 35 »med følge«, i hvilket »frk. Betty og Laurine«; af børnene nævnes: 20 og 24 Ferdin.\* (96—49, amtm., kmhr., til Fuglsang); Carl (se afsn. 23); 12, 36 og 39 Peter (03—72, etatsr., til Førslev), 36 med hustr. Betzy Østergaard (13—96), 39 vist med fam.; 33—35 Elisab. (Betty) (14—89, 34 og 43 hendes mand Gotfr. E. Götzsche (09—72, præst i Fensmark) og 57 (sønnen Peter J. N.) Götzsche (42—1927, soraner, apot.); 34 og 43 Th.\* (18—65, skovrider i Hanved); 35 Victor (25—86, til Olufskær); 15 »unge Neergaard« (vist Carl, se ovfr.). Med P. J. N. kom 11 Tine Fuman(?) og to grever Moltke, 11—40 (spr.) Joh. A. Recke (87—61, kapt., til Sohngårdsholm), 11 Ns. svoger kapt. Peter F. Steinmann (82—54, gen.ltn., kmhr.), 12 Malthé U. Friis (c. 74—14, til Agnøgård), 12 (Ns. svigerinde?) frk. Mourier, 15 (hans svoger Charles A. D.) Mourier fra Fyn (76—59, til Hindemae), 14—16 (dennes hustr.) fru M. (dvs. Johanne S. Skibsted, 80—64, 13 og 15 Ns. svoger kapt. Lars Fabricius (70—30, kommandør), 15 med hustr. Lucie K. Neergaard (73—17), 14 prof. Chr. Fenger (73—45, bror til Jörg. F.), 19 kmjkr. (Fr.) Walmoden (64—23, til Fuglsang). Med Betty N. kom 33 forv. André C. Mourier (04—38, godsforv. på Gunderslevholm) og 33—34 H. C. Marie Schow (17—90, plejedtr. af fru N. og g. 43 m. kommunelæge F. Ferd. Ulrik; jvfr. afsn. 29). Med P. N. til Førslev kom 36 frk. Lehmann og 2 frkner Meinig.

(6). 11 Niels *de Bany* til Sparresholm (76—15, cand. jur.), 11 og 17 hans hustr. Cathr. H. A. Callisen (79—79), vist med børn, 12 og 30 hendes bror justr. Heinr. Callisen til Sørup (83—53), 26—27 hans søn Heinr.\* (16—1907, læge, til Norslund); 14 og 27 fru Bs. svoger Herm. Bech (89—42, toldkmr.deput., knfr.) med hustr. M. Am. Callisen (88—78) og 27 med 3 børn (Juliane M., 15—96, g. 35 m. præst i Brøndbyvester G. Busck; Susanne C. A., 16—99, ug.; Nanny J. M. H., 19—98, ug.).

(7). 11—22 (ofte), 25, 27 bedstefars bror C. Gottlieb (Goble) B. R. *Nyegaard*\* (89—31, lærer i Hundige), 20—25 hans hustr. Ingeb. M. Engelstoft\* (77—32) og 20—61 (lange feriebesøg) hans datter Johanne\* (18—1900), 57—61 med mand pastor Fr. V. Bagger\* i Brahetrolleborg (05—84), 23—42 (spr.) Gottliebs stesøn Chr. T. Engelstoft (05—89, bisp), 22 dennes plejefar prof. Laur. Engelstoft (74—51, knfr.) med kclr. (Chr.) Lund (89—45, deput. i Rentekam., knfr.) og 24 fru Engelstoft (dvs. Magd. C. Estrup, 86—78 med mor (Gedске C. Estrup f. Jungersen, 57—30), søster (vist Arentine K., 96—65, ug.) og fru Estrup (dvs. Jacobine Scavenius, 00—29), 22 dennes mand lektor Hect. F. J. Estrup (94—46, direkt., etatsr.); 23—27 C. T. Engelstofts ven adjunkt Jac. B. Daugaard (96—67, bisp), ofte med nogle elever, bl. a. 23 Lucas Fr. Scavenius (06—32, cand. jur., kmjkr.) og (Edv. Fr.) Smidt (09—63, kancellist), 24 (Niels R. Holstein-Rathlou, 12—50, stamhusbesidder) og J. Tullin Möller (f. 12); 23—33 Har. P. N. Toft (12—41, cand. jur., godsejer), 33 dennes søster A. C. Thora (14—91, g. 42 m. minist. H. I. A. Raaslöff); med Gottlieb kom 11 Mathiesen\*, 12—30 (spr.) Aggersborg\* fra Slagelse og 15 »en Rasmussen«\* fra Lolland.

(8). 11—24 (idelig) og 25—26 Jörg. *Voigt* til Oldebjærggård (c. 58—33, avlsforv. på Valsøllide), 11—26 og 39 hans hustr. Anna M. Hansen (f. c. 78); af børnene nævnes kun særlig (ofte hedder det: »Vs.«, »Vs. damer« o. lign.): Dorot.

(Thea) M. († för 33, g. 17 m. Joh. P. Schiött, se ndfr.) og en søn (Hans C., f. c. 99, opsynsmand ved Rosendals ladeplads, eller Frans G. J. H., 14—21); 16—24 (ofte) Vs. nævnte svigersøn J. P. Schiött (f. c. 92, arvefæster i Topshøj) med hustr. (ovennævnte Thea) og vist undertiden børn (Marie E., f. c. 19; Julius, f. 20; Else M. J., f. c. 21; Noline S. G., f. c. 24). Med Vs. kom 14—16 og 35 jfr. Voigt\*, 13 og 27 landmåler Jens Siemsen\* (c. 79—64, landinspekt.), 26 hans dtr. I. J. S. Louise (14—52, vist g. m. Schleppegrell) med 2 brødre (den ene: Vilh. G., 08—82, oberst, amtsforv.); 23—24 Egtved.

(9). 11—16 knfr. Michael *Treschow* (41—16, amtm.), 16—19 hans hustr. Christine E. Wasserfall (53—23, mor til »tante Langhoff«, halvtante til bedstemor); af børnene nævnes særlig (ofte hedder det: »Ts. fam.«, »de unge Ts.« o. lgn.): 16 A. Elisab. (79—43, ug.); 16—20 Herm. G. (80—36, amtm.), 16—18 hans hustr. Juliane M. Funck (86—68), 18 og 52 hans søn Mich. M. (15—88, toldkass., kmjkr.); 16 Sophie C. (84—57, ug.); 22 W. Fr. (86—69, højesteretsadv., geh.knfr., til Brahesborg); 14—22 Mich. H. J. D. (91—69, toldkass., justr., til Fuglsig), 19 hans hustr. Ane B. Lassen (96—45); 14—22 J. Conr. (96—29, kcl.-sekr.); endvidere 17 frk. Treschow, 15 og 18 jfr. Lassen (vel nævnte Ane B.) og 19 jfr. Lassen (vel søster til forr.).

(10). 11—14 (ofte) bedstemors halv søster A. Sophie Ross\* (96—63, g. 26 m. skibsfører K. Lund, sen. m. snedker Krøyer), 14—17 (idelig) hendes bror prltn. P. Vilh. (f. 93); 11—18 (idelig) og 23—50 bedstemors helbror P. Alex. Ross\* (84—53, til Svinningegård osv.), 11—23 hans hustr. Marie Sørensen\* (83—51); af deres børn nævnes særlig (ofte hedder det: »Rs.«, »R. og fam.«, »R. og 3 børn« o. lgn.): 34, 43 og 56 Petronelle M.\* (05—75, forfatterinde, ug.), 23 og 44—45 Elisab. (Lise) C.\* (06—87, klosterfrk., ug.), 53—62 Severine M.\* (09—63, husbestyrerinde, ug.), 32—35 P. Alex.\* (10—37), 33—59 Chr. V.\* (12—92, kordegn i Maribo, kmrr.), 56 med 2 børn, 59 med hustr. Soph. M. Dahlstrøm\* (17—86), 46—56 H. P. Jul.\* (16—99, bager i Korsør) og 39—58 S. Fr. (Fritz) W.\* (21—92, oberst), 57 med »2 Caspersens«\* (dvs. hans forlovede Cathr. D., 37—90, og hendes søster Mathilde), 56 hans søn P. Aug. A.\* (52—1913, gross.); 11—27 A. Rs. svoger Fr. J. Ibsen\* (c. 85—34, kammerfurér, kmrr.), 11—27 og 42 hans hustr. Elisab. C. Sørensen (c. 89—75), 27 med 2 børn\*, 42 med søn J. Carl C.\* (f. 25) og dtr. Louise\*; med Ibsens kom 13—14 (Fr.?) Kretschmer\* (76—45, lærer) og 16 forv. Möller\*; 13 Ibsens svoger pastor Ole Brasen (74—29, præst i Vejby) med 2. hustr. Anne M. Korn († 52); 11 (oftere) A. Rs. tante Birg. M. Mazar de la Garde f. Knudsen\* (57—46), hendes svigerinde M. Louise M. de la G. (48—39, ug.) og dtr. S. Cec. A.\* (88—64, ug.); 11 og 19 (A. Rs. svigerinde?) mad. Sørensen\*, 13 jfr. Hansen\*, 14 C. (vist Jörg. Chr.) Sørensen, 14 møller Rasm. Hansen\* (c. 72—29, i Frydendal ml.), 17 Jensen fra Vedbygård.

(11). 11—21 (idelig) og 22—55 mad. Sand (fra 21 fru Juhl) dvs. Henriette S. Bradt\* (82—66, enke eft. O. F. Sand og g. 21 m. Lor. Juhl, bægge præster i Førslev), 11—55 hendes dtr. Louise\* (f. 02) og 11—62 (ofte længere besøg) dennes søster A. Sophie\* (05—88, ug.); 21—27 nævnte Lor. Juhl (61—33, kstr.ass.) og til 55 (spr.) dennes søn Peter\* (22—1901, cand. phil.); 12—19 mad. Ss. far Fr. Ldv. Bradt (47—29, kobberstikker), 15—43 dennes dtr. Charl. I. (c. 83—69, ug.) og 13 og 17—18 (idelig i ferietiden) hans svoger Fr. Schwarz (53—38, skuespiller, instruktør) med hustr. Anna S. Mayes (50—24). Med fru Juhl kom 25 mad. Voss (dvs. J. Susanne Prom, c. 85—79, g. m. godsforv. J. H. V. på Hindholm) og 43 Andr. Thomsen (c. 98—43, forp. på Fuglebjerggård) med hustr. Frederikke A. G. Birkedal (c. 00—76); 42 disses dtr. Julie B. M. E. (f. 30) og 43 dennes søster Joh. C. F. (25—92, g. 46 m. præst i Våbensted Imm. Barfod). Med Soph. Sand kom 33—34 hendes kusine jfr. Louise Vogt fra Norge (11—54, g. 45 m. oberst Jonat. Nörager), 43—45 hendes norske fætter Niels P. Vogt (f. 20, handelsmand), 33—34 frk. Nörager fra Kbh., 49 sekret. (Chr. Em.) Rahr\* (06—72, toldforv. i Fr.sted, justr.) og 58 »en Voigt« (dvs. Vogt?).

(12). 11—39 (ret ofte) Casp. C. S. *Stabell* (68—53, præst i Tystrup), 11—40 hans hustr. Rebekka M. Bache (77—41); af børnene nævnes særlig (ofte hedder det: »Ss., gamle og unge«, »mad. S. med børn«, »hele Ss. fam.« o. lgn.): 26—32 Fr. J. S. (11—33); 19—35 Noline F.\* (06—38), 34 hendes mand P. Mortensen (gdr. i Vindstrup); 23—45 Amalie C. (07—66), 39 og 45 hendes mand Henr. F.

Görtzen (f. c. 97, gæstgiv. i Fuglebjærg), 39 deres plejedtr. Signe Bøgvad (f. c. 29), 25—45 Marie R. C. (12—83), 43 med mand Jac. Muus (f. c. 02, arvefæster af Petersdal); [Johanne H. C., f. 05, g. m. J. Sørensen, nævnes aldrig særlig]. Med Ss. kom 14 og 22 hans bror Johan H. (oberst i Vestindien), 14 dennes hustr., 40—45 en brorsøn; 13—15 Bache, 13 med hustr. (måske fru Ss. forældre, bager i Kallundborg Jörg. Bache og Christiane M. Rasch); 16 og 19 jfr. Holgersen, 25—39 jomfruene Karen\* og Marie Weinschenck (præstedøtre fra Skælby), 26 jfr. Ebbesen, 26—34 jfr. Carol. F. Hee (08—36, præstedtr. fra Skælby), 34 med forlovede (gift 35) student Magn. H. Baggesen (c. 10—53), 26—39 hendes søster Juliane M.\* (f. 11) og 34—35 deres bror Nic. (f. 12, snedker); 34 hr. Nielsen, 35 jfr. Wedel og assess. Er. R. Viborg (c. 93—39, ass. pharm., lærer ved veterinærskolen).

(13). 11 (Mads Christensen) Bay i Skælskür (f. c. 66, köbm.), (Casp. P.) Bügel (59—17, gross.), gen.ltn. Joach. M. H. Castenschiold til Borreby (43—17), Krebs'es (måske major Peter L. K., 70—25, og hustr. Manon Linde, 83—45), kmjkr. Levetzau, Schartaus; 11—13 mad. Krag\* (som jordemor?), 11—12 organ. J. Jac. Kretschmer i Sorö (c. 40—20), 11—30 (spr.) jfr. (Helene C.) Lous\* (78—31, husjfr. på Frk., vist c. 12—16); 11—22 (jævnlig) prof. Joh. C. Molbech\* (44—24), 16 med søn Chr.\* (sprogmanden), 17 og 20 med datter, 20 med søn; med M. kom 12 (idelig), 13—15, 28—29 og 53 Chr. Hviid Bredahl (digteren), 12 dennes søster, 15 og 22 löjtn. Smidt\*; 11—39 skovrider Sör. Möller (c. 74—42), stundom med fam. (hustr. Ingeb. K. Rasmussen, talrige börn, af hvilke kun særlig nævnes): til 39 Elise M. (f. 13), til 43 F. Emilie\* (f. 16); med M. kom 18—19 löjtn. (Fr. H. Chr.) Benzon-Buchwaldt (89—34); 11—22 jfr. Möller\* (fra Sorö?), 11—12 Jens V. Neergaard (75—64, veterinær, gen.kr.komm.). 11—42 (ofte som læge) dr. Sör. Wendelboe (75—52, distr.kir. i Sorö, kclr.), 18 hans hustr. Maren K. Faber (77—50) og følgende börn: 27 og 34 A. Chr. (05—35, læge i Sorö), 27 Peter A. (07—92, præst i Krogsbölle), 27 Fr. F. (14—35, stud. jur.), 30 Carol V. (09—37, g. 33 m. L. J. N. Høyberg, præst i Sneum), 18 en dtr. (snarest Dorothea M., 03—54, g. 35 m. R. B. Bojesen, se afsn. 57); med W. kom 27 hr. (Niels Nielsen) Weisner (c. 72—43, cand. theol., skoleforst.) med sønner (den ene vist Nic. Chr., 05—58, præst i Gosmer).

(14). 12—24 (spr.) og 27—51 C. Ldv. *Stemann* (91—57, til St. Restrup, stiftamt., kmhr., bedstemors fætter), 19—30 hans 1. hustr. Anna J. H. Bruun Neergaard (00—31) og 33—47 hans 2. hustr. Aug. H. F. D. Tillisch (95—87); jævnligt: »Ss.«, »alle Ss.«, »Ss. med börn« o. lgn.; specielt nævnes: til 44 Elise H. (22—1901, ug.) og til 42 C. Elisab. (Betty, 30—1923, g. 49 m. stiftamt., minist., kmhr. E. S. E. Heltzen); fra 27 sønnerne Poul C. (23—55, hofjgm.) og Joh. A. (25—1904, til St. Restrup, kmhr.). Med Ss. kom 28 fru (Charl. Cathr.) Reiersen (f. Reiersen, 88—58, g. m. hrf. i Rövö m. fl. h., justr. A. L. R.), 34 mamselle Paaip (f. c. 13, guvernante hos Ss.), 35 frk. Mylius (vist C. Ulrica C. Mylius, 17—74, g. 46 m. greve F. E. H. Bernstorff til Raschenberg, hofjgm.) og 43—45 frk. Soph. E. Scholten (16—94, lærerinde hos Ss., ug., stiftsdame i Vallö).

(15). 12—59 (spr.) Sör. K. *Povelsen* (88—61, gudsinsp., etatsr.), fra 25 med hustr. Louise F. Cadet-Supiot (89—64) og börn; af disse nævnes særlig: til 33 Sör. Ldv. (10—75, rekt. i Roskilde, prof.), til 41 Louise J. C. C. E.\* (12—41, g. 39 m. overlær. i Odense Johs. P. C. Sick), til 38 Louis (Ldv. W. (c. 19—83, pr.ltn.), til 37 Emanuel (f. c. 22), til 58 Emma S. (c. 29—93, forstanderinde); 33 nævnte Sick (12—84), 33—35 jfr. Otterström.

(16). 12 ff. bedstefars brödre osv., nlg.: 12—17 Hans *Nyegaard\** (72—42, kapl., oversætter); 12—15 Niels\* (74—17, præst i Næsborg), 19—38 hans enke Cathr. R. Brummer\* (71—40) og 19—37 (ofte) hans søn Sophus\* (13—40, lærer i Moss); 12—19 Henr.\* (80—20, sec.ltn.), 16 med Carl Svendsen\*; Gottlieb (se afsn. 7); 14 (i 2 måneder) bedstefars mor Meta S. f. Lemvig (51—27, fra 16 bostidende på Frk.).

(17). 12—53 bedstefars uægte søn Jac. *Nicolai\**, der antog navnet *Nyegaard* (03—76, skovfog. under Juellinge), 24—51 hans 1. (sen. fraskille) hustr. Kirstine Larsdatter (f. c. 02, lev. 70 i Kbh.), 26—62 hans börn med hende, nlg. Chr. Nyegaard\* (24—81, avlsforv. på Rygård ved Gentofte) og Jac. S. N.\*

(f. 25, slagter i Skælskør), denne 56 og 58 med hustr. Hansine Christensen (f. 23), 58 med børn Chr. F. T. (f. 56) og F. J. Vilhelmine (f. 58) samt svigerfar And. Christensen (slagter i Skælskør), 62 »med fam.«; 51—62 Chr. og Jac. Nyegaards halvsøster J. Carol. (Line) Jørgensen\* (29—84, g. m. skomagere Hansen i Kbh.); 53 Jac. Nicolais 2. hustr. Aug. Fr. Möller\* (f. c. 06), 51 og 53 to af deres børn, vist Cora C. E.\* (f. 40) og Julius G. J.\* (f. 43); 27 kom »Holger« for at hente Chr. Nicolaj; 62 Chr. Nic. »og hans 2 jomfruer«.

(18). 12 fru Gasmann, »unge Knudsen«, vinhandler Petersen; 12—13 oberst Dau, 12—22 »Bagger«, »små Bagger«, »2 jomfruer Bagger«, 17 og 18 Line Bagger\*, 12 og 22 Trine Bagger (dvs. præst i Krummerup Jac. Bs. enke Else B. Müller, c. 70—20, med børn: J. Nicoline, f. c. 99, Cathr., f. c. 00, og Jacob A., 01—49, toldass.); 12—29 (ofte) frk. Marie E. Hallmann\* (c. 55—30, boede sidst i Lundehuset), 12—21 Chr. Möller\*; 12—24 (spr.) Thornams, 16 mad. Thornam, 16—22 »jfr. [Maren] Thornam etc.«, 27 »alle Thornams« (utvivlsomt præst i Ørsløve Jac. Ts. enke Ulrikke C. Fischer, c. 53—30, med børn: Peter F., 77—34, boghold., kclr.; Maren H., 80—43, modehandlerinde i Næstved, ug.; Christen Æ., f. 82; Jensine A., f. c. 84; Karen M., 87—61, g. 09 m. ritm., krigsass. C. P. O. Zachariæ); med Ts. kom 16 kapt. Fr. Ldv. Bierfreund (82—73, byfog. i Nyborg, justr.), 21 og 27 mad. Bruun.

(19). 13—19 (længere besøg) Conr. P. H. v. Bergen\* (82—32, toldass. i Elmshorn), i reglen med hustr. Doris Bourgeau\* († 35); 28—29 (Joh. C. E. ?) v. Bergen\* fra Katrineholm, 28 med søn, vist samme som 29 v. B. fra Krummerup med datter, og som 29—36 v. B., 29 med søster; 28 »unge v. B.« (måske nævnte søn). Med v. B. kom måske Birg. v. Bülow (f. c. 20).

(20). 13, 15 og 27 etatsr. Hans *Bilsted*\* (74—30, kammeradv.), 15 med fam.\* (hustr. Anne D. v. Munthe af Morgenstjerne, 86—37), 27 med 2 sønner (antagelig Carl J. T., 06—49, regnskabsfører, og Ernst F. A., 08—71, cand. jur., hofjgm., til Høvdinggård) og Fabritius-Tengnagel; 12—13 Bs. bror Ole S.\* (77—22, landinspekt.) og 11—12 svoger Mort. Næblerød (80—35, præst i Vilslev).

(21). 13 gen.kr.komm. H. Chr. Astrup (66—27, godsejer, byf. i Varde) med hustr. H. Carol. Fløberg (85—50), Flindt (vist officer), Jørgensen fra Bromme, løjtn. Lihm, kmhr. (Ant. C.) Lillienskiold (78—43, oberst, svoger til P. C. Stemann) og hans bror søkapt. Peter C. L. (67—39, kommandør), løjtn. Carl F. Linderstrøm (77—45, fyrinsp.), rektor (Jens B.) Möller (fra Helsingør, 54—25, prof.), hestemøller Mads Möller\* fra Kallundborg, baron Wedell junr., kmr. Ad. G. Wühm (c. 60—36, godsejer); 13—14 Jac. D. Götke, 14 insp. Fr. Götke med Lerche; 13—27 (spr.) byfog. Henr. C. Möller (70—39, borgm. i Roskilde, justr., f. i Kongskilde ml.), 13—14, hans 1. hustr. Maren H. Barfoed (65—25), 27 hans 2. hustr. Kirst. J. Liebe (91—81), 27 M. »med fam.«; 13—27 (spr.) kmjkr. Casp. H. v. d. Osten (69—29, ritm.), 13 og 20 med hustr. Antoinette H. Lund (70—32); 13—14 Raun fra Ringsted; 13—34 landinsp. Nic. U. C. Voigt (80—42).

(22). 14 miniaturmalere Peter Copmann (94—50?), forv. (Th. L.) Grüner (82—44, prokur. i Ringsted, justr.), Heldt, oblt. (Chr. L.) v. Holten\* (74—29, gen.maj., kmhr.), Conr. F. Klemp\* (f. c. 88), kapt. Lund, oblt. Michaelsen, etatsr. Jeppe Prætorius (45—23, gross. i Kbh.) og hans søn Henr. F. (83—62, gross. i Kbh., etatsr.), baron Otto Reetz-Thott til Gavnbø (85—62, kmhr.) og (hans svoger) kmjkr. (Joh. C. A.) Bjelke (81—46, kom.kapt., kmhr.), hr. (Jac. B.) Resch\* (c. 67—48, til Kongsdal), Seidelin fra Holbæk, gen.kr.komm. Chr. A. Selchau (c. 60—16, til Selchausdal), Chr. Walløe\* († 44, kass. på S. Thomas, justr.), »adskillige fra Eskildsø« for at bese gården; 14 og 28 prof. G. O. B. Begtrup\* (69—41), 14—15 past. Casp. Greve (55—16, præst i Sørbymagle); 14—34 Conr. Gudmandsen (c. 77—35, arvefæster af Suserup ml.), 14—18 hans 1. hustr. Anne S. Winkler (c. 84—19), 29—34 hans 2. hustr. Marie K. Ibsen (f. c. 97), deres børn, af hvilke særlig nævnes (ofte hedder det: »Gs.«, 29 »med 4 børn«): 34 Caroline (f. 18) og 27—45 (spr.) hans stedtr. Jacobine C. (f. 21), [de andre børn var: Marie J. C. J. (f. 08), Hans (f. 09), Ane K. (f. 12) og Sophie V. (f. 14)]; kmr. Hansens dvs. Hans P. H.\* (58—47, fuldm. i hof- og stadsretten, kclr., bedstefars halvonkel) og hustr. Else J. Holm\* (72—51), 14 (?) og 34 (langt besøg) deres dtr. Hedevig M.\* (f. c. 03);

14 og 24 kmjkr. Henn. C. Holstein (69—36, toldinsp. i Slagelse); 14 kclr. Claus S. Jessen (59—37, til Katrineholm), 17 hans søn Georg (f. 90, 34 partikulier i Slagelse), 21 brödr. Jessen; 14—20 kmrr. Mads Möller (70—57, byf. i Sorö, sen. i Nyköb. F., justr.), 15 og 18 med hustr. A. Magd. Fugl (78—57), 18—20 »Ms.«.

(23). 15, 21 og 30—47 Carl *Neergaard*\* (00—50, politiker, etatsr., til Gunderslevholm), stundom med hustr. Elisab. A. de Fine Mourier (01—83), 33 med svigerinde; med Ns. kom: 33 Qvistgaard (»elev« hos C. N.), 39—41 »den unge grev [Chr. J. E.] Holstein«\* (26—91), 39 og 47 Jac. B. Scavenius\* til Basnæs (11—50, hofjgm.), 41 og 43 Edle Flindt (f. 18, plejedtr. af C. N.), 41 frk. Lawætz, frk. d'Origny og (fru Ns. kusiner) frk.nerne C(hristiane F., f. c. 21) og G. (dvs. A. Margr.) Römer (24—1906, g. 50 m. past. C. A. Olivarius i Ågerup).

(24). 15 jöden Davidson fra Slagelse, kapt. Iver J. Hansen til Lyngsbækgård (70—21), Johs. Meldahl til Lindholtgård (71—59, tiendekomm.) med hustr. Fr. Dorth. Wagaard (f. 76) og börn, justr. Muttenbachs (vist toldinsp., justr. Joh. C. S. Muttersbach, 64—26, og hustr. Louise Thomsen, 68—44), fru Petersen, löjtn. Frants T. Printzen (c. 86—63, land- og sökrigskomm.), kapt. Schröder (vist Fr. Dan., † 26), Schwencke\* (»sön af musikdirektör i Hamborg«), Söeborg\* fra Adamshøj, forv. Aagesen fra Böstrup; 15, 18 og 27 hr. Bang, 18 og 21 hr. Bang fra Tårnholm, 20 og 27 hr. P. U. Bang, 28 hr. P. Bang, maaske kun 1 pers., nlg. Palle U. Bang\* (89—60, skovrider på Birkelse); 15—16 Seidelin\* fra Haldager og 18 hr. Seidelin fra Frederikslund (måske Claus Fr. S., f. 84, forh. til Sparresholm); 15 og 17 forstinsp. Georg. C. Ulrich (62—35, justr.); 15—27 Chr. C. Wittrup (82—28, cand. phil., kirkesang. i Lyngø), 29 (og vist forh.) hans hustr. Anne M. Knudsen samt deres börn, af hvilke særlig nævnes (oftere hedder det: »Ws.«, »Ws. börn«, »W. med 2 sönnner« o. lgn.): 26—27 Sigbrit (kom i Slagelse klost.), 26—27 og 35 J. Frederik (f. 13, bössemager i Odense), 47 (og som barn »oftere«) J. Ldv. (15—71, köbm. i Slagelse), 35 og 43 Hel. C. (18—90, g. m. köbm. C. F. Grönvold i Slagelse), 26—28 Carl C. (09—88, præst i Vejle).

(25). 16—62 (fra 19 han, hustr. og börn idelig) löjtn. og landmåler J. Jac. *Kastrup* (86—65, landinsp., justr.), 19—57 hans hustr. Soph. F. Hansen (91—57), stadig »hele fam. K.«, »K. med börn«, »alle Ks. börn« osv.; af disse, der alle kom fra 19 ell. (de yngre) omtr. fra deres födsel, nævnes særlig: til 62 Elisab. (Elise) C.\* (f. c. 13—69, ug.), til 62 Cec. A.\* (15—84, ug.), til 62 Johanne (Hanne) J. F. (19—74, ug.), til 62 Peter H. (20—1900, præst i Kongsted), 50—51 og 62 hans forlov. (hustr.) Carol. A. Worsöe (27—95), 62 med »2 börn« og med »2 sönnner«, nlg. J. F. Jac. (f. c. 52, ansat ved Vridsløselille) og Sophus F. (f. c. 57, i Argentina), 57 hendes söster Laura J. S. Worsöe (22—74, g. m. sagf., kclr. Chr. Petersen Viuff i Skælskör), 51—52 og 59 hr. Worsöe (måske hendes far H. F. J. W., 91—99, vejer og måler i Kbh.); til 59 Andr. M. H. (23—91, mælkeforp. i Lyngby) og 56 hans forlov. Fr. Kirstine Landsperg (f. c. 19); til 27 Edv. (24—28), til 62(?) A. Mathea C. (f. 27), 55—62 hendes mand Hans C. Olsen (f. c. 26, vognmand i Lyngby), 55 med sön; til 62 Magd. C. E. (32—1901, ug.), 24 (og vist 20) Ks. bror Peter A. A. (88—24, toldbetj. i Æbeltoft); 26 Carl Kastrup; Ks. stefar provst A. Bryndum og hans slægt se afsn. 4; 22—50 (spr.) fru Ks. svoger Hans H. Lützhöft (91—52, prokur. i Kallundborg, kclr.) 34—59 (spr.) hans hustr. Anna M. Hansen (91—67), oftere »L. med fam.«, »Ls.«, »Ls. börn« osv.; af disse nævnes særlig: 38—39 L. Nic. (20—82, prokur. i Kallundborg), 42 Holten F. (22—1903, præst i Ørsted), 45 jfr. (Aug.) L. (25—92, g. m. J. E. C. Lützhöft til Tandrup) og 59 fru Ls. datter (Sophie E., 33—1903, g. m. sagf. C. J. Petersen i Slagelse). Med Ks. kom 20—22 Wellejus, 23 og 26 Herfordt (måske arvefæster i Havnskov C. H. J. Heerfordt, f. c. 89), 24 mad. Hoffmann, 24—29 Kallenbach (måske barber Joh. Fr. K.), 27 Balzarine . . ., 33 jfr. Hoppe (vist dtr. af gæstgiver H. i Sorö), 34 Jac. Bruun, student Jörg. C. Gravenhorst (11—65, præst i Bredsten) og Ks. svoger hr. Smith, 34 og 44 mad. Rasmussen, 42 og 44 Rasmussen, 44 med börn, 37 Bruun, 38 jfr. (Marie) Colding (forlov. med hörkræmmersvend From), 40 jfr. Busck (kusine til B. til Benzonseje), 41 mad. Cozan, jfr. Langemark og N. Langemark, 42 dr. (A. A. B.) Ahrensén (07—60, overmedicus, prof.) og hustr. (Nille M. Busck, 99—85), 44 og 50 jfr. Nathalia Thonboe († 53), 45 russisk oberst Köster og kapt. Köster (måske Lave Küster, c. 87—52), 46 jfr. Thorkildsen, 46—47 Ploug, 54 dyrkøge Peter F. S. Staun (c. 15—94), 62 löjtn. Norregaard.

(26). 16 byfog. Er. M. Borring (64—18, i Skælskør) »med fam.« (hustr. Rebekka M. Hjorth, 66—55, og børn?), Glahn (vist Hans E. G., 83—74, apot. i Sorø), Sör. Henrichsen\* (84—47, prokur. i Næstved) med hustr. Esaia S. C. F. Grönvold\* (86—65), major Edv. Hincheldey (63—19), kapt. Wulfgang Kaas (76—40, komm.kapt., kmhr.) »med en del damer«, kcl.class. Niels W. Möller til Aggersø (ca. 72—17, flv. birkedomm.) »med fam.« (hustr. Hylleborg O. B. Kolling, c. 72—57, børn: Fr. C. B., f. 00, Elisab. C., f. 02, Jens W., f. 04), gartner (ved Sorø akad.) Hans D. Nissen (c. 72—34), hr. Wolff; 16 og 20 past. Peder R. Duus (75—42, præst i Vemmelev), 16—30 konsul Fairfax Fenwick\* (engelsk kons. i Kbh.); 16 forp. Gram, 19 hr. G. fra Lundbygård, 21 hr. G., vel kun 1 pers.; 16—50 (spr.) byfog. Conr. J. C. Harhoff (85—71, borgm. i Ringsted, knfr.), 50 »med fam.« (hustr. Georgine F. v. Krogh, 17—1904, børn: Poul C. C., 43—1927, bankdir. i Kbh., Georg F. K., f. 45, oberst, Christine, f. 48); 16—18 (ofte) hr. Krag\* (vist fra Sorø); 16—40 (spr.) J. G. Ldv. Manthey (69—42, til Falkenstein, prof., etatsr.), 18—44 (spr.) hans hustr. Annette (Ane) P. Holten (85—55), 18 med 2 børn, 19 »Ms.«, 35 med dtr. (dvs. Johanne V. C., 13—56, g. m. Carl S. Stage, finanshovedkass.), 36 Ms. svigersøn kapt. Moritz C. A. F. Wagner (98—49, oblt.); 16—19 branddir. Knud Thorsen (60—21, kmrr.).

(27). 17—27 (spr.) fru *Borch* (dvs. Anne M. Rosenstand-Goiske, 61—50, enke eft. prof. Casp. A. B.), 17 »med fam.«, 21 (og vist 18) (hendes dtr.) »Kar: Borch« (dvs. Charite F. L., 01—84, g. 38 m. digteren Fr. Paludan-Müller), 25—46 dennes søster Benedicte (g. m. F. W. C. Pedersen, se afsn. 40) og 27 bror, prokur. på S. Croix Gerh. F. (82—52) med hustr. Cathr. baronesse Bretton (88—63) og børn, bl. disse 26—30 Peter F. K. (11—75, overlæge paa S. Thomas); 17 fru Bs. svigersøn Fr. Friderichsen (87—63, byfog. i Christianssted); 21 fru Rosenstand (måske Marie B. Wöldike, 75—53, g. m. gen.auditör P. Rosenstand-Goiske).

(28). 17 hr. Kierulff (måske Mich. P. K., f. 61, stud., skolelærer i Bråby), greve Moltke, reg.kvmt. Schwarz (vist Hans G. G. S., † 26) med hustr. (B. S. Falck), hr. Sörensen med søn, gehr. Chr. Urne (49—21, overpræs. i Kbh., boede som entled. i Sorø) »med fam.« (hustr. Sophie M. baronesse Gyldenkrone, 66—51, børn: Frederikke, 93—35, ug.; Fr., 94—37, amt.; Sophie M., 97—55, ug.; Christiane, 00—69, ug.); 17—23 (spr.) hr. Bülow\* (vist forp. Chr. E.V.B. på Nordruplund, f. c. 98), 23 med søster; 17—21 (spr.) Henr. E. Heilmann fra Skælskør (84—70, köbm.), 17—19 Mau fra Skælskør (vist Carl H. M., c. 68—21, köbm.); 17—35 (spr.) oblt. Aug. J. F. Pentz (64—46), 17—35 hans hustr. Hermandine Castenskjöld (70—57), deres døtre (oftere hedder det: »Ps.«, »P. med fam.«) nlg.: 26 Frederikke V. (04—96, g. 33 m. F. A. C. Bang til Fuglagersgård), 26—35 Sophie J. C. (07—79, ug.), 26—35 Jacobine (Bine) S. H. (12—91, g. 41 m. Hans Höyer, præst i Nebsager), 23 »Ps. med gæster«, 33 med mad. Christensen; 17 og 26 P. Povelsen, 17 og 27 dr. theol. Magn. Sommer (62—48, præst i Sorø), 17 med hustr. Eleon. M. Borup (62—36).

(29). 18 etatsr. Ahrends (dvs. Guldbrand Arentz, 58—24, komm. i Rentekam.) Jespersen, Kikkebusch, löjtn. Schiött (måske Niels F. S., 87—40, krigsr.); 18—28 (spr.) justr. Chr. Fr. Fiedler (c. 74—29, til Basnæs), 34 hans enke Juliane M. Sporon (c. 81—37) og fölg. af deres børn: 34 og 47 H. Vald. (08—87, birkedomm.), 34 Octavia C. (12—93, g. m. propr. F. Ü. Rye til Släifvesjö), 33—46 (spr.) Jul. C. G. S. (16—92, posteksped. i Fuglebjerg), 28 frk. Fiedler (vel søster til forr.), 34 Sporon, der kom med Vald.; 18—26 (spr.) mad. Meyer fra Slagelse, 18—21 forv. Rasmussen fra Espe; 18—30 og 43 Henr. S. Schow (f. 92, propr.), 18 med hustr. C. Dorothea M. Lund (c. 99—21), 23 med søn Christen Stampe (20—94, apot. i Vordingborg), 24 vist med alle børn: (foruden Chr. S.) H. C. Marie (se afsn. 5), Dorth. M. (19—1904, g. 47 m. H. J. J. Sörensen, præst i Vilslev) og Anna H. E. (f. 21), samt 26 med Christen og »en fremmed«.

(30). 19 fuldm. Grandjean fra Skælskør, Plum\* fra Vordingborg, Mich. H. Warthoe\* (82—45, strandkontroll., i Nyråd) med 2 sønner: Hans\* (c. 07—36, köbm.) og Emil S.\* (c. 08—37, forv. på Lerchenborg); 19—22 Peter Jappe (c. 70—25, fisker ved Sorø akad. og Frk.), 34 og 47 hans enke Mariane Bierring (c. 78—65), 19 hans søn (se afsn. 59).

(31). 20 Knud G. Hein fra Skælskør (56—22, ritm., toldinsp.), brøgger Petersen fra Kbh., Suhr fra Frederikslund, Harboe, vist samme som 24 Gunder Harboe (88—49, köbm. i Skælskør), 24—37 (spr.) dennes bror past. Niels M. H. (86—61, præst i Magleby), 37 »med sønner«; 20—21 Johnsen fra Snedinge.

(32). 21 kapt. (Th.) Bugge (81—59, landinsp.), bager (Lars) Carlsen i Skælskør, fru Bente Fr. Dannemand (90—62) »med børn« (Louise F., 10—88, g. 36 m. kapt. Vilh. Zachariae; Carol. A., 12—44, g. m. A. F. S. v. Brockdorff, major, kmhr.; Fr. Vilh., 13—88, greve, oblt.n., kmhr.; Fr. Vald., 19—35) »etc.«, V. Hansen fra Korsör, löjtn. Munk; 21—35 (spr.) byfog. i Sorö Hans Gyldenfeldt (85—66, justr.), 26 hans hustr. Barb. M. Risting (86—45), deres sønner: 26—35 Edvard (f. 12, landmand), 26—33 Chr.\* (15—66, stationsinsp. i Slagelse), 26 Holg. (17—64, kapt.); 26 fru Gs. dtr. (af 1. ægtesk. Vilhelmine J. Severin, f. c. 06); 21—56 branddir. Henr. W. K. Videbech (83—57, kclr.), 37—40 hans hustr. Bernhardine P. de Torné (11—1905), 56 deres dtr. Felicité P. (f. 38).

(33). 22—47 ritm. Peter O. *Rosenörn* (78—47, land- og sökrigskomm., gen.kr.komm.), 14—48 hans hustr. Cathr. E. Stemann (89—70, gift 22, bedstemors kusine); af börnene nævnes særlig (ofte hedder det: »Rs.«, »hele Rs. fam.« o. lgn.): 32—33 P. Eleon\* (11—72, insp. på Herlufsholm), 24—33 og 46 Helene C.\* (13—92), 46 med mand Jac. B. Olrik (02—75, borgm. i Helsingör, etatsr.), 29—44 Math. H.\* (14—1902, stiftamt.n., kmlr., geh.knfr.), 44 med forlovede L. Emilie Olrik (15—78), 33—39 Poul C. S. (24—1902, rtm.), 37—47 Cathr. E. W. (31—1916, g. 64 m. O. F. de Serène d'Acqueria til Merringgård); Rs. brorbörn: 33—35 M. P. Otto\* (15—45, cand. jur., fuldm.), 27 D. Ldv. P. (17—70, plantage-ejer) og 37—39 T. Emil (26—68, skibskapt.); 33—36 kmhr. inde Ingeb. C. Rosenörn f. Wormskiold (84—59), 33—34 med dtr. Christine M. (21—99, ug.) og 34 med søn C. P. Theod. Ro:enörn-Teilmann (17—79, minister, kmhr.); med kmhr. inde R. kom 33 hendes søster frk. Wormskiold, jfr. Licht og frk. K. Hedeveg Lichtenberg (10—1902, g. 41 m. kmhr. I. H. C. baron Rosenkrantz til Balskov), 33—34 hendes plejedtr. Margr. Teilmann (f. 21); 41 rtm. Rs. svoger hrf. Henr. B. Lanng (79—50, justr.) med dtr. (vist Adelaide B. H. M., f. 16), 42 kapt. (Frants H.?) Meidell (95—72); 45 R. »og 3 andre sessionsherrer«.

(34). 22—33 (ofte) pastor Christen *Olsen* i Lyng (85—33), 22—34 (ofte), 36 og 39 hans husholderske (fra 28 hans hustr.) Christiane M. Lange (86—53), 28—29 hr. Lange (dvs. hendes bror Sör. N. L., 80—30, malermest. i Kbh.), 27—36 (dennes dtr.) jfr. Carol. V. (f. 08, g. 40 m. valfabr. Joh. C. Borup); O. kom 23 »med gæster«, 26—27 med (svoger Hans C.) Andersen (83—64, kontorchef, justr.) og dennes hustr. (Ursula M. Olsen, 87—43), 26 med (N. F. S.) Grundtvig, dennes hustr. (Elisab. C. M. Blicher, 87—51) og barn (vel Johan, 22—1907, kontorchef), 27 med (Jac. C.) Lindberg (97—57, præst i L. Lyngby) og 33 med hr. Permin; med mad. O. kom 33 mad. Mörk med lille dtr.

(35). 22 overaudit. Grim. Johnson (85—49, amt.n., etatsr.) mad. Kjölbye (vist fuldm. hos direkt. ved Sorö akad. Mour. Ks. hustr. Margr. Withe, f. c. 96), Ejler C. Marcher (94—71, forp. på Trudsholm), hr. Rist; 22—25 Claus Eliasen (c. 67—31, møller i Kongskilde ml.) og hans hustr. Karen Larsdatter (se afsn. 59); 22 jfr. (Ane) Gad (f. c. 00), 24, 26 og 48 (hendes bror) John T. Gad\* (00—80, præst i Kettinge, stiftsprovst, 21—22 huslærer på Frk.), 42 hans søster Mariane (f. c. 06); 22 og 26 past. Sör. B. Helms (84—57, præst i Sörbymagle), 22 med (sin svoger Fr. L. B.) Zeuthen (05—74, mag., præst i Fredericia).

(36). 23 Hugo E. v. Buchwald (10—80, soraner, overamtsdomm.), admiralinde Fisker (dvs. Charl. A. Kofod, 67—65, enke eft. admir. L. H. F.), kapt. Gotfr. Hagerup (77—38, komm.kapt.), frk. Holten, mad. Isefjord med dtr., jfr. Neve, Petersen, kmjkr. Hartv. H. Rambusch (85—70, amtsforv. i Korsör, etatsr.), frk. Siem; 23, 33 og 37 amtsprovst Carl G. Flemmer (74—45, præst i Alsted); 23—27 Chr. Povelsen fra Sorö (c. 68—28, köbm.), 25 hans hustr. Soph. K. Kruse (c. 64—38).

(37). 24 og 37—40 fru Louise *Warming* f. Schwartz (c. 58—42, fra 27 enke eft. kons.forv. i Sorö, justr. C. A. W.), 24 med 2 sønner; 27 hendes søn kons.forv.

i Sorö Hans Fr. W. (81—33), 27—45 hans 2. hustr. Rosine (Rose) E. Tillisch (03—88), sösterdatter af P. C. Stemann); af hans børn (hendes stebörn) nævnes: 33—52 Louise H. S.\* (17—91, ug.), 40—43 Cecilie J. S. (19—62, ug.), 40 N. Peter M. (24—45) og 40—43 Mariane\* (f. 27); med fru W. kom 40 vist Dor. Nissen.

(38). 24 etatsr. Ulr. J. Glöersen († 26, eksped.sekr.), prokur. (Johs. Nic.) Høst (80—54), Smith; 25 og 28 past. Andr. Eriksen\* fra Gerslev (69—29), 24—28 hans hustr. Marie L. Brorson\* (67—33), 24 »med fam.«, 25 med datter\*, (25?) med Axel T. Techt\* (15—85, kapt., landinsp.); 24—28 direktor Erik G. Tauber (82—54, etatsr.); 24—30 löjtn. Jac. (G. G. Wassard (90—43, vist ejer af Oldebjærggård, sen. af Eskemosegård, krigsass.), 24—29 hans hustr. Carol. S. Berg (91—46), måske med børn (oftere hedder det »Ws.«), 27 hans far gross. Hans M. W. (56—35, til Marienlyst).

(39). 25—44 (spr.) kclr. Peter L. Birch (81—51, borgmest. i Slagelse, etatsr.), 33 og 36 hans hustr. J. Henriette G. Schröder (73—43), bægge gange med sønner; særskilt nævnes af disse: 36 Fr. C. C. (12—89, rektor, prof., etatsr.), Ant. P. H. (15—42, cand. jur.) og Vilh. L. (17—71, guvernör i Vestindien); 44 Bs. husjfr. Hansine F. Schröder (f. c. 16).

(40). 25—53 musiklærer ved Sorö akad. Fr. W. C. Pedersen (78—54), 25—46 hans hustr. Benedicte S. Borch\* (80—47); af börnene, der alle kom ofte fra 25 eller 26 (tit hedder det: »P. og fam.«, »alle Ps.«, »P. og börn«, »al Ps. ungdom« o. lgn.), nævnes særlig: til 50 Louise C.\* (10—51, ug.), til 32 Teodor A.\* (11—42, musiklærer i Caracas), til 41 Rudolph Fr.\* (13—91, læge), til 29 Mathilde S.\* (16—90, ug.), til 53 Adolphine M.\* (17—92, g. 51 m. sin fætter T. V. Pedersen, se ndfr.), til 55 Camilla A.\* (19—61, ug.) og til 57 A. Michaeline\* (23—78, ug.); 26 Ps. bror P. Pedersen (74—51, geh.legat.råd, knfr.), hans brorsønner: 34—37 löjtn. (Ove Chr.) P.\* (13—73, kommandör), 37—53, (spr.) Th. Vilh. P.\* (20—59, pr.ltn., tegner, g. 51 m. sin nævnte kusine Adolphine); 49 fru C. Pedersen (måske nævnte knfr. Ps. hustr. A. Carol. Loughton-Smith, † 78); med Ps. kom: 34—35 söofficer Grove (vist H. H. S. G., 14—66, marinemin.), 34 fröknerne Christiane D. Holstein-Rathlou, 15—99, g. 47 m. P. R. F. v. Leitner til Sandergård) og söster Hertha R. (20—43, ug.), 37 stud. (Gust. V.) Kjellerup (15—61, læge), 41 og 45 »en norsk kusine fra Chra.« frk. A. Hansteen\* (dtr. af prof. Chrfr. H.).

(41). 25—62 *Børnene* eft. at have forladt hjemmet: 25—62 P. A. Harald\* (14—91, by- og hrf.), fra 57 med hustr. E. M. Petrea Jespersen\* (f. 40) og fra 60 med søn Peder N. (58—92, telegrafingeniör); 25—62 Conr. S.\* (15—82, præst i Blidstrup), fra 36 hans forlovede Caroline M. Schiödt\* (18—91, se afsn. 63), hans børn: 48 og 53—62 C. Elisab. (Betty) (47—83, g. 72 m. pastor F. D. F. Engelstoft), 53—62 Laur L. G.\* (49—1916, præst i Gimlinge) og Lovise A.\* (52—1917, g. 78 m. Ulfe Birkedal); 29—33, 39 og 45—62 Cora P.\* (se afsn. 72); Augusta\* (se afsn. 68); 37—38 Georg (23—38), 34—37 Meta (10—45, ug.).

(42). 25 »bogh.« Andersen »og kone«, jfr. From; 25—27 Nic. C. Ejlersen (02—32, kirkesang. i Fjenneslev), 26 »med sin kone [Ane M. Knudsen, † 69], sin söster og 4 börn«, 27 »Es. hele fam.«; 25 konsul Charles Fenwick\* (c. 75—32, ejer af Fairyhill) »med fam.« (han havde talrige börn), hans hustr. Susanne Berner\* (f. c. 87), 28—29 hans søn Fairfax\* (forh. til odprag. på Frk., se selvbiogr. s. 109); 25—46 prof. B. S. Ingemann (89—62), 46 med hustr. Lucie M. Mandix (92—68), 39 med 2 sösterbörn, nlg.: stud. Joh. H. Spur (15—68, præst i Hobro) og jfr. Birg. Spur (10—54, ug.); 25 lektor Ole V. Kielsen (75—43), 33 og »flere gange« hans brordtr. jfr. K.; 25—26 mad. Lassen, 27 forp. Lassen (måske forriges mand); 25—28 (lange besög) Hans P. Linderup\* (c. 02—55, cand. theol., forh. huslærer på Frk., se selvbiogr. s. 108).

(43). 26—38 kmrr. Chr. Heilmann (78—40, kons.insp. i Ringsted), 26 »med fam.«, 26—52 hans hustr. Mille J. Smith\* (89—69); deres børn: 26 Johanne E. (21—29), til 38 A. Dor. Elisab. (Thealise)\* (23—42), til 52 K. A. Apollone (Lone)\* (25—1905, g. 60 m. skovrid. C. J. Rosthöj); 24—38 Hs. stesön Fr. G. K. Stub\* (12—39, cand. jur.); med fru H. kom vist 52 fru Hansen med söster.

(44). 26—34 sönnernes *skolekammerater* (mange nævnes dog andensteds sammen med slægt og venner) nlg.: 26 (ofte) og 34—35 Fr. C. Garnæs\* (13—68, parcellist i Slaglille), 26 og 33 S. O. Andr. Kierulff\* (f. 10, malermest. i Kbh.),



26—27 Carl C. Permin (13—83, præst i Torsager), 26—33 Otto C. Rehling\* (12—92, rådm. i Helsingör, justr.), 26—27 Alb. A. Rist (07—84, kmrr.), 26 og offere Erik F. J. P. Scheel (13—78, overretsass., kmhr.), 26 Thyge G. C. F. de Thygeson (06—1905, klitinspekt., kmhr.), 26—33 Jul. C. F. Wedel-Heinen\* (14—87, hofchef, geh.knfr.), 27 Caj C. F. M. Ahlefeldt (15—96, hofjgm.), 27—30 E. Vilh. A. S. Brockdorff (f. 11, greve), 27—29 C. Jul. C. Caroc\* (16—94, cand. theol.), 27 Andr. M. Rhein (14—71, dr. med., læge i S. Paulo), 30 Harry T. A. Rainals (f. 16), 31—36 (ofte) Ulr. C. Schmidten\* (15—86, borgmest. i Århus, kmhr.), 33—34 hans bror Marc. P. K.\* (20—50, forp. på Brolykke) og 35 hans bror Chr. B. (16—97, gross. i Kbh.), 32 Fr. Krogh (13—42, kmjkr.), 33—35 Carl C. V. Platou\* (16—1910, hrfog. i Falsters vestre h., knfr.), 33 Jul. F. Tolderlund (15—69, præst i Middelfart), 34 Chr. L. P. L. Linde-Friedenreich (17—87, læge i Oshkosh), 34—35 J. Fr. Plesner\* (15—92, præst i Vedersö); ukendt tid Ove M. Hersleb (14—1900 hrfog. i Vor-N. h., justr.) og vist Edv. V. van Mehren (12—70, köbm. i Helsingör). (Der er sikkert kommet flere soranere, men de negligeres af bedstefar, der ofte kun skriver: »Harald etc. ankom« og lgn. Desuden mangler jo helt optegn. om gæster 1831—32).

(45). 26 forp. Madsen, gehr. Herm. Schubart (56—32, baron, gesandt), past. Laur. J. Svendsen (80—35, præst i Krummerup); 26 og 34 provst Sejer M. Beyer (41—40, præst i Egeslevmagte); 26—33 (spr.) löjtn. Fr. Chr. Ernst\* (96—64, gen.maj.), 26 hans hustr. Soph. B. Wendel (01—77) og søster frk. E., 26 og 34 hans søn Jac. F. M. (20—97, gen.ltn.), 26 dennes søstre M. Soph. M. (c. 22—84, ug.) og vist Charl. C. A. (c. 24—68, g. m. kapl. S. U. R. Lundbye); 26—28 gross. George Knox fra Helsingör († 30), 26 »med frue og børn«, 26—34 (spr.) hans hustr. Elisab. F. Mullens, deres børn, nlg.: 30—38 Edward\* (f. 19, soraner, rejste 39 til Australien), 26—36 (ofte) John\* (15—94, byskr. i Svendborg), 34 George (f. c. 17, skibsklarerer), Fanny\* (24—1913, g. 52 m. fuldm. Chr. L. Rothe) og en dtr., vist Jane C. (c. 14—88, ug.) samt deres kusine Petrine\*.

(46). 27—36 og 56 prof. L. Aug. *Rothe* (95—79), 27—38 hans hustr. Hedv. S. Nerenst (98—86), 29 (hans søster?) frk. Rothe, 33—37 (hans tante) gehr. inde Rothe (dvs. Georgia Hincheldey, 70—46, g. m. deputeret i slesv.-h.-l. kcl., geh.knfr. A. B. Rothe); med hende kom 37 (hendes datter) fru Linde (dvs. Karen Rothe, 92—76, g. m. oberst, kmhr. G. Linde), 34—35 dennes dtr. Charl. C. L. (19—94, g. 39 m. kmhr. N. F. B. Sehested til stamhuset Broholm), 35 dennes bror Jul. G. Linde (16—81, oberst) og 35 jfr. Cadet; med Rs. kom 28 »Kongslevs« (vist gen.decisor knfr. Troels K., 75—44, og hustr. Nicoline Müller, 76—45).

(47). 27 prins Christian (dvs. Chr. VIII) med Adler (se ndfr.), (sin hofmarskal kmhr. Chr. A. F. greve) Rantzau (96—57, guvernör i Lauenborg, geh.knfr.) og (sin adjutant kapl. Fr.) Schwarz (82—43, postmest. i Flensborg); fuldm. Lund, kapl. (Joh. C.) Thomsen (79—40, gymnastiklær. ved Sorö akad.), 27 (se ovfr.) og 47 Joh. G. Adler (84—52, kabin.sekr., geh.knfr.); 27—40 (spr.) Johs. G. S. Harder\* (92—73, tegnelær. ved Sorö akad.), 40 med hustr. Anna A. Prytz (03—59).

(48). 28 baron Lucas P. Bretton (97—80, stiftamt., kmhr.); 28—33 konsul Theod. H. Jütling fra Helsingör († 33, köbm., kmcr.) og hans hustr. Emilie, 29 og 33 hans søn J. Carl (f. 18, soraner), 33 hans dtr. Aug. (f. c. 20) og med dem »lille Louis«; 28—56 (spr.) konsul P. E. Moritz Löbel\* (c. 01—57, gross. i Helsingör), 28—58 (spr.) hans hustr. Frances (Fanny) B. Mullens\* (f. 00), 38 »med 2 miss Ellahs«\*; 28—29 adjunkt Ldv. E. Qvistgaard (01—68, præst i Haraldsted), 28 med 2 elever; 28—39 (spr.) justr. Ejner Richter (86—54, kgl. godsinsp., etatsr.), 39 med hustr. Hel. F. Birch (84—45) og muligvis børn.

(49). 29 vist Mich. L. *Smith* til Bækkeskov (77—43, justr.), 28—34 hans 2. hustr. Cec. C. de Coninck\* (89—57), hans børn: 29—35 Marie Anne C. C.\* (15—91, g. 42 m. gen.maj., krigsmin. V. R. Raaslöf), 28—35 M. F. Gust.\* (16—93, cand. jur., jægerm., til Rudbjærggård) og 28—35 Gottlieb\* († 80, jægerm.); med Ss. kom: 29 Nina . . . , 28—30 jfr. Cec. C. Almind\* (f. c. 05, selskabsdame på B., sen. g. m. forstkass. F. V. Schöne), 28 hr. Lvngø\* (ell. Ljunge) og 35 jfr. H. Hesselberg (måske Hanne S. A. H., 15—45, g. 43 m. past. P. C. E. Schougaard).

(50). 29—38 kirkesang. i Lyngge Georg *Jacobsen* (c. 78—39, stud.), 29—43 hans hustr. Andrea D. Hansen (f. c. 83), 34 dennes søster Agnete M. H. (f. c. 88), 36—38 »2 sorte fra Lyngge« (dvs. 2 »indianere fra Tranquebar« Ignatius Saverimutto og Josva, der var i huset hos Js.; hin kom atter 40).

(51). 29—37 fru Cec. Soph. *Jensen* f. Warming til Gyldenholm (86—46, enke eft. oblt. n. J. P. J.), i reglen med børn; særlig nævnes: til 35 Cathr. M. L.\* (18—1901, g. 37 m. kmhr. Holten Grevenkop-Castenskiold til Hagedstedgård), til 38 Hansine C. G. P. (20—49, g. 48 m. kmhr. S. W. van Brakle) og til 37 Caroline (25—93, g. 51 m. sin svoger van Brakle); 37 mselle Mantzius.

(52). 29 (Heinr.) Brinkopff (instrumentmager) »ved klaver«, hr. Dam, hr. Dinesen (vist And. D. D. til Kragerup, 98—40, justr.), pastor Heinr. D. Luplau (89—30, præst i Hårslev), cand. Plum\* (måske Niels M. P., 03—65, præst i Tårnby), hr. Schmidt, past. Jens Westengaard (89—57, præst i Örslev) »etc.«; 29—41 (spr.) Conr. C. Hornung\* (01—73, pianofortefabr. i Kbh.); 29—30 jfr. Möller.

(53). 30—51 propr. Sör. Severin (dvs. Sörensen) *Thygesen* til Oldebjærggård (02—63, kmrr.) med hustr. (også 58) Elisab. Schweinecker (c. 08—72) og jævnlig med sønner, nlg.: S. Mich. (33—81, byfog. i Ribe) og Anth. C. (f. 38); 43—45 huslærer Ludv. A. I. S. du Plessis de Richelieu (21—59, præst i V. Egede), 46—48 (ofte) og 49—52 lærerinde jfr. Thorbald, 48 med en anden jfr. Thorbald (den ene vist Ida, f. 24).

(54). 30 Hansen fra »Frdal« (dvs. Frydendal), hr. Larsen (vist forv., fæster af Skaderedegård Fr. L., f. c. 92), forv. Svendsen fra Falkenstein, forv. Jörg. Tornöe fra Næsbyholm (94—63, amtsforv. i Assens, kmrr.), Tyrke (måske Joh. T. Türck, c. 58—41, møller), boghold. M. Chr. Weidemann\* (96—33, cand. jur., se selvbiogr. s. 112) og hans bror (overretsprov., justr. Poul F., 95—51); 30—31 Joh. M. C. Betz\* (76—46, præst i Grevinge, se selvbiogr. s. 113); 30 og 45 Fr. Chr. Skovgaard (f. c. 89, kromand ved Frk., vejopsynsmand), 30—47 hans hustr. Albertine Møllerup (c. 93—47), jævnlig »Ss.«, »nogle af Ss.«, »2 jfr. S.« o. lgn., 33—59 deres dtr. Ane F.\* (f. 17), 33 Hanne Skovgaard, 34 P. Noline (Line) Skovgaard\* (f. 14).

(55). 31 Peter S. Neergaard til Vedbygård (84—58, cand. jur., kmc.ass.).

(56). 33—54 (idelig) og 55—59 J. Ferd. *Fenger* (05—61, præst i Lyngge, fra 54 i H. Tåstrup), 33—55 (idelig) hans hustr. Mar. Magd. Boesen (09—72) og fra spædste barndom (idelig) deres børn nlg.: til 62 H. Sophie N.\* (35—1910, g. 63 m. cand. theol., højiskoleforst. C. F. Grove, se ndfr.), til 58 Johanne A.\* (36—1913, ug.), til 54 Ulrikke M. L.\* (44—54), til 62 Augusta (Gugge) T.\* (39—1914, g. 72 m. sin fætter L. P. Fenger, stadsarkitekt i Kbh., prof., se ndfr.), til 62 Johs. (Jaja) H.\* (41—1925, stadsingen. i Randers), til 62 Chr.\* (43—1909, præst i Rynkeby), til 62 Peter B.\* (45—1922, cand. theol., skolebestyrer i Århus), til 54 Ida C. E. (46—1920, g. 76 m. rektor J. P. C. Fraas), til 54 Martha Hel. (f. 48, g. 86 med propr. F. C. Ehrenreich), til 58 Marie (Mis) M.\* (49—1924, g. 76 m. biskop L. N. Balslev) og til 55 J. Ferd. (51—1928, præst i Soderup). Fs. brødre: 33—45 Peter A. (99—78, præst ved Kbh's. Frelsers k.), 43 med 3 børn, 52 hans søn Ludv. P. (33—1905, se ovfr.), 54 hans datter Helene (31—74, ug.), 55 hans datter E. Christine (38—1914, g. 62 m. gross. P. T. Just); 37—52 Chr. N. (08—82, fuldm., justr.), 47 med hustr. Louise G. G. Christensen (14—1901); 35—43 C. Emil (14—84, prof., minister, geh.etatsr.), 48 dennes hustr. Ida L. Plockross (27—82); 34—52 R. Theodor\* (16—89, præst i Hvedstrup); 36 Fs. »Rigaiske pårørende« (dvs. hans afd. bror konsul i Riga Nic. Fr. Fs. enke Joh. Am. Fenger, 14—56, antagelig med dötter Joh. Marie, f. 34, g. 55 m. köbm. i Riga L. V. A. Hartmann, og Nic. Helene, 35—49). 35—41 Fs. fætter Nic. E. Fenger\* (15—63, cand. theol., til Bilring), 36 med søstre M. Elise (07—85, g. 37 m. etatsr. A. E. M. Tang til N. Vosborg) og Johanne M. C. (17—73, ug.). 35—54 Fs. mor Martha Hel. Meinert (75—56, enke efter past. R. Fenger), 43 hendes bror gross. Andr. Ewald (c. 92—68, ejer af Antvorskov hovedparc., ug.), 43—45 hans brorsøn A. Ewald (21—1912, præst i Tostrup), 43—44 dennes bror N. Conr. (23—54, læge i Horsens) og 43 dennes bror Adolf P. T. (24—1905, hrf. i Merløse-T. h., etatsr.); 44 »2 frkner Meinert« og »3 af Meinerts«, 35 Fs. morbror »M.« (måske gross. Nic. Jonat. Mei-

nerl, 91—77, politiker, far til de ovennævnte unge). 34—44 Fru Fs. far justr. Johs. Boesen (68—59, renteskriver), 34—40 dennes hustr. Sophie Fr. Hammerich (79—50) og deres børn nlg.: 43 og 53 Carl U. (01—68, præst i H. Tåstrup), 34—46 Emil F. (12—81, stiftsprovst i Århus), 34—45 Peter J. (16—91, præst i Odder, provst) og 34—38 Louise-E.\* (18—50, g. 39 m. C. F. Balslev, bisp i Ribe); 34—48 (spr.) disses fætter P. Fr. A. Hammerich (09—77, professor) og 39 dennes bror Martin J. (11—81, skolebestyr., prof.). Med Fs. kom endvidere: 34 hr. Cleaseby (engländer), 35 mad. Østrup (vist Cathr. C. Holm, 99—47, præsteenke af Görlev) »og 2 unge damer«, 36 Barnekows (dvs. overaud., kmjkr. Adolph G. J. B., 05—39, og hustr. E. Soph. Fenger, 09—99, Fs. kusine) og Ant. Fr. Silfverberg (08—59, lic. theol., præst i Svendborg), 37 cand. Peter Rørdam (06—83, præst i Lyngby), 37 og 39 nordmanden (Arnt) Solem (kendt Haugianer), 37—50 (ofte) jfr. Hansine M. E. Borup\* (f. c. 20, husjfr. hos Fs., protegeret af dronningen), 38 past. Wade (metodistpræst i London), 39 nordmanden H. E. Fearnley\* (13—79, præst i Ejdsbogen) og (ofte) jfr. Joh. E. C. Scheller\* (12—81, g. 43 m. H. B. A. S. Münster, kass., justr.), 41 superintendent A. G. Rudelbach (92—62, præst i Slagelse), 42 »jfr. R.« og pastor Joach. G. Willemoes (81—58, præst i Herfølge), 40—53 snart 1, snart 2, snart 3 jfr.er Willemoes (vist alle hins døtre, den ene hed Elise, dvs. Elisabeth, c. 10—71, ug.), 42 og 46 Chr. C. Østergaard (04—83, præst i Husby), 43 og 47 cand. theol. Andr. Hauge (15—92, præst i Skien, provst) og Christine Schubel, 43—44 jfr. Marie Borch, 44 cand. theol. Christensen, provst Wolf F. Engelbreth (71—62, dr. theol., præst i Lyderslev) med hustr. Kirst. M. Petersen (79—68), Knudsen og Ernst V. Kollhoff (09—90, dr. theol., præst ved Kbhs. Helligøjstes k.), 46 jfr. Fischer, 47—48 jfr. Wedege, 50 Holm og jfr. Sophie F. Ellermann (f. 29, tjente i prstg.), 51 jfr. Albeck, 52 jfr. Boesen og jfr. Holm, 54 jfr. Sarauw, 54—62 (ofte) Carl Fr. Grove\* (28—95, huslærer i prstg., se ovfr.), 56 »en Holme«. Med Johs. H. Fenger kom 57 »en jyde«; gennem Grove kom: 56 cand. Chr. Henr. de Thurah\* (30—98, præst i Hesselager), 56—62 (idelig) Jens Hansen eller »Braabye-Jens« (c. 28—1917, friskolelærer i Bråby), 62 med »en jysk skolelærer« og »en jysk pige«, 58—62 (idelig) Maren Braabye\* (undertiden som sygeplejerske), 62 med søster, og 59 lærer Mort. Chr. Nielsen (35—91, højskoleforst., kapl.), samt 59—62 gdm. Ole Nielsen fra Fuldbby (f. c. 22), 59 med »nogle af hans«, 62 med søn (Jens, f. c. 50).

(57). 33 »løjtn. Andrue [dvs. Andræ?] med 2 husarer«, løjtn. (Conr. P.) Bülow (f. c. 86, gdm. i Flinterup), frk. E. Castenschiold (måske Elisabeth, J. C., 10—89, ug.), etatsr. inde Estrup (dvs. rådm., etatsr. Laur. C. Es. enke Anna M. Gjerfnoe, 52—35) og frk. Estrup, kmrr. Niels Giersing (83—35, forst. for agerbrugsskolen på Mörup), stud. Meinig (vist Carl D., 11—97, hrf. i Lejre h., etatsr.), hr. Paludan (vist amtsfuldm. i Sorø Hans J. P., 05—64, herredsskr., kclr.), Hartvig C. . . ; 33—62 Rasm. B. Bojesen (05—77, distr.læge i Sorø), 57 hans sønner S. Boe (30—1912, læge i Vejen), Carl V. (40—98, kontorchef) og Jac. J. T. (43—1917, oberst, antog navnet Bojesen-Trepka), 58 jfr. Bojesen (vist Bs. dtr. Cristiane E. F., 36—1911, g. 59 m. læge F. R. B. de Wilster); 33—34 Fr. C. Eide\* (15—82, overførster, kmhr.); 33—43 løjtn. Carl Holm (f. c. 97, brændevinsbr. i Slagelse) stadig med hustr. Anthonette Lundager (f. c. 97), vist stundom med plejedtr. Anthonette Jörgensen (f. c. 25) og fru Hs. tante Christiane Norring (f. c. 82), 34 med »2 kusiner fra Kbh.«; 33 og 40 gæstgiver i Sorø Joh. F. C. Hoppe (ca. 74—54) med hustr. Anna M. Mörckmann (c. 89—45) og dtr., 33 med jfr. Nissen (måske dtr. af gartner N., se afsn. 26); 33—34 og 47—51 (ofte) Chr. P. Lebel (89—66, postmest. i Sorø), 33 »med fam.«, hans hustr. Margr. Larsen (f. c. 97), 33 vist hans søn Fr. Chr. (21—92, kontorchef i Fin.min.), 37 og 39 hans søn Andr. P.\* (f. c. 22), 49—52 hans dtr. Emilie K. (f. c. 29); 34 og 38 fru Schander (dvs. Hestor C. Fenwick, enke eft. konsulatssekr. S.) med dtr. Ida, 33—43 hendes søn Adolph P. (f. 22, soraner), 38 med Ernst F. Düring (f. 22, do.); 33—43 (spr.) skolelær. i Bråby Johs. A. F. Sevel (c. 06—62), 33—40 (spr.) maler (Dan. P.) Tornved (fra Ringsted, f. c. 07).

(58). 34—47 past. Marc. Mathiesen\* i K.-Helsing (85—49, halvfrætter til bedstefar), 35—47 og 58 hans hustr. Christ. M. Begtrup\* (00—66), jævnlig: »Ms. med 3 børn«, »4 af Ms. døtre« o. lgn.; af børnene nævnes særlig: 34 Math. Jörg.\* (19—96, præst i Görlev), 34—44 Elisabeth. (Elise)\* (21—1904, g. 45 m. E. W. Beg-

trup, præst i Birkerød), 43 Eline\* (23—63, g. 49 m. sin fætter F. C. Bech, se ndfr.), 43—60 Asta T.\* (25—1905, ug.), 42 Frederikke (Rikke) N.\* (26—1918, g. 46 m. sin fætter tømmerhandl., kapt. J. Bech), 43—47 Soph. M.\* (28—1903, g. m. sin fætter skibskapt. M. J. Faber); [børnene Emilie C., 34—78, g. m. kontorchef, etatsr. C. E. F. Reinhardt, og Carl Em., 39—1923, præst i Rerslev, har vel været med på Frk., skönt de ikke nævnes]; 56—61 ovennævnte Fr. Chr. Bech\* (17—1905, birkedom. i Antvorskov b., knfr.) med hustr. Eline Mathiesen\*, 56 og 61 »med fam.«, 57 med »kone, forældre og 3 børn«; forældrene var gross. Marc. B. (c. 87—75) og Soph. Birg. Mathiesen († 67), børnene: Sophie B.\* (50—1917, ug.), Carl Fr.\* (f. 51, distriktsingeniør), Jörg. (54—1903, ejer af Østergård ved Lögstör) og Christine M. (56—1913, g. 81 med docent, kontorchef H. R. Crone).

(59). 34—62 (ofte) L. Peter *Jappe* (09—75, møller i Kongskilde ml.), 34—54 hans 1. hustr. Karen Larsdatter (c. 01—54, enke eft. møller Cl. Eliassen, se afsn. 35), 55—62 hans 2. hustr. Karen Pedersdatter (f. c. 18, enke eft. gdm. Lars Larsen); ofte hedder det: »Js.«, »7 Js.«, »mange fra møllen« o. lgn. Særlig nævnes: af stebørnene til 34 Elias Clausen (f. 21, møller i Tadsde ml., jvfr. afsn. 94) og til 62 (ofte) M. Cathr. (Trine) Clausen (f. 28), af børnene, der vist alle kom fra ganske små: til 56 L. Peter (f. 35, møller på Falster), til 62 Mariane (f. 37, gift 59), 59 med sin mand og fætter P. Chr. Jappe (manufakturhandl. i Kbh.), til 58 Kirstine (Stine) (f. 39), til 62 C. Vilhelmine (Mine) (f. 41, g. 63 m. silke- og klædekram. M. T. Westphal i Kbh.), til 59 Henriette S. M.\* (f. 43, g. 70 m. togfører A. V. Zimmermann), til 62 H. Chr. C. N. (58—64); [datteren Karen L. J. L. (f. 55) og stebørnene L. Peter (f. 41), Cathr. S. (f. 43) og Chr. Larsen (f. 48, møller i Kongskilde ml.) nævnes aldrig særlig, men har selvfølgelig også besøgt Frk.]. Js. 4 brødre, nlg.: 33—34 D. Henr. (03—36, fisketorp. ved Sorø akad.) og 34—62 (spr.) hans hustr. Christiane Meilstrup (f. c. 04), 34 Jörg. C. (f. 06, köbm. i Sorø), 34—48 (spr.) Carl V. (12—72, lærer i Kirkerup), 34 Jens Nic. (f. 19); 39 og 52 Js. brorsøn Peter Chr. (f. c. 33, søn af D. Henr.); 35 Js. kusine, 38 og 46 Js. søster, 38 »I. og I. Jappe«, 47 Karen Jappe, 49 Js. svoger lærer Lars P. Hansen fra Jydstrup (13—85). Med Js. kom 39 greve Greg. C. Raben (96—75, dr. phil., kmhr.), 41—55 (fra 46 ofte) jfr. Hanne E. Olsen\* (c. 24—56, lærerinde hos Js.), 56—57 (ofte) jfr. Ottesen (vist do. do.), 56 hendes forlovede, 58 jfr. Justesen; 34 J. »med 2 unge piger«.

(60). 34 »Clara B.«, löjtn. (Edv.) Fabricius (09—50, ritm., ejer af Skovsgård), birkedomm. i Holsteinborg birk Wulf H. Klöver (80—37), bat.kirurg Lund med hustr., (Peter) Petersen fra Høve (f. c. 69, gdm.), past. Gerh. G. Salicath (88—48, præst i Slagelse); 34—35 og 42 forp. på Næsbyholm B. Chr. Hagen (c. 01—71, gdr. i Knudstrup), 34—35 hans hustr. Elise V. David (c. 10—85) og dtr. Marie L. (f. c. 32), 34 og 42 hans svigerinde jfr. (Sally) David (f. c. 18); 34 og 49 past. Otto C. Schousboe (81—51, præst i Førslev), 34 med dtr., 49 med søn Peter V. (c. 09—73, skibskapt.).

(61). 35—45 (ofte) møller H. Peter *Möller* (01—77, ejer af Suserupgård og ml., forh. köbm. i Ringsted), 35—43 (ofte) hans hustr. Mette C. Jörgensen (c. 04—43); af børnene nævnes særlig (ofte hedder det: »Ms.«, »5 Ms.«, »4 Ms.« o. lgn.): 37—44 Carol. C. (f. c. 31) og 39—45 Albin L.\* (29—83, ejer af Suserupgård); 35—42 Ms. søster mad. Andrea K. Schandorph (04—73, mor til Sophus S.), 40—42 hans bror etatskræm. Joh. A. Möller fra Kbh. (f. 99) og 40—50 hans tvillingbror isenkræm. Chr. Fr. M. fra Kbh. (01—51), 42—50 dennes hustr. Cornelia S. Björn (f. c. 20); [Ms. plejedtr. Ane Emilie, f. c. 23, og hans svigerfar Aug. N. Jörgensen, f. c. 80, avlsbruger, længe boende hos ham, nævnes ikke særlig]. Med Ms. kom endvidere: 39 jfr. Hansen, 39—59 (spr.) Carl P. O. Olsen (16—80, kordegn i Nyköb. F., svoger til Sinding, se afsn. 79), 55 med hustr. Fanny C. M. Corfitzen (f. 27), 59 med 2 børn; 43 ff. hans søster Trine O. J. Olsen (se afsn. 79), 40 Schöller (vist møller Th. Schjöler i Stenmagle, f. c. 02), 41—42 jfr. Hanne Severin, 41—44 »mad. Ms. fætter« (se s. 135) solodanser Joh. F. Hoppe (15—90), 44 med mor Charl. A. Schandorph (c. 94—45) og søster (Ida A., f. c. 29), 43 (ofte) jfr. Hesler, 44 Heslers.

(62). 35 Karen Sopl. . . , Aleth S. Hansen (17—89, præst i Ledöje, minist.), jfr. Jacobsen, Per Knudsen; 35—43 Simon Christensen (c. 94—43, gartner på

Frk.) med hustr. M. Kirst. Fnevoldsen (c. 04—67, g. 2. m. mandens eftlg. Paul Petersen), 38 »hele gartnerfamilien, unge og gamle« og børnene vist oftere, nlg.: Chr. V. (f. 29), Jörg. J. (f. 32), Elise V. (f. 36), Sophie M. K. (f. 39) og Peter E. (f. 42); 35—38 Herm. F. Ewald (21—1908, forfatter, prof.), 35—37 Otto D. Kaas\* (16—65, se selvbiogr. s. 116), 36—37 hans søster Ida C.\* (13—75, sen. g. m. hofjgm. P. F. v. Post til Broksø).

(63). 36—42 fru Diderikke L. Schiödte f. Bech\* (78—60, g. m. urtekræm. i Kbh., oblt. Laur. S.); 5 af deres børn, nlg.: 36—40 kateket i Ringsted Jens G.\* (04—74, præst i Ørslevkloster), 36—45 hans hustr. Nicol. Hvalsøe\* (02—88), 36—42 hans søn Ludv. T. T.\* (34—87, apot. i Kbh.) og 40—42 dennes bror H. Fritz H.\* (37—1916, varemægler i Kbh.); 50 Jörg. C.\* (06—85, præst i Fuglede) og 40 hans søn Haldor\* (f. 33); 45 Jensine G. (f. 14, g. 38 m. sin fætter urtekræm. i Kbh., kapt. J. Vald. Schiödte); 36 A. Ferd. (16—87, kapell. ved Århus domkirke); 36 ff. (lange besøg) Caroline M.\* (g. 46 m. Conr. Nyegaard, se afsn. 41). 38—43 fru Ss. bror Falch F. Bech (79—58, stud., skolelær. i Høve), 39 Grete Bech, 44 (langt besøg) Jens F. Bech\* (f. c. 13, urtekræm. i Kbh.), 42 fru Ss. søsterdr. Bjarnine (Nine) C. Bjarnesen (10—88, g. 43 m. cand. theol. V. S. Schiödte, skolelær. i Skovlænge, søn af fru S.), 43 jfr. L. Bjarnesen (vel forrige søster).

(64). 36—37 (længere besøg) stud. jur. Hans J. Grønbech\* (14—52, landmåler); 36 og 42 agent Hans Iversen (c. 89—42, köbm. i Korsör, konsul) med hustr. Ane C. Hauch (f. c. 76), 36 »med fam.« (havde en dr. Hansine N., f. c. 12), 42 med jfr.; 36 og 39 kapt. Chr. J. Koch (84—63, havnefog. i Humlebæk), 36—56 hans hustr. Birg. N. W. Svane (94—59, boede i Lyngø), 42—47 hendes mor Johanne M. Hansen (c. 73—48, i Lyngø, enke eft. havneskr. Hans H. Svane i Kbh.); 36 og 41 Kruse (måske Sör. M. K., 09—71, assist. ved Sorö akad., kmrr.).

(65). 37—42 (ret ofte) Hans Hansen til Katrineholm (99—59, sidst til Dronninggård) med hustr. Marie Velschow (c. 02—75); i reglen siges kun »Hs.« (der var mange børn); med dem kom 38 jfr. Hansen (vel søster til ham), hans svigermor (dvs. Cathr. Krollerup, 68—45, enke eft. brøgger C. Velschow) og 2 jfr. er Willerup, 38—40 (ret ofte) huslærer cand. theol. N. G. Bondo\* (14—92, præst i Vallensbæk).

(66). 37 Joh. G. F. Burmeister (f. c. 95, bager i Sorö), mad. Classon, Ingerslev, past. Vilh. T. Lindegaard (96—59, præst i Slaglille), Mads Möller, Rahlf (vist Hans R., f. c. 96, forp. på Gyldenholm), Chr. Rönneknamp (85—67, til Næsbyholm, kmhr.); 37—38 stud. Albrecht fra Gimlinge (vist Carl A., † 76, cand. phil., journalist); 37—38 Jens Fr. Feilberg\* (15—90, huslær. på Katrineholm, præst i Frederikssted), 38 med forlovede (vist Jette Hansen); 37 og oftere past. Joh. G. V. Hahn (04—40, præst i Hyllested) med hustr. Flora P. Spentrup (c. 10—40), »flere gange« hans søster Mechtele (ug.), 40 hans brödre Chr. H. C. (02—68, overlæge) og Victor J. F. (06—64, distr.læge), 42 dr. Hahn (vel én af hine); 37—56 dr. P. Chr. Kierkegaard (05—88, præst i Pedersborg, biskop), 54 hans søn P. M. Poul E. (42—1915, cand. theol., stiftsbibliotekar); 37—62 (fra c. 48 ofte) Otto C. Lavigne (04—74, kirkesang. i Lyngø), 52—62 (spr.) hans hustr. Joh. L. L. Grubb (f. c. 09), oftere: »med 3 børn«, »4 Ls. drenge«, »mange af Ls. børn« o. lgn., men særlig nævnes kun: 55—62 datteren Hedev. J. L. (f. c. 37); 37—54 (spr.) Hannibal J. Petersen (c. 05—75, til Odemark, kmrr.).

(67). 38—50 (ofte, både han, hustr. og børn) prof. Peder Hjort (93—71), 39—48 hans hustr. Olivia C. Rasbech (96—49); af børnene nævnes særlig (ofte hedder det: »H. med fam.«, »Hs. 6«, »mange Hs.«, »fru H. med 5 børn« o. lgn.): 39—50 Joh. C. L.\* (23—1904, toldass. i Kbh., kmrr.), 39—49 M. Pauline\* (25—1930, lærerinde), 40—52 Fr.\* (27—1904, politass. i Kbh., justr.), 42—53 M. Louise C. F.\* (29—1914, lærerinde), 42—48 Mathilde A.\* (31—49), 42—55 Anne E.\* (33—1923, forstanderinde) og 50 Sigurd (38—72, gross. i Kbh.); med Hs. kom 44—50 (spr.) hans brörsøn Peder\* (f. 35, sömand) og fölgende, der vist alle var pensionærer: 38 Hadson ell. Hotson, 41—43 M. Petersen\* og Th. Ancestille Gray (soraner), 43—45 Peter G. Baagöe (f. 29, soraner), 43 (Carl C. V. F.) Holck\* (23—85, kapt.),

44—46 Jac. D. Gleerup\* (f. 34, soraner), 46 (J. W. C.) Skram (31—1903, præst i Damsholte); 47 jfr. Skram (vel søster til forr.), 43 frk. Hummel.

(68). 38 ff. fam. *Nieuwenhuis* (stadig længere besøg) nlg. 38 Jac. N.\* (77—57, prof. i Leiden, bedstefars fætter), 38 hans 2. hustr. Anna M. E. C. van Pesch\* (89—57), hans 2 sønner: 38 og 40 Hendr. B.\* (16—90, dr. jur., godsejer, forlovet med Elise Nyegaard), 38, 40, 46, 54 og 59 Coenraad (Coen) J. N.\* (13—81, overdomm. i Utrecht, bedstefars svigersøn), 46, 54 og 59 hans hustr. Aug. Nyegaard\* (18—79), deres børn, nlg.: 46, 54 og 60—62 Peder N.\* (42—1924, dansk gen.-major), 46 og 54 Anna M. E. C.\* (44—90, g. 70 m. oblt. F. H. van den Ouden-dijk-Pieterse), 46 Jac.\* (45—59) og 54 Ferd. J.\* (f. 48, stadsarkitekt).

(69). 38 »komoediantspillerske« Carlsen, Carl G. J. Schmidt (23—88, soraner, kapt.), Treschow (soraner, Johs. J. B., f. 25, eller Fr. C. B., f. 22), propr. Laur. C. Worsøe til Brorup (90—61); 38—43 byfogedfuldm. i Sorø Hans J. Sand (12—93, prokur. i Ålborg).

(70). 39 og 46—47 fru P. Jacqueline *Arlaud*\* f. Fine (c. 95—75, g. m. konsul F. A. i Helsingör), 41 og 46 hendes datter Mathilde\* (f. c. 22), 39—53 (ofte) og 58 hendes sønner P. Auguste\* (28—1914, kontorchef i gen.postdir.) og J. Oskar\* (36—1907, lærer ved officersskolen, forfat.), første kom vist 39—47 og 58, sidste 47—53 og 58; med fru A. kom 39 »en lille Ohman«, med sønnerne: 40 brödr. Andr. F. (24—1901, landinsp.) og Ldv. V. Winding (27—53, stud. theol.), 41—42 Bentzen (vist Ivar P., 24—1908, organ. i Grenå, eller hans bror Fr. Vilh., f. 27, hægge soranere), 43 (Carl L. E.) Andersen (f. 27, soraner), 49 Erik B. Holst (33—71, kapellan).

(71). 39 kst. byfog. i Sorø Laur. N. Bregendahl (11—72, overretsass., etatsr.), forv. på Næsbyholm Andr. Holm (f. c. 17), Andr. F. Langheim (c. 09—45, forp. på Ringsted kl.), cand. Topsøe (måske Joh. F., 03—65, præst i Hörsholm), Ørum; 39—45 (spr.) lic. theol. Emil T. Clausen (02—51, præst i Boeslunde), 45 hans hustr. Elisab. Monrad (13—92), 39—40 hans svigerfar knfr. David Monrad (63—47, gen.postdir.), 40 med Carol. Borup.

(72). 40—62 (han, hustr. og børn alle jævnlige gæster) A. Chr. *Petersen*\* (11—1901, præst i Jydstrup, bedstefars svigersøn), 45—62 hans hustr. Cora P. Nyegaard\* (12—91), deres børn (alle fra fødselsår til 62): P. J. Johs.\* (46—1916, adjunkt i Sorø), Theod.\* (48—75, stud. philol.), Carl C.\* (49—87, godsforv. på Eriksholm) og Anna Cora\* (53—1924, ug.); med Ps. kom 4 elever i præstegården, nlg.: 45 Berg\*, 45—46 Frants J. Leth\* (c. 32—80, møllejejer, søn af kanal- og havnedirekt. C. A. L. i Kbh.), 47 Chr. Petersen\* (f. c. 34, søn af birkedom. C. P. Norbom P.), 48—50 Moritz L. Petersen\* (f. 30, ved landvæsen, søn af boghold. i Helsingör, kapt. C. L. P.); endvidere 45 en anden Leth (vel bror til hin) og 62 og »flere gange« huslærer Nic. T. Krarup (35—1930, præst i Åstrup).

(73). 40 stud. Lor. H. Fisker (17—59, læge i Kbh.), prokur. Sör. I. Fog fra Slagelse (c. 99—53), »den hollandske smed« de Graaf\*, cand. theol. (Jens) Kjerumgaard fra Slagelse († 45, lærer), gartner (på Holsteinborg Paul P.) Pagh (f. c. 89); 40 og 41 P. Fr. Barfod (11—96, hist. forf.) med kæreste (hustr.) Emilie Birkedal (13—97), 41 og 46 hans svoger S. P. Vilh. Birkedal (09—92, præst i Ryslinge), 41 med hustr. Emilie C. Meyer (15—89); 40—41 cand. Jörg. L. V. Hansen fra Holsteinborg (10—84, præst i Haderslev, provst); 40—43 Lars Andersen Hækkerup\* (19—1903, landmand, politiker); 40 og 49 mad.selle Elisab. (Betty) Salomon(sen)\* (f. c. 05, 40 guvernante på Nysø, 50 lærerinde hos amtm. Hoppe i Sorø).

(74). 41 kontorist i Sorø Johs. S. J. Ditzel (13—75, ex. jur., digeassistent), cand. Leuning (fra Førslev, (længere besøg) Soph. N. Nissen\* (c. 30—51, stud. jur.) og hans bror Theod. L.\* (32—67, politimest. på S. Thomas), »2 Sarto«, C. Marc. H. Staun (c. 13—94, ejer af Englerup mølle, justr.); 41—43 past. Chr. L. Börresen i Næby (99—67, præst i Købelev), 41 »med søster Anna og broder Niels« (siger bedstefar, men søsteren var † 39), »med svoger og svigerinde« (siger Elise), »med kone [Bolette S. Gad, 03—72, søster til den fliv. huslærer, se afsn. 35] og svoger« (siger Conrad); 41—42 dr. theol. Villh. Rothe (00—78, præst i Vemmelev), 41 med hustr. Fr. Am. Ewald (15—91) og svigerinde frk. Ewald.

(75). 42—50 sekretær Sev. A. *Bojesen* fra Skovsgård (02—81, overinspekt. ved Kbh.s fattigvæsen, justr.), 42—45(?) hans hustr. Jensine C. Hastrup (14—74); jævnlig »Bs.«, 42 med 2, 43 med 3 børn, utvivlsomt: Olufa (35—1908, g. 57 m. S. H. S. Finsen, overpræs. i Kbh., minist.), Jutta (f. 37) og Hakon (38—1901, sømand, ejer af Knudstrupgård); 43 Bs. søster; med Bs. kom 42 fru Bilemann med 2 sønner (vist: krigsr. J. J. Biilmanns enke Marie V. Saxtorph, 99—74, Carl J. U. V. B., 33—85, prlt.n., og H. F. Sylvester B., 35—1914, stabstyrrelse) og Bs. svigerinde, 43 hr. Andresen, jfr. Oppermann, jfr. Selmer og jfr. Zinck, 44—45 dr. P. A. F. Bramsen (16—53, distr.-læge i Kbh.).

(76). 42 Thaarup; 42 frk. Bentley\*, 44 2 frk.ner Bentley (börn af borgm. i Kbh., knfr. D. G. R. B., som havde døtrene: Soph. M. M., c. 16—50, g. 48 m. præst i Söllested F. C. C. V. Breinholm, Louise M., c. 18—1909, ug., og Julie H., c. 22—1902, ug.); 42—59 (spr.) Sör. J. Leuning\* (94—73, byfog. i Sorö, knfr.), 44—62 hans hustr. Karen C. Nörsgaard (97—64); 42—50 Jerem. Lund\* fra Sorö (97—77, landinsp.); 42—51 Jörg. V. Mackeprang til Katrineholm (74—61), 43—44 hans hustr. K. J. Kirst. M. Gjerlöw (88—60), 42 en søn, 43 fru M. »med søn [vist P. E. F. Ernst, 18—86, forp.], dennes forlovede [vist Charl. M. Hertel], husjfr. og jfr. Olivarius« (dvs. Andrea de Fine O., c. 24—58, g. m. forp. C. E. Bache).

(77). 43—62 (jævnlig) Christen S. *Quistgaard* (04—79, præst i Gimlinge), stadig med hustr. Henriette E. Guldberg (08—87) og plejesøn (brorsön) Vict. E. (38—93, til Gerdrup) og fra 54 søn Har. (dvs. hofjgm. H. H. v. Rehling-Quistgaard, 49—1932, godsejer); med Qs. kom 44 Fr. Kjærulff og bror, 47 fru Qs. mor Henriette C. A. Guldberg f. Beyer (78—70), 48 (birkedom. Jörg. N. Holm fra Lange-land (96—66) med hustr. Vilh. A. Meyer (03—74) og dtr., 54 og 58 (fru Qs. svoger) kmrr. (Har. E.) Lassen (03—80, bureauchef, justr.) med hustr. Vilh. I. Guldberg (99—75) og 58 med nièce, 55 jfr. Lassen, 57 »en lille Guldberg« og frk. Köbke, 62 frk. Mörk.

(78). 43 löjtn. (Gust. V.) Blom (26—50), postmest. i Sorö Dominico Bojesen (f. 13), skolelær. (Erik) Bøgh (22—99, forfatter), kapellan Niels P. Hansen fra Sorö (09—56, præst i Bölling), jfr. L. Höyer\* fra Sorö, Lorenzen, Peder Pedersen, godsforv. Rasmussen; 43 og 50 prof. J. Chr. Lütken (91—56); 43—62 instrumentmager Carl E. Möller\* (15—1902), 51—57 undertiden »Ms.« ell. »M. med fam.«, hans hustr. A. Marie Nordberg\* (f. c. 13), hans børn: Jul. T.\* (47—1910, overlæge, i Helsingör) og Ane Sophie\* (f. c. 50), 44 og 46 med bror (mon: Frederik, f. c. 28); 43, 45 og 58 past. Marc. C. Rönne\* (08—83, præst i Magleby).

(79). 44—62 (idelig) lærer i Topshøj l.dv. A. *Sinding* (17—83, kirkesang. i Lyngø), 43—62 (idelig) hans hustr. Trine O. J. Olsen (21—1907, gift 47, til da husjfr. i Suserup ml., se afsn. 61), 47—49 Ss. far Gudm. H. Sinding (82—57, kirkesang. i Alsted) og 54 Ss. bror; 50 og 56 mad. Ss. mor Cathr. Froberg (98—64) med nogle døtre; 56—59 Lars P. Christensen (f. 33, lærer i Hylstrup), 62 »5 Sinding« og hans svigerinde; 57—59 jfr. (Marie Cl.) Munch (f. 09, husjfr. hos lærer S. i Alsted).

(80). 44 cand. Brandt (vist Alex. H. H., 06—59, præst i Börjglum), jfr. Feilberg, Lange, kons.forv. i Sorö Joh. C. J. Lehmann (01—88, toldkass., etatsr.) med 2 sønner (vist Rich. B., 32—1900, overretsprok., og Jul. C., 36—1901, dr. med., dekan. i Sundhedskoll.), Rafn (vist H. B. Edv. f. c. 04, gdr. i Krummerup), kapt. Sam. D. B. Rehling (86—63), cand. Thomsen; 44—47 fru Eline M. Agier (f. Heger, 08—1904, enke eft. læge M. A. A.); 44—45 og 57 past. Carl V. Blume\* (18—1904, præst i Terslev), 57 med fam. (hustr. Anna J. L. Magius, 26—98, søn: Niels V. M., c. 56—1922, snedkermest. i Kbh.), 44—45 med cand. Maur. Mörch\* (16—90, præst i Bjært, provst).

(81). 45 Buchwald (måske Carl V., 17—87, til Øbjerggård, hofjgm.), møller i Hylstrup Hans A. Byberg (f. c. 06), Estrup, Frederikke Ibsen, Lunding (vist Chr. F. M., 25—53, læge), Aug. E. F. C. Möller (c. 22—49, huslær. hos godsforv. på Næsbyholm, secltn.), kapell. Hans J. J. Sörensen\* (18—92, præst i Vilslev); 45—58 Claus Iversen (10—75, skytte ved Frk., skovrider, i Lorup), 50 og 57

»2 Iversens«, 51 2 jfr. Iversen, 56—58 jfr. Iversen (vist hins dötter Carol. C., f. 33, og Marie R., f. 35).

(82). 46 »2 Fisker«, hr. Schneider fra Næsbyholm, »pastor Vollenhoefer\* og kone\* med en ung dame\* fra Woerden« (i Holland).

(83). 47 forv. Christensen fra Næsbyholm, Christiane Frost\* († 65, se s. 227) med dtr. Elisab. (Betty) S. A. Nyegaard\* (44—1921, g. 86 m. redaktør C. D. de la Cour), amtm. greve Fr. M. Knuth (13—56, udenrigsmin.), F. Mullens\*, forv. Carl Staal fra Gyldenholm (f. c. 19); 47—48 Surretin.

(84). 48 forv. Jensen, etatsr. Chr. M. Rottböll (91—84, højesterets justitiarius, geh.knfr.).

(85). 49 forv. Jens B. H. Andersen (f. c. 20, forp. på Gunderslevholm, kmrr.), »Brückner« (vist Chr. D. G. Brücker, 17—98, byfog. i Nakskov, kclr.), Frülund (vist Carl Chr., † c. 60, seminarist), jfr. Jessen, Meden, forv. Hans P. Rasmussen (c. 21—66, godsforv. på Næsbyholm, kclr.), mad. Rossing, »Wecke« (dvs. Chr. Wegge, f. c. 03, skovrider på Næsbyholm); 49 fru Karen S. Flor (f. Qvortrup, 27—92) og 50 (hendes mand, byfogedfuldm. Chr. E.) Flor (17—93, prokur. i Sorö); 49—61 amtm. i Sorö Thorkil A. Hoppe (00—71, stiftamt., kmhr.), 49—50 hans 1. hustr. Juliane V. N. C. Benzon (19—55), 61 hans 2. hustr. C. Carol. Platou (25—1910), flere gange »med børn«, »med datter«, »med 2 drenge« osv., nlg.: Frederikke (Frida) N. (40—1923, g. 60 m. jægerm. C. J. F. van Deurs), Joh. C. (41—1933. amtm., kmhr.), Chr. B. (44—1914, til Pallesbjerg, hofjgm.) og Carl H. (46—1933, til Toftholm, hofjgm.); med Hoppes kom 49 jfr. Hansen; 49—51 O. Petersen.

(86). 50—52 (ret jævnlig) skovrider Ulr. A. A. Schlegel (12—52), 50—62 hans hustr. Andrea Weisler\* (17—93); hun og hendes 6 børn kom ofte som ligg. gæster; af disse nævnes kun særlig (ofte hedder det: »Ss. 5«, »fru S. med 6 børn«, »fru S. og mange unge« o. lgn.): 56—62 J. M. Elisab. (Betty)\* (42—1920, ug.), 58—62 J. G. Fr.\* (f. c. 43), 62 A. V. Louis\* (46—1923, amtsvejinsp.) og 56—57 C. A. Sofus\* (47—85, köbm. i Kbh.); de andre var: U. C. Emil\* (50—1908, frikøbt i Helsingør) og Lars A. H.\* (51—91, cand. theol.); med fru S. kom 52 frk. Schlegel, og med Sofus kom 57 »en Michelsen« (vist soraner).

(87). 50 Bache fra Oldebjærggård., (f. c. 30, tjente på O.), past. Jens A. L. Holm (99—61, lic. theol., præst i Hyllested), N. Jörgensen, Möller fra Slagiille (dvs. Carl Ldv., f. c. 18, huslær. hos præsten dér), jfr. Möller\*, maler Peter I. J. Ølsted\* (24—87, landskabsmaler); 50—51 (ofte) portrætmaler Johs. Jensen\* (18—73), 51 med hustr. Emilie H. Hofgaard (21—76); 50—54 (idelig) Jessen\* (mon ved vejvæsenet), 54 med »3 sognefogder«; 50 Chr. J. G. Prehn (07—75, gymn.lærer ved Sorö akad., ov.kr.komm.), vist med børn, 51 hans datter Emilie B. (f. c. 30), 53 hans søn Peter C. G. (31—90, cand. jur., ass.).

(88). 51 jfr. Borch, Hanne Buchholtz (vist Sus. Chr. Johanne, f. c. 17), Castenschioold, mad(?) Flensborg, jfr. From, Gregersen, jfr. Harder, greve Otto J. Moltke til Espe (70—53, geh.statsmin., geh.knfr.) med frk. Düring, Rasbech (vist Fr. Chr., c. 03—73, forp. af Appelsbjærg); 51—53 jfr. Beck\*; 51—53 Lor. A. C. Bergmann (36—85, rektor); 51—53 Carl E. Eckardt (c. 25—1907, til Katrineholm) og hustru. Charl. A. Eberlin (c. 27—90), 51 med hendes søster; 51—59 (spr.) ov.kr.komm. Johs. Ph. Hage (96—63, gdr. i Pedersborg, landökon. forf.), 51 »med fam.«, 55 »hans fam.«, 59 »med søn og datter«, 51 og 55 frk. Hage\* (hans hustr. var Christiane C. E. Sundt, 02—57, sønnen Har. J., 28—1905, til Lundforlundgård; døtre: Gjertrud L. C. F., 23—1907, g. 60 m. greve C. L. L. Schmettau, Carol. J. B., 25—93, g. 57 m. koff.kapt. A. T. J. Hänschell, Thora J., 28—1909, ug.); 51—58 (spr.) Ant. A. Türck til Oldebjærggård (c. 03—68), 56—62 hans bror dtr. Elisab. (Lise) F. L. (f. c. 28, husbestyrerinde), 58 vist hans brorsøn Chr. Tob. (f. c. 40, avlsforv.).

(89). 52 C. Neergaard (vist en ung dame), cand. Qvistgaard; 52—53 cand. Jörgensen (vist bror til husjomfruen på Frk.); 52—54 past. Chr. Lemvigh (95—63,



præst i Krummerup) med hustr. Charl. Grønbech (99—74), datter (vist Gjertrud E. L. C., f. c. 30) og vist søn Jac. C. H. (f. c. 38); 52—53 Maegaard fra Lyngø, 52 med hustr.

(90). 53 Grove Rasmussen (mon den senere kendte præst ved Odense Sct. Hans kirke A. C. L. G. Rasmussen, 36—1904), jfr. Hansen (vist fra Sorø), T. Hansen (måske Theod. V. L. Hansen, 38—1914, præst i Østrup), past. Aug. W. Hertel (06—72, præst i Hårslev), jfr. Möller; 53 og 59 past. Peter M. Barfod (13—89, præst i L. Lyngby); 53 og 55 forv. Peter F. Koch (15—1900, godsforv. ved Vemmetofte, etatsr.).

(91). 54—62 (han, hustr. og børn idelig) Holg. K. Tryde (08—84, præst i Lyngø), 55—62 hans hustr. Carol. E. E. H. Thomsen (12—90); ofte hedder det: »alle Ts.«, »6 Ts.«, »7 Ts.« o. lgn. Börnene var: Jac. T. (41—1907, skibsbygger i Grimstad), H. Marie (48—1903, ug.) og Villhelmine (f. 49, g. 78 m. godsforv. på Gyldenholm C. T. Paludan Müller); med Ts. kom 55 H. og S. Tryde, 56—57 fru Ts. tante, 62 fru Ts. 2 niæcer; 55 Fr. Thorsen, 55—58 jfr. Möller, 57 Fr. Kongslev, 57—62 jfr. Emma J. Qvist (f. c. 29, i mange år husjfr. hos Ts.), 58 fru W. Horn (vist M. Erneste Heber, 88—65, enke efter reg.kvtn. P. Winkel-Horn), 62 frk. T. M. Aug. Dreier (40—1927, lærerinde hos Ts., g. 63 m. dr. med. J. A. C. Tryde).

(92). 54 fru Eurica(?) Hazzle fra Næsbyholm, mad. Möller; 54—55 J. N. Villibald Didrichsen\* (f. 42, soraner, fra Vestindien); 54 og 57 köbm. Josef Fischer i Slagelse (f. c. 15) med köbm. W. Petersen smst.; 54—58 (spr.) past. Chr. A. Mølmark (07—81, præst i Ørslev), 54 og 57 med hustr. Petrine V. Uldall (07—64) og måske børn, 58 med datter.

(93). 55 Mads C. M. Agerskov (f. c. 11, gdr. i Hallagermagle, tiendekomm.), Bagn Bentzen, fuldm. Hvid, forstcand. Svend Spandet (29—1915, til Idagård); 55—59 (spr.) Niels Mogensen; 55—62 godsforv. på St. Frederikslund Edv. Schertiger (c. 07—79, landv. og tiendekomm., kmrr.), ofte »med fam.«, »mange Ss.«, »med kone og børn« osv., hans hustr. var C. F. Aug. Petersen (c. 17—1902), børnene: C. Villhelmine M. (f. 47), Edv. (f. 49), G. F. Villh. (f. 50, maskinfabr. i Ålborg), Laura E. (f. 52), C. Holten (f. 54) og Emmy V. (f. 59).

(94). 56 forp. (på Snedinge Gust. C. F.) Blom (17—80, gårdfæster i Sallinge) med (sin svoger Mort. S.) Schönheyder (21—86, kontroll. ved kryolilbruddet i Ivgitug) og godsforv. (på Basnæs Jacques E.) Wiehe (c. 15—80, ex. jur., jernbaness.).; dyrlæge R. (dvs. Anton Rasmussen i Dævidsrød, f. c. 14), Cai L. G. de Saint-Aubain\* (soraner, 43—1925, oberst, kmhr.), jfr. Smith, »unge Möller«; 56 og 58 mad. Clausen (vist den i afsn. 59 nævnte Elias Clausens hustr. K. Soph. Pedersen, f. c. 21), 58 med børn; 56—57 (sikkert för og sen.) forp. på Frk. Christen Knudsen (f. 16, kromand i Frk. kro); 56—57 cand. pharm. Sørensen\*.

(95). 57 (Henr. G.) Colding\* (44—1925, skovrider), jfr. Fugl, cand. Gjerløv (måske Laur. T. Gjerløff, 24—78, præst i Randlev), byskr. i Neksö Andr. C. Hviid (88—63), höjskoleforst. Niels J. Jensen (21—97, præst i Æbeltoft), »5 Lange-manns« (vist universitetsforv. Joh. L. i Ringsted, 07—66, hans hustr. Henriette V. Zachariæ, 10—92, plejedatter Herta F. E. Liebst, f. c. 49, og 2 andre), Peder Pedersen, löjtn. (Carl C. V.) Ringsted (36—1921, oberst), cand. (Jens N. L.) Schjörning\* (25—1900, præst i Ørslev); 57—58 hr. Bang fra Sorø; 57—58 jfr. Eberdin, 58 med elev; 57—59 past. Henr. C. Glahn fra Tystrup (10—91, præst i Sorø), 57—62 hans hustr. Anna B. M. f. Glahn (23—1908) og deres børn Hans P. E. (50—68) og Henriette B. M.\* (f. 54); 57 jfr. Emilie Lübschitz\* og 62 hendes söster jfr. Clara\* (f. c. 15, forh. husjfr. på Frk.); 57—58 fru (K. Birg.) Salicath (f. Jelstrup, 02—80, præsteenke i Haraldsted); »2 jydsk höjskoler«.

(96). 58 kmrr. Bang, Fr. (Frede) E. Bojsen (41—1926, höjskoleforst., politiker), skolelær. Chr. V. Carlsen fra Tystrup (f. c. 04), vognfabr. Johansen, (Mort. T.) Lange (24—75, kapell. i Nyborg), maler Fr. Chr. Lindboe fra Sorø (f. c. 28), mad. Möller fra Korsör, köbm. (Emil F.) Thomsen (fra Sorø, f. c. 32); 58—59 jfr. Lassen.

(97). 59 mad. Bache fra Lorup (dvs. sognefog. Jac. H. Bagges hustr. Marie Pedersdatter, f. c. 22), mad. Bang fra Flensborg, fru Christensen, (Chr. J. F.) Klüwer (c. 17—68, godsfuldm. i Sorö), jfr. T. Olsen, köbm. N. Smith, E. Thomsen.

(98). 62 L. Peter Bojsen (38—1922, semin.forst.) med forlovede Ingeb. C. Crone (40—1922), past. Laur. C. Hagen (08—80, valgmen.prest i Kerleminde), Hans Christian, hr. Krag, »2 Luplau«, Chr. Pedersen, löjtn. Rosted, forv. (J. Vilh. H.) Werner (33—72, godsforv. på Giesegård), jfr. Ane C. S. Wistoft (f. 28, blev s. å. husjfr. på Frk.).

(99). (Ukendt år). C. 14—16 löjtn. Andr. S. Strandgaard (94—69 major) »har som löjtn. besøgt Tystrup og Frk. i årene 1814—16?«; c. 25 Edv. E. Langberg (10—66, brig.general i Mexico), kom med Daugaard (nævnt i afsn. 7); c. 36 Rasm. A. Betzer (c. 16—92, stationsforst. i Glostrup, kmr.) var »oftere«, som huslær. hos past. Thorkildsen i Sörbymagle, gæst på Frk.; c. 40 Fr. Henr. Jørgensen\* (12—84, byfog. i Sorö, etalsr.), der »flere gange« havde været på Frk.; c. 50 »Lars Husar« dvs. Lars Jensen (f. c. 77, i mange år skovfog. ved Frk.) og hans hustr. »Marie Husar« dvs. Ane Marie Hansdatter (f. c. 79) kom på deres gamle dage fra fattiggården på Frk., dog vist kun i køkkenet (se s. 33); c. 60 Thora Tidemand f. Böegh (f. c. 13, enke eft. past. Vilh. Aug. T., † 54), der som enke boede i Sorö med datter Valborg (f. c. 49).

---

## REGISTER TIL GÆSTELISTERNE

I dette register er kun medtaget gæsterne, derimod ikke de øvrige personer, f. eks. ikke de anførte ægtefæller, som ikke selv er komne på Frederikskilde. Gæsterne anføres kun med efternavn, de gifte kvinder så vidt muligt på deres pigenavn, og tallene henviser til løbenumrene med kursiv foran afsnittene. Det må ikke overses, at samme efternavn naturligvis ofte forekommer spredt på flere steder i samme afsnit.

Adler 47. Adolph 3. Agerskov 93. Aggersborg 7. Ahlefeldt 44. Ahrensen 25. Albeck 56. Albrecht 66. Almind 49. Andersen 34, 42, 70, 85. Andresen 75. Andrue 57. Andræ 57. Arentz 29. Arlaud 70. Astrup 21. Bache 12, 87, 97. Bagge 97. Bagger 7, 18. Baggesen 12. Bang 24, 95—97. de Bang 6. Barfod (Barfoed) 21, 73, 90. Barnekow 56. Bay 13. Bech (Beck) 6, 58, 63, 68. Begtrup 22, 58. Bentley 76. Bentzen 70, 93. Benzon 85. Benzon-Buchwaldt 13. Berg 38, 72. v. Bergen 19. Bergmann 88. Berner 42. Bertouch 1. Betz 54. Betzer 99. Beyer 45, 77. Bierfreund 18. Billmann 75. Bilsted 20. Birch 39, 48. Birkedal 11, 73. Bjarnesen 63. Bjelke 22. Bierring 30. Björn 61. Blicher 34. Blom 78, 94. Blume 80. Boesen 56. Bojesen 57, 75, 78. Bojesen-Trepka 57. Bojsen 96, 98. Bondo 65. Borch 27, 40, 56. Borring 26. Borup 28, 56, 71. Bourgeau 19. Bradt 11. Bramsen 75. Brandt 80. Brasen 10. Braun 25. Bredahl 13. Bregendahl 71. Bretton 27, 48. Brinkopf 52. Brockdorff 44. Brorson 38. Brummer 16. Bruun 18, 25. Brückner (o: Brücke?) 85. Bryndum 4, 25. Braabye 56. Buchholtz 88. Buchwald 36, 81. Bugge 32. Burmeister 66. Busck 25. Byberg 81. Bügel 13. Bülow 19, 28, 57. Böegh (Bögh) 78, 99. Bögved 12. Börresen 74. Bangöe 67. Cadet-Supiot 15, 46. Callisen 6. Carlsen 32, 69, 96. Caroc 44. Caspersen 10. Castenschiold 13, 28, 57, 88. Christensen 17, 28, 56, 62, 79, 83, 97. Prins Christian 47. Classon 66. Clausen 59, 71. Cleaseby 56. Colding 25, 95. de Coninck 49. Copmann 22. Corfitzen 61. Cozan 25. Crone 98. Dahlström 10. Dam 52. Dannemand 32. Dau 18. Daugaard 7. David 60. Davidsen 24. Didrichsen 92. Dine-

sen 52. Ditzel 74. Dorrien 1. Dreier 91. Duus 26. Düring 57, 88. Ebbesen 12. Eberdin 95. Eberlin 88. Eckardt 88. Egeberg 4. Egtved 8. Eide 57. Ejlersen 42. Eliassen 35. Ellah 48. Ellermann 56. Enevoldsen 62. Engelbreth 56. Engelstoft 7. Eriksen 38. Ernst 45. Estrup 7, 57, 81. Ewald 62, 74. Faber 12. Fabricius 5, 60. Fabritius-Tengnagel 20. Falck 28. Fearnley 56. Feilberg 66, 80. Fenger 2, 5, 56. Fenwick 26, 42, 57. Fiedler 29. Fine 70. Fischer 18, 56, 92. Fisker 73, 82. Flemmer 36. Flensborg 88. Flindt 21, 23. Floberg 21. Flor 85. Fog 73. Friderichsen 27. Frits 5. Froberg 79. From 42, 88. Frost 83. Frølund 85. Fugl 22, 95. Fuman (?) 5. Funck 9. Gad 35, 74. Garnæs 44. Gasmann 18. Giersing 57. Gjerfnøe 57. Gjerløw 76, 95. Glahn 26, 95. Gleerup 67. Glødersen 38. de Graaf 73. Gram 26. Grandjean 30. Gravenhorst 4, 25. Gray 67. Gregersen 88. Greve 22. Grove 40, 56. Grubb 66. Grundtvig 34. Grüner 22. Grönbech 64, 89. Grönvold 26. Gudmandsen 22. Guldberg 77. Gyldenfeldt 32. Gyldenkrone 28. Görzsen 12. Götke 21. Götzsche 5. Hadson 67. Hage 88. Hagen 60, 98. Hagerup 36. Hahn 66. Hallmann 18. Hammerich 56. Hansdatter 99. Hansen 8, 10, 22, 24f., 32, 43, 50, 51, 56, 59, 61f., 64–66, 73, 78, 85, 90. Hansteen 40. Harboe 31. Harder 47, 88. Harhoff 26. Hastrup 75. Hauch 64. Hauge 56. Hazzle 92. Heber 91. Hee 12. Heerfordt 25. Heger 80. Heilmann 28, 43. Hein 31. Heldt 22. Hellesen 2. Helms 35. Henningsen 3. Henrichsen 26. Hersleb 44. Hertel 76, 90. Hesler 61. Hesselberg 49. Hincheldej 26, 46. Hjort (Hjorth) 26, 67. Hoffmann 25. Hofgaard 87. Holck 67. Holgersen 12. Holm 2, 22, 56f., 71, 77, 87. Holme 56. Holst 70. Holstein 22f. Holstein-Rathlou 7, 40. Holten 22, 26, 36. Hoppe 25, 57, 61, 85. Hornung 52. Holton 67. Hummel 67. Husar 99. Hvalsøe 62. Hvid 93. Hviid 95. Høckerup 73. Høst 38. Høyer 78. Ibsen 10, 22, 81. Ingemann 43. Ingerslev 66. Iseffjord 36. Iversen 64, 81. Jacobsen 50, 62. Jappe 30, 59. Jælstrup 95. Jensen 10, 51, 84, 87, 95, 99. Jespersen 29, 41. Jessen 22, 85, 87. Johansen 96. Johnson 31. Johnsson 35. Juhl 11. Jungersen 7. Justesen 59. Jütting 48. Jörgensen 17, 21, 57, 61, 87, 89, 99. Kallenbach 25. Kastrup 25. Kielsen 42. Kierkegaard 66. Kierulf 28, 44. Kikkebusch 29. Kilde 2. Kjellerup 40. Kjerumgaard 73. Kjørulf 77. Kjølbbye 35. Klemp 22. Klingenberg 1. Klüwer 60, 97. Knox 45. Knudsen 1, 10, 18, 24, 42, 56, 62, 94. Knuth 83. Koch 64, 90. Kofoed 36. Kolling 26. Kollhoff 56. Kongslev 46, 91. Korn 10. Krag 13, 26, 98. Krarup 72. Krebs 13. Kretschmer 10, 13. Krogh 44. v. Krogh 26. Krollerup 65. Kruse 36, 64. Küster 25. Köbke 77. Köster 25. Kaas 26, 62. Landsberg 25. Langberg 99. Lange 34, 80, 96. Langemann 95. Langemark 25. Langheim 71. Langhoff 3. Lannig :3. Larsdatter 17, 35, 59. Larsen 54, 57, 59. Lassen 9, 42, 77, 96. Lavigne 66. Lawetz 23. Lebel 57. Lehmann 5, 80. Lemvig 16, 89. Lerche 21. Leth 72. Leuning 74, 76. Levelzau 13. Licht 33. Lichtenberg 33. Liebe 21. Liebst 95. Lihm 21. Lillienskiold 21. Lindberg 34. Lindboe 96. Linde 13, 46. Linde-Friedenreich 44. Lindgaard 66. Linderstrøm 21. Linderup 42. Ljunge 49. Lorenzen 78. Loughton-Smith 40. Lous 13. Lund 7, 21f., 29, 47, 60, 76. Lundager 57. Lunding 81. Luplau 52, 98. Lübshütz 95. Lyng 49. Lütken 78. Lützhöft 25. Löbel 48. Mackeprang 76. Madsen 45. Maegaard 89. Magius 80. Mandix 42. Manthey 26. Mantzius 51. Marcher 35. Mathiesen 7, 53. Mau 28. Mayes 11. Mazur de la Garde 10. Meden 85. van Mehren 44. Meidell 33. Meilstrup 59. Meinert 56. Meinig 2, 5, 57. Meldahl 24. Møllerup 54. Meyer 29, 73, 77. Michaelsen 22. Michelsen 86. Mogensen 93. Molbech 13. Moltke 5, 28, 88. Monrad 71. Mortensen 12. Mourier 5, 23. Mullens 45, 48, 83. Munch (Munk) 32, 79. Munthe af Morgenstjerne 20. Muttersbach 24. Muus 12. Mühlenstedt 2. Mylius 14. Müller 18, 46. Möller 1, 7, 10, 13, 17f., 21f., 26, 52, 61, 66, 78, 81, 87, 90–92, 94, 96. Mølmark 92. Mørch 80. Mörckmann 57. Mörk 34, 77. Neergaard 1, 5, 13f., 23, 55, 89. Nerenst 46. Neve 36. Niculaj 17. Nielsen 4, 12, 56. Nieuwenhuis 68. Nissen 26, 37, 57, 74. Nordberg 78. Norregaard 25. Norring 57. Nyegaard 7, 16f., 41, 68, 72, 83. Næblerød 20. Nörager 11. Nörgaard 76. Ohman 70. Olivarius 76. Olrik 33. Olsen 25, 34, 59, 61, 79, 97. Oppermann 75. d'Origny 23. v. d. Osten 21. Otterstrøm 15. Ottesen 59. Paaip 14. Pagh 73. Paludan 2, 57. Passow 1. Pedersdatter 34. Pedersen 3, 40, 78, 94f., 98. Pentz 28. Perch 3. Permin 34, 44. van Pesch 68. Petersen 18, 24, 31, 36, 56, 60, 66f., 72, 85, 92f. Platou 44, 85. Plesner 44. Plockross 56. Ploug 25. Plum 30, 52. Povelsen 15, 28, 36. Prehn 87. Printzen 24. Prom 11. Prytz 47. Prætorius 21. Quistgaard (Qvistgaard) 23, 48, 77, 89. Qvist 91. Qvortrup 85. Raben 59. Rafn 80. Rahlff 66. Rahr 11. Rainalds 44. Rambusch 36. Rantzau 47. Rasbech 67, 88. Rasch 12. Rasmussen 7, 13, 25, 29, 78, 85, 90, 94. Raun 21. Recke 5. Reedtz-Thott 22. Rehling 44, 80. v. Rehling-Quistgaard 77. Reiersen 14. Resch 22. Rhein 44. Richelieu 53. Richter 48. Ringsted 95. Rist 35, 44. Risting 32. Rosenstand-Goiske 27. Rosenörn 33. Rosenörn-Teilmann 33. Ross 10. Rossing 85. Rosted 98. Ro-

the 46, 74. Rottböll 84. Rudelbach 56. Römer 23. Rønne 78. Rönneknamp 66. Rørdam 56. de Saint-Aubain 94. Salicath 60. Salomon(sen) 73. Sand 11, 69. Sarauw 56. Sarto 74. Saverimutto 50. Saxtorph 75. Scavenius 7, 23. Schander 57. Schandorph 61. Schartau 13. Scheel 44. Scheller 56. Sehertiger 93. Schiödte 41, 63. Schjölær 61. Schjöring 95. Schiött 8, 29. Schlegel 86. v. Schmeltau 1. Schmidt 52, 69. Schmidten 44. Schneider 82. Scholten 14. Schousboe 60. Schow 5, 29. Schröder 24, 39. Schubart (Schubarth) 3, 45. Schubel 56. Schwartz 37. Schwarz 11, 28, 47. Schweinecker 53. Schwencke 24. Schöller 61. Schönheyder 94. Seidelin 22, 24. Selchau 22. Selmer 75. Sevel 57. Severin 32, 61. Sick 15. Siem 36. Siemsen 8. Silfverberg 56. Sinding 79. Skibsted 5. Skovgaard 54. Skram 67. Smidt 7, 13. Smith 25, 38, 43, 49, 94, 97. Solem 56. Sommer 24. Spandet 93. Sporon 29. Spentrup 66. Spur 42. Stabell 12. Staun 25, 74. Steinmann 5. Stemann 1, 14, 33. Strandgaard 99. Stub 43. Staal 83. Suhr 31. Sundbye 1. Sundt 88. Surretin 83. Svane 64. Svendsen 16, 45, 54. Söeborg 24. Sörensen 10, 28, 81, 94. Tauber 38. Techt 38. Teilmann 33. Thomsen 11, 24, 47, 80, 91, 96f. Thonboe 25. Thorbald 53. Thorkildsen 25. Thornam 18. Thorsen 26, 91. de Thurah 56. Thygesen 53. de Thygeson 44. Thaarup 76. Tidemand 99. Tillisch 1, 14, 37. Toft 7. Tolderlund 44. Topsøe 71. de Torné 32. Tornved 57. Tornøe 54. Treschow 1, 3, 9, 69. Tryde 91. Türk 54, 88. Uldall 92. Ulrich 24. Urne 28. Wade 56. Wagner 26. Waagaard 24. Walløe 22. Walmoden 5. Warming 37, 51. Warthoe 30. Wassard 38. Wasserfall 1, 9. Wedel 12, 21. Wedel-Heinen 44. Wedege 56. Wegge 85. Weidemann 54. Weinschenk 12. Weisler 86. Weisner 13. Wellejus 25. Velschow 65. Wendel 45. Wendelboe 13. Werner 98. Westengaard 52. Viborg 12. Videbech 32. Wiehe 94. Wiilm 21. Willemoes 56. Willerup 65. Winding 70. Winkler 22. Wistoft 98. With 2. Withe 35. Witttrup 24. Vogt 11. Voigt 8, 24. Wolff 26. Vollenhoefer 82. Wormskiold 33. Wørsøe 25, 69. Wöldike 27. Zacharie 95. Zeuthen 1, 35. Zinck 75. Ølsted 87. Ørum 71. Østergaard 5, 56. Østrup 56. Aagesen 24.

---

Det er vel gjort, ihvo det kan,  
At mindes forfædres gærninger alle.  
Ere de onde, man monne dem fly,  
Ere de gode, dem gøre påny  
Og dem ingenlunde frafalde.

(Den danske rimkrønike.)

## TILFÖJELSER OG RETTELSE

- S. 11, l. 4 f. o. Alex., læs: Alex.
  - 84, l. 7 f. o. 1925, læs: 1825.
  - 107, l. 9 f. o. Det er muligvis ikke overflødig at bemærke, at nutidens skamløse badeliv og ofte frivole sportsliv var ganske ukendt, ja ganske utænkeligt for den tids mennesker.
  - 116, l. 4 f. o. forretea, læs: forresten.
  - 139, l. 5 f. n. den, læs: dem.
  - 146, l. 2 ff. f. o. Jvfr. O. Arlaud: Bevingede Ord, Suppl. s. 118.
  - 153, l. 5 ff. f. o. Følgerne blev iøvrigt ubehagelige nok. Se Memoirer og Breve XXXV s. 12.
  - 181, l. 3 f. n. 1835, læs: 1836.
  - 255, l. 6 f. o. Anførselstegn efter »også« udgår.
  - 270, l. 16 f. o. Sophie Sand var i begyndelsen af 1850erne et årstid lærerinde for Fr. Barfods børn (Memoirer og Breve XXXV s. 44).
  - 300, l. 10 f. n. 334, læs: 234.
  - 329, l. 8 f. n. Denne bryggergård er antagelig den samme, der omtales i bedstefars selvbiografi s. 107 og 112.
  - 346, l. 11 f. o. Også ved Journ. A. nr. 381 for 1854 findes en del andragender fra Harald, vedr. nogle formentlige og tildels anerkendte Krav fra den tid, da han var kst. byfoged.
-